DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI YAYINLARI-SAYI : 123-5

SAHÎH-İ BUHÂRÎ
MUHTASARI
TECRÎD-İ SARÎH
TERCEMESİ
ve Şerhi

SEKİZİNCİ CİLT

DÖRDÜNCÜ BASKI

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI YAYINLARI — SAYI : 123 - 5

SAHÎH-İ BUHÂRÎ

MUHTASARI

TECRÎD-İ SARÎH

TERCEMESİ

ve Şerhi

SEKİZİNCİ CİLT

MÜELLİFİ
Zeynü'd-dîn Ahmed b. Ahmed
b. Abdi'l - Lâtîfi'z - Zebîdî

MÜTERCİMİ
ve Şârihi
KÂMİL MİRAS

DÖRDÜNCÜ BASKI

BAŞBAKANLIK BASIMEVİ — ANKARA, 1978

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

كِتَابُ الْهِبَةِ

BU BAHİS HİBENİN AHKÂMINI, FAZÎLETİNİ BEYÂN VE HİBEYE TEŞVÎK EDEN AHÂDÎS-İ ŞERÎFEYİ MUHTEVÎDİR

Bu unvan bütün *Buhârî* nüshalarında (كتاب الهبة و فضلها و التحريض عليها) sûretinde bulunduğundan bu sûretle terceme ettik. Ve müellif Zebîdî'nin niçin ihtisâr ettiğini bir türlü anlayamadık.

Hibe lûgatte, mevhûbün-lehe nâfi' olacak bir şey'i teberrû' eylemek mânâsınadır. Türkçe'de bağışlamak ta'bîr olunur. Hibenin medlûlü lûgavîsinde teberrû edilen şey'in mal olmasında, olmamasında fark yoktur.

Fıkıh ıstılâhında hibe, bir malı bedelsiz olarak başkasına hâlen temlikten ibârettir. Görülüyor ki, hibenin lûgavî mânâsı daha âmdır. Bağışlanan şey'in mal olmasında, olmamasında fark yoktur. Istılâhî medlûlü ise daha hâstır; mal bağışlamaktır. Bu sûrette hibe lâfzı, şerîat örfünde, mânâ-yi eamdan mânâ-yı ehassa nakledilmiş bulunuyor.

Vâhib, temlik eden kimseye denir. *Mevhûb*, bağışlanan şeydir. Buna masdarı ism-i mef'ûl mânâsına haml ile *Hibe* de denir. *Mevhûbün-leh*, hibeyi kabûl eden kimsedir. *İttihâb* da hibeyi kabûl demektir.

Hâlen temlik kaydiyle *vasıyyet* hâriç kalır. Çünkü vasıyyet ba'de'l-mevt temliktir. Borçlar Kānûnunun (240) ıncı maddesinin fıkra-i ahîresinde de : *"tenfîzi vâhibin ölümüne bağlı hibede vasıyyet hükmü cârîdir"* deniliyor.

Şârih Kirmânî hibeyi, bilâ-ıvaz temliktir, diye ta'rîf ettikten sonra hibenin bu umûmî medlûlü altında İbrâ, Sadaka, Hediye gibi nevi'ler bulunduğunu bildiriyor ki, hibenin bu nevi'lere taksîmi, Şârih Aynî'nin beyânı veçhile mânâ-yı şer'î i'tibâriyle bir taksim olmayıp lûgavî mânâya göre taksimdir.

İbrâ: borçluya borcunu bağışlamaktır. *Sadaka:* âhiret sevâbı için hibe edilen maldır. *Hediye* de mevhûbün-lehe vâhib tarafından ikrâm olarak götürülen veya gönderilen armağana denir. Hediye eden kimseye *mühdî*, hediye edilen şahsa da *mühdâ-ileyh* denilir.

Görülüyor ki, hibenin bunlardan her üçüne de lûgavî mânâca şumûlü vardır : İbrânın mânâ-yı ıstılâhîce hibeden farkı ayni temlik olmamasındandır. Hediyyenin ikrâm kasdine, sadakanın da sevâb niyetine mukārin olmasiyle hibeden farkları vardır.

Mânâ-yi lûgavî i'tibâriyle hibenin *ibâhaya* da şumûlü vardır. *İbâha:* bir şey'i ıvazsız ekl-ü tenâvül etmek için âhare izin ve ruhsat vermektir. Ve temlîki tezammun etmediği için hibeden farklıdır.

Borçlar Kānûnunun (234) üncü maddesinde hibe şöyle ta'rîf ediliyor : hibe, hayatta olan kimseler arasında bir tasarruftur ki, anınla bir kimse; mukābilinde bir ıvaz teahhüd edilmeksizin malının tamâmını veya bir kısmını diğer bir kimseye temlîk eder. Bu ta'rîf, yukarıdaki mûcez ta'rîfin mufassal tarzda bir ifâdesidir.

Bu maddenin ikinci fıkrasında : "*Henüz iktisâb edilmemiş olan bir haktan ferâgat, yâhud bir verâseti reddetmek hibe değildir. Ahlâkî bir vazîfenin îfâsı da hibe sayılmaz*" deniliyor ki, bu da yukarıdaki ibrâ, sadaka gibi hibenin ıstılâhî medlûlünden hâriç kalan nevi'leri irâe etmektedir.

Hibe bir akidtir. Sâir akidler gibi hibe de îcâb ve kabûl ile mün'akid olur. Binâenaleyh îcâb ile kabûl, hibenin rüknüdür. Şu kadar ki, kabz ile tamâm olur. Akd-i bey'in tamâm olması, kabza mütevakkıf olmadığı halde, hibede mevhûbünlehin mâl-i mevhûbü kabzetmesiyle tamam olması, hibenin teberru'dan ibâret olmasından, teberruun da teslîm ile vücud bulmasındandır. Hibe kable'l-kabz tamâm olsa da mülkiyet ifâde eylese mevhûbün-lehin kable'l-kabz mevhûbe mâlik olması lâzım gelir. Ve binnetîce her mâlik gibi mevhûbün-leh de mâl-i mevhûbun kendisine teslîmini talebe hakkı olacağından, mevhûbün-leh isteyince vâhibe mâl-i mevhûbu teslîm etmek vâcib olur. Bu ise iltizamsız lüzumdur, câiz değildir. Beyi'de ise bâyi' îcâb ile semen mukābilinde mebîin teslîmini iltizâm ettiğinden müşterinin kabûliyle bey' tamâm olup kabza tevakkuf etmez.

Hibede kabzın ehemmiyetini fukahânın : "*Hibede kabz beyi'de kabûl gibidir*" sözleri tebârüz ettirmektedir. Bu sebeble vâhibin : "*şu malı sana hibe ettim!*" demesi üzerine mevhûbünleh hibe edilen mecliste o malı kabzetse hibe tamâm olur. Ve : "*kabûl ettim*" diyerek kavlen kabûlüne lüzum görülmez.

Hibede îcâb, mânâ-yi lûgavîsinden anlaşıldığı üzere *bağışladım* gibi bir malı meccânen ve sarâhaten temlik ifâde eden sözlerdir. Delâleten temlik ifâde eden sözler de hibeyi îcâb eder. Meselâ kişinin kadınına bir çift küpe, yâhud bir ziynet metâı verip de : *al takın* veyâhud *al kullan* demesi meccânen temlîke delâlet edip hibeyi îcâb eder. Çünkü zev-

ciyet karînesiyle zevcin : al *tak !* sözü, *bunu sana bağışladım !* demek olur. Bu sebeble sarîh olmayan ve îcâba delâlet eden karînede bulunmayan sîgalarla hibe mün'akid olmaz; yukarıdaki misâlde zevc, bir ecnebîye : *al takın!* demiş olsa, bu söz hibeye delâlet etmeyip olsa olsa âriyete haml olunur.

HİBENİN HİKMET-İ MEŞRÛİYETİ, insanlar arasında hıkd-ü hasedi izâle ederek gönüllerde sevgi ve saygı ikāme etmesi, insanları buhulden kurtarıp kerem ve semâhate alıştırması ve âlîcenab kılmasıdır ki, bütün bunlar mekârim-i ahlâkın birer umdesi addolunurlar.

***

1123. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُ عَنِ ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ يَا نِسَاءَ ٱلْمُسْلِمَاتِ لَا تَحْقِرَنَّ جَارَةٌ لِجَارَتِهَا وَلَوْ فِرْسِنَ شَاةٍ.

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llāhu and*'den Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in : Ey müslüman kadınlar, komşu bir kadın, kadın komşu (sunun hediye) sini, bir koyun paçası olsa bile, sakın küçük görmesin! buyurduğu rivâyet edilmiştir.

ÎZÂHI

Bu hadîsi, Müslim de Buhârî gibi aynı metn ile rivâyet etmiştir. Hadîsteki "جارة = *câre*" câr'ın müennesidir. Arablar arasında bir haremgâhta zevcine mücâveret ettiği için zevceye *câre* ıtlāk olunur. Arabcada kadının darresine yâni eşine de kinâye tarîkıyle *câre* denildiği vardır.

Firsin, deve tabanına denir. Koyun tırnağı için de istiâre edilmiştir ki, burada öyledir. Lisânımızda paça ta'bîr olunduğu için

bu sûretle terceme ettik. Gerçi burada hakîkat olarak bu mânâ kasdedilmemiştir. Çünkü bir koyun ayağı veya paçası hediye etmek âdet değildir. Belki burada bu kelime ile istihdâf edilen mânâ, hediye edilen şey, az olsa bile hediye edilmesi lüzûmunu beyanda mübâlâğadır. Ve hadîsten müstefâd olan hükmü ahlâkî de budur. Hediyede cûd, mevcûddan olur.

***

1124. عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا أَنَّهَا قَالَتْ لِعُرْوَةَ يَا
ابْنَ أُخْتِي إِنْ كُنَّا لَنَنْظُرُ إِلَى الْهِلَالِ ثُمَّ الْهِلَالِ ثَلَاثَةَ أَهِلَّةٍ
فِي شَهْرَيْنِ وَ مَا أُوقِدَتْ فِي أَبْيَاتِ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ
عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ نَارٌ فَقُلْتُ يَا خَالَةُ مَا كَانَ يُعَيِّشُكُمْ قَالَتِ
الْأَسْوَدَانِ التَّمْرُ وَ الْمَاءُ إِلَّا أَنَّهُ قَدْ كَانَ لِرَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ
عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ جِيرَانٌ مِنَ الْأَنْصَارِ كَانَتْ لَهُمْ مَنَائِحُ وَ كَانُوا
يَمْنَحُونَ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ مِنْ أَلْبَانِهَا فَيَسْقِينَا.

TERCEMESİ

Âişe *radiya'llâhu anhâ*'dan (kardeşi Esmâ'nın oğlu) Urve'ye şöyle dediği rivâyet edilmiştir :

— (Vallâhi) hemşîre-zâdem! Biz (Peygamber kadınları) hilâle bakar, (görür) dük. Sonra bir hilâl (daha görürdük); iki ayda üç hilâl, (tamamlardık da) Resûlullâh *salla'llâhu aleyhi ve sellem*'in (hane-i saâdeti) odalarında bir ateş parçası yakılmazdı. Urve : ben :

— Ey teyze! Ya (sizin azığınız ne idi,) sizi ne yaşatırdı? diye sordum. O :

— Esvedân : hurma ile su, buyurdu. Şu kadar ki, Resûlullâh *salla'llâhu aleyhi ve sellem*'in Ensâr'dan komşuları, bunların da sağım koyunları vardı. Bunlar, koyunlarını sağarlardı, sütlerinden Resûlullâh *salla'llâhu aleyhi ve sellem*'e hediye ederlerdi; Resûlullâh da ondan bize içirirdi, diye cevab verdi.

ÎZÂHI

Bu hadîs-i şerîfi de Buhârî hibenin fazîletine dâir tahrîc ettiği hadîsler için açtığı bir bâbında zikretmiştir. Şu kadar ki, bu ve bundan evvelki hadîsten müstefâd olan hibe, hediye demektir. Ve hibenin ıstılâhî medlûlünden ziyâde lûgavî mânâsı matlubdur. Bu cihetle tercememizde hediye mânâsını gösterdik.

Bu hadîsi *Müslim* de rivâyet etmiştir. Müslim'in rivâyetinde Hazret-i Âişe'den sözünü yemînle tevsîk ederek (Vallāhi hemşîrezâdem!) sûretinde söze başladığı görüldüğünden tercemede bunu gösterdik.

Hadîsin senedinde râvîlerin hepsi Medîneli oldukları; üç Tâbiîn'in bir sırada yekdiğerinden rivâyet ettikleri görülüyor; son Tâbiî râvî olan Urve'nin de en yakını teyzesinden rivâyet etmiş bulunuyor. Bütün bunlar ehl-i intikād nazarında haberin sıhhatini te'mîn eden husûsiyetlerdir. Urve İbn-i Zübeyr, Ebû Bekr; Hazretlerinin büyük kızı ve Hazret-i Âişe'nin ablası Esmâ'nın oğludur. Gerek Zâtü'n-nitâkayn yâd olunan Esmâ' Hazretlerinin, gerek Medîne'nin en benâm yedi Tâbiî fukakâsından sayılan Urve'nin terceme-i hallerini yukarıdaki cildlerimizde bildirmiştik. Yine *Müslim*'in bâzı şâyân-ı i'timad nüshalarında (فما كان يقيتكم) rivâyet olunduğunu *Muhtasar-ı Şerh-i Müslim*'de Konevî tasrîh etmiş bulunduğundan, tercemede buna da kavis işinde işâret ettik.

İKİ AYDA ÜÇ HİLÂL-İ KAMER'İN GÖRÜLMESİ: birinci hilâl, ilk ayın ibtidâsında ikinci hilâl de ikinci ayın evvelinde, üçüncüsü de üçüncü ayın ibtidâsında görülmek sûretiyle olur; ve birinci ile üçüncü hilâl arasındaki müddet altmış gün bulunur.

İbn-i Mâce'nin Ebû Seleme tarîkıyle bir rivâyetinde Hazret-i Âişe: Bir ay gelir geçerdi de biz Âl-i Muhammed'in odalarından hiç bir odada duman tüttüğünü görmezdik, demiştir[1].

Bu ve bundan evvelki hadîs, Peygamberimiz'in hayât-ı seniyyelerinin zühdî safhasını kemâl-i belâğatle ifâde etmektedir.

Su siyah olmadığı halde Hazret-i Âişe'nin hurma ile suya *(Esvedân = iki siyah)* ıtlāk etmeleri tağlîb tarîkıyledir. Medîne hurması ekseriyetle siyahtır. O sırada Sıddîka Hazretlerinin su içtikleri kabın siyah olması, suyun da siyah renk alması vech-i tesmiye olabilir de denilmiştir.

Şârih Kastalânî Resûl-i Ekrem'e süt hediye eden Ensârî komşuların Sa'd İbn-i Ubâde, Abdullāh İbn-i Amr, Ebû Eyyûb Halîd İbn-i Zeyd, Es'ad İbn-i Zürâre gibi zevât-ı Sahâbî olduklarını bildiriyor.

***

1125. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَوْ دُعِيتُ إِلَى ذِرَاعٍ أَوْ كُرَاعٍ لَأَجَبْتُ وَلَوْ أُهْدِيَ إِلَيَّ ذِرَاعٌ أَوْ كُرَاعٌ لَقَبِلْتُ .

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in : [Eğer ben bir (koyun) paçası (zıyâfeti) ne çağırılsam, muhakkak icâbet ederdim. Yine bana bir paça hediye edilse, onu da muhakkak kabûl ederdim] buyurduğu rivâyet edilmiştir.

İZÂHI

Bu hadîs, Buhârî'nin Müslim'den ayrıca rivâyet ettiği ahâdîs-i şerîfe, cümlesindendir. Metn-i hadîsteki *zirâ'*ı İbn-i Esîr *Nihâ-*

---

1 و عند ابن ماجة من طريق ابى سلمة عن عائشة رضى الله عنها بلفظة : لقد كان يأتى على آل محمد الشهر ما نرى فى بيت من بيوته الدخان الحديث.

ye'sinde *Sâid* mânâsına hamletmiştir ki, insanın dirseği ile eli arasındaki uzunluğa denir. Türkçe'de kol, bilek ta'bîr olunur. Burada koyun ayağı demektir ki, buna Türkçemizde paça ta'bîr olunur.

Kürâ'ı da şârihler (ما دون الركبة من الساعد = *kol ve bilekten diz kapağının alt tarafı*) diye ta'rîf ettiklerine göre, koyun ve sığır makûlesinden bacaklarının tırnağı ile baldırı arasında bukağı vurulan ince yerdir; yemek yapılır. Aynî ve Şârih Kastalânî Resûl-i Ekrem'in paça yemeğini sevdiklerini ve paça yemeğinin insana dokunmaktan uzak olduğunu bildiriyorlar.

Eimme-i lûgatten Ebû Übeyd : *(Ekâri', kavâim-i şâttır)* dediği için tercemede işâret ettik.

Bir mânâya delâlet eden bu iki kelimenin metn-i hadîste edât-ı terdîd ile rivâyet edilmesi râvîlerden birisinin bu iki kelime üzerinde şekkini ifâde etmektedir. Buhârî'nin Nikâh bahsindeki bir rivâyetinde terdîdsiz *(zirâ')* rivâyet edilmiştir. Taberânî'nin aşağıda göreceğimiz rivâyetinde de terdîd yoktur: da'vette *(kürâ')*, ziyâfette de *(zirâ')* rivâyet edilmiştir.

Taberânî bu hadîsin sebeb-i vürûdunu şöyle bildiriyor : bir kere Huzâiyye Ümm-i Hakîm:

— Yâ Resûla'llâh! Hediyeyi mekruh addeder misiniz ? diye sormuştu. Resûl-i Ekrem:

— Hediye verilmesi için fenâ olsun ? Ben bir paça ziyâfetine bile da'vet olunsam, elbette icâbet ederim. Bana bir koyun ayağı hediye edilse, muhakkak kabûl ederim, buyurmuştur.

Bu hadîs-i şerîften de, hediye edilen az bir şey olsa bile hediye edilen kimsenin onu hakir görmeyip kabûl etmesi mekârim-i ahlâktan olduğu istifâde edilmiştir.

***

1126. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ قَالَ أَنْفَجْنَا أَرْنَباً بِمَرِّ ٱلظَّهْرَانِ فَسَعَى ٱلْقَوْمُ فَلَغَبُوا فَأَدْرَكْتُهَا فَأَخَذْتُهَا فَأَتَيْتُ بِهَا أَبَا طَلْحَةَ فَذَبَحَهَا وَ بَعَثَ إِلٰى رَسُولِ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ بِوَرِكِهَا أَوْ فَخِذَيْهَا فَقَبِلَهُ وَ فِي رِوَايَةٍ وَ أَكَلَ مِنْهُ.

TERCEMESİ

Enes İbn-i Mâlik *radiya'llâhu anh*'den rivâyet olunduğuna göre, müşârün-ileyh demiştir ki : biz (bir seferde) Merrü'z-Zehrân'da iken bir tavşanı ürkütüp kaçırmıştık. Hey'et-i seferiyye koştularsa da yorulup âciz kaldılar. Ben hayvana yetiştim, yakaladım; ve onu Ebû Talha'ya getirdim. Ebû Talha hayvanı kesti. Ve oyluğunun üst tarafını, yâhud iki budunu (benimle) Resûlullâh *salla'llâhu aleyhi ve sellem*'e gönderdi. Resûl-i Ekrem bu hediyeyi kabûl buyurdu. Bir rivâyette tavşanın etinden yedi de.

İZÂHI

Bu hadîsi, Buhârî Zebâyih bahsinde de tahrîc etmiştir. Zebâyih'te Müslim'in de rivâyeti vardır. *Sünen-i Erbaa* sâhiblerinden Ebû Dâvud ile Tirmizî Et'ıme bahsinde, Nesâî ile İbn-i Mâce de Sayd bâbında rivâyet etmişlerdir. Buhârî'nin *Sahîh*'indeki bâbının unvânı: *(Hediye edilen av etinin kabûlünün cevâzı)* sûretindedir.

Merrü'z-Zahrân'ı Nevevî Mekke'ye bir konaklık mesâfede bir mevzi'dir, diye ta'rîf ediyor. Şârih Aynî de el-yevm "*Batn-ı mer*" diye ma'rûftur, diyor. Mer denilmesi, suyu acı olduğundandır. Cevherî de bu mahallin Mekke'ye bir konak bu'du mesâfede olduğunu haber vermiştir. Şârih Kirmânî de hurmalığı, zirâati bulunan bir köydür, Zahran da Medîne tarafında Mekke'ye beş mil mesâfede vâkı' bir vâdîdir, diye îzâh ediyor. Saîd İbn-i Müseyyeb de şu ma'lûmâtı vermiştir. Merrü'z-Zahrân ile Batn-ı Mer "*Ak*"[1] kabîlesinin konak yerleri idi. Yemen'de "*Seyl-i Arîm*" sırasında vukū' bulan muhâcirette "*Huzâa*" kardeşlerinden ayrılarak buralara gelmiş ve Mekke'de ihtiyâr-ı ikāmet etmişti. Kardeşleri de Şam tarafına gitmişlerdi.

HADİSTEN MÜSTEFÂD OLAN HÜKÜMLER : 1) Av avlamak için sa'yin cevâzı, 2) Av peşinde koşan cemâatten birisi bir hayvan avlarsa, ona mâlik olup arkadaşlarının hakk-ı iştirâki bulunmayacağı, 3) Bir dostun dostuna az bir şey hediye etmesinin cevâzı, 4) Tavşan

---

[1] هو عك بن عدثان بالثاء المثلثة ابن عبد الله الازدى وليس ابن عدنان اخا معد [قاموس].

etinin ekli câiz olduğu ki, bu cevâz hükmü fıkhan eimme-i erbaanın mezhebidir ve ulemânın kâffesi tarafından kabûl edilmiştir. Yalnız Abdullāh İbn-i Amr İbn-i Âs, İb-n-i Ebî Leylâ, İbn-i Abbâs'ın kölesi İkrime tavşan etinin yenilmesini kerîh görmüşlerdir.

Şârih Aynî Hanefîlerden de bâzı mekrûh addedenler varsa da en sahîh olan mezheb âmmenin ictihâdıdır, ve tavşan etinin mübah olduğuna delâlet eden bir çok ahâdîs ve âsâr vardır, diyerek bu bâbda rivâyet olunan haberleri râvîleriyle, muharricleriyle berâber metnen ve isnâden zikrediyor [Aynî, *Umdetü'l-Kārî*. C. 6, S. 259, 260].

Buhârî'nin bu bâbında îzâhiyle meşgūl bulunduğumuz Enes İbn-i Mâlik hadîsinden başka birtakım rivâyetleri daha vardır ki, müellif Zebîdî merhûm bunları müteaddid bahislerde *Tecrîd*'e almış bulunduğundan, ihtisâren burada zikretmemiştir. Bunların mutâlâalarını teshîl için rakamlarına aşağıda işâret ediyoruz :

1) "اضربوا لي معكم سهما = *Sizinle berâber bana da bir pay ayırınız!*" diye Cemîle-kârâne bir emri ihtivâ eden Ebû Saîd-i Hudrî hadîsidir ki, Buhârî'nin burada ta'lîkan rivâyet ettiği bu hadîs-i şerîf İcâre bahsinde (1031) rakamiyle terceme ve îzâh edilmişti.

2) Minber-i Nebevî'nin inşâsına dâir Sehl İbn-i Sa'd-i Sâidî hadîsidir ki, Cum'a bahsinde minber üzerinde hutbe îrâdının meşrûiyetini ifâde eden bu hadîs de (498) rakamiyle geçmişti.

3) Ebû Katâde'nin Mekke yolunda av avlayıp muhrim bulunan Resûl-i Ekrem'e bir parçasını hediye ettiğine dâir uzun bir hadîsin terceme ve îzâhı da Hac bahsinde ihramsız kimse tarafından avlanan av etini muhrimin yemesi câiz olduğuna dâir (863) rakamiyle geçmiştir.

Enes İbn-i Mâlik'in tavşanı tuttuktan sonra götürüp kendisine verdiği Ebû Talha, Hazret-i Enes'in övey babasıdır. Enes Hazretleri'nin öz babası Mâlik, Şam'da hâl-i küfürde vefât etmişti. O zaman Enes sekiz yaşında idi. Vâlidesi Ümm-i Süleym bilâhare Ebû Talha ile evlenmiştir. Bu zevc ile zevce İslâm hamâset ve şecâatinin emsalsiz birer nümûnesidir. Bu eserimizin 4 üncü cildinde (637) numara ile tercemesi geçen Enes İbn-i Mâlik hadîsinin îzâhında Ebû Talha'nın terceme-i hâlini yazmıştık. Yalnız burada Resûl-i Ekrem'in Ebû Talha hakkında: "*Asker ara-*

sında Ebû Talha'nın haykırması yüz neferden daha hayırlıdır"[1] buyurduklarını tekrâr edeceğiz.

Ümm-i Süleym'in terceme-i hâli de yine Dördüncü cildde (645) inci hadîsin îzâhında geçmiştir. Oraya mürâcaat buyurulsun.

1127. عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ أَهْدَتْ أُمُّ حُفَيْدٍ خَالَةُ ابْنِ عَبَّاسٍ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ أَقِطاً وَ سَمْناً وَ أَضُبّاً فَأَكَلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ مِنَ الْأَقِطِ وَ السَّمْنِ وَ تَرَكَ الْأَضُبَّ تَقَذُّراً قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ فَأُكِلَ عَلَى مَائِدَةِ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ وَ لَوْ كَانَ حَرَاماً مَا أُكِلَ عَلَى مَائِدَةِ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ .

TERCEMESİ

İbn-i Abbâs *radiya'llāhu anhümâ*'dan gelen bir habere göre, müşârün-ileyh Hazretleri demiştir ki : Ümm-i Hüfeyd ki, İbn-i Abbâs'ın halasıdır. (Bir kere) Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'e (Bâdiye armağanı) bir mikdar keş, tereyağı, ve birkaç keler hediye etmişti. Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* keşten, tereyağından birer mikdar yedi de kerîh addederek kelerleri bıraktı.

Yine İbn-i Abbâs demiştir ki, Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in yemek sofrasında keler yenilmiştir. Eğer keler haram olsaydı Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in sofrasında yenilmezdi.

---

[1] لصوت ابى طلحة فى الجيش خير من مأة رجل.

İZÂHI

Bu hadîsi, Buhârî Et'ıme bahsinde de tahrîc etmiştir. İ'tisâm'da da rivâyeti vardır. Müslim Zebîha'da rivâyet eder. Ebû Dâvud Et'ıme'de, Nesâî de Sayd ve Velîme bahislerinde tahrîc etmişlerdir.

Resûl-i Ekrem'e hediye takdîm eden Ümm-i Hufeyd'in adı (Hüzeyle)dir. Ümmü'l-mü'minîn Meymûne *radiya'llâhu anhâ*'nın kızkardeşidir. Ümm-i Hufeyd, bâdiyede yaşardı.. Bâdiye-nişîn olanların örfüne göre, Resûl-i Ekrem'e bu hediyeleri takdîm etmişti.

(اقط = *Ekıt*) yağı alınmış ve kurutulmuş koyun, keçi yoğurdudur ki, Türkçe'de keş ta'bîr olunur. Ayran pişirilip süzüldükten sonra kurutulur. Ve bununla yemek yapılır.

(سمن = *Semn*) hayvanın sütünden ve yoğurdundan yapılan tereyağıdır. Hubûbat ve nebâtattan yapılana da (دهن = *Dühn*) denir.

(اضب = *Edub*), Dabb'ın cem'idir. Dabb, Türkçe'de keler denilen hayvandır. Bu kelime Hamevî ve Müstemlî rivâyetlerinde müfred sîgasiyle (ضب = *Dabb*) sûretinde mazbuttur. Hepimizin keler diye pek iyi bildiğimiz bu hayvancağızın hiç bilmediğimiz garip bir husûsiyetini *Buhârî* şârihleri bir ağızla bildiriyorlar ki: bu küçük hayvanın hiç su içmemesidir. Şârih Kastalânî ise, münferiden daha garîb ve hayâtî husûsiyetini haber veriyor ki, bu da yedi yüz ve daha ziyâde yıl yaşamasıdır. Kırk günde bir katre tebevvül etmesi, ölünceye kadar hiç bir dişi düşmemesi garîbeleri de Kastalânî'nin ihbârı cümlesindendir.

İbn-i Abbâs'ın bu rivâyeti ile istidlâl ederek Eimme-i Şâfiiyye keler yemek câiz olduğuna kāil olmuşlar ve İbn-i Abbâs'ın hadîsteki sûret-i istidlâlini, güzel bir istidlâldir, diye tavsîf etmişlerdir. İmam Mâlik'ten müsbet, menfî iki ictihad rivâyet edilmiştir. *Müdevvene*'deki kavli Şâfiîlerle berâberdir.

İmam Mâlik'in bu hadîsi rivâyetine göre, Resûl-i Ekrem Meymûne'nin odasında keler yememiş; fakat İbn-i Abbâs ile Hâlid İbn-i Velîd'e yemelerini emretmiştir. Bunlar da :

— Yâ Resûla'llâh! Siz niçin yemiyor sunuz ? diye sorduklarında Resûl-i Ekrem:

— Filhal yanımda Allah tarafından gönderilen melâike vardır, buyurmuşlar ki: keler, kokusu ağır bir mahlûktur, onun kokusundan meleklerin müteezzî olmalarından korkulur, demek oluyor.
Şârih İbn-i Battal da hadîsteki Resûl-i Ekrem'in keler yemediğini nehye hamletmiyerek: insan, haram olmayan şey'i yemeği de ya adem-i i'tiyâd ile, yâhud sâika-i vehm ile tab'an hoşlanmayabilir, diyor.

Hidâye sâhibi de Eimme-i Hanefiyenin nokta-i nazarını bildirerek : keler yemek mekruhtur. Çünkü Hazret-i Âişe Resûl-i Ekrem'den bu hayvanı eklin hükmünden sorduğunda Resûlullâh Hazret-i Âişe'yi yemekten nehyetmişti, diyor.

Şârih Aynî, sâhib-i *Hidâye*'nin icmâlen naklettiği Hazret-i Âişe kıssasını Muhammed İbn-i Hasan'ın Esved-i Nehâî vâsıtasiyle Hazret-i Âişe'den şöyle rivâyet ettiğini bildiriyor. Hazret-i Âişe demiştir ki :

Bir kere Resûlullâh *sallalâhu aleyhi ve sellem*'e keler hediye edildi de Resûlullâh yemedi. Ben, keler yemenin hükmü nedir? diye sordum. Resûlullâh beni de yemekten nehyetti. Sonra kapıya bir dilenci gelmişti. Ona vermek istedim. Resûlullâh: Yemediğin bir şeyi nasıl sadaka edersin? buyurdu.

Görülüyor ki, bu rivâyetteki nehiy, diğer rivâyetlerdeki nehiylerin hepsinden kuvvetlidir. Bu cihetle ashâbımız Sâdât-ı Hanefiyye kelerin ekli mübâh olduğuna delâlet eden haberlerin mensûh olduğuna kāil olmuşlardır.

Keler, çekirge gibi medenî muhitlerde ekli mekrûh addedilen hayvanların Cezîretü'l-Arab'da en güzel taamlar arasında yenilip içildiği bir devirde Resûl-i Ekrem'in başkalarını nehy etmediği kabûl edilse bile, bizzat Resûl-i Ekrem'in imtinâ etmiş olmaları, ulûvv-i tab'ına delâlet etmekle berâber ümmet için de tahzîri ifâde eder.

***

1128. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِىَ ٱللّٰهُ عَنْهُ قَالَ كَانَ رَسُولُ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ إِذَا أُتِىَ بِطَعَامٍ سَأَلَ عَنْهُ أَهَدِيَّةٌ أَمْ

صَدَقَةٌ فَإِنْ قِيلَ صَدَقَةٌ قَالَ لِأَصْحَابِهِ كُلُوا وَ لَمْ يَأْكُلْ وَ
إِنْ قِيلَ هَدِيَّةٌ ضَرَبَ بِيَدِهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ فَأَكَلَ مَعَهُمْ.

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llâhu anh*'den gelen bir rivâyete göre, müşârün-ileyh şöyle demiştir : Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'e (âile hâricinden) bir taam getirildiğinde şöyle sormak i'tiyâdında idi :

— Bu hediye midir, yoksa sadaka mıdır?. Cevâben :

— Sadakadır! denilirse, Resûlullāh Ashâbına :

— Siz yeyiniz! buyururdu da kendisi yemezdi. Eğer :

— Hediyedir! denilirse, *salla'llāhu aleyhi ve sellem* hemen elini uzatırdı. Ve Ashâbiyle berâber yerdi.

İZÂHI

Şârih İbn-i Battal, Resûl-i Ekrem'in sadaka malını yemekten imtinâ buyurmalarının sebebini, sadaka malını emvâl-i nâsın kiri olmasiyle izâh etmiştir. Hiç şüphesiz halkın kirli malını almak aşağı bir derecedir. Bu cihetle Resûl-i Ekrem: *"yed-i ulyâ, yed-i süflâdan hayırlıdır."* buyurmuştur.

Müslim'in Ebû Hüreyre'den bir rivâyeti, Resûl-i Ekrem'in bu husustaki perhizkârlığının derecesini kemâl-i belâgatle ifâde etmektedir. Ve meâli şöyledir : *(Vallāhi çok olur ki, âilemin yanına dönüp geldiğimde evimin şurasına burasına veyâhud yatağıma düşmüş bir hurma bulurum da onu alır ve yemek için kaldırıp ağzıma götürürüm. Sonra sadaka malından olmasından korkarak bırakırım)* [1].

Resûl-i Ekrem sadaka maliyle intifâdan ehl-i beytini de mahrûm etmişti. Bu eserimizin beşinci cildinde (739) numara ile terceme

---

[1] عن ابي هريرة رضى الله عنه قال قال رسول الله صلى الله عليه و سلم : و الله
انى لانقلب الى اهلى فاجد التمرة ساقطة على فراشى او فى بيتى فارفعها لاكلها ، ثم اخشى ان
تكون صدقة فالقيها [رواه مسلم].

ettiğimiz bir hadîs-i şerifte görüldüğü üzere, bir kere sadaka hurması tınazının yanında oynamakta olan Hasan İbn-i Alî *radiya'llāhu anhumâ* bu hurma yığınından ansızın bir hurma alıp ağzına koymuştu. Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* çocuğa şöyle mânidar bir sûrette bakınca, çok zekî olan çocuk hemen hurmayı ağzından çıkarmıştır. Sonra Resûlullāh: Sen Muhammed'in ehl-i beytinin sadaka malı yemediklerini bilmez misin! buyurmuştur.

Rivâyet tarîklerinin kesretiyle şöhret-şiâr olan bu hadîs ile ehl-i beytin sadakadan memnûiyetini bildirmiştir. Bunun sebebini mutâlea ve bu bâbta daha ziyâde îzâhat almak için (739) numaralı hadîse mürâcaat ediniz!

***

1129. عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ أُتِيَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ بِلَحْمٍ فَقِيلَ تُصُدِّقَ بِهِ عَلَى بَرِيرَةَ فَقَالَ هُوَ لَهَا صَدَقَةٌ وَ لَنَا هَدِيَّةٌ .

Tercemesi

Enes İbn-i Mâlik *radiya'llāhu anh*'den rivâyet olunduğuna göre, müşârün-ileyh demiştir ki: (Bir kere) Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'e (yemek için) bir mikdar et getirilmişti de bunun Berîre'ye sadaka edildiği haber verilmişti. Resûl-i Ekrem: O, Berîre'ye sadakadır; fakat bize (Berîre'nin) bir hediye (si) dir, buyurdu.

***

1130. عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا أَنَّ نِسَاءَ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ كُنَّ حِزْبَيْنِ فَحِزْبٌ فِيهِ عَائِشَةُ وَ حَفْصَةُ وَ صَفِيَّةُ وَ سَوْدَةُ وَ الْحِزْبُ الْآخَرُ فِيهِ أُمُّ سَلَمَةَ وَ

سَائِرُ نِسَاءِ رَسُولِ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ وَ كَانَ ٱلْمُسْلِمُونَ قَدْ عَلِمُوا حُبَّ رَسُولِ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ عَائِشَةَ فَإِذَا كَانَتْ عِنْدَ أَحَدِهِمْ هَدِيَّةٌ يُرِيدُ أَنْ يُهْدِيَهَا إِلٰى رَسُولِ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ أَخَّرَهَا حَتَّى إِذَا كَانَ رَسُولُ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ فِي بَيْتِ عَائِشَةَ بَعَثَ صَاحِبُ ٱلْهَدِيَّةِ بِهَا إِلٰى رَسُولِ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ فِي بَيْتِ عَائِشَةَ فَكَلَّمَ حِزْبُ أُمِّ سَلَمَةَ فَقُلْنَ لَهَا كَلِّمِي رَسُولَ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ يُكَلِّمُ ٱلنَّاسَ فَيَقُولُ مَنْ أَرَادَ أَنْ يُهْدِيَ إِلٰى رَسُولِ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ هَدِيَّةً فَلْيُهْدِهَا إِلَيْهِ حَيْثُ كَانَ مِنْ نِسَائِهِ فَكَلَّمَتْهُ أُمُّ سَلَمَةَ بِمَا قُلْنَ لَهَا فَلَمْ يَقُلْ لَهَا شَيْئاً فَسَأَلْنَهَا فَقَالَتْ مَا قَالَ لِي شَيْئاً فَقُلْنَ لَهَا فَكَلِّمِيهِ قَالَتْ فَكَلَّمَتْهُ حِينَ دَارَ إِلَيْهَا أَيْضاً فَلَمْ يَقُلْ لَهَا شَيْئاً فَسَأَلْنَهَا فَقَالَتْ مَا قَالَ لِي شَيْئاً فَقُلْنَ لَهَا كَلِّمِيهِ حَتَّى يُكَلِّمَكِ فَدَارَ إِلَيْهَا فَكَلَّمَتْهُ فَقَالَ لَهَا لَا تُؤْذِينِي فِي عَائِشَةَ فَإِنَّ ٱلْوَحْيَ لَمْ يَأْتِنِي وَ أَنَا فِي ثَوْبِ ٱمْرَأَةٍ إِلَّا عَائِشَةَ قَالَتْ فَقُلْتُ أَتُوبُ إِلَى ٱللهِ مِنْ أَذَاكَ يَا رَسُولَ ٱللهِ ثُمَّ إِنَّهُنَّ دَعَوْنَ فَاطِمَةَ بِنْتَ

رَسُولِ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ فَأَرْسَلْنَ إِلٰى رَسُولِ ٱللّٰهِ
صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ تَقُولُ إِنَّ نِسَاءَكَ يَنْشُدْنَكَ ٱللّٰهَ ٱلْعَدْلَ
فِى بِنْتِ أَبِى بَكْرٍ فَكَلَّمَتْهُ فَقَالَ يَا بُنَيَّةُ أَلَا تُحِبِّينَ مَا أُحِبُّ
فَقَالَتْ بَلٰى فَرَجَعَتْ إِلَيْهِنَّ فَأَخْبَرَتْهُنَّ فَقُلْنَ ٱرْجِعِى إِلَيْهِ
فَأَبَتْ أَنْ تَرْجِعَ فَأَرْسَلْنَ زَيْنَبَ بِنْتَ جَحْشٍ فَأَتَتْهُ فَأَغْلَظَتْ
وَ قَالَتْ إِنَّ نِسَاءَكَ يَنْشُدْنَكَ ٱللّٰهَ ٱلْعَدْلَ فِى بِنْتِ ٱبْنِ أَبِى قُحَافَةَ
فَرَفَعَتْ صَوْتَهَا حَتّٰى تَنَاوَلَتْ عَائِشَةَ وَ هِىَ قَاعِدَةٌ فَسَبَّتْهَا
حَتّٰى إِنَّ رَسُولَ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ لَيَنْظُرُ إِلٰى عَائِشَةَ
هَلْ تَكَلَّمُ قَالَ فَتَكَلَّمَتْ عَائِشَةُ تَرُدُّ عَلٰى زَيْنَبَ حَتّٰى
أَسْكَتَتْهَا قَالَتْ فَنَظَرَ ٱلنَّبِىُّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ إِلٰى عَائِشَةَ
وَ قَالَ إِنَّهَا بِنْتُ أَبِى بَكْرٍ .

Tercemesi

Âişe *radiya'llâhu anhâ*'dan şöyle rivâyet edilmiştir :

Resûlullâh *salla'llâhu aleyhi ve sellem*'in kadınları iki gurûba ayrılmışlardı : Bunun bir gurûbunda Âişe, Hafsa, Safiyye, Sevde; öbürhizbinde de Ümmü Seleme ile Resûlullâh *salla'llâhu aleyhi ve sellem*'in diğer kadınları bulunuyordu. Müslümanlar, Resûlullâh *salla'llâhu aleyhi ve sellem*'in Âişe'ye muhabbetini pek iyi bildiklerinden bunlardan birisinin yanında Resûlullâh *salla'llâhu aleyhi ve sellem*'e

takdîm etmek istediği bir hediyesi bulunursa o hediyesini, Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in Âişe hânesinde bulunduğu zamâna kadar te'hîr ederdi de hediye sâhibi hediyesini Resûlullāh Âişe hânesinde iken gönderirdi. Bu cihetle Ümmü Seleme hizbi dedi-koduya başladı da bunlar, Ümmü Seleme'ye :

— (Var,) Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'e söyle!, Halka i'lân etsin!. Ve : her kim Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'e bir hediye vermek isterse, o, kimse Resûlullāh kadınlarından hangisinin odasında bulunursa bulunsun hediyesini versin, demişlerdi. Ümmü Seleme, kadınların kendisine söyledikleri bu sözü Resûlullāh'a söyledi. Fakat Resûlullāh ona cevab vermedi. Ümmü Seleme hizbine dâhil olan kadınlar Ümmü Seleme'den vaziyeti sorduklarında, o da :

— Resûlullāh bana bir şey söylemedi, diye cevab verdi. Onlar Ümmü Seleme'ye :

— Resûlullāh'a dediğimizi bir daha söylesen, dediler. O da Resûlullāh'ın nöbeti ona dolaşıp geldiğinde sâbıkı vechile Resûlullāh'a arzetti. Fakat Resûlullāh (yine) ona bir şey söylemedi. Ümmü Seleme'den kendi hizbindeki kadınlar vaziyeti sorduklarında o da :

— Resûlullāh bana bir şey söylemedi, diye cevab verdi. Onlar da Ümmü Seleme'ye :

— Artık Resûlullāh sana bir cevab verinceye kadar bu dileğimizi Resûlullāh'a arz eyle! dediler. Hakîkaten Ümmü Seleme de Resûlullāh'a kendi nöbetinde dönüp geldiğinde söyledi. Bu def'a Resûlullāh cevâben :

— Sakın Âişe hakkında söylenip de bana ezâ verme, bana hiç bir kadının nöbetinde iken vahiy gelmez de yalnız Âişe'nin odasında iken gelir, buyurdu. Ümmü Seleme :

— Ben de yâ Resûlullāh sana ezâ vermekten tevbe ederek Allāh'a rücû' ederim, di (ye özür dile) dim, dedi.

Sonra Ümmü Seleme hizbindeki kadınlar Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in kızı Fâtıma'ya mürâcaat ettiler ve Resûlullāh'a gönderip :

— Yâ Resûla'llāh! Kadınların Ebû Bekr'in kızı hakkında Allah'dan senin için adâlet istiyorlar, demesini ricâ ettiler. Fâtıma da Resûlullāh'a bu sûretle söyledi. Resûlullāh :

— Ey kızcağızım! Benim her sevdiğimi sen sevmez misin? buyurdu. Fâtıma da :

— Evet severim! dedi. (Resûlullāh) :

— Öyle ise Âişe'yi sen de sev! (buyurdu.) Fâtıma dönüp kadınlara gelerek olup biteni haber verdi. Kadınlar Resûlullāh'a tekrar mürâcaat etmesini Fâtıma'dan istediler. Fakat Fâtıma imtinâ eyledi, (Vallāhi bu husûsta ebedî bir kelime söylemem, dedi).

Bu def'a Ümmü Seleme hizbi Zeyneb Bint-i Cahş'i gönderdiler. Zeyneb' (in Resûlullāh yanında mevkii yüksekdi) huzûra geldi. Ve gılzatle söze başlayıp :

— Yâ Resûla'llāh! Kadınların İbn-i Ebî Kuhâfe'nin kızı hakkında Allah'tan senin için adâlet istiyorlar, dedi. Ve sesini yükselterek, o sırada oturmakta olan Âişe'ye taarruza kadar ileri gitti de ona sebbeyledi. Nihâyet Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* mukābele eder mi diye Âişe'ye bakmağa başladı.

Râvî Urve diyor ki : bu sırada Âişe de söze başlayıp Zeyneb'e sözlerini reddetti. Ve binnetîce iskât eyledi. Bunun üzerine Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in Âişe'ye baktığı ve : "*Âişe Ebû Bekr'in kızıdır*" buyurduğu Âişe tarafından bildirilmiştir.

ÎZÂHI

Kadınlık gayretiyle iki guruba ayrılan zevcât-i mutahharadan birinci gurubun riyâsetinde Hazret-i Âişe bulunuyordu. Bu gurup a'zâsından Hafsa, Hazret-i Ömer'in kızıdır. Bu grubun en kuvvetli bir uzvudur. Safiyye de İsrâilî Huyey İbn-i Ahtâb'ın kızıdır. Hârun *aleyhi's-selâm*'ın benâtından ma'dudtur. Sevde de Bint-i Zem'a'dır. Habeşe'ye hicret etmiş kadîmü'l-İslâm bir kadın olduğundan Hazret-i Âişe kendisine çok hürmet ederdi.

İkinci gurûbun riyâsetini de Ümmü Seleme Hind deruhde etmişti. Ümmü Seleme Ebû Ümeyye'nin kızıdır. Erbâb-ı fasâhatten bir kadın olmakla bu grubun riyâsetini pek güzel temsîl etmişti. Bu grubun dört a'zâsının isimleri metinde bildirilmemiştir; şunlardır : Zeyneb Bint-i Cahş-i Esediyye, Meymûne Bint-i Hâris-i Hilâliyye, Ümmü Habîbe Remle Bint-i Ebî Süfyân, Cüveyriye Bint-i Hâris-i Mustalikıyye.

Hazret-i Âişe ile mücâdele-i kelâmiyede bulunan Zeyneb Bint-i Cahş, Resûl-i Ekrem'in zevceleri arasında Resûl-i Ekrem'e karâbetiyle, zekâ ve fetânetiyle, hayır-perverlik gibi fazâiliyle tanınmış müstesnâ bir mevkii hâizdi.

Zeyneb, Resûl-i Ekrem'in halası Ümeyme Bint-i Abdü'l-Muttalib'in kızıdır. Hicret'in üçüncü senesi dul olarak Zevcât-i Tâhirât ıdâdine idhâl edilmiştir. Elişleri gibi sanâyi-i nefîseye vâkıf ve gāyetle hassâs bir kadındı. Büyük bir kudret-i edebiyeyi de hâizdi. El emeğiyle kazancını fukarâya tasadduk eder ve son derece hayır-sever bir kadın olduğu için dâimâ nezd-i Perygamberî'de nâil-i iltifat ve i'tibâr idi.

Müslim'in İbn-i Şihâb tarîkıyle bir rivâyetinde Hazret-i Âişe de Zeyneb'in nezd-i Peygamberî'de bu müstesnâ şeref-ü i'tibârını tasdîk ile berâber: "*Diyânette, takvâda, doğru sözlülükte, sıla-i rahme riâyet husûsunda, fukarâya tasaddukta velhâsıl Allâh'a takarrübe vesîle olan her türlü hayır-perverlikte Zeyneb Bint-i Cahş derecesinde yüksek bir kadın görmedim. Yalnız tab'an hadîd-meşreb idi*" demiştir.

Mevzûu-bahsimiz olan bu hâdisede de Hazret-i Âişe en sonu Zeyneb Bint-i Cahş ile karşılaşmış bulunuyordu. Metn-i hadîsten sarâhaten anlaşıldığına göre, Hazret-i Âişe ibtidâ' tamâmen sükût etmiş, Zeyneb'in ağır tecâvüzlerine tahammül eylemişti. Bilâhare Resûl-i Ekrem'in bu tecâvüzü redde müsâadekâr vazi-

yette bulunduğunu teferrüs eden Sıddîka Hazretleri mukābele ederek Zeyneb'in sözlerini birer birer reddetmiştir. Âişe Hazretlerinin sözlerini pek yerinde bulan Resûl-i Ekrem: "*Âişe, Ebû Bekr'in kızıdır*" buyurmuşlar.

Bu eserimizin beşinci cildinde (593, 634, 655) numaralarla terceme ettiğimiz hadîslerin îzahlarında da Zeyneb Bint-i Cahş Hazretlerinin terceme-i halleri muharrerdir.

Ebû Kuhâfe, Ebû Bekr-i Sıddîk *radiya'llāhu anh*'in pederinin künyesidir. Adı da Osmân İbn-i Âmir'dir, Mürre İbn-i Kâ'b'da neseb-i Peygamberî ile birleşir.

Resûl-i Ekrem'in: "*Âişe Ebû Bekr'in kızıdır.*" buyurmaları, Hazret-i Âişe için en yüksek bir fazîlettir. Âişe babası Ebû Bekr gibi şerîfe, âkıle, zekiyyedir. İnce görüşü, tam ve dürüst anlayışı vardır, demektir.

Âişe-i Sıddîka hadîsinin uzun bir metin ile burada sebeb-i sevkı Resûl-i Ekrem'e Ashâb'ı tarafından hediye takdîm edildiğini beyandan ibârettir.

***

1131. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ لَا يَرُدُّ الطِّيبَ .

TERCEMESİ

Enes İbn-i Mâlik *radiya'llāhu anh*'den Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* hoş koku (hediye) yi reddetmezdi, dediği rivâyet edilmiştir.

İZÂHI

Bu hadîsi, Buhârî bu sûretle Libâs bahsinde de rivâyet etmiştir Tirmizî İstîzân'da, Nesâî de Velîme'de rivâyet etmişlerdir. Hadîsin sûret-i sevkı *Buhârî* metninde şu tafsîli ihtivâ etmektedir :

Hadîsin râvîlerinden Azre İbn-i Sâbit diyor ki: bir kere Enes İbn-i Mâlik'in hafîdi ve Basra Kadısı Sümâme İbn-i Abdullāh'ın huzûruna girmiştim. Sümâme bana güzel bir koku

uzattı da şöyle söyledi: (Alınız! Ceddim) Enes İbn-i Mâlik güzel koku hediye edilince reddetmezdi. Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in de güzel kokuyu reddetmemek i'tiyâdında olduğunu söylerdi.

***

1132. عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهَا قَالَتْ كَانَ رَسُولُ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ يَقْبَلُ ٱلْهَدِيَّةَ وَ يُثِيبُ عَلَيْهَا.

TERCEMESİ

Âişe *radiya'llāhu anhâ*'dan : "*Resûlullāh salla'llāhu aleyhi ve sellem hediyye kabûl eder ve onun* (mukābil hediyye ile) *ıvâzını verirdi.*" dediği rivâyet edilmiştir.

İZÂHI

Bu hadîsi, Ebû Dâvud Büyû'da, Tirmizî Şemâil ile Birr-u İhsân bablarında tahrîc etmişlerdir. Buhârî bu hadîsi (Hibede mükâfat) unvanlı bir bâbında tahrîc etmiştir. Hadîsten müstefâd olan hükme göre hediye mukābilinde mükâfat verilmesi şâriin matlûbu bir lâzıme-i medeniyedir. Bu lâzıme-i medeniyeye riâyet vâcib midir, yoksa tetavvuî bir emir midir?. Ta'bîr-i âharla hediyye veren bir kişi: ben, ıvazını almak üzere hediye ettim, diye hediyesinin ıvazını taleb etse, hediyenin ıvazını vermek vâcib olur mu, yoksa olmaz mı? Bu hususlarda ulemâ arasında ihtilâf edilmiştir :

İmam Mâlik bu mevzûu şöyle îzâh etmiştir : vâhib hibe ettiği malın ücretini istediğinde bakılır: eğer vâhibin emsâli, hediye ettiği mal mukābilinde ıvaz alırsa mevhûbun-lehten vâhibin bu örfe göre ıvaz almak hakkı olur. Fakîrin ganîye, köle ve hizmetçinin efendisine hediyesi gibi. İmâm-ı Şâfiî'den naklolunan iki kavilden birisi de böyledir.

İmâm Ebû Hanîfe'ye göre hediye mukābilinde bir ıvaz şart kılınmadıkça mevhûbün-lehin vâhibe bir şey vermesi îcâb etmez. İmâm-ı Şâfiî'nin ikinci kavli de böyledir.

İmâm Mâlik bu husûsta îzâhiyle meşgul bulunduğumuz Hazret-i Âişe hadîsiyle istidlâl etmiştir. İmam Mâlik Ahzab

Sûresi'nin (21) inci âyet-i kerîmesinde «لقد كان لكم في رسول الله اسوة حسنة» "= *Ey Mü'minler! Resûlullāh'ın hayâtında sizin için ittibâa değer güzel bir örnek vardır*" buyurulduğuna göre hediyeyi, ıvaziyle karşılamak i'tiyâdında olan Resûl-i Ekrem'e ittibâ' ederek hediye mukābilinde bir ıvaz vermek vâcibtir, demiştir.

Hediye mukābilinde ıvazın vücûbuna kāil olanların istidlâl ettikleri bir delil de İbn-i Abbâs hadîsidir. Ahmed İbn-i Hanbel'in *Müsned*'inde, İbn-i Hibbân'ın da *Sahîh*'inde İbn-i Abbâs'tan rivâyetlerine göre, bir kere Resûl-i Ekrem'e bir A'râbî bir hediye takdîm etmişti. Resûl-i Ekrem Bedevîye bir ıvazla mukābele buyurmuş ve :

— Râzı mısın ? diye sormuş. A'râbî :

— Hayır, diye hoşnudsuzluk göstermiş. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem bir miktar dünyâlık daha ziyâde ederek :

— Râzı mısın ? diye sormuş. A'râbî :

— Hayır, râzı değilim! demiş. Resûlullāh tekrar bir misli dünyâlık daha ziyâde ederek :

— Şimdi râzı mısın ? diye sormuş. A'râbî :

— Evet râzıyım, demiş. Bunun üzerine Nebî *sallallāhu aleyhi ve sellem :*

— Ben Kureyşî, Ensârî, Sakafî'den başka hiç bir kimseden hibe ve hediye kabûl etmem, buyurmuştur.

Bu meâlde Ebû Dâvud'un, Tirmizî'nin, Nesâî'nin de Ebû Hüreyre'den rivâyetleri vardır. Bu hadîs ile ihticâc edenler : Eğer hibe mukābilinde bir ıvaz vermek vâcib olmasaydı, Resûl-i Ekrem Bedevîye ne mukābil bir hediye verir, ne de Bedevîyi râzı edinceye kadar ıvaz ziyâde ederdi, demişlerdir.

Ebû Hanîfe ile hediyeye ıvazla mukābelenin tetavvuan lüzûmuna kāil olanlar tarafından bu istidlâllere cevab vererek denilebilir ki: âyet-i kerîme'de bildirildiği üzere Resûl-i Ekrem'in her fi'l-ü hareketi ümmet için şâyân-ı ittibâ' bir nümûnedir. Ve bunda hiç şübhe yoktur. Fakat bu ittibâın vâcib olanları bulunduğu gibi mendûb olanları da vardır. Bu da mendûb olanlardandır. Hadîste A'râbînin ziyâde talebine ve Resûl-i Ekrem'in de ziyâde buyurmasına gelince, A'râbî Resûl-i Ekrem'in herkesce ma'lûm olan semâ-

hatinden istifâde etmek istemiş ve hediye mukābilinde fazla vermek i'tiyâdından tamâa düşmüş olacaktır.

Ebû Ya'lâ'nın *Müsned*'inde Ebû Hüreyre'den isnâd-ı ceyyidle rivâyet olunan ve Cevâmiu'l-kelimden ma'dûd olan hadîs-i şerifte (تهادوا تحابوا = *Ashâbım, hediyeleşiniz ki, biribirinize sevginiz arta!*) buyurulmuştur. Münâvî bu hadîsin şerhinde hediye teâtîsinin hikmet-i teşrîini beyân ederek diyor ki: hediye teâtîsi gönülleri te'lîf ve kalblerdeki kini, buğzu izâle eder. Bunun için hediye kabûlü sünnettir.

***

1133. عَنِ النُّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ أَعْطَانِى أَبِى عَطِيَّةً فَقَالَتْ عَمْرَةُ بِنْتُ رَوَاحَةَ لَا أَرْضَى حَتَّى تُشْهِدَ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَتَى رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ إِنِّى أَعْطَيْتُ ابْنِى مِنْ عَمْرَةَ بِنْتِ رَوَاحَةَ عَطِيَّةً فَأَمَرَتْنِى أَنْ أُشْهِدَكَ يَا رَسُولَ اللّٰهِ قَالَ أَعْطَيْتَ سَائِرَ وَلَدِكَ مِثْلَ هٰذَا قَالَ لَا فَقَالَ النَّبِىُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاعْدِلُوا بَيْنَ أَوْلَادِكُمْ قَالَ فَرَجَعَ فَرَدَّ عَطِيَّتَهُ .

TERCEMESİ

Nu'mân İbn-i Beşîr *radiya'llāhu anhumâ*'dan rivâyete göre, müşârün-ileyh şöyle demiştir :

Babam (Beşîr annemin zoriyle) bana bir (köle) hibe etmişti. (Anam) Revâha kızı Amre (babama) :

— Bu hibeye sen, Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'i işhâd etmedikçe inanmam, dedi. Bunun üzerine Beşîr, Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'e geldi de :

— Yâ Resûla'llāh : ben Amre bint-i Revâha'dan olan oğluma bir (köle) hediye verdim. Fakat yâ Resûlullāh Amre bana seni şâhid tutmamı emreyledi, dedi. Resûlullāh:

— Nu'mân'a hediyyen gibi öbür çocuklarına da hibe ettin mi? diye sordu. Beşîr :

— Hayır etmedim, diye cevab verdi. Bunun üzerine Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* Beşîr'e :

— Allah'dan korkunuz da çocuklarınız arasında adâlet ediniz! buyurdu.

Nu'mân diyor ki, artık babam Peygamber'in yanından dönüp geldi. Nu'mân'a verdiği hediyesini reddeyledi.

ÎZÂHI

Bu hadîsi, Buhârî Şehâdet bahsinde de tahrîc etmiştir. Müslim Ferâiz'de, Tirmizî, Nesâî, İbn-i Mâce de Ahkâm'da rivâyet etmişlerdir. Buhârî bu hadîsi (Babanın evlâdına hibe ve hediyesi ve bâzı evlâdı mahrûm ederek diğer bir çocuğa hibenin adem-i cevâzı ve hibeye işhâdın adem-i lüzûmu) hakkında açtığı bir bâbında rivâyet etmiştir.

Bir çocuğa hibe edip de öbürlerini mahrûm etmek câiz olup olmadığında ulemâ ihtilâf etmişlerdir. Tâvus, Atâ' İbn-i Ebî Rebâh, Mücâhid, Urve, İbn-i Cureyc, Nehâî, Şa'bî, İbn-i Şübrüme, Ahmed İbn-i Hanbel, İshāk İbn-i Râhûye ve sâir ehl-i zâhir: "*Kişi çocuklarının bir kısmını mahrûm ederek öbür kısmına dünyâlık hibe ederse, bu hibe bâtıldır.*" demişlerdir.

Süfyân-ı Sevrî, Leys İbn-i Sa'd, Kāsım İbn-i Abdurrahmân, Muhammed İbn-i Münkedir, Ebû Hanîfe, Ebû Yûsuf, Muhammed, Şâfiî, bir rivâyette Ahmed İbn-i Hanbel de : "*Çocukların bir kısmını mahrûm, bir kısmını hibe ile merzûk etmek câizdir.*" demişler ve mevzûumuz Nu'mân İbn-i Beşîr hadîsindeki emri nedbe hamletmişlerdir.

Şârih Aynî *Umdetü'l-Kārî*'de nedbe haml için altı nevi' delil serdetmiştir. Biz bunların naklinden sarf-ı nazar ederek yalnız Şârih Aynî'nin de beğendiği ve cevâb-ı kātı' dediği altıncı delîlini zikredeceğiz: Aynî diyor ki, bi'l-icmâ sâbit bir hakîkattir ki, evlâd sâhibi

bir kişi malını çocuklarından başkasına vermek hakkını hâizdir. ecnebî bir şahsa malını vermek salâhiyetini hâiz olan kişi, cokuklardan birisine vermek hakkından niçin men' edilsin.

Buhârî'nin bu rivâyet tarîkında Beşîr'in oğlu Nu'mân'a hibe ettiği şey'in nasıl bir şey olduğu bildirilmemiştir. Müslim'in rivâyetinde bunun bir köle olduğu tasrîh edilmiş bulunduğundan tercemede biz de kavis içinde gösterdik.

Yukarıda bir kısım ulemânın babanın evlâda hibesinde müsâvâta riâyet etmek vâcib olduğuna ve evlâda hibede tefâdul haram olup tefâdul sûretiyle edilen hibenin butlānına kāil olduklarını görmüştük. Bu zümre-i ulemâdan Ahmed İbn-i Hanbel, hibenin sıhhatini kabûl etmekle berâber vâhibin hibesinden rücûu vâcibtir, demiştir. Bu bâbta Ahmed İbn-i Hanbel'in mühim bir ictihâdı daha vardır ki, hibe edilen çocuğun borçlu olması gibi bir sebeb-i tercîh bulunursa hibede tefâdulun cevâzıdır. Evlâda hibede müsâvâtın emr-i mendûb olduğuna kāil olan ulemâdan İmam Ebû Yûsüf de: Evlâda hibede tesviye yalnız bir noktada vâcibtir ki, o da vâhib babanın hibede evlâdın birisini tafdîl ile öbürlerini ızrar kasdetmesidir. Bundan mâadâ ahvalde Cumhûru ulemânın ictihâdı vechile evlâda hibede, aralarında müsâvâta riâyetin müstehab olmasıdır. Binâenaleyh evlâddan birisinin tafdîli sûretiyle hibe sahîhtir, fakat mekruhtur. Cumhûru ulemâ bu bâbda vârid olan emirleri nedbe, nehiyleri de tenzîhe hamletmişlerdir.

Evlâda hibede tesviyenin gerek vücûbuna, gerek müstehab olduğuna kāil olanlar tesviyenin sıfatında da ihtilâf etmişlerdir: Muhammed İbn-i Hasen, Ahmed İbn-i Hanbel, İshak İbn-i Râhûye, bâzı Şâfiîlerle Mâlikîler hibede evlâd arasında adâlet, mîrasda olduğu gibi erkek evlâda iki sehim vermektir. Bu zümre-i ulemâdan başkaları ise, erkekle kız evlâd arasında böyle bir farka lüzûm görmemişlerdir. Bu bâbda istinâd ettikleri bir haber de vardır. Saîd İbn-i Mansûr'un, Beyhakî'nin İbn-i Abbâs'dan merfûan rivâyetlerine göre, Resûl-i Ekrem *salla'llāhu aleyhi ve sellem*: (سووا بين اولادكم فى العطية فلو كنت مفضلا احدا لفضلت النساء = *Ey Ashâb'ım ve ümmetim, atıyye ve hibede çocuklar arasında müsâvâta riâyet ediniz. Ben, evlâddan birisini tafdîl eder olsaydım kadınları tafdîl ve tercîh ederdim*). buyurmuştur. Nu'mân hadîsindeki tesviye ile emri de nedbe hamletmişlerdir.

***

1134. عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ اَلْعَائِدُ فِي هِبَتِهِ كَالْكَلْبِ يَقِيءُ ثُمَّ يَعُودُ فِي قَيْئِهِ .

TERCEMESİ

İbn-i Abbâs *radiya'llāhu anhumâ*'dan Resûlullāh *salla'l-lahu aleyhi ve sellem*'in : [Hibesinden geri dönen her kişi kay' eden, sonra kay'ine döne (rek yiye) n kelb gibidir] buyurdu, dediği rivâyet edilmiştir.

İZÂHI

Buhârî bu hadîsi muallâk ve mevsûl olarak *Sahîh*'inin müteaddid bahislerinde tahrîc etmiştir. Tirmizî'den başka bütün *Kütüb-i Sitte* sâhibleri de rivâyet etmişlerdir. Bu hadîsi Buhârî : (*Kişinin kadınına, kadının da kocasına hibesi*) unvâniyle açtığı bir bâbında rivâyet etmiştir. Müteâkıben de zevc ve zevcenin yekdiğerine hibesi câiz olduğunu İbrâhîm Nehâî'den ta'lîkan rivâyet etmiştir.

Buhârî'nin bu ta'lîkını Abdürrezzak ile Tahâvî de mevsûlen rivâyet etmişlerdir. Tahâvî'nin tarîk-ı isnâdından birisi : (عن ابي حنيفة عن حماد عن ابراهيم) sûretinde olup bu tarîk-ı rivâyete göre İbrâhîm Nehâî: "*Zevc ile zevce zî-rahm-i mahrem menzilesindedir. Bunlardan biri öbürüsüne bir şey hibe ederse, bu hibe sahîh olduğu gibi hibeden rücû' da mu'teber olmaz*" demiştir.

Hibeden rucû' mu'teber olmadığını Buhârî bu bâbında Ömer İbn-i Abdülâzîz'den de ta'lîkan rivâyet etmiştir. Bunlardan sonra Buhârî îzâhiyle meşgul bulunduğumuz İbn-i Abbâs hadîsini sevketmiştir.

İbn-i Abbâs'ın bu hadîsiyle ihticâc ederek Tâvus, İkrime, Şâfiî, Ahmed, İshak: "*Vâhib için hibe ettiği şey'e rücû' etmek câiz değildir. Şu kadar ki, babanın evlâda ıvazsız hibe ettiği şey'e rücûu sahîhtir.*" demişlerdir.

İmam Mâlik'e göre sevab kasdiyle bir ecnebîye edilen hibenin ıvazı alınmadıkça vâhibin hibesine rücûu sahîhtir. Bir rivâyete göre, Ahmed İbn-i Hanbel'in ictihâdı da böyledir.

İmam Ebû Hanîfe ile Ashâbı: "*Hibe edilen mal mevcûd oldukça mevhûbün-leh tarafından mevhûbun ıvazı vâhibe verilmedikçe vâhibin hibeden rücû' hakkı vardır.*" demişlerdir. Saîd İbn-i Müseyyeb'in, Ömer İbn-i Abdü'l-Azîz'in, Kādî Şureyh'in, Esved İbn-i Yezîd-i Nehâî'nin, Hasen-i Basrî'nin İbrâhim Nehâî'nin, Şa'bî'nin mezhebi de böyledir. Bu ictihad Ömer İbn-i Hattab'dan, Alî İbn-i Ebî Tâlib'den, Abdullāh İbn-i Ömer'den, Ebû Hüreyre'den, Fadâle İbn-i Ubeyd'den de mervîdir.

Mevzûumuz olan İbn-i Abbâs hadîsine gelince: Resûl-i Ekrem'in bu hadîste hibeden rücûu, kelbin kay'ına rücûu hâline teşbîh buyurması hibeden rücûun mürüvvetten ve ahlâkan fenâlığı zâhir olmasındandır. Yoksa şer'an fenâlığının derece-i zuhûrunu beyâna müstenid değildir, demişlerdir.

Buhârî'nin *Sahîh*'inde İbn-i Abbâs'ın bu hadîsinden evvel Hazret-i Âişe'den de bir rivâyeti vardır, ve meâlen şöyledir: Âişe *radiya'llāhu anhâ* diyor ki: Nebî *Salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in hastalığı ağırlaşıp ıztırâbı arttığında (Meymûne'nin odasında idi.) Hastalığını benim odamda geçirmek için kadınlarından izin istedi. Kadınlar da izin verdiler. Resûlullāh iki kişinin arasında ayaklarını yerde sürüyerek (Meymûne odasından) çıktı. Resûlullāh Abbâs ile başka bir kimse arasında (onlara yaslanmış) idi.

Abdullāh İbn-i Mes'ûd'un oğlu Ubeydullāh -ki, bu hadîsin râvîlerindendir- diyor ki, Hazret-i Âişe'nin bu hadîsini İbn-i Abbâs'a hikâye ettim de İbn-i Abbâs bana:

— O iki kişiden Hazret-i Âişe'nin adını söylemediği kimdir, bilir misin? diye sordu. Ben de:

— Hayır bilmem, dedim. İbn-i Abbâs:

— O, Alî İbn-i Ebî Tâlib idi, diye cevab verdi[1].

---

[1] عن عبيد الله بن مسعود انه قال: قالت عائشة رضى الله عنها لما ثقل النبى صلى الله عليه و سلم فاشتد وجعه استأذن ازواجه ان يمرض فى بيتى فاذن له. فخرج بين رجلين تخط رجلاه الارض. و كان بين العباس و بين رجل آخر. فقال عبد الله فذكرت لابن عباس ما قالت عائشة. فقال لى هل تدرى من الرجل الذى لم تسم عائشة؟. قلت لا. قال هو على بن ابى طالب [رواه البخارى].

Bu hadîs aşağıda Meğâzî'de maraz-ı Nebî *aleyhi's-selâm*'da da tahrîc edilmiştir. Bu hadîsin Hibe bahsi ile alâkası Ezvâc-ı Tâhirât'ın nöbetlerini Resûl-i Ekrem'e hibe etmeleri cihetiyledir.

***

1135. عَنْ مَيْمُونَةَ بِنْتِ الْحَارِثِ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا أَنَّهَا أَعْتَقَتْ وَلِيدَةً وَلَمْ تَسْتَأْذِنِ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَمَّا كَانَ يَوْمُهَا الَّذِى يَدُورُ عَلَيْهَا فِيهِ قَالَتْ أَشَعَرْتَ يَا رَسُولَ اللهِ أَنِّى أَعْتَقْتُ وَلِيدَتِى قَالَ أَوَفَعَلْتِ قَالَتْ نَعَمْ قَالَ أَمَا إِنَّكِ لَوْ أَعْطَيْتِهَا أَخْوَالَكِ كَانَ أَعْظَمَ لِأَجْرِكِ .

TERCEMESİ

Hâris kızı (Ümmü'l-mü'minîn) Meymûne *radiya'llâhu anhâ*'dan rivâyet olunduğuna göre, müşârün-ileyhâ (mâlik olduğu siyah) bir câriyeyi âzâd etmiş ve Nebî *salla'llâhu aleyhi ve sellem*'den istîzân etmemişti. Resûlullâh'ın Meymûne'ye gelmesi mu'tâd olan gün gelince Meymûne :

— Yâ Resûla'llâh! Farkında mısın? Ben câriyemi âzâdladım, dedi. Resûlullâh :

— Sahih âzâdladın mı? diye istiknah buyurunca Meymûne :

— Evet, âzâdladım, dedi. Bunun üzerine Resûlullâh :

— Eğer câriyeyi (Benî Hilâl'den) dayılarına hediye etseydin ecrin daha büyük olurdu, buyurmuştur.

İZÂHI

Bu hadîs-i şerîfi Müslim Zekât, Nesâî de Itık bahsinde rivâyet etmişlerdir. Nesâî'nin rivâyetinde Meymûne Hazretlerinin âzad-

ladığı (وليدة) bedelinde (جارية سوداء) rivâyet edilmiş bulunduğundan, tercemede buna işâret ettik.

Şârih İbn-i Battâl: "*Bu hadîsten müstefâd olan hüküm, câriyeyi zî-rahme hibe etmek, âzâdlamaktan efdal olmasıdır.*" demiştir. Fakat Şarih Aynî ile Kastalânî'ye göre, bu efdaliyet mutlak olmayıp belki ahvâlin ihtilâfiyle muhtelif olur. Nasılki bu hâdisede Meymûne Hazretlerinin Benî Hilâl'den dayıları, kardeşleri ihtiyaç içinde idiler. Bu sebeble Resûl-i Ekrem bu vâkıadaki hibeyi âzadlamağa tercîh buyurmuştur.

Meymûne Hazretleri Benî Hilâl'den Hâris'in kızı olduğundan tercemede Benî Hilâl'i kavis içinde gösterdik. Resûl-i Ekrem Efendimiz Meymûne'yi Umretü'l-kazâdan avdet buyururken muhrim olarak tezevvüc buyurmuştu. Bu eserimizin yedinci cildinde (1061) numaralı hadîsin îzâhında Meymûne Hazretlerinin terceme-i hâli yazılmıştı. Oraya mürâcaat buyurulsun.

1136. عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا قَالَتْ كَانَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا أَرَادَ سَفَرًا أَقْرَعَ بَيْنَ نِسَائِهِ فَأَيَّتُهُنَّ خَرَجَ سَهْمُهَا خَرَجَ بِهَا مَعَهُ وَكَانَ يَقْسِمُ لِكُلِّ امْرَأَةٍ مِنْهُنَّ يَوْمَهَا وَلَيْلَتَهَا غَيْرَ أَنَّ سَوْدَةَ بِنْتَ زَمْعَةَ وَهَبَتْ يَوْمَهَا وَلَيْلَتَهَا لِعَائِشَةَ زَوْجِ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَبْتَغِى بِذٰلِكَ رِضَا رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ .

TERCEMESİ

Âişe *radiya'llāhu anhâ*'dan şöyle dediği rivâyet edilmiştir :

Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* bir sefere gitmek istediğinde kadınları arasında kur'a çekmek i'tiyâdında idi. Kadınlardan hangisinin sehmi çıkarsa, Resûlullāh berâbe-

rinde o kadın olarak yola çıkardı. Yine Resûlullâh kadınlarından her kadının gününü ve gecesini ayırırdı. Yalnız Sevde bint-i Zem'a gününü ve gecesini, Resûlullâh *salla'llâhu aleyhi ve sellem*'in rızâsını dileyerek Nebî *salla'llâhu aleyhi ve sellem*'in zevci Âişe'ye hibe etmişti.

İZÂHI

Bu hadîsi Buhârî Şehâdât bahsinde de tahrîc etmiştir. Ebû Dâvud Nikâh'ta, Nesâî de Muâşeret-i Nisâ' bahsinde rivâyet etmişlerdir. İbn-i Sa'd'in *Tabakāt*'ından naklen Sevde'nin uzun bir terceme-i hâlini bu eserimizin beşinci cildinde (701) numara ile terceme ettiğimiz Hazret-i Âişe hadîsinin îzâhında bildirmiştik. Oradaki îzâhâtımızda irtihâl-i Peygamberî'den sonra Peygamber'in kadınları arasında ilk vefât eden kadının Sevde bint-i Zem'a mıdır, yoksa Zeyneb bint-i Cahş mıdır? Bu bâbta ehl-i hadîs ile ehl-i siyer'in uzun tetkiklerini ve ihtilâflarını da bildirmiş bulunuyoruz. Oraya mürâcaat edilsin.

***

1137. عَنِ الْمِسْوَرِ بْنِ مَخْرَمَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا أَنَّهُ
قَالَ قَسَمَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ أَقْبِيَةً وَ لَمْ يُعْطِ
مَخْرَمَةَ مِنْهَا شَيْئًا فَقَالَ مَخْرَمَةُ يَا بُنَيَّ انْطَلِقْ بِنَا إِلَى رَسُولِ
اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ فَانْطَلَقْتُ مَعَهُ فَقَالَ ادْخُلْ فَادْعُهُ
لِي قَالَ فَدَعَوْتُهُ لَهُ فَخَرَجَ إِلَيْهِ وَ عَلَيْهِ قَبَاءٌ مِنْهَا فَقَالَ
خَبَأْنَا هٰذَا لَكَ قَالَ فَنَظَرَ إِلَيْهِ فَقَالَ رَضِيَ مَخْرَمَةُ .

TERCEMESİ

Misver İbn-i Mahreme *radiya'llâhu anhumâ*'dan rivâyet olunduğuna göre müşârün-ileyh demiştir ki :

(Bir kere) Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* (Ashâb'a) birtakım kaftanlar dağıtmıştı da bunlardan (babam) Mahreme'ye bir şey vermemişti. Mahreme (bana) :

— Ey oğulcağızım! Haydi berâber Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'e gidelim. (Resûlullāh'ın bunlardan bir tâne de bana vermesi çok yakındır.) dedi. (Misver diyor ki :) babamla berâber gittim. O bana :

— Haydi (Hâne-i Saâdet'e) gir, Resûlullāh'ı bana çağır! dedi. (Ben Resûlullāh'ı çağırmağı ağır buldum. babam bana tekrar :)

— Haydi oğlum git! Peygamber mütekebbir değildir, dedi). Misver diyor ki :

Peygamber'i babama da'vet ettim. Resûlullāh omuzlarında bu elbîselerden bir kaftan bulunduğu halde babama çıktı. Ve :

— Bunu senin için sakladım! buyurdu. Misver diyor ki :

Babam kaftana (nazar-ı memnûniyetle) baktı. Resûl-i Ekrem de :

— Artık Mahreme râzı oldu mu? buyurdu.

ÎZÂHI

Buhârî bu hadîsi Libâs, Şehâdât, Humus, Edeb bahislerinde de tahrîc etmiştir. Müslim Zekât; Ebû Dâvud Libâs; Tirmizî İstîzân; Nesâî de Ziynet bahislerinde rivâyet etmişlerdir.

Hadîsteki (أقبية), kaba'nın cem'idir. Kabayı Şârih Kastalânî: Acemlerin ma'rûf libâsından dar bir cins libâstır, diye ta'rîf ediyor. Tercemede kavis içinde gösterilen ziyâdeler bu hadîsin şerhlerinde gördüğümüz diğer rivâyet tariklerinden istifâde edilmiştir.

Misver'le babası Mahreme İbn-i Nevfel'in her ikisi de Sahîbî'dir. Abd İbn-i Menâf oğullarındandır. Misver sıgār-ı Ashâb'dandır. Hicret'in ikinci yılında dünyâya gelmiştir. Mekke'nin fethinden sonra altı yaşında Medîne'ye gitmiştir. Hadîste bildirdiği üzere babasiyle Resûlullāh'ın huzûruna gitmesi bundan sonra

olacaktır. İrtihâl-i Peygamberî'de sekiz yaşında idi. Resûl-i Ekrem'den hadîs hıfzetmiş ve *Sahîhayn*'de rivâyet edilmiştir. Kendisi: "*Ben Resûlullāh'tan hadîs işittim. O sırada ben hadîs tehammül ve hıfzedecek derecede âkıl, zâbıt bir çağda idim.*" demiştir. Bu eserimizin altıncı cildinde (822) rakamiyle terceme ettiğimiz Misver ve Mervan hadîsinin îzâhında müşârün-ileyhin terceme-i hâli vardır.

Kabanın ipekten mensûc bir kaftan olduğuna ve Resûl-i Ekrem'in bunu geyip Mahreme'ye çıkmasına göre bâzı âlimler bunun ipekli giyilmesi tahrîm edilmezden evvel olduğunu iddia etmişlerse de Misver'in Medîne'ye Mekke'nin fethinden sonra gitmiş olması bu vâkıanın dokuz veya onuncu sene-i Hicriyede cereyân ettiğine delâlet ettiğinden diğer bir kısım âlimler ba'de't-tahrîm vukûunu nazar-ı i'tibâre alarak: Resûl-i Ekrem'in bu ipekli kaftanı giymeyip Mahreme'ye göstermek için omuzlarına alarak çıktığını iddia etmişlerdir ki, hadîsin bu fıkrasını pek doğru bulduğumuz bu tevcîhe göre terceme ettik.

Bu hadîsten müstefâd olan ahkâmdan mevzûumuza teallûk eden bir hüküm, hibede kabzın hediye edilen şeyin mühdâ-ileyhe nakli ile hâsıl olduğudur.

Bu hadîsten evvel Buhârî'nin bir bâbı ve bir rivâyeti : Buhârî bu Misver hadîsinden evvel: müstakrizin mukrize hediyesi gibi rüşvet ifâde eden hediyenin adem-i kabûlüne dâir bir bâb açmıştır. Bu bâbında Buhârî ibtidâ' Ömer İbn-i Abdülâzîz'den muallâk olarak: "*(Hediye) Resûlullāh sallallāhu aleyhi ve sellem zamânında hediyye idi. Bu gün ise rüşvet olmuştur*" dediğini rivâyet ediyor ki, Buhârî'nin bu ta'lîkını İbn-i Saîd bu bâbda rivâyet olunan bir kıssa ile şöyle vasılediyor :

Furat İbn-i Müslim tarîkından gelen bir rivâyete göre müşârün-ileyh İbn-i Müslim demiştir ki : Bir kere Ömer İbn-i Abdülâzîz'in canı elma istemişti. Fakat evinde elma aldıracak parası bulunmamıştı. Müteâkıben hayvanlara binip gezmeğe çıktık. Yolda bir rühbân evinin önünde çocuklar ellerinde elma tabaklariyle Ömer İbn-i Abdülâzîz'i karşıladılar. Müşârün-ileyh Hazeretleri bunlardan bir elma aldı. Koklayıp sonra elmayı tabağına koydu. Bunun üzerine ben :

— Yeseniz a!, Hediyedir ve senin için bunda bir hak vardır, dedim. Ömer İbn-i Abdilâzîz :

— Böyle hakkın bana lüzumu yoktur, dedi. Ben :

— Resûlullāh, Ebû Bekr, Ömer hediye kabûl etmediler mi? diye sordum. O :

— Hediye, onlar için hediye idi. Fakat onlardan sonra memurlar için hediye, bir rüşvettir, diye cevab verdi. [*Umdetü'l-Kārî:* C. 6, S. 283].

Rüşvet, mukābilinde bir ıvaz verilemiyerek alınan şeydir, diye ta'rîf olunur. Ve alan şer'an zem edilir.

Bundan sonra Buhârî özre müstenid olarak hediye kabûl edilmemek câiz olduğuna âdir İbn-i Abbâs'ın bir hadîsini rivâyet ediyor. İbn-i Abbâs diyor ki : Haccetü'l-Vedâ seferinde Peygamber'in Ashâb'ından Sa'b İbn-i Cessâme *radiya'llāhu anh* Resûlullāh *sallallāhu aleyhi ve sellem*'e Ebvâ veyâhud Veddan mevkiinde bir himâr-ı vahşî avlayıp hediye etmişti. Resûl-i Ekrem bu hediyeyi kabûl buyurmayıp reddetti. Bunun üzerine Resûllullāh Sa'b'ın yüzünde âsâr-ı teessür görmekle :

— Biz, hediyeni reddetmiyoruz. Şu kadar ki, biz ihramlı bulunuyoruz! diye Sa'b'ı tatyîb buyurdu.

Bu eserimizin altıncı cildinde (865) numara ile terceme ettiğimiz bu hadîs-i şerîfin îzâhını mütalâa ediniz!.

Bundan sonra Buhârî bu bâbında Ebû Hümeyd-i Sâidî Hazretleri'nin meşhur bir hadîsini rivâyet ediyor ki, Cum'a bahsinde geçen bu hadîste Resûl-i Ekrem'in hutbe îrâdına Allāh'a hamd-ü senâ ettikten sonra *(Emmâ ba'dü)* fasl-ı hitâbiyle başladıkları bildirilmişti. Buradaki metin ise mufassaldır ve şu meâldedir :

Ebû Humeyd-i Sâidî diyor ki: Resûlullāh *sallallāhu aleyhi ve sellem* Ezd kabîlesinden İbn-i Utbiyye denilen bir kimseyi zekât âmili tâyin buyurmuştu. Bu adam zekât mallarını tahsîl edip getirdiğinde :

— Yâ Resûla'llāh! Bu sizin zekât malınızdır. Bu da bana hediye verilmiştir, diye kendine de bir pay ayırmıştı. Bunun üzerine Resûlullāh mescidde bir hutbe îrâd edip hâdiseyi hikâye buyurduktan sonra :

— Tuhaf şey? Bu adam (bir mal me'mûru olmayıp da) babasının veyâhud anasının evinde otursaydı, kendisine hediye veriliyor muydu, yoksa verilmiyor muydu? O zaman görürdü. Hayâtım yed-i kudretinde olan Allāh'a yemîn ederim ki: zekât âmillerinden her hangi bir kişi beytü'l-malden haksız bir şey alırsa, Kıyâmet gününde muhakkak

o kimse çaldığı malı boynuna yüklenerek haşrolunur: çaldığı hayvan deve ise, omuzunda musîbet-zede develer gibi inliyerek, eğer sığır ise omuz kökünde avaz avaz bağırarak, koyun ise şiddetle feryâd ederek Arasat meydanına getirilir, buyurdu.

Sonra Resûlullāh mübârek elini, —biz koltuk altını görünceye kadar— kaldırdı ve üç def'a :

— Yâ Râb! Emirlerini teblîğ ettim mi, emirlerini teblîğ ettim mi ? buyurdu[1].

Buhârî'nin *Tecrîd*'e alınmayan bir bâb-ı ve bir hadîs'i daha : Îzah etmekte bulunduğumuz Misver İbn-i Mahreme hadîsinden evvel Buhârî'nin: (Bir kişi bir şey hibe yâhud va'd edip de hibe yâhud va'dedilen şey, mevhûbün-lehe, veyâhud mev'ûdun-lehe vâsıl olmadan ya vâhib, yâhud mevhûbün-leh; ya va'd eden, yâhud mev'ûdun-leh olan kimselerden birisi vefât ederse, bu hibenin veya va'din hükmü)[2] unvanlı bir bâbı daha vardır. Pek çok vukū' bulan bir hâdise olmak hasebiyle bu bâbı ve bu bâbdaki rivâyetleri de naklediyoruz :

Ulemânın bu husûstaki ihtilâflarını ve nokta-i nazarlarını îzâh etmezden evvel Buhârî'nin bu bâbtaki iki ta'lîkını mütâlâa edeceğiz : Buhârî yukarıdaki unvandan sonra Selmânî Ubeyde İbn-i Amr'ın şu ictihâdını ta'lîkan rivâyet ediyor: müşârün-ileyh: "*Eğer hediye eden kimse vefât eder ve hediye edilen şey, hediye eden kimseden ayrılarak hediye edilen kimseye vâsıl olup kabzedildikten sonra o da vefât etmiş bulunursa, o hediye, mühdâ-ileyhin veresesine âidtir; eğer hediye eden kimseden ayrılmamış olursa, onun veresesine âidtir.*" demiştir[3].

Bu ictihâda göre, hediye kabzedilmezden evvel tarafeyn vefât etmiş olurlarsa, hediye, hediye eden kimsenin veresesinin hakkı oluyor.

---

1 عن ابى حميد الساعدى رضى الله عنه قال: استعمل النبى صلى الله عليه و سلم رجلا من الازد يقال له ابن الاتبية على الصدقة. فلما قدم قال: هذا لكم و هذا اهدى لى. قال فهلا جلس فى بيت ابيه او بيت امه فينظر أيهدى اليه ام لا ؟. و الذى نفسى بيده لا يأخذ احد منه شيأ الا جاء به يوم القيامة يحمله على رقبته: ان كان بعيرا له رغاء، او بقرة لها خوار، او شاة تيعر. ثم رفع بيده حتى رأينا عفرة ابطيه: اللهم هل بلغت، اللهم هل بلغت ثلاثا [رواه البخارى]

2 باب اذا وهب هبة او وعد ثم مات قبل ان تصل اليه [بخارى].

3 و قال عبيدة ان مات و كانت فصلت الهدية و المهدى له حى فهى لورثته و ان لم تكن فصلت فهى لورثة الذى اهدى [بخارى].

Yine Buhârî'nin ta'lîkan rivâyetine göre, Hasen-i Basrî de meseleyi şöyle tasvîr etmiştir : bir şey hediye edilip bir kişinin vedâatiyle gönderilirken tarafeynden her hangisi hediye yerine vâsıl olmadan vefât ederse etsin o hediye mühdâ-lehin veresesine âidtir, demiştir ki[1], hediyenin bir kişinin vedâatiyle gönderilmekte olması mühdâ-ileyhin kabzı mâhiyetini hâiz bulunuyor. Ve bu sûretle onun veresesi müstefîd oluyor. Böyle bir resûle tevdî' edilmeyen hediyenin sâhibi vefât ederse, bu sûrette kabz bulunmadığı için Hasen-i Basrî'ye göre hediye, mühdînin veresesinin oluyor.

Seleften bu iki zâtın ictihadlarını bu iki sûretle mütâlâa ettikten sonra şimdi mezâhib-i muhtelife imamlariyle diğer ulemânın ictihadlarını mutâlâa edelim: Ebû Hanîfe'ye, Şâfiî'ye, Ahmed İbn-i Hanbel'e ve fukahâdan, Tâbiî ulemâsından bir çoklarına göre hibede, hibe edilen şey'i mevhûbün-lehin kabzı şarttır. Tarafeynin vefâtı hâlinde tehaddüs eden vaziyet bu esâsa tevfîk edilir. Şu kadar ki, Ahmed İbn-i Hanbel kabzı yalnız mekîlât ve mevzûnâta tahsîs etmiştir. İmam Mâlik bey'a kıyâs ederek hibede de kablelkabz mülkiyet sâbit olur, demiştir. Ebû Sevr'in mezhebi ile Şâfiî'nin kavl-i kadîmi de böyledir. İbn-i Ebî Leylâ da böyle hükmetmiştir.

Va'd mes'elesine gelince, bunda da fukahânın ihtilâfı vardır. Bu husûsta Ebû Hanîfe, Şâfiî, Evzâî va'd ile bir şey lâzım gelmez, va'd menfaatten ibârettir. Menâfia ise kabz teallûk etmez, sâhibi rücû' edebilir, demişlerdir. İmam Mâlik'in ictihâdı da buna yakındır.

Buhârî'nin bu bâbda sened-i muttasıl ile rivâyet ettiği bir hadîsi vardır ki, Câbir hadîsidir. Müşârün-ileyh diyor ki, Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* hayatda iken bana :

— Câbir! Bahreyn'den sadaka malı geldiğinde (eliyle işâret ederek) sana şöyle üç avuç dünyâlık veririm, demişti. Fakat Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* vefât edinceye kadar Bahreyn'den mal gelmedi.. İrtihâl-i Peygamberî üzerine Ebû Bekr *radiya'llāhu anh* bir münâdîye emrederek :

— Her kim ki, Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in kendisine bir va'di veyâhud bir deyni varsa bana gelsin!. (Ben ona vereceğim)

---

1 و قال الحسن ايهما مات قبل فهى لورثة المهدى له اذا قبضها الرسول (بخارى)

diye i'lân ettirmişti. Bunun üzerine ben Ebû Bekr'e vardım ve :

— Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* bana bu sûretle va'detmişti, diye hikâye ettim. Ebû Bekr bana : üç avuç dolusu dünyalık ver (erek Peygamber'in va'dini yerine getir)di[1].

***

1138. عَنِ ٱبْنِ عُمَرَ رَضِىَ ٱللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ أَتَى ٱلنَّبِىُّ
صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ بَيْتَ فَاطِمَةَ بِنْتِهِ رَضِىَ ٱللّٰهُ عَنْهَا
فَلَمْ يَدْخُلْ عَلَيْهَا وَ جَآءَ عَلِىٌّ فَذَكَرَتْ لَهُ ذٰلِكَ فَذَكَرَهُ
لِلنَّبِىِّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ قَالَ إِنِّى رَأَيْتُ عَلٰى بَابِهَا سِتْراً
مَوْشِيّاً فَقَالَ لِى مَا لِى وَ لِلدُّنْيَا فَأَتَاهَا عَلِىٌّ رَضِىَ ٱللّٰهُ عَنْهُ فَذَكَرَ
ذٰلِكَ لَهَا فَقَالَتْ لِيَأْمُرْنِى فِيهِ بِمَا شَآءَ قَالَ تُرْسِلِى بِهِ إِلٰى
فُلَانٍ أَهْلِ بَيْتٍ بِهِمْ حَاجَةٌ .

TERCEMESİ

İbn-i Ömer *radiyā'llāhu anhumâ*'dan şöyle rivâyet edilmiştir. Müşârün-ileyh demiştir ki : (Bir kere) Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* kızı Fâtıma *radiya'llāhu anhâ*'nın evine gelmişti de Fâtıma'nın yanına girmemişti. Sonra Alî geldi (Fâtıma'yı mükedder gördü.) Fâtıma da ona vâkıayı anlattı. Alî, Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'e :

---

[1] عن جابر رضى الله عنه قال قال النبى صلى الله عليه و سلم : لو جاء مال البحرين اعطيتك هكذا فلم يقدم حتى توفى النبى صلى الله عليه و سلم فامر ابو بكر مناديا فنادى : من كان له عند النبى صلى الله عليه و سلم عدة او دين فليأتنا. فاتيته فقلت ان النبى صلى الله عليه و سلم وعدنى فحثى لى ثلاثا [رواه البخارى].

— (Yâ Resûlullāh! Evimize gelip de Fâtıma'nın yanına girmemeniz, kederlendirmiştir, diye) vâkıayı arzetti. *Aleyhi's-salâtu ve's-selâm :*

— Hakîkaten ben (geldim, fakat) onun kapısında türlü renklerle nakışlı bir perde gördüm, diye hikâye etti. Ve : Benimle (bu ziynetli) dünyâ arasında ne münâsebet var? buyurdu. Alî *radiya'llāhu anh* Fâtıma'ya gelip bunu hikâye etti. O da :

— Resûlullāh bu perde hakkında ne dilerse onu bana emretsin! dedi. (Fâtıma'nın bu sözü Resûlullāh'a erişince) :

— Fâtıma bu perdeyi muhtac bir âile sâhibi olan fülâna gönderir! buyurdu.

Î Z Â H I

Bu hadîsi, Ebû Dâvud da Libâs bahsinde zikretmiştir. Buhârî bu hadîsi (Geyilmesi mekruh ve harâm olan şey'i hediye etmek câiz midir?) sûretinde açtığı bir bâbında rivâyet etmiştir ki, bu bâbda Hazret-i Ömer'den de mervî olan bir hadîsten açıktan açığa müstefâd olan hüküm câiz olduğudur. Hazret-i Ömer İbn-i Hattâb bir kere Mescid-i Saâdet'in kapısında Utârid İbn-i Hâcib'e âid satılık ipekli bir hulle görmüştü de Resûl-i Ekrem'e:

— Yâ Resûla'llāh ! Bunu alsanız da Cum'a günleri ve huzûrunuza hey'etleri kabûl ettiğiniz zamanlarda geyseniz, demişti. Resûl-i Ekrem:

— Bunu âhiretten nasîbi olmayanlar giyer, buyurmuştu. Sonra Resûl-i Ekrem'e bunun gibi birtakım ipekli kumaştan yapılmış elbîseler gelmişti. Bunlardan Ömer *radiy'allāhu anh*'e de bir hulle vermişti. Bunun üzerine Ömer:

— Yâ Resûla'llāh ! Bunu bana veriyorsun!. Halbuki Utârid'in hullesi hakkında ne buyurmuştun? diye istifsarda bulundu. Bunun üzerine Resûlullāh:

— Bunu ben sana geyesin, diye vermedim ki, buyurdu. Ömer İbn-i Hattâb da hulleyi alıp Mekke'de müşrik bulunan kardeşine verdi.

Bu hadîsin metni ve îzâhı bu eserin üçüncü cildinde (483) numara ile geçmiştir. Oraya bakınız!.

Bu rivâyete göre, geyilmesi haram olan bir şey'i hediye etmek câizdir. O da ya satar, yâhud kadınlar için isti'mâli halâl olduğundan kadınlarına geydirir. Nasıl ki, bundan sonra terceme edeceğimiz Hazret-i Alî'den rivâyet olunan hadîs de bunu ifâde etmektedir.

***

1139. عَنْ عَلِيٍّ رَضِىَ ٱللهُ عَنْهُ قَالَ أَهْدٰى إِلَىَّ ٱلنَّبِىُّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ حُلَّةً سِيَرَاءَ فَلَبِسْتُهَا فَرَأَيْتُ ٱلْغَضَبَ فِى وَجْهِهِ فَشَقَقْتُهَا بَيْنَ نِسَآئِى.

TERCEMESİ

Alî *radiya'llāhu anh*'den rivâyet olunduğuna göre, müşâ-rün-ileyh demiştir ki : Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* (bir kere) bana Siyerâ' (denilen ipekli) bir hulle hediye etmişti. Ben de onu giymiştim. Bunun üzerine Resûlullāh'ın (mübârek) yüzünde gazab (eseri) gördüm. Ben de onu parçaladım, kadınlarım arasında (taksîm ettim).

ÎZÂHI

Bu hadîsi, Buhârî Nafakāt ve Libâs bahislerinde de tahrîc etmiştir. Müslim Libâs'da, Nesâî Ziynet bahislerinde rivâyet etmişlerdir. (Siyerâ) kelimesinde *Kamûs* mütercimi Âsım Molla: "*Bir nevi' alaca kumaştır ki, yol yol, sarı kalemli ve çubuklu olur. Nescinde bol ipek muhtelit bulunur*" diyor. Bol ipekli olduğu için Peygamberimiz nehyetmiştir. Binâenaleyh ipeği az olan kumaşın kullanılması şer'an câiz oluyor. İpeğin azlığı veya çokluğu husûsunda eimme-i Hanefiye kumaşın argaciyle erîşini, Şâfiîler de veznini mikyâs olarak kabûl etmişlerdir. Binâenaleyh Hanefîlere göre, bir kumaşın erişi ibrişim, arğacı pamuk veya keten, yâhud yün olursa o kumaştan yapılan elbîseyi erkekler için de geymekte beis yoktur.

Hazret-i Alî'nin *"Kadınlarım arasında taksîm ettim"* sözündeki nefsine izâfe ettiği kadınlar, zevceleri olmayıp akrabâ kadınları olduğuna şârihler işâret etmekte olup hakîkaten Resûl-i Ekrem'in hayâtı sırasında Hazret-i Alî'nin Hazret-i Fâtıma'dan başka refîkası yokdu. İbn-i Ebi'd-Dünyâ *Kitâbü'l-Hedâyâ*'da Hazret-i Alî'den: bu hulleyi ben dörde böldüm. Dört tâne kadın örtüsü yaptım. Birisini vâlidem Fâtıma bint-i Esed İbn-i Hâşim'e, birisini refîkam Hazret-i Fâtıma'ya, bir parçasını da Hazret-i Hamza'nın kızı Fâtıma'ya verdim, dediğini rivâyet ediyor. Yalnız dördüncü parçayı verdiği kadının ismini râvînin unuttuğunu haber veriyor. Bunun hakkında da müteaddid rivâyetler vardır ki, bunlardan birisi Ümmihânî künyesini hâiz olan Fâtıma bint-i Ebî Tâlib'dir.

***

1140. عَنْ عَبْدِ ٱلرَّحْمٰنِ بْنِ أَبِى بَكْرٍ رَضِىَ ٱللهُ عَنْهُمَا
قَالَ كُنَّا مَعَ ٱلنَّبِىِّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ ثَلاَثِينَ وَ مِائَةً
فَقَالَ ٱلنَّبِىُّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ هَلْ مَعَ أَحَدٍ مِنْكُمْ طَعَامٌ
فَإِذَا مَعَ رَجُلٍ صَاعٌ مِنْ طَعَامٍ أَو نَحْوُهُ فَعُجِنَ ثُمَّ جَآءَ رَجُلٌ
مُشْرِكٌ مُشْعَانٌّ طَوِيلٌ بِغَنَمٍ يَسُوقُهَا فَقَالَ ٱلنَّبِىُّ صَلَّى ٱللهُ
عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ بَيْعاً أَمْ عَطِيَّةً أَوْ قَالَ أَمْ هِبَةً قَالَ لاَ بَلْ بَيْعٌ
فَٱشْتَرَى مِنْهُ شَاةً فَصُنِعَتْ وَ أَمَرَ ٱلنَّبِىُّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ
بِسَوَادِ ٱلْبَطْنِ أَنْ يُشْوَى وَ ٱيْمُ ٱللهِ مَا فِى ٱلثَّلاَثِينَ وَ ٱلْمِائَةِ
إِلاَّ وَ قَدْ حَزَّ ٱلنَّبِىُّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ لَهُ حُزَّةً مِنْ
سَوَادِ بَطْنِهَا إِنْ كَانَ شَاهِداً أَعْطَاهَا إِيَّاهُ وَ إِنْ كَانَ غَائِباً

خَبَّأَ لَهُ فَجَعَلَ مِنْهَا قَصْعَتَيْنِ فَأَكَلُوا أَجْمَعُونَ وَ شَبِعْنَا

فَفَضَلَتِ الْقَصْعَتَانِ فَحَمَلْنَاهُ عَلَى الْبَعِيرِ أَوْ كَمَا قَالَ .

TERCEMESİ

Abdurrahmân İbn-i Ebî Bekr *radiya'llāhu anhumâ'*-dan rivâyet olunduğuna göre, müşârün-ileyh demiştir ki :

(Biz bir seferde) Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in maiyetinde yüz otuz kişi bulunduk. Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem :*

— Sizden birinizin yanında yiyecek bir şey var mıdır? diye sordu. O sırada bir kişinin yanında bir sâ', yâhud buna benzer bir kab erzak bulundu. Yuğrulup hamur yapıldı. Sonra başı açık perîşân, uzun boylu bir müşrik kişi, koyun sürüsiyle sürerek geldi. Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* buna :

— Koyunları satar mısın, yoksa atıyye veya hediye olarak mı getirdin? diye sordu. Çoban :

— Hediye değildir, satılıktır, diye cevab verdi. Resûlullāh bundan bir koyun satın aldı. Koyun kesildi. Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* (evvelâ) ciğer takımının pişirilmesini emir buyurdu. (Râvî Abdurrahmân der ki :)

— Allāh'a yemîn ederim ki (Hey'et-i seferiyedeki) yüz otuz içinde hiç birisi eksik kalmadı, illâ Resûl-i Ekrem bu hayvanın ciğerinden bir parça kesip orada hazır bulunuyorsa hemen verdi. Hâriçte bulunanların hissesini de onlar için alıkoydu. Sonra koyunun eti (pişirilip) iki kaba konuldu. Bu iki kabdan hey'et-i seferiyemizin hebsi yediler. Hep doyduk. İki kab yemek yine arttı da deveye yükledik. (Râvî hadîsin sûret-i ifâdesinde şek ederek) yâhud Abdurrahmân İbn-i Ebî Bekr'in dediği söz gibi (diyor).

İZÂHI

Bu hadîsi, Buhârî Büyû' bahsinde müşriklerle bey'-ü şirânın cevâzı hakkında açtığı bir bâbında da rivâyet etmiştir. Buradaki bâbın

unvânı da müşrikin hediyesini kabûl etmek câiz olduğuna dâirdir.

Râvî Abdurrahmân İbn-i Ebî Bekr, İbn-i Sa'd'in *Tabakāt*'ında beyânına göre, Mekke'nin fethinden evvel müslüman olmuştur. Ve İslâm mücâhidlerinin en isâbetli ok atan bahâdırları sırasına geçmiştir. Kendisinden sekiz hadîs rivâyet olunmuştur ki, bunlardan üç hadîsin rivâyetinde Buhârî ile Müslim ittifâk etmişlerdir. Hicret-i Seniyye'nin (53) târihinde vefat etmiştir. Kendisinden oğlu Abdullāh ile Ebû Osmân-ı Nehdî rivâyet etmiştir. Hattâ mevzûumuz olan hadîsin râvîsi de Ebû Osman'dır.

Ebû Osman da, Abdurrahmân İbn-i Müll-i Nehdî'dir. Muhadramîn'dendir: Câhiliyet devrine yetişmiştir. Resûl-i Ekrem'in nübüvveti zamânında da müslümân olup Resûl-i Ekrem'i tasdîk etmiştir, fakat görmek şerefine nâil olamamıştır. Basra'da ihtiyâr-ı ikāmet etmiş ve (81) târihinde orada vefât etmiştir. Vefâtında (140) yaşında imiş [*Hulâsa*].

Hadîsin sebeb-i sevkı, müşrikin hediyesini kabûl etmek câiz olduğunu isbât ve beyândan ibâret olup hadîsin bu müddeâya mütâbakat noktası da Resûl-i Ekrem'in müşrik çobana koyunlarının satılık mıdır, yoksa atıyye midir? diye sormasıdır ve atıyyenin hediyeye ve hibeye ıtlāk olunmasıdır.

Bu mevzûu isbât ve îzâh için Buhârî'nin yukarıdaki Abdurrahmân İbn-i Ebû Bekr hadîsinden evvel muallâk ve mevsûl olarak sevk ettiği bir takım rivâyetleri vardır. Şimdi bunları mutâlâa edeceğiz :

EVVELÂ BUHÂRÎ : Ebû Hüreyre'nin Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'den rivâyet ettiği İbrâhim Halîlü'r-Rahmân ile zevcesi Sâre'nin Mısır'a muhâceretlerine ve cebbâr Mısır Melîkinin Sâre'ye Hâcer'i hibe ettiğine dâir kıssa-i ma'lûmeyi zikrediyor ki, bu vâkıayı (1017) numara ile terceme ettiğimiz Ebû Hüreyre hadîsinde îzâh ettik oraya mürâcaat ediniz. Burada bu kıssanın istişhâd edilen noktası, kâfir olan Mısır Melîki'nin hediyesi olan Hâcer'i, Sâre'nin kabûlü, sonra Hazret-i İbrâhim'e hediye etmesidir.

SÂNİYEN BUHÂRÎ : Resûl-i Ekrem'in Hayber'de tesmîm edildiğine dâir Enes İbn-i Mâlik hadîsini rivâyet ediyor ki, şöyledir : Hayber'de bir Yehûdî Nebi *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'e zehirliyerek kızartılmış bir koyun takdîm etmişti. Resûl-i Ekrem bundan yemiş, (kendisiyle berâber Bişr İbn-i Berâ' de yemişti. Sonra Resûl-i Ekrem Ashâb'a: bu et zehirlidir, yemeyiniz, demişti.) Bu

hiyâneti yapan Yehûdi karısı getirildi. (Kadın cürmünü i'tirâf etti). Bunun üzerine Ashâb tarafından :

— Bu kadını öldürelim mi yâ Resûla'llāh? diye soruldu. *Aleyhi's-salâtü ve's-selâm* :

— Hayır, öldürmeyiniz! buyurdu. (Resûl-i Ekrem nefsi için ahz-i intikām i'tiyâdında değildi). Fakat bilâhare Bişr mesmûmen vefât etmekle bu yüzden kadın kısas edildi. Enes İbn-i Mâlik : "*Bu bir lokma zehirli etin te'sîrini zaman zaman Resûl-i Ekrem'in küçük dili üzerinde hissederdim.*" diyor [1].

Zeyneb isminde olduğu hadîs şârihleri tarafından bildirilen bu yehûdî karısının hediyesinin taraf-ı Risâlet'ten kabûl edilmiş olması, hadîsin istişhâd noktasıdır.

Sâlisen Buhârî : Eyle Melîki (Yuhannâ) tarafından Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'e (Düldül adlı) beyaz bir katır hediye ettiğini ve bir bürd(-i yemânî) geydirdiğini Resûl-i Ekrem tarafından da Melîke sâhil-i bahir'deki beldeleri halkı için bir emannâme yazdırılıp verildiğini ta'lîkan Ebû Huneyd Abdurrahmân-i Sâidî'den rivâyet ediyor [2].

Eyle : Hicaz kıt'asının müntehâsında, Şam kıt'asının da mebdeinde ve sâhil-i bahirde, diğer cihetten de Mısır ile Mekke-i Mükerreme'nin vasatında bir şehir idi. Dört mühim mıntakanın ortasında ve bilhassa sâhil-i bahirde olmasiyle o zamanlarda Eyle, ticâretgâh ve ma'mûr bir şehir idi. Şimdi harab bir haldedir.

İbn-i İshak, Resûl-i Ekrem'in Eyle Melîkine emannâme olarak verdiği mektûbun sûretini şöyle bildiriyor: Besmele'den sonra : Bu mektub Allah tarafından ve Allāh'ın Resûlü Muhammed Nebî tarafından Yuhannâ İbn-i Ru'be'ye ve Eyle halkına denizde sefînelerinin ve karada vesâit-i nakliyelerinin seyr-ü seferine dâir verilmiş emannâmedir.

Siyer kitablarındaki îzâhâta göre Resûl-i Ekrem Efendimiz Eyle diyârını idârî istiklâli hâiz birtakım ufak mıntakalara ayırmış

---

1 عن انس بن مالك رضى الله عنه ان يهودية أتت النبى صل الله عليه و سلم بشاة مسمومة فأكل منها . فجئ بها فقيل ألا نقتلها؟. قال لا . قال انس : فما زلت اعرفها فى لهوات رسول الله صل الله عليه و سلم [رواه البخارى].

2 و قال ابو حميد احدى. ملك ايلة للنبى صل الله عليه و سلم بغلة بيضاء و كساه برداء و كتب له ببحرهم [رواه البخارى].

ve bunların hey'et-i mecmuasını Eyle Melîkinin hâkimiyeti altına vermişti ki, bir nevi' adem-i merkezî bir idâre idi.

Hadîsin istişhâd edilen noktası, Resûl-i Ekrem'in, Yehûdî Eyle Melîkinin hediyelerini kabûl buyurmasıdır.

Râbian Buhârî : Enes İbn-i Mâlik'in şu hadîsini tahrîc ediyor : Enes diyor ki : bir kere Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'e Sündüsden[1] dikilmiş bir cübbe hediye edildi. Halbuki Resûl-i Ekrem ipekli isti'mâlinden men' ederdi. Bu sebeble Ashâb-ı Nebî bunun kabûlünden taaccüb etmişlerdi. Bunu izâle için Resûl-i Ekrem:

— Muhammed'in hayâtı yed-i kudretinde olan Allāh'a yemîn ederim ki: Sa'd İbn-i Muâz'ın[2] Cennet'deki mendilleri bu ipekli kumaştan çok güzeldir, buyurmuştur.

Bu cübbenin Devmetü'l-Cendel[3] Melîki Ükeydir tarafından hediye edildiğini de Buhârî Enes İbn-i Mâlik'ten rivâyet ediyor[4].

Devmetü'l-Cendel : Tebûk kurbünde ve Medîne ile Şam arasında bir kasaba olup Medîne'ye on, Şam'a sekiz merhalelik mesâfede idi. Devme pek eski bir kasaba olup Hazret-i İsmâil'in evlâdından Devmâ tarafından te'sîs edildiği mervîdir. Etrâfı sur ile muhât olup akar suyu, hurmalıkları bol ve bahçeleri mebzûl ve ma'mûr idi. Şimdi harabdır. Asr-ı Saâdet'te Devme kalesi Ükeydir İbn-i Abdülmelik Kindî'nin merkez-i hâkimiyeti idi. Ükeydir Hıristiyandı. Hicret'in dokuzuncu senesi Resûl-i Ekrem tarafından Hâlid İbn-i Velîd idâresinde bir seriyye gönderilip Ükeydir

---

[1] Dâvudî : Sündüs ince dokunmuş ipekli kumaştır. Bunun kalın dokunmuşuna İstebrak denilir, diyor.

[2] Sa'd İbn-i Muâz : Ensâr'dandır ve Evs kabîlesinin reîsidir. Bedir ve Uhud gazâlarında bulunmuştur. Hendek gazâsında aldığı bir ok yarasından şehîden vefât etmiştir. Bir hadîs-i şerifte: Sa'd'in vefâtına Arş-i Rahmân titredi, buyurulmuştur. Hazret-i Sa'd'in mufassal bir terceme-i hâli aşağıda (1151) numara ile tercemesi gelecek olan" İfk" hadîsinde görülecektir.

[3] Ehl-i lûgat, dâl'ın zammiyle *(Dûme)* ehl-i hadîs, fethiyle *(Devme)* okur.

[4] عن انس رضى الله عنه قال: اهدى للنبى صلى الله عليه و سلم جبة سندس و كان ينهى عن الحرير فعجب الناس منها فقال النبى صلى الله عليه و سلم : و الذى نفس محمد بيده لمناديل سعد بن معاذ فى الجنة احسن من هذا. و هكذا عن انس ان اكيدر دومة اهدى الى النبى صلى الله عليه و سلم [رواه البخارى].

esîr ve kardeşi Hassân katledildi. Ükeydir Medîne'ye getirildi. Cizyeye bağlanıp kavmine iâde edildi. Müslüman olduğu hakkındaki rivâyetler muhteliftir. Belâzürî: "*Ükeydir'in müslüman olduğunu fakat irtihâl-i Peygamberî üzerine irtidâd ettiğini, hilâfet-i Sıddîk'ta Hâlid İbn-i Velîd tarafından Devmetü'l-Cendel'in ikinci def'a feth ve Ükeydir'in katledildiğini*" haber veriyor. Ükeydir'in katlinden sonra Devmetü'l-Cendel kardeşi Hureys'e verilmiştir. Yezîd İbn-i Muâviye de bunun kızını tezevvüc etmiştir.

***

1141. عَنْ أَسْمَاءَ بِنْتِ أَبِي بَكْرٍ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَتْ قَدِمَتْ عَلَيَّ أُمِّي وَ هِيَ مُشْرِكَةٌ فِي عَهْدِ رَسُولِ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ فَٱسْتَفْتَيْتُ رَسُولَ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ قُلْتُ إِنَّ أُمِّي قَدِمَتْ وَ هِيَ رَاغِبَةٌ أَفَأَصِلُ أُمِّي قَالَ نَعَمْ صِلِي أُمَّكِ.

TERCEMESİ

Ebû Bekr'in kızı Esmâ' *radiya'llâhu anhumâ*'dan rivâyet olunduğuna göre, şöyle demiştir: Resûlullâh *salla'llâhu aleyhi ve sellem* zamânında müşrike olan vâlidem (bir kere kuru üzüm, yağ hediyeleriyle) bana gelmişti. Ben, (hediyelerini kabûlden, kendisini de evime koymaktan imtinâ' ettim de) Resûlullâh *salla'llâhu aleyhi ve sellem*'den istiftâ ederek:

— Yâ Resûla'llâh! Vâlidem (oğlu Hâris'le berâber) bana geldi. Bana sokulmak ve mukâbele görmek istiyor. Anama sıla ve iltifat edebilir miyim? dedim. Resûlullâh:

— Evet anana sıla ve iltifat eyle! buyurdu.

Î Z Â H I

Bu hadîsi, Buhârî Cizye ve Edeb bahislerinde de rivâyet etmiştir. Müslim ile Ebû Dâvud da Zekât bahsinde tahrîc etmişlerdir. Buhâri'nin bu hadîsi zikrettiği bâbın unvânı : müslümanın kâfire hediye vermesinin cevâzına dâirdir. Buhârî bu bâbın unvânında Mümtehine Süresi'nin meâli bervech-i âtî (8) inci âyetini zikretmiştir: "*Allah sizi şunlara ihsân ve adâlet etmenizden nehyetmez: size dinde kıtâl etmiyenler, sizi yurdunuzdan çıkarmıyanlar. Çünkü Allāh umûmiyetle adl-ü ihsân edenleri sever*"[1].

Bunu ta'kîb eden (9) uncu âyet-i kerîmede de meâlen şöyle buyurulmuştur: "*Allah sizi yalnız şunlara dostluk etmenizden nehyeder: size din hakkında kıtal yapanlar, sizi yurdunuzdan çıkaranlar ve çıkarılmanıza yardım edenler. Her kim bunlara dostluk ederse, onlar da kat'î sûrette zâlimlerdir*"[2].

TABERÎ (8) inci âyet-i kerîmenin – ki (9) uncu onun bir netîcesi mesâbesindedir – Ebû Bekr *radiya'llāhu anh*'in zevcesi Kuteyle Bint-i Abdi'l-Uzzâ hakkında nâzil olduğunu haber veriyor. Ebû Bekr Hazretleri Kuteyle'yi câhiliyet devrinde tatlîk etmişti. Kuteyle, Resûlullāh Mekke müşrikleriyle muâhid bulundukları sırada Medîne'ye kızı Esmâ' *radiya'llāhu anhâ*'yı ziyârete gelmiş ve ona kuru üzüm, yağ gibi bâzı hediyeler de getirmişti. Esmâ' Hazretleri, vâlidesi olmakla berâber müşrik bir kadını kabûl etmekten imtinâ' etmişti. Ve binnetîce Resûl-i Ekrem'den istiftâ eylemişti. Bunun üzerine Cenâb-ı Hak bu âyet-i kerîmeyi indirmiş, Resûl-i Ekrem de Esmâ'ya: anana iltifat ve ihsân eyle, hüsnü münâsebette bulun! diye cevab vermiştir.

Bu rivâyete göre âyet-i kerîme Hudeybiye müsâlehasından sonra ve Mekke'nin fethinden evvel nâzil olmuştur. Bu cihetle bu hüküm zimmî, müste'min muâhedeye bağlı olan bütün müşriklere şâmildir. Bütün bunlarla mü'minlerin hüsnü münâsebette bulunmaları menhî değildir. (9) uncu âyet-i kerîme de bunu iş'âr eder.

---

1 لا ينهيكم الله عن الذين لم يقاتلوكم فى الدين و لم يخرجوكم من دياركم ان تبروهم و تقسطوا اليهم ان الله يحب المقسطين [سورة الممتحنة].

2 انما ينهيكم الله عن الذين قاتلوكم فى الدين و اخرجوكم من دياركم و ظاهروا على اخراجكم ان تولوهم و من يتولهم فاولئك هم الظالمون [سورة الممتحنة].

Bu iki âyet-i kerîme, müslümanlara dostunu, düşmanını esas vasıflariyle tanıtan ve milletler arası hukuk ve münâsebetini ta'yîn eden en mühim iki düstûr-ı esâsîdir. Mü'minlerin harb ve sulh hâlinde kâfirlere karşı ta'kîb edecekleri tarîk-ı siyâset bu âyetlerde kemal-i vuzuhla irâe ve ta'lîm buyurulmuştur.

Kuteyle, Esmâ Hazretlerinin neseben anası mıdır, yoksa rıdâan mı anasıdır? Bu hususta ihtilâf edilmiş ise de esah olanı neseben anası olduğudur. Bunun en bâriz delîli İbn-i Sa'd'in, Tayâlisî'nin, Hâkim'in Abdullāh İbn-i Zübeyr'den rivâyetlerinde Kuteyle'nin Ebû Bekr Hazretlerinin zevcesi olup câhiliyette tatlîk ettiği, devr-i Risâlet'te kızı Esmâ'yı Medîne'de ziyârete gittiği musarrahtır. Bu kadının ismi hakkında da bir çok rivâyetler varsa da sahîh olan Kuteyle'dir. Müstağfirî Kuteyle'yi Sahâbe arasında zikr etmiş ve İslâm olması teahhur etmişti, demiştir. Fakat Ebû Mûse'l-Medînî, bu kadının İslâm olması hakkında hiç bir haber yoktur, demiştir. Hâfız İbn-i Hacer de Sahâbe arasında zikrolunduğunu görmedim, müşrik olarak ölmüş olmalıdır, diyor.

1142. عَنْ عَبْدِاللهِ بْنِ عُمَرَ رَضِىَ اللهُ عَنْهُمَا أَنَّهُ شَهِدَ عِنْدَ مَرْوَانَ لِبَنِى صُهَيْبٍ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ أَعْطَى صُهَيْباً بَيْتَيْنِ وَ حُجْرَةً فَقَضَى مَرْوَانُ بِشَهَادَتِهِ لَهُمْ.

Tercemesi

Abdullāh İbn-i Ömer *radiya'llāhu anhumâ*'dan rivâyet olunduğuna göre, müşârün-ileyh Hazretleri Mervân' (ın Medîne vâliliği) zamânında Suheyb'in çocukları lehine: "(Vallāhi) *Resûlullāh salla'llāhu aleyhi ve sellem Suheyb'e iki ev ve bir hücre hediye etti*" diye şahâdet etmiş. Mervân da İbn-i Ömer'in bu şahâdeti (ve tâlibin yemîni) ile Suheyb'in çocukları lehine hükmetmiştir.

ÎZÂHI

Bu hadîs, Buhârî'nin rivâyetinde teferrüd ettiği hadîs cümlesindedir. Suheyb Hazretleri İbn-i Sinân-i Mûsılî, sonra Rûmî, sonra Mekkî, sonra Medenî'dir. İlk müslümanlardan ma'dudtur. Allah yolunda müşriklerin azâb ve işkencesine uğrayan ebrâr-ı ümmettendir. Pederi Sinan İbn-i Hâlid, Musul taraflarında Kisrâ'nın âmili idi. Orada ikāmetleri sırasında Suheyb küçük bir yaşta Rumlar tarafından esîr edilmekle diyâr-i Rûm'da neş'et etmişti. Bu cihetle lisânında ucmelik vardı, Arabcayı peltek tekellüm ederdi. Bir ara Mekke'ye getirilmiş, Abdullāh İbn-i Cüd'ân tarafından iştirâ olunarak âzâd edilmiştir. Ve vefâtına kadar İbn-i Cüd'ân'ın yanında ikāmet etmiştir. Müşârün-ileyh Hazretleri Ammâr İbn-i Yâsir ile bir günde müslüman olmuştur. Hicret-i Seniye sırasında Rebîü'l-evvel'in nısfında Medîne'ye hicret edip Resûl-i Ekrem'e Medîne'ye girmezden evvel Kubâ'da yetişmiştir. Bedir'den i'tibâren bütün meşâhidde hazır bulunmuştur. Hicret'in otuz sekizinci yılında Şevval içinde Medîne'de yetmiş yaşında vefât etmiştir. Cenâze namazı Sa'd İbn-i Ebî Vakkās *radiya'llāhu anh* tarafından kılınmıştır. Bu eserimizin dördüncü cildinde (638) numara ile terceme ettiğimiz Hazret-i Ömer hadîsinin îzâhına da bakınız.

Müstesnâ şahsiyetini bir derece arz ettiğimiz Suheyb İbn-i Sinân'ın nezd-i Peygamberî'de yüksek bir mevkii vardı. Kendisine iki ev, bir hücre hediye buyurulmuştu. *Sahîh-i Buhârî*'deki metnine göre: İbn-i Cüd'ân'ın kölesi Suheyb'in çocukları, iki ev ile bir hücrenin Resûllullāh tarafından babalarına hediye edildiği Mervân'ın huzûrunda iddia edilmekle Mervân:

— Bu husûsta size kim şehâdet eder, diye sorulmuş, onlar da :

— İbn-i Ömer şehâdet eder, demeleri üzerine Mervân, İbn-i Ömer *radiya'llāhu anhumâ*'yı da'vet etmiş, müşârün-ileyh de Resûlullāh'ın bu iki ev ile bir hücreyi Suheyb'e verdiğine yemîn ederek şehâdet etmekle Mervân, İbn-i Ömer'in şehâdeti ve tâlibin yemîni ile hükmetmiştir[1].

---

[1] عن عبيد الله بن عبد الله بن ابى مليكة ان بنى صهيب مولى ابن جدعان ادعوا بيتين و حجرة ان رسول الله صلى الله عليه و سلم اعطى ذلك صهيبا. فقال مروان من يشهد لكما على ذلك؟. قالوا ابن عمر. فدعاه فشهد لاعطى رسول الله صلى الله عليه و سلم صهيبا بيتين و حجرة. فقضى مروان بشهادته لهم [رواه البخارى].

Bütün *Buhârî* nüshalarında (فشهد لاعطى رسول الله) sûretinde (lâm-i kasemle) mazbut ve şerhlerde (و الله لاعطى) diye müfesser bulunduğundan bu sûretle terceme ettik. *Tecrîd* nüshalarında (lâm-ı kasem) in bulunmaması yanlıştır, sehv-i nâsihtir.

Hücre, evin münferid bir odasına denir. Şârih İbn-i Battâl: Mervân yalnız İbn-i Ömer'in şehâdetiyle nasıl hükmetmiştir? diye bir sual îrâd ederek şöyle cevab vermiştir: Mervân, İbn-i Ömer'in şehâdeti, bir de tâlib'in yemini ile hükmetmiştir. Yemîn ve şâhidle kazâ buyurulduğu *Sünen*'de vârid olmuştur.

Suheyb *radiya'llāhu anh*'in çocukları: Hamza, Sa'd, Sâlih, Sayfî, Abbâd, Osman, Habîb, Muhammed'dir. Bunların hepsinin de kendisinden rivâyetleri vardır.

1143. عَنْ جَابِرٍ رَضِيَ ٱللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَضَى ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ بِٱلْعُمْرَى أَنَّهَا لِمَنْ وُهِبَتْ لَهُ .

TERCEMESİ

Câbir *radiya'llāhu anh*'den [Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* Umrânın (sıhhati ve) hibe olunan kimseye âidiyyeti ile hükmetti] dediği rivâyet olunmuştur.

ÎZÂHI

Bu hadîsi, *Kütübü Sitte* sâhiblerinden diğer beşi de rivâyet etmişlerdir: Müslim'in rivâyeti Ferâiz'de, Ebû Dâvud'un Büyû'da, Tirmizî'nin Ahkâm'da, Nesâî'nin Umrâ'da, İbn-i Mâce'nin Ahkâm bahsindedir. Bütün *Buhârî* nüshalarında bu hadîs, müellifin Besmele ile ve: (Umrâ, Rukbâ ahkâmında ulemânın ârâ ve ictihadları) unvânlı müstakil bir bâbında zikredilmiştir. Hibenin husûsî bir nev'i olan Umrâ ve Rukbâ *Buhârî* nüshalarında bu sûretle müstakil bir bâb içinde zikr edildiği halde her nedense Zebîdî merhûm bu unvânı terk etmiştir.

UMRÂ, RUKBÂ NEDİR ? Bu iki kelimenin ikisi de rüc'â gibi fu'lâ vezninde masdardır. Umrâ, ömürden; rukbâ da murâkabeden me'huzdur. Eimme-i lûgatten Ebû Ubeyd (Umrâ, bir kimsenin öbür

kimseye: "*Ömrün oldukça bu evimi sana bağışladım*", yâhud: "*Ben sağ oldukça bu evimi sana bağışladım.*" diyerek hibe etmesidir. Ve vâhib böyle deyip de evi mevhûbün-lehe teslîm edince, o onun olur) demiştir. Bu sûretle Umrâ ta'bîri, ömrüm oldukça veyâhud ömrün oldukça, diyerek ömürlerine nisbet edilmesine mebnî Umrâ denilmiş oluyor. Rukbâ ta'bîri de, her iki tarafın yekdiğerinin mevtine müterakkib ve muntazır olmalarına mebnî bulunuyor.

Şârih Aynî *Umdetü'l-Kârî*'de şeyhi Hâfız Irâkî'den Umrânın üç kısmını şu suretle nakilediyor :

BİRİNCİ KISIM : (Şu evimi sana veriyorum. Vefâtında veresene âidtir.) diye bağışlamaktır. Bu bir hibedir, bütün ulemâya göre sahîhtir. Nevevî: "*Bu nevi' Umrânın sıhhatinde ihtilâf yoktur; ancak ihtilâf, bu bağışlanan evin rakabesine mi, yoksa menfaatine mi mâlik olduğu hakkındadır.*" demiştir ki, bu ihtilâfı şimdi göreceğiz.

İKİNCİ KISIM : Hiç vereseye âid olacağı zikredilmeyerek : "*Bu evimi ömrüm oldukça sana verdim.*" demektir. Bu kısım hakkında da dört nevi' içtihâd tebârüz etmiştir ki, esah olan birinci kısım gibi sahîh olmasıdır. Binâenaleyh o, hayatta oldukça mevhûbün-lehin, vefâtında da veresesinin olur. İmâm-ı Şâfiî'nin kavl-i cedîdi budur. İmâm Ebû Hanîfe'nin, İmâm Ahmed İbn-i Hanbel'in, Süfyân-ı Sevrî'nin, Ebû Ubeyd'in ve daha başkalarının mezhebleri de böyledir.

ÜÇÜNCÜ KISIM : Ömrüm oldukça bu ev senindir. Vefât vukûunda vereseme avdet edecektir, demektir. Bu yolda hibe de sahîhtir.

Evin rakabesinin mi, yoksa menfaatinin mi muammere intikāl edeceği hakkındaki ulemânın ihtilâfına gelince, eğer mülk-i rakabe intikāl eder denilirse, muammer için bey', şirâ, hibe gibi tasarrufat câiz olur. Menfaat intikāl eder, denilirse, bu sûrette vakıf gibi olur. Cumhûru ulemâya göre bu temlik, malın rakabesini temliktir. Ebû Hanîfe'nin, Şâfiî'nin, Ahmed İbn-i Hanbel'in ictihadları da böyledir. İmam Mâlik yalnız malın menfaatini temlîk olduğuna zâhib olmuştur.

İmam Ebû Hanîfe ile onun ictihâdında olan zümre-i ilmiye, hadîs-i Câbir ve emsâli ahâdîs-i şerîfe ile ihticâc ederek muammerün-aleyhin umrâya yâni mevhûbün-lehin hibe olunan şey'e mülk-i tam ile mâlik olduğu esâsını kabûl ettiklerinden, sâir emlâk sâhiblerinin mallarındaki tasarrufları gibi tasarruf eder demişler, yalnız esâs i'tibâriyle hibede kabûl ettikleri asla göre kabzı şart kılmışlardır.

RUKBÂYA GELİNCE : yukarıda da bir derece bildirdiğimiz üzere bu kelime "*rukub*"dan müştaktır. Ve bir kişinin öbirisine: "*Ben senden evvel ölürsem şu malım senindir, sen benden evvel ölürsen yine benimdir.*" diyerek malını öbürüsünün rukūb ve intizârına vermektir. Biri birinin ölümünü gözetledikleri için *rukbâ* denilmiştir.

Tirmizî diyor ki: Resûl-i Ekrem'in Ashâb'ından ve başkalarından bâzı ehl-i ilim ulemâya rukbâ, umrâ gibi câizdir. İbn-i Hanbel'in, İshak İbn-i Râhûye'nin ictihadları böyledir. Kûfe fukahâsından ve başkalarından bâzı ehl-i ilim de rukbâ ile umrâ arasında tefrik ederek umrâyı tecvîz ettikleri halde rukbâ câiz değildir, demişlerdir.

Hidâye sâhibi de umrâ, muammerün-lehin hâl-i hayâtında kendisi için, vefâtında da veresesi için câizdir, demiştir. Bunu bize nakl-ü hikâye eden Şârih Aynî: bu ictihâdın, Ashâb'dan Câbir İbn-i Abdillāh, Abdullāh İbn-i Abbâs, Abdullāh İbn-i Ömer, Alî İbn-i Ebî Tâlib *radiya'llāhu anhüm*'den ve Kādî Şüreyh, Mücâhid, Tâvus, Sevrî gibi Tâbiî ricâlinden naklolunduğunu da bildiriyor.

Yine sâhib-i *Hidâye*: "*Rukbâ, Ebû Hanîfe, Muhammed, Mâlik indinde bâtıldır, Ebû Yûsuf'a göre câizdir. Şâfiî, Ahmed de cevâza kāil olmuşlardır.*" diyor. Şâyân-ı dikkattir ki, Buhârî *Sahîh*'inde bu bâba Umrâ, Rukbâ unvānını bahşettiği halde zikrettiği iki hadîs de umrâya ve umrânın cevâzına dâirdir. Rukbâ'ya dâir hiç bir haber rivâyet etmemiştir. Bu da İmam Ebû Hanîfe'nin rukbânın butlānı hakkındaki ictihâdını te'yîd eder. Umrâ hakkındaki ikinci hadîs de Ebû Hüreyre'den mervî Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in: *(Umrâ câizdir)* buyurmalarıdır.

1144. عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهَا أَنَّهُ دَخَلَ عَلَيْهَا أَيْمَنُ وَ عَلَيْهَا دِرْعٌ مِنْ قِطْرٍ وَ فِى رِوَايَةٍ مِن قُطْنٍ ثَمَنُهُ خَمْسَةُ دَرَاهِمَ فَقَالَتِ ٱرْفَعْ بَصَرَكَ إِلَى جَارِيَتِى ٱنْظُرْ إِلَيْهَا فَإِنَّهَا تُزْهٰى أَنْ تَلْبَسَهُ فِى ٱلْبَيْتِ وَ قَدْ كَانَ لِى مِنْهُنَّ دِرْعٌ

عَلَى عَهْدِ رَسُولِ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ فَمَا كَانَتِ ٱمْرَأَةٌ
تُقَيَّنُ بِٱلْمَدِينَةِ إِلَّا أَرْسَلَتْ إِلَيَّ تَسْتَعِيرُهُ .

TERCEMESİ

Âişe *radiya'llâhu anhâ*'dan rivâyet olunduğuna göre (bir kere) Âişe-i Sıddîka'nın huzûruna (Habeşî) Eymen girmişti. O sırada (Hazret-i) Âişe'nin üzerinde kalın Yemen bezinden ma'mûl, beş dirhem kıymetinde bir libâs bulunuyordu. (Darlık zamanlarını yâd ederek) :

— Ey Eymen, gözünü câriyeme doğru kaldır da bak!. O, (üzerimdeki libâsı şimdi) ev içinde giymekten arlanır. Halbuki Resûlullâh *salla'llâhu aleyhi ve sellem* zamânında benim bu nevi'den bir libâsım vardı. Medîne'de zifâf için süslenen her kadın onu âriyet almak üzere muhakkak bana haber gönderirdi, demiştir.

İZÂHI

Bu hadîs, Buhârî'nin rivâyetiyle teferrud ettiği ahâdîs cümlesindendir. Hadîsin *Buhârî* metninde mensûb olduğu bâbın unvânı zifâf sırasında gelin veyâhud güvey için elbîse istiâre etmek câiz olduğudur. Hazret-i Âişe'nin bu hadîsine mebnî arûs için istiâre ma'rûf addedilmiştir. Bu hadîsten Hazret-i Âişe'nin Zühdî hayâtının sâde ve mütevâzî bir safhasını daha öğreniyoruz.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

فَضْلُ الْمَنِيحَةِ

BU BÂB DEVE, KOYUN GİBİ SAĞIM HAYVANLARININ SAĞILIP İÂDE EDİLMEK ÜZERE ÂRİYET VERİLMESİNİN FAZÎLETİNE DÂİR RİVÂYETİ MUHTEVÎDİR

İbn-i Esîr *Nihâye*'sinde : *Manîhatü'l-leben*, kişinin bir deveyi veya koyunu sütünden istifâde edilmek üzere başkasına vermesi, onun da sağındıktan sonra iâde etmesidir, diye ta'rîf ediyor. Bir zaman için yününden istifâde ve sonra iâde edilmeğe de *Menîha* denilir, diyor. *Menîha* fi'l-asıl *Atiyye* demektir. *Minha* da böyledir.

Yukarıdaki unvân Ebû Zerr'in rivâyetidir. Cumhûrun rivâyetinde bâb lâfzı da bulunduğundan, tercemede işâret ettik.

1145. عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ لَمَّا قَدِمَ الْمُهَاجِرُونَ الْمَدِينَةَ مِنْ مَكَّةَ وَ لَيْسَ بِأَيْدِيهِمْ وَ كَانَتِ الْأَنْصَارُ أَهْلَ الْأَرْضِ وَ الْعَقَارِ فَقَاسَمَهُمُ الْأَنْصَارُ عَلَى أَنْ يُعْطُوهُمْ ثِمَارَ أَمْوَالِهِمْ كُلَّ عَامٍ وَ يَكْفُوهُمُ الْعَمَلَ

وَ ٱلْمَؤُنَةَ وَ كَانَتْ أُمُّهُ أُمُّ أَنَسٍ أُمُّ سُلَيْمٍ كَانَتْ أُمَّ عَبْدِ ٱللهِ بْنِ أَبِي طَلْحَةَ وَ كَانَتْ أَعْطَتْ أُمُّ أَنَسٍ رَسُولَ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عِذَاقاً لَهَا فَأَعْطَاهُنَّ ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ أُمَّ أَيْمَنَ مَوْلَاتَهُ أُمَّ أُسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ قَالَ أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ فَلَمَّا فَرَغَ ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ مِنْ قِتَالِ أَهْلِ خَيْبَرَ فَٱنْصَرَفَ إِلَى ٱلْمَدِينَةِ رَدَّ ٱلْمُهَاجِرُونَ إِلَى ٱلْأَنْصَارِ مَنَائِحَهُمُ ٱلَّتِي كَانُوا مَنَحُوهُمْ مِنْ ثِمَارِهِمْ فَرَدَّ ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ إِلَى أُمِّهِ عِذَاقَهَا وَ أَعْطَى رَسُولُ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ أُمَّ أَيْمَنَ مَكَانَهُنَّ مِنْ حَائِطِهِ.

TERCEMESİ

Enes İbn-i Mâlik *radiya'llāhu anh*'den rivâyet olunduğuna göre, müşârün-ileyh demiştir ki : Muhâcirler Mekke'den Medîne'ye ellerinde (bir şey) olmıyarak hicret etmişlerdi. Ensâr ise (Medîne'de) arz, akar sâhibi idi. Bu cihetle Ensâr, her sene mallarının (yarı) mahsûlünü kendilerine vermek, ve Ensâr'ın yerine bağ ve bahçe işini ve külfetini Muhâcirler îfâ etmek şartiyle mallarını Muhâcirlere ortağa vermişlerdi.

(Râvî) Enes'in anası —ki, Ümm-i Enes'tir— Ümm-i Süleym (denilmekle meşhur) idi. Abdullāh İbn-i Ebî Talha'nın anası idi. (Bu sırada) Ümm-i Enes de Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'e bir kaç hurma ağacı hediye etmişti. Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* de hurma ağaçlarını

(mahsullerinden istifâde etmek üzere) Üsâme İbn-i Zeyd'in anası olan câriyesi Ümm-i Eymen (Bereke) ye vermişti. Enes İbn-i Mâlik demiştir ki : Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* Hayber halkıyle muhârebeden fâriğ olup da Medîne'ye döndüğü zaman Muhâcirler meyvasından istifâde ettikleri Ensâr'ın âriyet verdikleri menîhalarını Ensâr'a iâde etti. Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* de Ümm-i Enes'e hurma ağaçlarını verdi. Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* Ümm-i Eymen'e de hurma ağaçları yerine kendi bostanından bir kısmını verdi.

Î Z Â H I

Bu hadîs-i şerîfi Müslim Megāzî'de, Nesâî de Menâkıb'de rivâyet etmişlerdir. Hadîsin unvânına mutâbakat noktası Ensâr'ın hurmalıklarının mahsûlünü Muhâcirlere ortağa vermeleridir. Bu vâkıa bu eserimizin (7) inci cildinde (1050) numara ile terceme ettiğimiz Ebû Hüreyre hadîsiyle îzâhında geçmişti. O hadîs-i şerifte Hicret-i Seniyye'yi müteâkib Ensâr'ın Resûl-i Ekrem'e mürâcaat ederek :

— Yâ Resûla'llāh! Hurmalıklarımızı bizimle Muhâcir kardeşlerimiz arasında taksîm buyur, demişlerdi. Ve Ensâr-ı Kirâm Resûl-i Ekrem'e hurmalıklarının mülkiyetini arz etmişlerdi. Resûl-i Ekrem tarafından içtimâî teâvün ve yardımın bu derecesi fazla görülerek :

— Hayır öyle olmaz, buyurmuşlardır. Ve hurmalıkların mülkiyeti sâhiblerinin uhdesinde kalmak üzere. Muhâcirlerin sa'y-ü amel ile iştirâk etmeleri şeklini teklîf ve tensîb buyurmuşlardır ki, lisân-ı fıkıhta Müsâkat ta'bîr olunur. Ensâr ve Muhâcirîn de :

— " سمعنا و اطعنا = *Peygamber'in emrini işittik ve itâat ettik*" diye mutâbık kalmışlardır.

Târîh-i Ümem'de bir örneği gösterilemiyecek derecede müstesnâ olan bu ictimâî teâvün hakkında bu eserimizin (7) inci cildinde (1035) numara ile terceme ettiğimiz Enes İbn-i Mâlik hadîsinin îzâhında bir dereceye kadar ma'lûmât vermiştik. Mutâlâa buyurulsun. Aşağıda Menâkıb-i Ensâr bahsinde de îzâh edeceğiz.

Bu hadîsin metninde zikredilen Ümmehât'a gelince : bunlar yâni Ümm-i Enes, Ümm-i Süleym, Ümm-i Abdillāh İbn-i Ebî Talha, bir kadının üç künyesidir. İsmi Sehle, yâhud Müleyke İbn-i Melhan'dır. Ensâr'dan ve Benî Neccâr'dan olan Sehle, Medîne'de ilk müslüman olan kadınlardandır. Sahâbe olan Ümm-i Harâm'ın kardeşidir. İbtidâ' Mâlik'le evlenmişti. Hazret-i Enes bu izdivaçtan dünyâya gelmiştir. Sehle kavmiyle berâber müslüman olmuştu. Zevci Mâlik buna kızarak Şam tarafına çekilip gitmiştir. Ve orada hâl-i küfürde vefât etmiştir. O sırada Enes Hazretleri sekiz on yaşında idi. Vâlidesi getirip Resûl-i Ekrem'in hizmetine tevdî' etmişti.

İlk zevci Mâlik öldükten sonra Ümm-i Süleym, Ebû Talha ile evlenmiştir. Bu izdivâctan da Abdullāh dünyâya geldiği için Ümm-i Abdillāh da denilmiştir. Binâenaleyh Abdullāh İbn-i Ebî Talha, Enes İbn-i Mâlik'in ana bir karın kardeşidir.

Resûl-i Ekrem'in Medîne'ye hicretinde ilk bîat eden kadınlar arasında bulunmak şerefini de hâiz olan Ümm-i Süleym[1] oğlu Enes'i Resûl-i Ekrem'in hizmetine tahsîs etmekle kalmayıp mevzûumuz olan hadîste görüldüğü üzere mâlik olduğu bir kaç hurma ağacını da Resûl-i Ekrem'e hediye etmiştir. Sahâbî kadınlar arasında dînî salâbeti, zekâ ve metânecti ile temeyyüz eden Ümm-i Süleym'in bu eserimizin müteaddid bahislerinde ve bu cümleden (4) üncü cildin (542) [İkinci baskı (424)] inci sâhifesine müsâdif (646) numara ile terceme ettiğimiz Enes İbn-i Mâlik hadîsinde menâkıbinden bahsettik, bakınız!.

Ümm-i Eymen *radiya'llāhu anhâ* da Bereke Bint-i Sa'lebe'dir. Sahâbiyyat'tandır. Üsâme İbn-i Zeyd *radiya'llāhu anhumâ*'nın vâlidesidir. Ümm-i Eymen ile künyelenmesi, müşârünileyhâ'nın ibtidâ' Ubeyd-i Habeşî ile evlenmesi ve bu izdivâcdan Eymen'in doğmuş olmasındandır. Binâenaleyh Üsâme ile

[1] Bu eserimizin dördüncü cildinde (648) numara ile terceme ettiğimiz Ümm-i Atıyye hadîsinde Hicret-i Seniyye sırasında bîat şerefini ihrâz eden ilk Ensâr kadınlarından olmak üzere Ümm-i Süleym ile berâber şu kadınlar da zikredilmiştir: 1) Zeyd İbn-i Sâbit'in karısı Ümm-i Alâ' ki, Medîne'nin en benâm Tâbiî fukahâsından Hârice İbn-i Zeyd, bu fazîletli kadının oğludur. 2) Muâz İbn-i Cebel'in karısı, 3) Ebû Sebre'nin kızı, 4) Râvînin adını bilmediği bir kadın ki, onunla beş oluyor. Bunların muhtasar terceme-i halleri de orada vardır, bakınız!.

Eymen ana bir kardeş idiler. *Sahîh-i Müslim*'de rivâyet olunduğuna göre Ümm-i Eymen aslen Habeşli olup Resûl-i Ekrem'in peder-i âlîsi Hazret-i Abdullāh İbn-i Abdi'l-Muttalib'in câriyesi idi. Hazret-i Âmine Resûl-i Ekrem'i doğurduğunda Ümm-i Eymen emzirmişti. Bu cihetle Resûl-i Ekrem dâyesi olmak üzere meşhurdur. Yine bu cihetle Resûl-i Ekrem: "ام ایمن امی بعد امی = *Ümm-i Eymen anamdan sonra anamdır.*" buyururdu. Resûl-i Ekrem büyüdükten sonra Ümm-i Eymen'i âzâd etmiş sonra Zeyd İbn-i Hârise'ye tezvîc buyurmuştur.

Zeyd İbn-i Hârise de Hadîcetü'l-Kübrâ *radiya'llāhu anhâ* tarafından Resûl-i Ekrem'e hediye edilip taraf-ı Risâlet'ten âzâd edilmiş olmakla Üsame'nin hem anası, hem babası Resûl-i Ekrem'in âzâdlısı olmak şerefini hâizdi[1].

Ümm-i Eymen Resûl-i Ekrem'in irtihâlinden beş ay sonra vefât etmiştir. Üsâme İbn-i Zeyd de Muâviye devrinde vefât etmiştir. Târih-i vefâtını Şarih Aynî 58, 59 olarak kaydetmiştir. *Hulâsa*'da 54'dür. 75 yaşında vefât etmiştir.

Üsâme, irtihâl-i Peygamberî'de yirmi yaşında olduğuna ve yetmiş beş yaşında vefât ettiğine göre 54 târihi daha muvâfıktır. Eymen de Huneyn gazâsında şehîd olmuştur.

Buhârî'nin Menîhanın fazîleti hakkında îzâh ettiğimiz Enes İbn-i Mâlik'in bu hadîsinden evvel Ebû Hüreyre'den de bir rivâyeti vardır. Bu rivâyette de Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem "Atıyye ve hediye etmek için doğum ve sağım, çağı yaklaşan, sütü bol olan deve ve yine böyle bol sütlü koyun ne güzel menîha ve hediyedir. Bir kap sabah bir kap akşam sağılır*". buyurmuştur[2].

Hâlâ köylerimizde Hitan ve Velîmede âile uluları ve akrabâ, teallûkāt taraflarından en güzel hediye olarak yanı buzağılı inek, yanı kuzulu koyun verilir. Bu hediyeler mühdâ-ileyh nâmına bankaya para yatırılmaktan daha verimli ve bereketlidir.

***

[1] Bu eserimizin yedinci cildinin 337 ve 338 [İkinci baskı (248)] inci sâhifelerinde Zeyd İbn-i Hârise'nin terceme-i hâli vardır. Oraya bakınız.

[2] عن ابی هریرة رضی الله عنه ان رسول الله صلی الله علیه و سلم قال: نعم المنیحة اللقحة الصفی منحة و الشاة الصفی تغدو باناء و تروح باناء [رواه البخاری] .

1146. عَنْ عَبْدِ اللهِ ابْنِ عَمْرٍو رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا قَالَ قَالَ
رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ أَرْبَعُونَ خَصْلَةً أَعْلَاهُنَّ
مَنِيحَةُ الْعَنْزِ مَا مِنْ عَامِلٍ يَعْمَلُ بِخَصْلَةٍ مِنْهَا رَجَاءَ ثَوَابِهَا
وَ تَصْدِيقَ مَوْعُودِهَا إِلَّا أَدْخَلَهُ اللهُ بِهَا الْجَنَّةَ .

TERCEMESİ

Abdullāh İbn-i Amr (İbn-i Âs) *radiya'llāhu anhumâ'*-dan Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğu rivâyet edilmiştir :

Kırk hasene vardır ki, bunların en a'lâsı sağımlı ve sütlü keçi menîha ve hediyesidir. Hayır-perverlerden bir kişi bu kırk haseneden birisini —onun sevâbını umarak, va'd olunan ecrini tasdîk ederek— işlemez, illâ o kimseyi Allah, bu hasene sebebiyle Cennet'e idhâl eder.

İZÂHI

Bu hadîsi, Ebû Dâvud da Zekât bahsinde tahrîc etmiştir. *Sahîh-i Buhârî* metninde hadîsin alt tarafında hadîsin râvîlerinden Hassân İbn-i Atıyye'nin: [biz, hadîsteki sağım keçisinden başka kırk haseneden redd-i selâm, teşmît-i âtıs, yol üstünde ezâ veren şey'i izâle[1] ve (ahâdîs-i şerîfede vârid olan) bunların emsâli haseneleri saydık, on beş haslet ve haseneye doldurmağa muktedir olamadık] dediği de rivâyet edilmiştir[2]. Hadîsin aslına teallûk etmediği için müellif Zebîdî bu ziyâdeyi *Tecrîd*'e almamıştır.

[1] Bu hasenât için bu eserimizin (4) üncü cildinde (619) numara ile terceme ettiğimiz Berâ' İbn-i Âzib hadîsini mutâlâa ediniz!.

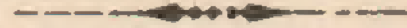
[2] قال حسان فعددنا مادون منيحة العنز من رد السلام و تشميت العاطس و اماطة الاذى عن الطريق و نحوه فما استطعنا ان تبلغ خمس عشرة خصلة [رواه البخاري] .

Bir Suâl : Hassân İbn-i Atıyye'nin bu sözü üzerine şöyle bir suâlin hatırlanmaması mümkün değildir: Hassan gibi sadr-i İslâm'da yaşamış bir zâtın bile arayıp on beşe dolduramadığı bu kırk haslet ve haseneyi Resûl-i Ekrem bildirmeli değil mi idi, ve niçin bildirmedi?..

Cevâbı : Bu suâli îrâd eden Şârih İbn-i Battâl şöyle cevab veriyor: Resûl-i Ekrem'in kırk hayrı ta'dâd buyurmaması, her halde terkinde zikrinden daha nâfi' bir gāyeye mebnî olmalıdır ki, bunu da (Allah bilir): bu kırk haslet ve haseneyi ta'dâd ve ta'yîn etmek, bunlardan başka hayrat ve hasenattan i'râz edilir endîşesinden ileri gelmiş olmasıdır. Yine İbn-i Battâl: "*Maamâfih İbn-i Atıyye'nin arayıp tarayıp da on beşe dolduramaması başkalarının arayıp bulmasına mâni' de değildir. Nasıl ki muâsırımız bâzı âlimler aramış da Cennet'e duhûle vesîle olan hısâl ve hasenenin kırktan ziyâdeye bâliğ olduğunu bulmuşlardır.*" diyor.

* * *

Müellif Zebîdî merhûm *Tecrîd*'in Birinci cildine burada nihâyet vermiş, İkinci cilde Kitâbü'ş-Şehâdât ile başlamıştır. İkinci cildin terceme ve îzâhına da muvaffak buyurmasını, bu vesîle ile Cenâb-ı Hakk'ın tevfîkāt-ı ilâhiyyesinden niyâz ve temennî ederiz.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

كِتَابُ الشَّهَادَاتِ

BU KİTAB ŞAHÂDETLERİN AHKÂMINI BİLDİREN AHÂDÎS-İ ŞERÎFEYİ MUHTEVÎDİR

Şahâdât, şehâdetin cem'idir. *Şehâdet*, şehide, yeşhedüden masdardır. Cevherî lûgaten şehâdet, haber-i kātı'dır, demiştir. *Müşâhede*, muâyene demektir. Bu da şühudden me'huzdur, huzur demektir. Şâhidler de başkasının nazar-ı ıttılāından hâriç olan şey'i görür ve bilir değil midir?

Ashâbımız eimme-i Hanefîyye şahâdetle huzur ma'nâsı kasdolunur, demişlerdir. Resûl-i Ekrem'in : "الغنيمة لمن شهد الوقعة = *Ganîmet, vak'ada hazır bulunan kimseye âidtir*" kavl-i şerîfinde de şehâdet, huzur manâsınadır. Nasıl ki, şâhid de hâkimin meclisinde, vak'a mahallinde hazır bulunuyor.

Şerîat ıstılâhında şehâdet : görülüp bilinen şeyden şehâdet lâfziyle hâkimin huzûrunda haber vermektir ki, bu ihbar bir kimsenin âhar kimse üzerindeki hakkını isbât için olur. Bu muhbire *şâhid*, o kimseye *meşhûdün-leh*, âhar kimseye de *meşhûdün-aleyh*, o hakka da *meşhûdün-bih* denilir.

İHBARLAR ÜÇ NEV'E AYRILIR : 1) Bir kimsenin diğer bir kimse üzerindeki hakkını ihbâr olur ki, bu *şehâdet*'tir. 2) Muhbirin başkası üzerindeki hakkını ihbâr olur ki, bu da *da'vâ*'dır. 3) Bunun aksine olarak başkasının muhbir üzerindeki hakkını ihbâr olur ki, bu da *ikrâr*'dır (*Ta'rîfât-ı Seyyid*).

Şehâdet görülen şey'i lâfzan ihbâr olduğu için a'mânın, dilsizin şehâdeti muhtelefün-fihtir. Şehâdet hâkimin huzûrunda edâ edildiği için mahkeme hâricindeki şehâdet de mu'teber değildir. Şâhidin meşhûdun-bihi bizzat muâyene ederek şehâdet etmesi matlub bulunduğundan simâ' ile yâni fülândan işittim, diyerek şehâdet etmesi câiz değildir.

Müellif Buhârî yukarıdaki (كتاب الشهادات) unvânından sonra (باب ما جاء فى البينة على المدعى = *Bu bâb, beyyine müddeîye âid olduğuna dâir vârid olan nasûsu beyân hakkındadır)* sûretinde ikinci bir unvân daha açmıştır. Bu unvânında da Müellif Sûre-i Bakare'nin (282) inci âyet-i kerîmesini tamâmen zikretmiştir. Müdâyene âyeti yâd olunan ve Kur'ân-ı Kerîm'in en uzun bir âyeti bulunan bu nazm-ı mübîn meâlen şöyledir :

"*Ey îmân ile ittisâf eden kullar!* (Mevsimi, ayı, günü) *muayyen bir vâdeye kadar biribirinizle borçlandığınızda bunu yazınız, hem aranızda bir kâtib, adâletle yazsın, hiç bir kâtib kendisine Allâh'ın öğrettiği gibi yazmaktan çekinmesin de öyle doğru yazsın! Borçlu da üzerindeki hakkı kâtibe söyleyip yazdırsın!. Kâtible borçludan her biri Allah'dan korksun da borçtan yazılması lüzumlu bir şey'i eksik bırakmasın!. Şâyet borçlu sefih, veya* (sabî, şeyh-i muhtal gibi) *zaîf olur, yâhud yazdırmağa gayr'i muktedir* (câhil, dilsiz) *olursa velîsi doğrusunu söyleyip yazdırsın!. Erkeklerinizden de borca iki kişiyi şâhid yapınız!. Şâyed iki erkek bulunmazsa o halde doğruluğuna emîn olduğunuz şâhidlerden bir erkekle iki kadın işhâd ediniz!. Bu kadınlardan biri unutursa öbürü hatırlata. Şâhidler de çağrıldıklarında çekinmesin!. Ey kâtipler, siz de hak az olsun, çok olsun, onu vâdesine kadar yazmaktan usanmayınız!. Müdâyeneyi böyle yazmanız, Allah yanında adâlete daha muvâfık, şehâdet için de daha sağlamdır;* (Borcun kemiyet ve keyfiyyetinde) *şübheye düşmemeniz için de elverişlidir. Meğerki aranızda hemen teâtî edeceğiniz bir ticâret ola. Bunu yazmamakta sizin için bir günah yoktur. Alım, satım yaptığınız sırada şâhid tutunuz!. Bir de ne kâtib, ne de şâhit* (mahkemelerde

lüzumsuz dolaştırılıp) *zararlandırılmasın! Eğer, siz bu nehyolunduğunuz şey'i işler* (de zarar verir) *seniz bu, Allāh'ın emrinden çıkmaktır ki, zararı sizedir. Allah'dan korkunuz! Size* (bu ahkâmı) *Allah öğretmiştir. Allah her şey'i çok iyi bilir*"[1].

Görüyoruz ki, Müdâyene sırasında bir noter huzûrunda tesbîti îcâb eden bütün hukûkî esasları Hazret-i Kur'ân bu âyetinde toplayarak bize ta'lîm etmiştir.

Bu müdâyene âyetinden sonra Buhârî Nisâ' Sûresi'nin meâli bervech-i âtî (135) inci âyetini de zikretmiştir:

"*Ey îmân edenler! Adâletle doğru durup sakın eğrilmeyiniz!. Şehâdetlerinizi Allāh için ikāme ediniz! O şehâdet gerek kendinizin, yâhut ebeveyninizin ve akrabânızın aleyhinde olsun; gerek* (meşhûd-ün-aleyh) *zengin, yâhud fakir bulunsun. Çünkü Allah, onları* (düşünmeye sizden) *daha evlâdır. Binâenaleyh adâletten ayrılıp arzunuza uymayın!. Eğer* (şahâdette) *diliniz eğrilirse, yâhud* (şahâdetten) *i'râz ederseniz* (Allah cezâlandırır) *çünkü Allah işlediğiniz her şeye pek yakından vâkıf bulunuyor*"[2].

Buhârî bu bâbında terceme ettiğimiz iki âyetten başka hadîs zikretmiyor. Bâbın unvânı (Beyyine müddeîye âittir) sûretinde olduğuna göre birinci âyet-i Kerîme ile istidlâlin

---

[1] يا ايها الذين آمنوا اذا تداينتم بدين الى اجل مسمى فاكتبوه ، و ليكتب بينكم كاتب بالعدل و لا يأب كاتب ان يكتب كما علمه الله فليكتب و ليملل الذى عليه الحق و ليتق الله ربه و لا يبخس منه شيئا، فان كان الذى عليه الحق سفيها او ضعيفا او لا يستطيع ان يمل هو فليملل وليه بالعدل، و استشهدوا شهيدين من رجالكم، فان لم يكونا رجلين فرجل و امرأتان ممن ترضون من الشهداء، ان تضل احداهما فتذكر احداهما الاخرى، و لا يأب الشهداء اذا ما دعوا، و لا تسئموا ان تكتبوه صغيرا او كبيرا الى اجله، ذلكم اقسط عند الله و اقوم للشهادة و ادنى الا ترتابوا، الا ان تكون تجارة حاضرة تديرونها بينكم، فليس عليكم جناح الا تكتبوها، و اشهدوا اذا تبايعتم، و لا يضار كاتب و لا شهيد، و ان تفعلوا فانه فسوق بكم ، و اتقوا الله و يعلمكم الله و الله بكل شى عليم [سورة البقرة. آيت ٢٨٢].

[2] يا ايها الذين آمنوا كونوا قوامين بالقسط شهداء لله و لو على انفسكم او الوالدين و الاقربين ان يكن غنيا او فقيرا فالله اولى بهما، فلا تتبعوا الهوى ان تعدلوا و ان تلوا او تعرضوا فان الله كان بما تعملون خبيرا [سورة النساء. آيت ١٣٥].

vechi şöyledir : beyyinesiz müddeînin sözüne i'tibâr olunsaydı kitâbete, imlâya, işhâda lüzûm görülmezdi. Mademki bu beyyinelere lüzûm ve ihtiyaç olduğu müdâyene âyetiyle ta'lîm buyurulmuştur. Bu halde müddeîye beyyine ikāmesi iktizâ eder.

İkinci âyet-i kerîmenin unvâna sûret-i delâleti de şöyle tasvîr olunur : Cenâb-ı Hak bu âyette mü'minlere nefislerine âid olsa bile, doğruluktan ayrılmayıp hak ve hakîkati i'tirâf etmelerini emrediyor. Bu halde müddeînin iddiâsı karşısında —ister tasdîk, ister tekzîb etsin— müddeâ-aleyhin kavli mu'teber oluyor. Şâyed müddeâ-aleyh müddeînin kavlini tekzîb ederse, beyyine ikāmesi müddeîye teveccüh ediyor.

***

1147. عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ خَيْرُ النَّاسِ قَرْنِي ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ ثُمَّ يَجِيءُ أَقْوَامٌ تَسْبِقُ شَهَادَةُ أَحَدِهِمْ يَمِينَهُ وَيَمِينُهُ شَهَادَتَهُ .

Tercemesi

Abdullāh İbn-i Mes'ûd *radiya'llāhu anh*'den rivâyet olunduğuna göre, Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur :

Nâsın hayırlısı benim asrım (daki Ashâb'ım) dır. Sonra onlara yakın olan (Tâbiî) lerdir. Sonra onlara yakın (Etbâ-ı Tâbiî) lerdir. Sonra birtakım kavimler gelir ki, onlardan birinin şehâdeti (ihtirâs ile) yemînine, yemîni de şehâdetine takaddüm eder.

İZÂHI

Bu hadîsi, Buhârî Fazâil, Nüzûr, Rikāk bahislerinde de tahrîc etmiştir. Müslim de Fazâil'de, Tirmizî Menâkıb'de, Nesâî Şurût'ta rivâyet etmişlerdir. Hadîsin *Buhârî*'deki bâbının unvânı : (Zulme işhâd edilmek istenildiği zaman kişinin imtinâ ve haksız yere şahâdetten ictinâb etmesi) sûretindedir. Hadîsin bu unvâna mutâbakat noktası da bu kurûn-ı selâseden sonra gelecekleri bildirilen birtakım muhteris akvâmın şahâdet husûsunda sâika-i hırs ile dînî, ahlâkî bir kayd ile mukayyed olmıyarak gâh önce şehâdet, sonra yemîn etmeleri; gâh ibtidâ yemîn, sonra şehâdet eylemeleridir ki, bu mübâlâtsızlık bir cevirdir, şehâdete yemîne hiç kıymet ve ehemmiyet vermemektir. Sadr-ı İslâm'da şahâdet ve yemîn mes'elesine atfedilen ehemmiyeti tebârüz ettirmek için Buhârî bu hadîsin nihâyetinde İbrâhîm-i Nehâî'den: (Biz, çocuk iken velîlerimiz bizi: "*Eşhedü Bi'llâh*" diye medâr-ı kelâmdan ve ara sıra: "*Allah ile ahdim olsun*" dediğimizden dolayı döverlerdi) dediğini de rivâyet ediyor[1].

Buhârî'nin bu bâbda bu hadîsi İmrân İbn-i Husayn *radiya'llāhū anh*'ten de bir rivâyeti vardır. Bu rivâyete göre, Nebî *salla'l-lāhu aleyhi ve sellem* meâlen şöyle buyurmuştur: sizin hayırlı asrınız, benim içinde yaşadığım zamandır. Sonra benimle yaşayanlara yakın olanlardır. Daha sonra onlara yakın olanlardır. İmrân: "*Nebî salla'llāhu aleyhi ve sellem kendi asrından sonra hayrü'l-kurûn olarak iki asır mı, yoksa üç asır mı zikretti?*" bilmiyorum, demiştir. Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* (devâmla) buyurmuştur ki :

— Sizden sonra bir kavim gelecektir ki, onlar hiyânet edecekler, kimse bunlara i'timâd etmeyecek; bunlar, şehâdet etmeleri taleb olunmadan şehâdet edecekler; yine bunlar nezr edecekler, fakat nezirlerini yerine getirmeyecekler. Artık bunlar arasında tıka basa yemek içmek, semizlenmek gāye-i hayât olacaktır[2].

---

1 قال ابراهيم و كانوا يضربوننا على الشهادة و العهد [رواه البخارى].

2 عن عمران بن حصين رضى الله عنهما قال قال النبى صلى الله عليه و سلم: خيركم قرنى ، ثم الذين يلونهم ، ثم الذين يلونهم. قال عمران : لا ادرى أذكر النبى صلى الله عليه و سلم بعد قرنين او ثلاثة. قال النبى صلى الله عليه و سلم : ان بعدكم قوما يخونون و لا يؤتمنون و يشهدون و لا يستشهدون و ينذرون و لا يفون و يظهر فيهم السمن [رواه البخارى].

Hadîsteki (قرن = *Karn*) zaman demektir. Bu zamânın ta'yîninde on, yirmi, otuz, altmış, yetmiş, seksen, yüz, yüz yirmi sene olmak üzere müteaddid ârâ ve ictihâd vardır. Bunlar arasında bir karnin yüz sene olduğunu iddia edenler, Resûl-i Ekrem'in bir çocuğun başını okşayarak: bir karın yaşa! diye duâ buyurup da o çocuğun yüz sene yaşadığı hakkındaki bir haberle ihticâc etmişlerdir.

Bu hadîs-i şerifte zikrolunan kurûn-i selâsedir ki, karn-i Sahâbî, karn-i Tâbiî, karn-i Etbâ-ı Tâbiî'dir. Bu üç asır müslümanları arasında sıdk-u adlin şayi' olduğu müstefâd olmaktadır. Karn-i Sahâbî yüz sene kadar devâm etmiştir. Meselâ Medîne'de Sehl İbn-i Sa'd ile Sâib İbn-i Yezîd, Basra'da Enes İbn-i Mâlik doksan bir târihine kadar yaşamışlardır. Karn-i Tâbiî de takrîbî yüzseksen târihine kadar devâm etmiştir. En son vefât eden Tabiî "*Halef İbn-i Halîfe*"dir ki, İbn-i Sa'd müşrârün-ileyhin (181) târihinde vefât ettiğini bildirmiştir. *Tehzîb*'de de müşârün-ileyhin, vefâtında yüz bir yaşında olduğu *Buhârî*'den naklen kayd edilmiştir.

1148. عَنْ أَبِي بَكْرَةَ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ أَلَا أُنَبِّئُكُمْ بِأَكْبَرِ ٱلْكَبَائِرِ ثَلَاثًا قَالُوا بَلَى يَا رَسُولَ ٱللّٰهِ قَالَ ٱلْإِشْرَاكُ بِٱللّٰهِ وَ عُقُوقُ ٱلْوَالِدَيْنِ وَ جَلَسَ وَ كَانَ مُتَّكِئًا فَقَالَ أَلَا وَ قَوْلُ ٱلزُّورِ فَمَا زَالَ يُكَرِّرُهَا حَتَّى قُلْنَا لَيْتَهُ سَكَتَ .

Tercemesi

Ebû Bekr'e (Nüfey') *radiya'llâhu anh*'den şöyle rivâyet olunmuştur : (Bir kere) Nebî *salla'llâhu aleyhi ve sellem* (Ashâb'a) üç def'a :

— Büyük günahların en büyüğünü size bildireyim mi? buyurdu. Ashâb :

— Evet bildir, yâ Resûla'llāh! dediler. Resûlullāh :

— Allāh'a şirktir, anaya babaya ezâdır, buyurdu. (Sonra) dayanmakta iken doğrulup oturdu. Hemen :

— İyi dinleyin, bir de: yalan yere şehâdettir, buyurdu. Resûlullāh bu sözü durmayıp tekrâr ediyordu. (O derece tekrarladı ki) hattâ biz (Resûl-i Ekrem'e acıyarak :) kâşki sussa, diyorduk.

1149. عَنْ عَائِشَةَ رَضِىَ ٱللهُ عَنْهَا قَالَتْ سَمِعَ ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ رَجُلاً يَقْرَأُ فِى ٱلْمَسْجِدِ فَقَالَ رَحِمَهُ ٱللهُ لَقَدْ أَذْكَرَنِى كَذَا وَ كَذَا اٰيَةً أَسْقَطْتُهُنَّ مِنْ سُورَةِ كَذَا وَ كَذَا .

TERCEMESİ

Âişe *radiya'llāhu anhâ*'dan rivâyet olunduğuna göre, Sıddîka-i müşârün-ileyhâ şöyle demiştir : (Bir kere) Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* Mescid'de bir kişinin Kur'ân okuduğunu işitti de :

— Allah şu adama rahmet etsin! O bana şu şu sûreden unuttuğum şu şu âyeti hatırlattı, buyurdu.

İZÂHI

Bu hadîsi, Buhârî Fazâil-i Kur'ân bahsinde rivâyet etmiştir. Şârih Kastalânî Mescid-i Saâdet'te Kur'ân okuyan bu Sahâbî'nin kurrâdan Abdullāh İbn-i Yezîd-i Ensârî olduğunu kaydediyor. Resûl-i Ekrem'in unutup da kāriin tilâveti üzerine hatırladığını söylediği âyetlerin hangi sûrelerin hangi âyetleri olduklarını şârihler bildirmiyorlar. İbn-i Hacer de *Fethü'l-Bârî*'de ta'yînine vâkıf olmadım, diyor.

***

1150. وَ عَنْهَا رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهَا فِي رِوَايَةٍ قَالَتْ تَهَجَّدَ ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ فِي بَيْتِي فَسَمِعَ صَوْتَ عَبَّادٍ يُصَلِّي فِي ٱلْمَسْجِدِ فَقَالَ يَا عَائِشَةُ أَصَوْتُ عَبَّادٍ هٰذَا قُلْتُ نَعَمْ قَالَ ٱللّٰهُمَّ ٱرْحَمْ عَبَّادًا .

TERCEMESİ

Yine Âişe *radiya'llāhu anhâ*'dan rivâyet olunduğuna göre, Sıddîka Hazretleri demiştir ki : (Bir akşam) Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* benim odamda teheccüd namazı kıldı. Bu sırada Mescid'de namaz kılmakta olan Abbâd (İbn-i Bişr) in sesini işitti de :

— Yâ Âişe! Şu ses Abbâd'ın sesi midir? diye sordu.

— Evet onun sesidir, dedim. Resûlullāh :

— Yâ Râb, Abbâd'ı rahmetine mazhar eyle! diye duâ buyurdu.

ÎZÂHI

Resûl-i Ekrem'in sesini işittiği bildirilen Abbâd, Abbâd İbn-i Bişr'dir, Ensâr'dandır. Eşhelî'dir. Bedir harbinde hazır bulunmuştur. Zührî, Abbâd'ın Yemâme'de (45) yaşında şehîd olduğunu bildirmiştir. Bu hadîs ile bundan evvel 1149 numara ile terceme ettiğimiz hadîs, *Buhârî* metninde bir senedle rivâyet edilmekte (و زاد عباد بن عبد الله عن عائشة) ibâresiyle bundan evvelki hadîsin ziyâde-i rivâyeti olarak gösterilmektedir. Bu sebeble her ikisinin bir hadîs olduğu zannını vermekte ve bu zannı, her ikisinde de râvînin Hazret-i Âişe olması te'yîd eder gibi görülmekte ise de nefse'l-emirde her ikisi de ayrı ayrı hâdiselerdir. Müellif Zebîdî merhûmun ayrı ayrı rivâyet etmesi bu zannı izâle ettiği için çok mühimdir. Bu hadîsin rivâyetinde ikinci şübheyi de isim müşâbeheti tevlîd etmiştir. Buhârî'nin aynen naklettiğimiz yukarıdaki ibâresinde görüldüğü

üzere bu ikinci hadîs Abbâd tarîkıyle Hazret-i Âişe'den gelen ziyâde-i rivâyettir. İkinci hadîsin metninde sebeb-i vürûd olarak görülen zâtın ismi de (Abbâd) olduğu için ikisinin bir zât olduğu zan edilmemelidir, diye Şârih Aynî tarafından tenbîh edilmektedir ki, bu temyîz ve tefrîk Ebû Ya'lâ rivâyetinde tasrîh edilmiştir. Seneddeki Abbâd, Abbâd İbn-i Abdullāh İbn-i Zübeyr'dir, Tâbiî'dir. Abbâd İbn-i Bişr ise yukarıda bildirdiğimiz vechile Sahâbî'dir, ehl-i Bedir'dendir. Ve Mus'ab İbn-i Umeyr Medîne'ye geldiği sırada müslüman olan kudemâ-yi Sahâbe'dendir.

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمٰنِ ٱلرَّحِيمِ

حَدِيثُ ٱلإِفْكِ

AŞAĞIDA TAHRÎC ETTİĞİMİZ HADÎS-İ ŞERÎF ASL-Ü ESÂSI OLMAYAN BÜHTAN VE İFTİRÂYA DÂİRDİR

1151. عَنْ عَائِشَةَ رَضِىَ ٱللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ كَانَ رَسُولُ ٱللَّهِ صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ إِذَا أَرَادَ أَنْ يَخْرُجَ سَفَراً أَقْرَعَ بَيْنَ أَزْوَاجِهِ فَأَيَّتُهُنَّ خَرَجَ سَهْمُهَا خَرَجَ بِهَا مَعَهُ فَأَقْرَعَ بَيْنَنَا فِى غَزَاةٍ غَزَاهَا فَخَرَجَ سَهْمِى فَخَرَجْتُ مَعَهُ بَعْدَمَا أُنْزِلَ ٱلْحِجَابُ فَأَنَا أُحْمَلُ فِى هَوْدَجٍ وَ أُنْزَلُ فِيهِ فَسِرْنَا حَتَّى إِذَا فَرَغَ رَسُولُ ٱللَّهِ صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ مِنْ غَزْوَتِهِ تِلْكَ وَ قَفَلَ وَ دَنَوْنَا مِنَ ٱلْمَدِينَةِ اٰذَنَ لَيْلَةً بِٱلرَّحِيلِ فَقُمْتُ حِينَ اٰذَنُوا فَمَشَيْتُ حَتَّى جَاوَزْتُ ٱلْجَيْشَ فَلَمَّا قَضَيْتُ شَأْنِى أَقْبَلْتُ إِلَى ٱلرَّحْلِ فَلَمَسْتُ صَدْرِى فَإِذَا عِقْدٌ لِى مِنْ جَزْعِ ظَفَارٍ قَدِ ٱنْقَطَعَ فَرَجَعْتُ فَٱلْتَمَسْتُ عِقْدِى فَحَبَسَنِى

ٱبْتِغَاؤُهُ فَأَقْبَلَ ٱلَّذِينَ يُرَحِّلُونَ لِي فَٱحْتَمَلُوا هَوْدَجِي فَرَحَّلُوهُ
عَلَى بَعِيرِي ٱلَّذِي كُنْتُ أَرْكَبُ وَ هُمْ يَحْسَبُونَ أَنِّي فِيهِ وَ
كَانَ ٱلنِّسَاءُ إِذْ ذَاكَ خِفَافاً لَمْ يَثْقُلْنَ وَ لَمْ يَغْشَهُنَّ ٱللَّحْمُ
وَ إِنَّمَا يَأْكُلْنَ ٱلْعُلْقَةَ مِنَ ٱلطَّعَامِ فَلَمْ يَسْتَنْكِرِ ٱلْقَوْمُ حِينَ
رَفَعُوهُ ثِقَلَ ٱلْهَوْدَجِ فَٱحْتَمَلُوهُ وَ كُنْتُ جَارِيَةً حَدِيثَةَ ٱلسِّنِّ
فَبَعَثُوا ٱلْجَمَلَ وَ سَارُوا فَوَجَدْتُ عِقْدِي بَعْدَ مَا ٱسْتَمَرَّ ٱلْجَيْشُ
فَجِئْتُ مَنْزِلَهُمْ وَ لَيْسَ فِيهِ أَحَدٌ فَأَمَمْتُ مَنْزِلِي ٱلَّذِي كُنْتُ
فِيهِ وَ ظَنَنْتُ أَنَّهُمْ سَيَفْقِدُونَنِي فَيَرْجِعُونَ إِلَيَّ فَبَيْنَا أَنَا
جَالِسَةٌ غَلَبَتْنِي عَيْنَايَ فَنِمْتُ وَ كَانَ صَفْوَانُ بْنُ ٱلْمُعَطَّلِ
ٱلسُّلَمِيُّ ثُمَّ ٱلزَّكْوَانِيُّ مِنْ وَرَآءِ ٱلْجَيْشِ فَأَصْبَحَ عِنْدَ مَنْزِلِي
فَرَأَى سَوَادَ إِنْسَانٍ نَائِمٍ فَأَتَانِي وَ كَانَ يَرَانِي قَبْلَ ٱلْحِجَابِ
فَٱسْتَيْقَظْتُ بِٱسْتِرْجَاعِهِ حِينَ أَنَاخَ رَاحِلَتَهُ فَوَطِئَ يَدَهَا
فَرَكِبْتُهَا فَٱنْطَلَقَ يَقُودُ بِي ٱلرَّاحِلَةَ حَتَّى أَتَيْنَا ٱلْجَيْشَ
بَعْدَ مَا نَزَلُوا مُعَرِّسِينَ فِي نَحْرِ ٱلظَّهِيرَةِ فَهَلَكَ مَنْ هَلَكَ
وَ كَانَ ٱلَّذِي تَوَلَّى ٱلْإِفْكَ عَبْدُ ٱللهِ بْنُ أُبَيٍّ ٱبْنُ سَلُولَ
فَقَدِمْنَا ٱلْمَدِينَةَ فَٱشْتَكَيْتُ بِهَا شَهْراً وَ ٱلنَّاسُ يُفِيضُونَ

فِي قَوْلِ أَصْحَابِ ٱلْإِفْكِ وَ يُرِيبُنِي فِي وَجَعِي أَنِّي لَا
أَرَى مِنَ ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ ٱللُّطْفَ ٱلَّذِي كُنْتُ
أَرَى مِنْهُ حِينَ أَمْرَضُ إِنَّمَا يَدْخُلُ فَيُسَلِّمُ فَيَقُولُ كَيْفَ
تِيكُمْ لَا أَشْعُرُ بِشَيْءٍ مِنْ ذٰلِكَ حَتَّى نَقَهْتُ فَخَرَجْتُ أَنَا
وَ أُمُّ مِسْطَحٍ قِبَلَ ٱلْمَنَاصِعِ مُتَبَرَّزُنَا لَا نَخْرُجُ إِلَّا لَيْلاً إِلَى
لَيْلٍ وَ ذٰلِكَ قَبْلَ إِنْ تُتَّخَذَ ٱلْكُنُفُ قَرِيباً مِنْ بُيُوتِنَا
وَ أَمْرُنَا أَمْرُ ٱلْعَرَبِ ٱلْأُوَلِ فِي ٱلْبَرِّيَّةِ أَوْ فِي ٱلتَّنَزُّهِ فَأَقْبَلْتُ
أَنَا وَ أُمُّ مِسْطَحٍ بِنْتُ أَبِي رُهْمٍ نَمْشِي فَعَثُرَتْ فِي مِرْطِهَا
فَقَالَتْ تَعِسَ مِسْطَحٌ فَقُلْتُ لَهَا بِئْسَمَا قُلْتِ أَتَسُبِّينَ رَجُلاً
شَهِدَ بَدْراً فَقَالَتْ يَا هَنْتَاهْ أَلَمْ تَسْمَعِي مَا قَالُوا فَأَخْبَرَتْنِي
بِقَوْلِ أَهْلِ ٱلْإِفْكِ فَٱزْدَدْتُ مَرَضاً عَلَى مَرَضِي فَلَمَّا رَجَعْتُ
إِلَى بَيْتِي دَخَلَ عَلَيَّ رَسُولُ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ فَسَلَّمَ
فَقَالَ كَيْفَ تِيكُمْ فَقُلْتُ ٱئْذَنْ لِي إِلَى أَبَوَيَّ قَالَتْ وَ أَنَا
حِينَئِذٍ أُرِيدُ أَنْ أَسْتَيْقِنَ ٱلْخَبَرَ مِنْ قِبَلِهِمَا فَأَذِنَ لِي رَسُولُ
ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ فَأَتَيْتُ أَبَوَيَّ فَقُلْتُ لِأُمِّي مَا
يَتَحَدَّثُ ٱلنَّاسُ بِهِ فَقَالَتْ يَا بُنَيَّةُ هَوِّنِي عَلَى نَفْسِكِ ٱلشَّأْنَ

فَوَ ٱللهِ لَقَلَّمَا كَانَتِ ٱمْرَأَةٌ قَطُّ وَضِيئَةً عِنْدَ رَجُلٍ يُحِبُّهَا وَ
لَهَا ضَرَائِرُ إِلَّا أَكْثَرْنَ عَلَيْهَا فَقُلْتُ سُبْحَانَ ٱللهِ وَ لَقَدْ
تَحَدَّثَ ٱلنَّاسُ بِهٰذَا قَالَتْ فَبِتُّ تِلْكَ ٱللَّيْلَةَ حَتَّى أَصْبَحْتُ
لَا يَرْقَأُ لِي دَمْعٌ وَ لَا أَكْتَحِلُ بِنَوْمٍ ثُمَّ أَصْبَحْتُ فَدَعَا رَسُولُ
ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ عَلِيَّ بْنَ أَبِي طَالِبٍ وَ أُسَامَةَ بْنَ
زَيْدٍ حِينَ ٱسْتَلْبَثَ ٱلْوَحْيُ يَسْتَشِيرُهُمَا فِي فِرَاقِ أَهْلِهِ فَأَمَّا
أُسَامَةُ فَأَشَارَ عَلَيْهِ بِٱلَّذِي يَعْلَمُ فِي نَفْسِهِ مِنَ ٱلْوُدِّ لَهُمْ فَقَالَ
أُسَامَةُ أَهْلَكَ يَا رَسُولَ ٱللهِ وَ لَا نَعْلَمُ إِلَّا خَيْراً وَ أَمَّا عَلِيٌّ
فَقَالَ يَا رَسُولَ ٱللهِ لَمْ يُضَيِّقِ ٱللهُ عَلَيْكَ وَ ٱلنِّسَاءُ سِوَاهَا
كَثِيرٌ وَسَلِ ٱلْجَارِيَةَ تَصْدُقْكَ فَدَعَا رَسُولُ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ
عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ بَرِيرَةَ فَقَالَ يَا بَرِيرَةُ هَلْ رَأَيْتِ فِيهَا شَيْئاً
يَرِيبُكِ فَقَالَتْ بَرِيرَةُ لَا وَ ٱلَّذِي بَعَثَكَ بِٱلْحَقِّ إِنْ رَأَيْتُ
مِنْهَا أَمْراً أَغْمِصُهُ عَلَيْهَا قَطُّ أَكْثَرَ مِنْ أَنَّهَا جَارِيَةٌ حَدِيثَةُ
ٱلسِّنِّ تَنَامُ عَنِ ٱلْعَجِينِ فَتَأْتِي ٱلدَّاجِنُ فَتَأْكُلُهُ فَقَامَ رَسُولُ
ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ مِنْ يَوْمِهِ فَٱسْتَعْذَرَ مِنْ عَبْدِ ٱللهِ
ٱبْنِ أُبَيٍّ ٱبْنِ سَلُولَ فَقَالَ رَسُولُ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ

مَنْ يَعْذِرُنِي مِنْ رَجُلٍ بَلَغَنِي أَذَاهُ فِي أَهْلِي فَوَ ٱللّٰهِ مَا عَلِمْتُ
عَلٰى أَهْلِي إِلَّا خَيْراً وَ قَدْ ذَكَرُوا رَجُلاً مَا عَلِمْتُ عَلَيْهِ إِلَّا
خَيْراً وَ مَا كَانَ يَدْخُلُ عَلٰى أَهْلِي إِلَّا مَعِي فَقَامَ سَعْدُ بْنُ
مُعَاذٍ فَقَالَ يَا رَسُولَ ٱللّٰهِ أَنَا وَ ٱللّٰهِ أَعْذِرُكَ مِنْهُ إِنْ كَانَ
مِنَ ٱلْأَوْسِ ضَرَبْنَا عُنُقَهُ وَ إِنْ كَانَ مِنْ إِخْوَانِنَا مِنَ ٱلْخَزْرَجِ
أَمَرْتَنَا فَفَعَلْنَا فِيهِ أَمْرَكَ فَقَامَ سَعْدُ بْنُ عُبَادَةَ وَ هُوَ سَيِّدُ
ٱلْخَزْرَجِ وَ كَانَ قَبْلَ ذٰلِكَ رَجُلاً صَالِحاً وَ لٰكِنِ ٱحْتَمَلَتْهُ
ٱلْحَمِيَّةُ فَقَالَ كَذَبْتَ وَ ٱللّٰهِ لَا تَقْتُلُهُ وَ لَا تَقْدِرُ عَلٰى ذٰلِكَ
فَقَامَ أُسَيْدُ بْنُ ٱلْحُضَيْرِ فَقَالَ كَذَبْتَ لَعَمْرُ ٱللّٰهِ وَ ٱللّٰهِ
لَنَقْتُلَنَّهُ فَإِنَّكَ مُنَافِقٌ تُجَادِلُ عَنِ ٱلْمُنَافِقِينَ فَثَارَ ٱلْحَيَّانِ
ٱلْأَوْسُ وَ ٱلْخَزْرَجُ حَتَّى هَمُّوا وَ رَسُولَ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ
سَلَّمَ عَلَى ٱلْمِنْبَرِ فَنَزَلَ فَخَفَّضَهُمْ حَتَّى سَكَتُوا وَ سَكَتَ وَ
بَكَيْتُ يَوْمِي لَا يَرْقَأُ لِي دَمْعٌ وَ لَا أَكْتَحِلُ بِنَوْمٍ فَأَصْبَحَ
عِنْدِي أَبَوَايَ وَ قَدْ بَكَيْتُ لَيْلَتَيْنِ وَ يَوْماً حَتَّى أَظُنُّ أَنَّ
ٱلْبُكَاءَ فَالِقٌ كَبِدِي قَالَتْ فَبَيْنَمَا هُمَا جَالِسَانِ عِنْدِي وَ
أَنَا أَبْكِي إِذِ ٱسْتَأْذَنَتِ ٱمْرَأَةٌ مِنَ ٱلْأَنْصَارِ فَأَذِنْتُ لَهَا فَجَلَسَتْ

تَبْكِي مَعِي فَبَيْنَمَا نَحْنُ كَذٰلِكَ إِذْ دَخَلَ رَسُولُ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ
عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ فَجَلَسَ وَ لَمْ يَجْلِسْ عِنْدِي مِنْ يَوْمِ قِيلَ لِي
مَا قِيلَ قَبْلَهَا وَ قَدْ مَكَثَ شَهْراً لَا يُوحَى إِلَيْهِ فِي شَأْنِي بِشَيْءٍ
قَالَتْ فَتَشَهَّدَ ثُمَّ قَالَ يَا عَائِشَةُ لَقَدْ بَلَغَنِي عَنْكِ كَذَا وَ
كَذَا فَإِنْ كُنْتِ بَرِيئَةً فَسَيُبَرِّئُكِ ٱللهُ وَ إِنْ كُنْتِ أَلْمَمْتِ
بِذَنْبٍ فَٱسْتَغْفِرِي ٱللهَ وَ تُوبِي إِلَيْهِ فَإِنَّ ٱلْعَبْدَ إِذَا ٱعْتَرَفَ
بِذَنْبِهِ ثُمَّ تَابَ تَابَ ٱللهُ عَلَيْهِ فَلَمَّا قَضَى رَسُولُ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ
عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ مَقَالَتَهُ قَلَصَ دَمْعِي حَتَّى مَا أُحِسُّ مِنْهُ قَطْرَةً
وَ قُلْتُ لِأَبِي أَجِبْ عَنِّي رَسُولَ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ قَالَ
وَ ٱللهِ مَا أَدْرِي مَا أَقُولُ لِرَسُولِ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ
فَقُلْتُ لِأُمِّي أَجِيبِي عَنِّي رَسُولَ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ
فِيمَا قَالَ قَالَتْ وَ ٱللهِ مَا أَدْرِي مَا أَقُولُ لِرَسُولِ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ
عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ قَالَتْ وَ أَنَا جَارِيَةٌ حَدِيثَةُ ٱلسِّنِّ لَا أَقْرَأُ كَثِيراً
مِنَ ٱلْقُرْآنِ فَقُلْتُ وَ ٱللهِ لَقَدْ عَلِمْتُ أَنَّكُمْ سَمِعْتُمْ مَا يَتَحَدَّثُ
بِهِ ٱلنَّاسُ وَ وَقَرَ فِي أَنْفُسِكُمْ وَ صَدَّقْتُمْ بِهِ وَ لَئِنْ قُلْتُ
لَكُمْ إِنِّي بَرِيئَةٌ وَ ٱللهُ يَعْلَمُ إِنِّي لَبَرِيئَةٌ لَا تُصَدِّقُونِي بِذٰلِكَ

وَ لَئِنِ ٱعْتَرَفْتُ لَكُمْ بِأَمْرٍ وَ ٱللّٰهُ يَعْلَمُ إِنِّى لَبَرِيئَةٌ لَتُصَدِّقُنِّى
وَ ٱللّٰهِ مَا أَجِدُ لِى وَ لَكُمْ مَثَلاً إِلَّا أَبَا يُوسُفَ إِذْ قَالَ فَصَبْرٌ
جَمِيلٌ وَ ٱللّٰهُ ٱلْمُسْتَعَانُ عَلَى مَا تَصِفُونَ ثُمَّ تَحَوَّلْتُ عَلَى فِرَاشِى
وَ أَنَا أَرْجُوا أَنْ يُبَرِّئَنِى ٱللّٰهُ وَ لٰكِنْ وَ ٱللّٰهِ مَا ظَنَنْتُ أَنْ
يُنْزِلَ فِى شَأْنِى وَحْياً يُتْلَى وَ لَأَنَا أَحْقَرُ فِى نَفْسِى مِنْ أَنْ
يُتَكَلَّمَ بِٱلْقُرْآنِ فِى أَمْرِى وَ لٰكِنْ كُنْتُ أَرْجُوا أَنْ يَرَى
رَسُولُ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ فِى ٱلنَّوْمِ رُؤْيَا يُبَرِّئُنِى ٱللّٰهُ
بِهَا فَوَ ٱللّٰهِ مَا رَامَ مَجْلِسَهُ وَ لَا خَرَجَ أَ[illegible]
حَتَّى أُنْزِلَ عَلَيْهِ ٱلْوَحْىُ فَأَخَذَهُ مَا كَانَ [illegible]
حَتَّى إِنَّهُ لَيَتَحَدَّرُ مِنْهُ مِثْلُ ٱلْجُمَانِ مِنَ [illegible]
فَلَمَّا سُرِّىَ عَنْ رَسُولِ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ وَ هُوَ
يَضْحَكُ فَكَانَ أَوَّلَ كَلِمَةٍ تَكَلَّمَ بِهَا أَنْ قَالَ لِى يَا عَائِشَةُ
ٱحْمَدِى ٱللّٰهَ فَقَدْ بَرَّأَكِ ٱللّٰهُ فَقَالَتْ لِى أُمِّى قُومِى إِلَى رَسُولِ
ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ فَقُلْتُ لَا وَ ٱللّٰهِ لَا أَقُومُ إِلَيْهِ وَ لَا
أَحْمَدُ إِلَّا ٱللّٰهَ فَأَنْزَلَ ٱللّٰهُ عَزَّ وَ جَلَّ إِنَّ ٱلَّذِينَ جَاۤؤُا بِٱلْإِفْكِ
عُصْبَةٌ مِنْكُمْ ٱلْآيَاتِ فَلَمَّا أَنْزَلَ ٱللّٰهُ عَزَّ وَ جَلَّ هٰذَا فِى

بَرَاءَتِي قَالَ أَبُوبَكْرٍ ٱلصِّدِّيقُ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ وَ كَانَ يُنْفِقُ
عَلٰى مِسْطَحِ بْنِ أُثَاثَةَ لِقَرَابَتِهِ مِنْهُ وَ ٱللّٰهِ لَا أُنْفِقُ عَلٰى مِسْطَحٍ
شَيْئاً أَبَداً بَعْدَ مَا قَالَ لِعَائِشَةَ فَأَنْزَلَ ٱللّٰهُ عَزَّ وَ جَلَّ وَ لَا
يَأْتَلِ أُولُوا ٱلْفَضْلِ مِنْكُمْ وَ ٱلسَّعَةِ أَنْ يُؤْتُوا أُولِي ٱلْقُرْبٰى
إِلٰى قَوْلِهِ وَ ٱللّٰهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ فَقَالَ أَبُوبَكْرٍ بَلٰى وَ ٱللّٰهِ إِنِّي
لَأُحِبُّ أَنْ يَغْفِرَ ٱللّٰهُ لِي فَرَجَعَ إِلٰى مِسْطَحٍ ٱلَّذِي كَانَ يُجْرِي
عَلَيْهِ وَ كَانَ رَسُولُ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ سَأَلَ زَيْنَبَ
بِنْتَ جَحْشٍ عَنْ أَمْرِي فَقَالَ يَا زَيْنَبُ مَا عَلِمْتِ مَا رَأَيْتِ
فَقَالَتْ يَا رَسُولَ ٱللّٰهِ أَحْمِي سَمْعِي وَ بَصَرِي وَ ٱللّٰهِ مَا
عَلِمْتُ عَلَيْهَا إِلَّا خَيْراً قَالَتْ وَ هِيَ ٱلَّتِي كَانَتْ تُسَامِينِي
فَعَصَمَهَا ٱللّٰهُ بِٱلْوَرَعِ .

TERCEMESİ

Âişe *radiya'llāhu anhâ*'dan rivâyet olunduğuna göre, Sıddîka-i müşârün-ileyhâ şöyle demiştir :

Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* bir sefere çıkmak istediği zaman kadınları arasında kur'a çekmek i'tiyâdında idi. Onlardan hangisinin kur'ası çıkarsa Resûlullāh ile berâber o yola çıkardı. (Benî Mustalık) gazâsına gitmek murâd edildiği zaman da Resûlullāh kur'a atıp benim ismim çıkmıştı. Resûlullāh ile berâber sefere çıkmıştım. Bu sefer,

Hicâb âyeti inzâl buyurulduktan sonra idi. Ben mahmil içinde yükledilir ve (konak yerinde) mahmil içinde indirilirdim. Bu sûretle gittik. Nihâyet Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* bu gazâsından fâriğ olup da dönerek Medîne'ye yaklaştığımızda (bir konak yerine indi. Gecenin bir kısmını orada geçirdi. Sonra) göç edilmesini bildirdi. Hareket emri verildiği zaman ben kalkıp (kazâ-yi hâcet için yalnız başıma) ordudan ayrılıp gittim. Kazâ-yi hâcet ederek dönüp râhileme geldim. Bir de göğsümü yokladım. Yemen'in göz boncuğundan (dizilmiş) kılâdemin koptuğunu anladım. Artık dönüp gerdanlığımı aradım. Fakat onu aramak beni yoldan alıkoymuştu. (Ben öyle zannetmiştim ki, heyet-i seferiye bir ay meksetseler benim devemi, ben mahmilimde bulunmadıkça sevketmezler.) Halbuki yolda bana hizmet edenler gelip mahfemi yüklemişler, ve mahfemi râkib olduğum deve üzerinde götürmüşlerdi. Onlar beni mahfe içinde sanıyorlarmış. O zaman kadınlar hafif idi. Ağır vücutlu değillerdi. Az yemek yerlerdi. Bu cihetle hizmetçiler mahfeyi yüklemek üzere kaldırdıklarında mahfenin derece-i sıkletinin farkına varmıyarak yüklemişler. Husûsiyle ben küçük yaşta bir kadındım. Bu cihetle deveyi sürüp yürümüşler. Asker gittikten sonra ben kılâdemi buldum. Ve ordugâha geldimse de orada kimse yoktu. Orada evvelce bulunduğum menzile geldim. Öyle zannetmiştim ki, şimdi mahmilde beni bulamazlar da dönüp bana gelirler. Ben bu düşünce ile oturduğum sırada idim ki, gözlerime uyku galebe ederek uyumuşum.

Safvân İbn-i Muattal[1] (ki, arkadan gelerek askerin metrûkâtını toplamağa ve menzile götürüp ashâbına vermeğe

[1] Safvân İbn-i Muattal, Selemlidir, Zekvan'da ihtiyâr-ı ikāmet etmiştir. Ebû Amr künyesiyle meşhurdur. Kudemâ ve fuzalâ-yi Ashâb'dandır. Bir çok gazâlarda hazır bulunmuştur. Resûl-i Ekrem'in medh-ü senâsına mazhar olmuştur. Hazret-i Ömer'in

me'mûr idi). Askerin arkasından sabaha yakın bulunduğum yere gelmiş ve bir insan karaltısının uyuduğunu görerek yanıma yaklaşmış (ve tanımış). Bu zât beni kable'l-hicâb görmüştü. Safvân devesini çöktürdüğü sırada (hayret ederek:) "«انا لله و انا اليه راجعون»" = *Biz her halde Allāh'ınız ve muhakkak O'na dönüp varacağız*" demiş, ben de bu sesle uyanmışım. (Uyanınca hemen ferâceme büründüm). Safvân devesinin ön ayağına, (beni binsin diye ayağını) bastı. Ben de deveye bindim. Safvân, râkib olduğum râhileyi yederek önde yürüdü. Nihâyet kāfile konak yerine indikten sonra öğle sıcağında askere yetiştik. Bu sırada (hakkımda iftirâ ederek) helâk olan helâk olmuştur. İftirâya ibtidâ' tesaddî aden Selûl kadının oğlu Abdullāh İbn-i Übey olmuş[1].

Medîne'ye gelince ben bir ay hastalandım. Meğer bu sırada halk arasında Ashâb-ı İfk'in bühtanları dolaşıyormuş. (Bunlardan tamâmiyle bî-haberdim). Yalnız hastalığımda beni işkillendiren bir cihet vardı: Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'den, başka hastalığım zamânında görmüş olduğum lûtf-ü şefkati bu hastalığımda görmüyordum. Ancak yanıma giriyor, selâm veriyordu. Ve (adımı anmadan) hastanız nasıl? diyor (, bununla iktifâ ediyor) du. Benim (Ehl-i İfk'in söyledikleri) hiç bir şeyden haberim yoktu. Nihâyet nekāhet devrine girmiştim.

Bir gece ben Mistah'ın anasiyle kazâ-yı hâcet mahallimiz olan "*Menâsı*'" tarafına çıkmıştım. Buraya ancak geceden

devr-i hilâfetinde (17) târih-i Hicrîsinde Ermîniyye fethinde şehîden vefât etmiştir.

[1] İbn-i Übey münâfıkların reisidir. Bunun mufassal bir terceme-i hâlini bu eserimizin (4) üncü cildinde (629) numara ile terceme ettiğimiz İbn-i Ömer hadîsinde îzâh ettik, oraya bakınız!. Aşağıdaki îzâhımızda da Münâfikîn Sûresi'nde tasvîr buyurulan hallerini göreceğiz.

geceye çıkardık. Bu âdet, evlerimizin yanında halâlar ittihâz olunmazdan evveldi. O zamanlar bizim hâlimiz, ibtidâî Arabların Beriyye'deki teberrüzüne, yâhud nezâhetine benziyordu. Ben, Ebû Rühm'in kızı ve Mistah'ın anası (Selmâ) ile kazâ-yi hâcet mahalline yönelip giderken onun ayağı çarşafına takılmış düşmüştü. Beyne'l-Arab felâket zamânında söylenmesi müteâref olan : "*düşmanım helâk olsun!*" duâsı yerine Selmâ kadın :

— Mistah helâk olsun! diye (oğluna) bed-duâ etti. Ben kadına :

— Ne fenâ söyledin, Bedir'de hazır bulunan bir kişiye sebbedersin? dedim. Kadın bana :

— Hele şu saf tâzeye! Ortada dönen bühtanları duymadın mı? dedi. Ehl-i İfk'in bühtânını bana anlattı. Artık hastalığımın üstüne bir hastalık daha yüklendi. Evime dönünce de yanıma Resûlullâh *salla'llâhu aleyhi ve sellem* geldi. Selâm verdi. Ve : hastalığınız nasıldır? diye sordu. Ben de :

— Yâ Resûla'llâh! Ebeveynimin evine gitmek üzere bana izin veriniz! dedim. —Hazret-i Âişe : ben, bu haberi ebeveynimden tahkîk etmek istiyordum, demiştir.— Resûlullâh *salla'llâhu aleyhi ve sellem* bana izin verdi. Ben de ebeveynimin yanına geldim. Ve vâlidem (Ümm-i Rumân) a :

— (Anneciğim!) Halk arasında dönen bu ne havâdistir? dedim. Annem :

— Ey kızım! Kendini üzme, sen nefsini ve sıhhatini düşün. Vallâhi bir kadın, senin gibi hüsnü cemâle mâlik ve zevcinin yanında sevimli olsun ve bir çok ortakları bulunsun da aleyhinde dedi-kodu etmesinler, pek nâdirdir, dedi. Ben de :

— Subhâna'llâh, halk böyle söz söylesin? Doğrusu taaccüb olunur, dedim. Hazret-i Âişe diyor ki : o gece babamın evinde yattım. Sabaha kadar gözümü yaşı dinmedi, gözüme uyku girmedi, sonra sabaha ermiştim ki, Resûlullâh *salla'l-*

lāhu aleyhi ve sellem de o sabah Alî İbn-i Ebî Tâlib'i ve Üsâme İbn-i Zeyd'i yanına çağırmıştı. Vahiy gecikince ehli ile iftirâkı husûsunda bunlarla istişâre etmişti. Üsâme, Ehl-i Beyt için nefsinde bilip gönlünde beslediği muhabbeti Resûl-i Ekrem'e tavsiye ve işâret etti de :

— Yâ Resûla'llāh, zevcât-i tâhirâtınız (afîf ve zâtınıza lâyık) ehlindir. Biz Âişe hakkında hayırdan başka bir şey bilmeyiz, dedi.

Alî İbn-i Ebî Tâlib'e gelince, o da :

— Yâ Resûla'llāh! Allah sana dünyâyı dar etmemiştir. Âişe'den başka kadın çoktur. Maamâfih Âişe'nin câriyesi Berîre'ye de sorunuz. O doğrusunu size söyler, demişti de Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* Berîre'yi çağırıp :

— Ey Berîre! Hanımında sana şübhe veren bir hal gördün mü? diye sordu. Berîre de :

— Hayır yâ Resûla'llāh, görmedim. Sizi hak Peygamber olarak ba'seden Allāh'a yemîn ederim ki : ben hanımımdan kat'â ayıb olarak sâdır olmuş şundan büyük bir şey görmedim : Âişe küçük yaşta bir kadındı. Hamur yuğururken uyurdu da evin besi koyunu gelir, hamuru yerdi, demiş[1].

Bunun üzerine Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* o günü Mescid-i Saâdet'te bir hutbe îrâd ederek : ve bu bühtânı en evvel ortaya çıkaran Abdullāh İbn-i Übey İbn-i Selûl'den nâşî söz söylemekte ma'zûr tutulmasını istiyerek :

---

[1] Berîre'nin bu samîmî ve sâfiyâne şahâdetini Tabarânî şu tafsîl ile rivâyet etmiştir. Berîre demiştir ki: ben Âişe'nin hizmetinde bulunduğum zamanda kusur addedilecek bir hareketini görmedim. Yalnız ben bir kere hamur yoğurmuştum. Kendisine şu hamuru gözle de ben bunu pişirmek için ateş yakayım, dedim. Ben gittikten sonra, Âişe gaflet etmiş. Besi koyunu gelip hamuru yemişti, demiştir.

— Ehlim hakkında bana ezâ eden bir şahıs hakkında bana kim yardım eder de benim için ondan intikām alır?. Vallāhi ben, ehlim hakkında hayırdan başka bir şey bilmiş değilim. Bu müfterîler bir adamın da ismini ortaya kodular ki, bu zât hakkında da ben hayırdan başka bir şey bilmiyorum. Bu (fâzıl) kimse şimdiye kadar ehlimin yanına girmemiştir, ancak benimle berâber girmiştir, buyurmuştur. Bunun üzerine (Evs kabîlesinin reîsi) Sa'd İbn-i Muâz[1] ayağa kalkarak :

[1] Sa'd İbn-i Muâz: Evs kabîlesinin ulusudur. Evsîler de Benî Neccar'dandır. Sa'd, Mus'ab İbn-i Umeyr Medîne'ye geldiği zaman hicret'ten evvel müslüman olmuş kudemâ-yi Sahâbe'dendir. Bedir ve Uhud gazâlarında bulunmuş ebrâr-ı Ensâr-dandır. Hendek gazâsında, şehîd olmuştur. Resûl-i Ekrem'in pek yüksek senâ ve iltifatlarına mazhar olmuştur. Bir hadîs-i şerîfte Sa'd İbn-i Muâz'ın hâdise-i şahâdetinden dolayı arş-ı a'zam sarsılmıştır, buyurdu. Resûl-i Ekrem'e hediye edilen bir ipekli hulleden Ashâb mütehayyir olduğu sırada Resûlullāh: Sa'd İbn-i Muâz'ın Cennet'teki mendilleri bu hulleden çok daha hayırlıdır, buyurmuşlardır.

Usûl-i mu'temedeye göre bu hâdisede söz söyleyen zât, Sa'd İbn-i Muâz'dır. Fakat Sa'd İbn-i Muâz'ın şahâdeti, dördüncü sene-i Hicriyede Hendek gazâsında aldığı bir ok yarasından pek çok kan akmak suretiyle vukū' bulduğu muhakkaktır. Taraf-ı Risâletten Mescid-i Saâdet'te kurulan bir çadır derûnünde tedâvîsine ihtimâm edilmesine rağmen vefât etmişti. Hâdise-i İfk ise Benî Mustalık seferi sırasında altıncı sene-i Hicriyede vâkı' olmuştur. İki hâdise arasında iki senelik bir fâsıla bulunduğundan İbn-i Hazm-i Zâhirî, burada Sa'd İbn-i Muâz'ın zikri vehimden başka bir şey değildir, demiştir. İbn-i Arabî, İbn-i Abdi'l-Ber de bunun vehm-ü hatâ olduğunu bildirmişler ve ulemâdan bir cemâat de kendilerine tebaiyyet etmişlerdir. Bu cihetle İbn-i İshak Siyer'de Resûl-i Ekrem'in suâline karşı cevâb veren ve evvelinden âhirine kadar söz söyleyen zât Üseyd İbn-i Huzayr'dır, demiştir.

Kādî Iyāz da iki hâdise arasındaki zaman farkını nazar-ı i'tibâre alarak bunun cidden müşkül olduğunu ve bu cihetle bir çok

— Yâ Resûla'llāh! Vallāhi size ben yardım edeceğim. Eğer bu (müzevver sözü çıkaran) Evs'dense biz onun boynunu vururuz. Eğer Hazrec kardeşlerimizdense ne yapmak lâzımsa siz emredersiniz, biz emrinizi yerine getiririz, demiş. Bu def'a da Sa'd İbn-i Ubâde[1] ayağa kalkmış. Bu da Hazrec kabîlesinin ulusu idi. Ve bu vak'adan evvel sâlih bir kimse idi. Fakat bu def'a kabîle hamiyyet ve gayretiyle Sa'd İbn-i Muâz'a karşı :

— Vallāhi sen yalan söylüyorsun. Sen onu, (Abdullāh İbn-i Übeyy'i) öldüremezsin ve öldürmeğe muktedir değilsin, demiş. Bu def'a da (Eşhelî ve Evsî) Üseyd İbn-i Hudayr[2] ayağa kalkarak Sa'd İbn-i Ubâde'ye karşı :

---

ehl-i ilim vehm olduğuna zâhib olduklarını bildirdikten sonra şöyle cevap veriyor : Mûsâ İbn-i Ukbe, Müreysî' denilen Benî Mustalık seferinin dördüncü sene-i Hicriyede vukūunu bildirmiştir ki, Hendek senesidir.. Hâdîse-i ifk ile Müreysî' seferinin dördüncü senede ve Hendek'ten bir müddet evvel vukū' bulmuş olması muhtemeldir, diyor.

[1] Sa'd İbn-i Ubâde Akabe bîatinde bulunmuş kudemâ-yi Sahâbe'den idi. Gazâlarda Hazrecîlerin sancağını taşırdı. Hazret-i Âişe'nin şehâdeti vechile bu hâdiseden evvel sâlih kimse idi. Fakat câhiliyet devrindenberi Arablar arasında hakîkatten ziyâde kabîle gayreti hükümran olduğundan Sa'd İbn-i Ubâde de Hazrecîleri ve bu arada İbn-i Übey gibi azgın bir münâfıkı müdâfaa edeyim derken haktan udûl ediyordu. Şâyân-ı dikkattir ki, İbn-i Ubâde irtihâl-i Peygamberî üzerine Ebû Bekr *radiya'llāhu anh'e* de bîat etmekten ictinâb ederek Şam tarafına gitmiş, on beşinci sene-i Hicriyede Havran'da vefât etmiştir. Kabîle gayretiyle haktan uzaklaşmanın insanı ne fenâ âkıbetlere sürüklediğinin canlı bir misâlidir.

[2] *Câmiü'l-Usûl*'de Üseyd Hazretlerine Ebû Yahyâ ve Ebû Îsâ denildiği bildirilmiştir. Akabe bîatinde bulunmuş kadîmü'l-İslâm bir zâttır. Bedir gazâsına iştirâk eden ebrârdandır. Bedir'den sonraki gazâların hepsine iştirâk etmiştir. *Tehzib*'de Ömer İbn-i Hattâb ile berâber Câbiye'de ve Beyt-i Makdis'in fethinde

— Allāh'ın bekā ve ebediyyetine yemîn ederim ki, sen yalan söyliyorsun. Vallāhi biz, elbette onu katlederiz. Sen muhakkak münâfıksın ki, münâfıklar hesâbına bizimle mücâdele ediyorsun, diye mukābele etmiş. Bu sûretle Evs ve Hazrec kabîleleri ayaklanmışlar. Hattâ biribirleriyle mukāteleye savaşmışlar. Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* ise henüz minberde bulunuyormuş. Hemen minberden inmiş. Ve bunları teskîn edinceye kadar taltif buyurmuş. Kendisi de (başka bir şey söylemeyip) sükût etmiş.

(Bana gelince :) ben, o gün ağladım. Ne gözümün yaşı dindi, ne gözüme uyku girdi. Sabahleyin babam ve anam yanıma geldiler. Ben bu sûretle iki gece, bir gün ağladım. (Ol kadar göz yaşı döktüm ki) hattâ ağlamaktan yüreğim parçalanacak sandım. (Rivâyetine devamla) Hazret-i Âişe diyor ki :

Bir ara ebeveynim yanımda oturdukları, ben de ağlamakta bulunduğum sırada Ensâr'dan bir kadın izin istemişti, ben de izin vermiştim. O da oturup benimle ağlayordu. Biz bu vaziyette iken ansızın Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* içeri girdi. (Yanıma) oturdu. Halbuki Resûlullāh bundan evvel hakkımda dedi-kodu başladığı gündenberi yanımda oturmamıştı. Ve Resûlullāh bir ay intizâr ettiği halde kendisine hakkımda bir şey vahyolunmamıştı. Hazret-i Âişe (devam-

bulunduğu Vâkidî'den rivâyet olunuyor. Kendisinden on sekiz hadîs-i şerîf rivâyet edilmiştir. Râvîleri arasında Enes İbn-i Mâlik ve Ebû Saîd-i Hudrî gibi yüksek rütbede Sahâbî vardır. Resûl-i Ekrem *salla'llāhu aleyhi ve sellem*: (Üseyd İbn-i Hudayr ne iyi insandır) diye senâ buyurmuştur. Yirminci sene-i Hicriyede Hazret-i Ömer'in hilâfeti zamânında vefât etmiş. Ve cenâze namazı müşârün-ileyh tarafından kıldırılmıştır. Bakî' kabristanına cenâze götürülürken bizzat Halîfe Hazretleri tarafından tabutun bir kolu omuzlanmak sûretiyle ızhâr-ı ihtirâm edilmiştir.

la) demiştir ki : Resûlullāh şahâdet ederek (ve Ehl-i İfk'in bühtânından kinâye olarak) dedi ki :

— Ey Âişe! Hakkında bana şöyle şöyle sözler erişti. Eğer sen bu isnadlardan berî isen yakında Allah, seni berî kılar. Yok eğer böyle bir günâha yaklaştınsa Allah'dan mağfiret dile ve Allāhu Teâlâ'ya tevbe eyle!. Çünkü kul, günâhını i'tirâf ve sonra tevbe edince, Allah da ona afv ile muâmele buyurur. (Hazret-i Âişe devamla demiştir ki) :

Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* bu hitâbesini bitirince (musîbetin fart-ı harâretiyle) gözümün yaşı kesildi. Nihâyet göz yaşından bir katre bulamıyordum. Hemen babama :

— Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in söylediği söze benim tarafımdan cevab ver! dedim. Babam :

— Vallāhi kızım! Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'e ne diyeceğim bilmiyorum, dedi. Sonra anama :

— Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in söylediği söze benim nâmıma cevab ver! dedim. O da :

— Vallāhi ben de Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'e ne diyeceğimi bilmiyorum, dedi. Hazret-i Âişe diyor ki : Ben de küçük yaşta bir kadındım. Kur'ân'dan çok bir kısmını okumamıştım. Bu cihetle ben şöyle dedim :

— Vallāhi ben bilirim ki siz, halkın dedi-kodusunu işittiniz, nefsinizde büyütüp ona inandınız. İmdi ben size : "*berîim*" desem —Allah bilir ki, ben muhakkak berîim— benim bu sözümü tasdîk etmezsiniz. Eğer bir işle i'tirâf etsem —Allah kat'î sûrette berî olduğumu biliyor— siz muhakkak beni tasdîk edersiniz. Vallāhi bu vaziyette benim ve sizin için bir mesel bulamıyorum, ancak Yûsüf'ün babası (Ya'kūb) *aleyhi's-selâm*'ı örnek buluyorum. Yûsüf'ün kardeşleri Yûsüf'ün gömleği üzerinde yalan bir kan lekesi getirdikleri zaman Ya'kūb oğullarına : "(قال بل سولت لكم انفسكم امرا فصبر جميل و الله المستعان)"

(على ما تصفون = *Hayır, nefisleriniz size bir işi süslemiş, bir fitneye sevketmiş ; şimdi işim sabrı cemîldir. Söylediklerinize karşı da melceim Allah'dır*"[1] demişti.

Ben bu sözü söyledim. Sonra yatağıma doğru döndüm Ben yalnız Allāh'ın tebrie buyurmasını umardım? Lâkin vallāhi hakkımda okunur bir vahiy inzâl buyurulmasını hiç zannetmezdim ve kendimi bana âid bir mes'ele için lisân-i Kur'ân ile tekellüm olunmaktan çok hakîr addederdim. Fakat şunu muhakkak sûrette umardım ki : Resûlullāh *salla'llahu aleyhi ve sellem* uykusunda bir rü'yâ görsün de Allah beni o rü'yâ ile tebrie buyursun. Vallāhi, Peygamber yerinden kalkmamıştı ve oradakilerden hiç biri odadan çıkmamıştı. Nihâyet Peygamber'e vahiy inzâl buyuruldu. Ve onu vahyin sıklet ve şiddetinden terlemek gibi âsâr-ı vahiy istilâ etti. Hattâ ondan esnâ-yi vahiyde kış günleri bile inci tânesi gibi ter dökülürdü. Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'den âsâr-ı vahiy zâil olunca, o meserretinden gülüyordu. Ve bana ilk söylediği söz şu oldu :

— Yâ Âişe, Allāh'a hamd et!. Allah seni (Ehl-i İfk'in isnâdından) kat'î sûrette berî kıldı. Bunun üzerine anam bana:

— Kızım, kalk da Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'e teşekkür et! dedi. Ben :

— Hayır kalkmam ve yalnız Allāh'a hamd ederim, dedim. İmdi Azîz ve Celîl olan Allāhu Teâlâ (berâetim hakkında) :

— (ان الذين جاءوا بالافك عصبة) kavl-i şerîfini mâ-ba'di âyetlerle inzâl buyurdu[2]. Allah Azze ve Cell bu âyetleri berâe-

---

[1] Hibbân İbn-i Cebele'nin mürselen rivâyetinde Resûlullāh *sallallāhu aleyhi ve sellem*'den (sabr-ı cemîl nedir?) diye sorulmuş da Resûl-i Ekrem: kendisinden halka şikâyet edilmeyen sabırdır, buyurmuş.

[2] Âişe-i Sıddîka'nın berâetini ve ısmetini nâtık olmak üzere inzâl buyurulan âyetler, Sûre-i Nûr'un on birinci âyetinden i'tibâren

tim hakkında inzâl buyurunca (babam) Ebû Bekr *radiya'l-lāhu anh* karâbetinden dolayı infâk etmekte bulunduğu (ehl-i İfk'ten) Mistah İbn-i Üsâse için :

— Kızım Âişe'ye bu bühtânı tefevvüh ettikten sonra vallāhi ben de Mistah'a bir şey vermem! diye yemîn etti. Bunun üzerine Allāhu Zü'l-Celâl : (و لا يأتل اولوا الفضل منكم و السعة

bervech-i âtî on âyet-i kerîmedir: (ان الذين جاؤ بالافك عصبة منكم، لا تحسبوه شرا لكم، بل هو خير لكم، لكل امرئ منهم مكتسب من الاثم ، و الذى تولى كبره منهم له عذاب عظيم. لو لا اذ سمعتموه ظن المؤمنون و المؤمنات بانفسهم خيرا و قالوا هذا افك مبين. لو لا جاؤ عليه باربعة شهداء، فاذ لم يأتوا بالشهداء فاولئك عند الله هم الكاذبون و لو لا فضل الله عليكم و رحمته فى الدنيا و الآخرة لمسكم فى ما افضتم فيه عذاب عظيم اذ تلقونه بالسنتكم و تقولون بافواهكم ما ليس لكم به علم و تحسبونه هينا و هو عند الله عظيم. و لو لا اذ سمعتموه قلتم ما يكون لنا ان نتكلم بهذا، سبحانك هذا بهتان عظيم. يعظكم الله ان تعودوا لمثله ابدا ان كنتم مؤمنين. و يبين الله لكم الآيات ، و الله عليم حكيم. ان الذين يحبون ان تشيع الفاحشة فى الذين آمنوا لهم عذاب اليم فى الدنيا و الآخرة ، و الله يعلم و انتم لا تعلمون. و لو لا فضل الله عليكم و رحمته و ان الله رؤف رحيم).

Bu âyetlerin meâli şöyledir :

"Şunlar ki, size iftirâ ile gelirler, bunlar mahdud bir gûruhtur. Ey ifk ve iftirâyâ mâruz kalanlar, siz onu kendiniz için şer sanmayın! Belki o ifk, sizin için bir hayırdır. Onlardan her kişiye günahtan iktisâb ettiği şey'in azâbı vardır. Onlardan büyük günâha tasaddî eden kimse için de büyük bir azâb vardır. Ne olurdu o bühtânı işittiğiniz zaman erkek ve kadın mü'minler, kendi nefislerine (kıyâs ederek) hüsnü zan etselerdi de: "*hayır, bu açık bir iftirâdır*" deselerdi; ona dört şâhit getirselerdi. Mâdemki şâhid getirmediler, onlar Allah indinde muhakkak yalancıdırlar. Eğer Allāh'n dünyâ ve Âhirette rahmeti üzerinizde olmasaydı, o daldığınız bühtanda size muhakkak sûrette büyük bir azâb isâbet ederdi. O zamanki siz, kendisine ilm-ü ıttılāınız olmayan bir yalanı dilinizle telâkkî ve ağzınızla tefevvüh ediyordunuz ve onu kolay sanıyordunuz, halbuki Allah indinde o, büyük (bir vebal) dir. O bühtânı işittiğiniz zaman : "*bunu söylemek bize gerekmez, hâşâ bu bir büyük bühtandır.*" demeli idiniz. Eğer mü'-minseniz buna benzer bir fazîhaya ebedî avdet etmeyiniz!, diye Allah size va'z ediyor. Ve sizin için Allah âyetleri beyan buyuruyor. Çünkü Allah Alîm'dir, Hakîm'dir. Mü'minler içinde fenâ sözler

(ان يؤتوا اولى القربى) nazm-ı mübînini (و الله غفور رحيم) kavl-i şerîfine kadar inzal buyurdu. Meâli şöyledir : "*Ey mü'minler! Sizden servet ve vüs'at sâhibi olanlar, akrabâlarına, miskinlere, Allah yolunda hicret edenlere vergisini vermekte kusûr etmesin!. Afvetsin, aldırmasın!. Allāh'ın sizi mağfiret etmesini istemez misiniz? Allah Gafûr'dur, Rahîm'dir.*"

Bu âyet-i kerîmenin nüzûli üzerine Ebû Bekr *(radiya'llāhu anh)* :

— Vallāhi ben, Allāh'ın beni mağfiret etmesini muhakkak severim, dedi. Ve Mistah'a veregeldiği nafakayı vermeğe rücû' etti.

Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* Zeyneb bint-i Cahş'e de benim hâlimden sormuştu da :

— Ey Zeyneb! Âişe hakkında ne bilirsin ve ne gördün? demişti. Zeyneb cevâben :

— Yâ Resûla'llāh! Ben kulağımı, gözümü işitmediğim, görmediğim şeyden muhâfaza ederim. Vallāhi ben Âişe hakkında hayırdan başka bir şey bilmem, diye hüsnü şehâdet etmiştir. Bu husûsta Hazret-i Âişe : Zeyneb (Peygamber'in kadınları arasında hüsn-ü âni ve Peygamber'in nezdîndeki mevkii i'tirâbiyle) bana rekābet eden bir kadındı.

---

işâa etmeği seven kimseler yok mu? Muhakkak bunlar için dünyâda ve âhirette elîm bir azâb vardır* ve (onları) siz bilmediğiniz halde Allah bilir. Ya üzerinizde Allāh'ın fazl-ü rahmeti olmasaydı (hâliniz ne olurdu). Hakîkatte Allah Raûf'tur, Rahîm'dir."

* Dünyâdaki azâb, hadd-i kazftir. Nasıl ki, Mıstah, Hassân, Hamne haklarında hadd-i kazf icrâ edildi.

Bu âyetleri yine Sûre-i Nûr'un şu (21) inci âyeti ta'kîb ediyor: [«يا ايها الذين آمنوا لا تتبعوا خطوات الشيطان و من يتبع خطوات الشيطان فانه يأمر بالفحشاء و المنكر، و لولا فضل الله عليكم و رحمته ما زكى منكم من احد ابدا و لكن الله يزكى من يشاء، و الله سميع عليم» = Mü'mînler, Şeytanın harekâtına uymayın, her kim Şeytanın harekâtına ayak uydurursa, o, muhakkak çirkin ve münker şeylerle emr eder (olduğunu bilsin!). Eğer üzerinizde Allāh'ın fazl-ü rahmeti olmasaydı sizden hiç biriniz ebedî temize çıkamazdı. Lâkin Allāh, dilediğini temize çıkarır. Çünkü Allah Semî'dir, Alîm'dir].

Fakat Allah onu vere'-ü takvâsı sebebiyle (Ehl-i İfk'e iştirâkten) muhâfaza buyurdu, demiştir.

İZÂHI

Bu hadîsi, Buhârî *Sahîh*'inin Meğâzî, Tefsîr, İman, Nüzûr, İ'tisâm, Cihâd, Tevhîd bahislerinde de tahrîc etmiştir. Hadîs-i İfk, usûl-i rivâyât bakımından en kuvvetli hadîslerdendir. Buhârî'nin yalnız burada Şahâdât bahsindeki rivâyetinde dört senedi vardır ki, bu senedlerde râvî Füleyh İbn-i Süleymân İfk hadîsini şu dört şeyhinden rivâyet etmiştir: 1) İbn-i Şihâb Zührî, 2) Hişâm İbn-i Urve, 3) Rebîa İbn-i Ebî Abdurrahmân ki, İmam Mâlik'in şeyhidir, 4) Yahyâ İbn-i Saîd-i Ensârî.

Müslim de bu hadîsi Tevbe bahsinde, Nesâî Tefsîr'de müteaddid tarîklerle rivâyet etmişlerdir. Hadîste isimleri zikrolunan zevattan îzâhı îcâb edenlerin terceme-i hallerini buraya kadar te'hîr etmiyerek tahşiye ettik. Yalnız bu nâire-i fesâdı hiç yoktan ateşleyen ve İslâm'ı can evinden vurmak isteyen birisi vardı ki, Abdullāh İbn-i Übey'dir. Bunun yukarıda geçen terceme-i hâline işâret etmiştik. Burada bu müfsid adamın riyâset ettiği münâfık zümrenin Kur'ân-ı Mübîn'in müstakil bir sûresinde mealleri bervech-i âtî âyetlerle tasvîr buyurulan nifak-cûyâne hallerini bildirmekle iktifâ edeceğiz :

Azîz Peygamberim! Münâfıklar huzûruna geldikleri zaman: "(Yâ Resûla'llāh!) *Senin Resûlu'llāh olduğuna muhakkak îman ve şehâdet ederiz*" derler. Allah bilir ki, muhakkak sen, Allāhın Resûlüsün. Ve Allah şehâdet eder ki, münâfıklar (îmân ve şehâdet iddiasında) muhakkak yalancıdırlar. Huzûrunda îmân ve şehâdetlerini (mücerred hayatlarını korumak için) bir siper ittihaz edip Allah yolunda yan çizdiler. Bunlar, (iki yüzle) ne fenâ hareket ettiler. Bunlar (lisanlariyle) îmân, sonra (kalbleriyle) küfür etmişlerdir. Bunların kalblerine mühür vurulmuştur. Onun için (hakkı) anlamazlar. Onları gördüğün zaman (Habîbim! Hâricî) sîmâları seni imrendirir. Söylerlerse (sözleri hoşuna gider) dinlersin. (Fakat) onlar huşub-i müsennede (yâni duvara dayanmış kuru bir ağaç parçaları) gibidir. (Bu korkaklar) zannederler ki, her sayha kendilerine (haykırır). Onlar şübhesiz düşmandırlar, bunlardan hazer et!.. Allah bunları

helâk etsin ki, haktan bâtıla nasıl udûl edilirmiş (cezâsını görsünler). Onlara: gelin Resûlullāh sizin için istiğfâr etsin, denildiği zaman başlarını bükerler ve görürsün ki, onlar kibirlenerek yan çizip giderler. Onlar için istiğfâr etsen de, etmesen de müsâvîdir. Allah onları aslā mağfiret etmez. Ve Allah fâsikleri hidâyette kılmaz. O münâfıklardır ki: "*Resûlullāh'ın yanındakilere nafaka vermeyin, tâ ki dağılsınlar*" derler. Halbuki göklerin, yerin hazîneleri Allāh'ındır. Ve lâkin münâfıklar anlamazlar[1].

İşte Peygamber'in vicdânını, Ebû Bekr'in gönlünü ta'zîb etmek ve bütün müslümanların İslâmiyet'e râbıtalarını gevşetmek için hâdise-i ifk-ü iftirâyı ortaya çıkaran Abdullāh İbn-i Übey İbn-i Selûl, Kur'ân'ın zemmettiği münâfıklar hizbinin mel'un reîsidir. Câhiliyet devrinde Harzecîlerin reisi bulunan ve Hicret-i Seniyye'den sonra hayat ve menâfiini korumak için zâhiren müslüman olan bu habîs, teşkîl ettiği münâfik bir zümrenin riyâsetinde gizli, âşikâr her türlü fesâd îkāından hiç bir zaman geri kalmamıştır.

Şimdi bir de bu Sûrenin sebeb-i nüzûlü olmak üzere Buhârî'nin Zeyd İbn-i Erkam *radiya'llāhu anh*'ten gelen bir rivâyetini bildirmek isteriz :

İbn-i Erkam diyor ki: bir gazâda Abdullāh İbn-i Übey İbn-i Selûl'ün başında bulunduğu münâfıklara hitâben: "*Ey Medînelîler! Resûlullāh'ın yanındaki Ashâb'ına infâk etmeyiniz! Tâ ki etrâfından dağılsınlar. Sonra Medîne'ye döndüğümüz zaman da her halde en ziyâde azîz olan daha zelîl olanı Medîne'den koğup çıkarmalıdır*" dediğini işittim. Bu ağır sözü amucama söyledim. O da Resûlullāh'a hikâye etmiş. Resûl-i Ekrem beni çağırtdı. Ben de olduğu gibi arz ettim. Resûl-i Ekrem Abdullāh İbn-i Übey ile arkadaşlarını celb etti. Fakat herifler inkâr ettiler; söylemediklerine yemîn ettiler. Resûl-i

---

1 اذا جاءك المنافقون قالوا نشهد انك لرسول الله، و الله يعلم انك لرسوله؛ و الله يشهد ان المنافقين لكاذبون. اتخذوا ايمانهم جنة فصدوا عن سبيل الله، انهم ساء ما كانوا يعملون. ذلك بانهم آمنوا ثم كفروا فطبع على قلوبهم فهم لا يفقهون . و اذا رأيتهم تعجبك اجسامهم، و ان يقولوا تسمع لقولهم، كانهم خشب مسندة، يحسبون كل صيحة عليهم، هم العدو فاحذرهم، قاتلهم الله انى يؤفكون. و اذا قيل لهم تعالوا يستغفر لكم رسول الله لووا رؤسهم و رأيتهم يصدون و هم مستكبرون. سواء عليهم استغفرت لهم ام لم تستغفر لهم، لن يغفر الله لهم، ان الله لا يهدى القوم الفاسقين . هم الذين يقولون لا تنفقوا على من عند رسول الله حتى ينفضوا ، و لله خزائن السموات و الارض و لكن المنافقين لا يفقهون [سورة المنافقون].

Ekrem beni tekzîb edip onları tasdîk buyurdu. Amucam da beni müâhaze etti. Bunun üzerine Cenâb-ı Hak bu âyetleri inzâl buyurmuş. Resûl-i Ekrem beni çağırtıp tilâvet etti. Ve: "*Ey Zeyd! Allāhu Teâlâ seni tasdîk buyurdu*" diye müjdeledi.

Tirmizî'nin, Taberî'nin, Zeyd İbn-i Erkam'dan rivâyetlerine göre, İbn-i Übey bu sözü "*Müreysî*" suyu başında ve bir Medîneli ile A'rabdan bir Muhâcir arasında cereyân eden bir su nizâı üzerine vesîle-i fesad addederek sarf etmişti. Bu söziyle Medînelileri isyâna da'vet ediyordu. İşin derece-i vahâmetini kavrayan Hazret-i Ömer:

— Yâ Resûla'llāh, emîr buyur da şu herifin kafasını koparsınlar! demişti. Fakat Resûl-i Ekrem:

— Hayır olmaz, bu def'a mes'elenin iç yüzünü bilmeyen halk: Resûlullāh Ashâb'ını öldürmeğe başladı derler, buyurdu.

İbn-i Übeyy'in bu fazâhati, lisân-i Kur'an ile haber verildiği gibi bu münâfıklar hâlâ anlamıyorlar ki : *(Göklerin ve bütün yerin hazîneleri Allah içindir)* sûretinde mukābele buyuruldu.

Uhud mağlûbiyetinin sebeblerinden birisi ve başlıcası da Abdullāh İbn-i Übeyy'in İslâm ordusunda ufak bir sarsıntı görmesi üzerine başındaki Hazrecîleri alıp Medîne'ye dönmesi olmuştur ki, bu kuvvet İslâm kuvâ-yi umûmiyesinin üçte birisini teşkîl ediyordu.

Târîh-i vefâtı olan Hicret-i Risâlet-Penâhî'nin dokuzuncu yılına kadar gûnâ-gûn fesad îkāından hâlî kalmayan bu adamın irtikâb ettiği fazâhatlerin en büyüğü, Resûl-i Ekrem'in harîm-i ısmetini lekelemek istemesidir ki, bu cür'etiyle Hassân İbn-i Sâbit gibi İslâmiyet'in ve Resûl-i Ekrem'in lisân-i müdâfii olan bir şâiri bile iğfâle muvaffak olmuştu. Hazret-i Ömer'in ictihâdı vechile kafası koparılmak lâzım gelirken Resûl-i Ekrem'in hazm-ü basîreti buna mâni' olmuştu. Ve hakîkaten onun katli, Medîne halkının şâyân-ı ehemmiyet bir kısmını teşkîl eden kabîlesi halkının inkisârını celb ederek daha müessif bir hâdisenin vukūuna sebeb olabilirdi.

HADÎSTEN MÜSTEFÂD OLAN HÜKÜMLER : Uzun bir metin ile ifâde edilen bu hadîs-i şerîfin her cümlesinden bir hüküm istifâde edilebilir. Bu cihetle Hâfız Bedrüddîn Aynî *Umdetü'l-Kārî*'de birtakım fâideler ta'dâd ederek nihâyetinde bunların altmış fâideden ziyâde olduğunu haber veriyor. Fakat bunlardan çoğu Safvân İbn-i Muattal

radiya'llāhu anh'in Hazret-i Âişe'yi yalnız başına uyur görünce hemen (انا لله و انا اليه راجعون) diyerek istircâ' ile Hazret-i Âişe'yi uyandırması, kendisiyle bir kelime bile görüşmeden devesine bindirmesi, deveyi önden çekerek yürümesi gibi İslâm âdâb-ı ictimâiyesine teallûk eden hükümler olup her akl-i selîmin zekâşı nisbetinde vâkıadan daha iyi istifâde edebileceği fâideler bulunduğundan bunları ta'dâd etmeyeceğiz. Yalnız Hâfız Bedrüddîn'in zikr etmediği bir ciheti bildirmek isteriz ki, o da Hazret-i Âişe'nin yüksek edeb ve irfânı ve bu hâdisede bildirdiği üzere beşeriyetten alâkasını keserek bütün varlığiyle Allāh'a teveccüh etmiş olmasıdır ki, şöyledir :

Kur'ân-ı Mübîn'in müstakil bir Sûresiyle berâeti bildirilen ifk hâdisesinde Hazret-i Âişe'nin, âile efrâdını berâetine iknâ etmekteki müşkül vaziyetini, ihve-i Yûsüf'ün müttehidü'l-lisân olarak Hazret-i Yûsüf'ün yalandan mevtini iddia ettikleri sıradaki Hazret-i Ya'kūb'un Kur'ân'ın bir Sûresindeki endîşeli hâline teşbih etmesindeki belâğattir ki, edebiyat hayâtında emsâline nâdir tesâdüf edilir mürekkeb bir teşbihtir. Ve her iki taraftaki erkân-ı teşbîhi birer birer tahlîl ve tatbîk edebilmek için kudretli bir edîbin kalemi sahifeler doldurabilir. Bu teşbîh-i mürekkebin en mühim bir safhası Hazret-i Âişe'nin berâetini âile halkına, Hazret-i Ya'kūb'un da Yûsüf'ün hayatta olduğunu çocuklarına tasdîk ettirmek husûsundaki müşkülleridir. Hazret-i Ya'kūb çocuklarına : *(Hayır, Yûsüf sağdır. Fakat nefsiniz size bir işi süsleyip bir fitne ve fesâda sevk etmiştir)* diyordu. Hazret-i Âişe'nin nezâhetine kanâati derecesinde Yûsüf'ün hayâtına kāni' idi. Diğer tarafta ihve-i Yûsüf müzevver iddialarını bildikleri derecede Âişe'nin âilesi halkı da nezâhetini biliyorlardı. Fakat ihve-i Yûsüf gibi bu nezâheti i'tirâf etmiyorlar, bunun vahy ile tasdîkını bekliyorlardı. Vahy ise o sırada teahhur etmişti. İşte Âişe'nin yüksek zekâsı, müstesnâ edeb ve irfânı Enbiyâlar târihinden kendisine ve âilesine tam bir örnek olmak üzere Yûsüf kıssasını intihab ederek Ya'kūb'un dediği gibi : * (فصبر جميل و الله المستعان على ما تصفون = *Şimdi işim sabr-ı cemîldir. Vasf-ü naklettiğiniz bühtâna karşı melceim de Allah'tır*) demiş ve Resûl-i Ekrem de dâhil olmak üzere bütün beşeriyetten tecerrüd ederek bütün varlığıyle Allāh'a teveccüh etmiştir. Bu cihetledir ki, tam bu

* Sûre : 12 (Yûsuf), âyet : 18.

anda vahy ile berâetine hükmedilmiş ve bu ilâhî hüküm, vahy-i metlûv olan Hazret-i Kur'ân ile ebedîleştirilmiştir. İşte bu ifkin şer olmayıp hayr olduğu bildirilen ciheti de budur.

Hazret-i Âişe'nin berâeti, nass-ı Kur'ân ile sâbit berâet-i kat'iyye olduğundan, bir kimse bundan şüphe ederse, icmâ-ı müslimîn ile mürted ve kâfir olur. Bu cihetle Şârih İbn-i Battal: Hazret-i Âişe'ye bu ifk mes'elesiyle bir kimse sebbederse katl olunur. Çünkü Allāh'ın berâetine hükm ettiği bir mes'elede Allāh'ı tekzibdir, demiştir. Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'i ırzı ve âilesi hakkında ezâlandırmak da hiç şübhesiz müstelzim-i katildir. Çünkü hadîste Üseyd İbn-i Hudayr'ın Abdullāh İbn-i Übeyy'i: (vallāhi öldürürüm) dediği ve Resûl-i Ekrem'in bunu red ve inkâr etmediği sarâhaten rivâyet edilmiştir.

Bir ciheti daha kaydederek bu îzâhımıza nihâyet vereceğiz. Sûre-i Nûr'un (23) inci âyetinde : "» ان الذين يرمون المحصنات الغافلات المؤمنات لعنوا فى الدنيا و الآخرة و لهم عذاب عظيم « = *Şol müfterîler ki, afîf, bî-haber, mü'min kadınlara fenâlık isnâd ederler, muhakkak ki bunlar dünyâda ve Âhiret'te mel'undurlar ve onlara büyük bir azâb mukarrerdir*" buyurulmuştur. Bu âyet-i kerîmede de ezvâc-ı tâhirâtın hukūku mahsûsası tebliğ buyurulmakla berâber her hangi ma'sûm bir âilenin harîm-i ismetine dil uzatıp bühtân ve iftirâda bulunmanın en menfûr bir cürüm olduğu, müfterînin cezâsı da dünyâ ve Âhiret'te mel'ûn ve en büyük azâba müstehak olmaktan ibâret olduğu bildirilmiştir.

Yine Sûre-i Nûr'un (4-5) inci âyetlerinde meâlen : *[Şol müfterîler ki: nâmuskâr kadınlara* (çirkef) *atarlar da sonra dört şâhid getiremezlerse, bunlara da seksen deynek vurunuz ve bunların şehâdetini ebedî kabûl etmeyiniz!.. Bunlar şüphesiz fâsıklardır. Şu kadar ki, ifk-ü iftirâdan sonra tevbe edip de hal ve hareketlerini düzeltirlerse* (bunlar fısktan müstesnâdır.) *Çünkü Allah Gafûr'dur, Rahîm'dir]*[1]. buyurulmuştur.

Bu âyet-i kerîme umûmen kazf hakkındadır. Bundan evvelki âyet-i kerîmede ezvâc-ı tâhirâta kazfin hükmü tebliğ buyurulmuştu ki, yukarıdaki âyetlerin kāzife seksen deynek vurulmasına, şehâdetlerinin kabûl olunmamasına, fısk ile müttehem olmasına dâir hüküm-

---

[1] و الذين يرمون المحصنات ثم لم يأتوا باربعة شهداء، فاجلدوهم ثمانين جلدة و لا تقبلوا لهم شهادة ابدا و اولئك هم الفاسقون. الا الذين تابوا من بعد ذلك و اصلحوا فان الله غفور رحيم [سورة النور].

lerle berâber kāzifin dünyâ ve Âhiret'te lâ'nete müstehak olması, Âhiret'te de büyük bir azâb görmesidir.

Bu iki âyette tevbe edenler için fısktan istisnâ vardır. Yâni kazf edenler bu cinâyeti irtikâb ettikten sonra tevbekâr olarak sözlerini geri alırlar ve kazf ettikleri ma'sûm kimselerle istihlâl-i hukūk ederler de hüsnü hal sâhibi olurlarsa, yalnız fısk hükmünden müstesnâ olurlar. Tevbe ile had zâil olmadığından hadd-i kazf ile mahdûd olanlar tevbe ile hadden kurtulamadıkları gibi âyette "ابدا" kaydine göre, ölünceye kadar şehâdetleri kabûl olunmamak sûretiyle şerefli medenî bir haktan mahrûm olurlar. Çünkü bu iki sonrakiler yâni hadd-i kazf ile redd-i şahâdet yalnız hakku'llāh değil hukūku ibâda da taallûk eden dünyevî hükümlerdir. Binâenaleyh tevbe ile yalnız hakku'llāh olan fıska terettüb eden günah mağfiret olunur. Kazfin bu umûmî hükmüdür.

Şâyân-ı dikkattir ki, Ezvâc-ı Tâhirât'a kazfin hükmünü nâtık olan bundan evvelki (22) inci âyette tevbekâr olup islāh-ı hâl edenler için bu yolda bir istisnâ da yoktur. Hiç şüphesiz bununla Ezvâc-î Tâhirât'ın hukūku husûsiyeleri bulunduğu müstefâd olmakla berâber hükm-i âmmı müfîd olan Kazf âyetindeki istisnânın burada da câri olduğu kabûl edilmiştir. Netekim Hassân İbn-i Sâbit hakkında Hazret-i Âişe: (Hassân'ın Cennetlik olduğunu umarım) demiştir ki, bu ulvî temennî Hassân'ın uhrevî cezâsının afvını ifâde eder. Hassân'ın münâfıklarla münâsebeti olmadığı şüphesiz olmakla berâber nassan matlūb olan nedâmetini izhâr ve Sıddîka Hazretlerinin nezâhetini, asâlet ve fazîletini şiirleriyle terennüm etmiştir ki, şu beyitler onlardandır :

حليلة خير الناس ديناً و منصباً نبى الهدى و المكرمات الفواضل
عقيلة حى من لوءى بن غالب كرام المساعى مجدها غير زائل
مهذبة قد طيب الله خيمها و طهرها من كل شين و باطل
له رتب عال على الناس فضلها تقاصر عنها سورة المتطاول

***

1152. عَنْ أَبِي بَكْرَةَ رَضِىَ ٱللّٰهُ عَنْهُ قَالَ أَثْنَى رَجُلٌ عَلٰى رَجُلٍ عِنْدَ ٱلنَّبِىِّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ فَقَالَ وَيْلَكَ قَطَعْتَ

عُنُقَ صَاحِبِكَ مِرَاراً ثُمَّ قَالَ مَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَادِحاً أَخَاهُ لَا
مَحَالَةَ فَلْيَقُلْ أَحْسِبُ فُلَاناً وَ ٱللهُ حَسِيبُهُ وَ لَا أُزَكِّى عَلَى
ٱللهِ أَحَداً أَحْسِبُهُ كَذَا وَ كَذَا إِنْ كَانَ يَعْلَمُ ذٰلِكَ مِنْهُ .

TERCEMESİ

Ebû Bekre (Nufey' İbn-i Hâris) *radiya'llāhu anh*'den rivâyet olunduğuna göre şöyle demiştir :

(Bir kere) Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in huzûrunda bir kişi öbür kimseyi senâ etmişti. Bunun üzerine Resûlullāh tekrarlayarak :

— Tuhaf şey? Sen (böyle övmekle) arkadaşının boynunu vurdun, yazıklar olsun sana! Sen arkadaşının boynunu vurdun, buyurdu. Sonra da :

— Sizden her kim (din) kardeşini her halde medhetmek mevkiinde bulunursa :

— Fülân kişiyi (görünüşe göre iyi) sanırım. Onun muhâsibi Allah'dır. Ben, Allāh'a karşı kimseyi (siyretiyle) tezkiye edemem. Onu şöyle şöyle kimse zan ederim, desin!. bunu da (hakîkaten) o kimseyi bu sûretde zan ediyorsa, öyle söylesin! buyurdu.

ÎZÂHI

Bu hadîsi, Buhârî Edeb bahsinde de rivâyet etmiştir. Müslim, kitabın âhirinde, Ebû Dâvud ile İbn-i Mâce de Edeb bahsinde tahrîc etmişlerdir. Râvî Ebû Bekre'nin adı Nüfey' İbn-i Hâris-i Sakafî'dir Ebû Bekre künyesi, müşârün-ileyh Tâif'ten Medîne'ye geldiğinde tarâf-ı Risâlet'ten verilmiştir. Kendisinden yüz otuz iki hadîs rivâyet edilmiştir. Bunlardan sekiz hadîsin rivâyetinde Bûhârî ile Müslim ittifâk etmişlerdir. Müşârün-ileyh Cemel ve Sıffîn vak'alarında i'tizâl edip hiç bir tarafa iltihak etmemiştir. (51) târihinde vefât etmiştir.

Hadîsi, Buhârî (tezkiye) ye dâir açtığı bir bâbında rivâyet etmiştir. Bu bâbın unvânında Buhârî: bir şâhid bir kimseden tezkiye olunursa bu tezkiye kâfîdir, ictihâdını zikrediyor. Ve Ebû Cemîle'[1] den de şu haberi ta'lîkan rivâyet ediyor: Ebû Cemîle diyor ki:

— (Sokakta) ben bir çocuk bulmuştum. (Buna bakmak ve nafakasını beytü'l-mal'den te'mîn etmek için Hazret-i Ömer'e vardım). Ömer *radiya'llâhu anh* beni görünce:

---

[1] Şârih Kirmânî Ebû Cemîle'nin adı Süneyn olduğunu bildirmiştir. Zehebî de Sahâbe meyânında zikrederek: "*Ebû Cemîle Süneyn Selemî'dir, Nebî sallâl'lahu aleyhi ve sellem'in zamân-ı saâdetine idrak etmiştir, Tirmizî* hadîsini rivâyet etmiştir. *Zührî'nin kendisinden rivâyeti vardır*" demiştir. Şârih Aynî de: "Süneyn *Ebû Cemîle'nin Nebî salla'llâhu aleyhi ve sellem'e yetiştiğini ve feth-i Mekke senesi maiyyet-i Seniyyede gazâya gittiğini ve bu menbûzi iltikâtı hâdisesini Buhârî'nin sened-i muttasıl ile de rivâyet ettiğini*" naklediyor. Binâenaleyh bu Ebû Cemîle'nin adı Süneyn olduğu ve Ashâb'dan bulunduğu hakkındaki rivâyet bu derece kuvvetli olmakla berâber Şârih Kirmânî'nin nakline göre, bâzı âlimler Ebû Cemîle'nin adı Meysere'dir, demişlerse de Şârih Aynî Meysere'nin Tuhevî ve Tâbiî olduğunu bildiriyor. *Hulâsa*'da: "*Meysere İbn-i Ya'kûb Tuhevî Ebû Cemîle'dir. Alî radiya'llâhu anh'in alemdârıdır. Alî ve Osmân radiya'llâhu anhumâ'dan rivâyet etmiştir. Kendisinden de oğlu Abdullâh ile Atâ' İbn-i Sâib'in rivâyetleri vardır*" deniliyorsa da bunun Tâbiî olduğuna dâir bir şey zikredilmiyor.

Bu metindeki *(menbûz)* kelimesi *Kâmûs Tercemesi*'nde aynen şöyle ta'rîf olunuyor: menbûz. veled-i zinâya ıtlâk olunur ki, haram-zâdedir. Piç ta'bîr olunur. Mânâ-yi âtîden münşaibdir. Ve bu mânâ emr-i ekserîye mahmûldür. Ve şol sabîye ıtlâk olunur ki, vâlidesi yola bırakıp gitmiş ola. Ekseri fakrinden memerr-i nâs olan yol üzerine, yâhud hamam kapısına ve mescide bırakıp evlâdı olmayanlar, yâhud ehl-i hayrât olanlar alıp terbiye ederler. Ve bâzan da vâlidesi tıfl-i haram-zâdeyi dahî ilkâ eder. Netekim şâir demiştir ki:

اشك ريا كه زاهدان ريخت بخانهٔ خدا   قحبه بمسجد افكند طفل حرام زاده را

Âsım Molla'nın şâhid olarak zikrettiği bu beytin mânâsı şöyledir: Zâhidlerin Allâh evinde riyâ ile döktükleri göz yaşı, kahbenin mescide, zinâ mahsûlü çocuğu bırakmaları gibidir.

Ebû Cemîle'den gelen bu rivâyete göre, böyle câmi, hamam gibi mecâmi-i nâs olan mahallere bırakılan çocuğu ta'lîm ve terbiye etmek üzere alan kimseye o lâkîtin nafakası beytü'l-maldan verilirmiş.

Yine metindeki arîf de nakîb ve reis demektir. Şarih İbn-i Battal'ın beyânına göre, Hazret-i Ömer halkı muhtelif ve muteaddid kısımlara ayırmıştı. Ve her kısma bir nâzır ta'yîn etmişti. Onların umûr ve husûsuna bakardı. Ebû Cemîle'nin dîvân reisi de bu tezkiye eden kimse imiş.

(عسى الغوير ابؤسا) meselini îrâd ederek: gûyâ bu piç, sulbî çocuğum imiş de beytü'l-mal'den nafaka koparmak için istiyormuşum töhmetiyle beni ittihâm ediyordu. Fakat reisim (beni tezkiye ederek) :

— Hayır, Ebû Cemîle sâlih bir kişidir, diye cevap verdi. Ömer:

— Mâdemki sâlih birkişidir, haydi git! (O bulduk çocuk hürdür, verâseti sana, beytü'l-mal'den) nafakası bize âidtir, dedi[1].

Kavîs içindeki ziyâdeler bu haberin diğer rivâyet tarîklerinden alınmıştır.

Hazret-i Ömer'in îrâd ettiği : (عسى الغوير ابؤسا) mesel-i meşhûruna gelince bu mesel âkıbeti mechul ve kendisinden zarar gelmesi me'mûl olan umûr hakkında darb olunur. Meydânî'nin *Mecmau'l-Emsâl*'de beyânına göre *Guveyr*, garın tasgîridir. *Ebüs* de be'sin cem'idir. Şiddet mânâsınadır. Arablar arasında pek kadîm olan bu meselin aslı hakkında ehl-i lûgat vücûhu muhtelife beyân etmişlerdir ki, Şârih Aynî bunları *Umdetü'l-Kārî*'de birer birer zikretmiştir. Bunlar arasında en basîti Asmaî'nin bildirdiği şu vecihtir: Bâzı kimseler küçük bir mağara içinde iken mağara çökmek sûretiyle, bir kavle göre düşman basarak cümlesinin helâk olmasiyle darb-ı mesel olmuştur. Sonra âkıbeti mechul bir işe girmiş kimse için darb olunmuştur. Ebû Cemîle de sokaktan bulduğu çocuk için Beytü'l-mal'den nafaka talebiyle Hazret-i Ömer'e mürâcaat edince, hakîkaten bulduk bir çocuk mudur, yoksa kendi sulbî cocuğudur da beytü'l-mal'den nafaka koparmak için böyle bir iddiada mı bulunuyor ? Böyle mâhiyeti mechul bir iş addederek bu meseli îrâd etmiş. Sonra Ebû Cemîle, Arîfî tarafından tezkiye olununca nafaka verilmiştir. Ve bir kişinin tezkiyesiyle iktifâ olunmuştur ki, hadîsin sebeb-i sevki budur.

Bu meselin mufassal ve târihî bir aslı da vardır ki, bunu da Harbî şöyle rivâyet etmiştir: bu rivâyete göre Guveyr Benû Kelb yurdunda bir suyun adıdır. Rivâyete göre Cezîre-i İbn-i Ömer hâkimini Hîre ve Enbâr Emîri olan Cüzeymetü'l-Vaddah katletmiş ve yerine Cezîre emâretine türlü müşkülât ile kızı Zebbâ' lâkabiyle meşhur Nâile geçmiş. Hüsnü âniyle berâber gür ve uzun geysûları

[1] و قال ابو جميلة وجدت منبوذا فلما رآنى عمر رضى الله عنه قال : عسى الغوير ابؤسا كان يتهمنى قال عريفى: انه رجل صالح. قال: كذلك اذهب و علينا نفقته [رواه البخارى].

Zebbâ' lâkabiyle bâis-i iştihârı olan Nâile, babasının intikāmını almak için Cüzeyme'yi türlü vesîlelerle nefsine ıtmâ' etmiş ve zifâf için Cezîre'ye celbederek katletmiştir. Bu def'a onun yerine Hîre emâretine geçen yeğeni Amr İbn-i Adiy ile vezîri ahz-i sâr kaydine düşerek vezîr, melîke Zebbâ'yı aldatmak için burnunu keserek bu kadına ilticâ etmiş ve İbn-i Adiy beni öldürecektir; size dehâlet ediyorum, demiş. Buna kāni' olan Nâile kendisine vezîr edinmiş. Bu kurnaz vezîr kadını ticâret hayâtına alıştırarak Hîre'den İbn-i Adiyy'in gizli vesâtetiyle ucuz mal aldırarak yakın zamanda emîre Nâile'ye müdhiş bir servet te'mîn ettikten sonra günün birinde bin sandık içine müsellâh asker yerleştirerek develere yükletilip Cezîre'ye sevk edilmiş. Bu kârbân gelirken doğru yolu bırakıp Guveyr suyu semtine dönmüş. Bu sırada kârbânın vürûdunu temâşâ etmekte olan Zebbâ', bunu görünce vaziyette şübhelenerek (عسى الغوير ابؤسا) demiş. Ve nihâyet Zebbâ' da katledilmiş.

Asıl îzâhiyle meşgul bulunduğumuz Ebû Bekre *radiya'llāhu anh* hadîsinde mâdih ile memdûhun isimleri tasrîh edilmeyip: huzûru Risâlet'te bir kimse diğer bir kimseyi medh-ü senâ etti, denilmiştir. Şârih Aynî medh eden zâtın Eslemî Mihcen İbn-i Edra' olmak muhtemeldir, denildiğini, memdûh'un da Zülbicâdeyn olmak ihtimâli bulunduğunu bildiriyor.

Mihcen *radiya'llāhu anh* için Zehebî: kadîmü'l-İslâm bir Sahâbî'dir; Basra'da ihtiyâr-ı ikāmet etmiş ve Basra Mescidinin yerini müşârün-ileyh Hazretleri ta'yîn etmiştir. Kendisinden beş hadîs-i şerîf rivâyet edilmiştir ki, bu hadîsler Ebû Dâvud ile Nesâî'nin *Sünen*'lerinde Hanzale İbn-i Alî'den tahrîc edilmiştir. Müşârün-ileyh hakkında Resûl-i Ekrem : (ارموا و انا مع ابن الادرع) buyurmuştur. Muâviye'nin hükûmeti zamânında vefât etmiştir.

Zülbicâdeyn *radiya'llāhu anh* de Abdullāh İbn-i Afîf-i Müzenî'dir. Tebûk gazâsında vefât etmiştir. Abdullāh İbn-i Mes'ûd: "Zülbicâdeyn Resûl-i Ekrem tarafından defnolundu ve Resûl-i Ekrem'in mübârek eliyle kabre indirilip :

(Yâ Rab! Ben bu kulundan bu akşam hoşnûd olarak ayrıldım. Sen de ondan râzı ol) diye duâ buyurdu demiş ve: "*Ah ne olurdu bu kabrin sâhibi ben olaydım*" diye izhâr-ı teessür etmiştir. Zehebî meâlen bildirdiğimiz bu hadîsi, sahîhtir demiştir.

Ebû Bekre hadîsindeki (ويل = *Veyl*) lâfzı, fi'l-asıl hüzün, helâk, meşakkat mânâsınadır. Taaccüb ve tefeccu' mânâlarında da isti'-mâl olunur ki, burada kasd olunan mânâ da budur. Ve böyle terceme ettik.

Metn-i hadîsteki *Kat'-ı unuk* katilden istiâre edilmiştir. Her ikisinin de helâkde iştirâkleri vardır. Bir mü'mini medhin memdûh için helâki mûcib olması, herkesin âkıbeti ne olacağı beşer için gayr-i ma'lûm olmakla berâber memdûhu kibre, ucbe sevk etmek ihtimâli gālib olduğu içindir. Sonra mü'minin mü'mini yüzüne karşı medhetmesi ahâdîs-i sahîhada vârid olduğundan, Ebû Bekre hadîsindeki nehiy, ifrâta hamledilmiştir. Hattâ Nevevî'nin *Müslim Şerh*'inde beyânına göre medh-ü senâ, memdûhu izdiyâd-ı hayra sevk etmek gibi maslahatı mûcib olursa, medh-ü senâ müstehab olur.

Ebû Bekre hadîsinden sonra Buhârî'nin *Sahîh*'inde Ebû Bürde tarîkıyle Ebû Mûse'l-Eş'arî'den de bir rivâyeti vardır. Ve müşârün-ileyh Hazretleri şöyle demiştir: bir kere Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* bir kimsenin diğer bir kimseyi senâ ettiğini ve onu medhetmekte mübâlâğa eylediğini işitti de: "*Siz, o adamı* (mağrur edip) *öldürdünüz, yâhud arkasını yardınız!*" buyurdu [1].

Buhârî'nin Edeb bahsinde de rivâyet ettiği bu hadîs-i şerîf Ebû Bekre hadîsiyle bir meâlde olmakla berâber bu ikinci rivâyet daha vecîz ve belîğ, birinci rivâyet de daha mufassal ve telkînî daha kuvvetlidir. İkinci hadîsteki: *(Siz memdûhunuzu gurûr ile boğub öldürdünüz, yâhud gurur ile şişirerek arkasını yardınız)* cümlesindeki terdîd, râvînin şekkinden münbaistir. Ve biribirinden daha beliğ iki cümledir.

Resûl-i Ekrem şiiri esâs i'tibâriyle pek ziyâde sevdiği ve arkasındaki ridâsını çıkararak şâire bahşedecek derecede mütehassis ololduğu halde gerek Kur'ân'da, gerek ahâdîs-i şerîfede şiir ve şâirin zemmini ifâde eden nusûs-ı şerîfe hep böyle gurûra, fesâd-ı ahlâka bâdî olan mübâlâğa-kârâne ve sefîhâne şiirlerdir.

---

[1] عن ابى موسى الاشعرى رضى الله عنه قال: سمع النبى صلى الله عليه و سلم رجلا يثنى على رجل و يطريه فى مدحه فقال: اهلكتم او قطعتم ظهر الرجل [رواه البخارى].

1153. عَنِ ٱبْنِ عُمَرَ رَضِىَ ٱللّٰهُ عَنْهُمَا أَنَّ رَسُولَ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ عَرَضَهُ يَوْمَ أُحُدٍ وَهُوَ ٱبْنُ أَرْبَعَ عَشْرَةَ سَنَةً فَلَمْ يُجِزْنِى ثُمَّ عَرَضَنِى يَوْمَ ٱلْخَنْدَقِ وَ أَنَا ٱبْنُ خَمْسَ عَشْرَةَ سَنَةً فَأَجَازَنِى .

TERCEMESİ

İbn-i Ömer *radiya'llāhu anhumâ*'dan rivâyet olunduğuna göre, Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* Uhud günü on dört yaşında bulunan İbn-i Ömer'i gözden geçirdi de bana (sinnen bâliğ değildir, diye gazâya iştirâke) izin vermedi. Sonra Handek günü beni gözden geçirdi. O sırada ben on beş yaşında idim. Bu def'a bana izin verdi, (demiştir).

İZÂHI

Bu hadîsi İbn-i Mâce de Hudûd bahsinde rivâyet etmiştir. Buhârî'nin bu hadîsi tahrîc ettiği bâbı: (Sıbyânın bülûğ haddi ve şahâdetleri) unvânını hâizdir. Bu unvân iki hükmü muhtevîdir: 1) Sıbyânın bülûğ haddi, 2) Sıbyânın şahâdetlerinin kabul veyâhud adem-i kabûlü. Bunlardan sıbyânın bulûğ çağını beyân için Buhârî Sûre-i Nûr'un meâli berveclı-i âtî (59) uncu âyet-i kerîmesini zikretmiştir : *[Sizden olan çocuklar erlik çağına erdikleri zaman* (yanınıza gelmek için) *kendilerinden evvelki* (çağdaki) *lerin istîzân ettikleri gibi izin istesinler. Allah size işte böyle âyetlerini beyân eder, Allah Alîm'dir, Hakîm'dir]*[1]. Bu âyet-i kerîmede çocukların ana, babanın birlikte bulundukları odaya girmek istedikleri zaman istîzân etmeleri hükmü, bulûğa ermiş olmalarına ta'lîk buyurulmuştur ki, erkeklerin ibâdet hudûd, istîzân ile mükellefiyet çağıdır.

---

1 و اذا بلغ الاطفال منكم الحلم فليستاذنوا كما استأذن الذين من قبلهم، كذلك يبين الله لكم آياته، و الله عليم حكيم [سورة النور].

Sonra Buhârî Muğîre'[1]nin : ben, on iki yaşında ihtilâm oldum, dediğini rivâyet ediyor. Şârih Aynî de bunun gibi Amr İbn-i Âs ile oğlu Abdullāh arasında on iki senelik bir yaş farkı bulunduğunu naklediyor.

Sonra Buhârî kadınların bülûğu hayz iledir, diyerek Talâk Sûresi'nin meâli bervech-i âtî (4) üncü âyet-i kerîmesini zikr ediyor: *[Kadınlarınızdan* (yaşlanarak) *hayzden kesilmiş olanlar* (ın demi, hayz kanı mıdır, istihâza mıdır?) *şübhelenirseniz, onların iddeti üç aydır. Hayz görmiyenler de öyledir. Çocuk yüklü olanların ise iddetleri hamillerini vaz' etmeleridir]* [2].

Bu âyet-i kerîme de ıkrâ ile iddet, hayzın vukūuna ta'lîk buyurulmuştur. Bu cihetle kadınların hakkında hayız, bülûğ addedilmiştir. *Fethü'l-Bârî*'de İbn-i Hacer, bu bâbda ulemânın icmâı bulunduğunu bildiriyor.

Bundan sonra Buhârî Hasan İbn-i Sâlih'ten (komşumuz bir kadına eriştim. O, yirmi bir yaşında hanım-nine olmuştu) dediğini rivâyet ediyor. Bu vâkıayı Şârih Aynî şöyle tasvîr etmiştir: İbn-i Sâlih'in bildirdiği bu kadın dokuz yaşında hayz görmüştür, on yaşında da doğurmuştur. Doğurduğu kız da anası gibi dokuz yaşında hayz görmüş, on yaşında doğurmuş ve yirmi birinci sene bunun anası hanım-nine olmuştur. Şârih Aynî "*İmâm-ı Şâfiî'den de Yemen'de böyle bir kadının yirmi bir yaşında anne-anne olduğunu gördüğü ve dokuz yaşını tamamladığında hâiz, on yaşını doldurduğunda kız doğurduğu, kızının da anası gibi hâiz ve vâlid olduğu rivâyet edilmiştir.*" diyor. Şârih Kastalânî de: İmâm-ı Şâfiî'nin : "*Tihâme kadınlarının dokuz yaşında hayz gördüklerini kadınlardan işittim. Ve bu kadınların hayzı kakkındaki mesmûâtımın en serîidir.*" dediğini nakl ediyor. Buhârî Hasan İbn-i Sâlih'ten bu rivâyetiyle evkāt-i hamlin ekalli dokuz yaş olduğuna işâret ediyor.

[1] Muğîre, İbn-i Mukassim'dir İbrâhîm-i Nehâî'nin fukahâsından ma'dûdtur. Şa'bî'den ve bu tabakadaki Tâbiî ricâlinden rivâyeti vardır. Kendisinden Şu'be, Sevrî, Zâide rivâyet etmiştir. Şârih Aynî Muğîre'nin Ebû Hanîfe *radiya'llāhu anh*'ten de ahz-i ilim ettiğini ve Ebû Hanîfe'nin kavliyle ihticâc edip fetvâ verdiğini bildiriyor. (133) târihinde vefât etmiştir.

[2] و اللائى يئسن من المحيض من نسائكم ان ارتبتم فعدتهن ثلاثة اشهر و اللائى لم يحضن.
و اولات الاحمال اجلهن ان يضعن حملهن [سورة الطلاق] .

Erkeğin on yaşında bülûğ çağına, kadının da dokuz yaşında hayz hâline ermesi bilâd-i hârreye hâss müstesnâ haller olup iklîmin, tarz-ı muâşeretin bülûğ ve hayz üzerinde te'sîri bulunduğundan, bülûğ ve hayz çağının sinnen ta'yîninde ulemâ ihtilâf etmiştir.

Şârih İbn-i Battal bu ciheti şöyle îzâh ediyor : erkeklerin ihtilâm, kadınların hayz hâli bülûğ çağı olup bu çağda erkek ve kadının ibâdât ile mükellef olduğunda, hudûd ikāme edildiğinde, istîzân, sehm-i ganîmet gibi ahkâmın lüzûmunda ulemânın icmâı vardır. Fakat erkeklerin ihtilâmı, kadınların hayzı teehhur ederse, bülûğun sinnen ta'yîninde ulemâ ihtilâf etmişlerdir : Leys İbn-i Sa'd, Ahmed İbn-i Hanbel, İshâk İbn-i Râhûye, Mâlik inbâti yâni kişinin avret mahallinde tüy bitmesini, yâhud emsâlinin bâliğ veya hâiz olduğu sinne varmış olmasını bülûğ için mikyas kabûl etmişlerdir. İbn-i Kāsım bu çağı daha kat'î olarak ta'yîn edip on yedi veya on sekiz yaşı sinn-i bülûğdur, demiştir. İmam Ebû Hanîfe inbâte i'tibâr etmeyip kızlarda hadd-i bülûğ on yedi, oğlanlarda on dokuz ve bir rivâyette on sekizdir, demiştir ki, Süfyân-ı Sevrî'nin mezhebi de böyledir. İmâm-ı Şâfiî inbâti, kâfirin bülûğuna alâmet olarak kabûl etmiş de müslim hakkında kabûl etmeyip zükûr ve inasda on beş yaşa i'tibâr etmiştir. İmâm Ebû Yûsüf'le İmâm Muhammed'in mezhebi de böyledir. Evzâî, İbn-i Vehb, İbn-i Mâceşûn bu sûretle ictihâd etmişlerdir.

Bu zümre-i ilmiye îzâh etmekte bulunduğumuz İbn-i Ömer hadîsiyle istidlâl ederek: "*Çocuğun rahm-i mâderden infisâli târihinden i'tibâren sene-i kameriye hesâbiyle on beş yaşını tamamlamakla sinnen bâliğ addolunur. Ve bâliğler hakkındaki ahkâm bunlar hakkında da icrâ olunur.*" demişlerdir.

İmâm Ebû Hanîfe ise, En'âm Sûresi'nin meâli bervech-i âti (152) üncü âyetiyle istidlâl etmiştir : *(Yetim malına yaklaşmayınız!. Meğer ki, yetim bülûğa erişinceye kadar en güzel sûretle idâre edesiniz)* [1].

İbn-i Abbâs *radiya'llāhu anhumâ* sinn-i rüşdü, erkekte on sekiz, kızda on yedi olmak üzere tefsîr etmiştir. İnâsın neşv ü nemâsı ve bülûğu zükûrdan daha sür'atli olduğu için erkekten bir yaş noksan kabûl edilmiştir. Ebû Hanîfe mezhebi sâlikleri, mevzûumuz olan hadîs-i şerifteki İbn-i Ömer kıssası hakkında da muayyen bir

---

[1] و لا تقربوا مال اليتيم الا بالتى هى احسن حتى يبلغ اشده [سورة، الانعام].

vak'a olup umûmî hükmü müfid değildir, demişlerdir. Şu da muhtemeldir ki, İbn-i Ömer on beş yaşında ihtilâm olmuştu da Resûl-i Ekrem harbe iştirâkine izin vermişti.

Yukarıda Buhârî'nin bu bâbının iki hükmü muhtevî olduğunu bildirmiştik. Bunun birincisi sıbyânın bülûğ haddi idi ki, bunu îzâh etmiş bulunuyoruz. İkincisi sıbyânın şehâdetleri idi. Şimdi onu îzâh edeceğiz. Bu bâbta da ulemâ ihtilâf etmişlerdir: İbrâhim Nehâî çocukların yekdiğeri hakkında şahâdetleri câizdir, demiştir ki, bu hüküm, Alî İbn-i Ebî Tâlib, Kādî Şureyh, Hasen Basrî, Şa'bî'den de nakl olunmuştur. Urve de şahâdet-i sıbyânı câiz görenlerdendir. Bir kısım ulemâ da çocukların şahâdetini tecvîz etmemişlerdir. Bu menfî hüküm, İbn-i Abbas'tan, Kāsım, Sâlim, Atâ', Şa'bî, Hasen Basrî, İbn-i Ebî Leylâ, Sevrî, Kûfe ulemâsı, Şâfiî, Ahmed, İshak, Ebû Sevr, Ebû Ubeyd'den mervîdir. Üçüncü bir zümre-i ilmiye de yalnız cerhde, katilde sıbyânın yekdiğeri hakkındaki şehâdetlerini tecvîz etmişlerdir. Bu da Alî İbn-i Ebî Tâlib, Abdullāh İbn-i Zübeyr, Kādî Şureyh, Urve, Zührî, Rebîa, Mâlik'tir.

Buhârî metninde *Tecrîd*'e alınmayan şöyle bir ziyâde de vardır. İzâhiyle meşgul bulunduğumuz hadîsi İbn-i Ömer'den rivâyet eden Nâfi' demiştir ki: Ben bir kere hilâfeti zamânında Ömer İbn-i Abdilâzîz'in yanına gitmiştim. Bu İbn-i Ömer kıssasını hikâye ettiğimde müşârün-ileyh: "*Bu on beş yaş, büyükle küçük arasında bir haddir, sigar-i sinnin nihâyeti, bülûğun bidâyetidir.*" dedi. Ve "*Bütün vilâyetlerdeki âmillerine on beş yaşına bâliğ olan Cündîlere vazîfe ve maaş tahsîs etmelerini yazıp ta'mîm etti*" demiştir[1].

1154. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ عَرَضَ عَلَى قَوْمٍ ٱلْيَمِينَ فَأَسْرَعُوا فَأَمَرَ أَنْ يُسْهَمَ بَيْنَهُمْ فِي ٱلْيَمِينِ أَيُّهُمْ يَحْلِفُ.

1 قال نافع فقدمت على عمر بن عبد العزيز و هو خليفة فحدثته هذا الحديث فقال: ان هذا لحد بين الصغير و الكبير و كتب الى عماله ان يفرضوا لمن بلغ خمس عشرة [رواه البخارى].

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den rivâyet olunduğuna göre (bir kere) Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* bir cemâate yemîn teklîf etmişti de hepsi birden yemîne müsâreat etmişlerdi. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem hangilerinin (diğerlerinden önce) yemîn edeceği husûsunda kur'a atmalarını emir buyurdu.

ÎZÂHI

Bu hadîsi, Ebû Dâvud ile Nesâî de Kazâ bahsinde rivâyet etmişlerdir. Bu hadîs, müşkilü'l-ma'nâ olan ahâdîs-i şerîfe cümlesindendir. Bunun için hadîs şârihleri kur'a ile yemîn husûsu, muhâsımlardan hiç birisinin zil-yed olmadığı, beyyineleri de bulunmadığı bir mal hakkında nizâ eden' ve müctemian yemîne müsâreat eden cemâate âidtir, demişlerdir. Ebû Dâvud ile Nesâî'nin rivâyet tarîkleri de bu nokta-i nazarı te'yîd etmektedir Ebû Râfi' tarîkından gelen bu rivâyete göre, bir kere Resûl-i Ekrem'e iki kişi bir mal hakkında ref'-i husûmet etmişlerdi. Her ikisinin he bu husûsta beyyinesi yoktu. Resûl-i Ekrem bunlara kur'a ile yemîn teklîf etmişti. Hangisine kur'a isâbet ederse, o yemîn edecekti. Böylece Resûl-i Ekrem kur'a isâbet edip yemîn edene hükmeylemiştir.

***

1155. عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ كَانَ حَالِفاً فَلْيَحْلِفْ بِاللّٰهِ أَوْ لِيَصْمُتْ.

TERCEMESİ

İbn-i Ömer *radiya'llāhu anhumâ*'dan rivâyet olunduğuna göre, Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem:* yemîn etmek isteyen kimse Allāh (ın ismine, yâhud sıfâtından bir sıfâtın) a yemîn etsin, yâhud sussun (da aslā yemîn etmesin), buyurmuştur.

ÎZÂHI

Elimizdeki yazma ve basma bütün *Buhârî* nüshalarında ve şerhlerinde, hâttâ *Buhârî*'nin *Yûnîniyye* nüshasına tevfîkan basılan nüshada bu hadîs-i şerîfin râvisi (عن عبد الله رضى الله عنه) sûretinde muharrer bulunduğunu kaydetmek isteriz. Gerçi bu Abdullāh ile murâd, İbn-i Ömer olduğuna bütün *Buhârî* şârihleri işâret edip her iki ibâre bir medlûlü ifâde etmekte ise de Kur'ân-ı Mübîn'den sonra esahh-i kütüb *Sahîh-i Buhârî* olup onun her vechile sûret-i zabtına ihtimâm edilegelmiş bulunduğundan, böyle bir kayd ve tenbîhe lüzum gördük.

Bu hadîs-i şerîfe nazaran mahlûka yemîn mekruhtur. Nebî'ye, Kâ'be'ye, Cibrîl'e, Sahâbe'ye yemîn gibi. *Sahîhayn*'de: *(Allah sizi babanıza yemîn etmekten nehiy buyurdu)* vârid olmuştur.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

فِي الْإِصْلَاحِ بَيْنَ النَّاسِ

BU BAHİS, İNSANLAR ARASI BOZULDUĞU ZAMAN ONUN ISLĀHI AHKÂMINA DÂİR AHÂDÎS-İ ŞERÎFEYİ MUHTEVÎDİR

Bu unvân Ebû Zerr'in rivâyet-kerdesidir. Nesefî'nin, Asîlî'nin, Ebü'l-Vakt'in rivâyetleri (كتاب الصلح) sûretindedir. Diğer rivâyetlerde *kitab* yerinde *bâb* zikredilmiştir. Küşmihenî rivâyetinde = (اذا تفاسدوا) ziyâdesi de vardır. Tercememizde bu rivâyetlerin hepsine işâret ettik.

Sulh lûgatte ba'de'l-münâzea musâleha mânâsına isimdir. Muhâsamenin muhâlifidir, Müsâlemet demektir. Fesâdın zıddı olan salâhdan me'huzdur. *Şerîat ıstılâhında sulh*, müddeî ile müddeâ-aleyh arasındaki nizâ' ve husûmeti tarafeynin rızâlariyle kat' eden bir akidtir. Bu da sâir akidler gibi îcâb ve kabûl ile mün'akid olur. Akd-i sulh eden kimseye *musâlih*, bedel-i sulha *musâlehun-aleyh*, müddâ-bih olan şeye de *musallehun-anh* denir.

Sulh bir çok şeyler hakkında envâ-i muhtelife üzere cârî ve mün'akıd olur. O nevi'lerden birisi muhâsımlar arasında olan sulhtur. Bir nev'i de karı koca arasında ayrılık zamânında olur. Fie-i bâğiye arasında da vukū' bulur. Bu muhtelif sulh nevi'leri şu üç kısımda toplanır : 1) An-ikrârin sulhtur ki, bu sulh, müddeâ-aleyhin ikrârından neş'et eder ve onun

ikrârı üzerine binâ kılınır. 2) An-inkârin sulhtur ki, bu da müddeâ-aleyhin inkârı üzerine vâkı' olur. 3) An-sükûtin sulhtur ki, müddeâ-aleyh ikrâr ve inkâr etmeyip sükûtu üzerine vukū' bulur.

İbrâ, bir kimsenin diğer bir kimsede olan hakkının ya tamâmını iskāt veyâhut bir mikdârını tenzîl ederek borçluyu berî kılmaktır ki, buna fukahâ örfünde *ibrâ-i iskāt* denilir. Ve Kitâb-ı Sulh'te bu nevi' ibrâdan bahsolunur. Bir de *ibrâ-i istîfâ* vardır ki, bu da bir kimsenin diğerinde olan alacağını ahz-ü istîfâ ettiğini i'tiraftan ibâret olup bu da bir nevi' ikrârdır.

İbrâ, diğer bir taksîm ile *ibrâ-i hâs* ve *ibrâ-i âm* olur. *İbrâ-i hâs*, bir kimseyi muayyen bir maldan dolayı alacak da'vâsından berî kılmaktır. *İbrâ-i âm*, bir kimseyi her türlü da'vâdan berî kılmaktır.

Müellif Buhârî yukarıdaki unvandan sonra insanlar arasındaki nizâ' ve fesâdı ıslâhın nazar-ı İslâm'daki fazîletini bildirmek üzere Nisâ' Sûresi'nin meâli bervech-i âtî (114) üncü âyet-i kerîmesini zikrediyor : *(İnsanların toplanıp gizli konuşmalarının çoğunda hayır yoktur. Meğer ki, toplanıp konuşanlar bir sadaka vermeyi, yâhud bir ma'rûf işlemeği yâhud da halk arasındaki fesâdı ıslāh etmeği emreden kimseler ola. Her kim ki, bu üç hayrı, Allah rızâsını diliyerek işlerse, yarın biz ona büyük bir ecîr veririz)* [1].

Bu cihetle halk arasındaki nizâ' ve fesâdı izâle edip düzeltmeğe çalışmak memduhtur.

***

---

[1] لا خير فى كثير من نجواهم الا من امر بصدقة او معروف او اصلاح بين الناس.. و من يفعل ذلك ابتغاء مرضات الله فسوف نؤتيه اجرا عظيما [سورة النساء] .

1156. عَنْ أُمِّ كُلْثُومٍ بِنْتِ عُقْبَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَتْ
سَمِعْتُ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ لَيْسَ الْكَذَّابُ
الَّذِي يُصْلِحُ بَيْنَ النَّاسِ فَيَنْمِي خَيْرًا أَوْ يَقُولُ خَيْرًا .

TERCEMESİ

Ukbe kızı Ümm-i Gülsüm *radiya'llāhu anhâ*'dan rivâyet olunduğuna göre müşârün-ileyhâ, Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in : "*Halk arasını düzelten ve bunun için hayır kasdiyle söz ulaştıran veya hayır kasdiyle* (yalan) *söyliyen, yalancı değildir*" buyurduğunu işittim, demiştir.

ÎZÂHI

Bu hadîsi, Müslim ile Ebû Dâvud Edeb bahsinde, Tirmizî Birr-ü İhsân bâbında, Nesâî de Siyer bahsinde rivâyet etmişlerdir. *Buhârî*'de bu hadîsin mensûb olduğu bâbın unvânı: İnsanların arasını düzeltmek için yalan söylemek, yalan günâhını mûcib değildir, sûretindedir. Hadîsteki: ıslāh-ı beyn için yalan söyliyen yalancı değildir, kelâmının ma'nâsı, yalan günâhına müstehak değildir, demektir. Çünkü hadîste kizbin esâsı nefyolunmuş değildir. Belki kizbe terettüb eden günah nefyedilmiştir. Şübhe yok ki, yalan, gerek ıslāh için, gerek başka bir maksadla söylensin, yine mâhiyeti i'tibâriyle yalandır. Yalnız bâzı husûslarda fesâdı ıslāh için ruhsat verilmiştir ki, bunu Müslim, Ümm-i Gülsüm'den ziyâde-i rivâyet olarak şöyle tahrîc etmiştir. Ümm-i Gülsüm: "*Nâsın dedi-kodusundan yalnız şu üç yerden başkasında kizbe müsâade edildiğini işitmedim.*" demiştir: 1) Harpte, 2) Halk arasını ıslāh husûsunda, 3) Kadının kocasına, kocanın da karısına karşı (âile düzenliği için) yalan söylemesi.

BU BÂBTA ULEMÂ İHTİLÂF ETMİŞTİR : bâzıları bunlara kıyâs ederek kendisinde maslahat olan her şeyde kizbi tecvîz etmişlerdir. Bunlara göre kizb, kendisinde mazarrat olan veyâhud maslahat olmıyan ahvalde mezmumdur. Bâzı ulemâ da kizbi ve hilâfı vâkı' ihbârı,

mutlak sûrette men' etmiştir. Bu zümre-i ilmiye bu bâbta vârid müsâadeyi tevriye[1] tarîkıyle söylenen söze hamletmişlerdir. Meselâ, sen zâlim bir şahsa, zulm-ü gadrine uğrayacak bir mazlûmu sıyânet için: "O, *sana dâimâ duâ eder.*" dersin de bununla: "اللهم اغفر لجميع المسلمين = *Yâ Râb, bütün mülümanları afv-ü mağfiret eyle!*" sûretinde duâ ettiğini kasd edersin. Yine böyle insan kızına, kadınına bir şey va'd eder de bu sözünde: "*Allah dilerse*" diye bir kayda niyyet eder. Zevcenin lede'l-îcâb zevcine karşı i'lân-ı meveddet etmesi de böyledir. Harb hengâmındaki kizbe gelince, Resûl-i Ekrem Efendimiz: *(Harb hud'a ve hiyledir)* buyurmuştur ki, bunu da hâşiyemizde bir misâl ile irâe etmiş bulunuyoruz.

Bu mevzûu muhaddis Mühellib de şöyle îzâh ederek diyor ki: hiç bir kimse için yalanı mübah i'tikād etmek câiz değildir. Çünkü Resûl-i Ekrem yalanı sûret-i mutlakada men' etmiştir. Ve yalanın îmândan uzak olduğunu haber vermiştir. Binâenaleyh yalanın hiç bir nev'ini mübah addetmek câiz değildir. Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* bu hadîs-i şerifte isnsanlar arasını düzeltmeğe çalışan kimseler için tarafeyn arasında hayır olan şeylerin zikr ve beyânını, aralarında şer olmak üzere duyduklarından sükût edilmesini ta'lîm buyurmuştur. Bu yolda hareket, güçlüğü kolaylaştırmak, uzağı yakınlaştırmak addolunur. Yoksa bir vâkıanın hilâfını haber vermek demek değildir. Çünkü hilâf-ı hakîkat ihbârı, Allah harâm kılmış, Peygamber'i de hurmetini bildirmiştir.

Bunun gibi zevc ve zevcenin yekdiğerine karşı va'di de yalan fasîlesinden değildir. Çünkü va'd, incâz olunduğu zamâna kadar hakîkat mâhiyetini iktisâb etmez. Va'din incâzı ise istikbalde me'mûl bulunduğundan, bu da yalan sayılmaz. Harbde tecvîz edilen de iki mânâya ihtimâli olan elfâz ile îhâmdır. Yoksa bir hakîkati zıddı ile ihbâr değildir.

Hadîsin râvîsi Ümm-i Gülsüm *radiya'llāhu anhâ* Aşere-i Mübeşşere'den Abdurrahmân İbn-'i Avf'in karısıdır. Ukbe İbn-i Ebî Muayt'ın kızıdır. Ümm-i Gülsüm'ü ibtidâ Zeyd İbn-i Hârise *radiya'llahu anh* tezvîc etmiş, sonra Abdurrahmân İbn-i Avf nikâh eylemiştir. Ümm-i Gülsüm'ün İbn-i Avf'ın nikâhın-

[1] Tevriye, mütekellimin kelâmiyle mânâ-yi zâhiri hilâfını kasdetmesidir. Meselâ esnâ-yi harbde düşman askerine: "*Kralınız öldü*" denilir de bununla düşmanın geçmiş Krallarından birisi kasd olunur. [*Ta'rîfât-ı Seyyid*].

dan İbrâhim ile Humeyd isminde iki oğlu olmuştur. Bu hadîsi vâlidesinden rivâyet eden Humeyd'dir. Sonra bu kadının evlendiği üçüncü zevci Zübeyr İbni'l-Avvâm'dır. Dördüncü olarak da Amr İbn-i Âs ile evlenmiştir. Velîd İbn-i Ukbe'nin hemşîresidir. Hazret-i Osman'ın da ana bir kardeşidir. Yedinci sene-i Hicriye'de Medîne'ye hicret etmiştir.

Buhârî'nin îzâh ettiğimiz Ümm-i Gülsüm hadîsinden evvel iki rivâyeti daha vardır. Bunlardan birisi Sehl İbn-i Sa'd hadîsidir ki, bunu, tercemesi bundan sonra gelecek olan Sehl hadîsinin diğer rivâyet tarîkında îzâh edeceğiz. Öbürüsü Enes İbn-i Mâlik'in hadîsidir ve meâlen şöyledir :

Enes *radiya'llāhu anh* demiştir ki: (Resûl-i Ekrem'in Medîne'ye kudûmünün ilk günlerinde) Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem'e* :

— (Hazrecîlerin reisi) Abdullāh İbn-i Übeyy'e teşrif buyursanız (da İslâm'a da'vet etseniz hayırlı olur) denildi. Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* de bir merkebe binerek, müslümanlar da kandisiyle berâber yaya yürüyerek Abdullāh İbn-i Übeyy'(in Âliye'deki menzilin)e vardı. Gidilen yol çoraklık kerekli bir yerdi. Nebî *salla'l-lāhu aleyhi ve sellem* İbn-i Übeyy'in semtine vardığında o (küstah herif) Resûlullāh'a :

— Benden alarga dur! Vallāhi merkebinin fenâ kokusu bana ezâ ediyor, dedi. Bunun üzerine Ensâr'dan, kendileri (nin Hazrec kabîlesi)nden birisi (Abdullāh İbn-i Revâha), İbn-i Übeyy'i :

— Vallāhi Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in merkebi, râyiha i'tibâriyle, senden muhakkak çok temiz kokuludur, diye karşıladı. Abdullāh İbn-i Übeyy hisâbına kavminden birisi Abdullāh İbn-i Revâha'ya hiddet edip sövdü. Bununla İbn-i Revâha'nın taraftarları biribirlerine hiddetlenerek aralarında sopa ile, elleriyle, papuçlariyle vuruşmağa başladılar. Bize :

— « و ان طائفتان من المؤمنين اقتتلوا فاصلحوا بينهما » = *Mü'minlerden iki tâife yekdiğeriyle mukātele ederlerse siz onların arasını düzeltiniz!"* âyeti inzâl buyurulduğunu haberi erişti[1].

---

[1] عن انس رضى الله عنه قال: قيل للنبى صلى الله عليه و سلم: لو اتيت عبد الله بن ابى ؟. فانطلق اليه النبى صلى الله عليه و سلم و ركب حماراً فانطلق المسلمون يمشون معه و هى ارض سبخة فلما اتاه النبى صلى الله عليه و سلم فقال: اليك عنى، و الله لقد آذانى نتن حمارك. فقال رجل من الانصار منهم: و الله لحمار رسول الله صلى الله عليه و سلم اطيب ريحا منك. فغضب لعبد الله

Şâriḥ İbn-i Battal bu âyet-i kerîmenin bu kıssa hakkında nâzil olması müşküldür. Çünkü hadîsin medlûlüne göre, Resûl-i Ekrem'in maiyyetiyle İbn-i Übeyy'in taraftarları arasında muhâsame vukū' bulmuştu. Bunlar o sırada müslüman değillerdi. Halbuki âyetin medlûlü iki müslüman cemâat arasındaki muhâsamayı ifâde etmektedir.

Bu şüpheyi diğer *Buhârî* şârihleri şöyle izâle etmişlerdir. Enes İbn-i Mâlik'in: (bu âyet, bu sırada bize vâsıl oldu) demesi, bu hâdise üzerine nâzil oldu demek değildir. Hucurât Sûresi'nin bu âyeti nüzûl i'tibâriyle müteehhirdir. *Mesâbih* şerhinde İbn-i Abbâs'ın tefsîrindeki şu tevcîh de bildirilmiştir: Abdullāh İbn-i Übey taraftarları arasında mü'min olanlar da vardı, denilmiştir ki, bu tevcîh daha muvâfıktır.

* * *

1157. عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ أَنَّ أَهْلَ قُبَاءٍ اقْتَتَلُوا حَتَّى تَرَامَوْا بِالْحِجَارَةِ فَأُخْبِرَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ بِذٰلِكَ فَقَالَ اذْهَبُوا بِنَا نُصْلِحْ بَيْنَهُمْ .

TERCEMESİ

Sehl İbn-i Sa'd *radiya'llāhu anh*'den rivâyet olunduğuna göre (bir gün) Kubâ halkı döğüşmüşler, hattâ biribirlerine taş atmışlardı. Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'e bu hâdiseden haber verilince, Resûlullāh (bâzı Ashâb'ına) : Haydi bizimle gidiniz de onların aralarını düzeltelim, buyurmuştur.

رجل من قومه فشتمه. فغضب لكل واحد منهما اصحابه. فكان بينهما ضرب بالجريد و الايدى و النعال. فبلغنا انها ازلت : (و ان طائفتان من المؤمنين اقتتلوا فاصلحوا بينهما) [رواه البخارى].

İ Z Â H I

Bu hadîs, Buhârî'nin Kitâbu's-Sulh'un ilk hadîsi olarak zikrettiği yine Sehl hadîsinin bir parçasıdır, tamâmı şöyledir :

Amr İbn-i Avf oğullarından bâzı kimseler arasında kavga vukū' bulmuş. (Hattâ biribirlerini taşlamışlardı.) Bunun üzerine Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* bunların arasını düzeltmek için Ashâb'ından (Übeyy İbn-i Kâ'b, Süheyl İbn-i Beyzâ' gibi) bâzı zevât ile İbn-i Avf oğulları (nın Kubâ'daki yurdu) na gitti. Namaz (vakti) gelmişti. Halbuki Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* (Mescid-i Saâdet'e) gelmemişti. Bilâl gelmiş, (ezân okuyup) namaz vaktini i'lân etmişti de Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* (hâlâ) gelmemişti. Bunun üzerine Bilâl, Ebû Bekr'e gelerek :

— Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* (ıslāh-ı beyn sebebiyle namazdan) alıkonuldu. Namaz vakti de geldi. Sen cemâate namaz kıldırır mısın? dedi. Ebû Bekr de :

— Evet, istersen namaza kāmet edebilirsin! dedi. Ve Ebû Bekr geçti (,namaza başladı). Sonra (halk namazda iken) Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* geldi. Saflar arasında yürüyerek tâ birinci safta durdu. (Resûl-i Ekrem'i gören) halk el çırpmaya başladı. Hattâ halk el çırpmayı çoğaltmıştı. Ebû Bekr ise namazda başını çevirip bir tarafa bakmak i'tiyâdında değildi. (El çırpma çoğalınca) dönüp baktı. Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'i arkasında gördü. Resûl-i Ekrem (mübârek) eliyle (yerinde durmasına) işâret ve öylece namaz kılmağı emretti. Ebû Bekr de elini kaldırıp (Resûl-i Ekrem'in bu emrinden dolayı) Allāh'a hamd-ü sanâ eyledi. Sonra Ebû Bekr (birinci) safa girinceye kadar arkasına geri geri çekildi.

Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* de ilerleyip nâsa namaz kıldırdı. Namazdan fâriğ olunca da halka doğru dönüp :

— Ey cemâat! (Size ne oldu?) namaz içinde bir şey ârız olunca (bir düziye) el çırpmağa başladınız? El çırpmak kadınlara mahsustur. Her kime namaz içinde (ihtâra değer) bir hal ârız olursa (Sübhâna'l-lāh) desin!.. Tesbîh ettiğini işiten imam, elbette kendisine iltifat eder, buyurdu. (Sonra Resûlullāh) :

— Ey Ebû Bekr! Sana işâret ettiğim zaman seni yerinde durmaktan ne gibi bir mâni' men' etti de cemâatle namaz kılmadın? diye sordu. Ebû Bekr :

— Yâ Resûla'llāh! Ebû Kuhâfe için Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in önünde namaz kılmak muvâfık değildir, diye cevab verdi[1].

Pek çok namaz mes'elelerini ihtivâ eden bu hadîsin bir tarîk-ı rivâyeti Kitâbu's-Salât'ın ezan ahsinde geçmiştir. O rivâyet tarîkı bu eserin ikinci cildinde (396) numara ile terceme ve mesâil-i salâtiye îzâh edilmiş bulunduğundan oraya bakınız. Buradaki sebeb-i sevk-u rivâyeti sulhun fazîletini beyandan ibârettir.

***

1158. عَنِ ٱلْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ رَضِىَ ٱللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ ٱعْتَمَرَ ٱلنَّبِىُّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ فِى ذِى ٱلْقَعْدَةِ فَأَبَى أَهْلُ مَكَّةَ أَنْ يَدَعُوهُ يَدْخُلُ مَكَّةَ حَتَّى قَاضَاهُمْ عَلَى أَنْ يُقِيمَ بِهَا ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ فَلَمَّا كَتَبُوا ٱلْكِتَابَ كَتَبُوا هٰذَا مَا قَاضَى عَلَيْهِ مُحَمَّدٌ رَسُولُ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ فَقَالُوا لَا نُقِرُّ بِهَا فَلَوْ نَعْلَمُ أَنَّكَ رَسُولُ ٱللّٰهِ مَا مَنَعْنَاكَ وَ لٰكِنْ أَنْتَ مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ ٱللّٰهِ فَقَالَ أَنَا رَسُولُ ٱللّٰهِ وَ أَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ ٱللّٰهِ ثُمَّ

---

[1] عن سهل بن سعد رضى الله عنه ان اناسا من بنى عمرو بن عوف كان بينهم شئ فخرج اليهم النبى صلى الله عليه و سلم فى اناس من اصحابه يصلح بينهم فحضرت الصلاة و لم يأت النبى صلى الله عليه و سلم فجاء بلال، فأذن بلال بالصلاة و لم يأت النبى صلى الله عليه و سلم فجاء الى ابى بكر فقال ان النبى صلى الله عليه و سلم حبس و قد حضرت الصلاة فهل لك ان تؤم الناس ؟. فقال نعم! ان شئت فأقم الصلاة. فتقدم ابوبكر، ثم جاء النبى صلى الله عليه و سلم يمشى فى الصفوف حتى قام فى الصف الاول. فأخذ الناس بالتصفيح حتى اكثروا و كان ابو بكر لا يكاد يلتفت فى الصلاة. فالتفت فاذا هو بالنبى صلى الله عليه و سلم ورائه. و اشار اليه بيده فامره يصلى كما هو. فرفع ابوبكر يده فحمد الله. ثم رجع القهقرى وراءه حتى دخل فى الصف. و تقدم النبى صلى الله عليه و سلم فصلى بالناس، فلما فرغ اقبل على الناس فقال: ايها الناس اذا نابكم شئ فى صلاتكم اخذتم بالتصفيح. انما التصفيح للنساء. من نابه شئ فى صلاته فليقل « سبحان الله ». فانه لا يسمعه احد الا التفت. يا ابا بكر! ما منعك حين اشرت اليك لم تصل بالناس ؟. فقال: ما كان ينبغى لابن ابى قحافة ان يصلى بين يدى النبى صلى الله عليه و سلم [رواه البخارى].

قَالَ لِعَلِيٍّ اَمْحُ رَسُولَ اللهِ فَقَالَ لَا وَ اللهِ لَا أَمْحُوكَ أَبَداً فَأَخَذَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ الْكِتَابَ فَكَتَبَ هٰذَا مَا قَاضَى عَلَيْهِ مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ لَا يُدْخِلُ مَكَّةَ سِلَاحاً إِلَّا فِي الْقِرَابِ وَ أَنْ لَا يَخْرُجَ مِنْ أَهْلِهَا بِأَحَدٍ إِنْ أَرَادَ أَنْ يَتْبَعَهُ وَ أَنْ لَا يَمْنَعَ أَحَداً مِنْ أَصْحَابِهِ أَرَادَ أَنْ يُقِيمَ بِهَا فَلَمَّا دَخَلَهَا وَ مَضَى الْأَجَلُ أَتَوْا عَلِيّاً فَقَالُوا قُلْ لِصَاحِبِكَ اخْرُجْ عَنَّا فَقَدْ مَضَى الْأَجَلُ فَخَرَجَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ فَتَبِعَتْهُمُ ابْنَةُ حَمْزَةَ يَا عَمِّ يَا عَمِّ فَتَنَاوَلَهَا عَلِيٌّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فَأَخَذَ بِيَدِهَا وَ قَالَ لِفَاطِمَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا دُونَكِ ابْنَةَ عَمِّكِ احْمِلِيهَا قَالَ فَاخْتَصَمَ فِيهَا عَلِيٌّ وَ زَيْدٌ وَ جَعْفَرٌ فَقَالَ عَلِيٌّ أَنَا أَحَقُّ بِهَا وَ هِيَ ابْنَةُ عَمِّي وَ قَالَ جَعْفَرٌ ابْنَةُ عَمِّي وَ خَالَتُهَا تَحْتِي وَ قَالَ زَيْدٌ ابْنَةُ أَخِي فَقَضَى بِهَا النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ لِخَالَتِهَا وَ قَالَ الْخَالَةُ بِمَنْزِلَةِ الْأُمِّ وَ قَالَ لِعَلِيٍّ أَنْتَ مِنِّي وَ أَنَا مِنْكَ وَ قَالَ لِجَعْفَرٍ أَشْبَهْتَ خَلْقِي وَ خُلُقِي وَ قَالَ لِزَيْدٍ أَنْتَ أَخُونَا وَ مَوْلَانَا .

TERCEMESİ

Berâ' İbn-i Âzib *radiya'llāhu anhumâ*'dan rivâyet olunduğuna göre, Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* (altıncı sene-i Hicriyenin) Zilka'de (ayı) içinde umre etmek istemişti de (sefer etmişti. Fakat) Mekke müşrikleri Resûlullāh'ı Mekke'ye bırakmaktan imtinâ' etmişlerdi. Nihâyet Resûlullāh Mekkelilerle (sene-i âtiyede) üç gün Mekke'de kalmak üzere (Hudeybiye) de[1] bir sulh akdetti. Musâleha-nâme yazdıkları sırada müslümanlar, (Alî İbn-i Ebî Tâlib *rıdvânu'llāhi aleyh* yediyle) :

— Bu kitâbe, Muhammed Resûlullāh'ın mûcebince sulh olduğu maddeleri muhtevîdir, unvânını yazmışlardı. Müşrik murahhasları Resûl-i Ekrem'e :

— Biz, senin risâletini ikrâr etmiş değiliz ki! Biz, senin Resûlullāh olduğunu bilmiş ve tasdîk etmiş olsaydık seni (Mekke'ye girmekten) men' etmezdik. Şu kadar ki, sen, Muhammed İbn-i Abdi'llâh'sın! dediler. Resûlullāh bunlara cevâben :

— (Siz, beni tekzîb etseniz de vallāhi) ben, Resûlullāh'ım, Muhammed İbn-i Abdi'llâh'ım, dedi. Bundan sonra Alî'ye :

— Resûlullāh lâfzını sil! buyurdu. Alî :

— Hayır, vallāhi ben, senin (Resûlullāh unvânını) kat'iyen silemem! dedi. Bunun üzerine Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* kitabı aldı. Ve :

---

1 Hudeybiye, Mekke'ye bir konak mesâfede ve Medîne yolu üzerinde küçük bir köydür. Civârında bulunan bir kuyunun adiyle anılmıştır. Mescid-i Şecere de oradadır. Bu kelime bütün *Buhârî* nüshalarında yâ'nın tahfîfiyle zaptedilmiştir. Kādî Iyâz, bu kelimeyi biz de mütekaddimînden (Hudeybiye) zabt ettik. Halbuki bütün fukahâ ve muhaddisler teşdîd ile Hudeybiyye diye okurlar, diyor.

— Bu kitab Muhammed İbn-i Abdi'llâh'ın, mûcibince sulh olduğu şu maddeleri muhtevîdir, diye yaz (dır) dı : 1) Mekke'ye silâh sokmayacak, yalnız mahfazası içinde getirilebilecektir. 2) Mekkelilerden bir (er) kişi Muhammed'e tâbi' olmak isterse, Mekke'den çıka (rak Medîne'ye gide) miyecektir. Muhammed'in Ashâbından birisi Mekke'de kalmak isterse, bunun da Mekke'de ikāmeti men' edilmiyecektir.

(Ferdâsı sene) Resûlullāh Mekke'ye dâhil oldu. Muayyen üç gün geç (meğe yaklaş) ınca Mekke müşrikleri Alî'ye gelerek :

— Muâhede müddeti geçti. Artık Peygamber'ine söyle de Mekke'den çıksın! dediler. Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* de (Ashâbiyle birlikte) Mekke'den çıktı. (Bu sırada Hazret-i) Hamza'nın kızı (Resûl-i Ekrem'e) :

— Yâ ammî yâ ammî!, diye feryâd ederek arkalarına takılmıştı. Alî *radiya'llāhu anh* onu hemen tutup (mahfede bulunan) Fâtıma *radiya'llāhu anhâ*'ya hitâb ederek :

— Amucanın kızını al! deyip onu mahfeye yükledi. Râvî Berâ' İbn-i Âzib diyor ki : (Medîne'ye vardıktan sonra) Hamza'nın kızının misâfirliği hakkında Alî, Zeyd (İbn-i Hârise), Ca'fer nizâ' ettiler. Alî :

— Bint-i Hamza benim amucamın kızıdır. Onun terbiyesine ben herkesten ziyâde hak sâhibiyim, diyordu. Ca'fer de :

— O, benim amucamın kızıdır. Teyzesi de taht-ı nikâhımdadır. (Terbiyesi bana düşer) demişti. Zeyd de :

— O, benim kardeşimin kızıdır, bana herkesten yakın diyordu. (Resûl-i Ekrem'e arz-ı husûmet edildiğinde) Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* Bint-i Hamza'nın teyzesine âid olduğuna hükmederek :

— Teyze (hıdâne husûsunda) ana mesâbesindedir, buyurdu. Sonra Hazret-i Alî'ye :

— Sen bana (neseble, muhabbetle) bağlısın, ben de sana muttasılım, diye taltîf buyurdu. Ca'fer'i de taltîf ederek :

— Sen de hılkaten ve ahlâkan bana benzersin! dedi. Zeyd İbn-i Hârise'ye de :

— Sen bizim kardeşimiz, dostumuzsun! di (ye şeref ver) di.

İZÂHI

Buhârî Hudeybiye vâkıasını *Sahîh*'inin müteaddid bahislerinde rivâyet etmiştir. Diğer *Sıhah* ve *Sünen* sâhiblerinin de rivâyetleri vardır. Buhârî'nin yalnız burada Sulh bahsinde dört tarîk-ı rivâyeti vardır ki, birisi terceme ettiğimiz Berâ' hadîsidir. Berâ' Hazretlerine müntehî olan iki tarîk daha vardır ki, bunun birisini tercememizde kavis içinde gösterdik. Öbürüsünü ve İbn-i Ömer'e müntehî olan dördüncü bir tarîk-ı rivâyeti, ziyâdeyi muhtevî bulunduklarından bu ikisini de bervech-i âtî nakl ve terceme ediyoruz :

1) Berâ' İbn-i Âzib *radiya'llāhu anhümâ* mevadd-ı sulhiyeyi bildirerek demiştir ki :

Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* Hudeybiye günü müşriklerle üç madde üzerine sulh akdetmişti: 1) Müşriklerden her kim Allāh'a (îmân edip) gelirse Resûlullāh onu müşriklere iâde edecek, müslümanlardan da bir kişi şirk tarafına geçerse, Mekkeliler onu iâde etmeyecekler. 2) Mekke'ye gelecek sene girilecek ve Mekke'de ancak üç gün ikāmet edilecek. 3) Mekke'ye kılınç, yay ve emsâli silâh, mahfazası içinde olarak girilecek.

(Muâhede mevâddı tekarrür edip de yazılacağı sırada) Ebû Cendel (ki, Kureyş nâmına muâhedeyi imzâya me'mûr Süheyl İbn-i Amr'ın oğludur. Mekke'den, mahbesinden kaçarak) ayakları zincirde seke seke karargâha gelmiş (kendisini müslümanların arasına atmış)dı. (Süheyl muâhede-nâme mûcibince oğlunu istemekle) Resûl-i Ekrem Ebû Cendel'i Kureyş murahhaslarına iâde etti[1].

---

[1] عن البراء بن عازب رضى الله عنهما قال: صالح النبى صلى الله عليه و سلم المشركين

2) Abdullāh İbn-i Ömer *radiya'llāhu anhumâ*'dan rivâyet olunduğuna göre, Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* Umre niyetiyle (Medîne'den) çıkmıştı. Fakat küffâr-ı Kureyş Resûlullāh ile Kâ'be arasına haylûlet (edip men') ettiler. Resûlullāh da Hudeybiye'de kurbanını kesip tıraş oldu. (İhramdan çıktı). Ve müşriklerle: "*gelecek sene umre etmek ve Peygamber'in Ashâb'ı Mekkelilere karşı kılıçlardan başka silâhı hâmil olmamak, Mekke'de Mekkelilerin diledikleri müddetten ziyâde ikāmet etmemek*" üzere sulholdu. Bu sûretle Resûlullāh gelecek sene umre etti. Ve musâleha-nâme Mûcebince Mekke'ye dâhil olup üç gün ikāmet etti. (Bu müddetin hulûlünde) Mekkeliler Resûlullāh'a Mekke'den çıkmasını söylediler. Resûl-i Ekrem de çıktı[1].

Hudeybiye musâlehasının mufassal bir tarîk-ı rivâyeti de yakında Şurût bahsinde (1164) numara ile ve Misver İbn-i Mahreme ile Mervân'a müntehî bir senedle görülecektir. Hudeybiye musâlehası maddeleri müslümanlar hisâbına çok ağır olmakla berâber İslâm Dîni'nin ve İslâm devletinin varlığı Kureyş tarafından kabûl ve tasdîk edilmiş, demek olduğundan nefsü'l-emirde çok mühimdir. Ve İslâm'ın i'tilâ merhalelerinden en mebrûr bir dönüm noktasıdır. Başta Hazret-i Ömer olduğu halde Ashâb-ı Kirâm'dan pek çoğu musâleha şerâitine i'tirâz ettikleri halde Resûl-i Ekrem onun hukūku siyâsiye nokta-i nazarından ehemmiyetini müdrik bulunduğundan bu ağır şerâitle muâhede akdinden çekinmedi. Bu cihetleri (1164) numara ile terceme edeceğimiz hadîsin îzâhında göreceğiz.

1159. عَنْ أَبِي بَكْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ رَأَيْتُ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ عَلَى الْمِنْبَرِ وَ الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ

يوم الحديبية على ثلاثة اشياء: على ان من اتاه من المشركين رده اليهم و من اتاهم من المسلمين لم يردوه. و على ان يدخلها من قابل و يقيم بها ثلاثة ايام و لا يدخلها الا بجلبان السلاح السيف و القوس و نحوه فجاء ابو جندل يحجل فى قيوده. فرده اليهم [رواه البخارى].

1 عن ابن عمر رضى الله عنهما ان رسول الله صلى الله عليه و سلم خرج معتمرا فحال كفار قريش بينه و بين البيت فنحر هديه و حلق رأسه بالحديبية و قاضاهم على ان يعتمر العام المقبل ولا يحمل سلاحا عليهم الا سيوفا و لا يقيم بها الا ما احبوا فاعتمر من العام المقبل فدخلها كما كان صالحهم. فلما اقام بها ثلاثا امروه ان يخرج فخرج [رواه البخارى].

رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُمَا إِلَى جَنْبِهِ وَ هُوَ يُقْبِلُ عَلَى ٱلنَّاسِ مَرَّةً
وَ عَلَيْهِ أُخْرَى وَ يَقُولُ إِنَّ ٱبْنِي هٰذَا سَيِّدٌ وَ لَعَلَّ ٱللّٰهَ أَنْ
يُصْلِحَ بِهِ بَيْنَ فِئَتَيْنِ عَظِيمَتَيْنِ مِنَ ٱلْمُسْلِمِينَ .

TERCEMESİ

Ebû Bekre (Nufey' İbn-i Hâris) *radiya'llâhu anh*'den rivâyet olunduğuna göre müşârün-ileyh şöyle demiştir :

(Bir kere) gördüm ki, Resûlullâh *salla'llâhu aleyhi ve sellem* minber üzerinde (hafîdi) Hasen İbn-i Alî *radiya'llâhu anhumâ*'yı yanına alarak, bir kere cemâate, diğer bir def'a da Hasen İbn-i Alî'den yana dönüp ona işâret ederek :

— Bu benim oğlumdur, şeref sâhibi bir Efendidir. Umarım ki Allah, oğlum sebebiyle yakında müslümanlardan iki büyük fırkanın arasını ıslâh ede, buyurdu.

ÎZÂHI

Buhârî bu hadîsi buradan başka Hasen İbn-i Alî *radiya'l-lâhu anhumâ*'nın fazîletine dâir bir bâbında, Fiten ve Alâmet-i Nübüvvet bâblarında da tahrîc etmiştir. Ebû Dâvud Sünnet bahsinde, Tirmizi ile Nesâî de Menâkıb'de rivâyet etmişlerdir.

İmâm Buhârî *Sahîh*'inde bu hadîsi sevk ederken Hazret-i Hasen'in iki mühim İslâm fırkası arasındaki fitne ve fesâdı, ne sûretle izâle ve ıslâh ettiğini tebârüz ettirmek için Hazret-i Hasen'le Muâviye ordularının Medâyin'de karşı karşıya geldikleri bir sırada ve Hazret-i Hasan'ın ordusunda Peygamber'in bu necl-i necîbi uğrunda fedâ-yi câna ahd-ü peymân etmiş kırkbin cengâver bulunduğu halde, mücerred müslümanlar arasında kan dökülmesinden ictinâb ederek hilâfetten ferâgat ve Muâviye nâmına terk-i hilâfet ettiğini Hasen Basrî Hazretleri lisânından nakl ve rivâyet etmiştir ki, İslâm Târîhi'nin mühim bir safhasını bildirmektedir.

Şârih Aynî de *Umdetü'l-Kārî*'de bu vâkıaya takdîmen Hazret-i Alî'nin târîh-i şehâdetini tesbît etmiştir. Şimdi biz de bunları bir seyr-i târîhi ta'kîb ederek nakl ve îzâh edeceğiz.

Hazret-i Alî ile Muâviye arasında Hicret'in otuz yedi târihinde Sıffîn'de cereyân eden müsellâh ihtilâf bir hakeme havâle edilmesi ve bunun Amr İbn-i Âs'ın desîsesiyle akāmete mahkûm olması, Hazret-i Alî ordusunda ortaya bir Hâricî fırkası çıkarmıştı.

Hâricîler ihtilâfın hakem tarîkıyle hallini küfür addediyorlardı ve : "*Hakem yalnız Allāh'dır*", diyerek Hazret-i Alî'ye, tevbe ve tecdîd-i îmân etmedikçe itâat etmiyeceklerini i'lân etmişlerdi. Hazret-i Alî tarafından bi'l-vâsıta ve bilâ-vâsıta edilen va'z ve nasîhatler müessir olmayınca asker sevkine mecbûriyet hâsıl olmuş ve Nehrvan'da cereyân eden muhârebede ekserîsi katlolunmuştu. Fakat bunların bakıyyetü's-süyûfu burada şurada cem'iyet-i hafiyye hâlinde fitne ve fesad îkāından hâlî kalmıyorlardı. Nihâyet Hicretin kırkıncı senesi Ramazan'ında Hazret-i Alî, Muâviye ve Amr İbn-i Âs'ı öldürmek üzere bir sû-i kast tertîb ettiler ve buna üç kişiyi me'mûr ettiler. Bunlardan her biri aynı günde sabah namazında me'mur oldukları kimseleri öldürecekti. Hazret-i Alî'yi katle Abdurrahmân İbn-i Mülcem me'mûr olmuştu. Öbürleri bir eser-i tesâdüf kurtuldukları halde Cenâb-ı Murtezâ Kûfe mescidinde sabah namazını kılarken İbn-i Mülcem habîsinin zehirnâk kılıcıyle vurulmuş ve iki gün sonra şehîden vefât etmiştir.

Ehl-i rivâyet bu sû-i kasdin Hicret'in kırkıncı senesi Ramazan'ında vukū' bulduğunda ittifâk ettikleri halde gününü ta'yînde ihtilâf etmişlerdir : İbn-i Cevzî Rarmazan'dan on üç gün kala yâni Ramazan'ın on yedinci Cum'a günü vukū' bulduğunu bildirmiştir. Ebü'l-Yakzân da bu sûretle rivâyet etmiştir. İbn-i Heytem Ramazan'ın yirmi yedinci günü vukūunu kaydeder. Hasen İbn-i Alî *radiya'llāhu anhumâ*'dan da Leyle-i Kadir'de vukū' bulduğu ve iki gün yaşayıp vefât ettiği rivâyet edilmiştir.

Vâkıdî, Hazret-i Âlî'nin şehâdeti günü Hazret-i Hasen'e bîat edildiğini bildirmiştir. Bâzıları Hazret-i Alî'nin defni gecesi, bâzıları da iki gün sonra bîat edildiğini nakletmişlerdir. Hazret-i Hasen'e Kûfeliler bîat etmişlerdi. Şamlılar ise Muâviye taraftârı idiler.

İbn-i Hişâm'ın beyânına göre, Hazret-i Hasen İbn-i Alî'ye bîat edildikten sonra Cenâb-ı Peygamber'in bu müşfik hafîdi hilâfetten münbais halkın ihtilâfını günlerce düşünmüş, bir kısım halkın kendisini, diğer bir kısmının Muâviye'yi iltizâm ederek müslümanlar arasında kan dökülmesine bir türlü gönlü râzı olmayıp ıslâh-ı müslimîn için hilâfeti Muâviye'ye terk etmiştir ki, kırk birinci sene-i Hicriye Rebîü'l-evveli'nin beşinci gününe müsâdiftir. Rebîü'l-âhir, Cumâde'l-ûlâ rivâyetleri de vardır. Müddet-i hilâfeti altı aydan bir kaç gün noksandır. Bu yıla ehl-i haber (Ammü'l-cemâat) demişlerdir. Resûl-i Ekrem Efendimiz'in: *(umarım ki Cenâb-ı Hak bu oğlum sebebiyle yakında müslümanlardan iki fırkanın arasını ıslâh ede)* buyurmakla bu vâkıaya işâret buyurmuştur. Hâdisâtın ihbâr-ı Peygamberî vechile cereyân etmesi, Resûl-i Ekrem'in en büyük ve en açık mu'cizâtı cümlesindendir.

Şimdi hafîd-i Peygamberî'nin hakk-ı hilâfetini ne sûretle Muâviye'ye terk ve havâle buyurduğunu Buhârî'nin Hasen Basrî Hazretlerinden rivâyetinden öğreneceğiz. Hasen Basrî Hazretleri yemîn ile tevsîk-ı kelâm ederek demiştir ki :

Vallāhi Hasen İbn-i Alî, Muâviye'yi dağlar misâli (ardı, arkası görülmeyen) bir ordu ile (Medâyin) de karşılamıştı. Amr İbn-i Âs[1] Muâviye'yi harbe teşvîk ederek :

1 Amr, Âs İbn-i Vâil'in oğludur. "Âs" kelimiesini şârih Kastalânî *İrşâdü'-sârî'de* "*Âsi*" sûre tinde zabdetmiş ve bunun (باثبات الياء=yâ-yı izhâr ile âsî) diye tesbit eylemiştir ki, yanlıştır. Hadîste Siyerde ve bu i'tibâr ile ilm-i ricalde yüksek pâyeyi hâiz bulunan bu fâzıl şârihimizin bütün *Buhârî* nüshalarına muhâlifolanbu açık yanlışa nasıl düştüğünü bir türlü anlayamadık.

Amr İbn-i Âs, Necâşî'nin yanında müslüman olmuştur. Rivâyete göre, Amr müslüman olmazdan evvel Kureyş tarafından Habeşistan'a hicret eden müslümanları teslim etmesini teklif için Necâşî'ye gönderilmişti. Necâşî Resûl-i Ekrem'in nübüvvetine kanâat ettiğinden Kureyş'in bu teklifini reddetmelke berâber Amr İbn-i Âs'ı tâ'yîb ettiğinden orada müslüman olmuş ve sekizinci sene-i Hicriye Sâfer'inde Medîne'ye hicret etmiştir. Bir rivâyetee göre de, Hâlid İbn-i Velîd ve Osmân İbn-i Talha ile birlikte Mekke'nin fethinden altı ay önce Medîne'ye hicret edip müslümân olmuştur. Müteâkıben Resûl-i Ekrem müşârün-ileyhi Zâtü's-selâsil seriyyesine kumandan tâyin buyurmuştur. Sonra Amman'a Âmil tâ'yin buyurulup irtihâl-i Peygamberîy'e kadar orada kalmıştır. Ebû Bekr, Ömer *radiya'llāhu anhümâ* zamanlarında da Şam, Filistin, Mısr'ın fethine memur edilmiştir. Hazret-i Osman'ın şehâdetinden sonra Muâviye'nin yanına gitmiş ve müşâ-

— Ben (karşımızda bir ordu görüyorum ki, o, karşısındaki (kemmiyet ve keyfiyetce) akrânı orduyu kat'î sûrette boğup öldürmedikçe geri dönmeyecektir, dedi. Muâviye Amr İbn-i Âs'a — ki, bu iki zattan hayırlısı Muâviye'dir — cevâp vererek :

— Eğer muhâliflerimiz askerimizi, yâhud askerimiz muhâliflerimizi öldürürlerse (Allāh'ın îfâsını emrettiği) umûr-ı nâsı benim nâmıma îfâ etmeği kim tekeffül eder. Bana bu maktullerin âilelerine, eytâm ve erâmilina bakmağı kim deruhte eder? dedi. Ve (sulh olmak için) Hazret-i Hasen'e Kureyş'ten ve Abd-i Şems oğullarından iki kişi: Abdurrahmân İbn-i Semüre ile Abdullāh İbn-i Âmir İbn-i Küreyz'i gönderdi. Ve bunlara :

— Haydi şu adama (Hasen İbn-i Alî'ye) gidiniz, sulh arz ediniz, ona (sulha tâlib olduğumu) söyleyiniz, ne arzu ederse onları öğrenip geliniz! dedi. Bunlar Hazret-i Hasen'e gittiler, huzûruna girip görüştüler. Ve (Muâviye'nin teklîfini) söylediler. Metâlibini sordular. Hazret-i Hasen bunlara cevâben :

— Biz, Abdülmuttalib oğullarıyız. (Kerem ve semâhate alışmışız. Hilâfet nâmına) Beytü'l-mal'den bize düşen hisse nedir ki? (Onunla etrâfımızdaki muhtaçları infâk edeceğiz. Açlıktan milletin kanı büzülmüş. (Biribirini kırdığını görüyorsunuz) dedi. Onlar cevâben :

— Muâviye size şöyle şöyle (mal, elbîse, erzak) arz ediyor. (Bunları dağıtırsınız) ve daha neye ihtiyâcınız varsa onu sormamızı ve sizin bildirmenizi istiyor, dediler. Hazret-i Hasen:

— Bu söyledikleriniz şeyleri bana karşı kim tekeffül edip üzerine alır? dedi. Muaviye murahhasları :

— Biz deruhde ederiz! dediler. Ve Hazret-i Hasen ne istediyse onlar : "*Biz te'mîn ederiz*" diye karşıladılar. Bu sûretle Hazret-i Hasen sulh oldu.

---

rün-ileyhin Hazret-i Alî'ye husûmetini teşdîd etmiş ve Sıffîn vak'asında müşâvir-i hâssı bulunmuştur.

Son derece zekî, hatîb, şâir olan Amr İbn-i Âs, hiç şüphesiz Arab dâhîlerinden ma'dud mühim bir şahsiyettir. 43 târihinde vefât etmiş ve "*Mukattam*"a defnolunmuştur. Pek çok servet bırakmıştır. Kendisinden 39 hedîs rivâyet olunmuştur. Bunlardan üç hadîsin rivâyetinde Buhâri ile Müslim ittifâk, bir hâdis ile Buhârî, iki hadîs ile de Müslim infirâd etmişlerdir.

Hasen Basrî Hazretleri hadîsin sûret-i sevkı hakkında bu mühim ma'lûmâtı verdikten sonra: (Ebû Bekre *radiya'llāhu anh*'ten şöyle işittim) diye mevzûumuz olarak tercеme ettiğimiz hadîs-i şerîhi rivâyet ediyor [1].

Musâleha şartlarından bir mühimmi de Muâviye'nin vefâtından sonra hilâfetin müslimlerin şuyûuna muhavvel olması ve diledikleri kimseyi kendilerine halîfe intihab edebilmeleri şartı idi [2].

Hâşimîlerle, Emevîler arasında kadim zamanlaıdanberi akıp gelen bir kan devâm etmiş ve hiç bir zaman dinmemiştir. Bu kanlı ihtilâfın sadr-ı İslâm'da bir zaman için tevakkufu Hasen İbn-i Alî *radiya'llāhu anhümâ*'nın hilâfetden ferâgati sûretiyle müstesnâ bir fâsıla hâlinde görülür. Bunun için Resûl-i Ekrem bu vâkıaya ehemmiyet vermiş ve bâhir bir mu'cize olarak vukūundan evvel haber vermiştir. İmâm Hasen'in rahm-ü şefkati sadr-i İslâm'da Sıffîn ve Kerbelâ fâciaları arasında İslâm âlemine sulh ve sükûn te'mîn etmesi i'tibâriyle Buhârî bu hadîsi, Sulh bahsinde zikretmiştir.

Resûl-i Ekrem Efendimiz necl-i necîbi Hazret-i Hasen'-in aralarını ıslāh edeceğini haber verdiği iki İslâm fırkasını azametle tavsif buyurmuştur. Bu iki ordudan İmam Hasen ordusunun kemiyyetini, Hasen Basrî Hazretleri'nin (dağlar gibi) tavsîfi ve teşbîhi kemâl-i vuzûh ve belâğatle ifâde etmektedir. Müşebbehünbih olan dağların önünden arkası görülmediğine göre Hazret-i Hasen ordusunun ardı, arkası görülmiyecek derecede muazzam bir ordu olduğu müstefâd olur /*Aynî*/.

[1] عن الحسن يقول: استقبل و الله الحسن بن على معاوية بكتائب امثال الجبال. فقال عمرو بن العاص انى لارى كتائب لا تولى حتى تقتل اقرانها. فقال له معاوية: و كان و الله خير الرجلين اى عمرو ان قتل هؤلاء هؤلاء و هؤلاء هؤلاء، من لى بامور الناس، من لى بنسائهم، من لى بضيعتهم فبعث اليه رجلين من قريش، من بنى عبد شمس عبد الرحمن بن سمرة و عبد الله بن عامر ابن كريز. فقال: اذهبا الى هذا الرجل فاعرضا عليه و قولا له و اطلبا اليه. فاتياه فدخلا عليه فتكلما و قالا له فطلبا اليه. فقال لهما الحسن بن على: انا بنو عبد المطلب و قد اصبنا من هذا المال و ان هذه الامة قد عاثت فى دمائها. قالا فانه يعرض عليك كذا و كذا و يطلب اليك و يسألك. قال: فمن لى بهذا؟ قالا: نحن لك به فما سألهما شيأ الا قالا: نحن لك به فصالحه. فقال الحسن: و لقد سمعت ابابكرة يقول الحديث [رواه البخارى].

[2] *Ya'kubî:* C 2, S 254

Hazret-i Hasen'in istinâd ettiği kuvve-i askeriyenin keyfiyetine gelince, onun derece-i hamâset ve şecâatini de ağyârin şehâdet ve takdîri ifâde ediyor: Amr İbn-i Âs — ki, Muâviye'nin müşâvir-i hâssı idi — :

— Ben karşımızda öyle bir ordu görüyorum ki, o, karşısındaki kemiyetce akrânı olan ordumuzu tepelemedikçe geri dönmiyecektir, diye tavsîf ediyor. Filhakîka Şârih Kirmânî'nin beyânına göre, Hazret-i Hasen'in ordusunda kendi uğrunda fedâ-yi cân etmek üzere arz-ı bîat etmiş kırk bin cengâver bahâdır vardı. Amr İbn-i Âs'ın gözünü yıldıran, bu mühîb kuvvet idi. Fakat İbn-i Âs, sulh olup da bu kuvvetin bu halde bırakılmasını da doğru bulmuyordu. Muâviye'yi harbe teşvîk ediyordu. Muâviye ise harb taraftârı değildi. Bu kadar müslüman kırılıp yüz binlerce eytâm ve erâmil bıraktıktan sonra muzaffer olsak bile bu zaferin ne kazancı olur. Bu âilelere kim bakacak, buyurdu. Bu cihetle Hasen Basrî Hazretleri —Muâviye ile Amr İbn-i Âs'ı kasd ederek— : "*Vallâhi bu iki kişinin hayırlısı Muâviye'dir*" demiştir. Muâviye'nin hayır ile tavsîfi Amr İbn-i Âs'a nisbetledir. Yoksa Hasen İbn-i Alî'ye kıyâs ile değildir. Şârih Aynî bu noktayı kayd ederek: "*Hazret-i Hasen'in o devirde Muâviye'den hayırlı olduğunda hiç şübhe yoktur.*" diyor. Muâviye'nin Amr İbn-i Âs'dan hayırlı olmasının bir ciheti de Amr'ın Hazret-i Hasen'e Muâviye'den ziyâde husûmet beslemesinden nâşîdir, deniliyor.

Hazret-i Hasen'in istinâd ettiği fırka-i askeriyenin maddî, mânevî fâikıyeti ile berâber hilâfetten ferâğat etmesi bir zillet eseri olmayıp mücerred ümmet-i İslâmiyenin selâmeti nâmına yüksek bir maslahat-ı dîniye mülâhazasiyle vukû' bulduğunu Aynî ve diğer *Buhârî* Şârihleri kayd etmişlerdir. Resûl-i Ekrem Efendimiz'in Hafîd-i mükerremini (Seyyid) unvân-ı muhteşemi ile tevsif buyurmaları da bunu ifâde etmektedir.

Şârih Kastalânî İbn-i Esîr'in El-Kâmil'inden naklen şunu kayd etmiştir : Müsâleha mes'elesi, Hazret-i Hasen'in Muâviye'ye gönderdiği bir mektûbiyle başlamıştır. Hafîd-i Nebevî bu mektûbunda bâzı sulh şartları yazmıştı. İmam Hasen'in bu mektûbu Muâviye'ye vâsıl olmazdan evvel müşârün-ileyh de yukarıda bildirdiğimiz iki murahhasını Hazret-i Hasen'e göndermişti. Bunlar, alt tarafı Muâviye'nin mühriyle mahtum beyaz bir

kâğıdı hâmil bulunuyorlardı. Muâviye Hazret-i Hasen'e gönderdiği bir mektûbunda: "*Altını mühürlediğim bu beyaz sahifeye ne dilersen yaz! Kabûlümdür, o senindir.*" diyordu. Hazret-i Hasen bu sahife ile Kûfe Beytülmâlinde mevcud meblâğın kendisine verilmesini, bir de Fars hıttası muzâfâtından Darebkerd [1] kasabası haracının kendisine bırakılmasını istemişti. Hazret-i Hasen emr-i hilâfeti Muâviye'ye teslîm edip şerâit-i sulhiyenin îfâsı sırası geldiğinde ve İmam Hasen tarafından o mühürlü sahîfede muharrer şerâit taleb edildiğinde Muâviye bundan imtinâ ederek: Yalnız bana gönderdiğin sahîfede muharrer şeyleri verebilirim, demiştir. Sonra İmam Hasen Medîne'ye çekilip gitmiştir.

Hasen İbn-i Alî *radiya'llāhu anhümâ* Hâşimî'dir. Vâlidesi Fâtıme *radiya'llāhu anhümâ*'dır. Resûl-i Ekrem'in büyük torunudur. Üçüncü sene-i hicriye Ramazan'ında dünyâya gelmiştir. Hazret-i Enes İbn-i Mâlik: Resûlullāh'a vechen en çok benzeyen hafîdi Hasen İbn-i Alî'dir, demiştir. Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*: "*Hasen'le Hüseyin ehl-i Cennet gençlerinin şereflileridir.*" buyurmuştur. Resûl-i Ekrem'den on üç hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Babası Hazret-i Alî'den, halası Hind'den de rivâyeti vardır. Kendisinden de oğlu Hasen, Rebîa, Ebû Vâil, İbn-i Sîrîn rivâyet etmişlerdir. Sabr-ü keremi ve sâir mekârim-i ahlâkı hakkında pek çok nevâdir menkuldür. İbn-i Cüd'ân İmâm Hasen'in on beş def'a yaya olarak haccettiğini ve iki def'a malının hepsini, üç def'a da servetinin nısfını tasadduk eylediğini bildirmiştir.

37 yaşında mesned-i hilâfete geçmiş, yedi ay kadar Irak, Hicaz, Horasan, Yemen cihetlerine hükümrân olduktan sonra yukarıda îzâh ettiğimiz vechile hilâfetten ferâgat etmiştir. Bundan sonra yedi sene kadar daha muammer olup Hicret-i Muhammediye'nin 49 târihinde mesmûmen Medîne'de irtihâl etmiştir. Ve Bakî' kabristanına defnedilmiştir. Sa'lebe İbn-i Ebî Mâlik: Hazret-i

[1] Dârâbkerd'in mu'rebi Darebcird'dir. İran'ın Fâris hıttasında Fesâ muzâfâtından bir kasaba olup Şîraz'ın iki yüz kilometre cenûb-ı şarkîsinde vâkı' ve on beş bin kadar ahâlîyi câmi'dir. Vaktiyle daha büyük ve ma'mûr olup şimdiki halde ekser yerleri harabdır. Kurbunda kaya tuzu ma'deni vardır. Bu isim, Furs mülûk-i kadîmesinden Dârâb İbn-i Behmen tarafından te'sîs edilmiş olduğunu gösteriyorr [*Kāmûsü'l-A'lâm*].

Hasen'in defninde hazır bulunduk; bir iğne atılsa insan üzerine düşerdi, denilecek derecede Bakî'in dolduğunu gördüm, demiştir.

Muâviye *radiya'llâhu anh*, Ebû Süfyân, Sahr İbn-i Harb'in oğludur. Feth-i Mekke sırasında müslüman olmuştur. Hâfız Şemsüddîn Zehebî, Muâviye'nin yirmi sene vâli, yirmi sene de Melik olarak Şam'da bulunduğunu kayd ettikten sonra müşârün-ileyhin halîm, kerîm, siyâsî, âkıl, mekkâr bir zât olduğunu emâret ve idâre-i mülk için yaratılmış re'y ve dehâ sâhibi bulunduğunu bildirmiştir. Resûl-i Ekrem Efendimiz Muâviye Hazretlerine : "*Eğer Melik olursan adâlet eyle*" buyurmuştur. Müşârün-ileyhten naklolunan şu söz, idâre-i mülkteki siyâsetinin esâsını ifâde etmektedir : "*Halkın bana pamuk ipliği ile bağlı bulunması kâfîdir. Ben onu hiç bir zaman koparmam : halk bana doğru gelmezse ben ona yaklaşırım*" dermiş. Kendisinden (130) hadîs rivâyet edilmiştir. Bunlardan dördünün rivâyetinde Buhârî ile Müslim ittifâk etmişlerdir. Dört hadîsin rivâyetinde Buhârî, beş hadîsin rivâyetinde de Müslim infirâd eylemişlerdir. Ebû Zerr-i Gıfârî, İbn-i Abbâs gibi Sahâbî'nin kendisinden rivâyetleri vardır. Tâbiî'nden de Cübeyr İbn-i Nüfeyr, Saîd İbn-i Müseyyeb ve daha başkaları rivâyet etmişlerdir. Hicret-i Muhammediyye'nin (60) ıncı senesi Receb'inde vefât etmiştir.

1160. عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا قَالَتْ سَمِعَ النَّبِيُّ
صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ صَوْتَ خُصُومٍ بِالْبَابِ عَالِيَةٍ
أَصْوَاتُهُمَا وَ إِذَا أَحَدُهُمَا يَسْتَوْضِعُ الْآخَرَ وَ يَسْتَرْفِقُهُ فِي
شَيْءٍ وَ هُوَ يَقُولُ وَ اللّٰهِ لَا أَفْعَلُ فَخَرَجَ عَلَيْهِمَا رَسُولُ اللّٰهِ
صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ فَقَالَ أَيْنَ الْمُتَأَلِّي عَلَى اللّٰهِ لَا يَفْعَلُ
الْمَعْرُوفَ فَقَالَ أَنَا يَا رَسُولَ اللّٰهِ فَلَهُ أَيُّ ذٰلِكَ أَحَبَّ .

***

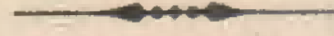
Tercemesi

Âişe *radiya'llāhu anhâ*'dan rivâyet olunduğuna göre, müşârün-ileyhâ demiştir ki : Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* (bir kere hâne-i saâdet) kapısı önünde (bir alacak da'vâsından) hasımların yüksek sesle nizâ ettiklerini işitmişti. İki muhâsımdan biri, (medyûn) öbüründen (dâyinden) deynin bir mikdârını bağışlamasını, alacağını rıfk ile taleb etmesini istiyordu. Dâyin ise :

— Vallāhi bağışlamam! diye yemîn edip duruyordu. Bunun üzerine Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* (hâne-i Saâdet'ten) bu iki muhâsımın yanına çıkarak :

— Ma'rûf (ve meşrû') olan bir iyiliği işlememek üzere yemîn eden nerededir (, kimdir?) diye sordu. Dâyin (kemâl-i hicâb ile) :

— Benim yâ Resûla'llāh! dedi ve şimdi medyun nasıl arzu ederse öyle olsun (diye yarı yarıya sulh oldu).

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

كِتَابُ الشُّرُوطِ

BU BAHİS, SAHÎH OLAN VE OLMIYAN ŞARTLARIN AHKÂMINI BİLDİREN AHÂDÎS-İ ŞERÎFEYİ MUHTEVÎDİR

Şurût, şartın cem'idir. *Şart* lûgaten alâmetten ibârettir. Bu cihetle Kıyâmet alâmetlerine *Eşrât-ı sâat* denilmiştir. Şurût-ı salât da böyle : namazın sıhhatinin alâmetleri demektir.

Istılahta şart, bir şey'in vücûdü kendisine tevakkuf eden ve fakat mâhiyetinde dâhil olmıyan şeydir. Bâzı âlimler de şartı, kendisinin intifâsından meşrûtun intifâsı lâzım gelip vücûdünden meşrûtun lizâtihi ne vücûdü, ne de ademi lâzım olmıyan şeydir, sûretinde ta'rîf etmişlerdir. Birinci kayıd ile مانع = *mâni'* hâric kalır. Çünkü mâni'in ademinden bir şey lâzım gelmez. İkinci kayd ile *sebeb* hâric kalır. Çünkü sebebin vücûdü müsebbebin vücûdünü muktezîdir. Üçüncü kayıd ile de *şartın sebebe mükāreneti* hâric kalır. Çünkü bu da vücûdü mûcibdir. Zekâtta *havl* ile *nisâb*'ın vücûdü gibi. *Savl* ki, vücûb-i zekâtın şartıdır. Nisâb ki, bu da vücûb-ı zekâtın sebebidir. Binâenaleyh şart ile sebebin mukārinetinden, ta'bîr-i âharle havl ile nisâbın vücûdünden zekâtın vücûdü lâzım gelir.

Kitâbü'ş-şurût unvânı yalnız Ebû Zerr'in rivâyetinde vardır. Diğer Buhârî râvîleri bu umûmî unvânı rivâyet etmiyerek yalnız : (Bu bâb, İslâm dînine dâhil olmakta, ah-

kâmda, mübâyeada câiz olan şartları beyâna dâirdir)[1] sûretindeki husûsî unvânı rivâyet etmişlerdir.

Bu unvanda *ahkâm* ile murâd, bilumûm akidler, feshler ve sâir muâmelelerdir. *Mübâyea* da hassı, amme atf kabîlindendir ve akid de dâhildir. Şu halde İmam Buhârî bize bu bâbında İslâm'a dâhil olurken dermiyan edilmesi câiz olan şartlara dâir hadîs-i şerîfleri rivâyet edeceğini va'd ediyor, demektir.

Bunlardan birincisi için Buhârî iki hadîs rivâyet etmiştir. Bunun birincisi Hudeybiye müsâlâhanâmesine âid bir rivâyet tarîkıdır. Bu, yakında geçtiği gibi iki, üç hadîs sonra da en mufassal bir metin ile gelecektir.

İkincisi Cerîr İbn-i Abdillâh Becelî hadîsidir ki, iki tarîk ile rivâyet edilmiştir. Birinci rivâyete göre Cerîr[2] *radiya'llâhu anh:* [Ben Resûlullâh *salla'llâhu aleyhi ve sellem*'e (müslüman olmak üzere) bîat ettim. O, bana (şart kıldığı şeyler arasında) her müslümana hayırhâh olmağı da şart kıldı. (Ben de bu şart üzerine bîat ettim)] demiştir[3].

---

[1] باب ما يجوز من الشروط فى الاسلام و الاحكام و المبايعة [بخارى].

[2] عن جرير رضى الله عنه يقول : بايعت رسول الله صلى الله عليه و سلم فاشترط على : و النصح لكل مسلم [رواه البخارى].

[3] Cerîr *radiya'llâhu anh* onuncu sene-i Hicriye'de ve bir rivâyete göre, irtihâl-i Peygamberî'den kırk gün evvel müslüman olmuştur. Müşârün-ileyh Hazretleri (Buceyle) kavminin rüesâsından olmakla taraf-ı Risâlet'ten oturması için bir kaftan serilerek i'zâz edilmiştir. Bu münâsebetle: (اذا اتاكم كريم قوم فاكرموه = *Size bir kavmin sâhib-i kerem ulusu geldiğinde ona ikrâm ediniz)* buyurulmuştur. Cerîr, taraf-ı Risâlet'ten Yemen'e âmil tâyin olunmuş ve Medâyin'in fethinde hazır bulunup büyük hizmetleri görülmüştür. Kadısiyye harbinde de İslâm ordusunun sağ cenâhına kumanda etmiştir. Hazret-i Ömer Cerîr'i çok severdi. Melîhü'l-vech olduğu için: *(Cerîr İslâm Ümmetinin Yûsüfüdür)* der idi. Müteferrik bulunan Büceyle kabîlesini zamân-ı hilâfetinde toplayıp Cerîr'i reis nasb etmiştir. Cerîr

İkinci rivâyete göre, Cerîr Hazretleri : (Ben Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'e namazı ikāme etmek, zekât vermek, ve her müslümana samîmiyetle hayırhâlı olmak üzere bîat ettim) demiştir[1].

Bu hadîsi Buhârî bu iki tarîk ile Îman bahsinde de rivâyet etmiştir. Oradaki rivâyette hadîsin sevki şu ma'lûmâtı ihtivâ etmektedir : Basra vâlisi Muğîre İbn-i Şu'be *radi-ya'llāhu anh* vefât ettiğinde Cerîr Hazretleri orada bulunmuş ve hükûmet reisinin yokluğundan bilistifâde bir kargaşalık çıkar endişesiyle onu önlemek için bir hutbe îrâd edip Allāh'a hamd-ü senâ ettikten sonra : Ey müslümanlar! Başınıza bir Emîr gelinceye kadar Allah'dan ittikā ediniz!. Ol Allah ki, birdir; şerîki, nazîri yoktur. Vekār ve sekînet üzere bulununuz!. Şimdi Emîriniz de gelecektir, diye nasîhat etmiş, sonra : Vefât eden Emîrinize Allah'dan afv-ü mağfiret dileyiniz. Çünkü o, afvi severdi, demiş ve daha sonra :

— Ey cemâat! Ben müslüman olurken Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'e : Yâ Resûlullāh! Sana müslüman olmak üzere bîat edeceğim, dedim. Resûl-i Ekrem bana : her müslümana hayırhâh olmağı şart etti. Ben de bu şart üzerine bîat ettim, demiş ve Beytu'llāh cihetine işâret ederek :

— Şu Mescid'in sâhibine yemîn ederim ki, ben sizin hayırhâhınızım, demiş ve istiğfâr ederek minberden inmiştir[2].

Hazretlerinden yüz hadîs rivâyet edilmiştir. Bunlardan sekiz hadîsi Buhârî ile Müslim müştereken rivâyet etmiştir. Bir hadîsi Buhârî, altı hadîsi de Müslim tarafından ayrıca rivâyet olunmuştur. Müşârün-ileyh Kûfe'de ihtiyâr-ı ikāmet edip (51) ve bir rivâyette (54) târihinde vefât etmiştir.

1 عن جرير بن عبد الله قال: بايعت رسول الله صلى الله عليه و سلم على اقام الصلاة و ايتاء الزكاة و النصح لكل مسلم [رواه البخارى].

2 عن جرير بن عبد الله يقول يوم مات المغيرة بن شعبة قام فحمد الله و اثنى عليه و

Bu şart, İslâm'a duhulde iltizâmı câiz olan şart oluyor. Bunun muhâlifi ki, din kardeşine hayırhâh olmamağı şart kılmaktır. Bu da câiz olmuyor. Diğer tarîk-ı rivâyetde zikrolunduğu üzere namaz kılmak, zekât vermek şartları câiz oluyor da muhâlifleri câiz olmuyor.

Bir fıkra : Vaktiyle frengin birisi bir müslüman sefir olan dostuna :

— İslâm dînini çok seviyorum ve müslüman olmak istiyorum. Fakat günde beş vakit namaz kılmak çok güç, demiş. Sefir :

— Mösyö, müslüman ol da namaz kılma, beis yok; ben de kılmıyorum, demiş. Frenk :

— Ya oruca ne dersin? demiş. Sefir :

— Oruç da tutmayabilirsin; ben de tutmıyorum, demiş. Frenk muhâtabına :

— Öyle ise bu şerâit dâiresinde aramızda bir fark yoktur, diye müskit bir cevab vermiş.

Bundan sonra Buhârî akidler, feshler ve sâir medenî muâmeleler hakkında da bir kaç hadîs rivâyet etmiştir ki, bunların terceme ve îzahları (976, 1050, 1122) numaralarda geçmiştir.

***

1161. عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ رَضِىَ ٱللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ أَحَقُّ ٱلشُّرُوطِ أَنْ تُوفُوا بِهِ مَا ٱسْتَحْلَلْتُمْ بِهِ ٱلْفُرُوجَ .

قال: عليكم باتقاء الله وحده لا شريك له و الوقار و السكينة حتى يأتيكم امير. فانما يأتيكم الآن. ثم قال استغفروا لاميركم فانه كان يحب العفو. ثم قال اما بعد فانى اتيت النبى صلى الله عليه و سلم قلت ابايعك على الاسلام فشرط على النصح لكل مسلم فبايعته على هذا. و رب هذا المسجد انى لناصح لكم. ثم استغفر و نزل [رواه البخارى].

TERCEMESİ

Ukbe İbn-i Âmir *radiya'llāhu anh*'den Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in :

[*Îfâ etmeniz îcâb eden şartlardan evlâ olanı, halâllığı taleb edilen kadının* (mehir) *şartıdır*] buyurduğu rivâyet edilmiştir.

ÎZÂHI

Bu hadîsi Ebû Dâvud, Tirmizî, İbn-i Mâce Nikâh bahsinde tahrîc etmişlerdir. Nesâî de hem Nikâh'da, hem de Şart bahsinde rivâyet etmiştir. Hadîsin mensûb olduğu metn-i *Buhârî*'deki bâbın unvânı: (Nikâh akdedilirken tâyin edilen mehr şartının hükmü) sûretindedir. Bu unvandan sonra Buhârî'nin muallâk şu iki rivâyeti vardır :

BİRİNCİSİ : Hazret-i Ömer'in en yüksek hukūkî bir düstur olarak söylediği : *(Hukūkun durak yerleri şartlardır)* vecîzesidir. Hazret-i Ömer bu vecîzesini kendisine ref' edilen bir karı-koca da'vâsında kadın tarafından fesh-i nikâh taleb edilerek esnâ-yî akidde vaktiyle hakk-ı feshi hâiz olmayı şart kıldığı dermiyân edilmesi üzerine Halîfe Hazretleri :

— لها شرطها = *Kadının şartı, mükteseb hakkıdır,* diye hükmetmiştir. Bunun üzerine zevc i'tirâz ederek:

— اذا يطلقننا = *Şu halde kadınlar bizi boşarlar demek olur,* demesi üzerine Hazret-i Ömer:

— ان مقاطع الحقوق عند الشروط = *Hukūkun mevâkıfi, hiç şübhesiz şartların yanındadır,* buyurmuştur.

Buhârî'nin bu ta'lîkını İbn-i Ebî Şeybe de *Musannef*'inde mevsûlen rivâyet etmiştir.

İKİNCİSİ : Resûl-i Ekrem'in kerîme-i muhteremeleri Zeyneb *radiya'llāhu anhâ*'nın zevci Ebu'l-Âs İbn-i Rebî' hakkında : (حدثنى و صدقنى و وعدنى فوفى لى = *Ebu'l-Âs geç kalmıştır. Fakat beni tasdîk etmiştir; bana va'd etmiş, ve va'dini yerine getirmiştir)* diye musâheretini senâ buyurmasıdır.

Buhârî'nin Nikâh bahsinde mevzûlen rivâyet edeceği bu hadîs-i şerîfin îzâhı şöyledir: Resûl-i Ekrem nübüvvetle ba's buyurulmazdan evvel kerîme-i muhteremeleri Zeyneb'i Ebu'l-Âs İbn-i Rebî' ile evlendirmişti. Ebu'l-Âs'ın vâlidesi Hind,

Hadîcetü'l-Kübrâ Hazretlerinin hemşîresi bulunması bu izdivâca vesiyle olmuştu. Resûl-i Ekrem nübüvvetle ba's olunduktan sonra Zeyneb îmân etmiş fakat kocası Ebü'l-Âs hâl-i küfürde kalmıştı. Bedir gazâsında Ebü'l-Âs esirler arasında bulunuyordu. Resûl-i Ekrem'in dâmatlığı şerefine hürmeten bilâ-bedel bırakıldı. O da Resûl-i Ekrem'in emr-ü işâreti üzerine Mekke'ye avdet etiğinde Zeyneb'i Medîne'ye gönderdi. Kendisi de Mekke'nin fethinden evvel (7) inci sene-i Hicriyede müslüman olup Medîne'ye hicret etti. Zeyneb de kendisine teslîm olundu. Müşârün-ileyh Hicret'in (12) inci senesi vefât etmiştir. Zeyneb'in kızı Ümâmey'i Hazret-i Alî tezevvüc etmiştir.

Misver İbn-i Mahreme'nin rivâyetine göre, Ebu'l-Âs'ın Resûl-i Ekrem'e musâheret şerefini hâiz olmasına ve îzâh ettiğimiz vâkıalara işâret edilerek : *(Ebü'l-Âs'ın müslümanlığı gecikti. Fakat nihâyette beni tasdîk etti. Kerîmemi göndermek için bana söz verdi ve va'dini yerine getirdi)* buyurmuştur ki, hdîsin sebeb-i sevki de bu incâzi va'd keyfiyetidir.

İkmal sâhibinin : "*Hadîsteki ehak ta'bîri, ulemânın hepsine göre* (evlâ) *mânâsınadır, ilzam ve îcab mânâsına değildir. Yalnız bâzıları vücûba hamletmiştir*" dediği Şârih Aynî tarafından nakledildiğinden biz de (evlâ) diye terceme ettik.

Akd-i nikâhda îfâsı evlâ olan şurût nedir ?. Her gûnâ şartların hepsine şâmil midir; yoksa mübah olan şartlar mı matlubtur; yâhud —mehir gibi ve mehrin kemiyeti, def'aten veyâ mükassatan verilmesi gibi— nikâha müteallik şartlar mı kasd olunmuştur?. Şurası kat'îdir ki, şer'an câiz olmayan şartlar bu mevzûdan hâriçtir. Ve câiz olmayan şartlar ittihaz edilse bile îfâ olunmazlar. Yine böyle akd-i nikâhın muktezâsına münâfî olan şartlar da hâriçtir. Meselâ tatlik etmek şartı akd-i nikâhın muktezâsına münâfîdir. Bu nevi' şartlara i'tibar câiz değildir. Belki lâğvdir, nikâh sahîh ve mu'teberdir. Bu cihet müttefekun-aleyhtir.

Muhtelefün-fîh olan cihet her câiz olan şartı îfâ lâzım mıdır, yoksa nikâha teallûk eden şartlar mı îfâ edilir? Nevevî bu noktayı îzâh ederek diyor ki: İmâm-ı Şâfiî ile ulemânın ekserîsine göre hadîste zikrolunan ve akd-i nikâhta mu'temed olan şartlar, nikâhın muktezâsına münâfî olmayan, belki nikâhtan matlûb olan gāye ve maksada muvâfık bulunan şartlardır: Ma'ruf vechile hüsnü muâşeret,

ma'rûf vechile infak, iksâ, iskân gibi ki bunlar, hayat yoldaşı olan kadının hayâtî haklarından hiç birisinin kesr ve tehdîd edilmemesini te'mîne ma'tuftur.

Akd-i nikâhın muktezâsına mugāyir olan şartlar ise yukarıda zirkolunan şartların muhâlifi olan şartlardır. Kadının örf ve âdete göre maîşetine bakmamak, zevcî mukārenette bulunmamak, kadını evde habsedip onunla akrabâya müsâferet etmemek gibi şartlardır ki, bu nevi' şartlara vefâ vacib olmaz. Belki bunlar lâğvdir. Ve mehr-i misl ile nikâh sahîh ve mu'teberdir.

Görülüyor ki, yukarıdaki misallerde hep zevcenin hukuk ve menâfiine âid şartlar zikredilmiştir. Halbuki çok def'a zevcenin mehr-i muaccel ve müeççeli tâyin edilmekle berâber velî tarafından da kendisine bir meblâğın edâsı veya bir şey'in hediye edilmesi şart kılındığı vâkı'dir. Velî, esnâ-yi akidde mehirden başka kendisine de bir şey'in verilmesini şart kılarsa, zevc üzerine o şartı îfâ etmek de vâcib midir ? Bu husus ta da ulemânın ihtilâfı vardır :

Bâzı âlimler bunu da kadının hurmet-i bıd'ını istihlâl şerâitinden sayarak zevc üzerine îfâsı vâcibdir, demişlerdir. Atâ İbn-i Ebî Rebâh, Tûsî, Zührî ise, velînin kendisine âid olmak üzere şart kıldığı şey'in de zevceye âid olduğuna zâhib olmuşlardır. Ömer İbn-i Abdi'l-Âzîz de bu sûretle hükmetmiştir. Süfyân-ı Sevrî'nin, Ebû Ubeyd'in ictihadları da bu merkezdedir. Alî İbn-i Hüseyn ile Mesruk ise, velîye âidtir, demişlerdir. İkrime de eğer şart, nikâhı akd eden kişiye âid ise zevc, o âkide karşı şartı îfâ eder, demiştir. Bâzı ulemâ da : "*Zevceden başkasına karşı şart dermiyânı, yalnız zevcenin babasına hâstır. Çünkü babanın, çocuğunun malına hakk-ı şumûlü vardır.*" demişlerdir.

1162. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ وَ زَيْدِ بْنِ خَالِدٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا أَنَّهُمَا قَالَا إِنَّ رَجُلًا مِنَ الْأَعْرَابِ أَتَى رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللّٰهِ أَنْشُدُكَ اللّٰهَ إِلَّا قَضَيْتَ لِي بِكِتَابِ اللّٰهِ فَقَالَ الْخَصْمُ الْآخَرُ وَ هُوَ أَفْقَهُ مِنْهُ نَعَمْ فَاقْضِ بَيْنَنَا

بِكِتَابِ اللّٰهِ وَ ائْذَنْ لِي فَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قُلْ قَالَ إِنَّ ابْنِي كَانَ عَسِيفاً عَلَى هٰذَا فَزَنَى بِامْرَأَتِهِ وَ إِنِّي أُخْبِرْتُ أَنَّ عَلَى ابْنِي الرَّجْمَ فَافْتَدَيْتُ ابْنِي مِنْهُ بِمِائَةِ شَاةٍ وَ وَلِيدَةٍ فَسَأَلْتُ أَهْلَ الْعِلْمِ فَأَخْبَرُونِي أَنَّمَا عَلَى ابْنِي مِائَةُ جَلْدَةٍ وَ تَغْرِيبُ عَامٍ وَ أَنَّ عَلَى امْرَأَةِ هٰذَا الرَّجْمَ فَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَ الَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَأَقْضِيَنَّ بَيْنَكُمَا بِكِتَابِ اللّٰهِ الْوَلِيدَةُ وَ الْغَنَمُ رَدٌّ عَلَيْكَ وَ عَلَى ابْنِكَ جَلْدُ مِائَةٍ وَ تَغْرِيبُ عَامٍ أُغْدُ يَا أُنَيْسُ إِلَى امْرَأَةِ هٰذَا فَإِنِ اعْتَرَفَتْ فَارْجُمْهَا قَالَ فَغَدَا عَلَيْهَا فَاعْتَرَفَتْ فَأَمَرَ بِهَا رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ فَرُجِمَتْ .

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre ve Zeyd İbn-i Hâlid Cühenî *radiya'llāhu anhümâ*'dan rivâyet olunduğuna göre, müşârün-ileyhimâ demişlerdir ki : Bedevî arablardan bir kişi (hasmı ile birlikte) Resûla'llāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'e gelmişti de :

— Yâ Resûla'llāh! Size Allah nâmına yemîn eder, ve yalnız Allāh'ın Kitâbiyle hükmetmenizi dilerim, demişti. Öbür hasım ise daha dirâyetli ve edepli idi. O da :

— Evet yâ Resûla'llāh, aramızda Kitâbu'llāh ile hükm ediniz ve (söz söylemek üzere) bana müsâade buyurunuz! dedi. Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* de :

— Söyle! buyurdu. İkinci hasım söze başlayıp :

— Benim oğlum, bu A'râbînin yanında ecîr (çoban) idi. Bunun karısına zinâ etmiş. Bana söylendiğine göre oğluma recim lâzım gelirmiş. Bu cihetle ben, bu adama yüz koyun, bir de câriye vererek oğlumu kurtardım. Bilâhare ehl-i ilim (olan Ashâb) a sorduğumda onlar da : (henüz bekâr olan) oğluma yüz deynek had ile bir sene nefy-ü tağrib, bunun karısına da recim îcâb ettiğini haber verdiler (şimdi ne buyurulur yâ Resûla'llāh!) dedi. Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* de :

— Hayâtım yed-i kudretinde olan Allāh'a yemîn ederim ki, ben, aranızda Kitâbu'llāh ile hükmedeceğim : Câriye ile koyunlar sana reddolunur. Oğluna da yüz değnek vurulup bir sene nefyedilir, dedi. (Sonra Ashab'dan) Üneyse de :

— Bu Bedevînin karısına git! Günâhını i'tirâf ederse onu recmet! buyurdu. Râvî : "Üneys, kadına gitti. Kadın da fenâlığı i'tirâf etmesi üzerine Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in emriyle kadın recmolundu" demiştir.

İZÂHI

Bu hadîsi Buhâri Sulh, Ahkâm, Vekâlet, İ'tisam, Haber-i Vâhid bahislerinde tahrîc ettiği gibi diğer *Kütüb-i Sitte* sâhipleri de rivâyet etmişlerdir.

Burada Buhârî Hudud'da helâl olmıyan şartlara dâir açtığı bir bâbında tahrîc etmiştir. İhticac noktası, bekâr zânî için hadd-ü tağrîb îcâb ederek bunlara bedel yüz koyun ile bir câriye verilerek fidye-i necât tarîkı iltizâm edilmesidir ki, gayr-i meşrûdur.

1163. عَنِ ٱبْنِ عُمَرَ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُمَا قَالَ لَمَّا فَدَعَ
أَهْلُ خَيْبَرَ عَبْدَ ٱللهِ بْنَ عُمَرَ قَامَ عُمَرُ خَطِيباً فَقَالَ إِنَّ
رَسُولَ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ كَانَ عَامَلَ يَهُودَ خَيْبَرَ عَلَى

أَمْوالِهِمْ وَ قَالَ نُقِرُّكُمْ مَا أَقَرَّكُمُ ٱللّٰهُ وَ إِنَّ عَبْدَ ٱللّٰهِ بْنَ
عُمَرَ خَرَجَ إِلَى مَالِهِ هُنَاكَ فَعُدِيَ عَلَيْهِ مِنَ ٱللَّيْلِ فَفُدِعَتْ
يَدَاهُ وَ رِجْلَاهُ وَ لَيْسَ لَنَا هُنَاكَ عَدُوٌّ غَيْرُهُمْ هُمْ عَدُوُّنَا وَ
تُهْمَتُنَا وَ قَدْ رَأَيْتُ إِجْلَاءَهُمْ فَلَمَّا أَجْمَعَ عُمَرُ عَلَى ذٰلِكَ
أَتَاهُ أَحَدُ بَنِي أَبِي ٱلْحُقَيْقِ فَقَالَ يَا أَمِيرَ ٱلْمُؤْمِنِينَ أَتُخْرِجُنَا
وَ قَدْ أَقَرَّنَا مُحَمَّدٌ وَ عَامَلَنَا عَلَى ٱلْأَمْوَالِ وَ شَرَطَ ذٰلِكَ لَنَا
فَقَالَ عُمَرُ أَظَنَنْتَ أَنِّي نَسِيتُ قَوْلَ رَسُولِ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ
وَ سَلَّمَ كَيْفَ بِكَ إِذَا أُخْرِجْتَ مِنْ خَيْبَرَ تَعْدُو بِكَ قَلُوصُكَ
لَيْلَةً بَعْدَ لَيْلَةٍ فَقَالَ كَانَتْ هٰذِهِ هُزَيْلَةً مِنْ أَبِي ٱلْقَاسِمِ
فَقَالَ كَذَبْتَ يَا عَدُوَّ ٱللّٰهِ فَأَجْلَاهُمْ عُمَرُ وَ أَعْطَاهُمْ قِيمَةَ مَا
كَانَ لَهُمْ مِنَ ٱلثَّمَرِ مَالاً وَ إِبِلاً وَ عُرُوضاً مِنْ أَقْتَابٍ وَ حِبَالٍ
وَ غَيْرِ ذٰلِكَ .

TERCEMESİ

İbn-i Ömer *radiya'llâhu anhümâ*'dan şöyle dediği rivâyet edilmiştir :

(Hazret-i Ömer'in hilâfeti zamânında) Hayber halkı (şakāvete başlayıp) Abdullāh İbn-i Ömer'i (bir gece damdan aşağı atarak) ellerini, ayaklarını kırıp büktükleri târihte (Medîne'de) Hazret-i Ömer hutbe îrâdına kıyâm edip demiştir ki :

— (Vaktiyle) Resûlullâh *salla'llâhu aleyhi ve sellem* Hayber Yehûdîlerini (iğtinâm edilmezden evvelki) malları (olan hurmalıkları) na yarıcı tâyin ederek : "*Allâh'ın size mukadder kıldığı vatanınızda biz de sizi terk ediyoruz*" buyurmuştu. Şimdi ise (bunlar hıyânet etmeğe başlamış, hattâ oğlum) Abdullâh İbn-i Ömer Hayber'deki malına (bakmağa) gittiğinde geceleyin oğluma tecâvüz edilmiş ve (bulunduğu evin üst katından aşağı atılarak) iki eli ve iki ayağı çarpılmıştır. Binâenaleyh bizim için Hayber diyârında Yehûdîlerden başka bir düşman yoktur. Bunlar muhakkak bizim düşmanımızdır. Ve nazarımızda müttehemdirler. Şimdi ben, bunları sürüp çıkarmak fikrindeyim, dedi. Ömer, Yahudîleri tehcîre azmedince bunların reisleri olan Ebü'l-Hukayk oğullarından birisi (Medîne'ye) geldi. Ve :

— Yâ Emîre'l-mü'minîn! Bizi diyârımızdan çıkarmak mı istersiniz?. Halbuki bizi Hayber'de Muhammed bırakmıştır. (Muzârea sûretiyle) mallarımızda çalışmamıza müsâade etmiş ve âmil olarak diyârımızda kalmağı şart kılmıştır, dedi. Bunun üzerine Hazret-i Ömer :

— Sen beni, Resûlullâh *salla'llâhu aleyhi ve sellem*'in söylediği şu sözlerini unuttu mu sanırsın? : Vaktiyle Resûlullâh sana : "*ileride Hayber'den çıkarılıp —mezâhim-i seferiyyeye tahammül eden— kuvvetli deven seni* (diyâr-ı hicretine) *sürüklediği zaman hâlin nasıl olur?*" buyurmuştu, diye cevap verdi. Yehûdî reisi de :

— O söz, bana Ebü'l-Kāsım tarafından ufak bir lâtîfe olarak söylenmişti, diye mukābele etti. Ömer de :

— Ey Allâh'ın düşmanı, yalan söyliyorsun! diye reddeyledi. Ve Hayber Yehûdîlerini (Hicaz kıt'ası hâricine) sürüp çıkardı. Fakat hurmadan ellerinde bulunan mahsûlün kıymetini mal, deve, deve palanı, deve yuları ve bunlardan başka meta' olarak onlara verdi.

ÎZÂHI

Bu hadîsi Buhârî mal sâhibinin ziraatçiyi istediği zaman tarlasından, bahçesinden çıkarmak şartiyle Müzârea akdine dâir açtığı bir bâbında rivâyet etmiştir. Hayber arâzîsi ve Yahûdîlerin sûret-i nefy-ü iclâsı hakkında bu eserimizin yedinci cildinde (1056) numara ile terceme ettiğimiz İbn-i Ömer hadîsinin îzâhında îcâb eden ma'lûmat verilmişti. Oraya bakınız!. Oradaki rivâyet tariklerinde görülmiyen yalnız iki cihet vardır ki, onları da burada görüyoruz : 1) Abdullāh İbn-i Ömer'e Yehûdîlerin sû-i kasdı, 2) bir mu'cize-i Peygamberî.

Yehûdîlerin sû-i kasdinin mâhiyetini îzâhan tercememizde kavis içinde görülen ziyâdeler, Buhârî'nin Hammâd İbn-i Seleme'den ta'lîkan bir rivâyetinden istifâde edilerek yazılmıştır ki: "*Hazret-i Ömer'in hilâfeti zamânında Hayber Yehûdîleri müslümanlara hiyânet etmişler ve bir ara Hayber'de bulunan Abdullāh İbn-i Ömer'i yatmakta bulunduğu evin üst katından aşağı bırakmışlardı da elleri, ayakları kırılarak iğri büğrü etmişlerdi*"[1] sûretindeki ma'lûmattan ibârettir.

Şârih Hattâbî Yehûdîlerin Abdullāh İbn-i Ömer'e sihir ettiklerini ve bunun te'sîriyle ellerinin, ayaklarının çarpıldığını zikrediyorsa da bu rivâyet Buhârî'nin yukarıdaki tâlîkına muhâliftir.

Herevî ile Abdülgāfir de Abdullāh İbn-i Ömer'in Hazret-i Ömer tarafından hurma mahsûlünün taksîmine me'mûren gönderildiği sırada Yehûdîlerin sû-i kasdine uğradığını zu'metmişlerse de bu da Buhârî'nin mevzûumuz olan hadîste İbn-i Ömer'in Hayber'deki kendi malına bakmağa gittiğine dâir rivâyetine münâfîdir.

Resûl-i Ekrem'in mu'cizelerine gelince : Bu da pek âşikâr olduğu üzere Resûl-i Ekrem tarafından Hayber'in fethi üzerine Yehûdîleri ihrâc eylemeyip yarıcı olarak orada kalmalarına müsâade edildiği zaman: Günün birinde tehcîre uğrayacakları haber verilmiş olması ve devr-i Fârûkî'de bu sûretle tahakkuk etmiş bulunmasıdır. Esâsen Resûl-i Ekrem Cezîretü'l-Arab'da iki dînin bir arada bekāsı mümkün olmadığını haber vermişti.

---

1 فلما كان زمان عمر رضى الله عنه غشوا المسلمين و القوا ابن عمر من فوق بيت فقدعوا يديه و رجليه الحديث [رواه البخارى] .

1164. عَنِ ٱلْمِسْوَرِ بْنِ مَخْرَمَةَ وَ مَرْوَانَ قَالَا خَرَجَ رَسُولُ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ زَمَنَ ٱلْحُدَيْبِيَةِ حَتَّى إِذَا كَانُوا بِبَعْضِ ٱلطَّرِيقِ قَالَ ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ إِنَّ خَالِدَ ٱبْنَ ٱلْوَلِيدِ بِٱلْغَمِيمِ فِي خَيْلٍ لِقُرَيْشٍ طَلِيعَةً فَخُذُوا ذَاتَ ٱلْيَمِينِ فَوَ ٱللّٰهِ مَا شَعَرَ بِهِمْ خَالِدٌ حَتَّى إِذَا هُمْ بِقَتَرَةِ ٱلْجَيْشِ فَٱنْطَلَقَ يَرْكُضُ نَذِيراً لِقُرَيْشٍ وَ سَارَ ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ حَتَّى إِذَا كَانَ بِٱلثَّنِيَّةِ ٱلَّتِي يُهْبَطُ عَلَيْهِمْ مِنْهَا بَرَكَتْ بِهِ رَاحِلَتُهُ فَقَالَ ٱلنَّاسُ حَلْ حَلْ فَأَلَحَّتْ فَقَالُوا خَلَأَتِ ٱلْقَصْوَاءُ خَلَأَتِ ٱلْقَصْوَاءُ فَقَالَ ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ مَا خَلَأَتِ ٱلْقَصْوَاءُ وَ مَا ذَاكَ لَهَا بِخُلُقٍ وَ لٰكِنْ حَبَسَهَا حَابِسُ ٱلْفِيلِ ثُمَّ قَالَ وَ ٱلَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَا يَسْأَلُونِي خُطَّةً يُعَظِّمُونَ فِيهَا حُرُمَاتِ ٱللّٰهِ إِلَّا أَعْطَيْتُهُمْ إِيَّاهَا ثُمَّ زَجَرَهَا فَوَثَبَتْ قَالَ فَعَدَلَ عَنْهُمْ حَتَّى نَزَلَ بِأَقْصَى ٱلْحُدَيْبِيَةِ عَلَى ثَمَدٍ قَلِيلِ ٱلْمَاءِ يَتَبَرَّضُهُ ٱلنَّاسُ تَبَرُّضاً فَلَمْ يُلَبِّثْهُ ٱلنَّاسُ حَتَّى نَزَحُوهُ وَ شُكِيَ إِلَى رَسُولِ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ ٱلْعَطَشُ فَٱنْتَزَعَ سَهْماً مِنْ كِنَانَتِهِ ثُمَّ أَمَرَهُمْ أَنْ يَجْعَلُوهُ فِيهِ فَوَ ٱللّٰهِ مَا زَالَ يَجِيشُ

لَهُمْ بِالرِّىِّ حَتَّى صَدَرُوا عَنْهُ فَبَيْنَمَا هُمْ كَذٰلِكَ إِذْ جَآءَ
بُدَيْلُ ابْنُ وَرْقَاءَ الْخُزَاعِىُّ فِى نَفَرٍ مِنْ قَوْمِهِ مِنْ خُزَاعَةَ وَ
كَانُوا عَيْبَةَ نُصْحِ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ مِنْ
أَهْلِ تِهَامَةَ فَقَالَ إِنِّى تَرَكْتُ كَعْبَ بْنَ لُؤَىٍّ وَ عَامِرَ بْنَ
لُؤَىٍّ نَزَلُوا أَعْدَادَ مِيَاهِ الْحُدَيْبِيَةِ وَ مَعَهُمُ الْعُوذُ الْمَطَافِيلُ
وَ هُمْ مُقَاتِلُوكَ وَ صَادُّوكَ عَنِ الْبَيْتِ فَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ
صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ إِنَّا لَمْ نَجِئْ لِقِتَالِ أَحَدٍ وَ لٰكِنَّا
جِئْنَا مُعْتَمِرِينَ وَ إِنَّ قُرَيْشاً قَدْ نَهِكَتْهُمُ الْحَرْبُ وَ أَضَرَّتْ
بِهِمْ فَإِنْ شَاؤُا مَادَدْتُهُمْ مُدَّةً وَ يُخَلُّوا بَيْنِى وَ بَيْنَ النَّاسِ
فَإِنْ أَظْهَرْ فَإِنْ شَاؤُا أَنْ يَدْخُلُوا فِيمَا دَخَلَ فِيهِ النَّاسُ فَعَلُوا
وَ إِلَّا فَقَدْ جَمُّوا وَ إِنْ هُمْ أَبَوْا فَوَ الَّذِى نَفْسِى بِيَدِهِ
لَأُقَاتِلَنَّهُمْ عَلَى أَمْرِى هٰذَا حَتَّى تَنْفَرِدَ سَالِفَتِى وَ لَيُنْفِذَنَّ
اللّٰهُ أَمْرَهُ فَقَالَ بُدَيْلٌ سَأُبَلِّغُهُمْ مَا تَقُولُ قَالَ فَانْطَلَقَ حَتَّى
أَتَى قُرَيْشاً قَالَ إِنَّا قَدْ جِئْنَاكُمْ مِنْ هٰذَا الرَّجُلِ وَ سَمِعْنَاهُ
يَقُولُ قَوْلاً فَإِنْ شِئْتُمْ أَنْ نَعْرِضَهُ عَلَيْكُمْ فَعَلْنَا فَقَالَ سُفَهَاؤُهُمْ
لَا حَاجَةَ لَنَا أَنْ تُخْبِرَنَا عَنْهُ بِشَىْءٍ وَ قَالَ ذَوُو الرَّأْىِ مِنْهُمْ

هَاتِ مَا سَمِعْتَهُ يَقُولُ قَالَ سَمِعْتُهُ يَقُولُ كَذَا وَ كَذَا فَحَدَّثَهُمْ
بِمَا قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ فَقَامَ عُرْوَةُ بْنُ مَسْعُودٍ
فَقَالَ أَىْ قَوْمِ أَلَسْتُمْ بِالْوَالِدِ قَالُوا بَلٰى قَالَ أَوَ لَسْتُ بِالْوَلَدِ
قَالُوا بَلٰى قَالَ فَهَلْ تَتَّهِمُونِى قَالُوا لَا قَالَ أَلَسْتُمْ تَعْلَمُونَ أَنِّى
اسْتَنْفَرْتُ أَهْلَ عُكَاظٍ فَلَمَّا بَلَّحُوا عَلَىَّ جِئْتُكُمْ بِأَهْلِى وَ
وَلَدِى وَ مَنْ أَطَاعَنِى قَالُوا بَلٰى قَالَ فَإِنَّ هٰذَا قَدْ عَرَضَ
عَلَيْكُمْ خُطَّةَ رُشْدٍ اقْبَلُوهَا وَ دَعُونِى آتِيهِ قَالُوا ائْتِهِ فَأَتَاهُ
فَجَعَلَ يُكَلِّمُ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى
اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ نَحْواً مِنْ قَوْلِهِ لِبُدَيْلٍ فَقَالَ عُرْوَةُ عِنْدَ
ذٰلِكَ أَىْ مُحَمَّدُ أَرَأَيْتَ إِنِ اسْتَأْصَلْتَ أَمْرَ قَوْمِكَ هَلْ سَمِعْتَ
بِأَحَدٍ مِنَ الْعَرَبِ اجْتَاحَ أَهْلَهُ قَبْلَكَ وَ إِنْ تَكُنِ الْأُخْرٰى فَإِنِّى
وَ اللّٰهِ لَأَرٰى وُجُوهاً وَ إِنِّى لَأَرٰى أَشْوَاباً مِنَ النَّاسِ خَلِيقاً أَنْ
يَفِرُّوا وَ يَدَعُوكَ فَقَالَ لَهُ أَبُوبَكْرٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ امْصَصْ
بَظْرَ اللَّاتِ أَنَحْنُ نَفِرُّ عَنْهُ وَ نَدَعُهُ فَقَالَ مَنْ ذَا قَالَ
أَبُوبَكْرٍ قَالَ أَمَا وَ الَّذِى نَفْسِى بِيَدِهِ لَوْ لَا يَدٌ كَانَتْ لَكَ
عِنْدِى لَمْ أَجْزِكَ بِهَا لَأَجَبْتُكَ قَالَ وَ جَعَلَ يُكَلِّمُ النَّبِيَّ

صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ فَكُلَّمَا تَكَلَّمَ أَخَذَ بِلِحْيَتِهِ وَ ٱلْمُغِيرَةُ
ٱبْنُ شُعْبَةَ قَائِمٌ عَلٰى رَأْسِ ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ وَ مَعَهُ
ٱلسَّيْفُ وَ عَلَيْهِ ٱلْمِغْفَرُ فَكُلَّمَا أَهْوٰى عُرْوَةُ بِيَدِهِ إِلٰى لِحْيَةِ
ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ ضَرَبَ يَدَهُ بِنَعْلِ ٱلسَّيْفِ وَ
قَالَ لَهُ أَخِّرْ يَدَكَ عَنْ لِحْيَةِ رَسُولِ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ
فَرَفَعَ عُرْوَةُ رَأْسَهُ فَقَالَ مَنْ هٰذَا قَالُوا ٱلْمُغِيرَةُ بْنُ شُعْبَةَ فَقَالَ
أَيْ غُدَرُ أَلَسْتُ أَسْعٰى فِي غَدْرَتِكَ وَ كَانَ ٱلْمُغِيرَةُ صَحِبَ
قَوْماً فِي ٱلْجَاهِلِيَّةِ فَقَتَلَهُمْ وَ أَخَذَ أَمْوَالَهُمْ ثُمَّ جَاءَ فَأَسْلَمَ
فَقَالَ ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ أَمَّا ٱلْإِسْلَامَ فَأَقْبَلُ وَ أَمَّا
ٱلْمَالَ فَلَسْتُ مِنْهُ فِي شَيْءٍ ثُمَّ إِنَّ عُرْوَةَ جَعَلَ يَرْمُقُ أَصْحَابَ
ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ بِعَيْنَيْهِ قَالَ فَوَ ٱللّٰهِ مَا تَنَخَّمَ
رَسُولُ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ نُخَامَةً إِلَّا وَقَعَتْ فِي كَفِّ
رَجُلٍ مِنْهُمْ فَدَلَكَ بِهَا وَجْهَهُ وَ جِلْدَهُ وَ إِذَا أَمَرَهُمُ ٱبْتَدَرُوا
أَمْرَهُ وَ إِذَا تَوَضَّأَ كَادُوا يَقْتَتِلُونَ عَلٰى وَضُوئِهِ وَ إِذَا تَكَلَّمَ
خَفَضُوا أَصْوَاتَهُمْ عِنْدَهُ وَ مَا يُحِدُّونَ إِلَيْهِ ٱلنَّظَرَ تَعْظِيماً لَهُ
فَرَجَعَ عُرْوَةُ إِلٰى أَصْحَابِهِ فَقَالَ أَيْ قَوْمِ وَ ٱللّٰهِ لَقَدْ وَفَدْتُ

عَلَى ٱلْمُلُوكِ وَ وَفَدْتُ عَلَى قَيْصَرَ وَ كِسْرٰى وَ ٱلنَّجَاشِيِّ وَ ٱللّٰهِ
إِنْ رَأَيْتُ مَلِكاً قَطُّ يُعَظِّمُهُ أَصْحَابُهُ مَا يُعَظِّمُ أَصْحَابُ
مُحَمَّدٍ مُحَمَّداً وَ ٱللّٰهِ إِنْ يَتَنَخَّمُ نُخَامَةً إِلَّا وَقَعَتْ فِي كَفِّ
رَجُلٍ مِنْهُمْ فَدَلَكَ بِهَا وَجْهَهُ وَ جِلْدَهُ وَ إِذَا أَمَرَهُمُ ٱبْتَدَرُوا
أَمْرَهُ وَ إِذَا تَوَضَّأَ كَادُوا يَقْتَتِلُونَ عَلَى وَضُوئِهِ وَ إِذَا تَكَلَّمَ
خَفَضُوا أَصْوَاتَهُمْ عِنْدَهُ وَ مَا يُحِدُّونَ إِلَيْهِ ٱلنَّظَرَ تَعْظِيماً لَهُ
وَ إِنَّهُ قَدْ عَرَضَ عَلَيْكُمْ خُطَّةَ رُشْدٍ فَٱقْبَلُوهَا فَقَالَ رَجُلٌ مِنْ
بَنِي كِنَانَةَ دَعُونِي آتِيهِ فَقَالُوا ٱئْتِهِ فَلَمَّا أَشْرَفَ عَلَى ٱلنَّبِيِّ صَلَّى
ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ وَ أَصْحَابِهِ قَالَ رَسُولُ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ
وَ سَلَّمَ هٰذَا فُلَانٌ وَهُوَ مِنْ قَوْمٍ يُعَظِّمُونَ ٱلْبُدْنَ فَٱبْعَثُوهَا
لَهُ فَبُعِثَتْ لَهُ وَ ٱسْتَقْبَلَهُ ٱلنَّاسُ يُلَبُّونَ فَلَمَّا رَأٰى ذٰلِكَ
قَالَ سُبْحَانَ ٱللّٰهِ مَا يَنْبَغِي لِهٰؤُلَاءِ أَنْ يُصَدُّوا عَنِ ٱلْبَيْتِ فَلَمَّا
رَجَعَ إِلَى أَصْحَابِهِ قَالَ رَأَيْتُ ٱلْبُدْنَ قَدْ قُلِّدَتْ وَ أُشْعِرَتْ فَمَا
أَرٰى أَنْ يُصَدُّوا عَنِ ٱلْبَيْتِ فَقَامَ رَجُلٌ مِنْهُمْ يُقَالُ لَهُ مِكْرَزُ
ٱبْنُ حَفْصٍ فَقَالَ دَعُونِي آتِيهِ فَقَالُوا ٱئْتِهِ فَلَمَّا أَشْرَفَ عَلَيْهِمْ
قَالَ ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ هٰذَا مِكْرَزٌ وَ هُوَ رَجُلٌ

فَاجِرٌ فَجَعَلَ يُكَلِّمُ ٱلنَّبِيَّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ فَبَيْنَمَا هُوَ
يُكَلِّمُهُ إِذْ جَآءَ سُهَيْلُ بْنُ عَمْرٍو قَالَ ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ
وَ سَلَّمَ قَدْ سَهُلَ لَكُمْ مِنْ أَمْرِكُمْ فَقَالَ هَاتِ ٱكْتُبْ بَيْنَنَا
وَ بَيْنَكُمْ كِتَاباً فَدَعَا ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ ٱلْكَاتِبَ
فَقَالَ ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ ٱكْتُبْ بِسْمِ ٱللّٰهِ ٱلرَّحْمٰنِ
ٱلرَّحِيمِ فَقَالَ سُهَيْلٌ أَمَّا ٱلرَّحْمٰنُ فَوَ ٱللّٰهِ مَا أَدْرِى مَا هِيَ وَ
لٰكِنِ ٱكْتُبْ بِٱسْمِكَ ٱللَّهُمَّ كَمَا كُنْتَ تَكْتُبُ فَقَالَ ٱلْمُسْلِمُونَ
وَ ٱللّٰهِ لَا نَكْتُبُهَا إِلَّا بِسْمِ ٱللّٰهِ ٱلرَّحْمٰنِ ٱلرَّحِيمِ فَقَالَ ٱلنَّبِيُّ
صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ ٱكْتُبْ بِٱسْمِكَ ٱللَّهُمَّ ثُمَّ قَالَ هٰذَا
مَا قَاضَى عَلَيْهِ مُحَمَّدٌ رَسُولُ ٱللّٰهِ فَقَالَ سُهَيْلٌ وَ ٱللّٰهِ لَوْ كُنَّا
نَعْلَمُ أَنَّكَ رَسُولُ ٱللّٰهِ مَا صَدَدْنَاكَ عَنِ ٱلْبَيْتِ وَ لَا قَاتَلْنَاكَ
وَ لٰكِنِ ٱكْتُبْ مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ ٱللّٰهِ فَقَالَ ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللّٰهُ
عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ وَ ٱللّٰهِ إِنِّى لَرَسُولُ ٱللّٰهِ وَ إِنْ كَذَّبْتُمُونِى ٱكْتُبْ
مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ ٱللّٰهِ فَقَالَ لَهُ ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللّٰه عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ
عَلٰى أَنْ تُخَلُّوا بَيْنَنَا وَ بَيْنَ ٱلْبَيْتِ فَنَطُوفَ بِهِ فَقَالَ سُهَيْلٌ
وَ ٱللّٰهِ لَا تَتَحَدَّثُ ٱلْعَرَبُ أَنَّا أُخِذْنَا ضُغْطَةً وَ لٰكِنْ ذٰلِكَ

مِنَ ٱلْعَامِ ٱلْمُقْبِلِ فَكَتَبَ فَقَالَ سُهَيْلٌ وَ عَلٰى أَنَّهُ لَا يَأْتِيكَ
مِنَّا رَجُلٌ وَ إِنْ كَانَ عَلٰى دِينِكَ إِلَّا رَدَدْتَهُ إِلَيْنَا قَالَ ٱلْمُسْلِمُونَ
سُبْحَانَ ٱللّٰهِ كَيْفَ يُرَدُّ إِلَى ٱلْمُشْرِكِينَ وَ قَدْ جَآءَ مُسْلِماً
فَبَيْنَمَا هُمْ كَذٰلِكَ إِذْ دَخَلَ أَبُو جَنْدَلِ بْنُ سُهَيْلِ بْنِ عَمْرٍو
يَرْسُفُ فِي قُيُودِهِ وَ قَدْ خَرَجَ مِنْ أَسْفَلِ مَكَّةَ حَتّٰى رَمٰى
بِنَفْسِهِ بَيْنَ أَظْهُرِ ٱلْمُسْلِمِينَ فَقَالَ سُهَيْلٌ هٰذَا يَا مُحَمَّدُ أَوَّلُ
مَا أُقَاضِيكَ عَلَيْهِ أَنْ تَرُدَّهُ إِلَيَّ فَقَالَ ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ
سَلَّمَ إِنَّا لَمْ نَقْضِ ٱلْكِتَابَ بَعْدُ قَالَ فَوَ ٱللّٰهِ إِذاً لَمْ أُصَالِحْكَ
عَلٰى شَيْءٍ أَبَداً قَالَ ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ فَأَجِزْهُ
لِي قَالَ مَا أَنَا بِمُجِيزِهِ لَكَ فَقَالَ بَلٰى فَٱفْعَلْ قَالَ مَا أَنَا
بِفَاعِلٍ قَالَ مِكْرَزٌ بَلْ قَدْ أَجَزْنَاهُ لَكَ قَالَ أَبُو جَنْدَلٍ
أَيْ مَعْشَرَ ٱلْمُسْلِمِينَ أُرَدُّ إِلَى ٱلْمُشْرِكِينَ وَ قَدْ جِئْتُ
مُسْلِماً أَلَا تَرَوْنَ مَا قَدْ لَقِيتُ وَ كَانَ قَدْ عُذِّبَ عَذَاباً
شَدِيداً فِي ٱللّٰهِ فَقَالَ عُمَرُ بْنُ ٱلْخَطَّابِ فَأَتَيْتُ نَبِيَّ ٱللّٰهِ
صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ فَقُلْتُ أَلَسْتَ نَبِيَّ ٱللّٰهِ حَقّاً قَالَ بَلٰى
قُلْتُ أَلَسْنَا عَلَى ٱلْحَقِّ وَ عَدُوُّنَا عَلَى ٱلْبَاطِلِ قَالَ بَلٰى قُلْتُ

فَلِمَ نُعْطِي ٱلدَّنِيَّةَ فِي دِينِنَا إِذاً قَالَ إِنِّي رَسُولُ ٱللهِ وَ لَسْتُ
أَعْصِيهِ وَ هُوَ نَاصِرِي قُلْتُ أَوَ لَيْسَ كُنْتَ تُحَدِّثُنَا أَنَّا
سَنَأْتِي ٱلْبَيْتَ فَنَطُوفُ بِهِ قَالَ بَلَى فَأَخْبَرْتُكَ أَنَّا نَأْتِيهِ ٱلْعَامَ
قُلْتُ لَا قَالَ فَإِنَّكَ آتِيهِ وَ مُطَوِّفٌ بِهِ قَالَ فَأَتَيْتُ أَبَا بَكْرٍ
فَقُلْتُ يَا أَبَا بَكْرٍ أَلَيْسَ هٰذَا نَبِيَّ ٱللهِ حَقّاً قَالَ بَلَى قُلْتُ
أَلَسْنَا عَلَى ٱلْحَقِّ وَ عَدُوُّنَا عَلَى ٱلْبَاطِلِ قَالَ بَلَى قُلْتُ فَلِمَ نُعْطِي
ٱلدَّنِيَّةَ فِي دِينِنَا إِذاً قَالَ أَيُّهَا ٱلرَّجُلُ إِنَّهُ رَسُولُ ٱللهِ وَ لَيْسَ
يَعْصِي رَبَّهُ وَهُوَ نَاصِرُهُ فَٱسْتَمْسِكْ بِغَرْزِهِ فَوَ ٱللهِ إِنَّهُ عَلَى
ٱلْحَقِّ قُلْتُ أَ لَيْسَ كَانَ يُحَدِّثُنَا أَنَّا سَنَأْتِي ٱلْبَيْتَ وَ نَطُوفُ
بِهِ قَالَ بَلَى أَ فَأَخْبَرَكَ أَنَّكَ تَأْتِيهِ ٱلْعَامَ قُلْتُ لَا قَالَ فَإِنَّكَ
آتِيهِ وَ مُطَوِّفٌ بِهِ قَالَ عُمَرُ فَعَمِلْتُ لِذٰلِكَ أَعْمَالاً قَالَ فَلَمَّا
فَرَغَ مِنْ قَضِيَّةِ ٱلْكِتَابِ قَالَ رَسُولُ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ
لِأَصْحَابِهِ قُومُوا فَٱنْحَرُوا ثُمَّ ٱحْلِقُوا قَالَ فَوَ ٱللهِ مَا قَامَ
مِنْهُمْ رَجُلٌ حَتَّى قَالَ ذٰلِكَ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ فَلَمَّا لَمْ يَقُمْ مِنْهُمْ
أَحَدٌ دَخَلَ عَلَى أُمِّ سَلَمَةَ فَذَكَرَ لَهَا مَا لَقِيَ مِنَ ٱلنَّاسِ فَقَالَتْ
أُمُّ سَلَمَةَ يَا نَبِيَّ ٱللهِ أَتُحِبُّ ذٰلِكَ ٱخْرُجْ ثُمَّ لَا تُكَلِّمْ أَحَداً

مِنْهُمْ كَلِمَةً حَتَّى تَنْحَرَ بُدْنَكَ وَ تَدْعُوَ حَالِقَكَ فَيَحْلِقَكَ فَخَرَجَ فَلَمْ يُكَلِّمْ أَحَداً مِنْهُمْ حَتَّى فَعَلَ ذٰلِكَ نَحَرَ بُدْنَهُ وَ دَعَا حَالِقَهُ فَحَلَقَهُ فَلَمَّا رَأَوْا ذٰلِكَ قَامُوا فَنَحَرُوا وَ جَعَلَ بَعْضُهُمْ يَحْلِقُ بَعْضاً حَتَّى كَادَ بَعْضُهُمْ يَقْتُلُ بَعْضاً غَمّاً ثُمَّ جَآءَهُ نِسْوَةٌ مُؤْمِنَاتٌ فَأَنْزَلَ ٱللّٰهُ تَعَالٰى يَآ أَيُّهَا ٱلَّذِينَ آمَنُوا إِذَا جَآءَكُمُ ٱلْمُؤْمِنَاتُ مُهَاجِرَاتٍ فَٱمْتَحِنُوهُنَّ حَتَّى بَلَغَ بِعِصَمِ ٱلْكَوَافِرِ فَطَلَّقَ عُمَرُ يَوْمَئِذٍ ٱمْرَأَتَيْنِ كَانَتَا لَهُ فِي ٱلشِّرْكِ فَتَزَوَّجَ إِحْدَاهُمَا مُعَاوِيَةُ بْنُ أَبِي سُفْيَانَ وَ ٱلْأُخْرٰى صَفْوَانُ بْنُ أُمَيَّةَ ثُمَّ رَجَعَ ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ إِلَى ٱلْمَدِينَةِ فَجَآءَهُ أَبُو بَصِيرٍ رَجُلٌ مِنْ قُرَيْشٍ وَ هُوَ مُسْلِمٌ فَأَرْسَلُوا فِي طَلَبِهِ رَجُلَيْنِ فَقَالُوا ٱلْعَهْدَ ٱلَّذِي جَعَلْتَ لَنَا فَدَفَعَهُ إِلَى ٱلرَّجُلَيْنِ فَخَرَجَا بِهِ حَتَّى بَلَغَا ذَا ٱلْحُلَيْفَةِ فَنَزَلُوا يَأْكُلُونَ مِنْ تَمْرٍ لَهُمْ فَقَالَ أَبُو بَصِيرٍ لِأَحَدِ ٱلرَّجُلَيْنِ وَ ٱللّٰهِ إِنِّي لَأَرٰى سَيْفَكَ هٰذَا يَا فُلَانُ جَيِّداً فَٱسْتَلَّهُ ٱلْآخَرُ فَقَالَ أَجَلْ وَ ٱللّٰهِ إِنَّهُ لَجَيِّدٌ لَقَدْ جَرَّبْتُ بِهِ ثُمَّ جَرَّبْتُ فَقَالَ أَبُو بَصِيرٍ أَرِنِي أَنْظُرْ إِلَيْهِ فَأَمْكَنَهُ مِنْهُ فَضَرَبَهُ بِهِ حَتَّى بَرَدَ وَ فَرَّ ٱلْآخَرُ

حَتَّى أَتَى ٱلْمَدِينَةَ فَدَخَلَ ٱلْمَسْجِدَ يَعْدُو فَقَالَ رَسُولُ ٱللهِ
صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ حِينَ رَآهُ لَقَدْ رَأَى هٰذَا ذُعْراً فَلَمَّا
ٱنْتَهَى إِلَى ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ قَالَ قُتِلَ وَ ٱللهِ صَاحِبِي
وَ إِنِّى لَمَقْتُولٌ فَجَآءَ أَبُو بَصِيرٍ فَقَالَ يَا نَبِيَّ ٱللهِ قَدْ وَ ٱللهِ
أَوْفَى ٱللهُ ذِمَّتَكَ قَدْ رَدَدْتَنِى إِلَيْهِمْ ثُمَّ أَنْجَانِى ٱللهُ مِنْهُمْ
قَالَ ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ وَيْلُ أُمِّهِ مِسْعَرَ حَرْبٍ لَوْ
كَانَ لَهُ أَحَدٌ فَلَمَّا سَمِعَ ذٰلِكَ عَرَفَ أَنَّهُ سَيَرُدُّهُ إِلَيْهِمْ فَخَرَجَ
حَتَّى أَتَى سِيفَ ٱلْبَحْرِ قَالَ وَ يَنْفَلِتُ مِنْهُمْ أَبُو جَنْدَلِ بْنُ
سُهَيْلٍ فَلَحِقَ بِأَبِى بَصِيرٍ فَجَعَلَ لَا يَخْرُجُ مِنْ قُرَيْشٍ رَجُلٌ
قَدْ أَسْلَمَ إِلَّا لَحِقَ بِأَبِى بَصِيرٍ حَتَّى ٱجْتَمَعَتْ مِنْهُمْ عِصَابَةٌ
فَوَ ٱللهِ مَا يَسْمَعُونَ بِعِيرٍ خَرَجَتْ لِقُرَيْشٍ إِلَى ٱلشَّامِ إِلَّا
ٱعْتَرَضُوا لَهَا فَقَتَلُوهُمْ وَ أَخَذُوا أَمْوَالَهُمْ فَأَرْسَلَتْ قُرَيْشٌ إِلَى
ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ تُنَاشِدُهُ بِٱللهِ وَ ٱلرَّحِمِ لَمَّا
أَرْسَلَ فَمَنْ أَتَاهُ فَهُوَ آمِنٌ فَأَرْسَلَ ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ
وَ سَلَّمَ إِلَيْهِمْ فَأَنْزَلَ ٱللهُ تَعَالَى وَ هُوَ ٱلَّذِى كَفَّ أَيْدِيَهُمْ
عَنْكُمْ وَ أَيْدِيَكُمْ عَنْهُمْ بِبَطْنِ مَكَّةَ مِنْ بَعْدِ أَنْ أَظْفَرَكُمْ

عَلَيْهِمْ حَتَّى بَلَغَ ٱلْحَمِيَّةَ حَمِيَّةَ ٱلْجَاهِلِيَّةِ وَ كَانَتْ حَمِيَّتُهُمْ
أَنَّهُمْ لَمْ يُقِرُّوا أَنَّهُ نَبِيُّ ٱللهِ وَ لَمْ يُقِرُّوا بِبِسْمِ ٱللهِ ٱلرَّحْمٰنِ
ٱلرَّحِيمِ وَ حَالُوا بَيْنَهُمْ وَ بَيْنَ ٱلْبَيْتِ .

TERCEMESİ

Misver İbn-i Mahreme ile Mervan'dan (her biri refîkının sözünü tasdîk ederek) şöyle dedikleri rivâyet edilmiştir[1].

Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* Hudeybiye seferinde (Medîne'den) çıkmıştı. Yolun bir kısmına vardıklarında Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* (maiyyetine) :

[1] İbn-i Hişâm *Sîret'inde* Hudeybiye vak'asını rivâyete şöyle bir unvân ile başlıyor : (altıncı sene-i Hicriye nihâyetinde Hudeybiye gazâsı ve bîat-i rıdvânın zikri, Resûlullāh ile Süheyl İbn-i Amr arasında sulh akdi).

Ehl-i Siyerin hiç ihtilâf etmeksizin beyânına göre, Resûl-i Ekrem Hudeybiye seferine Medîne'den altıncı sene-i Hicriye Zilka'de'sinin ikisine müsâdif bir Pazartesi günü çıkmıştı. Zührî, Nâfî, Katâde, Mûsâ İbn-i Ukbe, Muhammed İbn-i İshak gibi ehl-i rivâyet yevm-i hareketi hep bu sûretle tesbît etmişlerdir. Ramazan'da hareket edip Şavval'de Hudeybiye'de bulunduğuna dâir Urve'nin haberini Şârih Aynî garibdir, diyor.

İbn-i Hişâm da Resûl-i Ekrem'in Medîne'de Nümeyle İbn-i Abdillāh Leysî'yi kaymakam bıraktığı haber veriliyor. İbn-i İshâk'ın rivâyetine göre, Resûl-i Ekrem bu sefere ömre yânî Kâ'be-i Muazzama'yı ziyâret ve tavaf niyetiyle çıkmıştı. kat'iyen harb etmek istemiyordu. Bu cihete herkesi iknâ için Ashâb-ı Kirâm'a harb levâzımı bile aldırmayıp yolcu silâhı olan birer kılıç taktırmıştı. Resûl-i Ekrem Medîne havâlisinde bulunan Müzeyne, Cüheyne, Gifar, Eşcâ, Eslem kabîlelerini de birlikte hac etmek üzere davet etmişti. Fakat bu kabileler Kureyş'ten korkarak:

— Hâlid İbn-i Velîd birtakım Kureyş süvârisiyle gözcü olarak Gamîm mevkiindedir. Şimdi siz yolun sağ tarafını tutunuz! buyurdu. Vallāhi Hâlid Peygamber'le maiyyetinin hareketini anlamadı. Nihâyet Hâlid, ordumuzun kaldırdığı kara tozu gördü de hayvanına ayağiyle vurup koşturarak (Resûl-i Ekrem'in geldiğini) Kureyş'e bildirmek üzere (sür'atle) gitti. Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* de (ordusiyle) yürüdü. Nihâyet Seniyye mevkiine gelmişti ki, oradan Kureyş (in karargâhı) üzerine inilirdi. Burada Resûlullāh'ın râkib olduğu (Kasvâ) adlı deve çöktü. Nâs :

—Resûlullāh kendisini harb tehlikesine atıyor. Her halde Kureyş kendisini Kâ'be'yi ziyâretten men' edecektir, diye çoğu birlikte gitmekten imtinâ' etti. Resûl-i Ekrem Muhâcirlerden ve Ensar'dan ve bunlara iltihak eden sâir Arablardan iştirâk eden Ashâb ile yola çıktı. Ve Medîne'nin mîkātı olan "Zülhuleyfe" mevkiinde ihrâma girdi. Kurbanlık develerini kılâdeleyip sevketti. Kureyş'in, Beyt'i ziyâret ve ta'zîm maksadiyle varıldığına emîn olmalarını istiyordu. İbn-i İshak yetmiş tâne kurbanlık deve sevk edildiğini ve yedi yüz kişi sefere iştirâk edip her on kişiye bir kurbanlık deve isâbet ettiğini bildirmiş ise de İbn-i Ukbe'nin Hazret-i Câbir'den gelen rivâyetinde her yedi kişiye bir deve alındığı ve bu sefere bin dört yüz kişinin iştirâk ettiği haber verilmiştir.

Bu kurbanlık develeri Huzâa'dan Nâciye isminde bir kimse ile sevk etmiştir. Kureyş'in hâl-ü hareketini anlayıp bildirmek üzere de Büsr İbn-i Süfyân maiyyetine mikdâr-ı kâfî kuvvet vererek gözcü gönderdi. Kendisi maiyyetiyle hareket etti. Asfân mevkiine varınca Büsr İbn-i Süfyân kendilerine mülâkî olarak :

—Yâ Resûla'llāh! Kureyş sizin hareketinizi işitmiş ve Mekke'den çıkıp Zîtuvâ mevkiine gelerek inmişlerdir. Hâlid İbn-i Velid de bir süvârî müfrezesiyle Gamîm mevkiinde bulunduğunu söyledi. Bunun içindir ki, Resûl-i Ekrem maiyetine yolun sağ tarafını tutmalarını emretti.

Rivâyât-ı sahîhaya müstenid bu mukaddimeyi buraya tahşiye ettikten sonra mevzûumuz olan hadîsin mutâleasına devâm edeceğiz ve Kütüb-i Siyer'den îcâb eden îzâhâti de tahşiye edip gideceğiz.

— Kasvâ harîn oldu, Kasvâ harin oldu, demeğe başladı. Hayvan (ı sevk ettilerse de) çökmekte ısrâr etti. Yine halk :

— Kasvâ harîn oldu, Kasvâ harin oldu, demişlerdi. Bunun üzerine Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem:*

— Kasvâ harînleşmez, onun çökmek huyu da yoktur. Fakat (vaktiyle Mekke'ye girmekten) Fîl'i men' eden (Kudretu'llāh şimdi de) Kasvâ'yı men' etti, buyurdu. Bundan sonra Resûlullāh :

— Hayâtım yed-i kudretinde olan Allāh'a yemîn ederim ki Kureyş, Allāh'ın (Harem dâhilinde) muhterem kıldığı şeylere ta'zîm kasdederek benden ne kadar müşkül talebde bulunursa ben onu muhakkak onlara vereceğim, buyurdu. Sonra Kasvâ'yı sürdü. Hayvan hemen sıçrayıp kalktı.

Râvî demiştir ki: Bu def'a Resûlullāh Kureyş tarafından inhirâf ederek nihâyet suyu az olan "Semed" kuyusu yolu üzerindeki Hudeybiye (mevkii) nin müntehâsına indi. Bu az suyu, halk, birer parça almış ve halkın orada meks-ü ikāmeti için su bırakmayıp kuyunun suyunu kâmilen çekmişlerdi. Şimdi Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'e susuzluktan şikâyet olundu. Bunun üzerine Resûlullāh ok mahfazasından bir ok çıkardı. Sonra onlara bu oku Semed kuyusuna koymalarını emretti[1]. Vallāhi o anda kuyunun suyu coşmağa

[1] İbn-i Sa'd'in Ebû Mervan tarîkıyle rivâyetine göre, Ebû Mervan: "*Oku koymak için kuyuya inen Sahâbî Nâciye İbn-i A'cem idi.*" demiş ve bu haberi kendisine on dört Sahâbî'nin rivâyet ettigini bildirmiştir. İbn-i İshak da bâzılarının Nâciye İbn-i Cündeb'dir, dediğini rivâyet etmiştir. Bâzıları da Berâ' İbn-i Âzib, diğer bâzıları da Abbâd İbn-i Hâlid olduğunu haber vermiştir. Abbâd olduğu Vâkıdî'den hikâye edilmiştir. *İstîab*'da da Hâlid İbn-i Ubâde olduğu kayd edilmiştir. İbn-i Hacer de *Fethü'l-Bârî*'de: "*Bu vazîfe, bu zevât-ı kirâmın kepsi tarafından yekdiğerine muâvenet sûretiyle îfâ edildiği kabûl edilerek bu haberlerin hepsini cem' etmek mümkündür.*" diyor.

başladı. Suyun bu feverânı, Ashâb-ı Resûl oradan dönünceye kadar onları suya kandırmak için devâm etti (Ashâb-ı Nebî kuyunun kenârında oturarak su kaplarını doldururlardı) [1].

Resûlullāh ile maiyeti bu halde iken Huzâî Büdeyl İbn-i Verkā' kendi kabîlesi Huzâa'dan bir kaç kişi ile çıkageldi (Mekke ve havâlisindeki) Tihâme kabîleleri arasında Huzâîler, ötedenberi Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in sırdaşı idi. (Müslim olsun müşrik bulunsun bütün Huzâîler, Mekke'de olup biten her şeyi Resûl-i Ekrem'den saklamazlar, gizlice bildirirlerdi) [2].

Büdeyl gelince Resûl-i Ekrem'e:

— (Haberiniz olsun! Kureyş'in) Kâ'b İbn-i Lüey ile Âmir İbn-i Lüey kabîleleri Hüdeybiye surlarının en zengin menbâlarına kondular. Sütlü ve yavrulu develeri (kadınları ve çoçukları) da yanlarında bulunuyor (maîşetleri yolundadır). Şimdi ben onları bu halde bıraktım geliyorum. Bunlar muhakkak size karşı harb edecekler. Ve sizi Beyt-i Şerîf'e

* İbn-i Hişâm'ın *Siyret*'inde bu rivâyetlerin bâzıları nakledildikten sonra, oku koyan zâtın Nâciye İbn-i Cündeb olduğuna dâir rivâyeti te'yîd eder mâhiyette şöyle bir vâkıa kayd ediliyor : Ensardan bir câriye su kabiyle kuyu başına gelmiş ve Nâciye İbn-i Cündeb'in kuyunun dibinde herkesin kovalarını doldurup çekilmekte olduğunu görünce şu üç mısrâı söylemiştir :

يا ايها المائح دلوى دونكا . انى رأيت الناس يحمدونكا

يثنون خيرا و يمجدونكا

MÂNÂSI : *Ey kuyu dibinde halkın kovalarını dolduran kimse! Benim kovam öndedir, onu da doldur!. Görüyorum ki, nâs sana hamd edip bu hizmetinden dolayı senâ ederek şeref-bahş ediyorlar.*

[1] Kavis içindeki bu ziyâde İbn-i Sa'd'in şu rivâyetinden istifâde edilmiştir : (حتى اغترفوا بآنيتهم جلوسا على شفير البئر)

[2] Bu ziyâde de İbn-i İshâk'ın bervech-i âtî rivâyetinden terceme edilmiştir : (و كانت خزاعة عيبة رسول الله صلى الله عليه و سلم مسلمها و مشركها لا يخفون عنه شيأ كان بمكة).

girmek) ten men' edecekler, dedi. Resûlullāh da şöyle buyurdu:

— Fakat biz, hiç bir kimse ile harbetmek için gelmedik. Biz yalnız omre etmek niyetiyle geldik. Bununla berâber (Bedr, Handek) harbi, Kureyş'in maddî ve ma'nevî bütün kuvvetlerini za'fa ve onları hayli zazara uğratmıştır. Eğer Kureyş arzu ederse ben onlarla aramızda bir (mütâreke) müddet (i) tâyin edeyim. (Şu şartla ki, bu müddet zarfında ben onlarla harbetmeyeyim.) Onlar da benimle diğer müşriklerin aramızı serbest bıraksınlar, (karışmasınlar). Eğer ben, Urbâna gālip olursam, Kureyş müşrikleri de nâsın girdiği bu tarîk-ı itâate girmek isterlerse (kendi arzulariyle) girebilirler. Şâyet ben (müşriklerin sandıkları gibi) Urbâna gālip gelmezsem, bu ihtimâle göre de müşrikler (benimle harbetmek külfetinden kurtulup) rahata ererler.

Eğer Mekkeliler, böyle bir mütârekeyi kabûl etmez ve sâir Arablarla beni, kendi hâlimize bırakmayıp müdâhale etmek isterlerse, hayâtım yed-i kudretinde olan Allāh'a yemîn ederim ki, şu müdâfaa ettiğim Müslümanlık uğrunda başım vücûdümden ayrılıncaya kadar Mekkelilere karşı cihâd edeceğim, bu muhakkaktır. Şu da kat'îdir ki, (o zaman) Allah, (Kur'ân-ı Mübîn'deki) nusrat va'dini infâz edecektir.

Bunun üzerine Büdeyl İbn-i Verkā' Resûlullāh'a:

— Şimdi bu sözlerinizi ben her halde Kureyş'e teblîğ ederim, dedi. Ve râvînin beyânına göre, gidip tâ Kureyş (in karargâhın) a vardı. Ve:

— Şimdi ben yanınıza şu adamın (Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in) yanından geliyorum. Şöyle bir söz söylediğini işittim. İsterseniz anlatayım, dedi. (İkrime İbn-i Ebî Cehl ve Hakem İbn-i Ebi'l-Âs gibi)[1] Kureyş'in sefihleri:

[1] *Fethü'l-Bârî*'de bu isimlerin Vâkıdî rivâyetinde haber verildiği bildiriliyor.

— Senin bize ondan bir şey haber vermene ihtiyâcımız yoktur, diye karşıladılar. Fakat içlerinden sâhib-i re'y olan birisi:

— Haydi işittiğin söz ne ise söyle bakalım, dedi. Büdeyl: onun (Resûlullāh'ın) şöyle şöyle söylediğini işittim, diye Nebî *sallal'lāhu aleyhi ve sellem*'in sözlerini birer birer anlattı. Bunun üzerine Urve İbn-i Mes'ûd kıyâm edip Kureyş'e (karşı bir hutbe îrâd ederek):

— Ey kavm! Siz benim babam yarinde değil misiniz? diye sordu. Kureyşîler:

— Evet! diye tasdîk ettiler. Bunun üzerine:

— Ben de sizin oğlunuz mesâbesinde değil miyim? dedi[1]. Onlar:

— Evet! diye tasdîk ettiler. Sonra Urve:

— Beni bir şüphe ile ithâm eder misiniz? diye sordu. Buna da:

— Hayır, diye cevap verdiler. Bu def'a Urve:

— Ukâz halkını size nefîr-i âm hâlinde yardıma da'vet ettiğimi ve onların imtinâ etmeleri üzerine kendim ehl-ü evlâdımla ve bana itâat eden etbâımla size muâvenete koştuğumu pekâlâ bilirsiniz değil mi? dedi. Onlar da (bir ağızdan):

— Evet, biliriz! diye tasdîk ettiler. (Bu te'mînâtı aldıktan sonra) şimdi Urve:

— Bu adam (Nebî *sallal'lāhu aleyhi ve sellem*) size hayr-ü salâh yolu gösteriyor. O yola yöneliniz! Ve beni bırakınız ona gideyim! dedi. Mekkeliler:

— Haydi git! diye izin verdiler. Urve geldi. Ve Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'e arz-ı hâle başladı. Nebî *salla'llāhu*

---

[1] Bâzı rivâyetlerde : (أولستم بالوالد) vârid olmuştur. Hattâ İbn-i Ömer bu rivâyeti savab diye kayd etmiştir.

aleyhi ve sellem de Urve'ye Büdeyl'e söylediği sözlere benzer bir sûrette beyân-ı fikr etti. (Bu arada Resûl-i Ekrem: "*Bir mütâreke kabûl etmezlerse Kureyş ile ölünciye kadar harb edeceğim*" buyurması üzerine) Urve:

— Ey Muhammed! Sen kavmini istîsâl ettiğini farz edersek bana söyler misin: Senden evvel Arabdan kendi kavmini (toptan) helâk eden bir kimse işittin mi?. Ya mes'ele diğer şekilde zuhûr ederse (Kureyş'in size ne fenâ muâmele edecekleri size hafî değildir)[1]. Vallāhi ben, (aranızda) eşraf ve a'yândan bâzı kimseler görüyorum[2] bu muhakkak olmakla berâber yine ben birtakım kabîlelerden toplanmış evbaş kimseler de görüyorum ki, bunlar harb sırasında kaçıp seni yalnız bırakabilecek kābiliyettedirler, dedi. Ebû Bekr *radiya'llāhu anh* (Urve'nin Ashâb-ı Nebî'yi firar ile ittihâmına dayanamıyarak) Urve'ye:

— Haydi sen, "*Lât*"[3] ın kıçını yala!. Biz mi Resûlullāh'ı yalnız bırakıp firar edeceğiz? (Hâşâ) diye sebb-ü reddetti. Urve:

---

[1] Kavis içinde gösterilen bu fıkra yukarıdaki: (ya mes'ele aksi zuhûr eder de kavmin sana gālip gelirse) cümle-i şartiyyesinin cevâbıdır. Fakat Urve bu cevâb-ı edebe riâyet ederek Resûlullāh'a karşı söylemiştir.

[2] Bâzı Buhârî nüshalarında (لأرى) kelimesi (لاَ أرى) sûretinde mazbut ise de Zebîdî merhûmun ihtiyâr ettiği bu nüsha Yunîniyye rivâyetine muvâfıktır ve bu sûretle müsbet olarak terceme edilmiştir.

[3] Lât, Kureyş'in ve Sakîf kabîlesinin ibâdet ettikleri putlardan birisidir. Arablar arasında : (ليمصص بظر امه = *anasının fercinin dilciğini emsin!*) diye sövmek âdettir. Ebû Bekr *radiya'llāhü anh* de Urve'nin Ashâb-ı Nebî *aleyhisselâm*'a firar isnâdına son derece tehevvür ettiği sırada bu Arab âdetinden istifâde ve Urve'nin anası kadar ta'zîm ettiği (Lât) putunu anası makāmına istiâre ederek : "*Haydi sen (Lât) ın fercinin dilini em!*" diye gālîz bir sûrette esbb-ü red etmiştir.

— Bu da kimdir? diye sordu. Ashâb:

— Ebû Bekr, dediler. Urve:

— Ah Ebû Bekr! Hayâtım yed-i kudretinde olana yemîn ederim ki, eğer üzerimde — henüz mukābele edip ödeyemediğim — bir minnet-ü ihsânın olmasaydı elbette ben de sana cevap verirdim, diye mukābele etti[1].

Râvî diyor ki: Urve Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'e söz söylemeğe devâm etti. Ve (esnâ-yi mükâlemede Arab âdeti üzere) her söz söyledikçe eliyle Resûlullāh'ın sakalını okşa (yarak mülâtafede bulunu) yordu. Halbuki bu sırada Muğîre İbn-i Şu'be (ki, Urve'nin birâder-zâdesidir) başında miğfer ve yalın kılıç bir halde Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in başı üzerinde dur (up Resûl-i Ekrem'i mahâfaza ed) iyordu. Ve Urve her ne zaman Resûl-i Ekrem'in sakalını okşamağa mübâşeret ederse, derhal Muğîre kılıcının kınının uciyle Urve'nin eline vuruyor ve Urve'ye:

— Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in sakalından elini çek! ihtârında bulunuyordu. Muğîre'nin bu ihtarları üzerine Urve başını kaldırarak:

— Bu da kimdir? diye sordu. Ashâb:

— Muğîre İbn-i Şu'be'dir! dediler. Bunun üzerine Urve:

— Ey gaddar! Ben hâlâ senin (Câhiliyetteki) gadr-ü hiyânetini tazmîne çalışmakla muşgul değil miyim? dedi. Muğîre (müslüman olmazdan evvel) câhiliyette (Mâlik oğullarından) bâzı kimselerle yol arkadaşlığı etmiş ve yol-

[1] Zührî'den gelen bir rivâyete göre, Ebû Bekr *radiya'llāhu anh*'in Urve üzerindeki minneti, bir diyet mes'elesinden dolayı Urve borçlandığında Ebû Bekr Hazretleri ona mühim bir yardımda bulunmuştu. Vâkıdî'nin rivâyetine göre, bu yardım on deve vermek sûretiyle vukū' bulmuştu. Ve Urve tarafından ödenmemişti [*Fethü'l-Bârî*].

da bunları öldürüp mallarını almış, sonra (Medîne'ye) gelip müslüman olmuştu[1]. (Resûl-i Ekrem'e bu malları arz ettiğinde) Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*:

— *Müslümanlığın bizce şâyân-ı kabüldür. Fakat bu mallar* (gadirdir), *biz bunlardan hiç bir şey'e taarruz etmeyiz,* buyurmuştur[2].

Sonra Urve Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in Ashâb'ını iki göziyle tetkîke başladı. (Ve arkadaşlarına):

— (Bu ne ta'zimdir?) Vallāhi Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* bir şey emredince Ashâb'ı derhal emrini îfâya müsâreat ediyorlar. Abdest aldığı zaman da abdest (suyunun fazlası) nı almak için biribirini öldürmeğe yaklaşıyorlar. Peygamber söz söylerken de huzûrundaki bütün Ashab seslerini alçalt (arak cevap ver)iyorlar. Ona ta'zîm için yüzüne de dikkatle bakamıyorlar, dedi. Müteâkıben Urve Kureyş'in yanına geldı de meşhûdâtını şöyle bildirdi:

— Ey ahâlî! Vallāhi ben, vaktiyle bir çok pâdişahların huzûruna sefir olarak çıktım: (ezcümle Rum Melîki) Kay-

---

[1] Rivâyete göre, Sakîf'ten ve Mâlik oğullarından bâzı kimselerle Mugîre İbn-i Şu'be Mısır Melîki Mukavkıs'i ziyâret etmek üzere Mekke'den çıkmışlardı. Mukavkis Muğîren'in arkadaşlarına ihsân fakat Mugîre'yi mahrûm etmişti. Bundan içlenen Muğîre yolda şarap içildiği ve serhoş olup arkadaşları uyuduğu sırada bunları tamâmen öldürmüş ve mallarını alarak Medîne'ye gelip müslüman olmuştu.

Muğîre'nin Sakafîlere yaptığı bu gadr üzerine Sakafîler, Muğîre'nin âilesiyle kıtâle kıyâm etmeleri üzerine Urve işe müdâhale ederek Muğîre'nin öldürdüğü on üç kişinin diyetini ödemeyi üzerine almıştı. Ve bu borcu ödemekle meşguldü. Bunun için Urve birâderzâdesi Muğîre'ye (gaddar) diyordu.

[2] Çünkü müşriklerin malları yalnız harb ve kahr üzerine iğtinâm edilirse, halâl olurdu. Emân azamânında müşrik malını almak halâl değildi.

ser'in, (Fars Melîki) Kisrâ'nın, (Habeşe Melîki) Necâşî'nin dîvanlarına sefâretle girdim. Vallāhi bunlardan hiç bir pâdişâhın musâhiblerini. Muhammed'in Ashâb'ının Muhammed'e ta'zîm ettikleri derecede pâdişahlarına aslā ta'zîm eder görmedim. Muhammed'in Ashâb'ı, onun tükrüğü ile bile teberrük ediyorlar. O bir şey emredince onun Ashâb'ı derhal emrini infâza mübâderet ediyorlar. O abdest aldığı zaman da abdest (suyunun fazlası) nı tehâlükle paylaşıyorlar. O söz söylerken Ashâb'ı hafif bir sesle tasdîk ve cevab veriyorlar. Muhammed'in Ashâbı, ta'zîm için onun yüzüne dikkatle bakamıyorlar.

Şimdi Muhammed size güzel bir sulh-ü salâh re'yi arz etti. Bunu kabûl ediniz! dedi.

Bunun üzerine Kinâne oğullarından birisi Kureyş'e hitâben:

— Beni bırakınız, bir kere de Muhammed'in yanına ben gideyim! dedi. Onlar da:

— Pekâlâ git! dediler. Bu Kinânî zat, Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* ve Ashâbına doğru gelirken Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem:*

— Bu gelen, filân kimsedir. Öbür kabîledendir ki, onlar hac ve omre kurbanlarına ta'zîm ederler. Kılâdeli kurban develerini bu zâtın gözü önüne salıveriniz! buyurdu. Ashab bütün kurbanlık develeri onun güzer-gâhına (yayılmak için) salıverdiler. Ve Ashab yüksek sesle (*Lebbeyk, Allāhümme Lebbeyk*) diyerek Kinânî'yi istikbâl ettiler. Kinânî zât kurban develerini ve halkın telbiye ile istikbâlini görünce taaccüb ederek:

— Sübhâna'llāh! Bu zâtı Beyt-i Şerîf'i ziyâretten men' etmek bunlara karşı lâyık olmayan bir muâmeledir, dedi. Kureyş'in yanına döndüğünde de:

— Ben bunların omre için kesecekleri kurban develerini kılâdelenmiş ve iş'âr edilmiş bir halde gördüm. Doğrusu bunları Beyt'i ziyâretten men' etmeyi muvâfık görmem, dedi.

Sonra Kureyşîler arasında Mikrez İbn-i Hafs denilen birisi kalkıp:

— Bana müsâade ediniz de Muhammed'e bir de ben gideyim, dedi. Onlar da:

— Haydi git! dediler. Mikrez, Resûl-i Ekrem'le Ashâb'ına doğru gelirken, Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* :

— Şu gelen Mikrez'dir, gaddar bir kimsedir, buyurdu. Mikrez, Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* ile görüşmeğe başladı. Ve Resûl-i Ekrem'e o, arz-ı keyfiyet etmek üzere iken Süheyl İbn-i Amr çıkageldi. (Süheyl gelince) Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* (bu isim ile tefe'ül ederek) Ashâb'a karşı:

— Artık işiniz bir dereceye kadar kolaylaştı, buyurdu.[1]

Süheyl İbn-i Amr gelince Resûl-i Ekrem'e:

— Haydi (hokka, kalem, kâğıt) getir; sizinle aramızda (tahrîri muktezi) bir müsâlehanâme yaz! dedi.

---

[1] *Sahîh-i Buhârî* metnine nazaran hadîsin bu fıkrası, Abdullāh İbn-i Abbâs'ın kölesi İkrime'den mürselen rivâyet edilmiştir. Fakat bu fıkra, İbn-i Ebî Şeybe'nin *Müsned*'inde Seleme İbn-i Ekva'dan bervech-i âtî mevsûlen de rivâyet edilmiş bulunduğundan bâb-ı rivâyette matlûb olan kuvvet ve i'timâdı hâizdir. Seleme İbn-i Ekva' *radiya'llāhu anh* demiştir ki: Kureyş Süheyl İbn-i Amr'ı, Huvaytıb İbn-i Abdi'l-Uzzâ ile berâber Resûl-i Ekrem'e sulh akdi için göndermişti. Resûlullāh Süheyl'i görünce : *(Artık işiniz bir derece kolaylaştı)* buyurdu.

Resûl-i Ekrem tasgîr sıygasiyle ifâde olunan bu isimden tefe'ül buyurmuştur. Teşe'ümü hurâfattan addederek nehyeden Resûl-i Ekrem, güzel isim ile tefe'ül ederdi. Bu eserimizin bir cildinde tercеme ettiğimiz bir hadîsin îzâhında bu husûsa dâir ma'lûmat vardır, Lûtfen fihristten bulup mutâlea buyurulsun !

Bunun üzerine Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* kâtibi (ki, Alî İbn-i Ebî Tâlib'dir) çağırdı[1]. Ve:

— "بسم الله الرحمن الرحيم" (= *BİSMİ'LLÂHİ'R-RAHMÂNİ'R-RAHÎM) yaz!*" buyurdu. Bunun üzerine Süheyl (câhiliyet hamiyyeti sâikasiyle) Resûl-i Ekrem'e:

— İyi amma ben, RAHMÂN kelimesinin mâhiyeti nedir, bilmiyorum; fakat vaktiyle senin de yazdırdığın gibi (*Bismike'llāhümme = Allāh'ım! Sen'in isminle yazmağa başlarım)* diye yaz! dedi[2]. Müslümanlar da bir ağızdan:

— Vallāhi biz-onu yazmayız, ancak BİSMİ'LLÂHİ'R-RAHMÂNİ'R-RAHÎM yazılmasını isteriz, demişlerdi. Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* (Hazret-i Alî'ye hitâben):

— Haydi Bismike'llāhümme yaz! buyurdu. Sonra da: "*Bu kitab, Muhammed Resûlullāh'ın mazmûnuna hüküm ve imzâ ettiği muâhedenâmedir*" diye yazmasını emretti. Şimdi Süheyl (Buna da i'tirâz ederek):

---

[1] Zebîdî metninde ihtisâren tayy edilmiş olan bu fıkrayı *Sahîh-i Buhârî* metninden terceme ederek aldık.

[2] Hakîkaten Resûl-i Ekrem Efendimiz ibtidâ-yi İslâm'da Arabların câhiliyyet devrinde yazdıkları gibi muharrerât unvânında *Bismike'llāhümme* kullanırdı. Bilâhare âyet-i Neml yâd olunan (انه من سليمن و انه بسم الله الرحمن الرحيم) âyet-i kerîmesi nâzil olduktan sonra *Bismi'llâhi'r-Rahmâni'r-Rahîm* yazmağa başlamıştır. Bunun için Süheyl İbn-i Amr vaktiyle senin de unvan olarak kullandığın *Bismike'llāhümme* yazılsın! diyor. Resûl-i Ekrem ise her ne sûretle olursa olsun Kureyş'i bu musâlehanâme ile bağlamak ve bu sûretle İslâm dîninin siyâsî kudret ve mevcûdiyetini hem onlara hem de bütün Cezîre halkına tanıtmak istiyordu. Bunun için Süheyl'in bunu ve her teklîfini kabul buyurdu. Bu dakîkayı kavrıyamıyan Ashâb i'tirâz ediyordu ki, bunu aşağıda îzâh edeceğiz.

— Vallāhi biz, senin Resûlu'llāh olduğunu bilmiş ve tasdîk etmiş olsak seni Beyt (i ziyâret) ten men' etmez ve sana karşı kıtâle tesaddî etmezdik. Şu kadar ki, Muhammed İbn-i Abdi'llāh yaz!, dedi. Bu teklîf üzerine Resûl-i Ekrem:

— *"Vallāhi siz tekzîb etseniz de ben Resûlu'llāh'ım."* buyurdu ve Alî İbn-i Ebî Tâlib'e:

— *"Haydi (Resûlu'llāh lâfzını sil de) Muhammed İbn-i Abdi'llāh yaz!"* diye emretti. (Alî İbn-i Ebî Tâlib):

— Vallāhi ben senin Resûlu'llāh unvân-ı mübeccelini) kat'iyyen silemem! dedi. Bunun üzerine, Resûl-i Ekrem kitabı eline alıp, Muhammed İbn-i Abdi'llāh yazdırdı.

(Bu hadîsin râvîlerinden olan Zührî demiştir ki: Resûlullāh'ın gerek Besmele'nin, gerek muâhedenâme unvânının sûret-i tahrîri hakkında Süheyl İbn-i Amr'ın tekliflerine muvâfakat buyurmaları, Resûl-i Ekrem'in evvelce: *"Kureyş Allāh'ın Harem dâhilinde muhterem kıldığı şeylere ta'zîm kasdederek benden ne kadar müşkül talebde bulunursa bulunsun ben onu muhakkak onlara vereceğim"* sûretindeki verdiği karârın tecellîsidir) [1].

Musâlehanâmenin unvânı: *"Yâ Rab! Sen'in isminle başlarım. Bu mektub, Muhammed İbn-i Abdi'llāh'ın mazmûnuna hüküm ve imzâ ettiği bir musâlehanâmedir"* sûretinde tekarrür edip yazıldıktan sonra Resûl-i Ekrem muâhedenâme şerâitini teklîf ederek Süheyl İbn-i Amr'e:

— *Siz bizimle Beyt-i Şerîf'in arasını serbest bırakınız da biz de Beyt'i tavâf edelim*, buyurdu. Süheyl bu teklîfe de i'tirâz ederek:

---

[1] Kavis içinde gösterdiğimiz bu uzunca fıkra *Sahîh-i Buhârî* metninden terceme edilerek naklolunmuştur. Müellif Zebîdî merhum ihtisâren *Tecrîd*'e almamıştır.

— Vallāhi sizinle Beyt'in arasını boş bırakamayız. Çünkü Arab (milleti) cebren ve kahren istîlâ olunduk, diye hakkımızda dedi-kodu eder; şu kadar ki, bu tahliye keyfiyeti gelecek seneden i'tibâren başlasın, dedi. (Ve bu sûretle kabûl olunarak) Hazret-i Alî yazdı. Şimdi Süheyl İbn-i Amr da şöyle bir madde teklif edip.

— Sana bizden bir erkek gelirse, o gelen kimse senin dîninde olsa bile, onu bize reddedeceksin! dedi. Bu teklîfe müslümanlar hayret ederek:

— Sübhâna'llāh! İslâm câmiasına ilticâ eden bir müslüman müşriklere nasıl iâde olunur, dedi. Onlar bu halde iken Süheyl İbn-i Amr'ın oğlu Ebû Cendel ayakları bukağılı seke seke geldi. (Ebû Cendel müslüman olmuştu. Ve bu cihetle habs olunmuştu. Bu sırada) Mekke'deki mahbesinden kaçmış (ve türlü müşkülât ile gelip) nihâyet kendisini müslümanlar arasına atmıştı. Bunun üzerine Süheyl:

— İşte yâ Muhammed! Sana karşı imzâ edeceğim müsâlehanâmenin birinci maddesine tevfîkan bunu bana reddetmelisin! dedi. Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*:

— Biz müsâlehanâmeyi henüz imzâ etmedik bile, buyurdu. Süheyl:

— Şu halde vallāhi ben de seninle hiç bir madde üzerine sulh olmam, dedi. Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem:*

— Haydi, bunu bana bağışlayıp imzâ et! buyurdu. Süheyl:

— Ben bunu sana bırakmayı aslā tecvîz edemem, diye reddetti. Resûl-i Ekrem:

— Hayır, bu işi (hatırım için) yap! buyurdu. Süheyl (ısrâr edip):

— Aslā yapamam, dedi. Mikrez (İbn-i Hafs ki, bu da Kureyş murahhası idi. O da) Resûl-i Ekrem'e hitâben:

— Haydi bunu sana tecvîz ettik, dedi. (Fakat vaz'-ı imzâya me'zûn olan Süheyl muvâfakat etmedi)[1]. Şimdi Ebû Cendel, (babasının inadından ye'se uğrayarak) :

[1] İslâm târihinin mühim bir dönüm noktası olan Hudeybiye musâlehanâmesini Kureyş nâmına imzâlayan Süheyl İbn-i Amr'ın târîhî sîmâsını da buraya tahşiye ediyoruz : Süheyl İbn-i Amr, Kureyşî ve Âmirî'dir; Kureyş'in en belîğ ve hakîm hatiblerinden ma'duddur. Mekke'nin fethi sırasında müslüman olmuş ve Resûl-i Ekrem tarafından kendisine Huneyn ganîmet malından büyük bir hisse verilmiştir. Müşârün-ileyh Mekke'de kâfir iken Resûl-i Ekrem aleyhinde hutbe îrâd ederdi. Bedir muhârebesinde de Kureyş ile birlikte gelerek esir düşmüştü. Hazret-i Ömer bu fırsattan istifâde ederek, Resûl-i Ekrem'e :

Yâ Resûlu'llāh! Müsaade ediniz de aleyhinizde söylediği sözlerin cezâsı olarak Süheyl'in iki ön dişlerini sökeyim; aleyhinizde bir daha hutbe de söyliyemesin, dedi. Resûl-i Ekrem:

— Yâ Ömer, Süehyl'i bırak! Belki o bir gün gelir de bir hutbe îrâd eder de senin takdir ve şükrânını kazanır, buyurdu. Ve hakîkaten Resûl-i Ekrem'in bu sözleri irtihâl-i Nebevî'yi müteâkib Arabların irtidâdı sırasında tahakkuk etti. Bir herc-ü merç sırasında Kureyş'in îman ve irâdesi de Mekke'de sarsılmağa başlamıştı. Hattâ Mekke Vâlisi Attâb İbn-i Esîd ihtifâya mecbûr olmuştu. Halkın irâdesi sarsıldığı böyle dağdağalı bir zamanda îman ve kanaatine tamâmiyle bağlı kalan Süheyl *radiya'llāhu anh*, mühim bir halk kütlesi karşısında belîğ bir hutbe îrâd ederek hulâsaten :

— Ey Kureyş cemâati, sakın siz îmân edenlerin sonu, irtidâd edenlerin de önü olmayınız! Vallāhi bu İslâm Dîni, güneşle ayın tulûundan gurûbuna kadar tabiî seyri gibi beşeriyeti tenvîr ederek imtidâd ve devâm edip gidecektir, dedi. Mekke'nin fethi sırasında müslüman olan Kureyşîler arasında Süheyl İbn-i Amr derecesinde metânet gösteren hiç bir kimse bulunmamıştır. Aynı zamanda Süheyl Hazretleri Hazret-i Kur'ân'ın mukaddes huzûrunda rakîku'l-kalb idi. Kur'ân-ı Kerîm'in tilâveti sırasında rengi sararır ve kemâl-i teessürle ağlardı.

Müşârün-ileyh Hazretleri Hazret-i Ömer'in hilâfeti zamânında bütün akrabâsiyle Şam'ın fethine iştirâk etmiş, hemen cümlesi

— Ey cemâat-i müslimîn! Müslüman olarak geldiğim halde şimdi ben müşriklere iâde mi olunuyorum?. Benim uğradığım şu felâketi görmüyor musunuz? diye haykırdı. Hakîkaten zavallı Ebû Cendel Allah yolunda Kureyş'in en şiddetli işkencesiyle azâb olunmuştu.

(İbn-i İshak şu rivâyeti ziyâde etmiştir: Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem:*

— *Yâ Ebâ Cendel! Sabret, Allah'dan ümid-vâr ol! Biz müslümanlar mağdur ve mağlûb olmayız. Allāhu Teâlâ yakında sana da halâs yolu bahşedecektir, buyurdu)* [1].

Bu müşkül vaziyetten müteessir olan Ömer İbni'l-Hattâb şöyle demiştir: Bunun üzerine ben Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'e varıp:

— Sen Allāh'ın Hak Peygamber'i değil misin? dedim. Resûlullāh:

— Evet Hak Peygamberiyim! buyurdu. Ben:

— Biz müslümanlar hak, düşmanlarımız bâtıl üzere bulunmuyorlar mı? dedim. Resûl-i Ekrem:

— Evet öyledir, buyurdu. Ben:

— Bu halde dînimiz uğrunda bu denâeti niçin kabûl edelim? dedim. Resûl-i Ekrem:

— *Muhakkak sûrette ben Allāh'ın Peygamberiyim ve ben,* (bu maddeyi kabûl etmekle) *Allāh'a isyân etmiş değilim. Allah benim nâsırımdır,* buyurdu. Ben yine:

---

bu gazâda şehîd olmuşlardır. Kendisi de Yermûk harbinde şehîd düşmüştür. Bir rivâyete göre de tâundan vefât etmiştir. Vefâtından sonra kızı Hind ile oğlu Utbe'nin kızı Fâhite berhayât olup Hazret-i Ömer tarafından Fâhite, Hâris İbn-i Hişâm'ın oğlu Abdurrahmân'a tezvîc edilmiştir.

[1] زاد ابن اسحاق قال رسول الله صلى الله عليه و سلم : يا ابا جندل اصبر و احتسب فانا لا نغدر. و ان الله جاعل لك فرجا و مخرجا .

— Vaktiyle sen bize yakında Beyt (-i Şerîf) e varıp Bey-t'i tavâf edeceğiz! diye haber vermez mi idin? dedim. Resû-lullāh:

— *Yok, ben, sana* (vakit tâyin ederek): *bu sene varıp tavâf edeceğiz! diye haber verdim mi?* buyurdu. Ben de:

— Hayır, dedim. Resûl-i Ekrem:

— *Her halde sen* (yakın bir zamanda) *Beyt'e varıp onu tavâf edeceksin!* buyurdu.

Ömer İbn-i Hattâb demiştir ki: Bunu müteâkip ben Ebû Bekre vardım. Ve:

— Ey Ebû Bekr, bu adam Allāh'ın Hak Peygamberi değil midir? dedim. O da:

— Evet Hak Peygamberidir, dedi. Ben:

— Biz müslümanlar Hak, düşmanlarımız bâtıl üzere bulunmuyor muyuz? dedim. O da:

— Evet öyledir! diye cevâb verdi. Tekrar ben:

— Öyle ise niçin biz dînimize küçüklük veriyoruz? Ebû Bekr:

— Behey adam! Muhammed Allāh'ın Peygamber'idir; o, Rabbine âsî değildir; Allah onun yardımcısıdır; sen hemen onun emrine sarıl! Vallāhi Muhammed Hak üzeredir, dedi. Ben tekrar:

— O bize Medîne'de: Beyt-i Şerîf'e varacağız, tavâf edeceğiz, demedi mi?. diye sordum. Ebû Bekr:

— Evet öyledir. Fakat sana bu sene varıp tavaf edersin diye mi haber verdi? dedi. Ben de:

— Hayır, dedim. Ebû Bekr:

— Dur bakalım yakın bir zamanda sen Beyt'e varıp onu tavaf edeceksin! dedi.

— Ömer (*radiya'llāhu anh*): bu i'tirazlarımdan keffâret alarak âtiyen bir çok a'mâli sâlihada bulundum, demiştir.

Râvî diyor ki: Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* muâhedenâmenin tahrîr ve imzâsından fâriğ olduktan sonra[1] Ashâb'a:

— *Haydi artık kalkınız, kurbanlarınızı kesip sonra başlarınızı tıraş ediniz!* buyurdu. Râvî diyor ki: Vallāhi Ashab'dan bir kişi olsun kalkmadı. Hattâ Resûlullāh bu emrini üç kere söyledi[2]. Ashab'dan hiç biri kalkmayınca[3] Resûlullāh (ezvâc-i tâhirattan) Ümm-i Seleme'nin yanına girdi. Ve (şu halkı görüyor musun? Onlara emrediyorum da icâbet etmiyorlar, diye) halktan gördüğü kayıtsızlığı ona anlattı. Ümm-i Seleme:

— Yâ Nebiyya'llāh! Emrinizi infâz etmek istiyor musun?[4] O halde şimdi dışarı çık, sonra tâ kurbanlık develerini

---

[1] Musâlehanâme imzâ edildikten mazmûnuna müslümanlardan ve müşriklerden birtakım kimseler işhâd edilmiştir. Müslümanlardan şâhid olan zevât: Ebû Bekr-i Sıddîk, Ömer İbn-i Hattâb, Alî İbn-i Ebî Tâlib, Abdurrahmân İbn-i Avf, müşriklerden de Mikrez İbn-i Hafs *[Sîreti İbn-i Hişâm]*.

[2] Burada İbn-i Hişâm'ın *Sîret*'inde: Resûl-i Ekrem'in çadırı Hil'de yâni Harem-i Mekke'nin hudûdu hâricinde kurulmuş bulunduğu, fakat namazlarını Harem hudûdu dâhilinde kıldığı rivâyet edilmiştir ki, Resûl-i Ekrem'in Kâ'betu'llāh'a şiddet-i tehassürünü ifâde etmektedir.

[3] Ashâb-ı Kirâm'ın Peygamber'in emrine icâbet etmekte ağır davranmaları, şartlarını ağır buldukları bu sulhun bir vahiy ile ibtâl olunması ve binâenaleyh kendileri için ömre menâsikinin îfâsı müyesser olması ümîdine mebnî idi. Ve hiç şübhesiz Resûl-i Ekrem'e karşı muhâlif bir hareket mâhiyetinde değildi. Resûl-i Ekrem'in bu emri mutlaktı, fevri muktezî olmadığı Ashâb-ı Kirâm'ca ma'lûm idi.

[4] İbn-i İshâk'ın rivâyetine göre, Ümm-i Seleme *radiya'llāhu anhâ* şöyle demiştir: Yâ Resûla'llāh, Ashâb'ın, emrinizi infâz etmekte ağır davranmalarından dolayı onları itâb etmeyiniz!. Çünkü nefsinize girân gelen ağır şerâitle sulh akdi ve Mekke feth edil-

kesinceye ve berberini çağırıp o seni tıraş edinceye kadar Ashab'dan hiç birisine bir kelime bile söyleme! dedi. Bunun üzerine Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* Ümm-i Seleme'nin yanından çıktı. Ve Ashab'dan hiç birisiyle görüşmiyerek menâsiki îfâ etti. Kurbanlık develerini kesti[1]. Ve berberi (Huzâî Hırâş İbn-i Ümeyye'yi) çağırıp tıraş oldu. Ashab, Resûl-i Ekrem'i bu halde görünce onlar da hemen kalkarak (Resûl-i Ekrem'e imtisâlen) kurbanlarını kestiler, birbirlerini tıraş etmeğe başladılar[2]; hattâ (sür'at-i icâbetin tevlîd ettiği şiddet-i izdihamdan) biribirlerini öldüreyazdılar[3].

---

miyerek Medîne'ye geri dönülmesi Ashâb'a güç gelmiştir, ma'zur görünüz!. Ve siz çıkıp kurbanınızı kesip tıraş olarak nümûne-i imtisâl olunuz!

[1] Yukarıda kaydettiğimiz vechile kurbanlık deve yetmiş tâne idi. Bunların arasında Ebû Cehl'in Bedir'de iğtinâm edilen bir devesi de vardı ki, hâssaten bunun başına gümüşten ma'mûl (*Büre*) denilen bir kılâde konulduğu Siyer kitablarında ve *Buhârî* şerhlerinde bildirilmiştir. *(Büre)* devenin burnuna takılan halkaya da deniliyor ki, deveye bununla sağa sola kumanda ediliyor.

[2] İbn-i İshâk'ın İbn-i Abbâs'a müntehî bir senedle rivâyetine göre, Hudeybiye'de halkın bir kısmı tıraş olmuş, bir kısmı da saçlarını kestirmişti. Ve Resûl-i Ekrem: (يرحم الله المحلقين = *Allah tıraş olanlara rahmet etsin)* diye duâ buyurmuştur. Bunun üzerine halk: Yâ Resûla'llāh, Allah saçını kestirenlere de rahmet etsin! demiş. Fakat Resûl-i Ekrem: (يرحم الله المحلقين) diye duâsını tekrarlamış. Ashab da ikinci def'a saçlarını kestirenler hakkındaki temennîleri tekrâr edince, Resûl-i Ekrem de üçüncü def'a (يرحم الله المحلقين) buyurup Ashâb'ın üçüncü temennîsi üzerine: "*Haydi saçını kestirenlere de*" demiştir.

[3] Ümm-i Selem'e Hazretlerinin müstesnâ zekâ ve fazîleti bu hâdiseden pek açık olarak anlaşılır. Bunun İmâmü'l-Haremeyn *Nihâye*'de: "*Ümm-i Seleme'nin Hudeybiye'de gösterdiği dirâyet ve fetâneti İslâm târihinde hiç bir kadın göstermemiştir, denildiğini*" kaydederek pek güzel tebârüz ettirmiştir.

Resûl-i Ekrem tıraş olduktan sonra huzûruna müslüman kadınlar geldi[1]. Bu husustaki hatt-ı hareketi ta'lîm için de Cenâb-ı Hak (يا ايها الذين آمنوا اذا جاءكم المؤمنات مهاجرات فامتحنوهن) nazm-ı mübînini (بعصم الكوافر) kavl-i şerîfine kadar inzal buyurdu. Meâli şöyledir: "*Ey mü'minler, size mü'min kadın-*

[1] Hadîsin metninde (ثم جاء نسوة مؤمنات = *Bundan sonra mü'min kadınlar geldi)* denilmekte olup Hâfız İbn-i Hacer *Fethü'l-Bârî*'de : (bu kavlin zâhirine göre "*Resûl-i Ekrem henüz Hudeybiye'de iken müslüman kadınlar geldi*" demek ise de böyle değildir. Müslüman kadınlar sulh müddeti esnâsında Medîneye geldiler) demektir, diyor. Şârih Kastalânî de kendisine tebaiyet ederek bu sûretle tefsîr ediyor.

Şârih Aynî ise, İbn-i Kesîr'in İbn-i Hacer'in beğenmediği sûreti iltizâm ederek: (Buhârî'nin "*Bundan sonra mü'min kadınlar geldi*" sûretindeki sevkinden : "*Resûlullāh tıraş olduktan sonra kadınlar geldi*" mânâsını kasd ettiği anlaşılır) dediğini naklediyor ki, bu nokta-i nazarı Buhârî'nin yukarıda bu Şurût bahsinin birinci hadîsi olarak rivâyet ettiği Hudeybiye hadîsinin diğer bir tarîk-ı rivâyeti de te'yîd etmektedir. O rivâyet tarîkında meâlen :

— Sonra mü'min kadınlar da muhâcir olarak geldi. Ve Ukbe İbn-i Ebî Muayt'ın kızı Ümm-i Gülsüm de kadınlık çağını idrâk etmiş olduğu halde o günü Resûlullāh'a gelenlerdendi. Müteâkıben de ehli gelerek, Ümm-i Gülsüm'ün kendilerine iâde edilmesini taleb etmişti. Fakat gelen bu kadınlar hakkında Allāhu Teâlâ (اذا جاءكم المؤمنات مهاجرات فامتحنوهن الآية) âyet-i kerîmesini inzâl buyurduğu için Resûl-i Ekrem Ümm-i Gülsüm'ü âilesi halkına vermemiştir, deniliyor ki, bu metni aşağıya aynen naklettik*.

* و جاء المؤمنات مهاجرات و كانت ام كلثوم بنت عقبة بن ابى معيط ممن خرج الى رسول الله صلى الله عليه و سلم يومئذ و هى عاتق . فجاء اهلها يسئلون النبى صلى الله عليه و سلم ان يرجعها اليهم . فلم يرجعها اليهم لما انزل الله فيهن : (اذا جاءكم المؤمنات المهاجرات فامتحنوهن الآية [رواه البخارى] .

Bu rivâyete göre Resûl-i Ekrem'e müslüman kadınlarının mürâcaati Hudeybiye'de başladığı muhakkak olduğundan, biz de (ثم جاء نسوة مؤمنات) cümlesini (Resûl-i Ekrem tıraş olduktan sonra huzûruna müslüman kadınlar geldi) diye terceme ettik.

lar (müşrikler tarafından) *hicret edip geldiklerinde îmanlarını sınayın!. — Allah onların îmânı* (nın mâhiyeti) *ni pek iyi bilir ya —. denediğinizde onları mü'mine sanırsanız artık o kadınları, kâfir* (zevc) *lere geri çevirmeyin!.* (Çünkü) *ne müslüman kadınlar kâfir* (zevc) *lere helâldır, ne de kâfirler müslüman kadınlara helâl olur. Maamâfih siz kâfirlerin sarfettikleri Mehr* (-i muaccel)i *kendilerine veriniz!. Bir de* (İslâmiyetin kocalarından ayırdığı) *bu müslüman kadınları nikâh etmenizde — mehirlerini kendilerine verdiğiniz takdirde — üzerinize bir günâh yoktur. Kâfir kadınlar* (a gelince, onlar) *ın da ismetlerine yapışmayınız* (ve onları nikâhınızda tutmayınız!)"[1].

Bu âyetin nüzûlü üzerine Ömer hâl-i şirkte bulunan iki karısını tatlîk etti[2]. Bunlardan birisini (Kureybe'yi) Muâvi'ye İbn-i Ebî Süfyân, öbürüsünü de Safvân İbn-i Ümeyye tezevvüc etti[3].

Sonra Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* Medîne'ye döndü. Müteâkıben Kureyş'in halîfi olan (Sakafî Utbe) Ebû Basîr müslüman olarak geldi. Bunu istemek üzere de Kureyş iki kişi gönderdi[4]. Bunlar Resûl-i Ekrem'e: bize karşı

---

[1] Mümtehine Sûresi'nin (10) uncu âyet-i kerîmesi olan bu nazm-ı mübînin mâ-ba'di şöyledir : (« و اسألوا ما انفقتم و ليسألوا ما انفقوا، ذلكم حكم الله، يحكم بينكم و الله عليم حكيم » = *Nikâhınızda tutmayacağınız bu kadınlara verdiğiniz* (mehr) *i isteyin; kâfirler de sarfettikler* (i mehr) *ini istesinler! Muhâcir olarak gelen kadınlar hakkında bildirilen bu hükümler, Allāh'ın hükümleridir ki, aranızda Allah bu sûretle hükmeder. Ve Allah her şeyi çok iyi bilir, tam isâbetle hükmeder).*

[2] Bunlardan birisi Ebû Ümeyye kızı Kureybe idi. Öbürüsü de Huzâî Cervel'in kızı Ümm-i Gülsüm idi.

[3] Bir rivâyette de Ümm-i Gülsüm'ü Ebû Cahm tezevvüc etmiştir. Bu rivâyete de aşağıda işâret ettik.

[4] Bunlardan birisinin adı Huneys İbn-i Câbir, öbürüsünün de Ezher İbn-i Abd-i Avf idi.

imzâ ettiğin ahdi hatırlatırız, dediler. Resûl-i Ekrem de (muâhede mûcibince) Ebû Basîr'i bu iki kişiye iâde etti. Bunlar Ebû Basîr ile (yola) çıktılar. Nihâyet Zülhuleyfe'ye eriştiler. (Dağarcıklarındaki) hurmadan bir mikdârını yemek için oraya indiler. Ebû Basîr bu iki kişiden birisine (Huneys'e):

— Yâ fülân! Vallâhi şu kılıcını ben, emîn ol çok güzel zannediyorum, dedi. (Kılıcın sâhibi olan) öbürüsü de kılıcı (kınından) çekerek:

— Evet Vallâhi bu kılıç çok iyidir. Onu ben mükerreren tecrübe ettim, dedi. Ebû Basîr de:

— Müsâade et de bakayım, dedi. Ve bir fırsat bulup elinden aldı. Hemen de Huneys'e vurdu. Huneys nihâyet öldü. Öbür arkadaşı (bir rivâyette Huneys'in kölesi Kevser) kaçarak tâ Medîne'ye vardı, Mescid-i Saâdet'e koşarak girdi. Resûlullâh *salla'lâhu aleyhi ve sellem* onun telâşlı koşup geldiğini görünce:

— Muhakkak şu adam bir korku görüp geçirmiştir, buyurdu. Kevser Nebî *salla'llâhu aleyhi ve sellem*'e yaklaşınca Resûl-i Ekrem'e:

— Vallâhi, Efendim öldürüldü. (men' etmezseniz) muhakkak ben de maktûl olacağım, dedi. Bu sırada Ebû Basîr de geldi. Ve:

— Yâ Resûla'llâh! Vallâhi sana Allah ahdini îfâ ettirdi; beni müşriklere red ve iâde ettin. Sonra Allah beni onlardan kurtardı, dedi. Bunun üzerine Resûlullâh *salla'llâhu aleyhi ve sellem* Ashab'a hitâben:

— Anası helâk olası Ebû Basîr'e hayret olunur? Bu adam harb gelberisidir. Eğer bunun fikrine yardım eden bulunsa (o fırın karıştırır gibi harbi ateşliyecek, sulh bozulacak) buyurdu. Ebû Basîr Resûl-i Ekrem'in bu sözlerini işitince kendisini müşriklere hemen iâde edeceğini anladı.

Huzûru Saâdet'ten çıktı. Ve deniz sâhiline kadar firâr etti. "Îs" mevkiinde karar kıldı [1].

Râvî der ki: Süheyl'in oğlu Ebû Cendel de (yetmiş süvârî müslüman ile birlikte) [2] müşrikler arasından kaçarak Ebû Basîr'e iltihak etti. Şimdi artık müslüman olan herkes Kureyş arasından ayrılarak Ebû Basîr'e iltihak etmeğe başladı. Nihâyet Ebû Basîr'in başında mühim bir kuvvet toplandı. Vallāhi bunlar, Kureyş'in Şam'a bir ticâret kāfilesinin gittiğini duymazlar mı hemen onları çevirirlerdi. Kendilerini öldürüp mallarını alırlardı.

Kureyş, kendisini tehdîd eden bu vaziyet üzerine Resûlullāh *sallaʼllāhu aleyhi ve sellem*'e (Ebû Süfyân'ı husûsî salâhiyetle) gönderdi. Şimdi Kureyş Resûl-i Ekrem'den Allah rızâsı için ve aradaki karâbete hürmeten Ebû Basîr cemâatinin nedb-ü gārâtlarının men'ini ricâya başlamıştı. Artık bundan böyle Mekke'den Medîne'ye kim gelirse, emîndir (iâde edilmiyecektir) diye haber göndermişlerdi.

Nebî *sallaʼllāhu aleyhi ve sellem* Ebû Basîr cemâatine (mektup) gönderdi. (Medîne'ye gelmelerini bildirdi) [3].

---

[1] Îs, Şam'a giden Mekkelilerin güzer-gâhında bir mevkı'dir.

[2] Ebü'l-Esved'in Urve'den gelen bir rivâyet tarîkında Ebû Cendel'in maiyetinde yetmiş kişi firâr ettiği de tasrîh edildiğinden, tercemede gösterdik. Süheylî üç yüz olduğunu zu'metmiştir. Kırk diyenler de var.

[3] Şârih İbn-i Hacer, Mûsâ İbn-i Ukbe'nin Zührî'den naklen şu yolda îzâh ettiğini bildiriyor : Resûl-i Ekrem Ebû Basîr'e mektup yazdı. Ve mektûb-ı Nebevî kendisine vâsıl oldu. Fakat bu âteşîn mücâhid ölmek üzere idi. Okudu ve nâme-i Peygamberî elinde olduğu halde teslîm-i rûh etti. Ebû Cendel, bu kahraman reîsini öldüğü yere defnetti. Ve kabrinin yanına bir mescid inşâ etmek sûretiyle son vâcibe-i ihtirâmı gösterdi.

Zührî, sonra Ebû Cendel'in maiyyetiyle birlikte Medîne'ye geldiğini ve mücâhid olarak Şam'a gidinceye kadar Medîne'den

Bunun üzerine Allāhu Teâlâ: (وهو الذى كف ايديهم عنكم وايديكم عنهم ببطن مكة من بعد ان اظفركم عليهم) âyet-i kerîmesini tâ (الحمية حمية الجاهلية) nazm-i mübînine varıncaya kadar inzal buyurdu. (Bu üç âyet-i kerîmenin meâl-i münîfi şöyledir):

"*Allah o* (kādir-i mutlak) *dır ki, O Mekke'nin haremi dâhilinde* (ki Hubeydiye'de) *müşriklere karşı size zafer verdikten*

---

ayrılmadığını, ve Hazret-i Ömer'in zamân-ı hilâfetinde Şam'ın fethi sırasında şehîden vefât ettiğini rivâyet etmiştir.

Yine Zührî'nin beyânına göre, Hudeybiye'de Ebû Cendel'in babasına teslîm edilmesine i'tirâz edenler, teslîminin tevlîd ettiği aksü'l-amel ile bu İslâm dilâverlerinin mücâhedeleri te'sîriyle Kureyş'in Resûl-i Ekrem'den muâhedenâme maddesinin lâğvını ricâ ettiklerini görünce, Resûl-i Ekrem'e itâatin, kerih gördükleri arzularına itbâ'dan hayırlı olduğunu anlamışlardır.

İbn-i Hacer, Ebû Basîr kıssasından ilmî birtakım ahkâm istifâde edilir, diyerek mütecâviz bir müşriki hiyle ile öldürmek câiz olduğunu bildiriyor ve Ebû Basîr'in müşriki katli gadr olmadığını iddia ederek şöyle isbât ediyor: Ebû Basîr, Resûl-i Ekrem'le Kureyş arasındaki muâhedede dâhil değildi. Çünkü Ebû Basîr o zaman Mekke'de mahbus idi. Sonra Mekke'ye götürülüp müşriklere teslîm edilince kendisini öldürecekleri muhakkaktı. Bunlardan başka Resûl-i Ekrem'e: "*Yâ Resûla'llāh! Siz ahdinize vefâ ettiniz ve beni Kureyş'e iâde buyurdunuz, fakat Allah beni Kureyş'in zulmünden kurtardı.*" dediğinde Resûl-i Ekrem Ebû Basîr'in bu mutâleasını reddetmemişti.

İbn-i Hacer müstefâd olan bir hükümde Ebû Basîr'in katli gibi fi'l-i katli irtikâb üzerine diyyet ve kaved lâzım olmadığıdır, diyor. İbn-i İshâk'ın rivâyetine göre, Âmirî'nin katli haberi Mekke'de duyulunca maktul, Süheyl İbn-i Amr'ın kabîlesinden olduğu için onun diyetini taleb etmek istemiş. Fakat Ebû Süfyân: "*Bu diyeti kimden isteyeceksin?. Bunu Muhammed'den istemek doğru değildir. Çünkü o, ahdini îfâ etmiş ve Ebû Basîr'i adamımıza teslîm etmiştir. Ve Ebû Basîr, Mumhammed'in emriyle katletmemiştir. Âilesinden de diyet talebi doğru değildir. Çünkü Ebû Basîr âilesinin dîninde değildi*" demiştir.

[Fethü'l-Bârî: C 5, S. 260*]*.

sonra (bir muâhede ile) *onların ellerini sizden, sizin ellerinizi de onlardan çekti. Sizin her fi'l-ü hareketinizi Allah, dâimâ yakından görüyor. Müşrikler, hani o küfredip de sizi Mescid-i Haram'dan ve kurbanlarınızı* (Hudeybiye'de) *tevkîf edip kesim yerine varmaktan men' eden kimselerdir. Eğer* (Mekke'de) *şahıslarını tanımadığınız birtakım mü'min erkekleri ve mü' mine kadınları çiğneyip de bu yüzden bilmiyerek kendinize ayıb gelecek olmasa idi* (Allah sizin elinizi müşriklerden çekmezdi, onları ezdirirdi). *Allah dilediğini rahmetine koymak için* (elinizi müşriklerden çekmiştir). *Eğer* (Mekke'deki) *o mü'minler kâfirlerin arasından* (vaktiyle) *çekilip ayrılabilselerdi, o küfredenleri şimdi elîm bir azâba dûçâr ederdik. Habîbim! Allah, o hamiyeti, câhiliye gayretini o küfredenlerin gönüllerinde kaynattığı zamânı bir hatırla! Ki, o zaman Allah, Resûlünün ve mü'minlerin üzerine sekînetini indirdi* (de gönüllerindeki heyecânı kaldırdı. Yoksa Harb muhakkaktı). *Ve onlara kelime-i tekvâyı ilzam buyurdu. Fi'l-hâl onlar da tekvâya son derece müstehak ve ehl idiler. Evet Allah her şeye tamâmiyle alîm bulunuyor*"[1].

---

[1] Meâlini bildirdiğimiz bu üç âyet-i kerîmenin tamâmı şöyledir: و هو الذى كف ايديهم عنكم و ايديكم عنهم ببطن مكة من بعد ان اظفركم عليهم، و كان الله بما تعملون بصيرا. هم الذين كفروا و صدوكم عن المسجد الحرام و الهدى معكوفا ان يبلغ محله، و لو لا رجال مؤمنون و نساء مؤمنات لم تعلموهم ان تطؤهم فتصيبكم منهم معرة بغير علم، ليدخل الله فى رحمته من يشاء، لو تزيلوا لعذبنا الذين كفروا منهم عذابا اليما. اذ جعل الذين كفروا فى قلوبهم الحمية حمية الجاهلية فانزل الله سكينته على رسوله و على المؤمنين و الزمهم كلمة التقوى و كانوا احق بها و اهلها و كان الله بكل شىء عليما. (سورة الفتح: ٢٤ - ٢٦)

Bu âyetlerin sebeb-i nüzûlünü ve bu zaferin neden ibâret olduğunu İbn-i Hacer'e Bedrüddîn Aynî şöyle îzâh ediyorlar: Bu âyetler Hüdeybiye hadîsinde Ebû Basîr vâkıasını müteâkip zikrolunduğuna göre, zâhiren Ebû Basîr hakkında nâzil olduğu zan olunabilirse de şâyân-ı nazardır. Sahîh olan sebeb-i nüzûl olarak, Müslim'in Seleme İbn-i Ekva' ile Enes İbn-i Mâlik'ten, Ahmed İbn-i Hanbel ile Nesâî'nin Abdullāh İbn-i Ma'kıl'dan isnâd-ı sahîh ile rivâyet ettikleri bir baskın vâkıasıdır. Enes İbn-i Mâlik'e müntehî olan rivâyete göre, Mekkelilerden seksen

ÎZÂHI

Bu hadîsin bâzı kısımlarını Buhârî Şurut bahsinin ibtidâsında ve diğer bahislerinde de tahrîc etmiştir.. Müslim ile *Sünen* sâhibleri de rivâyet etmişlerdir. Hudeybiye hadîsinin *Şahîh-i Buhârî*'de men-

---

müsellâh şahıs Peygamber'le Ashâb-ı Kirâm'ın müteayyin sîmâlarını öldürmek üzere bir sabah Cebel-i Ten'îm'den aşağı ansızın inmişlerdi. Yakalandılar. Sonra da Resûl-i Ekrem onları âzad buyurdu.

Abdullâh İbn-i Ma'kıl-ı Müzenî'ye müntehî olan rivâyette şu tafsîlât da vardır: Bu baskın sırasında Resûl-i Ekrem Ashâb ile birlikte — altında bîat-i rıdvân icrâ olunan — ağaç altında bulunuyormuş. Bu esnâda müsellâh ve genç Kureyş eşkıyâsı görülmekle yakalanmış ve Resûl-i Ekrem tarafından bunlara : "*Siz birisinin ahd-ü emânında olarak mı buna cür'et ettiniz?*" diye süâl buyurulduğunda, kimsenin emânında bulunmadıklarını söylemeleri üzerine taraf-ı Peygamberîden bırakılmışlardır. Bu şerirlerin sû-i kasdinden Kudret-i Bârî ile Resûl-i Ekrem ve Ashâb'ının halâs olmaları sonra da Resûl-i Ekrem'in bunları afv buyurmaları üzerine bu âyet-i kerîme nâzil olmuştur. [*Aynî:* C 6, S 460].

Fakat bu vâkıa da Hudeybiye gibi İslâm'ın devr-i i'tilâsının mebdei olan muazzam bir hâdisenin küçük bir cüz'üdür. Bu âyetlerin mensûb olduğu Feth Sûresi, Hudeybiye'den avdette nâzil olduğuna göre, bunların sebeb-i nüzûlü Hudeybiye zaferinin kendisidir de denilebilir ve daha doğru olabilir. Filhakîka Resûl-i Ekrem'in silâhsız, mühimmatsız bir kısım Ashab'la Mekke'nin harîmi dâhiline kadar varıp Hudeybiye'yi karargâh ittihâz etmesi, Kureyş'i hiçe saymaktır ve en parlak bir zaferdir. Kan dökülmeksizin kazanılan bu zaferin bir muâhedenâme ile tevsîkı ve her iki tarafın yekdiğerine taarruzdan keff-i yed etmeleri (و هو الذى كف ايديهم عنكم و ايديكم عنهم ببطن مكة … من بعد ان اظفركم عليهم) kavl-i şerîfinin en muvâfık bir mazmûnudur, denilebilir.

Müşriklerin gönüllerindeki hamiyet-i câhilliye onların Resûl-i Ekrem'in Nebiyyu'llâh olduğunu i'tirâf, ve (Bismi'llâhi'r-Rahmâni'r-Rahîm) i ikrâr etmemeleri ve nihâyet müslümanlarla Beyt-i Şerîf arasına hâil olmalarıdır.

sûb olduğu bâbın unvânı : "*Cihadda ehl-i harb ile müsâleha akdinde dermiyân edilen şartları ve müsâlehanâme şartlarının sûret-i kitâbetini beyâna dâir bir bâbtır*" sûretindedir[1]. Müsâlehanâme maddelerini gerek burada, gerek bundan evvel geçen rivâyette görmüştük. Musâlehanâme şartlarının sûret-i tahrîrine gelince, bunun zamânımızın hukūk-ı düvel kavâidine göre tarz-ı tahrîrindeki kıymet ve ehemmiyeti şark ve garp hukuk ilimlerinde hâiz-i ihtisâs olan Mahmûd Es'ad Efendi merhûmun *Târîh-i Dîn-i İslâm* nâmındaki eserinin cild-i medenîsinden aynen naklederek bildiriyoruz:

HUDEYBİYE MUSÂLEHANÂMESİNİN HUKÛK-I DÜVEL NOKTA-İ NAZARINDAN EHEMMİYETİ. — Ehl-i İslâm ile Kureyş beyninde akdedilen işbu musâlahanâme Hicret'in altıncı senesinin müsâdif olduğu altı yüz yirmi sekizinci sâl-i Mîlâdî'de imzâ edilmiş olduğundan kıdemi cihetiyle hâiz-i ehemmiyet olduğu gibi bir muâhede-i mezhebiye-i siyâsiye olmak hasebiyle dahi hukūk-ı düvel nokta-i nazarından şâyânı tedkiktir. Ale'l-husûs bervech-i zîr dört ciheti nazar-ı dikkate isâbet eder.

BİRİNCİSİ, tarz-ı tahrîrinde kavâid ve merâsim-i teşrîfâtiyeye riâyet edilmesi ve salâsetiyle berâber veciz bir yolda yazılmış olmasıdır. Şöyle ki, musâlehanâmeye Cenâb-ı Hakk'ın ism-i celîli ile başlanmıştır. Zamânımızda mün'akid muâhedatta dahi bu kāide cârîdir. Ba'dehû (هذا ماصالح عليه محمد بن عبد الله و سهيل بن عمرو...). fıkrasiyle maksada şurû' buyurulmuş ve bu cihet dahi muâhedât-ı hâzıranın tarz-ı tahrîrine muvâfık görünmüştür. Bundan sonra tarafeyne âit teahhüdât-ı mütekābilede aynı elfâz tekrar buyurularak ileride sû-i tefsîre uğratılmak ihtimâli ortadan kaldırılmıştır.

İKİNCİSİ, on senelik bir mütâreke-i muvakkateyi hâvî olması ve bu yoldaki muâhedât-i âhirede görülen kavâid ve şurûta muvâfık bulunmasıdır.

ÜÇÜNCÜSÜ, dahîllerin iâde ve teslîmi kaziyyesiyle bu imtiyâzın yalnız efrâd-ı Kureyş'e tahsîs ve ihsân buyurulmasıdır. Filhakîka dahîlin iâdesi Arab ahlâk ve âdetince makbul bir şey değilse de, burada maksad yalnız İslâma dehâlet olduğundan, Resûl-i Ekrem Hazretlerinin bunu kabûle tenezzül buyurmaları, ulviyeti güneş

---

1 باب الشروط فى الجهاد و المصالحة مع اهل الحرب و كتابة الشروط [بخارى].

gibi âşikâr olan Dîn-i Mübîn'in bu gibi mâni'lere karşı her türlü te'sirden ârî olduğunu beyân ve irâe hikmetine mübtenî idi. Muâhedenin işbu dahîller hakkındaki ahkâmı zamânımızdaki "*iâde-i mücrimîn*" kavâidine tamâmiyle muvâfık olmadığı der-kârdır. Ancak şimdiki usul, nice tecârib ve tetkîkāt netîcesinde meydana gelen bir keyfiyettir.

DÖRDÜNCÜSÜ, kabâil-i sâireye "*hakk-ı hiyâr*" verilmesidir ki, isterlerse ahd-ü emân-ı Peygamberî'ye ve arzu ederlerse Kureyş'in ahd-ü emânına duhûlde muhayyer bırakılmışlardır. Ezmine-i sâlifede bilkülliyye mechûl olan bu "*hakk-ı hiyâr*" mes'elesi bu asırda Avrupa hukūk-ı düveline girmiş ve pek büyük bir ehemmiyet ahz etmiştir [1].

Buhârî'nin bu Hudeybiye hadîsinin sonunda Zebîdî'nin *Tecrîd*'e almadığı bir rivâyeti daha vardır ki, Hazret-i Âişe'den gelen bu rivâyette Sıddîka-i müşârün-ileyhâ, müslüman kadınlardan hicret edip gelenleri Resûl-i Ekrem'in yemîn vererek ve sâir delâil ve emârâta bakarak imtihân ettiklerini bildiriyor. Sıddîka Hazretleri şunu da bildiriyor ki (*kâfir kadınları nikâhınızda tutmayınız*) emri üzerine Hazret-i Ömer henüz hâl-i şirkte bulunan iki karısını birden tatlîk etmiştir ki, bunlardan birisi Ümeyye kızı Kureybe, öbürüsü de Cervel Huzâî'nin kızı Ümm-i Gülsüm idi ki, bu kadın Abdullāh İbn-i Ömer'in anasıdır. Kureybe'yi Muâviye Ümm-i Gülsüm'ü de Ebû Cahm [2] tezevvüc etmiştir ki, o sırada gerek Muâviye, gerek Ebû Cahm hâl-i şirkte idiler.

HUDEYBİYE HADÎSİ İLM-İ RİVÂYET BAKIMINDAN HADÎS-İ MÜRSELDİR. Yâni Tâbiî râvînin Sahâbî'yi atlayarak doğrudan Resûl-i Ekrem'den rivâyet etmesidir. Şöyle ki: Hudeybiye hadîsinin iki râvîsinden biri bulunan Mervân Sahâbî değildir. Ve Hudeybiye

---

[1] Mahmûd Es'ad Efendi merhûmun îzâhı burada bitiyor. Musâlehanâmenin tahrîr ve imzâsından sonra Resûl-i Ekrem'in ötedenberi samîmî dostu ve mahrem-i esrârı olan Huzâîler, dördüncü maddeye tevfîkan emân-ı Muhammedî'ye dâhil oldular. Benî Bekir kabîlesi de Kureyş tarafını iltizâm ettiler. Bu iki kabîlenin emânını ihtiyâr ettikleri taraflara ne derece sadâkat gösterdikleri Mekke'nin fethi yazılırken îzâh edilecektir.

[2] Bir rivâyette, Ümm-i Gülsüm Safvân İbn-i Ümeyye tarafından tezevvüc edilmiştir. Bu rivâyeti yukarıda zikretmiştik.

seferinde bulunmamıştır. Çünkü Mervân gayr-i mümeyyiz çocukluk çağında iken babası Hakem taraf-ı Risâlet-Penâhî'den Tâif'e nefyolunduğundan, o da babasiyle Tâif'e gitmiştir. Hazret-i Osman'ın zamân-ı hilâfetine kadar Tâif'te kalmış, müşârün-ileyh Hazretleri Halîfe olunca mazhar-ı afvolarak bu baba, oğul Medîne'ye gelmişlerdir. Binâenaleyh Mervân'ın Resûl-i Ekrem'i ne rü'yeti, ne de sohbeti sâbit değildir.

Misver İbn-i Mahreme'ye gelince, gerçi Misver Sahâbî oğlu Sahâbî'dir. Resûl-i Ekrem'den işitmiş olması sahîhtir. Fakat Misver de babası Mahreme ile berâber Mekke'nin fethinden sonra çocukluk çağında Medîne'ye gelmiştir. Hudeybiye vak'ası ise Mekke'nin fethinden iki sene evvel cereyân etmiştir. Binâenaleyh gerek Mervân'ın, gerek Misver'in bilâ-vâsıta Resûl-i Ekrem'den rivâyete salâhiyetleri yoktur.

Usûl-i rivâyete göre, böyle olmakla berâber her iki râvî de Hudeybiye'de hazır bulunmuş bir çok Ashâb-ı Kirâm'a mülâkî olmuşlardır ki, Ömer, Osman, Alî, Mugîre İbn-i Şu'be, Sehl İbn-i Hanîf, Ümm-i Seleme ve emsâlidir. Her halde bunlardan işitmişlerdir. Nasıl ki Buhârî Şurût bahsinin ibtidâsında bu Hudeybiye hadîsinin bir rivâyet tarîkinde bu noktayı tesbît eder mâhiyette: (... خبران عن اصحاب النبي = *Misver ile Mervân Nebî salla'llāhu aleyhi ve sellem'in Ashâbından rivâyet ederek haber vermişlerdir*). diye tahrîc etmiştir. Biz de senede âid bu mühim noktayı tercememizde gösterdik.

Şimdi bir cihet kalıyor ki, şudur: Bu sûretde Misver'le Mervân, Sahâbe ismini tasrîh etmiyerek mechulden rivâyet etmiş bulunuyorlar. Bu da bir sebeb-i kadh olmaz mı? denilirse, buna da : "*Ashâb-ı Kirâm'ın hepsi sâhib-i adâlet bulunduklarından râvînin, Sahâbe isimlerini bilmemesi hadîs hakkında vesîle-i kadh olamaz*" diye cevap verilir..

BÎAT-İ RIDVÂN

Her ne zaman Hudeybiye seferinden bahsedilse bu seferin en mühim vakāyiinden biri olan (Bîat-i Rıdvân) da onunla birlikte hatırlanır. Halbuki mevzuumuz olan Hudeybiye hadîsinde bu bîat rivâyet edilmemiştir. Bîat-ı Rıdvân, İslâm azîm ve irâdesinin en müşkül demlerde nasıl yükseldiğini gös-

teren müstesnâ vâkıalardan bir mühimmi bulunduğundan İbn-i Hişâm'ın *Sîret*'indeki tertîbe göre îzâh edeceğiz.

Resûl-i Ekrem maiyetiyle Hudeybiye mevkiine inip karşılarında Kureyş'in muhâlif bir vaziyet aldıklarını tamâmiyle anlayınca bu seferden maksad Ömre ve Kâ'betu'l-lāh'ı ziyâret olup, harb için gelmediklerini Kureyş'e anlatmak lüzûmunu hissetti. Ve İbn-i İshâk'ın beyânına göre, bunu Kureyş eşrâfına bildirmek üzere Huzâîlerden Hırâş İbn-i Ümeyye'yi Sa'leb nâmındaki devesine bindirerek Mekke'ye gönderdi. Hırâş Mekke'ye varıp bunu anlatınca Kureyş hücûm ederek deveyi öldürdüler. Kendisini de öldürmek üzere hayli ezâ ve cefâ ettilerse de Ehâbiş[1] Arabları araya girip bu tecâvüzü men' ederek müşârün-ileyhi salıverdiler. Hırâş gelip keyfiyeti Resûl-i Ekrem'e arzetti.

Sonra Resûl-i Ekrem Mekke'ye Hazret-i Ömer'i göndermek ve onun vâsıtasiyle eşrâf-ı Kureyş'e maksad-ı azîmetini anlatmak istedi. Ömer: " *Yâ Resûlâ'llāh! Kureyş'in bana sû-i kasd etmelerinden korkarım. Kureyş, benim kendi haklarındaki gayz ve adâvetimi bilirler. Mekke'de beni himâye edip bunların taarruzunu benden men' edecek kavmim Adiy İbn-i Kâ'b oğullarından kimse de yoktur. Fakat ben size kendimden ziyâde Kureyş nezdinde hürmet görecek birisini tavsiye edeceğim ki, Osmân İbn-i Affân'dır*" *dedi.* Filhakîka Hazret-i Osman Kureyş'in riyâset mevkiinde bulunan Ebû Süfyân ile am-zâde olup ikisi de Ümmeye İbn-i Abd-i Şems ahfâdından idi. Resûl-i Ekrem'in irâdesi onun vâsıtasiyle teblîğ olunmak daha muvâ-

[1] Ehâbiş: Kureyş, Kinâne, Huzeyme, Huzâa kabîlelerinin mecmuasına denir. Ehâbiş unvânı, vaktiyle bu kabîleler murahhaslarının Hubşî dağında toplanarak: Bu dağ yerinde durdukça kabîlelerimiz halkı biribirinden ayrılmıyacak, müşkül zamanlarda yekdiğerlerine vardım edecek diye vukû' bulan ittifâkın verdiği isimdir.

fiktı. Bu def'a da Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* Osman İbn-i Affân'ı çağırdı. Ebû Süfyân ile eşrâf-i Kureyş'e maksadı ifhâm için gönderdi. Bir de hicret edemeyip Mekke'de kalan kadın, erkek müslümanlara teselli vermesini tenbîh buyurdu.

Yine İbn-i İshâk'ın beyânına göre, Hazret-i Osmân Mekke'ye gitti. Mekke'de veyâhut Mekke yolunda Ebân İbn-i Saîd İbn-i Âs'a mülâkî oldu. Ebân, Hazret-i Osman'ı devesine bindirdi, himâyesine aldı. Ve Resûl-i Ekrem'in emrini teblîğ edinceye kadar himâye ve delâlet etti. Hazret-i Osman Ebû Süfyân ve Kureyş'in ileri gelenleriyle görüşüp vazîfe-i risâletini îfâ ve Resûl-i Ekrem'in maksadını onlara tefhîm etti. Onlar:

— Beyt'i tavâf etmek istersen sen git tavâf et!. Hepiniz olmaz, diye cevap verdiler. Hazret-i Osman da:

— Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* tavâf etmedikçe ben de edemem, diye bu teklîfi reddetti. Bu menfî cevaptan münfail olan Kureyş rüesâsı Onu Mekke'de alıkoydular ve ta'bîr-i dîğerle göz hapsine aldılar. Müşârün-ileyhin avdeti teehhür etmesi üzerine Resûl-i Ekrem ile maiyyetine Osmân İbn-i Affân katlolunmuştur, diye bir haber erişti.

İbn-i İshâk'ın Abdullāh İbn-i Ebî Bekr'den rivâyetine göre, Hazret-i Osman'ın katli haberi duyulunca Resûl-i Ekrem:

—" لا نبرح حتى نناجز القوم = Artık bunlarla vuruşmadıkça buradan ayrılamayız!." buyurdu[1]. Ve Resûlullāh halkı bîate da'vet etti.

---

[1] Bu bahsin iptidâsında görüldüğü üzere Resûl-i Ekrem gördüğü bir rü'yâ üzerine Umre maksadiyle ihtiyâr-ı sefer etmişti. Hazret-i Osman'ın katli haberinin şuyûuna kadar hiç bir zaman harb etmek emelinde bulunmadı. Bunun mlüteaddid sebebleri vardı: 1) Müşrikler bütün kuvvetlerini bir araya topladıkları halde Pey-

BÎAT-I RIDVÂN BİR AĞACIN ALTINDA İCRÂ EDİLMİŞTİR. Semure[1] denilen bu ağacın altına oturup Ashâb-ı Kirâm'ı da'vet etti. Ağacın dallarından birisi Resûl-i Ekrem'in sırtının üzerine geliyordu. Abdullāh İbn-i Muğaffel *radiya'llāhu anh*: *"ben Resûl-iEk rem'in baş ucunda duruyor ve koruyordum. O dalı kaldırdım"* demiştir.

Ashâb-ı Kirâm: Resûlullāh'ın önünde ölmek ve aslā firar etmemek üzere bîat etmişlerdir. Câbir İbn-i Abdillāh

gamber'in maiyyeti azdı, silâhsızdı, zaifti. 2) Resûl-i Ekrem Beytu'llāh'a hürmetsizlik etmek istemiyordu. Bu uğurda Kureyş'in meşrû' tekliflerine karşı her türlü fedâkârlığı göze almıştı. Ve bu maksadını: *(Beytu'llāh'ın harîmi dâhilinde Allāh'ın vâcibül-ihtirâm kıldığı mukaddesâta ta'zîm maksadiyle Kureyş benden her ne isterse —ne kadar ağır olursa olsun— muhakkak onlara vereceğim)* demiş ve bu sözünü yemîn ile te'yîd ederek harb etmek istemediğini i'lân buyurmuştu ki, Hadîsdeki: (و الذى نفسى بيده. لا يسألونى خطة يعظمون فيها حرمات الله الا اعطيتهم اياها) cümlesidir. 3) Mekke'de birtakım müstad'afîn denilen zuafâ-yi müslimîn vardı ki, bunlar hicret edememişlerdi. Ve korkularından îmanlarını izhar da edemiyorlardı. Harben Mekke'ye girildiği sûrette bunların yanlışlıkla katl-ü mahvedilmeleri muhakkaktı. Aşağıda Sûre-i Feth'in bâzı âyetlerini terceme ederken görüleceği üzere (25) inci âyet-i kerîme bu hakîkati ifâde etmektedir. 4) Resûl-i Ekrem, değil zuafâ-yi müslimînin hattâ sanâdîd-i Kureyş'in bile harcanılmasını istemiyordu. O, yakînen biliyordu ki, bu gün İslâm ile mücâdele hâlinde bulunan bu sanâdîd başta olmak üzere bütün Arab kavmi az zaman zarfında nâil-i hidâyet olacak ve sür'atle nûru İslâm afâk-ı âleme intişâr edecektir.

Bütün bu hakîkî sebeblerden dolayı harbe tarafdâr olmıyan Resûl-i Ekrem, Hazret-i Osman'ın şehâdeti haberini duyunca kendi sefîrine karşı irtikâb edilen bu cinâyeti, müslümanlara karşı bir hakāret ve alenî bir sebeb-i harb addederek : *(artık şimdi bu adamlarla vuruşmadıkça Hudeybiye'den ayrılamayız!)* diye harbe karar vermişti. Ve Bîat-i Rıdvân bu âhenîn kararın ilk tecellîsi idi.

[1] Semüre ağacını Âsım Molla Mugaylân ağacı cinsinden bir bâdiye ağacıdır, diye ta'rîf ediyor.

radiya'llāhu anh: biz Resûlullāh'a firâr etmemek üzere bîat ettik, ölüme bîat etmedik, demiştir. Buhârî'nin Seleme İbn-i Ekva'den gelen rivâyetinde de böyledir. İbn-i Hişâm'ın Şa'bî'den gelen bir tarîk-ı rivâyetinde ilk bîat eden zâtın Ebû Sinan Esedî olduğu bildiriliyor. Yine Şa'bî'den Beyhekî'nin tahrîcine göre, Resûl-i Ekrem ilk bîat eden Ebû Sinân'a: 'Ne diyerek bîat edeceksin? diye sormuş. O da: "*Resûlullāh'ın gönlünde ne murâdı varsa onun üzerine bîat ediyorum!*" deyip bîat etmiştir. Ebû Sinan bîati bu vechile güzel icrâ ettiğinden sâir Ashab da: " نبايعك على ما بايع ابو سنان = *Biz de Ebû Sinân'ın bîati vechile bîat ediyoruz.*" demişlerdir.

Bu bîatten Hudeybiye'de bulunanlardan yalnız bir kişi tehallüf etmiştir ki, münâfıklardan Benî Seleme'nin kardeşi Ced İbn-i Kays'tır. Câbir İbn-i Abdillâh demiştir ki: Vallāhi ben Ced İbn-i Kays'i devesinin karnının altına gizlenmiş olduğu halde gördüm; sanki herif devesinin karnına yapışmıştı.

Bîatin hitâmı sırasında idi ki, Hazret-i Osman'ın şehâdeti haberinin yalan olduğu duyuldu.

İbn-i Hişâm'ın İbn-i Ebî Müleyke tarîkıyle İbn-i Ömer'den rivâyetine göre, Resûl-i Ekrem bir elini diğer eli üzerine koyarak Hazret-i Osman nâmına da bîat etmiştir. Ve rivâyete göre, esnâ'yı bîatte: (اللهم ان هذه عثمان فانه فى حاجتك و حاجة رسولك) buyurmuştur.

İşte İslâm târihinde *(Bîat-ı Rıdvân)* nâmiyle meşhur vak'a budur. (لقد رضى الله عن المؤمنين اذ يبايعونك تحت الشجرة = *Mü'minler ağaç altında sana bîat ederlerken Allah o mü'minlerden râzı oldu)* âyet-i kerîmesi onun hakkında nâzil olmuştur.

Hazret-i Muhammed'in yüksek irâdesinin bu kāhir tecellîsi Kureyş arasında şâyi' olunca, ehl-i İslâm'ın bîati Kureyş'e dehşet verdi. Derhal Rusûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'e sulh murahhası olarak Süheyl İbn-i Amr'ı gön-

derdi[1]. Hazret-i Osman da sâlimen geldi. Ve Hudeybiye hadîsinde rivâyet olunduğu vechile sulh akdolundu.

HUDEYBİYE DÖNÜŞÜ VE SÛRE-İ FETH'İN NÜZÛLÜ

Resûl-i Ekrem Hudeybiye'de on dokuz ve bir rivâyete göre yirmi gün ikāmetten sonra Ashâb-ı Kirâm ile berâber Medîne'ye avdet eyledi. Ashâb-ı Kirâm Beyt-i Şerîf'i ziyâret edemiyerek Medîne'ye döndüklerinden çok müteessif idiler. Zührî'nin rivâyetine göre, Mekke ile Medîne arasında Sûre-i Fetih nâzil oldu. İbn-i Abbas'tan, Enes İbn-i Mâlik'ten, Şa'bî'den, Zührî'den gelen rivâyetlere göre, Sûre-i Feth, Hudeybiye sulhunun bir çok fetihlerin mebdei bir feth-i mübîn olduğunu ihbâr ve beyân için nâzil olmuştur. Müfessirlerin cumhûruna göre de böyledir. Bu Sûre-i şerîfenin ilk âyetlerinde meâlen şöyle buyuruluyor: *(Habîbim biz, sana bir feth-i mübîn açtık ki, Allah senin günâhından geçmişini ve geleceğini mağfiret buyurup üzerindeki ni'metini tamamlayacak ve seni doğru bir yola yöneltecek, eşsiz bir muzafferiyetle de Allah seni azîz ve mansûr kılacak)*[2].

---

[1] Süheyl, Benî Âmir'in kardeşidir; Kureyş'in eşrâfından ve Arab'ın meşhur hatiblerinden birisidir. Müşârün-ileyh Bedir gazâsında esîr edilmişti. O sırada Ömer *radı'llāhu anh* Resûl-i Ekrem'e:

—Süheyl'in ön dişlerini söktür de aleyhinde hitâbette bulunmasın! demiş. Fakat Resûl-i Ekrem:

—*"Hayır, Süheyl'i kendi hâline terk et!. O, yakında bir makāma yükselerek hitâbet edecektir ki, o zaman sen onu senâ edeceksin!"* buyurmuştur. Hakîkaten Mekke fethedildiği gün müslüman olan Süheyl, irtihâl-i Peygamberî üzerine Mekke ahâlîsi ihtilâf edip çoğu irtidâd âsârı göstermeğe başlayınca hemen bir hutbe îrâd etmiş ve halkı sükûna da'vet edip meş'um bir ihtilâf ve irtidâdın önünü almıştır. İşte Resûl-i Ekrem'in Süheyl'in irtikā edeceğini bildirdiği hitâbet makāmı bu olacaktır. Müşârün-ileyh Hazretleri rakîku'l-kalb idi. Kur'ân okurken çok ağlardı.

[2] انا فتحنا لك فتحا مبينا. ليغفر لك الله ما تقدم من ذنبك و ما تأخر و يتم نعمته عليك و يهديك صراطا مستقيما . و ينصرك الله نصرا عزيزا. [سورة الفتح؛ آية ١ ، ٢ ، ٣].

BU ÜÇ ÂYETİN İZÂHI :

Bu âyetlerden birincisinde Cenâb-ı Hakk'ın Resûlüne bir feth-i mübîn bahşettiği bildiriliyor. Ve Ashab'dan Hazret-i Ömer gibi bâzılarına bile hafî kalan Hudeybiye sulhu, bir *fetih*'dir, istikbâlin zafer kapılarını açan gāyet vâzıh ve mes'ûd hâdise-i siyâsiyedir, diye tavsif buyuruluyor. Örfte feth, bir memleketin harben ve kahren alınmasına denildiğine ve Hudeybiye'de harb edilmediğine göre bunun *feth* ile, hattâ nüfûzu nazar sâhibi herkesin âşikâr görüp anlayabileceği bir *feth-i mübîn* olarak tavsîf buyurulması, onun siyâsî bir feth olması ve Mekke'nin Hayber'in ve sâirenin fetihlerinin mebdei bulunması i'tibâriyledir.

Filhakîka bu güne kadar müslümanlık Kureyş nazarında derme çatma ve dağılmağa mahkûm bir kuvvet zan olunurken bu gün müslümanların kudret-i siyâsiye sâhibi bir devlet olduğu ilk def'a hasımları tarafından kabûl ve bir mukāvele ile tesbît edilmiş bulunuyordu ki, bu hâdise-i mes'ûde ahd-i karibde bir silsile-i fütûhâtın mebdei olmuştur. Ve bu cihetle yine bu Sûrede bu fütûhât-i cesîme *feth-i karîb* ile tavsif buyurulmuştur. Hiç şüphesiz en yakın bir zamanda ve üç sene içinde bir silsile-i fütûhâtın tahakkuku, Allāh'ın Peygamber'ine bahşettiği bir *Nasr-i azîz*'dir. Yâni cihan târihinde eşi ve örneği görülmeyen bir zaferdir Nasılki Resûl-i Ekrem Hudeybiye'den dönüp Medîne'ye varınca bu sulhun bahşettiği siyâsî nüfûz ile Cezîretü'l-Arab'ın hâriç ve dâhilindeki Kayserlere, Kisrâlara ve Yemen, Habeşe mülûkine birer hey'et-i süferâ vedâatiyle mektuplar göndererek İslâm devletinin mecvûdiyetini bildirmiştir. Ve Hakîm-i Enbiyâ Efendimiz Hudeybiye sulhunun bahşettiği siyâsî nüfûzunu bu sûretle de tenmiye ederek cihanşumûl olan Müslümanlığa âlî gāyesiyle mütenâsip geniş bir veche vermiştir.

Hudeybiye sulhunun muhassenâtını şu da vâzıhan irâe etmektedir ki, Hudeybiye sulhundan Mekke'nin fethine kadar geçen bir sene zarfında İslâm câmiasına girenlerin sayısı bi'set-i Muhammediye'den sulh gününe kadar geçen takrîbî yirmi seneye yakın zaman zarfında müslüman olanlardan çok fazla idi. Feth-i Mekke ve Huneyn zaferinden sonra ise müslümanların sayısı tahdîd edilmiyecek dereceyi bulmuştur. Haccetü'l-Vedâ'da Resûl-i Ekrem'le haccedenlerin sayısını, ehl-i siyerin yüz yirmi bin olarak bildirmeleri, nûru İslâm'ın sür'at-i intişârını anlamak için herkesin anlayabileceği bir mikyas olabilir.

Bundan sonra, Sûre-i Fetih'te Bîat-ı Rıdvân hakkında da şöyle buyurulmuştur: *(Her halde sana bîat edenler, muhakkak Allāh'a bîat ederler. Allāh'ın eli onların elinin üstündedir. Binâenaleyh her kim cayarsa, sırf kendi aleyhine cayar. Her kim de nâmına Allāh'a ahd verdiği şey'i îfâ ederse, O da ona yarın bir ecr-i azîm verecektir)*[1].

Bundan sonra Sûre-i Fetih'te A'rab'dan Hudeybiye seferine iştirâk etmekten ihtirâz ve Resûl-i Ekrem'le gitmekten i'tizâr edenler de zikrolunarak: *(Bedevîlerden Hudeybiye seferine iştirâkten geri bırakılanlar yakında sana: "Bizi mallarımız ve âilelerimiz oyaladı da refâkat edemedik, onun için bize istiğfâr et!" diyecektir. Onlar, kalblerinde olmayan şeyi dilleriyle söyleyeceklerdir.)* buyurulmuştur[2].

Yine *[seferden o geri bırakılanlar yakında: "Siz, birtakım ganîmetleri iğtinâma gittiğiniz zaman bizi de bırakın, arkanızdan gelelim!" diyecektir. Onlar, Allāh'ın* (Hudeybiye gāzîlerine) *verdiği*

---

1 ان الذين يبايعونك انما يبايعون الله ! يد الله فوق ايديهم : فمن نكث فانما ينكث على نفسه و من اوفى بما عاهد عليه الله فسيؤتيه اجرا عظيما [سورة الفتح : آية ١٩].

2 سيقول المخلفون من الاعرب شغلتنا امولنا و اهلونا فاستغفر لنا يقولون بالسنتهم ما ليس فى قلوبهم [سورة الفتح : آية ١١].

va'd-i tebdil (kendileri de ganîmete iştirâk) *etmek isteyecekler. Habîbim seni onlara: "Sakın* (biz ganîmete giderken) *siz aslā peşimiz sıra gelmeyeceksiniz. Bundan evvel Allah hakkınızda böyle buyurdu" diye cevâb ver!]* [1].

Bundan sonra Sûre-i Fetih'te âtîde birtakım zorlu milletlerle edilecek harbde o Hudeybiye'den tahallüf edenlerin alması îcâb eden vaziyete işâret ederek de şöyle buyurulmuştur: *[Bedevîlerden o geri kalanlara de ki: " Siz ileride kuvvetli harb ehli çetin bir kavm* (ile harb) *e da'vet olunacaksınız. Onlara muhârebe edersiniz, yâhud* (siz harb etmeden onlar) *müslüman olurlar. Eğer itâat eder* (gazâya iştirâk eder) *seniz, o zaman Allah size bir güzel ecir verir. Yok eğer bundan evvel yaptığınız gibi aksine giderseniz, Allah sizi elîm bir azâb ile ta'zîb eder"]* [2].

İbn-i İshâk muttasıl bir sened ile İbn-i Abbâs'ın: Bu çetin ehl-i harb, ehl-i Fars'dır, dediğini rivâyet etmiştir.

Yine İbn-i İshâk, Zührî'nin de: "*Be's-i şedîd kavmi*"ni, Müseylemetü'l-Kezzâb'ın kavmi Benû Hanîfe ile te'vîl ettiğini nakletmiştir.

Ehl-i Fars ile harbe da'vet, Hazret-i Ömer zamânında olmuştur. Hazret-i Ömer Medîne, Cüheyne, Müzeyne bedevîlerini ehl-i Fürs ile kıtâle da'vet etmiştir.

Müseylemetü'l-Kezzâb ile harbe da'vet de Hazret-i Ebî Bekr zamânında oldu. Müseyleme, Resûl-i Ekrem'in vefâtı üzerine da'vâ-yı nübüvvete kıyâm etmiş ve başta kavmi Benû Hanîfe olduğu halde Bedevîlerden bir hayli kavim kendisine yardım etmişti. Sıddîk-ı A'zam tarafından sevk edilen bir ordu ile bu fie-i bâğiye tenkîl ve sergerdeleri Müsey-

---

1 سيقول المخلفون اذا انطلقتم الى مغانم لتأخذوها ذرونا نتبعكم يريدون ان يبدلوا كلام الله؛ قل لن تتبعونا كذلكم قال الله من قبل [سورة الفتح: آية ١٥].

2 قل للمخلفين من الاعراب ستدعون الى قوم اولى بأس شديد تقاتلونهم او يسلمون؛ فان تطيعوا يؤتكم الله اجرا حسنا و ان تتولوا كما توليتم من قبل يعذبكم عذابا اليما [سورة الفتح: آية: ١٦]

leme de katledilmiştir. Kātili de Hazret-i Hamze'nin kātili Vahşî'dir.

Sonra Cenâb-ı Hak Bîat-ı Rıdvân'ı meâli bervech-i âtî âyetlerle tesbit buyurmuştur: *(Hakîkaten Allah o mü'minlerden ağacın altında sana bîat ederlerken râzı oldu. Allah mü'minlerin gönüllerindeki teessür ve heyecânı bildi de üzerlerine o sekîneti indirdi* (onları sulha yöneltti). *Ve kendilerine* (Hayber'in, Mekke'nin) *yakın* (zamanda) *fethini mükâfat verdi*[1]. *Bir çok ganîmetler de verdi ki, onları da alacaklar. Allah böyle bir azîz ve hakîm bulunuyor. Allah size bir çok ganîmetler* (de) *va'd buyurdu, onları* (da âtiyen) *alacaksınız. Şimdilik Allah size şu* (Heyber'i) *peşin verdi. Ve nâsın taarruzlarını sizden men' etti. Tâ ki, mü'minler için* (müstakbel fütûhâtın tahakkukuna) *bir alâmet olsun. Ve sizi doğru bir yola hidâyet buyursun. Bu peşin zafer ve ganîmetten başka bir ganîmet daha va'd buyurdu ki, onu henüz elinize geçirmeğe muktedir değilsiniz. Allah onu muhakkak sûrette ihâta buyurdu* (ki, Hevâzin ve Fars'ta göreceksiniz.) *Allah her şeye kādir bulunuyor]*[2].

Sûre-i Feth'in bundan sonraki âyetleri yukarıda birer münâsebetle zikr ve terceme edilmiştir.

Şimdi Zührî'nin bir sözünü zikrederek Hudeybiye hadîsinin îzâhına nihâyet vereceğiz. Müşârün-ileyh Hazretleri bu sulh hakkında demiştir ki: Hudeybiye sulhundan evvel ve kendisinden daha büyük hiç feth müyesser olmamıştır.

* * *

[1] Hasen-i Basrî Hazretleri Feth-i karibden murad, Hecr arâzîsidir, demiştir ki, harbsiz fetholunan bu arâzînin hâsılatından hayli zaman istifâde edilmiştir. Ve bunun fethi en yakın ve güzel bir feth olmuştur.

[2] لقد رضى الله عن المؤمنين اذ يبايعونك تحت الشجرة فعلم ما فى قلوبهم فانزل السكينة عليهم و اصابهم فتحا قريبا و مغانم كثيرة يأخذونها و كان الله عزيزا حكيما وعدكم الله مغانم كثيرة تأخذونها فعجل لكم هذه و كف ايدى الناس عنكم و لتكون آية للمؤمنين و يهديكم صراطا مستقيما. و اخرى لم تقدروا عليها قد احاط الله بها و كان الله على كل شىء قديرا [سورة الفتح : آية: ١٨، ١٩، ٢٠، ٢١]

1165. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ ٱللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ ٱللَّهِ صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ قَالَ إِنَّ لِلَّهِ تِسْعَةً وَ تِسْعِينَ ٱسْمًا مِائَةً إِلَّا وَاحِدًا مَنْ أَحْصَاهَا دَخَلَ ٱلْجَنَّةَ .

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'ten Resûlullāh *sal-la'llāhu aleyhi ve sellem*'in: "*Allāh'a hâs doksan dokuz —ki, bir eksik olarak yüz eder— isim vardır. Bu isimleri her kim* (tamâmen) *sayarsa, Cennet'e girer*" buyurduğu rivâyet edilmiştir.

İZÂHI

Bu hadîsi Buhârî Tevhîd bahsinde de zikretmiştir. Tirmizî Daavât'da, Nesâî Nüût'te, İbn-i Mâce de Duâ bahsinde tahrîc etmişlerdir.

İbn-i Mâce'nin bir tarîk-ı rivâyeti farklıdır ve meâli şöyledir : Allāhu Teâlâ'nın doksan dokuz ismi vardır ki, bir eksik yüzdür. Allah tekdir. Tek şeylere muhabbet eder. Her kim o doksan dokuz ismi ezberleyip hıfzederse, Cennet'e dâhil olur.

Bundan sonra İbn-i Mâce'nin rivâyet tarîkında Esmâ-i İlâhiye birer birer zikredilmiştir ki, biz de bu Esmâ-î Şerîfe'yi aşağıda zikredeceğiz.

Bu hadîsin Buhârî metnindeki bâbının unvânı: (İkrarda iştirattan, istisnâdan câiz olanlarla halk arasında müteâref olan şartların beyânına âid bahistir.) [1] sûretindedir.

Müellif Buhârî *Sahîh*'inde bu unvânı îzâh ederek eimme-i seleften şu iki misâli rivâyet ediyor:

1) Bir kimse mekkâreciye: "*Şu hayvanımı benim için evinde sakla! Ben binip seninle filân gün yolculuk edeceğim. Şâyet o gün gelip seninle yolculuk etmezsem sana on lira borcumdur.*" dese de, muayyen günde gelip

---

1 باب ما يجوز من الاشتراط و الثنيا في الاقرار و الشروط التي يتعارفها الناس بينهم . [بخاري]

mekkâreci ile yola çıkmasa bu şartın mu'teber olduğunu İbn-i Avn, İbn-i Sîrîn'den rivâyet etmiştir. Kādî Şüreyh de: "*Her kim kimsenin icbâriyle değil, kendi ihtiyâriyle nefsine her hangi bir şeyi şart kılarsa, o şartı îfâ lâzım gelir*" demiştir. Fakat cumhûr-ı fukahâ: bu bir vaaddir, vefâ lâzım gelmez, demişlerdir.

2) Eyyûb Sahteyânî'nin de yine Muhammed İbn-i Sîrîn'den rivâyetine göre: Bir kimse âhar bir kimseye bir mikdar meselâ buğday satsa da müşteri bâyi'e: "*Ben Pazartesi günü gelmezsem benimle senin arandaki bey' merfû'dur*" dese, bu mes'ele hakkında da Kādî Şüreyh bir muhâkemesinde müşteriye :

— Artık sen miâdına hulfettin, diye bey'i ref ile hükm etmiştir[1].

Bâyiin mekânından mebîi nakletmek şartı da böyledir. Çünkü bu şart da muktezâ-yi akdi tasrihtir, müteâreftir, câizdir.

(ALLĀH'IN DOKSAN DOKUZ İSMİ VARDIR.) KAVLİNDE ZİYÂDE-Yİ NEFİY YOKTUR. Bunun bâhir bir delîli merfûan rivâyet olunan İbn-i Mes'ûd hadîsidir ki: ("اسألك بكل اسم هو لك سميت به نفسك، او انزلته فى كتبك، او علمته احداً من خلقك او استأثرت به فى علم الغيب عندك ...) buyurulmuştur.

Mânâsı : "*Allāh'ım! Sana esmâ-i şerîfenin hepsiyle niyâz ederim. O isimler ki, Sen Zât-ı Bârî'ni onlardan her biriyle anmışsındır. Yâhud kitablarında inzal buyurmuşsundur. Yâhud bir peygamberine ta'lim buyurmuşsunsundur. Yâhud ezelî ilm-i gaybinde kendin için ihtiyâr etmişsindir.*"

Bir kere Hazret-i Âişe: («اللهم انى اسألك بجميع اسمائك الحسنى كلها ما علمنا منها و ما لم نعلم و اسألك باسمك العظيم الاعظم الكبير الاكبر. من دعاك به اجبت» = *Rabbim! Esmâ-i Hüsnândan bizim bildiğimiz, bilmediğimiz bütün isimlerinle Sana münâcât ederim. Her vechiyle büyüklerin büyüğü olan isminle Sana duâ ederim. Her kim Sana bu isimlerinle duâ ederse, icâbet edersin Rabbim!*) diye duâ etmişti. Âişe-i Sıddîka Hazretleri : (*Resûl-i Ekrem : İsâbet ettin, isâbet ettin!, diye beni tasdîk buyurdu)* demiştir *[Aynî]*.

İbni'l-Arabî Esmâ-i Hüsnâ hakkında (*elf = bin*) sayısını rivâyet etmiştir. Ve: "*Esmâ-i ilâhiye adedinde bu da azdır; umûmiyetle denizler Esmâ-i ilâhiyeyi yazmak için mürekkeb olsa, denizler tükenir de*

---

[1] قال ابن عون عن ابن سيرين: قال رجل لكريه : ادخل ركابك! فان لم ارحل معك يوم كذا و كذا فلك مأة درهم فلم يخرج . فقال شريح: من شرط على نفسه طائعا غير مكره فهو عليه. و قال ايوب عن ابن سيرين : ان رجلا باع طعاما و قال: ان لم آتك الاربعاء فليس بينى و بينك بيع. فلم يجئ فقال القاضى: للمشترى انت اخلفت فقضى عليه [رواه البخارى].

Esmâ-i İlâhiye yine yazılmış olmaz. Hattâ bu denizlerin yedi misli getirilse, o da kifâyet etmez" diye İsm-i Bârî'nin akl-ı beşerle tahdîd ve ta'yînini reddetmiştir. Bu hadîs-i şerîfte doksan dokuz olarak zikredilen Esmâ-i ilâhiye, Allah adının en meşhurları olmak üzere tahdîd edilmiştir. *[Kastalânî]*.

Esmâ-i İlâhiye tevkîfîdir ; onlar, yalnız Allāh'ın ta'lîmi, sünnetin irşâdiyle bilinebilir. Aklın tecvîz ve kıyâsın hükmettiği her ismin Allāhu Teâlâ'ya ıtlākı câiz değildir. Nusûs ile sünnet ile ma'lûm olmıyan her hangi bir ismin Allāh'a ıtlākı memnû'dur. Bu cihetle hadîs-i şerifte (doksan dokuz) adedi bir de (yüzden bir eksik) diye te'yîd edilmiştir. Olabilir ki, kâtibin kalemi bir sehv-ü iştibâh ile 99 adedini, 77, yâhud 97, yâhud 79 yazabilir. Böyle bir şüpheye yer vermemek için ve ihtiyâta riâyet edilerek (biri hâriç yüz) diye te'kid buyurulmuştur ki, hadîsin Şurût bahsinde sebeb-i îrâdı da budur; (مائة الا واحدا) kavlindeki istisnâdır. İstisnâ ile amel câiz olduğuna istidlâl edilmiştir. Çünkü istisnâlarda kelâm, yalnız müstesnâ-minh ile değil, müstesnâ ile tamâm olur. Ve hüküm ikisi mecmûuna teallûk eder. Meselâ beyi'de müşteri: *"Şu çeçten yüz kilesini aldım. Bir kile müstesnâ olmak üzere"* dese bu söz, doksan dokuz kile olarak mu'teber olur. Ikrar hakkındaki ahkâm da böyledir.

Hâfız Irâkî: *"Bu hadîs-i şerîfin istisnâ hakkında bir misâl olabilmesinde nazar vardır.* (مائة الا واحدا) *kavli kendisine takaddüm eden* (تسعة وتسعون) *kavlini te'kîd olarak vârid olmuştur. Binâenaleyh müekkidin medlûli, müekkedden müstefâd olmuştur."* demiştir. Fakat kelâm-ı müekkedden kat'-ı nazarla misâl olabilir.

Allāhu Teâlâ'nın doksan dokuz Esmâ-î Şerîfesini Süyûtî *Câmiu's-Sağîr'*inde sıhhatine ve Tirmizî, İbn-i Hibbân, Hâkim ve Beyhakî gibi ehl-i hadîs tarafından tahrîc olunduğuna işâret ederek Ebû Hüreyre'den şu sûretle rivâyet ediyor :

Hüve'llāhü'llezî lâ ilâhe illâ hû, Er-Rahmân, Er-Rahîm, El-Melik, El-Kuddûs, Es-Selâm, El-Mü'min, El-Müheymin, El-Azîz, El-Cebbâr, El-Mütekebbir, El-Hâlık, El-Bârî, El-Musavvir, El-Ğaffâr, El-Kahhâr, El-Vahhâb, Er-Razzâk, El-Fettâh, El-Alîm, El-Kābıd, El-Bâsıt, El-Hâfız, Er-Râfi', El-Muizz, El-Müzill, Es-Semî', El-Basîr, El-Hakem, El-Adl, El-Lâtîf, El-Habîr, El-Halîm, El-Azîm, El-Gafûr, Eş-Şekûr, El-Aliyy, El-Kebîr, El-Hafîz, El-Mukît, El-Hasîb, El-Celîl, El-Kerîm, Er-Rakîb, El-Mücîb, El-Vâsi', El-Hakîm, El-Vedûd,

El-Mecîd, El-Bâis, Eş-Şehîd, El-Hakk, El-Vekîl, El-Kaviyy, El-Metîn, El-Veliyy, El-Hamîd, El-Muhsî, El-Mübdî El-Muîd, El-Muhyî, El-Mümît, El-Hayy, El-Kayyûm, El-Vâcid, El-Mâcid, El-Vâhid, Es-Samed, El-Kādir, El-Muktedir, El-Mukaddim, El-Muahhir, El-Evvel, El-Âhir, Ez-Zâhir, El-Bâtın, El-Vâlî, El-Müteālî, El-Berr, Et-Tevvâb, El-Müntakım, El-Afüvv, Er-Raûf, Mâlikü'l-Mülk, Zü'l-Celâl-i ve'l-İkrâm, El-Muksit, El-Câmi', El-Ğaniyy, El-Muğnî, El-Mâni', Ed-Dârr, En-Nâfi', En-Nûr, El-Hâdî, El-Bedî', El-Bâkî, El-Vâris, Er-Reşîd, Es-Sabûr.

İbn-i Mâce *Sünen*'inde bu Esmâü'l-Hüsnâ'yı birer birer tâ'dâd ettikten sonra: "*Bana bir çok ehl-i ilim tarafından bâliğ olduğuna göre, Esmâ-i Hüsnâ'nın evveli şu sûretle başlar, diyerek :* (لا اله الا الله وحده لا شريك له، له الملك و له الحمد، بيده الخير و هو على كل شئ قدير) *cümlesini zikretmiştir.* Hâkim de *Müstedrek*'inde: "*Esmâ-i Hüsnâ hadîsi sahîh bir hadîstir. Sahîhayn'de esâmi-i sahîha ile tahrîc edilmiştir. Yalnız esâmî zikredilmemiştir.*" demiştir.

İşbu Esmâ-i Şerîfe'den Allah İsm-i Şerîf'i, hakîki vücûd ile mümtâz olan Vâcibü'l-Vücûd'un alem-i hâssıdır, öz adıdır. Vücûd O'nun mukteza-yi zâtıdır. Sâir mevcûdat vücûdunu, varlığını umûmiyetle O'nun nûrundan iktibâs etmiştir. Binâenaleyh her vücûd, her teayyün O'nun vücûd-ı mutlakı önünde tamâmiyle sönüktür.

Allah İsm-i Şerîfi, bütün kemâl sıfatlarını kendisinde toplayan, eksik sıfatlardan tamâmiyle uzak bulunan Vâcibü'l-Vücûd'un kendisine hâs bir isimdir. Çünkü Allah İsm-i Şerîf'i bütün ülûhiyet sıfatlariyle tavsîf edilmeğe müsâittir. Rabbimizin öbür isimlerinden hiç birisi ne Allah İsm-i Şerîfi ile, ne de sâir esmâ-i şerîfe ile umûmî bir tavsîfe mütehammil değildir. Halbuki Rabbimiz için bir isim gerektir ki, bütün ulûhiyet sıfatları o mübârek ismin mâhiyeti üzerine cârî olabilsin. bu sebeble ma'bûdumuza yegâne alem olarak *Allah* İsm-i Şerîf'i teayyün etmiştir.

Allah İsm-i Şerîfi, sübhânî isimlerin en ehassıdır. Hiç bir ferd bu âlî ismi ne hakîkaten ne de mecâzen Hak Teâlâ'dan başka hiç bir mevcûda izâfe etmemiştir. Şuurlu bir İnsanın bu mukaddes isim ile başkasına hitâb ettiği ve yâhut bir şeye ad verdiği beşer târihinde duyulmamış ve işitilmemiştir.

Allah İsm-i Şerîfi, ibâdette ve rübûbiyyet havassında iştirâki redde delâlet eden yegâne bir isimdir. Bu cihetle *(Lâ ilâhe illa'llāh)* ke-

limesi tevhîd ifâde ediyor da Rabbımızın öbür isimleriyle tevhîd sahîh olmuyor [*Beyzâvî Tefsîri: C.* 1, *S.* 5].

Diğer Esmâ-i Şerîfe'nin medlûllerini îzâh etmek uzundur; eserimizin tahammülü yoktur. Maamâfih bunlardan bir kısmını eserimizin dördüncü cildinde (575) numara ile terceme ettiğimiz İbn-i Abbâs hadîsinde îzâh ettik. Oraya bakınız!.

KİTÂBU'LLĀH'A MUHÂLİF VE HALÂL OLMIYAN ŞARTLAR : bunun için de Buhârî müstakil bir bâb açarak Abdullāh İbn-i Ömer'den, yâhud babası Hazret-i Ömer'den : (كل شرط خالف كتاب الله فهو باطل و ان اشترط مائة شرط) hadîsini mürselen rivâyet etmiştir ki: "*Her şart ki, Allah kitâbına muhâliftir. bâtıldır. Yüz şart bile şart kılındığı farz edilse hiç bir hüküm ifâde etmez.*" demektir. Bu sözün kāili Hazret-i Ömer midir, yoksa oğlu mudur? Râvî tarafından sıhhatle ta'yîn edilemediğinden terdîd ile rivâyet edilmiştir.

Bundan sonra Buhârî Hazret-i Ömer'in umûmî bir kāide hâlindeki bu sözlerini te'yîd için Hazret-i Âişe'den rivâyet olunan ve câriyesi Berîre'nin sûret-i iştirâsına âid bulunan Resûl-i Ekrem'in : (ما بال اقوام يشترطون شروطا ليست فى كتاب الله من اشترط شرطا ليس فى كتاب الله فليس له و ان اشترط مائة شرط) kavl-i şerîfini rivâyet etmiştir ki, meâli şöyledir : "*Birtakım kimselere ne oluyor ki, onlar Allah kitâbında olmıyan birtakım şartları şart koşuyorlar. Her kim Kitâbu'llāh'ta bulunmıyan* (ve ona muhâlif olan) *bir şartı şart kılarsa, o şartın kendi lehine bir faydası yoktur. İsterse öyle yüz şart dermeyan etsin.*"

Câriye Berîre bir kere Hazret-i Âişe'ye mürâcaat ederek bedel-i kitâbetine yardım ederek halâsını ricâ etmişti. O da Efendileriyle görüşmesini ve râzı olurlarsa bedelinin def'aten kendi tarafından verilerek alınıp âzâd etmesini söylemişti. Berîre Efendileriyle görüştüğünde Velâsı yâni Berîre öldüğü zaman verâseti kendilerine âid olmak üzere muvâfakat edebileceklerini söylemişlerdi.

Hazret-i Âişe mes'eleyi Resûl-i Ekrem'e arz ettiğinde Resûl-i Ekrem verâset şartının hukūkî ehemmiyeti olmadığını ve Berîre'yi hemen iştirâ ve âzâd etmesini söyledi. Sonra da Mescid-i Saâdet'e gidip bir hutbe îrâd ederek yukarıdaki hukūkî düstûru tebliğ buyurdu.

—•••—

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

كِتَابُ الْوَصَايَا

BU KİTAB, VASIYYETLERİN AHKÂMINI BİLDİREN AHÂDÎS-İ ŞERÎFEYİ MUHTEVÎDİR

Vasâyâ vasıyyetin cem'idir. Vasıyyet lûgaten : evsâ, yûsîden mastardır. Îsâ' ve tavsiye mânâsına bir isimdir. Sonra Mûsâ-bih mânâsına isim olmuştur. *Îsâ'* ve *tavsıye*, bir kimsenin gerek sağlığında, gerek vefâtı üzerine gaybûbeti hâlinde diğer kimseye bir iş görmesini sipâriş etmesi demektir ki, Türkçemizde ısmarlamak tâbir olunur.

Îsâ', şerîat örfünde (lâm) ile (ilâ) ile isti'mâl olunur. (اوصى لفلان و اوصى الى فلان) denir. Her iki isti'mâle göre mânâları başkadır. (Lâm) ile isti'mâline göre, vasıyyet ve îsâ' : öldükten sonra malını başkasına temliktir. (İlâ) ile kullanılırsa, öldükten sonra malında ve çocuklarının umur ve mesâlihinde tasarrufu bir kimseye tefvîz etmektir. Mevzûumuzda vasıyyetin birinci isti'mâli matlûb olduğundan fukahâ vasıyyeti bâzı ihtirâzî kayıdlarla şöyle ta'rîf etmişlerdir:

Vasıyyet: Bir aynı veyâhud bir deyn ve menfaati teberrû sûretiyle ölüm hâlinden sonraya izâfe etmek sûretiyle temlikten ibârettir. Bu vechile vasıyyet de bir akidtir. Ancak vasıyyetde mûsînin malında mûsâ-lehin tasarrufunu îcâb, ve mûsînin vefâtından sonraya izâfe edilmiştir. Ve bu sûretle vasıyyet bey', icâre, hibe gibi akidlerden ayrılmıştır. Çünkü bu akidlerden hiç birisinde ba'de'l-mevt îcâb ihtimâli yoktur. Ve

esâsen böyle bir akid bâtıldır. *Vech-i tesmiyede :* Meyyitin hayâtında mâlik olduğu bir aynı veya menfaati vasıyyet sebebiyle vefâtından sonra nâil olacağı hayır ve sevâba îsâl etmesidir.

Vasıyyet, mâ ba'de'l-mevte muzaf temlikten ibâret olduğuna göre, kıyâsen câiz olmamak îcâb eder. Çünkü mevt, mülkiyeti izâle eder. Bu sûretle temlik, mülkiyetin zevâli zamânına izâfe edilmiş olacağından temlik, sahîh olmak şöyle dursun, mutesavver bile değildir. Vasıyyette kıyas yolu bu sûretle kapalı bulunduğundan, fukahâmız vasıyyetin cevâzını nusûs ile, icmâ delîli ile tahsîn etmişlerdir [*Bedâyi'*].

Müellif İmam Bûhârî bu bahsin bidâyetinde Sûre-i Bakare'nin (180, 181, 182) inci âyetlerini zikrederek vasıyyetin meşrûiyyetine işâret etmiştir ki, meâlen şöyledir: "*Sizden birinize ölüm geldiği vakit eğer mal bırakmak isterse, babasına, anasına ve en yakın akrabâsına ma'ruf derecede vasıyyet etmesi müttekîler üzerine icrâsı vâcib bir hak olarak farz kılındı. İmdi her kim bu* (vasıyyeti) *ni* (mûsîden) *duyduktan sanra onu tağyîr ederse, bunun günâhı şüphesiz vasiyyeti bozanlara âidtir. Her halde Allah meyyitin vasıyyetine yakından vâkıftır, onu tebdîl edenleri de tamâmiyle bilir. Her kim de mûsîden* (vasıyyet sebebiyle vereseye) *sehven gadir, yâhut amden günâh sudûruna vâkıf olur da verese ile mûsâ-leh arasını ıslâh ederse, o kimseye ıslâh etmekte bir beis yoktur. Muhakkak Allah mûsînin hatâ ve günâhını mağfiret ve ıslâh eden mü'mine de rahmet eder*" [1].

Bu nazm-i mübînde anaya, babaya ve yakın akrabâya vasıyyet edilmesi emrolunuyor ki, bu babdaki iki nokta-i nazardan en sahîh olan bir kavle göre, âyet-i kerîmede bu emir vücûba mevzûdur [2]. Binâenaleyh aşağıda terceme edece-

---

[1] كتب عليكم اذا حضر احدكم الموت ان ترك خيراً الوصية للوالدين و الاقربين بالمعروف حقا على المتقين. فمن بدله بعد ما سمعه فانما اثمه على الذين يبدلونه ان الله سميع عليم. فمن خاف من موص جنفا او اثما فاصلح بينهم فلا اثم عليه ان الله غفور رحيم. [سورة البقرة].

[2] Bâzıları da nedbe hamletmişlerdir.

ğimiz mîras âyeti nâzil olmazdan evvel ebeveyne ve yakın akrabâya bir mal vasıyyet etmek farz idi. Karâbet câmiasına vasıyyet sûretiyle hurmet ediliyordu. Bilâhare mîras âyetleri nâzil olarak vasıyyetin vücûbu nesholundu. Şu fark ile ki, vasıyyetde akrabâya bu teâvünün ma'ruf vechile ta'yîn-i mikdârı mûsînin re'yine bırakıldığı halde Mîras âyetlerinde takrir buyurulan mîrasların kemmiyyeti bizzat Allāhu Teâlâ tarafından ta'yîn buyurulmuş ve mîras sâhipleri o sûretle meşrû' sehimlerini almağa başlamıştır. Ve bu halde mûsînin ba'de-mâ ebeveyne ve ashâb-ı farâizden olan akrabâya vasıyyet külfetini yüklenmesine lüzum kalmamış ve akrabâ arasında vukūu melhuz ve belki mukakkak olan nizâ ve ihtilâf da izâle edilmiştir.

İbtidâ-yi İslâm'da vasıyyet sûretiyle te'sîs buyurulan vilâdet ve karâbet hakkı, şimdi mîras sûretiyle daha ziyâde takviye edilmiş olup şu kadar ki, vâris olacak yakın akrabâya vasıyyet neshedilmiş bulunuyor. Hattâ en sahîh bir habere göre, vârise vasıyyet yalnız mensûh olmakla kalmayıp men' olunmuştur. Bu bâbda ümmetin icmâı vardır. *Sünen-i Erbaa* sâhipleriyle diğer ehl-i rivâyetin Amr İbn-i Hârice *radiya'llāhu anh*'den rivâyetlerine göre, müşârün-ileyh Hazretleri Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* Haccetü'l-Vedâ'da hutbe îrâd ederken: (الا ان الله اعطى كل ذى حق حقه فلا وصية لوارث = *İyi biliniz ki Allah, her hak sâhibine hakkını vermiştir. Artık bundan böyle vârise vasıyyet yoktur*) buyurduğunu işittim, demiştir ki, bu hadîs Haccetü'l-Vedâ'da binlerce Ashab muvâcehesinde îrâd olunan hutbenin bir parçası olup ümmet arasında intişâr etmiş ve hükmen tevâtür derecesine yükselmiştir.

İbn-i Ebî Hâtim'in muttasıl bir senedle İbn-i Abbas'-tan rivâyetine göre, müşârün-ileyh Hazretleri ebeveyne ve yakın akrabâya vasıyyeti للرجال نصيب مما ترك الوالدان و الاقربون و للنساء نصيب مما ترك)

(الوالدان و الاقربون مما قل منه او كثر) âyet-i kerîmesi neshetti, demiştir ki, Nisâ Sûresi'nin 7.ci âyeti olan bu nazm-ı mübîn (*Ebeveynin ve akrabânın bıraktıkları maldan erkeklere bir pay vardır. Ebeveynin ve akrabânın bıraktıklarından dişilere de bir pay vardır. Bu terekenin azından da çoğundan da birer pay farz kılınmıştır*) meâlindedir.

Bundan sonra İbn-i Ebî Hâtim bu ictihâdın Ashab ve Tâbiîn'den şu zevattan naklolunduğunu bildiriyor: Abdullāh İbn-i Abbâs, Abdullāh İbn-i Ömer, Ebû Mûse'l-Eş'arî, Saîd İbn-i Müseyyeb, Hasen-i Basrî, Mücâhid, Atâ' İbn-i Ebî Rebâh, Saîd İbn-i Cübeyr, Muhammed İbn-i Sîrîn, İkrime, Zeyd İbn-i Eslem, Rebî' İbn-i Enes, Katâde, Süddî, Mukātil İbn-i Hayyân, Tâvus İbn-i Keysân, İbrâhim Nehâî, Kādî Şüreyh, Dahhâk, Zührî. Bu cumhûru ulemâya göre vücûb-ı vasıyyet mensuhtur, mîras âyetleri neshetmiştir. Müstakil bir hükmü şer'î te'sîs eden mîras âyetleriyle vasıyyet bi'l-külliye ref' olunmuştur.

Bir de Cassâs'ın *Ahkâmü'l-Kur'ân*'da rivâyetine göre, Resûl-i Ekrem vârise vasıyyeti yalnız diğer veresenin icâzet ve muvâfakatlerine muallâk olarak tecvîz etmiştir. Bu da bir çok Ashâb-ı Kirâm tarafından hikâye edilmiştir.

Geriye yalnız ehl-i mîras olmıyan akārib kalmıştır ki, bunlar hakkında meyyitin sülüs malından vasıyyet müstehabdır. Akrabâya birr-ü ihsâna dâir âyât ve ahâdîs çoktur. Tahrîriyle meşgul bulunduğumuz bu bâb, bu nevi' âyât-i kerîme ve ahâdîs-i şerîfe ile doludur.

BİR İNTİKĀD: Allâme şârihimiz Bedrüddîn Aynî *Umdetü'l-Kārî*'de Vasıyyet âyetinin, Mîras âyetleriyle neshine dâir yukarıdaki ma'lûmâtı verdikten ve cumhûr-ı Sahâbe ve Tâbiîn'in bu husustaki icithadlarını bildirdikten sonra Fahrüddîn Râzî'nin *Tefsîr-i Kebîr*'inde Ebû Müslim İsfehânî'den, Vasıyyet âyeti mensuh değildir, sûretindeki iddi-

âsını hikâye etmesine hayret ediyor. Ebû Müslim, Vasıyyet âyeti mensuh değil, belki mîras âyeti ile müfesserdir, demiştir. Ebû Müslim'in bu garip ictihâdı: Kur'an'da mensuh âyet yoktur, Kur'ân'ın nâtık olduğu nesh, şerâyi-i sâlifeye maksur ve münhasırdır, diyerek Kur'an'da hükmü mensuh hiç bir âyet bulunmadığını bir kāide-i külliye hâlinde kabûl etmesinin zarûrî ve hâtalı bir netîcesidir.

Ebû Müslim gûyâ seleften bâzılarının: "*Vasıyyet, vâris olan yakın akrabâ hakkında mensuhtur. Fakat vâris olmıyan uzak akrabâ hakkında mensuh değil, sâbittir*" sûretindeki ictihadlarını müdâfaa etmek istemiştir ki, bu ictihad ashâbı: Hasen, Mesruk, Dahhâk, Müslim İbn-i Yesâr, Alâ İbn-i Ziyad'tır. İbn-i Kesîr de bunlara Saîd İbn-i Cübeyr'i, Rebî' İbn-i Enes'i, Mukātil İbn-i Hayyân'ı ziyâde etmiştir. Bu zümre-i ilmiyenin de istinâd ettikleri delilleri vardır. Bunlardan birisi yakında (1166) numara ile terceme edeceğimiz Abdullāh İbn-i Ömer hadîsidir.

Fakat Ebû Müslim bu ekalliyyet hizbini müdâfaaya kendi prensibi olan neshi inkâr ile başlamıştır. Usûl-i fıkıh kitaplarında zikrolunduğu üzere Ebû Müslim'den başka, değil selef, haleften bile hiç bir kimse neshi inkâr etmemiştir.

Bundan dolayıdır ki, Şârih Aynî Râzî'nin *Tefsîr-i Kebîr*'inde İsfehânî'nin ictihâdını nakletmesini garâbetle tavsîf etmiştir[1]. Yoksa gerek Cumhûrun, gerek ekalliyet hizbinin vâsıl olduğu netîce birdir: Gayr-i vâris akrabâya meyyitin sülüs malından vasıyyetin müstehab olmasıdır.

---

[1] Cessâs Ebû Bekr-i Râzî bu garib ictihâda *Tefsîr*'inde ve (ما ننسخ من آية ..) âyet-i kerîmesinin tefsîrinde temâs ederek bu ictihad sâhibinin fıkıh ile hiç münâsebeti olmadığını zikretmiş ve uzun bir tenkîd ile bunun ne derece fâhiş bir hatâ olduğunu ortaya koyduktan sonra : Allah onu da, bizi de mağfiret buyursun! duâsiyle nihâyet vermiştir.

Yukarıda *Bedâyi*ʿden naklen vasıyyetin cevâzına istidlâlde kıyas yolu kapalı olup nusûs ile, icmâʿ delîli ile istidlâl edildiğini bildirmiştik. *Bedâyi*ʿde bu husûsa dâir şu iki âyet-i kerîme zikredilmiştir.

Birincisi: Nisâ Sûresinin mîrâsa dâir olan (11) inci âyet-i kerîmesidir ki, meâlen şöyledir: [*Allah size* (mîras taksîmini) *şöyle emrediyor: Evlâdınız hakkında erkeğin payı, iki dişinin nasîbi kadardır. Eğer evlâdın hepsi dişi olur, ikiden ziyâde bulunursa, meyyitin bıraktığı malın üçte ikisi bunlara, ve eğer bir kız ise bu sûrette malın yarısı ona âidtir. Meyyitin anasiyle babasına* (gelince:) *eğer meyyitin çocuğu varsa ana, babanın hakkı, her birisi için terekenin altıda birisidir. Eğer çocuğu yokta meyyitin anasiyle babası vâris oluyorsa, anasına üçte bir, diğer meyyitin kardeşleri varsa bu sûrette ananın nasîbi altıda birdir.* (Sehimlerin bu sûretle taksîmi) *meyyitin ettiği vasıyyet* (i infâz) *dan ve yâhud borcu* (nu edâ) *dan sonradır*][1].

Bu âyet-i kerîmede mîras vasıyyet üzerine müretteb olarak teşrîʿ buyurulduğuna göre, vasıyyetin câiz olması lâzım gelir.

İkincisi : Mâide Sûresinin (106) ıncı âyet-i kerîmesidir ki, meâli şöyledir : [*Sizden birinize ölüm gelip çattığı o vasıyyet sırasında aranızda şehâdet, ya kendinizden adâlet sâhibi iki adam, yâhud yolculuk ve müsâfiret hâlinde iseniz, kendinizden başka olan iki yabancı kimse* (nin edâsiyle) *dir*][2].

---

1 يوصيكم الله فى اولادكم للذكر مثل حظ الانثيين، فان كن نساء فوق اثنتين فلهن ثلثا ما ترك، و ان كانت واحدة فلها النصف، و لابويه لكل واحد منهما السدس مما ترك ان كان له ولد. و ان لم يكن له ولد و ورثه ابواه فلامه الثلث، فان كان له اخوة فلامه السدس، من بعد وصية يوصى بها او دين [سورة النساء].

2 يا ايها الذين آمنوا شهادة بينكم اذا حضر احدكم الموت حين الوصية اثنان ذوا عدل منكم او آخران من غيركم ان انتم ضربتم فى الارض [سورة المائدة] .

Bu âyet-i kerîmede de vasıyyet edilirken bu muâmeleye işhâd edilmesinin ta'lîm buyurulması vasıyyetin meşrû' olduğuna vâzıhan delâlet eder.

Vasıyyetin meşrûiyetini ifâde eden ahâdîs-i şerîfeyi ve bunlardan istifâde edilen şer'î hükümleri de baştanbaşa bu babta göreceğiz.

İcmâ delîli de *Bedâyi*'de şöyle tasvîr ediliyor : Resûl-i Ekrem'in zamân-ı saâdetinden bulunduğumuz şu zamâna kadar İslâm ümmeti, içlerinden hiç bir ferd inkâr etmiyerek vasıyyet edegelmiştir. Ümmetin vasıyyeti bu sûretle iltizâmî bir delîl-i icmâ'dır, deniliyor.

***

1166. عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ قَالَ مَا حَقُّ امْرِئٍ مُسْلِمٍ لَهُ شَيْءٌ يُوصِي فِيهِ يَبِيتُ لَيْلَتَيْنِ إِلَّا وَ وَصِيَّتُهُ مَكْتُوبَةٌ عِنْدَهُ.

TERCEMESİ

Abdullâh İbn-i Ömer *radiya'llâhu anhümâ*'dan Resûlullâh *salla'llâhu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğu rivâyet edilmiştir :

Vasıyyet edecek dünyâlığı bulunan müslüman bir kişiye, vasıyyeti yanında yazılı bulunmadıkça, iki gece yatması muhakkak sûrette câiz değildir.

İZÂHI

Bu hadîsi Müslim, Tirmizî, Nesâî, İbn-i Mâce de tahrîc etmişlerdir. Hadîsteki *iki gece* kaydı te'kîdtir, tahdid değildir. Az bir zaman olsa bile, o müddetin vasıyyetsiz geçmesi muvâfık değildir, her halde vasıyyetnâmesi yanında yazılı bulunmalıdır, demektir.

Bu hadîs-i şerîfte vasıyyete tergîb vardır. Zâhirîler bununla ihticâc ederek vasıyyet vâcibdir, demişlerdir. Zührî: Mal az olsun, çok olsun ondan vasıyyet edilmesini Allah farz kıldı, der imiş. İbn-i Hazm, vücûbu vasıyyet hükmünü şu Sahâbî ve Tâbiî'den rivâyet etmiştir: Talha İbn-i Ubeydillāh, Zübeyr, Abdullāh İbn-i Ebî Evfâ, Talha, Şa'bî, Tâvus ve daha başkaları. Yine İbn-i Hazm: Ebû Süleymân ile bütün ashâbımız Eimme-i Zâhiriyye vücûba kāil olmuşlardır, demiştir.

Seleften bir zümre-i ilmiye de mûsî fakir olsun, zengin olsun vasıyyet vâcib değildir, demişlerdir. Bunlardan bir kısmı mendûb olduğunu kabûl etmişlerdir ki: İbrâhim Nehâî, Şa'bî, Sevrî ile Mâlik, Şâfiî bunlardandır. İbni'l-Arabî: selef-i evvelden vücûba kāil olan hiç bir kimse bilmiyorum, demiştir. Nehâî ile Şa'bî: mendûb olarak ebeveyne ve yakın akrabâya da vasıyyet olunur, demişlerdir.

Dahhâk ile Tâvus: ihtilâf-ı dîn gibi bir mâni' sebebiyle mîras almıyan ebeveyn ile yakın akrabâya vasıyyet, nass-ı Kur'ân ile vâcibdir, demişlerdir. Hattâ Yemen'in büyük âlimi Tâvus: *"Her kim ki, fakir akrabâsı varken onu mahrûm eder de ecnebîye vasıyyet ederse, vasıyyet olarak verilen mal, ecnebîden alınır da akrabâya reddolunur"* demiştir. Dahhâk da: Vasıyyet edebilecek malı olup da fakir akrabâsına vasıyyet etmeden ölen kimse Allāh'a karşı günahkâr olarak ölür, demiştir. Taberî'nin beyânına göre, Hasen Basrî, Câbir İbn-i Zeyd, Abdülmelik İbn-i Ya'lâ gibi Tâbiî ulemâsı da malının sülüsünü gurabâya vasıyyet eden kimsenin fakir akrabâsı bulunursa, bu vasıyyet edilen malın üçte biri gurabâya, üçte ikisi de akrabâya verilir, demişlerdir. Tâvus ise böyle bir taksîme muvâfakat etmiyerek: *"Vasıyyet edilen malın hepsi mûsâ-lehlerden alınır, akrabâya verilir. Çünkü sûre-i Bakare âyeti muhkemdir."* demiştir.

Ashâbımız sâdât-i Hanefiye : *"Vasıyyet müstehabdır, çünkü vasıyyet mûsînin kendi malında diğerin hakk-ı mülkiyetini isbattır. Binâenaleyh hibe, âriyet gibi vasıyyet de vâcib değildir. Vasıyyetin vücûbuna bu İbn-i Ömer hadîsiyle istidlâl de doğru değildir. Çünkü İbn-i Ömer bile hadîsin râvîsi iken vasıyyet etmemiştir. Eğer vasıyyet vâcib olsaydı, İbn-i Ömer'in rivâyet ettiği bir hadîsin hükmüne muhâlefet etmesi muhal idi. İbn-i Ömer'in vasıyyet etmediği rivâyet edildiğine göre, bu hadîsi de vücûba delâlet etmez."* demişlerdir.

İbn-i Ömer hadîsinden müstefad olan bir hükmü şer'î de hatt'a, kitâbete i'timâdın cevâzıdır, velevki o hat ve kitâbet, şehâdetle te'yîd edilmemiş olsa bile. Ahmed İbn-i Hanbel ile Şâfiîlerden Muhammed İbn-i Nasr bu tarîk-ı ictihâdı iltizâm etmişlerdir. İmâm-ı Şâfiî Hazretleri ise: "*Bu hadîsin mânâsı her müslümanın vasıyyetini yazıp yanında bulundurmak husûsunda basîretli ve ihtiyatlı olmasını ta'limden ibârettir. Binâenaleyh her müslümanın hayâtında vasıyyetnâmesini yazması ve bu hususta ta'cîl etmesi müstehabdır. Bu vasıyyetnâmeye kişinin muhtaç olduğu hususları yazar ve ileride lüzum gördüğü şeyleri de zeylen ilâve eder*" diyor. Nevevî de vasıyyetnâmeye her günün ufak tefek işlerine kadar tezyîl edilerek onun ruznâme-i hayat ve vakāyi' hâline getirilmesini ulemâ-i selef lisânından nakllediyor.

Kurtubî de: "*Bu hadîs-i şerîfte kitâbetin zikredilmesi, vasıyyet tevsik husûsunda mübâlâğa maksadına mebnîdir. En ziyâde matlûb olan vasıyyete işhâd edilmesidir. Vasıyyetle matlûb olan meşhûdun-bih olan vasıyyettir, isterse yazılı olmasın. Bu cihet müttefekun-aleyhtir.*" demiştir.

1167. عَنْ عَمْرِو بْنِ الْحَارِثِ خَتَنِ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ أَخِي جُوَيْرِيَةَ بِنْتِ الْحَارِثِ قَالَ مَا تَرَكَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ عِنْدَ مَوْتِهِ دِرْهَمًا وَ لَا دِينَارًا وَ لَا عَبْدًا وَ لَا أَمَةً وَ لَا شَيْئًا إِلَّا بَغْلَتَهُ الْبَيْضَاءَ وَ سِلَاحَهُ وَ أَرْضًا جَعَلَهَا صَدَقَةً .

TERCEMESİ

Amr İbn-i Hâris'ten — ki, Resûlullāh *sallallāhu aleyhi ve sellem*'in kayın-birâderi, (Ümmü'l-mü'minîn) Cüveyriye binti'l-Hâris'in kardeşi idi — şöyle dediği rivâyet edilmişti :

Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* vefâtı zamânında ne bir dirhem, ne bir dînar, ne bir (âzadlanmamış) köle,

ne de bir şey bırakmadı. Yalnız beyaz dişi bir esterle (harb) silâhını, bir de (fakir yolculara) vakfettiği (Fedek ve Hayber'deki) arâzîyi bıraktı.

Î Z Â H I

Bu hadîsi Buhârî Humus, Cihad, Meğâzî bahislerinde de tahrîc etmiştir. Tirmizî ile Nesâî de Şemâil'de rivâyet etmişlerdir. Resûl-i Ekrem'in altmış bu kadar kölesi ve yirmi kadar câriyesi olduğu halde irtihâl-i Peygamberî sırasında hiç birisinin bulunmaması, bunlardan bir kısmının Resûl-i Ekrem'den önce vefât etmiş, bir kısmı da âzâd edilmiş olmasındandır.

Resûl-i Ekrem'in altı esteri vardı: 1) Bağle-i Şehbâ'dır ki, buna Düldül denilirdi. Mukavkıs tarafından hediye edilmişti. 2) Fıdda denilen ve Ferve İbn-i Amr tarafından hediye edilen bir katırdır ki, Resûl-i Ekrem bunu Ebû Bekr *radiya'llāhu anh*'e hediye etmiştir. 3) Dûmetü'l-Cendel emîri tarafından hediye edilmiştir. 4) Eyle melîki İbnü'l-Ulemâ tarafından hediye edilmiştir. Buna *Eyliyye* denilirdi. Müslim *Beyzâ* budur, demiştir. 5) Bu da Necâşî tarafından hediye edilmiştir. 6) Kisrâ tarafından gönderildiği mervî olup sâbit olmıyan bir katırdır. Bunların arasında Beyzâ nâmını yalnız Eyle Melîki'nin hediye ettiği dişi katır ihrâz etmiştir.

Şârih Aynî'nin ehl-i siyerden naklen beyânına göre, Resûl-i Ekrem'in irtihâlinden sonra Düldül'den başkası sağ kalmamıştır. İrtihâl-i Nebevî'den sonra Düldül Hazret-i Alî'nin yanında bulunmuş ve Hazret-i Alî'nin irtihâlinde Abdullāh İbn-i Ca'fer'e intikāl etmiştir. Bu sırada hayvan iyice ihtiyarlamış bulunuyordu. Bu cihetle arpa kırma hâlinde veriliyordu. Muâviye'nin zamân-ı hükûmetinde yaşamış, nihâyet Yenbu'de ölmüştür.

Şârih Aynî: "Hadîste zikrolunan Bağle-i Beyzâ bu Düldül olacaktır. Çünkü Düldül'ün Bağle-i Şehbâ olduğuna, şehbe de akı karaya gālip kır bir dondaki hayvana denildiğine göre, zâhir olan budur. Bu lûğavî alâkadan dolayı şehbâya, beyzâ denilir" diyor.

Bağle, sükûn ile bağlin müennesidir. Bağl de Biğâlin müfredidir. Gayn'ın fethiyle *bağal* bir adamın evlâdını hücnete yâni soysuzluğa nisbet etmesine denir. Katır da soysuz bir hayvan olduğu için bu

maddedendir: "*Katıra baban kimdir? diye sorulmuş da anam attır, demiş.*" meseli meşhurdur.

Silâh, İbn-i Esîr'e göre demir ma'deninden harb için yapılan her nevi' âlettir. Yalnız seyfe, kılıca da silâh ıtlāk olunur, diyor. Bu mânâya göre hadîsteki silâh ile murad, Resûl-i Ekrem'in kılıcı ve süngüsü olacaktır. Bu ma'lûmâtı Şârih Aynî verdikten sonra diyor ki:

Resûl-i Ekrem'in on dört kılıcı vardı. Bunlardan en meşhûru Zülfikār idi. Ve Bedir gazâsında iğtinâm edilmişti. Şârih Aynî'nin *Mir'at*'tan naklen beyânına göre, Zülfikār Resûl-i Ekrem'in yanında bulundu. Ve nihâyet vefâtından evvel Hazret-i Alî'ye hibe etti. Sonra bu kılıç Muhammed İbni'l-Hanefiyye'ye, sonra Muhammed İbn-i Abdullāh İbn-i Hasen İbni'l-Hüseyn "*radiya'llāhu anhüm*"e intikāl etti.

Resûl-i Ekrem'in beş tâne de süngüsü vardı.

Resûl-i Ekrem'in vakfettiği arâzîyi İbn-i İshak ebnâ-i sebîle vakfettiğini rivâyet ettiğinden ve bunların Fedek ve Hayber'deki arâzî olduğu diğer rivâyetlerde bulunduğundan, bunlara tercememizde kavis içinde işâret ettik.

1168. عَنْ عَبْدِ ٱللهِ بْنِ أَبِي أَوْفَى رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُمَا أَنَّهُ سُئِلَ هَلْ كَانَ ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَوْصَى فَقَالَ لَا فَقِيلَ لَهُ كَيْفَ كَتَبَ عَلَى ٱلنَّاسِ ٱلْوَصِيَّةَ أَوْ أُمِرُوا بِٱلْوَصِيَّةِ قَالَ أَوْصَى بِكِتَابِ ٱللهِ .

TERCEMESİ

Abdullāh İbn-i Ebî Evfâ *radiya'llāhu anhümâ*'dan rivâyet olunduğuna göre, bir kere müşârün-ileyh Hazretlerinden:

— Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* vasıyyet etti mi? diye sorulmuş. O da:

— Hayır, Resûlullâh (bir şey) vasıyyet etmedi, demiştir. Sâil tarafından :

— Öyle ise nâse vasıyyet ne sûretle emr olundu. Yâhud nâs, nasıl vasıyyetle emrolundular? diye sorulmuş da İbn-i Ebî Evfâ :

— Resûlullâh Kitâbu'llâh'a temessük ederek emir buyurdu, diye cevab vermiştir.

İZÂHI

Bu hadîsi, Buhârî Megāzî, Fazâil-i Kur'ân bahislerinde de tahrîc etmiştir. Müslim, Tirmizî, Nesâî, İbn-i Mâce de Vasâyâ bahsinde rivâyet etmişlerdir. İbn-i Ebî Evfâ cevâbında Resûl-i Ekrem sûret-i umûmiyede hiç bir şey vasıyyet etmedi, demek istememiştir. Çünkü Resûl-i Ekrem'in vefâtı sırasında Cezîretü'l-Arab'da iki dînin bir arada ibkā edilmemesini, ve Yahûdîlerin Cezîre'den çıkarılmalarını vasıyyet buyurduğu Müslim'in ve diğer ehl-i hadîsin sahîhan rivâyetleriyle sâbittir.

Binâenaleyh İbn-i Ebî Evfâ vefât ederken mal vasıyyet etmedi, demek istemiştir. Filhakîka Resûl-i Ekrem vefâtında vasıyyete değer bir mal bırakmamıştı ki, vasıyyet etsin. Bir mikdar arâzî ile silâh, ester bıraktığını bundan evvel terceme ettiğimiz İbn-i Hâris hadîsinde görmüştük. Fakat aynı zamanda Resûl-i Ekrem: *"Biz peygamberler sınıfının metrûkâtı sadakadır, yâni Beytü'l-mâl'e âiddir."* buyurup bunda bütün müslümanların hakk-ı verâset ve iştirâki bulunduğunu bildirmiştir.

Şârih Aynî, birinci suâlin cevâbında İbn-i Ebî Evfâ, Şîa'nın kasdettiği vasıyyet keyfiyetini nefyetmiştir, denilebilir, diyor. Filhakîka bâzı Şîa Resûl-i Ekrem'in Hazret-i Alî'ye bâzı esrar ve evâmir-i diniye ta'lîm ettiğini ve buna Ashab'dan hiç bir kimsenin vâkıf olmadığını iddia etmişti. Hazret-i Peygamber bir şey vasıyyet etti mi? diye soran Tâbiî ricâlinden Talha İbn-i Musarrif'tir ki, o devirde Şîa'nın bu iddiası şâyi' olmuş bulunacağından, İbn-i Musarrif'in bunu sormuş olması, İbn-i Ebî Evfâ'nın da: Hayır, Resûl-i Ekrem öyle bir şey vasıyyet etmemiştir, diye cevap vermiş bulunması mümkündür.

Fakat İbn-i Hibbân'ın rivâyeti birinci mânâyı te'yîd etmektedir. O metne göre, İbn-i Ebî Evfâ birinci suâle şöyle cevap vermiştir: "ما ترك شيا يوصى فيه = *Resûlullāh vasıyyete değer bir şey bırakmadı ki vasıyyet etsin.*" İbn-i Hibbân'ın bu rivâyeti Buhârî'nin rivâyetindeki maksûd olan mânâyı kemâl-i vuzûh ile göstermektedir. Şu'be'nin bu iddiâsının reddi aşağıda gelecektir.

İkinci suâldeki : (nâsa vasıyyet ne sûretle emrolundu, yâhud halk nasıl vasıyyetle emrolundular) terdîdi râvînin şekkini ifâde etmektedir. Bu suâle İbn-i Ebî Evfâ: *(Kitâbu'llāh'a temessük ile emir buyurdu)* sûretinde cevab vermekle (.... كتب عليكم اذا حضر احدكم الموت)* âyet-i kerîmesine işâret etmiştir.

Bİr tenbîh : hadîsin metnindeki (كيف كتب) fıkrası Zebîdî nüshalarında ma'lûm sîgasiyle zabtedilmiştir. Halbuki *Buhârî* nüshalarında ve bilhassa Yûnîniyye nüshasında mechul sîgasiyle mazbuttur. (او امروا بالوصية) fıkrasının mechul bulunması da mechul olmasını istilzâm etmektedir. Bu cihetle biz tercemede mechul sîgasını ihtiyâr ettik. Zebîdî'nin ma'lûm zabtına i'tibâr etmedik. Yanlış terceme edilmiştir, zan edilmemesi için böyle bir tenbîhe lüzum gördük.

İbn-i Ebî Evfâ hadîsinden sonra Buhârî'nin Hazret-i Âişe'den de bir rivâyeti vardır ki, ihtisâren *Tercîd*'e alınmamıştır. Halbuki Resûl-i Ekrem'in maraz-ı mevtinde vasıyyet buyurmadığına dâir en kuvvetli rivâyetlerden birisi bulunduğundan, şimdi de onu terceme edeceğiz :

Kibâr-ı Tâbiî Esved Nehâî demiştir ki : Bir kere Âişe *radiya'llāhu anhâ*'nın yanında Hazret-i Alî'nin Resûl-i Ekrem'in vasâyetini hâiz olup maraz-ı mevtinde Alî'nin hilâfetini vasıyyet ettiğine dâir bâzı söyler söylendiler de Hazret-i Âişe:

— Tuhaf şey, Resûlullāh Alî'ye ne zaman vasıyyet etmiş? Resûlullāh'ı ben, son dem-i hayâtında göğsüme veyâ elbîseme dayamıştım. Bu sırada bir tas istedi. Müteâkıben kucağımda bütün a'zâsı sarkıverdi. (Meğer vefat etmişti). Halbuki ben vefâtını hiç anlamadım. Şu halde Resûlullāh Alî'ye ne zaman vasıyyet etmiştir? diye onları reddetti[1].

---

* Sûre: 2 (Bakare), âyet: 180

[1] عن الاسود بن يزيد النخعى قال: ذكروا عند عائشة رضى الله عنها ان عليا رضى الله عنه كان وصيا. فقالت: متى اوصى اليه و قد كنت مسندته الى صدرى، او قالت حجرى فدعا بالطست. فلقد انخنث فى حجرى فما شعرت انه قدمات. فتى اوصى اليه [رواه البخارى] .

Müslim ile *Sünen* sâhiplerinin de tahrîc ettikleri bu hadîsi Buhârî burada: Şîa'yı yalanlamak için sevk etmiştir. Kurtubî'nin beyânına göre, Şîa, Resûl-i Ekrem'in hilâfeti Hazret-i Alî'ye vasıyyetine dâir bir takım hadîsler vaz' etmişlerdir. Ashab ve Tâbiîn'den bir çokları Şîa'nın bu yalanlarını sahih haberlerle karşılamışlardır ki, bunlardan birisi de Hazret-i Âişe'nin bu hadîsidir.

Şârih Aynî, bu hadîs, vasıyyetin Resûl-i Ekrem'in maraz-ı mevtinden evvel vukûunu reddetmez, sûretinde hatırlanması ihtimâli bulunan bir süâl-i mukadderi îrâd ederek şöyle cevap veriyor : Hazret-i Alî'nin kendi hadîsi de bunu reddeder, diyor ki, biz bu hadîsi bu eserimizin (6) ıncı cildinde (882) numara ile terceme ve îzah etmiştik. Oraya bakınız!.

* * *

1169. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَجُلٌ لِلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ يَا رَسُولَ ٱللهِ أَيُّ ٱلصَّدَقَةِ أَفْضَلُ قَالَ أَنْ تَتَصَدَّقَ وَ أَنْتَ صَحِيحٌ حَرِيصٌ تَأْمُلُ ٱلْغِنَى وَ تَخْشَى ٱلْفَقْرَ وَ لَا تُمْهِلْ حَتَّى إِذَا بَلَغَتِ ٱلْحُلْقُومَ قُلْتَ لِفُلَانٍ كَذَا وَ لِفُلَانٍ كَذَا وَ قَدْ كَانَ لِفُلَانٍ .

Tercemesi

Ebû Hüreyre *radiya'llâhu anh*'ten şöyle rivâyet edilmiştir : Müşârün-ileyh demiştir ki :

Bir kere Nebî *salla'llâhu aleyhi ve sellem'e* bir kimse (gelerek) :

— Yâ Resûla'llâh ! Hangi sadaka efdaldir (sevâb cihetiyle daha büyüktür) ? diye sormuştu. Resûl-i Ekrem :

— "*Sadakanın efdali, vücûdun tamâmen sıhhatte bulunup mal canlısı olarak zenginlikten hoşlanıp fakirlikten korkarak verdiğin sadakadır. Ey sâil! Sen sadakanı, can hulkuma yaklaşıp da :*

— *Şu malım fülânındır, bu malım da falanındır, diye vasıyyet etmeğe başladığın, halbuki o mal, falan* (vâris) *in olduğu son dem-i hayâtına kadar te'hîr etme!*" diye cevab verdi.

İZÂHI

Buhârî bu hadîsi Zekât bahsinde : (Hangi sadaka efdaldir ?) diye açtığı bir bâbında da tahrîc etmiştir. Buradaki bâbın unvânı: (Ölüm sırasında tasadduk câizdir) sûretindedir. Ve hadîsten müstefâd olduğuna göre, efdal olan sadaka, kişinin vücûdu zinde ve bütün kuvâ-yı bedeniyesi yerinde olduğu halde verdiği sadakadır. Her iki metin arasında ufak, tefek bâzı farklar vardır : meselâ Kitâbü'z-Zekât'taki metinde (جاء رجل الى النبى = *Peygamber'e birisi geldi*) sûretinde iken burada (قال رجل النبى = *Birisi Peygamber'e dedi ki*) diye rivâyet edilmiştir. Maamâfih tercememizde öbür metne de kavis içinde işâret ettik. İkinci ufak bir fark da: Kitabü'z-Zekât'ta: «اى الصدقة اعظم اجرا» = *Hangi sadaka sevâb cihetiyle daha büyüktür*" sûretinde iken burada : (اى الصدقة افضل = *Hangi sadaka efdaldir*) diye rivâyet edilmiştir. Bu farkı da tercememizde kavis içinde gösterdik.

"*Can hulkuma gelme*" ta'bîri, ölümün son derece takarrübünden kinâye olarak kullanılır ki, lisânımızda da şâyi' bir isti'maldir. (Hulkum), gargara zamânında mecrâ-yı hayât demek olduğuna göre, bu ta'bîr bir hakîkat-i şâyiadır, denilebilir.

Buhârî'nin *Sahîh*'inde bu hadîsten evvel mühim beş bâbı ve her bâbında birtakım rivâyetleri vardır ki, şunlardır : 1) Kişinin veresesini zengin bırakması, malını şuraya buraya vasıyyet ederek fakir bırakmasından hayırlı olduğu, 2) Vasıyyetin malın a'zâmî sülüs mikdârından infâz edilmesi, 3) Kişinin çocuğuna vasî ta'yîni, lede'l-îcâb çocuk için da'vâ ikāmesi hakkı, 4) Mûsî başiyle işâret edecek derecede hasta iken işâretle edilen vasıyyetin cevâzı, 5) Vârise vasıyyetin adem-i cevâzı.

Şu unvanlar, vasıyyet mevzûunun en mühim bahislerini ihtivâ etmekte bulunduklarından bunları birer birer mutâlea etmeden geçmeyeceğiz.

Evvelâ, kişinin vârislerini zengin bırakarak ölmesi, fakir bırakmasından hayırlı olduğuna dâir Buhârî Sa'd İbn-i Ebî Vakkās *radiya'llāhu anh*'in şu hadîsini rivâyet ediyor : Müşârün-ileyh

Hazretleri demiştir ki: Ben Mekke'de (Haccetü'l-Vedâ'da, yâhud Fetih sırasında hasta) iken Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* beni iyâdeye gelmişti. Sa'd, vaktiyle hicret ettiği bu toprakta ölmeği hoşlanmıyordu. Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem:*

— Allah Sa'd İbn-i Afrâ'ya[1] rahmet etsin! diye duâ buyurdu. Ben de :

— Yâ Resûla'llāh! Malımın hepsini vasıyyet etmek istiyorum, dedim. Resûl-i Ekrem:

— Hayır, öyle yapma, buyurdu. Ben :

— Yarısını vasıyyet edeyim, dedim. Resûlullāh yine :

— Hayır, diye men' etti. Bu def'a ben :

— Malımın üçte birisini vasıyyet edeyim, dedim. Resûl-i Ekrem şöyle buyurdu.

— Evet sülüs kâfîdir, sülüs de (ma'dûnuna nisbetle) çoktur. Çünkü ey Sa'd! Senin vereseni zengin bırakman, halka ellerini açarak tese'ül edecek derece fakir bırakmandan hayırlıdır. (Ey Sa'd inşâ-Allāh sen yaşarsın). O zaman senin âileni infâk ve iâşen de sadakadır. Hattâ o bir lokma ki, sen onu kaldırıp (tatyîb için) kadınının ağzına götürürsün, o da bir nevi' sadakadır. Ey Sa'd! Allāh'ın kerem ve inâyetinden öyle umarım ki, Allah seni bu hastalıktan kaldırır, muammer eder. Senin (fütûhâtın) la bir çok müslümanlar müstefîd olur, bir çok müşrikler de zarar görür.

Resûl-i Ekrem böyle buyurduğu sırada Sa'd İbn-i Ebî Vakkās'ın vâris olarak yalnız bir kızı vardı (ki, adı Âişe yâhud Ümm-i Hakem-i Kübrâ idi)[2].

---

[1] Afrâ, Sa'd İbn-i Ebî Vakkās'ın vâlidesinin adıdır. Zührî'nin Ferâiz bahsindeki rivâyetinde Sa'd İbn-i Havle rivâyet edilmiştir. Bu iki rivâyeti te'lîf için şârihler Sa'd İbn-i Ebî Vakkās'ın vâlidesinin iki adı olduğunu, bunun birisi öz adı, öbürüsünün de soy adı olduğunu kabûl etmişlerdir.

[2] عن سعد بن ابى وقاص رضى الله عنه قال : جاء النبى صلى الله عليه و سلم يعودنى و انا بمكة (فى حجة الوداع او فى الفتح او فى كل منهما) و هو يكره ان يموت بالارض التى هاجر منها. قال: يرحم الله ابن عفراء. قلت : يا رسول الله! اوصى بمالى كله؟. قال: لا قلت: فالشطر؟. قال: لا . قلت : الثلث ؟. قال: فالثلث و الثلث كثير. انك ان تدع ورثتك اغنياء خير من ان تدعهم عالة يتكففون الناس بايديهم. و انك مهما انفقت من نفقة فانها صدقة حتى اللقمة ترفعها الى فى امرأتك و عسى الله ان يرفعك فينتفع بك ناس و يضربك آخرون. و لم يكن له يومئذ الا ابنته [رواه البخارى] .

Bu hadîsin bir tarîk-i rivâyeti bu eserimizin (4) üncü cildinde (642) numara ile terceme ve îzâh edilmişti. Oraya mürâcaat olunsun. Yalnız burada Resûl-i Ekrem'in mu'cizât-ı bâhiresinden şunları bildirmek isteriz: Hakîkaten Sa'd İbn-i Ebî Vakkās bu ümidsiz hastalıktan iyileşip kalkmış ve kırk seneden ziyâde yaşamıştır. Müşâ-rün-ileyh Hazretlerinin târîh-i vefâtı (55) ve bir rivâyete göre (58) hicrî târihine müsâdif olduğuna göre, Haccetü'l-Vedâ'dan sonra (45) veyâhud (48) sene yaşamış bulunuyor.

Sonra Sa'd İbn-i Vakkās Kādisiyye gibi fütûhât-ı cesîmeye muvaffak olarak müslümanlar hesapsız ganîmet mallarına nâil olarak müstefîd olmuşlardır. Ehl-i şirk de zarar görmüştür. Hadîs şârihleri bu babtaki mu'cize-i Peygamberî'yi bu sûretle tasvîr etmişlerdir. Tahâvî'nin bu hususta diğer bir tevcîhi daha vardır ki, bunu da Şârih Aynî nakletmiştir. Tahâvî'nin muttasıl bir senedle rivâyetine göre Sa'd İbn-i Ebî Vakkās'ın oğlu Âmir'den :

— Resûl-i Ekrem, babanın yüzünden bir kısım insanlar faydalanacak bir kısmı da zarar görecek, buyurmuştur. Bunun medlûlü nedir? diye sorulmuş, o da cevâben :

— Babam Irak'a vâlî ve kumandan ta'yîn olunup gittiğinde halk irtidâd etmişti. Bunlardan bir kısmı mukāvemet etmeyip tevbekâr olarak dehâlet, bir kısmı temerrüd etmişti. Birinciler kurtulmuş ve müstefîd olmuş, öbürleri tenkîl edilmiş ve zarar görmüşlerdir, demiştir.

Bu hadîste tezâhür eden üçüncü bir mu'cize de Sa'd İbn-i Ebî Vakkās'ın bu hastalıktan şifâyâb olup kalktıktan sonra bir çok erkek ve kız çocukları olup Resûl-i Ekrem'in beyan buyurduğu vechile birçok vârisleri bulunmasıdır. Erkek evlâd olarak haber verilenlerden bâzıları şunlardır : Ömer, İbrâhim, Yahyâ, İshak, Abdullāh, Abdurrahmân, İmrân, Sâlih, Osman. Kız çocuğunun on iki olduğu Buhârî şerhlerinde görülüyor.

İKİNCİ BÂBI ki, Buhârî bu bâbında vasıyyetin ancak terekenin sülüsünden fazlası câiz olmadığını beyân için Sa'd İbn-i Ebî Vakkās hadîsindeki: (الثلث و الثلث كثير او كبير) fıkrasını sevk ediyor. Bir de Hasen Basrî Hazretlerinin: (Zimmî için de vasıyyet ancak sülüs mikdârı câizdir; zimmî dâhi terikenin üçte birinden fazlasını vasıyyet etse, sülüsten fazlası tenfîz olunmaz) dediğini ta'lîkan rivâyet ediyor. Hasen Basrî Hazretleri zimmî hakkında ahkâm-ı

İslâmiye ile hükm edileceğine de :* [و ان احكم بينهم بما انزل الله = (Hâbîbim, zimmînin veresesi huzûruna arz-ı husûmet ettiğinde) *onların aralarında da Allāh'ın inzal buyurduğu Kur'ân ile hükmeyle!*] kavl-i şerîfiyle istidlâl etmiştir.

Buhârî bu bâbında İbn-i Abbâs *radiya'llāhu anhümâ*'dan da : *(Temennî olunur ki, nâs vasıyyet husûsunda sülüsten azaltarak rub'a udûl etsin. Çünkü Resûl-i Ekrem sülüs de çoktur, buyurmuştur)* dediğini rivâyet ediyor. Bu nusûsa istinâd eden ulemânın ârâ ve ictihadlarını Şârih Aynî şöyle hulâsa ediyor :

Terikenin sülüsü mikdârını vasıyyet etmek câiz olduğunda ulemânın icmâı vardır. Aşere-i Mübeşşere'den Zübeyr *radiya'llāhu anh* de sülüs malını vasıyyet etmiştir. Ulemâ ancak kendisiyle vasıyyet câiz olan miktar hakkında ihtilâf etmişlerdir: Bu mikdar rubų' mudur, humüs müdür, südüs müdür?. Ebû Bekr *radiya'llahu anh*'den humüs malın vasıyyet edilmesi rivâyet edilmiştir. Müşârün-ileyh Hazretleri: "*Allāhu Teâlâ müslümanların ganîmet malından humüs mikdârına râzı olmuştur*" der imiş. Ma'mer Katâde'den Hazret-i Ömer'in rubu' vasıyyet ettiğini rivâyet etmiştir. İshak İbn-i Râhûye de İbn-i Abbas'tan rivâyet olunduğu vechile rubu' mikdârın vasıyyeti sünnettir, demiştir. Hazret-i Alî'den de : "*Humüs malın vasıyyeti bana rubu'dan daha sevimlidir, rubu' vasıyyet etmek de sülüs vasıyyet etmekten bana daha hoş gelir*" dediği rivâyet edilmiştir. Bu eimme-i seleften başkaları südüs vasıyyeti ihtiyâr etmişlerdir. Kibâr-ı Tâbiî İbrâhim Nehâî de: "*Eslâfımız, vereseden her hangi birisinin hisse-i irsiyesi derecesinde vasıyyet edilmesini kerih görürlerdi; veresenin hissesinden az olmasını iltizâm ederlerdi. Ve onlara südüs sülüsden daha sevimli gelirdi*" diyerek eimme-i selefin nokta-i nazarını daha mazbut ve umûmî bir kāideye rabt etmiştir. Diğer bir kısım Tâbiî ulemâsı de uşur yâni terekenin onda birini ihtiyâr etmişlerdir. Bir kısım âlimler de: malı az olup vârisi de bulunan kimsenin vasıyyeti terk etmesini iltizâm eylemişlerdir ki: bu ictihad, Alî, İbn-i Abbâs, Âişe *radıya'llāhu anhüm*'den de rivâyet edilmiştir.

Tavzîh'de "*terikenin sülüsünden ziyâdeyi vasıyyet câiz olmadığında icmâ' vardır*" dedikten sonra "*bu babda yalnız Ebû Hanîfe ile ashâbının, bir de Süreyk İbn-i Abdillāh'ın muhâlefeti vardır*" diye sâhib-i

* Sûre : 5 (Mâide), âyet : 49.

Tavzîh mu'tâdı vechile Hanefîlere ta'rîz etmek istemiş ise de Şârih Aynî Hanefîlerin bu babda yalnız olmadıklarını ve İbn-i Mes'ûd *radiya'llāhu anh* ile Ubeyde, Mesruk, İshâk'ın da bu ictihadda olduklarını bildirmiştir. Ve bu sûretle sâhib-i *Tavzîh*'in icmâ' iddiası suya düşmüştür.

Zeyd İbn-i Sâbit *radiya'llāhu anh* de: "*Kişinin vârisi olmasa bile sülüs malından ziyâdesini vasıyyet etmesi câiz değildir*" demiştir ki, İmam Mâlik'in, Evzâî'nin, Hasen İbn-i Hayy'in, İmâm-ı Şâfiî'nin ictihadları da böyledir.

BUHÂRÎ'NİN ÜÇÜNCÜ BÂBI ki, kişinin çocuğuna vasî ta'yîni ve vasînin îcâbında çocuk hesâbına da'vâ ikāme edebilmesi hakkıdır. Buhârî bu bâbında da Hazret-i Âişe'nin bir hadîsini rivâyet ediyor ki, şöyledir :

Utbe İbn-i Ebî Vakkās, kardeşi Sa'd İbn-i Ebî Vakkās'a bir vasıyyetinde :

— Zem'a'nın câriyesinin doğurduğu çocuk (ki, Abdurrahmân'dır) benim gayr-i meşrû münâsebetimden dünyâya gelmiştir. (Câhiliyet örfüne göre) bu benim oğlumdur. Bu çocuğu Zem'a'nın elinden almanı ve nesebinin bana istilhâkını isterim, demiş. Sa'd İbn-i Ebî Vakkās kardeşinin bu vasıyyetini yerine getirmek için Feth-i Mekke günü Abdurrahmân'ı :

— Bu benim kardeşimin oğludur, diyerek almak istemiş. Fakat Zem'an'ın sulbî oğlu Abd :

— Hayır, bu çocuk benim kardeşimdir, bunu babamın câriyesi doğurmuştur, babamın firâşından dünyâya gelmiştir, diyerek çocuğu vermemiştir.

Sonra her iki taraf Resûl-i Ekrem'e ref'-i husûmet ederek ber-sâbık kendi nokta-i nazarını müdâfaa ettikten sonra Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* Abd İbn-i Zem'a'nın lehine hükmetmiş ve :

— (الولد للفراش و للعاهر الحجر =*çocuk firâşındır, zânîye ise haybet ve mahrûmiyet düşer*) buyurmuştur.

Nazarî ve amelî olarak hukūku İslâmiyede hükm-i şer'î böyle olmakla berâber Resûl-i Ekrem bu zinâ mehsûlü olduğu iddia edilen çocuğun sîmâsında zânî olduğu iddia edilen Utbe İbn-i Ebî Vakkās'a bir müşâbehet gördüğünden, zevce-i muhteremeleri Sevde Hazretlerine Abdurrahman'dan ihticâb etmelerini

emir buyurmuştur. O da ölünceye kadar Abdurrahmân'a görünmemiştir.

Sevde'ye ihticâb ile emr olunmasının sebebine gelince: Sevde Hazretleri Zem'a'nın kızı idi. Babasının câriyesinin doğurduğu bu piç çocuk, zâhire göre Sevde'nin kardeşi oluyordu. Fakat zânînin sîmâsına müşâbehet bu zâhir-i hâli tekzîb ediyordu. Bu cihetle Resûl-i Ekrem ihtiyâten Sevde'ye ihticâb ile emir buyurmuştu.

Oldukça karışık olan bu vâkıa bu eserimizin (6) ıncı cildinde (960) numara ile terceme ve îzâh edilmişti. Fazla ma'lûmât almak için oraya mürâcaat buyurulsun!.

Buhârî'nin dördüncü bâbı ki, mûsînin başiyle vâzıhan işâret etmek sûretiyle vasıyyet etmesine dâirdir. Bu babda rivâyet ettiği hadîs de bu eserimizin (7) inci cildinde (1081) numara ile terceme edilmişti. Oradaki îzâhımız mutâlea oluna!.

Beşinci bâbı da vârise vasıyyetin adem-i cevâzına dâirdir. Bu bâbında Buhârî, İbn-i Abbâs'ın şu hadîsini rivâyet etmiştir: İbn-i Abbâs diyor ki: İbtidâ-yi İslâm'da kişinin malı öldüğü zaman (mîras olarak) oğluna kalırdı. Vasıyyet de ana ile babanın hakkı idi. Yalnız ebeveyne vasıyyet edilirdi. Bilâhare Cenâb-ı Hak bundan irâde buyurduğu kısmını (mîrâs âyetiyle) neshetti de mîrâsı, erkeğe iki dişi payı kadar ta'yîn buyurdu. Ve ana ile babadan her birisine (eğer çocuk varsa) altıda bir verdi. Yine kadına (çocuk bulunduğu sûrette) dörtte bir, zevcede (çocuk yoksa) nısıf, (çocuk varsa) rubu' hisse verdi[1].

Ebeveynin ve mîrâsı olan erkek, dişi yakın akrabânın hisse-i irsiyeleri tesbît edildikten sonra vasıyyet, yalnız uzak akrabâya münhasır olmak üzere müstehab oldu.

İşte İbn-i Abbâs Hazretlerinin bu hadîsi, vârise vasıyyetin câiz olmadığına sarâhaten delâlet eder.

Tenbîh: İmam Buhârî bu bâbın unvânında (lâ vasıyyete li-vârisin = *vârise vasıyyet câiz değildir)* hadîsini merfûan rivâyet etmemiştir de senedsiz, isnadsız bir unvân hâlinde zikretmekle iktifâ etmiştir. Halbuki gerek *Sünen-i Erbaa* sâhipleri, gerek diğer ehl-i hadîs

---

1 عن ابن عباس رضى الله عنهما قال: كان المال للولد. و كانت الوصية للوالدين فنسخ الله من ذلك ما احب. فجعل للذكر مثل حظ الانثيين. و جعل للابوين لكل واحد منهما السدس و جعل للمرأة الثمن و الربع. و للزوج الشطر و الربع [رواه البخارى].

müteaddid zevât-ı Sahâbîye müntehî olarak muhtelif tariklerle rivâyet etmişlerdir ki, bunlardan bir kısmını şimdi göreceğiz. Bunun sebebine gelince, her rivâyet âliminin rivâyet husûsunda te'mîn-i sıhhat için kabûl ettiği birtakım usuller vardır ki, bunlara muvâfık bulduğu haberi kabûl eder ve onu mecmuasına alıp senediyle rivâyet eder. İmam Buhârî'nin bu babda kabûl ettiği metodlar, öbür muhaddislerin usullerinden çok farklıdır ve ağırdır. Onun için öbürlerinin kabûl ettikleri her haberi, ilm-i hadîsin alemdârı olan büyük müellifimiz *Sahîh*'ine koyamamıştır. Bu cihetledir ki, *Sahîh-i Buhârî* bütün *Sıhah* ve *Sünen*'in birinciliğini kazanmıştır. (lā vasıyyete livâris) hadîsini de Buhârî şerâit-i rivâyetine uygun bulmadığından isnad ve an'ane tarîkıyle rivâyet etmemiştir. Fakat aynı zamanda hadîsin Ashab arasındaki şüyû' ve intişârına bakarak terk etmeyi de muvâfık bulmamış ve onu *Sahîh*'inde bir unvân olarak zikr ile iktifâ etmiştir. Diğer ehl-i hadîsin rivâyet tariklerine gelince, onlar da ber-vech-i âtîdir:

1) Ebû Dâvud ile Tirmizî'nin Ebû Ümâme *radiya'llāhu anh*'den rivâyetlerine göre, müşârün-ileyh demiştir ki: Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* Haccetü'l-Vedâ'da hutbe îrâd ederken: Allah Tebâreke ve Teâlâ her hak sâhibine hakkını vermiştir. Artık ba'demâ vârise vasıyyet yoktur, buyurduğunu işittim, demiştir[1].

2) Tirmizî'nin Amr İbn-i Hârice *radiya'llāhu anh*'ten rivâyeti daha mufassal ve daha câzibdir. Müşârün-ileyh de demiştir ki: Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*, (Kasvâ) nâmındaki devesi üzerinde hutbe îrâd ederken ben devenin boynunun altında idim. Deve geviş getiriyordu. Ağzının köpüğü iki omuzumun arasına dökülüyordu. Bu halde iken ben Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in: "*Allah Azze ve Cell her hak sâhibine hakkını verdi. Artık vârise vasıyyet yoktur. Çocuk da sâhib-i firâşa âid. Zânîye düşen de mahrûmiyettir*" buyurduğunu işittim[2].

---

1 عن ابى امامة رضى الله عنه قال : سمعت رسول الله صلى الله عليه و سلم يقول ان الله اعطى كل ذى حق حقه فلا وصية لوارث [رواه ابو داود] و روى الترمذى هكذا: سمعت رسول الله صلى الله عليه و سلم يقول فى خطبة عام حجة الوداع: ان الله تبارك و تعالى قد اعطى كل ذى حق حقه فلا وصية لوارث .

2 عن عمرو بن خارجة رضى الله عنه ان النبى صلى الله عليه و سلم خطب على ناقته انا تحت جرانها و هى تقصع بجرتها و ان لعابها يسيل بين كتفى فسمعته يقول: ان الله عز و جل

3) Dârekutnî'nin İbn-i Abbâs *radiya'llāhu anhümâ*'dan rivâyetinde de müşârün-ileyh Hazretleri Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in: "*Vârise vasıyyet câiz değildir. Meğer ki, verese dileyip muvâfakat ede*" buyurulduğunu rivâyet etmiştir[1].

Bunlardan başka Enes İbn-i Mâlik, Alî İbn-i Ebî Tâlib, Amr İbn-i Şuayb *radiya'llāhu anhüm*'den de İbn-i Ebî Şeybe gibi birtakım ehl-i hadîsin rivâyetleri vardır ki, bunların hepsi aynı mealdedir.

* * *

1170. وَ عَنْهُ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُ قَالَ قَامَ رَسُولُ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ حِينَ أَنْزَلَ ٱللهُ عَزَّ وَ جَلَّ وَ اَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ ٱلْاَقْرَبِينَ قَالَ يَا مَعْشَرَ قُرَيْشٍ أَوْ كَلِمَةً نَحْوَهَا اَشْتَرُوا أَنْفُسَكُمْ لَا أُغْنِي عَنْكُمْ مِنَ ٱللهِ شَيْئاً يَا بَنِي عَبْدِ مَنَافٍ لَا أُغْنِي عَنْكُمْ مِنَ ٱللهِ شَيْئاً يَا عَبَّاسُ بْنَ عَبْدِ ٱلْمُطَّلِبِ لَا أُغْنِي عَنْكَ مِنَ ٱللهِ شَيْئاً وَ يَا صَفِيَّةُ عَمَّةَ رَسُولِ ٱللهِ لَا أُغْنِي عَنْكِ مِنَ ٱللهِ شَيْئاً وَ يَا فَاطِمَةُ بِنْتَ مُحَمَّدٍ سَلِينِي مَا شِئْتِ مِنْ مَالِي لَا أُغْنِي عَنْكِ مِنَ ٱللهِ شَيْئاً.

TERCEMESİ

Yine Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'ten rivâyet olunduğuna göre, Müşârün-ileyh demiştir ki :

اعطى كل ذى حق حقه فلا وصية لوارث. و الولد للفراش و للعاهر الحجر [رواه الترمذى و قال هذا حديث حسن صحيح].

[1] عن ابن عباس رضى الله عنهما قال قال رسول الله صلى الله عليه و سلم : لا تجوز الوصية لوارث الا ان يشاء الورثة [رواه الدار قطنى].

Allah Azze ve Cell (و انذر عشيرتك الاقربين = *En yakın kavim ve kabîlen efrâdını azâb ile korkut!)* âyet-i kerîmesini inzal buyurduğunda Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* kalktı. (Safâ tepesinde bir hutbe îrâd edip ezcümle) şöyle buyurdu :

—"*Ey Kureyş cemâati!* (Yâhud buna benzer bir hitâb ile) *Müslüman olup nefislerinizi Allāh*'ın *azâbından koruyunuz!. Yoksa ben, Allāh*'ın *azâbından hiç bir şey'i sizden men' edemem. Ey Abd-i Menâf oğulları! Sizden de ben Allāh*'ın *azâbından hiç bir şeyi def' edemem. Ey Abbâs İbn-i Abdilmuttalib! Senden de Allāh*'ın *azâbından hiç bir parçasını men' edemem. Ey Resûlu'llāh*'ın *babası hemşîresi Safiyye! Senden de ben Allāh*'ın *azâbından bir kısmını olsun def' edemem. Ey Muhammed (salla'llāhu aleyhi ve sellem) in kızı Fâtıme! Malımdan ne dilersen iste,* (veririm. Fakat) *Allāh*'ın *azâbından bir parçasını bile senden def' edemem.*"

ÎZÂHI

Bu hadîsi Buhârî Kureyş'in menâkıbine ve Şuarâ Sûresine dâir açtığı iki bâbında da rivâyet etmiştir. Bu bablarda İbn-i Abbas'tan gelen bir rivâyette: (*yâ Benî Fihr, yâ Benî Adiy*) diye butûn-i Kureyş'ten bu ikisine de hitab buyurduğuna dâir ziyâde vardır. Şuarâ Sûresi'nin tefsîrinde bu âyet-i kerîme nâzil olduktan sonra Resûl-i Ekrem'in Safâ tepesine çıkıp bu hutbesini orada îrâd ettiğine dâir bir ziyâde daha vardır ki, biz onu tercememizde kavis içinde gösterdik.

Gerek îzâh etmekte bulunduğumuz Ebû Hüreyre hadîsinin, gerek îzâhan bildirdiğimiz İbn-i Abbâs rivâyetinin ehl-i inkikad nazarında bir kusûru varsa, her iki rivâyetin mürsel olmasıdır. Çünkü bu âyet-i kerîme Mekke'de iptidâ-yi nübüvvette nâzil olduğuna göre, ne Ebû Hüreyre, ne de İbn-i Abbâs Resûl-i Ekrem'in bu da'vetinde ve bu hitâbeti sırasında hazır bulunmamışlardır. Ebû Hüreyre Hayber'in fethi sırasında müslüman olmuştur. İbn-i Abbâs da bu da'vet sırasında ya doğmamıştır, yâhud da yeni tevellüd etmiştir. Şu kadar ki, Taberânî'nin Ebû Ümâme'den gelen bir rivâyetine göre, bu da'vet ve hitâbet tekerrür etmiştir. Bu rivâyete göre, Ebû Ümâme Hazretleri Resûl-i Ekrem'in

Hâşim oğullarını, kadınlarını ve ehl-i beytini topladığı ve bunlar arasında Âişe, Hafsa ve Ümm-i Seleme'nin de hazır bulunduğunu zikretmiştir ki, bu kadınların Ezvâc-ı Tâhirat'tan olarak o ictimâda nezd-i Peygamberî'de bulunmaları Medîne'de olabilir. Şârih İbn-i Hacer *Fethü'l-Bârî*'de: "*Ebû Ümâme'den gelen bu rivâyet sâbit olduğuna göre, bu içtimâın teaddüdünü kabûl etmek îcâb eder. Çünkü birinci da'vet ve ictimâın Mekke'de vukû' bulduğu ve Resûl-i Ekrem'in Safâ tepesine çıktığı Şuarâ Sûresindeki rivâyette tasrîh edilmiştir. Halbuki Âişe'nin, Hafsa'nın, Ümm-i Seleme'nin Ezvâc-i Tâhîrat'tan olarak Resûl-i Ekrem'in âile câmiasında bulunmaları Medîne'dedir. Ve Mekke'deki ictimâdan müteahhirdir.*" diyor.

İctimâın tekerrürü kabûl edildiği takdirde Ebû Hüreyre ile İbn-i Abbâs'ın da Medîne'de ictimâda bulunmuş ve o ictimâı rivâyet etmiş olmalarını kabûl etmek îcâb eder. Ve binnetîce her iki rivâyet mürsel olmaktan kurtulmuş bulunur.

Büyük Hanefî İmamlarından Tahâvî bu hadîsi îzâh ederek: "*Bu ictimâda Resûl-i Ekrem'in ikinci batındaki babası Abdülmuttalib'den i'tibâren ya yedinci batına kadar silsile-i nesebi üzerindeki bütün ecdâdında neseben kendisine mülâkî olan Kureyşîlerin hepsini bu ictimâda İslâm'a da'vet etmiştir.*" diyor.

Buhârî'nin bu hadîsi Vasıyyet bahsinde sebeb-i îrâdı, kadınların, çocukların yakın akrabâda dâhil bulunduklarını isbatdır. Resûl-i Ekrem'in bu da'vetinde İbn-i Abbâs gibi gençlerin, kerîmesi Fâtıme ve amesi Safiyye gibi kadınların da bulunması bunu isbât etmektedir.

İslâm'a da'vet hutbesinin biraz daha mufassal rivâyeti şöyledir:

— Ey Kureyş, haydi bana söyleyiniz! Size şu vâdîde, şu dağın dibinde düşman askeri vardır. Sizi ansızın basarak malınızı yağma etmek istiyor, desem bana inanır mısınız? Cümlesi bir ağızdan:

— Evet inanırız, çünkü senin hakkında yaptığımız tecrübelerimiz, bize, senin doğru sözlü olduğunu gösterir, dediler. Bunun üzerine Peygamberimiz şöyle buyurdu:

— Öyle ise bildiriyorum ki, ben Allah tarafından kıyâmet gününün şiddetli azâbiyle sizi korkutmağa me'mûrum. Şâyed inanmazsanız yakıcı ve ezici bir azâba uğrayacağınız muhakkaktır. Allāh'a yemîn ederim ki: Allah'dan başka ibâdete lâyık Tanrı yoktur. Ben de Allāh'ın size ve bütün insanlara gönderdiği bir Resûlüyüm. Ey

Kureyş! Siz uykuya dalar gibi öleceksiniz. Uykudan uyanır gibi de dirileceksiniz. Kabirden kalkıp Rabbın dîvânına varmanız, dünyâdaki her hareketinizin hisâbını vermeniz muhakkaktır. Netîcede hayırlarınızın, ibâdetlerinizin mükâfâtını, kötü işlerinizin ve günâhlarınızın cezâsını ve şiddetli azâbını görürsünüz. İşte o mükâfat ebedî Cennet'tir. O mücâzat da ebedî Cehennem'dir *[Dîvân-ı Hulâsatü'l-Edeb]*.

1171. عَنِ ٱبْنِ عُمَرَ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُمَا أَنَّ أَبَاهُ تَصَدَّقَ
بِمَالٍ لَهُ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ وَ كَانَ
يُقَالُ لَهُ ثَمْغٌ وَ كَانَ نَخْلاً فَقَالَ عُمَرُ يَا رَسُولَ ٱللّٰهِ إِنِّي
ٱسْتَفَدْتُ مَالاً وَ هُوَ عِنْدِي نَفِيسٌ فَأَرَدْتُ أَنْ أَتَصَدَّقَ بِهِ
فَقَالَ ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ تَصَدَّقْ بِأَصْلِهِ لَا يُبَاعُ وَ
لَا يُوهَبُ وَ لَا يُورَثُ وَ لٰكِنْ يُنْفَقُ ثَمَرُهُ فَتَصَدَّقَ بِهِ عُمَرُ
فَصَدَقَتُهُ ذٰلِكَ فِي سَبِيلِ ٱللّٰهِ وَ فِي ٱلرِّقَابِ وَ ٱلْمَسَاكِينِ وَ
ٱلضَّيْفِ وَ ٱبْنِ ٱلسَّبِيلِ وَ لِذِي ٱلْقُرْبٰى وَ لَا جُنَاحَ عَلَى مَنْ
وَلِيَهُ أَنْ يَأْكُلَ مِنْهُ بِٱلْمَعْرُوفِ أَوْ يُؤْكِلَ صَدِيقَهُ غَيْرَ
مُتَمَوِّلٍ بِهِ.

TERCEMESİ

İbn-i Ömer *radiya'llāhu anhümâ*'dan rivâyet olunduğuna göre, Müşârün-ileyhin pederi Hazret-i Ömer Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in zamân-ı saâdetinde Semğ denilen öz malı bir hurmalığı vakfetmek istiyerek :

— Yâ Resûla'llāh! Ben nazarımda en güzel ve kıymetli bir hurmalığa mâlik bulunuyorum. Hâlis kazancım olan bu malımı vakfetmek istiyorum, diye Resûl-i Ekrem'den sormuş. Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* :

— Bu hurmalığın aslını, rakabesini vakfet! Artık o satılmaz, hibe edilmez, vâris olunmaz, yalnız onun mahsûlü (müstahikkına) infâk edilir, yedirilir, buyurdu. Ömer de bu malını o sûretle vakfetti. Ve bu sadakası, Allah yolunda gazâ eden mücâhidlere, esâretten kurtulmak istiyen kölelere, konuklara, misâfirlere, vâkıfın yakın akrabâsına meşrût idi. Bununla berâber mütevellî nasb olunan kimsenin, vakfın rakabesine tecâvüz etmiyerek yalnız nemâsından örfe göre yemesinde, yâhud dostuna yedirmesinde de günah yoktur.

Î Z Â H I

Buhârî bu hadîsi Nisâ' Sûresinin (6, 7) inci âyetlerini unvân olarak zikrettiği bir bâbında rivâyet etmiştir ki, meâlen şöyledir : "*Ey yetim velîleri! Yetimler* (in mallarını, aklî ve dînî temâyüllerin) *i ihtilâm çağına erişinceye kadar gözetip deneyiniz!. Eğer onların hal ve hareketlerinden* (kendilerini idâre edecek) *bir salâh sezerseniz, mallarını kendilerine iâde ediniz. Yetimler büyüyüp de mallarını elimizden alacak diye bol bol isrâf ile yemeyiniz!. Ey velîler! Sizden zengin olan herkes yetimlerin malından imtinâ etsin*; *fakir olanlar da örfen muayyen olan derecede yesin!. Ey velîler! Yetimlere mallarını teslîm ettiğiniz sırada onlara şâhid tutunuz!. Maamâfih yetim işlerine şâhid olmak üzere Allah kâfîdir de ya. Ana, babanın ve yakın akrabânın terk ettiği maldan erkek vârislerin nasîbi vardır. Dişilerin de ebeveynin ve akribânın malından payı vardır. Terekenin azından da, çoğundan da erkek gibi dişiye de hisse farz kılmıştır*"[1].

Saîd İbn-i Cübeyr ile Katâde'den gelen rivâyete göre, müşrikler arasında verâset yalnız âilenin büyük erkeğine âid idi.

[1] باب قول الله تعالى و ابتلوا اليتامى حتى اذا بلغوا النكاح فان آنستم منهم رشداً فادفعوا اليهم اموالهم و لا تأكلوها اسرافاً و بداراً ان يكبروا، و من كان غنيا فليستعفف و من كان فقيرا فليأكل بالمعروف، فاذا دفعتم اليهم اموالهم فاشهدوا عليهم و كفى بالله شهيدا. للرجال نصيب مما ترك الوالدان و الاقربون و للنساء نصيب مما ترك الوالدان و الاقربون مما قل منه او كثر نصيباً مفروضاً [سورة النساء].

Kadınlarla çocuklar hiç bir şeye vâris olmazlardı. Cenâb-ı Hak : (... الرجال نصيب) âyet-i kerîmesini inzal buyurup kadınları ve çocukları da mîrastan nasîbedâr kıldı. *Hülâsatü'l-Beyan*'da zikrolunduğuna göre, Ensâr'dan Evs İbn-i Sâbit *radiya'llâhu anh* Uhud gazâsında şehîden vefât etmiş ve üç kızı ile haremini bırakmıştı. Amucası oğullarından iki kişi kalkıp Evs'in bütün malını alarak karısiyle kız çocuklarına bir şey vermemişlerdi. Bunun üzerine Evs'in karısı Nebî *salla'llâhu aleyhi ve sellem*'e geldi, hâdiseyi anlattı. Bunun üzerine bu âyet-i kerîme nâzil oldu. Câhiliyet devrinin mîras hakkındaki haksız âdeti ibtâl edildi. Resûl-i Ekrem Evs'in kardeşi oğullarına haber gönderip celb etti. Ve: Evs'in malından sakın hiç bir şey ayırmayınız. Yerli yerince dursun. Şimdi Cenâb-ı Hak Evs'in kızlarına da hisse ayırdı. Fakat mikdârı beyan buyurulmadı. Bakalım Allah, bunlar hakkında ne inzal buyurur, dedi. Müteâkıben de : (يوصيكم الله في اولادكم للذكر مثل حظ الانثيين) âyet-i kerîmesi inzal buyurulup erkeğin payı, dişinin iki payı kadar olduğu bildirildi.

Mevzûumuz olan İbn-i Ömer hadîsi ki, vakfa âit ahkâmı muhtevîdir. Bununla unvân olarak zikredilen âyet-i kerîme – ki, bu da emvâl-i yetîme ve yetim vasîlerine dâir evâmiri nâtıktır – arasında münâsebet ve mutâbakat husûsuna gelince, bu münâsebeti bâzı şârihler Buhârî'nin yetim vasîsini, vakf nâzırına bir teşbîhi olmak, vech-i şebeh de nâzır-ı vakfın mevkûfu - aleyhim olan fukarâ ve zuafâya bakması, vasînin eytâma bakması gibi hâiz-i ehemmiyet bulunmak sûretinde tasvîr etmişlerdir. Fakat bu tevcih müteahhir şârihlerin şu sûretle tenkîdine uğramıştır : İbn-i Ömer hadîsiyle âyet-i kerîmenin medlûlü arasında mutâbakat yoktur. Çünkü Hazret-i Ömer, vakfettiği malın menâfiine mâlikti. Vasînin ise öldükten sonra mal üzerinde hiç bir sûretle alâkası kalmayıp mülkiyet Allah taksîmi ile yetimlere intikāl etmiştir, deniliyor. Bu cihetle Şârih Aynî ve Kastalânî, Şârih Kirmânî'nin şu tevcîhini beğenmişlerdir: Buhârî'nin bu teşbihten maksadı yetim velîlerinden fakir olanların yetim malından ma'ruf derecede ücret almaları câiz olduğu gibi vakfa nezâret edenlerin de ma'ruf derecede müstefîd olmaları câiz olduğunu beyandır. Nasıl ki bu cihet Hazret-i Ömer'in: («لا جناح على من وليه ان يأكل بالمعروف» = *Mütevellî nasb olunan kimsenin örfe göre müstefîd olmasında günah yoktur)* kavlinden de müstefâd olmaktadır.

* * *

1172. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ
عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ قَالَ اجْتَنِبُوا السَّبْعَ الْمُوبِقَاتِ قَالُوا يَا رَسُولَ
اللهِ وَ مَا هُنَّ قَالَ الشِّرْكُ بِاللهِ وَ السِّحْرُ وَ قَتْلُ النَّفْسِ الَّتِي
حَرَّمَ اللهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَ أَكْلُ الرِّبَا وَ أَكْلُ مَالِ الْيَتِيمِ وَ
التَّوَلِّي يَوْمَ الزَّحْفِ وَ قَذْفُ الْمُحْصَنَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ الْغَافِلَاتِ.

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llâhu anh*'ten Nebî *salla'llâhu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğu rivâyet edilmiştir : bir kere Resûlullâh :

— Mühlik olan yedi şeyden çekininiz! buyurmuştu. Ashab :

— Yâ Resûla'llâh! Bu yedi şey nedir? diye sorduklarında Resûl-i Ekrem :

— 1) Allâh'a şirk, 2) Sihir, 3) Allâh'ın katlini haram kıldığı bir hayâtı öldürmek; haklı öldürülen müstesnâ, 4) Fâiz kazancı yemek, 5) Yetim malı yemek, 6) Düşmana hücûm sırasında harbten kaçmak, 7) Zinâdan masûn olup hatırından bile geçmiyen müslüman kadınlara zinâ isnâd etmek, buyurdu.

ÎZÂHI

Bu hadîs-i şerîfi Buhârî Tıb, Muhâribîn bahislerinde de rivâyet etmiştir. Müslim Îmanda, Ebû Dâvud Vasâyâ'da Nesâî hem Vasâyâ'da, hem Tefsîr bahsinde tahrîc etmişlerdir. Buhârî bu hadîs-i şerîfin mensûb olduğu bâbın unvânında şu mealdeki âyet-i kerîmeyi zikretmiştir: *(Şunlar ki, yetimlerin mallarını haksız olarak yerler,*

hakîkatte onlar mîdelerine bir ateş parçası indirmişlerdir. Yakın bir istikbalde de Cehennem'in en şiddetli harâretinde kızdırılırlar) [1].

Bu âyet-i kerîme yetim malını sıyânete mâtuf şiddetli bir tehdittir. Buhârî râvîlerinden Dâvudî: *"Bu âyet-i kerîme Kur'ân'da mü'minlere karşı vârid olan haberlerin en şiddetlisidir"* demiştir. Müfessir Süddî de: *"Yetim malı yeyen kişi, kıyâmet gününde ağzından, burnundan, gözlerinden, kulaklarından alev saçarak ba's olunur. Bu bedbahtı gören her kişi, onun yetim malı yemiş olduğunu bilir"* demiştir. Yalnız Süddî'nin bu rivâyetini Zeyd İbn-i Eslem'in babasından bir rivâyeti tahsîs edip Eslem *radiya'llāhu anh: "Bu şiddetli azâb ve cezâ, yetim çocuklarını verâsetten mahrûm edip de müteveffânın bütün malını yeyen ehl-i şirke mahsustur"* demiştir. Bu âyetle hadîsin mutâbakat noktası pek zâhirdir: yetim malı yemek noktasıdır.

Bu hadîs-i şerifte mühlikâtın yâni fâzîlet-i insâniyeyi öldüren ma'sıyetlerin yedi olmak üzere ta'yîni, bu sayıdan ziyâde olmasını men' etmez. Nasıl ki, diğer hadîslerde komşunun halîlesiyle zinâ; anaya, babaya isyân; yalan yere yemîn ve bunların emsâli bir çok ma'sıyetlerin de mühlikâttan oldukları vârid olmuştur.

Mühlikâtın birinci numarası Allāh'a şirktir, buyurulmuştur. Şirk, lügaten, bir kimseyi diğerine ortak kılmaktır. Burada murâd olan mânâ : Allah'dan başka bir ilâh, bir ma'bûd ittihâz ve kabûlüdür.

BEŞER TÂRİHİNDE SİHİR VE SÂHİR

İkincisi sihirdir, denilmişti. Sihir, lügaten, sebebi hafî ve dakik olan şeydir. Şerîat örfünde sihir, sebebi hafî olan ve hilâf-ı hakîkat telâkkî olunan her şeye ıtlâk olunur ve gözbağcılık, hud'akârlık sûretinde cereyân eder. Bu cihetle mutlak sûrette zikrolunduğunda muhakkak fâili hakkında zem ifâde eder. Sihir, mukayyed olarak zemîn-i medholan husûsatta da isti'mâl edilmiştir. (ان من البيان لسحرا = *Belîğ olan sözlerden bir kısmı muhakkak sûrette sihirdir)* hadîs-i şerîfi bu cümledendir. İbn-i Ömer *radiya'llāhu anhümâ*'nın beyânına göre, bir kere Resûl-i Ekrem'in huzûruna gelen iki kişiden

[1] ان الذين يأكلون اموال اليتامى ظلما انما يأكلون فى بطونهم نارا و سيصلون سعيرا.
[سورة النساء: آية ٩].

birisi talâkat-i beyâniyle orada bulunanları teshîr ettiğinden Resûl-i Ekrem: *(İnne mine'l-beyâni le-sihrâ)* buyurmuştur.

Ömer İbn-i Abdi'l-Azîz kişinin telâkat-i beyâniyle edâ-yi hakîkat etmesine *sihr-i halâl* demiştir. Müşârün-ileyh Hazretleri bir kere huzûrunda kemâl-i talâkatle icrâ-yi hitâbet eden birisinin beliğ sözlerinden mütehayyir olarak *(Hâzâ va'llāhi es-sihrü'l-halâl)* demiştir. Şu halde sihr-i harâmın mâhiyetini sû-i maksadla sebeb-i hafî ve hud'akarlık teşkîl ediyor. Ve bu i'tibâr ile hakkı izhâr eden beyân-ı belîğ sihr-i halâldır. Hakkı bâtıl, bâtılı hak sûretinde tasvîr eden beyân-ı belîğ de bir sihr-i haramdır.

Sihrin târihini, bâzı envâını gözden geçirirken görülecektir ki, sâhirler ilmin, san'atin, esrâr-ı hılkatin her şûbesinden hayâsızca istifâde yolunu bulmuşlardır. Bu i'tibarla sihrin envâı sayılamıyacak derecede çoktur. Ehl-i ilim bu hiylekârlıkları muhtelif sûretlerle tasnîf etmişlerdir.

Sihir ve sahhar târihi, beşeriyet târihinin en kadim medeniyetini te'sîs eden Gildânîler zamânına kadar yükselir. Bâbil diyârında yâni Irak-ı Arab'da ikāmet eden Gildânîler hey'et ve nücûm ilimlerinde çok terakkî göstermişlerdi. Kevâkibi, Sâbite ve Seyyâre kısımlarına ayıran, ve seyyârelerin harekâtı ile bürûc-i semâyı ta'yîn eden Gildânîlerdir. Bu kavmin ecrâm-ı semâviye ile derin iştigalleri, onları ecrâma ve bilhassa kevâkib-i seb'aya taabbüd derecesine götürmüştü. Kur'ân-i Mübîn'de Sâbie nâmiyle anılan Gildânîler bütün hâdisâtı, âlem-i kevâkibin eser-i fiili olduğunu iddiâ ederler, hayr-ü şerrin, menfaat ve mazarratın, saâdet ve nühûsetin ecramdan sudûruna zâhib olurlardı. Bu kanâatle yıldızlardan her biri nâmına putlar yapılıyor, heykeller rekzediliyordu. Bu putlara, heykellere tütsülerle, türlü nefesler ve efsunlerle tekarrüb ederlerdi. Hayır ve salâh için *Müşterî*'ye, başkalarını harble, ölümle ve her hangi bir sebeble ızrar etmek istediklerinde *Zühâl*'e, âfât-ı semâviye ve emrâz-ı müstevliye sırasında da *Merih*'e takarrub ederlerdi.

Gildânîlerin merkez-i medeniyeti olan Bâbîl şehrinin ma'mûriyeti ve gâyetle müzeyyen ve musannâ ebniyeleri olduğu hakkındaki rivâyât-ı târihiyeye göre, bu kavmin fenn-i mimârîde ve sâir sanâyi'de de çok ileri gittikleri anlaşılır. Bu sahharlar memleketinde güneş'ten kinâye olan "*Ba'l*" ma'bûduna mahsus Bâbil kulesi ve Bâbil'in ma'mûriyeti hakkındaki rivâyetler efsânevî bir halde çoktur.

Avâm-ı nâs, sâhirlerin suver ve tabâyii tağyîr ettiklerine bile inanırlardı. Meselâ sâhirin bâzı adamı eşek, kelb sûretine kalb ettiğine, sonra dilediği vakit sûret-i asliyesine iâde ettiğine kāni' idiler. Bunlara göre, sâhir bir yumurtaya, bir süpürgeye, bir küpçüğe biner, havalanır ve havada uçarak Irak'tan Hindistan'a ve diğer dilediği her hangi bir yere giderdi; sonra aynı günde geri döner, gelirdi. Avam bu ve buna benzer garâibi, kâhinlerin kevâkibe tekarrübü ve bu takarrübün eser-i feyzi addederlerdi. Sâhirler avâmın bu kanâatinden türlü hiylelerle, yaldızlı hokkabazlıklarla istifâde ederlerdi. Hattâ devlet reisleri ve adamları da bunların şebeke-i mel'anetinden kurtulamazlardı.

Görülüyor ki, Bâbilistan halkı ecrâm-ı semâviyenin ülûhiyetine, müdebbir-i âlem olduğuna i'tikād eden muattıle olup kevâkibin ve bütün kâinâtın hâlikı ve müdebbiri bir ilâh bulunduğunu i'tirâf etmiyorlardı. Bunların bu sakîm akîdelerini ibtâl ve ıslāh için İbrâhim *aleyhi's-selâm* ba's buyurulmuştur. Hazret-i İbrâhim bunlara tevhîd akîdesi ta'lîm ve hattâ imân edenlerle birlikte hac etmiş ise de ekserîsi inkâr eylemiştir. Kur'ân-ı Mübîn'de tafsîlen beyan buyuruldluğu üzere bunlara karşı reddi gayr-ı kābil bürhanlar îrâd ettiği halde inkârlarında temerrüd edip en sonu bu büyük Peygamberi ateşe attılar. Fakat Cenâb-ı Hak, müstesnâ bir mu'cize müşriklerin ateşini berd-ü selâm etti. Ve İbrâhim *aleyhi's-selâm*'a Şam tarafına hicret etmesini emreyledi.

O devirlerde Bâbilistan halkı ve bütün Irak, Şam, Mısır iklimleriyle diyâr-ı Rûm bu i'tikadda idiler. Ve böylece Dahhâk ve Feridun devrine kadar devâm etmiştir. İran'ın hurâfatla dolu târih-i kadîmine göre, Pişdâdiyân sülâlesinin beşinci hükümdârı olup Cemşîd'in [1] hafîdi olan Feridun, Dahhâk Tâzî'nin İrân-ı istîlâ ederek

[1] Cemşîd, Pişdâdiyânîlerin dördüncü hükümdarıdır. Asıl adı Cem'dir, Ulu Pâdişah demektir. Şid de Pehlevî lügatinde şuâ ve ziyâ mânâsınadır. Bunun izâfe edilmesinin sebebine gelince, bir kere Cemşîd, güneş'in hamel burcuna tahvîli sırasında kendisine murassâ bir taht kurulmasını emreder. Kendisi de başına mücevherat takarak tahtına oturur. Güneş doğduğunda bu muhteşem taht ile hükümdar üzerine doğmakla (*Cemşid*) nâmı verilmiş, o güne de (*Nev-rûz*) denilmiştir [*Bürhân-ı Kātı'*].

Cemşîd'i katletmesi üzerine bâzı Îran vatanperverleri Feridun'u dağlara kaçırmışlardı. Ve Feridun çobanlar arasında büyümüştü. Demirci Kâve'nin hurûcu ve Dahhâk'in ordusiyle perîşân olması üzerine Feridun Îran tahtına geçirilmiştir.

Bütün bu Gildânîlere âid vakāyii, bize *Ahkâmü'l-Kur'ân* nâmındaki tefsîrinde bildiren Cassâs Ebû Bekr-i Râzî, Feridun ile Dahhâk'in sahifelerine geçen uzun hikâyelerine hakîkî birer vâkıa nazariyle bakılmamasını ve bunların esâtirden addolunmasını tenbîh ederek diyor ki: cühelâ-yi avâmın ve kadınların zu'muna göre, Feridun Dahhâk'i esîr edip Îran silsile-i cibâlinin en yükseği olan ve (600) metre irtifâında bulunan Demâvend[1] dağına habsetmiş ve orada hâlâ zencir-bend olarak diri imiş ve sihirbazlar oraya gidip ondan sihir öğrenirlermiş. Yine avâm-ı nâs: ileride zuhûr ederek yeryüzünü istîlâ edeceği taraf-ı Risâlet'ten bildirilen ve tebaiyetten tahzîr buyurulan Deccâl'in bu Dahhâk olduğunu i'tikād ederlermiş.

Feridun'dan i'tibâren Bâbilistan Keştâsib devrine kadar hayli zaman Îrânîlerin taht-ı hükümrânîlerinde kaldı. Zaman zaman Îran Mülûkü Bâbilistan'a gelirler, ikāmet ederler. Fe.idun ve onu ta'kîb eden devirlerde Îrânîler müvahhid idiler, Allāh'ın birliğini i'tirâf ederlerdi. Yalnız anâsır-ı erbaaya ta'zim ederlerdi. Bu da, anâsır-ı erbaa, hayâtın kıvâmı olması, beşeriyetin hayâtî menfaatleri anâsır-ı erbaada mündemic bulunması vesîlesinden ibâret idi. Îrân'ın yaşadığı bu tevhîd-i Bârî devrinde, Bâbil sâhirlerine karşı amansız bir mücâdele açıldı. Ele geçirilen kâhinler tamâmiyle kılıçtan geçirildi.

Keştâsib ki, Keyâniyân sülâlesinin dördüncü hükümdârı idi. Lehrâsib'in oğlu ve halefidir. Zerdüşt bunun zamânında zuhûr etti. Keştasib müşârün-ileyhi celb edip dînini kabûl ve Îran'da neşr ederek bir çok ateş-gede te'sîs eyledi. Bu sûretle Tevhid yerine âyin-i Mecûs kāim oldu. Fakat dînî bir tehavvüle rağmen sâhirlere ve kâhinlere husûmet devâm etti. Ele geçirilen sâhirler öldürüldü.

MISIR'DA SEHARE-İ FİR'AVN VE MÛSÂ ALEYHİ'S-SELÂM: sihirler, sâhirler târihinin ikinci bir faslını da Mısır'da Fir'avn'in sihirbazları ile Mûsâ peygamber arasında geçen vekāyi' teşkîl eder. Mısır

[1] Bu ismi Arab müverrihleri Denbâvend, diye zikrederler.

sihirbazları da A'râf Sûresi'nin (116) ıncı âyetinde (سحروا اعين الناس) ve (Tâ-hâ) Sûresi'nin 66 ıncı âyetinde de (يخيل اليه من سحرهم انها تسعى) kavl-i şeriflerinde beyân olunduğu üzere Mısır sihirbazları da halka karşı esrârengiz bir sûrette göz-bağcılık ederler ve hayâlî şeyleri hakîkat şeklinde gösterirlerdi.

Bunların bu şarlatanlıklarını meydana koymak ve halkı bunların iğfâlinden kurtarıp doğru yola irşâd etmek için Cenâb-ı Hak Mûsâ *aleyhi's-selâm*'ı Asâ ve Yed-i Beyzâ gibi mu'cizât ile gönderdi. Hazret-i Mûsâ tarafından bütün bunların hiyel ve desâisi ortaya konuldu. Kur'ân-ı Mübîn'de A'râf ve Tâ-hâ Sûreslerinde Sahare-i Fir'avn'-in Asâ-yi Mûsâ mu'cizesini ibtâl ve hükümsüz bırakmak maksadiyle içleri cıva dolu iplerini ve sopalarını ortaya attıklarında Mûsâ *aleyhi's-selâm* tarafından asâsı atılmış ve büyük bir ejder hâline gelen asâ-yi Mûsâ harâret-i şems ile ortada dönen içi cıva dolu ipleri, sopaları yalayıp yutmuştu. Bu hakîkat-i âliyeyi gözleriyle müşâhede eden seher-i Fir'avn hemen secdeye kapanıp îmân etmişlerdi. Ferâine devri geçip Tevhîd'in şirke galebesi üzerine Mısır sihirbazları da ortadan kalkmıştır.

Cassâs bu ma'lûmâtı da bildirdikten sonra: "*zamânımızda kadınları, cühelâ-yi nâsi el altından iğfâle çalışan sihirbazlar gibi kılıçtan kurtulan seher-i Fir'avn de gizlice icrâ-yi san'at ederlerdi*" diyor.

SÜLEYMÂN ALEYHİ'S-SELÂM DEVRİNDE SİHİR : Süleymân *aleyhi's-selâm* zamânında da sihirbazlık çok ileri gitmişti. (*Sād*) Sûresi'nin (37) inci âyetindeki (و الشياطين كل بناء و غواص و آخرين) kavl-i şerîfinde işâret buyurulduğu üzere, Hazret-i Süleymân devrindeki sihirbazlar arasında Şeytan kadar dessâs birtakım san'atkârlar da vardı. Bunlardan bir kısmı her türlü binâ kalfaları, ustaları, mîmarlardı. Bir kısmı deniz dalgıçları idi. Ka'r-i deryâdaki bütün hazâin-i bahriyeyi bulur çıkarırlardı. Bunlardan başka daha birtakım içtimâî sınıflara mensub sâhirler vardı. Bu şeytan sâhirler bir ara o kadar azıtmışlardı ki, Süleymân *aleyhi's-selâm*'ın saltanatını elinden almağa muvaffak olmuşlardı. Bu vâkıayı muhterem üstad **Ahmed Hamdi Yazır** Bakare Sûresi'nin (102) üncü âyeti olan (و اتبعوا ما تتلوا الشياطين) kavl-i şerîfinin tefsîrinde şöyle hulâsa etmiştir :

Menba-i vahiyden uzak olan bu şeytanlar vukûât-i câriye ve âtiye hakkında kulak hırsızlığiyle birtakım ma'lûmât edinirler ve bunun yerine yüzlerce yalan ve erâcif karıştırarak gizli gizli neşriyatta

bulunurlar ve buna vâsıta olmak için kâhinleri intihab ederler ve onlara telkînat yaparlardı. Bâzı haberleri doğru çıktıkça kâhinler bunlara güvenir, bunun yanında binlerce erâcif de neşrederlerdi. Derken bu kâhinler bunları tedvîn ettiler. Cin celbi, gönül teshîri hakkında türlü türlü sihir ve efsûn kitabları yazdılar. Bu miyanda geçmiş ve gelecek şeyler hakkında haberlere benzer efsâneler, masallar, romanlarla yalanlar dolanlar neşrettiler. Vakāyi' ve hakāyik-ı târihiye tahrîf olunarak efkâr-ı nâsı aldatacak, yanlış ve eğri yollara sevk edecek hurâfeler neşrolunur. Ve bunlar arasına bâzı ilmî ve hikemî şeyler karıştırılarak sû-i isti'mâl edilirdi.

Bu sûretle, cinler gaybı biliyor, diye şâyi' olmuştu. Ve bu şeytanların tezvîrât ve tesvîlâtı yüzünden fitne çıkmış, mülk-i Süleymân bir müddet elinden çıkmıştı. Nihâyet bi-avnihi Teâlâ Süleymân *aleyhi's-selâm* bunlara galebe etti. Ve hepsini teshîr edip mukayyed olarak istihdâm eyledi. Ve o zaman bütün bu kitaplar toplanarak tahtının altında bir mahzene defnetmişti. Vefâtından bir müddet sonra hakîkate âşinâ olan ulemâ da kalmayınca şeytanlardan insan sûretinde birisi çıkıp: "*Ey nâs! Bilmiş olunuz ki, Süleymân İbn-i Dâvud Peygamber değil, bir sâhirdi. Cinleri, şeytanları, rüzgârları hep sihr ile teshîr ederdi. O, neye erdi ise ilm-i sihir ile erdi. İnanmazsanız sarayını arayınız, sakladığı kitablarını bulursunuz!*" diye i'lân etti. Ve bunların medfûn olduğu mahalli gösterdi. Filhakîka bir çok kitablar çıkardılar. Bunlar sihir ve efsâne kitabları idi. Bunun üzerine: "*Süleymân sâhirmiş, hükûmetini sihir ile idâre edermiş*" diye şâyi' oldu.

Diğer bâzı müfessirlerin beyânına göre, bu kitablar vefâtından sonra yapılıp defnedilmiş, birtakımlarının üzerine Âsaf İbn-i Berhiyâ'nın eseri gibi sahte unvanlar konulmuş ve aynı desîse ile neşr edilmiştir. İşte: (ما تتلوا الشياطين على ملك سليمان) bütün bu şeytanetlere işârettir.

Zâten Mısır'danberi Benî İsrâil arasında sihir, hokkabazlık meçhul değildi. Fakat bu kere başka bir renk almıştı. Bir taraftan siyâsî ve ictimâî entirikalar Süleymân *aleyhi's-selâm*'ın devleti aleyhinde tâkib edilmiş, diğer taraftan onun dünyâyı teshîr eden ilmi diye yine onun nâmına iftirâ ile tervîc edilmek istenilmiştir. O derecede ki, sonra Benî İsrâil ona bir peygamber değil sehhâr bir hükümdar nazariyle bakarlarmış. Ve bunun için Benî İsrâil bilhassa hükûmetlerini zâyi' ettikten sonra milletler arasında gizli yollarla bu kabil

neşriyâtı terviçten ve hüner şeklinde sihirbazlıktan hâlî kalmıyorlardı.

SÜHHÂRI YEHÛDUN ASR-I SAÂDET'TEKİ VAZİYETİ : Vaktaki asl-ı Tevrât mûcibince bekledikleri Hâtemü'l-Enbiyâ geldi. Ve Tevrât'ı mevzû-i bahs etti. O zaman dönüp bununla mücâdeleye başladılar. Nübüvvet yoliyle mücâdele edemiyeceğiz, biz ne yapsak Cibrîl ona haber veriyor, dediler. Ve Cibrîl'e düşman oldular. Tevrât'ı da büsbütün arkalarına atarak sihir ve tezvir yoluna saptılar. Bu şeytânî eserlere ittibâ ederek : "*Süleymân Muhammed'in dediği gibi bir peygamber değildi. Sâhir bir hükümdardı. Sihirlerini mu'cize gibi gösterirdi.*" diye iftirâlar ettiler. Buna nazaran Hazret-i Süleymân'ın – hâ-şâ – kâfir olması lâzım geliyordu. Çünkü sihrin bu derecesi küfür olduğunda şüphe yoktu. Bu cihetle Kur'ân-ı Mübîn'de Süleymân küfretmeyip sahare-i şeyâtînin küfrettiği bildirildi; çünkü bunlar nâsa sihr öğretirler, buyuruldu.

Buraya kadar îzâh eetiğimiz sihire, sâhire dâir târihî vâkıalar Bakare Sûresi'nin (103) üncü âyet-i kerîmesinde şöylece hulâsa edilmiştir: (Yehûd, kendilerine teblîğ olunan Kitâbu'llāh'ı bıraktılar da Süleymân *aleyhi's-selâm*'ın hükûmeti ve devleti aleyhine şeytanların ta'kîb ettikleri sihirbazlıklara, kezâlik şeytanların okuyup üfleye-geldikleri efsün ve efsâne kitablarına uydular ve onun arkasına düştüler. Ve: "*Süleymân sâhirdir*" dediler. Halbuki Süleymân sâhir ve kâfir değildir; belki ona küfreden, sâhirdir diyen şeytanlar kâfirdir. Çünkü bu şeytanlar nâsa sihir ta'lîm ediyorlar, ve Bâbil'de Hârût, Mârût adında iki Melek üzerine indirilen şeyleri öğretiyorlardı. Halbuki o iki Melek: "*Biz ancak bir imtihan için ve îkāz için gönderildik. Sakın sihir yapmayı tecvîz edip de kâfir olma!*" demedikçe bir kimseye öğretmezlerdi. İşte bunlardan koca ile kadın arasını ayıracak şeyler öğreniyorlardı. Fakat Allāh'ın izni olmadıkça bunlarla kimseye zarar verebilir değillerdi. Kendilerine zarar verecek, menfaati olmıyacak bir şeyi öğreniyorlardı. Kasem olsun ki, onu her satın alan kişinin her halde âhirette bir nasîbi olmadığını pek âlâ bilirlerdi. Şunu da bilselerdi ki, mukābilinde canlarını sattıkları o sihir ne çirkin bir şeydi)[1].

[1] و اتبعوا ما تتلوا الشياطين على ملك سليمان و ما كفر سليمان و لكن الشياطين كفروا يعلمون الناس السحر و ما انزل على الملكين ببابل هاروت و ماروت و ما يعلمان من احد

Bu âyet-i kerîmede eski bir merkez-i medeniyet olan Bâbil halkı arasında şâyi' iki garîbeye işâret edilmiştir: birisi şeytanların halka ta'lîm ettikleri sihir, öbürüsü Hârût ve Mârût isminde iki Meleğe ilhâm olunup bunlar ma'rifetiyle o zamanki Benî İsrâil'in muttali' oldukları bâzı esrâr-ı hilkat. Bu ikinci, hadd-i zâtinde bir sihir değil, fakat ehl-i fesâd elinde vesîle-i küfür olabilecek bir hakîkat iken bu şeytanlar onu mahzâ sihir için ta'lîm etmişlerdir. Hârût ve Mârût bunu ta'lîm edecekleri zaman: *"Biz bir fitneyiz, yâni bizim öğreteceğimiz şeyler fitneye müsâiddir ve sû-i isti'mâli küfürdür. Binâenaleyh sakın sen bunu belleyip de küfre girme!"* demedikçe ve bu yolda nasîhat etmedikçe onları bir kimseye ta'lîm etmezlerdi. Gelişi-güzel herkese belletmezlerdi. Sû-i isti'malden, küfürden, sihirden men' ederlerdi. Bu şeytanlar ise böyle yapmadılar da bilâkis bunlarla herkese sihir ta'lîm ettiler.

Bu iki melek ve bunların ta'limâtı hakkında *Kur'ân Dili Hak Dîni*'nde deniliyor ki: bizim âyetten anladığımız şudur: Meleklerin insanlara ta'lîmi ya vahiy, yâhud ilham demektir. Hârût ve Mârût'un Cibrîl gibi vahiy melâikesinden olduklarına delîl yoktur. Bilâkis âyet, bunları münzelün-bih değil, münzelün-ileyh gösterdiğinden, nüzulde mertebe-i tâliye meleklerinden oldukları zâhirdir. Binâen-aleyh ta'limleri de enbiyâya olan vahiy derecesinde olmayıp ilhâmât kabîlinden olmak mütebâdirdir. İlhâm ise, herkese olabilir.

Demek oluyor ki, eski bir merkez-i medeniyet olan Bâbil şehri ehâlîsinden birtakım kimseler iki sûretle böyle iki ilâhî kuvvet ile mazhar-ı ilhâm olmuşlardır ve binâen-aleyh sû-i isti'mâli küfr olacağını da öğretmişlerdir. O halde bu iki meleğe inzal kılınan ve Bâbil halkına ilham tarîkıyle ta'lîm olunan bu şeyler hadd-i zâtinde sihir değildi. Lâkin sihir hâlinde kullanılabilir ve böyle kullanılması muhakkak küfr olurdu. Her ilim böyledir. Hadd-i zâtinde ilmin hepsi muhteremdir. Ve fakat büyüklüğü nisbetinde ilmî haysiyetiyle hayra, şerre müsâittir. İlim ne kadar hârika-engîz, ne kadar ince ve yüksek olursa, şerr-ü fesâdı ve fitne ihtimâli de o nisbette büyük olur.

حتى يقولا انما نحن فتنة فلا تكفر فيتعلمون منهما ما يفرقون به بين المرء و زوجه و ما هم بضارين به من احد الا باذن الله و يتعلمون ما يضرهم و لا ينفعهم و لقد علموا لمن اشتراه ما له فى الآخرة من خلاق و لبئس ما شروا به انفسهم لو كانوا يعلمون .

Bundan dolayıdır ki, âyât-ı hak olan dîn-i hakkı, tarîk-ı müstakîmi isbât ve te'yîd için min-tarafi'llâh ihsân olunan mu'cizeler, kerâmetler, ve sâir ilimler, hikmetler, fenler bahâne ittihâz edilerek âlemde ne kadar küfürler, mel'anetler nerşrolunmuştur ki, bunların hepsi haram ve küfr olan sihir cümlesine dâhildir. Bu ise ilmin hadd-i zâtindeki ilmî haysiyeti değil, amelî haysiyetidir. İlimler hüsnü isti'mâl edilirse, zehirlerden devâlar yapılır. Sû-i istimâl edildiği takdirde de devâlardan sümûm istihsâl olunur. Hattâ bunun için ulemâ-i şerîatin ekserîsi gerek bu âyetten ve gerek mutlak ilim hakkındaki diğer âyetlerden şunu istidlâl ve istinbât etmişlerdir: zâtinde şer'an haram olan hiç bir ilim yoktur. Hattâ şerrinden tevakkî için sihri bilmek bile haram değildir. Ancak yapmak haramdır. Ve hattâ küfürdür. Ta'lîmi de bu haysiyetle mukayyed bulunmak iktizâ eder. Nitekim bu âyette ibtidâ ta'lîm-i sihir mutlak sûrette küfür gibi gösterilmiş iken (و ما يعلمان) fıkrasiyle bu ıtlak tahsîs edilmiştir.

Hâsılı sihrin mâhiyeti asıl ilmî haysiyetindedir. Ve sihir bir ilm-i amelîdir; bir şer ve tezvîr san'atıdır. Ve bu amel, bâzı ulûmu hakîkıyyeye mütevakkıf olabilir. Ve onların sû-i isti'mâli ile sihir yapılır. Meselâ, elektrik bahsi bu gün mühim bir ilim, ve elektrikçilik mühim bir san'attır. Bunun sû-i isti'mâlinden ve şer yollarında tatbîkâtından da bir çok sihirler yapılmak mümkündür. Lâkin bunun böyle olmasından, elektirik ilminin hadd-i zâtinde bir sihir olması lâzım gelmez.

İşte Bâbil'de Hârût ve Mârût ilhâmiyle ta'lîm olunan şeyler de buna şebih olduğu anlaşılıyor. Bunun için âyette, bunlar esâsında melekî bir kıymetle gösterilmiş ve lâkin ta'lîm ve teâlümle tatbîkâtında müstaid bulunduğu fitne haysiyetiyle de şeytânî olan sihre ilhâk edilmiştir. Demek ki sihir, sırf şeytânî bir şeydir. Ve başlıca iki kısımdır: Birisi, şeytanların sırf kendilerinden uydurdukları erâciftir. Diğeri, Bâbil'deki gibi esâsında melekî olan bâzı ulûm ve sanâyi-i garîbenin isti'mâlidir.

Artık burada melekler sihir ta'lîm eder mi? diye bir süâl ve cevab ile münâkaşaya mahal yoktur. Melek, sihir ta'lîm etmez. Lâkin meleklerin hayr için ta'lîm ettikleri hakîkatler ehl-i küfr ve şeytanlar elinde şer de isti'mâl edilmek için sihirde de kullanılabilir. Nitekim bunu evvelâ Bâbilliler yaptılar. Anlaşıldığına göre, bunlar bu iki meleğin ilhâmiyle keşfedip belledikleri semâvî ve arzî, rûhânî

ve cismânî kuvvetlerin ve bunların mezcinden mutahassıl bâzı sınâat-ı mühimmeyi nücûm ve tabîate isnâd ederek küfre girdiler. Bu sebeble Gildânî sihri, tılsımat nâmiyle bir nevi' sihir şöhret buldu. Sonra birtakım şeytanlar da Süleymân *aleyhi's-selâm*'ın devletine karşı kısmen bunu ve kısmen kendi uydurdukları tezvîrâtı ta'kîb ve tatbîk etmişler ve bu sûretle siyâsî ve ictimâî bir çok fesadlar çevirmişler ve hükümet, devlet işleri için bu sihirleri bir ilim diye neşr ve tervîc etmek sûretiyle icrâ-yı küfretmişlerdi. O zamânın halkı olan Benî İsrâil de bunları onlardan öğreniyorlardı. Ve milletler arasında bu yolu tâkibden hâlî kalmıyorlardı. Nihâyet bi'set-i Seniyye-i Muhammediyye üzerine i'câz-ı Kur'ân karşısında Kitâbu'llāh'ı tamâmen arkalarına atarak büsbütün bu şeytanlara tâbi' oldular.

YEHÛDUN RESÛL-İ EKREM'E SİHRİ : karı koca arasındaki âile râbıtasını kırmaktan başlayarak bir milletin bütün sunûf-ı içtimâiyesi arasına fesad îkā eden sâhirler zümresi Asr-ı Saâdet'te Resûl-i Ekrem'e de sihir yapmağa cür'et etmişlerdir. Yehûdun Resûl-i Ekrem'e sihrettiğini ve Peygamber'in bu sihrin hâricî a'râzını vücûdünde hissederek işlemediği bâzı şeyleri işledim sandığını Buhârî *Sahîh*'inde Hazret-i Âişe'den rivâyet ediyor.

Ulemâdan bir kısmı Resûl-i Ekrem'in sihirden müteessir olmasını bir nakîsa, bir ayıb addederek reddetmişlerdir. Fakat bu teessür, Rerûl-i Ekrem'in ağrı, sızı gibi vücûdüne ârız olan marazî halden farklı olmadığından ne ayıbdır, ne de nakîsadır. Bu cihetle ehl-i hadîs bu rivâyeti kabûl etmişlerdir. Kādî Iyâz diyor ki: Resûl-i Ekrem'in nübüvvetine teallûku olmayan her hangi bir hastalıkla ma'lûl olması câiz olduğu gibi sihrin bir tahayyülden ibâret olan a'râz ve âsârını vücûdünde hissetmiş olması da kabûl edilebilir. Resûl-i Ekrem'in sıdk-ı nübüvvetine münâfî ahvalden masûniyeti delîl ile, icmâ ile sâbit ilmî bir hakîkat olduğuna göre, hikmet-i bi'seti hâricindeki dünyâ umûrunda sâir insanlar gibi hakîkat-i hâriciyesi olmıyan her hangi bir şeyi tahayyül etmesi, sonra hayâline gelen vâridât-ı fikriyenin kendisinden müncelî ve zâil olması câizdir.

Ebû Ubeyd Kāsım İbn-i Sellâm da *Garîbü'l-Hadîs* nâmındaki kitabında Abdurrahmân İbn-i Ebî Leylâ'dan Resûl-i Ekrem'in sihir yapıldığı sırada başından hacamat olduğunu rivâ-

yet etmiştir. Bu cihetle ulemâ sihrin te'sîrinin **Resûl-i Ekrem**'in başındaki madde-i demeviyyede görüldüğünü kabûl etmişlerdir. Fakat şu da ulemâ tarafından kabûl edilmiş bir hakîkattir ki, Resûl-i Ekrem'in başında ağırlık hissederek başından hacamat olması, bu marazî hâlin sihirden mütevellid olduğu kendilerine vahy ile bildirilmezden önce idi.

1173. وَعَنْهُ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا تَقْسِمُ وَرَثَتِي دِينَاراً وَلَا دِرْهَماً مَا تَرَكْتُ بَعْدَ نَفَقَةِ نِسَآئِي وَمُؤْنَةِ عَامِلِي فَهُوَ صَدَقَةٌ.

TERCEMESİ

Yine Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: (Vefâtımda) vârislerim ne bir dînar, ne bir dirhem paylaşmaz. Bıraktığım şey (ki, hurmalıklardır. Bunun) kadınlarımın nafakasından, işçimin ücretinden geri kalanı vakıftır.

İZÂHI

Bu hadîs, vasıyyet ve vakıflar hakkında şeref-vârid olan hadîsler cümlesindendir. Buhârî bu hadîsi bu sûretle Ferâiz bahsinde de tahrîc etmiştir. Buhârî bu hadîsi burada (Vakfın kayyımının nafakası) unvâniyle açtığı bir bâbında rivâyet etmiştir.

(لا تقسم) lâfzını İbn-i Abdi'l-Ber haber olmak üzere mîm'in zammiyle okumuştur. Nehy mânâsına hamlederek mîm'in sükûniyle okuyanlar da vardır. Fakat en meşhur olan rivâyet, mîm'in zammiyledir. Bu rivâyete göre, mânâ doğru olup Hazret-i Âişe'den ve başkalarından rivâyet olunan: *(Resûlullâh mîrasçıların üleşeceği mal bırakmadı)* sûretindeki bir haberle de teâruz etmiyor. Nehiy kırâetine göre yâni: *(Vârislerim altun, gümüş üleşmesinler)* demek olduğundan, Peygamber'in bırakmayacağı bir maldan mîrascılarını nehyetmiş olur ve bu sûretle iki haber arasında teâruz bulunur. *Zebîdî*

nüshalarındaki (لا تقسم) rivâyeti hakkında *Buhârî* şarihleri bir şey bildirmiyorlar.

Şerîat örfünde "*kayyim*" vâkıf tarafından vakf üzerine konulan iş adamına denir. Ve vakfın nâzırı, vekîli ve imam, hatip, müezzin gibi bütün ecîri bu umûmî unvân altında toplanır. Hadîsin metninde Kayyım lâfzının bu medlûlü "*Âmil*" kelimesiyle ifâde buyurulmuştur. Bu cihetle Kayyım ile Âmil ta'birleri fıkıh örfünde müterâdif iki lâfızdan ibâret olup biri diğerinin yerinde kullanılır. Hadîsin yukarıdaki unvânına mütâbakat noktası da bu Âmil ta'bîridir. Ve Âmilin vakıftan hakk-ı istifâdesi mes'elesidir.

Şârih İbn-i Battal'ın beyânına göre, hadîste âmil ücretiyle Resûlullāh'ın murâdı Benû Nadîr, Fedek, Hayber hurmalıklarında çalışan işçilerin ücretleridir. Buhârî yukarıda bâbın unvâniyle buna işâret etmek istemiştir.

Medîne'ye yakın bir mesâfede bulunan Benû Nadîr ile Fedek arâzîsi harpsiz alınmıştı. Ve taraf-ı ilâhîden Fey' olarak Peygamber'e tahsîs buyurulmuştu. Harben alınan Hayber ile Benû Kureyza'da da Resûlullāh'ın sehmi vardı. Haşir Sûresi'nin 7 ıncı âyetinde (ما افاء الله على رسوله من اهل القرى) kavl-i şerîfindeki ehl-i kurâyı İbn-i Abbâs Kurayza, Nadîr, Fedek, Hayber arâzîsiyle Ureyne köyleri olarak tefsîr etmiştir.

Resûl-i Ekrem'e hâs olarak Allāh'ın ihsan buyurduğu bu arâzînin geliriyle Resûlullāh kadınlarını ve âilesini geçindirir, işçilerin ücretlerini verir, bakıyesiyle de İslâm mücâhitlerini techîz ederdi. Bu hadîste Resûl-i Ekrem, vefâtından sonra da kadınlarının âdet vechile nafakalarından ve işçi ücretlerinden geri kalan vakf olup müslümanların masâlihine sarf edilmesi lüzûmunu bildirmiştir.

Hadîsteki: *(kadınlarımın nafakası)* ta'bîri de muhtāc-ı îzahtır. Nafaka, şerîat örfünde kadınlara iddet içinde verilen maldır. Halbuki Resûl-i Ekrem'in zevcelerine hurmalıklardan hisse verilmesi iddetle mukayyed değildir; sağ oldukça verilmesi matluptur. Şârih Hattâbî bu noktayı tenvîr ederek İbn-i Uyeyne'nin şöyle dediğini naklediyor: Peygamber'in zevceleri, müslümanların anneleri demek olup ümmet tarafından nikâh ve izdivaçları ebedî câiz olmadığından Mu'tedde hükmündedirler. Bu cihetle kendileri için nafaka hükmü cârî olmuştur. Höcreleri de kendilerine süknâ olarak bırakılmıştır.

1174. عَنْ عُثْمَانَ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ أَنَّهُ قَالَ حِينَ حُوصِرَ أَنْشِدُكُمُ ٱللّٰهَ وَ لَا أَنْشِدُ إِلَّا أَصْحَابَ ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ أَلَسْتُمْ تَعْلَمُونَ أَنَّ رَسُولَ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ قَالَ مَنْ حَفَرَ رُومَةَ فَلَهُ ٱلْجَنَّةُ فَحَفَرْتُهَا أَلَسْتُمْ تَعْلَمُونَ أَنَّهُ قَالَ مَنْ جَهَّزَ جَيْشَ ٱلْعُسْرَةِ فَلَهُ ٱلْجَنَّةُ فَجَهَّزْتُهُمْ فَصَدَّقُوهُ بِمَا قَالَ.

TERCEMESİ

Osmân *radiya'llāhu anh*'ten rivâyet olunduğuna göre, müşârün-ileyh (Mısırlılar tarafından) kuşatıldığı sırada (evinin üstünde görünerek ve Alî, Talha, Zübeyr ve Sa'd İbn-i Ebî Vakkās'a hitâb ederek) şöyle demiştir:

Allah aşkına size sorarım. Ve kimseye sormam, ancak Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in Ashâbına sorarım: siz bilmez-misiniz ki, Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* Rûme kuyusunu kim kazarsa onun için Cennet vardır, buyurmuştu da hemen onu ben kazmıştım. Bilir misiniz ki: Resûlullāh Ceyşü'l-usre'yi kim techîz ederse, onun için Cennet vardır, buyurmuştu da hemen onu ben techîz etmiştim.

Râvî der ki: Ashâb, Osman'ın sözünü tasdîk ettiler.

İZÂHI

Bu hadîsi Buhârî vâkıfın vakfettiği maldan istifâde etmesini, meselâ kişinin vakfettiği kuyunun suyundan herkesle berâber kendisinin de içmesini şart kılarak vakfetmesi câiz olduğuna dâir açtığı bir bâbında zikretmiştir[1]. Bu cevaz hükmünü te'yîd için Buhârî mevzûu-bahsimiz olan hadîsten evvel Enes'in, Zübeyr'in, İbn-i

1 باب : اذا وقف ارضا او بئرا و اشترط لنفسه مثل دلاء المسلمين [بخارى].

Ömer'in de böyle şarta muallâk emlâk vakfettiklerini şu sûretle ta'lîkan rivâyet ediyor :

1) Enes İbn-i Mâlik Medîne'deki evini : her ne zaman Medîne'ye gelirse, o eve inip ikāmet etmek şartiyle vakfetmiş ve her haccında Medîne'ye uğrayarak vakfettiği eve inermiş. Buhârî'nin bu ta'lîkını Beyhakî mevsûlen rivâyet etmiştir.

2) Zübeyr İbn-i Avvâm da evini vakfetmiş ve şunları şart etmiştir : Bu evimi kızlarım arasından mutallâka bulunan kızımın oturmasına tahsîs ettim. Kızımın bu eve zarar vermiyerek, kendisi de bu ev ile zararlanmıyarak oturması meşruttur. İleride kızım zevciyle uyuşur da bu evden müstağnî olursa oturmak hakkı olmaz, demiştir.

3) Abdullāh İbn-i Ömer de Hazret-i Ömer'den mevrus hissesini, evlâd ve ahfâdından süknâya muhtaç olanların ikāmetine mahsûs olmak ve satılmamak, hibe edilmemek üzere vakfetmiştir.

Birçok vakfiyelerde görülen bu şartları fukahâ, yukarıdaki haberlerden istihraç etmişlerdir. Şârih İbn-i Battal'ın beyânına göre, vâkıf vakfettiği menâfiinden kendisi için, gerek vârisleri için istifâde etmeyi şart kılarsa câizdir. Bu hususta ulemâ arasında bir ihtilâf sebketmemiştir.

Mevzûumuz olan hadîsin asıl râvîsi Hazret-i Osman değildir. Belki Ebû Abdurrahmân İbn-i Habîb Selemî'dir; Sahâbî oğlu Sahâbî olan müşârün-ileyh muhâsara sırasında bulunmuş ve Hazret-i Osman'ın sözlerinden hıfzedebildiklerini rivâyet etmiştir. Hadîsin buradaki rivâyeti çok muhtasardır. Ve yalnız vakıf nesnesiyle alâkalı kısmı rivâyet edilmiştir. Bu hâdiseyi bütün tafsîlâtiyle Tirmizî, Sümâme İbn-i Hazn'den şu sûretle rivâyet ediyor: Müşârün-ileyh demiştir ki: Ben Hazret-i Osman'ın Mısırlılar tarafından evinde muhâsara edildiğine ve müşârün-ileyh evinin üstünden aşağı bakarak muhâsırlara şöyle dediğine şâhid oldum: Mısırlılar! Sizi aleyhime kışkırtan arkadaşlarınızdan iki arkadaşınızı bana getiriniz, dedi. Râvî diyor ki: Bunun üzerine muhâsırlar iki deve, yâhud iki eşek gibi iki kişi getirdiler. Bunlar gelince Halîfe yukarıdan bunlara baktı. Ve :

— Allah ve İslâm aşkına size soruyorum: Resûlullāh Medîne'ye hicret edip geldiği zaman Medîne'de "*Rûme*" kuyusundan başka içilebilecek tatlı su yoktu. Bundan dolayı Resûlullāh: "*Kim*

Rûme kuyusunu Cennet'te göreceği hayır mukābilinde satın alır? Ve kendi kovasını müslümanların kovalariyle ortak kılar?" buyurmuştu da ben o kuyuyu öz malımla satın almıştım. Halbuki şimdi siz o kuyudan su içmeme mânî oluyorsunuz da acı su içmeğe mecbûr oluyorum. Bunu biliyor musunuz? dedi.

— Allāh'ın ilmine sığınırız ki, evet, dediler. Sonra Hazret-i Osman :

— Peygamber'in Mescidi ahâlîye dar gelmeğe başladı. Bunun üzerine Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem:* Cennet'te göreceği hayır mukābilinde filân oğullarının arsalarını satın alıp mescidi kim genişletir? buyurdu da o arsayı ben öz malımla satın aldım. Bu gün ise siz, beni orada iki rek'at namaz kılmaktan men' ediyorsunuz. Bunu da biliyor musunuz? dedi. Onlar :

— Allāh'ın ilmine ilticâ ederek cevap veririz ki, evet, dediler. Sonra Hazret-i Osman :

— Allah ve İslâm hakkı için size soruyorum : Biliyor musunuz? Ceyşü'l-usre'yi kendi malımla ben techîz ettim, dedi. Onlar :

— Allāh'a sığınırız, evet, dediler. Hazret-i Osman:

— Allah ve İslâm hakkı için size soruyorum : Bir kere Resûlullāh Mekke'deki Sebîr dağının üstünde bulunuyordu. Yanında Ebû Bekir, Ömer ve ben bulunuyorduk. Bu sırada dağ sarsıldı. Hattâ bu sarsıntı ile dağın taşları yamacına düştü. Bunun üzerine Resûlullāh ayağıyla dağa vurarak : Ey Sebîr, dur, deprenme!. Çünkü üstünde bir peygamber, bir Sıddîk, iki de şehit vardır, buyurdu. Bunu da biliyor musunuz? diye sordu.

— Allāh'a sığınırız, evet, diye cevap verdiler. Bunun üzerine Hazret-i Osman üç defa: Allah büyüktür. Beni şehîd tanıdılar. Ve Kâ'be'nin sâhibine yemîn ederim ki, ben şehîdim, dedi [1].

---

[1] روى الترمذى عن ثمامة بن حزن القشيرى قال : شهدت الدار حين اشرف عليهم عثمان فقال : ائتونى بصاحبيكم الذين الباكم على قال فجئ بهما كأنهما جملان او كأنهما حماران . قال فأشرف عليهم عثمان فقال : انشدكم بالله و الاسلام هل تعلمون ان رسول الله صلى الله عليه و سلم قدم المدينة و ليس بها ماء يستعذب غير بئر رومة فقال من يشترى بئر رومة يجعل دلوه مع دلاء المسلمين بخير له منها فى الجنة فاشتريتها من صلب مالى فأنتم اليوم تمنعونى ان اشرب منها حتى اشرب من ماء البحر. فقالوا اللهم نعم. فقال انشدكم بالله و الأسلام هل تعلمون ان المسجد ضاق باهله فقال رسول الله صلى الله عليه و سلم من يشترى بقعة آل فلان فيزيدها فى المسجد بخيرله منها فى الجنة فاشتريتها من صلب مالى فانتم اليوم تمنعونى ان اصلى فيها ركعتين . قالوا اللهم نعم. قال

Tirmizî, bu hadîs, bir hadîs-i Hasendir, demiş ve Nesâî de bu sûretle rivâyet etmiştir. Nesâî'nin Ahnef'ten gelen bir rivâyet tarîkında Hazret-i Osman'ın bu kuyuyu yirmi veyâhut yirmi beş bin dirheme satın aldığı da bildirilmiştir. Yine Nesâî'nin Ceyş-i Usre hadîsinde: "*kösteğine, yularına varıncaya kadar o askeri ben techîz ettim.*" ziyâdesi de vardır. Tirmizî de Abdurrahmân İbn-i Habbâb Selemî'den: "*Hazret-i Osman, Ceyş-i Usre'yi üç yüz deve ile techîz etti*" dediğini rivâyet ediyor. Ahmed İbn-i Hanbel de Abdurrahmân İbn-i Semure'den: Resûl-i Ekrem Ceyş-i Usre'yi techîz ederken Hazret-i Osman elbîsesine bin dînar koyup getirdi ve Resûl-i Ekrem'in eteğine döktü. Bir rivâyete göre, Resûl-i Ekrem bu dînarları eline alıp aktararak : («ما على عثمان ما عمل بعد اليوم» = *Bu günden sonra Osman, ne işlerse beis yoktur*) buyurmuş.

Nesâî'nin Ahnef İbn-i Kays tarîkıyle gelen bir rivâyetinde Hazret-i Osman'ın hayır-perverâne hayâtını teşhîr ederek îrâd ettiği sualleri tasdîk edenlerin muhâsırların murahhasları değil, belki Alî İbn-i Ebî Tâlib, Talha, Zübeyr ve Sa'd İbn-i Ebî Vakkās olduğu bildirilmiştir. Îzâh etmekte bulunduğumuz Abdullāh İbn-i Habîb hadîsinde de Hazret-i Osman'ın: "*Ancak Resûlullāh'ın Ashâbına sorarım*" sözü de muhâtabların muhâsırlar olmadığını ifâde etmekte bulunduğundan tercememizde Nesâî rivâyetinde görülen dört büyük Sahâbî'nin isimlerini kavs içinde gösterdik. Ve bunların muhâtab, ve musaddık olduklarına işâret ettik.

Hadîste îzâha değer bir cihet de "*Rûme*" kuyusudur. Hadîs metninin zâhirine göre Rûme kuyusunu Hazret-i Osman kazdırmıştır. Halbuki meşhur olan şudur ki, Hazeret-i Osman bu kuyuyu kazdırmamıştır, satın almıştır. Bunu Tirmizî'nin yukarıdaki uzun rivâyetinde gördük. Bu cihetle Şârih İbn-i Battal: *Buhârî* metnindeki "*Hafr = kazmak*" ta'bîri bâzı râvîlerin vehmidir, diyor. Fakat Beğavî de *Mu'cemü's-Sahâbe*'sinde bu kuyunun ötedenberi Gifar oğullarına âid bir pınar olup Rûme denildiğini, suyunun kır-

---

انشدكم بالله و الاسلام هل تعلمون ان رسول الله صلى الله عليه و سلم كان على ثبير مكة و معه ابو بكر و عمر رضى الله عنهما و انا فتحرك الجبل حتى تساقطت حجارته بالحضيض فركضه برجله فقال: اسكن ثبير فانما عليك نبى و صديق و شهيدان قالوا اللهم نعم. قال الله اكبر شهدوا و رب الكعبة انى شهيد ثلاثا .

bası bir Müd[1] mukābilinde satıldığını, sonra Hazret-i Osman tarafından otuz beş bin dînâra satın alınıp vakfedildiğini Beşîr Eslemî'den rivâyet ediyor. Şu halde Rûme'nin esâsen bir pınar olmasını, bilâhare Hazret-i Osman tarafından satın alınarak onun yerine bir kuyu kazdırmış bulunmasını kabûle bir mâni' yoktur. Şârih Kirmânî de Rûme'nin bir Yahûdîye âid olduğunu, suyunu müslümanlara sattığını bildiriyor. Kelebî de her kırbasının bedeli bir dirhem olduğunu bildirmiştir. [*Umdetü'l-Kārî:* C. 6, S. 520].

Hadîste techîz edildiği bildirilen Ceyşü'l-Usre, Tebük seferi için ihrâz olunan ordudur. Tebük seferi Hicret'in dokuzuncu yılının en sıcak bir mevsiminde ve türlü mahrûmiyet içinde vukū' bulduğu için ona (Gazve-i Usre, Gazve-i Fazîha) denilir ki darlık, yokluk, güçlük harbi demektir. Bu seferde hakîkaten yiyecek, içecek, binecek yüzünden çok sıkıntı çekilmişti. Bu cihetle Kur'ân-ı Mübîn'de de (Sâat-i Usret) ta'bîr buyurulmuş ve Tevbe sûresinde şöyle tavsîf edilmiştir : [*And olsun ki Allah, Peygamber'e, ve zorluk gününde ona uyan Muhâcirîn ve Ensâr'a tevbe* (etmeleri için hidâyet) *etti ki: bunlardan bir kısmının gönülleri sürçmeğe yaklaşmıştı. Sonra Allah tevbe* (etmelerine delâlet) *etti. Şübhesiz O, onlara çok re'fetlidir, çok merhametlidir*][2].

Bu eserimizin (5) inci cildinin (372) (İkinci baskı : 279) rakamlı sahifesine müsâdif (337) numaralı hadîsin îzâhında Tebük seferinin bâzı safhaları hakkında ma'lûmât vardır.

* * *

1175. عَنِ ٱبْنِ عَبَّاسٍ رَضِىَ ٱللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ خَرَجَ رَجُلٌ مِنْ بَنِى سَهْمٍ مَعَ تَمِيمٍ ٱلدَّارِىِّ وَ عَدِىِّ بْنِ بَدَّاءٍ فَمَاتَ ٱلسَّهْمِىُّ بِأَرْضٍ لَيْسَ بِهَا مُسْلِمٌ فَلَمَّا قَدِمَا بِتَرِكَتِهِ فَقَدُوا

---

[1] Müd ve sâ' hisabları bu eserimizin (5) inci cildinin 498-502 (İkinci baskı : 372-375) inci sahifelerinde riyâzî hesaplariyle îzâh edilmiştir. Oraya bakınız!

[2] لقد تاب الله على النبى و المهاجرين و الانصار الذين اتبعوه فى ساعة العسرة من بعد ما كاد يزيغ قلوب فريق منهم. ثم تاب عليهم، انه بهم رؤف رحيم [سورة التوبه].

جَاماً مِنْ فِضَّةٍ مُخَوَّصاً مِنْ ذَهَبٍ فَأَحْلَفَهُمَا رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى
اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ ثُمَّ وَجَدَ الْجَامَ بِمَكَّةَ فَقَالُوا ابْتَعْنَاهُ مِنْ
تَمِيمٍ وَ عَدِيٍّ فَقَامَ رَجُلَانِ مِنْ أَوْلِيَآئِهِ فَحَلَفَا لَشَهَادَتُنَا
أَحَقُّ مِنْ شَهَادَتِهِمَا وَ إِنَّ الْجَامَ لِصَاحِبِهِمْ قَالَ وَ فِيهِمْ
نَزَلَتْ هٰذِهِ الْآيَةُ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا شَهَادَةُ بَيْنِكُمْ إِذَا
حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ .

TERCEMESİ

İbn-i Abbâs *radiya'llāhu anhümâ*'dan şöyle dediği rivâyet edilmiştir: Benû Sehm'den (müslüman) bir kişi, **Temîm-dârî** ve **Adiy İbn-i Beddâ'** ile birlikte (sefere) çıkmış ve müslüman bulunmıyan bir yerde ölmüştü. Bunlar, **Sehmî**'nin terikesiyle (vârislerin yanına) geldiklerinde vârisler (eşya arasında) altın kakmalı gümüş bir bardağı bulamadılar. (İki yoldaşın inkârı ve da'vânın **Resûlullāh**'a arzı üzerine) **Resûlullāh** *salla'llāhu aleyhi ve sellem* bunlara yemîn ettirdi. Sonra bardak Mekke'de bulundu. Ve bardağın zilyedleri:

— Biz bunu **Temîm** ile **Adiy**'den satın aldık, dediler. Bunun üzerine **Sehmî**'nin velîlerinden iki kişi kalkarak:

— Bizim şehâdetimiz onların şahâdetinden şüphesiz daha haklıdır. Ve bu bardak kat'î sûrette sâhipleri (mîrasçıları) na âittir, diye yemîn ettiler. **İbn-i Abbâs** şu: (يا ايها الذين آمنوا شهادة بينكم اذا حضر احدكم الموت) âyeti bu kıssadakiler hakkında nâzil oldu, demiştir.

İZÂHI

Bu hadîsi Ebû Dâvud Kazâyâ'da, Tirmizî de Tefsîr bahsinde tahrîc etmişlerdir. Buhârî *Sahîh*'inde bu hadîsin bâbında unvan olarak Mâide Sûresi'nin (يا ايها الذين آمنوا شهادة بينكم) kavl-i şerîfiyle başlayan üç âyetini zikretmiştir ki, meâlen şöyledir :

"*Ey îmân edenler! Sizin birinize vasıyyet vakti demek olan ölüm geldiği zaman aranızdaki şahâdet, ya kendi* (akrabâ) *nızdan adâlet sâhibi iki kişi* (nin şahâdeti)*dir. Yâhut bir yerde yolculuk ettiğiniz sırada ölüm musîbeti başınıza geldiyse akrabânızın başkasından iki yabancı*(nın şahâdeti) *dir.* (Peygamberim!) *Yabancı şâhitleri namazdan sonra alıkorsunuz. Ve kendilerinden şüphelendiğiniz takdirde onlar:*

— *Meşhûdün-aleyh hısım olsa dahi yemînimizi hiç bir bedel mukābilinde değişmeyiz. Ve Allāh'ın şahâdetini ketmetmeyiz. Ettiğimiz takdirde biz günahkârlardan oluruz, diye Allāh'a yemîn ederler. Eğer onların bir günâha mustehak olduklarına muttalî' olunursa, o halde evlâ olan bu ikinin yerine onların aleyhinde bulunmağa hak kazanan* (akrabâlar) *dan iki şâhit dikilir. Bunlar da:*

— *Bizim şahâdetimiz onların şahâdetinden daha haklıdır. Ve biz hakkı tecâvüz etmedik.* (Ettiğimiz takdirde) *şüphesiz biz zâlimlerden oluruz, diye Allāh adına yemîn ederler. Muhakkak ki, şu* (hükm), *onların şahâdeti hakîkati veçhile edâ etmelerine, yâhut onlar yemîn ettikten sonra yemînlerinin reddedilmesinden korkmalarına en yakın* (bir *vesîle*)dir. *Allah'dan korkunuz da* (öğüdlerini) *dinleyiniz. Çünkü Allah fâsıklara yol göstermez*"[1].

Bu âyet-i kerîmede ta'lîm buyurulan vasıyyet hükümleri, İslâm'ın zuhûrundan önce cereyân eden ve İslâm'ın hulûlü üzerine muhâkemesi Resûl-i Ekrem'e arzedilen bir vâkıa ile alâkalıdır. Fakat Buhârî'nin rivâyet ettiği bu metinde vasıyyete dâir sarih hiç bir kayıt yoktur. Sonra bu vâkıadaki Sehmî kimdir? Onun ve arkadaşlarının bu kıssa esnâsındaki İslâmî vaziyetleri nedir? bildiril-

---

1 يا ايها الذين آمنوا شهادة بينكم اذا حضر احدكم الموت حين الوصية اثنان ذوا عدل منكم ، او آخران من غيركم ان انتم ضربتم فى الارض فاصابتكم مصيبة الموت تحبسونهما من بعد الصلاة فيقسمان بالله ان ارتبتم لا نشترى به ثمنا و لو كان ذا قربى و لا نكتم شهادة الله، انا اذا لمن الآثمين. فان عثر على انهما استحقا اثما فآخران يقومان مقامهما من الذين استحق عليهم الاوليان فيقسمان بالله لشهادتنا احق من شهادتهما و ما اعتدينا انا اذا لمن الظالمين. ذلك ادنى ان يأتوا بالشهادة على وجهها او يخافوا ان ترد ايمان بعد ايمانهم، و اتقوا الله و اسمعوا و الله لا يهدى القوم الفاسقين [سورة المائدة: ١٠٦-١٠٨].

memiştir. Ve kıssanın zaman ve mekân-ı vukūu da ihmâl edilmiştir. Âyetle hadîs arasındaki alâkayı tebârüz ettirmek için bu müphem noktaları hadîsin diğer rivâyet tariklerinden ve bâzı selef âlimlerinin tefsirlerinden istifâde ederek îzâh edeceğiz:

Sehmî: İbn-i Mâ'kûlâ'nın zaptına göre, Benû Sehim'den olan bu adamın adı Büzeyl'dir. Tirmizî ile Taberânî'ye göre de Büdeyl'dir. Müfessir Mukātil de Büdeyl İbn-i Mâriye'dir, Âs İbn-i Vâil'in kölesidir, demiş. İbn-i Cüreyc'den de müslüman olduğu rivâyet edilmiştir. Sa'lebî de *Tefsîr*'inde müslüman olduğunu kaydetmekle berâber Şam'da öldüğünü bildirmiştir. Müfessir Mukātil de denizde bir sefînede öldüğünü zikretmiştir ki, bunu aşağıda göreceğiz.

Temîm-dârî: Lâhmîlerin bir şu'besi olan Dâr soyuna mensuptur. Müşârün-ileyh vaktiyle Nasrânî idi. Beyt-i Makdis'in en meşhur râhipleri arasında sayılırdı. Hicret'in dokuzuncu yılında müslüman olmuştur. Bu hâdise, müşârün-ileyh müslüman olmazdan evvel cereyân etmiştir. Sâhib-i terceme İbn-i Abbâs'a demiştir ki: *(يا ايها الذين آمنوا شهادة بينكم) âyet-i kerîmesinde işâret buyurulan günah ile yalnız benimle Adiy İbn-i Beddâ' alâkalıdır. Bütün insanlar bundan berîdir.

Hâfız İbn-i Hacer, bu kıssa İslâm'dan önce cereyân etmiş ise de Resûlullāh'a Mekke'nin fethi senesinde arz edilmiş olması muhtemeldir, diyor.

Müşârün-ileyh müslüman olduktan sonra Medîne'de ihtiyâr-ı ikāmet etmiş, Hazret-i Osman'ın fâcia-i şehâdetinden sonra Şam'a gitmiş, ve orada vefât etmiştir. Bir rek'at namazda Kur'ân'ı hatmettiği rivâyet olunur. Temîm-dârî'nin yegâne bir husûsiyeti vardır ki, o da Resûl-i Ekrem'in bir kere hutbe îrâd ederken: *(bana Temîm-dârî'nin hikâye ettiğine göre)* diye müşârün-ileyhden Deccal kıssasındaki Cessâse haberini tahdîs etmiş olmasıdır. Bu haberi Şa'bî, Fâtıma bint-i Kays'ten rivâyet etmiştir.

Adiy İbn-i Beddâ': Vâkıdî'ye göre Adiy, Temîm-dârî'nin kardeşidir. Zehebî de Adiy İbn-i Beddâ' adı (شهادة بينكم) âyetinin tefsîrinde anılır, demiştir. Şu üç hal tercemesinde müteveffânın müslim, iki şâhidin de gayr-i müslim olduklarını öğ-

* Sûre: 5 (Mâide), âyet: 106

renmiş bulunuyoruz ki, âyetle hadîsin medlûlünü ve ikisi arasındaki münâsebeti anlamak için lüzumludur.

Bu kıssanın Vasıyyet bahsi ile alâkasını, zaman ve mekân-ı vukûunu eski müfessirlerden Mukātil İbn-i Süleymân şöyle hikâye etmiştir :

Büdeyl İbn-i Mâriye Necâşî'yi ziyâret maksadiyle bir gemi içinde deniz yolculuğu etmişti. Müşârün-ileyh bir ara hastalandı. vapur içinde öldü. Rahatsızlığı sırasında vasıyetnâmesini yazmış ve eşyâsı arasına koyarak bunları vârislerine verilmek üzere vapur yoldaşları Temîm-dârî ile Adiyy'e teslîm etmişti. Bunlar, içinde kıymetli parçalar bulunan bu eşya arasından beğendikleri bâzı şeyleri alarak bakıyesini Büdeyl'in Benû Sehm'den olan vârislerine götürüp verdiler. Vârisler aldıkları terike arasında saklı bulunan vasıyyetnâmeye göre eşyâyı ta'dâd ve tetkîk ettiklerinde bâzı parçaları bulamadılar. Temîm ile Adiyy'e sordularsa da bu iki arkadaş bilmiyoruz, diye yemîn ettiler. Bir müddet sonra bu eşyâdan altın kakmalı kıymetli bir gümüş bardak Mekke'de bulundu. Ve Temîm ile Adiy taraflarından satıldığı anlaşıldı. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem'e da'vâ arzolundu. Da'vâcılar arasında Sehm oğullarından Amr İbn-i Âs İbn-i Muttalib İbn-i Vedâa de bulunuyordu. Bunlar da bu bardağın Büdeyl'in malı olduğuna ve vârislere âid bulunduğuna yemîn ettiler. Ve kendi sözlerinin ve yemînlerinin Temîm ile Adiyy'in sözlerinden ve yemînlerinden ziyâde şâyân-ı i'timâd olduğunu iddia ettiler. Temîn-dârî dayanamıyarak cürmünü i'tirâf etti. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem ona: Ey Temîm Müslüman ol! Tâ ki Allah senin hâl-i şirkte işlediğin kusurları afvede, buyurmuş. Temîm de müslüman olmuş ve Müslümanlıkta hüsnü niyet göstermiştir. Fakat Adiy İbn-i Beddâ' Nasrânîlikte sebât edip hıristiyan olarak ölmüştür.

Rivâyet ilmi bakımından mevzûumuz olan İbn-i Abbâs hadîsi mürsel-i Sahâbîdir. Çünkü hadîste bildirilen hâdise Temîm-dârî müslüman olmazdan evvel cereyân etmiş, İbn-i Abbâs bu vâkıada hazır bulunmamıştır. Yalnız şu var ki, bu hadîsi Buhârî'nin buradaki rivâyeti gibi İbn-i Abbas'tan rivâyete kasredilmeyip Tirmizî gibi bâzı ehl-i hadîsin rivâyet tariklerinde İbn-i Abbâs'ın da Temîm-dârî'den mevsûlen rivâyet ettiği görülmüştür.

Tefsîr bakımından da *(اثنان ذوا عدل منكم او آخران من غيركم) kavlindeki muhâtab zamirleri mûsînin akrabâsından mı, yoksa müslümanlardan mı kinâyedir?. Bu hususta tefsir âlimleri arasında ihtilâf vardır. Birinciye göre mânâ: (... *Akrabânızdan adâlet sâhibi iki kişinin şahâdeti, yâhut akrabânızın başkasından iki yabancının şahâdetidir)* demek olur. İkinciye göre de : (... *Müslümanlardan adâlet sâhibi iki kişinin şehâdeti, yâhut müslümanların başkasından iki zimmînin şahâdetidir)* demek olur. Birinci mânâ İkrime, Ubeyd ve daha birtakım Tâbiî müfessirlerinin nokta-i nazarlarıdır. Zemahşerî de *Tefsîr*'inde bu mânâyı ihtiyâr etmiştir. İkinci mânâ da Cumhûrundur. İbn-i Ebî Hâtem'in rivâyetine göre, İbn-i Abbâs böyle tefsîr etmiştir. Saîd İbn-i Müseyyeb, Hasen-i Basrî, Mücâhid, Yahyâ, Süddî, Katâde, Mukātil, İbn-i Hayyân, Abdurrahmân İbn-i Zeyd İbn-i Eslem ve bu tabakadaki âlimler hep İbn-i Abbâs'ın tefsîrini iltizâm etmişlerdir. İbn-i Kesîr'in de tefsîrinde muhtârı budur. Bu tefsir de: "Ehl-i zimmetin müslim hakkında şahâdeti câiz midir, câiz değil midir?" Zemîninde ikinci bir ihtilâfı tevlîd etmiştir. Kādî Şüreyh: "Yahûdînin, Nasrânînin Müslüman hakkında şahâdeti caiz değildir. Yalnız seferde olup da müslüman şâhid bulunmazsa zımmînin şahâdeti câizdir. Fakat bu da mutlak değildir. Yalnız vasıyet hakkında şahâdete munhasırdır" demiştir. Ahmed İbn-i Hanbel mezhebi de böyledir. Eimme-i selâse ise muhâlefet etmiştir. Ebû Hanîfe, Mâlik ve Şâfiî'ye göre, bu âyet mensuhtur. Kâfirin müslim hakkında şahâdeti hiç bir sûretle câiz değildir.

Buhârî'nin *Sahîh*'inde bir bâbı ve bir rivâyeti daha vardır ki, Müellif Zebîdî merhum ihtisâr için *Tecrîd*'e almamıştır. Bâbın unvânı: (varisler bulunmaksızın vasî tarafından müteveffânın borcunun tesviye ve te'diyesi câiz olduğu) zemînindedir. Bu bâbda Buhârî'nin rivâyet ettiği hadîs de meâlen ve icmâlen şöyledir :

Ensar'dan Hazret-i Câbir'in babası Abdullāh Uhud harbinde şehid düşmüş ve altı tâne kız çocuğunu yetim ve bir hayli borç bırakmıştı. Bir çoğu Yahûdî olan bu alacaklılar bir düziye Câbir'i sıkıştırıyorlardı. Babası Abdullāh'dan bir hurmalıktan başka bir şey tevârüs etmiyen Câbir, mahsûlün idrâki zamânında bu hurma-

* Sûre: 5 (Mâide), âyet: 106

lığın bütün mahsûlünü alacaklılara vermek istediği halde alacaklılar râzı olmamışlardı. Câbir diyor ki: hurmanın kesim ve toplama zamânı geldiğinde Resûlullâh'ın huzûruna vardım. Ve :

— Yâ Resûla'llâh! Siz pek iyi bilirsiniz ki, babam Abdullâh Uhud günü şehid düştü. Bana da bir çok borç bıraktı. Alacaklılara hurmalığın bütün mahsûlünü vermeyi teklîf ettiğim halde kabûl etmediler. Bunları siz görüp de söz anlatsanız! diye ricâ ettim. Resûlullâh:

— Haydi sen git, hurmaları topla, her cins hurmayı ayrı ayrı yerlere yığarak ayrı ayrı harman et, sonra bana gelip haber ver! buyurdu. Ben bu işleri yaptıktan sonra Resûlullâh'a haber verdim. Resûlullâh geldi. Alacaklılar da geldi. Bu Yahûdîler Resûlullâh'ı orada görünce taleblerini artırdılar. Resûlullâh bu hurma harmanlarından en büyüğünün yanına vardı. Üç def'a etrâfını dolaşarak büyük bir harmanın yanına oturdu. Sonra :

— Şu alacaklıları çağır! buyurdu. Bunlara ölçüp ölçüp alacaklarına mukâbil hurma vermeğe başladı. Nihâyet babamın borçlarını tamâmen ödedi. Vallâhi ben borç ödensin de kardeşlerime bir hurma ile dönüp gitmemeğe râzı idim. Halbuki ben bakıyordum. Resûlullâh bu bir harmandan bütün alacaklılara verdiği halde hiç bir hurma eksilmediğini görmüştüm.

Bu hadîste Resûlullâh'ın en bâhir mu'cizelerinden birisi de ifâde edilmiştir.

بسم الله الرحمن الرحيم

فَضْلُ ٱلْجِهَادِ وَ ٱلسِّيَرِ

CİHÂDIN FAZÎLETİ VE RESÛLULLĀH'IN SİYER VE MEGĀZÎSİ AŞAĞIDAKİ HADÎSLERDE RİVÂYET EDİLMİŞTİR

Cihad kelimesi, *cehid*'den müştaktır; cehd, meşakkat demektir. Şerîat örfünde Cihad, Allah adını yüceltmek için Allāh'a küfredenlerle savaşmaktır. Allah yolunda cihad, nefs ile de olur: Nefsi fazîlet dâiresinde idâreye, rezîletten vikāyeye çalışmak da bir cihaddır. Bu cihâdın fazîletli hamleleri de, nefsin şehvet yollu temâyüllerine muhâlefettir.

Siyer, Siyretin cem'idir. Siyret, tarîkat demektir. Bu bâbın unvânında Cihad lâfzından sonra Siyer lâfzının da zikredilmesi bu bahis, Peygamberimizin gazâlarına âid her safhayı, Ashâbının ferâgatli ve şehâmetli bütün hareketlerini ve bu hususta naklolunagelen bütün haberleri cem' ettiği içindir.

Resûlullāh Mekke'de iken müşriklerle harbetmedi. Müslümanların Hicret'ten evvelki vaziyetleri buna müsâit değildi. Bu cihetle Mekke'de cihad haram kılınmıştı. Hâmîsiz bir avuç müslüman, Kureyş sanâdîdinin türlü işkencelerine uğradıkları, bir kısmı da Habeş diyârına hicrete mecbûr olduğu halde bütün bu tahammül-fersâ haller sabr ile iktihâm ediliyordu. Medîne'ye hicret edildikten sonra Resûl-i Ekrem

Tedâfüî harb ve cihâda me'mûr oldu; mütecâviz düşmana karşı harb ve kıtâle başlandı. Sonra Eşhür-i Hurüm'ün hâricinde tecâvüzî cihad da mübah kılındı. En sonra mutlak ve umûmî sûrette müşriklere karşı cihad edilmesi emrolundu.

İslâm harb hukūkuna göre cihad, bâzı ahvalde Farz-ı Ayındır, Nefîr-i âmm hâlinde bütün müslümanların devlet tarafından vukū' bulan cihad da'vetine icâbet etmeleri vâciptir. Bu vücup, müslümanların vatanına düşman tecâvüzü, yâhut bir müslümanın esâreti ve esâretten kurtarılması me'mûl olduğu gibi hallerde tahakkuk eder. Bunlardan başka hallerde Farz-ı Kifâyedir. Bunlara âid ma'lûmât aşağıda her ikisine âid hadîslerin îzâhı sırasında verilecektir.

Buhârî *Sahîh*'inde bu Siyer ve Megāzî bâbının unvânında Tevbe Sûresi âyetlerinden iki âyet zikredilmiştir ki, meâlleri şöyledir: "*Allah mü'minlerden* —Cennet kendileri için bir hak olmak mukābilinde— *canlarını ve mallarını satın aldı. Mü'minler Allah yolunda çarpışırlar da* (kâh) *öldürürler,* (kâh) *ölürler. Her* (iki) *halde Allah Tevrat'ta, İncil'de, Kur'an'da* (Cennet'i mücâhitlere vermeği) *deruhte buyurup bir hak olarak va'd etti. Allah'dan ziyâde kim ahdini yerine getirir? Şu halde* (mü'minler!) *Akdettiğiniz şu bey'inizden dolayı sevininiz!. İşte şu* (Beyi') *o büyük necat ve selâmettir.* (Mü'minler,) *tevbe ederler, ibâdet ederler, hamdederler, oruç tutarlar, rükûa varırlar, secde ederler, tâatle emredip günâhtan nehyederler. Ve Allāh'ın hudûdunu muhâfaza ederler.* (Habîbim) *sen o mü'minleri müjdele!*"[1].

Şârih Aynî bu âyetin nüzûlüne sebeb olarak Kurazî Muhammed İbn-i Kâ'b'dan şu vâkıayı naklediyor: Abdul-

---

[1] ان الله اشترى من المؤمنين انفسهم و اموالهم بان لهم الجنة يقاتلون فى سبيل الله فيقتلون و يقتلون وعداً عليه حقا فى التوراة و الانجيل و القرآن و من اوفى بعهده من الله فاستبشروا ببيعكم الذى بايعتم به. و ذلك هو الفوز العظيم. التائبون العابدون الى و بشر المؤمنين [سورة التوبة آيت ١١١—١١٢].

lāh İbn-i Ravâha Hazretleri Akabe gecesi[1] Resûlullāh'a:

— Yâ Resûla'llāh! Medîne'ye hicret buyurmayı bize va'-din mukābilinde Rabbin ve kendin için ne dilersen onu şart kıl! demişti. O da:

— Rabbim için dileyeceğim şart, O'nun varlığını ve birliğini tasdîk edip hiç bir şeyi O'na şerik kılmamanızdır. Kendim için de: canınızı, malınızı esirgediğiniz her fenâlıktan beni de muhâfaza etmenizi, şart kılarım, buyurmuş. Bunun üzerine Akabe bîatinde bulunanlar:

— Biz bu vazîfemizi yerine getirirsek mükābilinde bize ne var? diye sormuşlar. Resûlullāh da:

— Cennet, buyurmuş, Akabe bîatinin azîz sîmâları:

— Bu, kazançlı bir alış veriş. Biz bundan ne cayarız, ne de cayılmasını isteriz, demişler. Bunun üzerine: *(Allah mü'-minlerden canlarını, mallarını satın aldı)* meâlindeki âyet-i kerîme nâzil oldu.

---

[1] Akabe, Mekke civârında bir mevkiin adıdır. Hicret'ten evvel Resûl-i Ekrem hac mevsiminde Mekke hâricine çıkar, hac için etraftan gelen kabîleleri Kureyş'ten saklı olarak İslâm'a da'vet ederdi. Medînelilerle de bu Akabe mevkiinde iki def'a buluşmuş ve kendilerinden bîat almıştı. Bunun birincisinde 12 kişi, ikincisinde de Ensâr'dan 70 kişi bulunmuştur. Medîne'nin eşrâfını teşkîl eden bu zatların arasında Abdullāh İbn-i Revâha da vardı. Resûl-i Ekrem bu 70 kişi arasından 12 kişinin Nakîb olarak seçilmesini emr ettiğinde seçilen kimseler arasında Abdullāh İbn-i Ravâha da Hâris İbn-i Hazrec oğulları tarafından nakîb seçildi. Müşârün-ileyh câhiliyet devrinde de şiir ile, kitâbetle meşhûr idi. Hicret'ten sonra Bedir, Uhut, Handek, Hudeybiye, Ömretü'l-Kazâ'da Resûlullāh ile berâber bulunmuş. Yalnız Mekke'nin fethinde ve ondan sonraki meşâhidde bulunamamıştır. Çünkü Hicre'tin sekizinci yılında Cumâde'l-ûlâ ayında Mûte harbinde şehîden vefât etmiştir. Bu eserimizin cild (4) ve (153) (İkinci baskı: 129) inci sahifesinde Abdullāh İbn-i Revâha Hazretlerinin terceme-i hâli vardır. Mutâlea olunsun.

1176. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُ قَالَ جَاءَ رَجُلٌ إِلَى رَسُولِ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ فَقَالَ دُلَّنِي عَلَى عَمَلٍ يَعْدِلُ ٱلْجِهَادَ قَالَ لَا أَجِدُهُ قَالَ هَلْ تَسْتَطِيعُ إِذَا خَرَجَ ٱلْمُجَاهِدُ أَنْ تَدْخُلَ مَسْجِدَكَ فَتَقُومَ وَ لَا تَفْتُرَ وَ تَصُومَ وَ لَا تُفْطِرَ قَالَ وَ مَنْ يَسْتَطِيعُ ذَٰلِكَ.

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'ten (şöyle) dediği rivâyet edilmiştir: (Bir kere) Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'e bir er kişi geldi de:

— Yâ Resûla'llāh! Bana cihâda muâdil bir ibâdete delâlet buyurulsa! dedi. Resûlullāh:

— Ben cihad değerinde bir ibâdet bulmuş değilim ki, buyurdu. (Ve devâm edip) :

— (Sana sorarım) gücün yetişir mi ki: mücâhid (sefere) çıktığı sıra sen (de) mescidine girip(o dönünceye kadar) namaz kılasın da hiç usanmıyasın. Ve oruç tutasın da hiç iftar etmiyesin? diye sordu. O kişi:

— Buna kimin gücü yeter ki? diye cevap verdi.

ÎZÂHI

Bu hadîsi böylece Nesâî de Cihad bahsinde tahrîc etmiştir. Buhârî *Sahîh*'inde terceme ettiğimiz hadîsin nihâyetinde râvî Ebû Hüreyre'nin *(Mücâhidin atı, mer'asında kösteklendiği ipinin çevresinde şahlanarak ileri, geri elbette koşar ya? Bu da mücâhid için hasenat yazılır)* dediğini de mevkūfen rivâyet ediyor ki, bunu Buhârî aşağıda bir bâbında merfûan da rivâyet edecektir. Burada mevkūfen rivâyet edildiği için müellif Zebîdî ihtisâr husûsunda iltizâm ettiği esâsa göre, *Tecrîd*'e almamıştır.

Resûl-i Ekrem'e bu suâli îrâd eden Sahâbî'nin ismini hadîs şârihleri bildirmiyorlar. Hattâ Şârih İbn-i Hacer bu zâtın ismine vâkıf olmadığını açıkça bildiyor.

Buhârî'nin bu hadîsten evvel iki rivâyeti daha vardır ve meâlen şöyledir :

1) İbn-i Mes'ûd *radiya'llāhu anh* diyor ki: bir kere Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'e sordum :

— Yâ Resûla'llāh! Hangi ibâdet efdaldir! dedim. Resûlullāh:

— Vaktinde kılınan namazdır, buyurdu.

— Sonra hangi ibâdet, dedim. Resûlullāh :

— Anaya, babaya eyi muâmele, diye cevap verdi.

— Sonra hangi ibâdet, dedim. O :

— Allah yolunda (caniyle, maliyle) cihaddır, buyurdu (râvî İbn-i Mes'ûd diyor ki:) bunun üzerine ben Resûlullāh'a sorgu sormaktan sustum. Eğer ben, daha çok sormak isteseydim, muhakkak bana çok cevap verecekti.

En fazîletli ibâdetler hakkında vârid olan haberler, süallerin sayısı, ve tertîbi i'tibâriyle muhteliftir. Bunun sebebi aşağıda bir çok ahâdîs i şerîfenin rivâyetlerinde görüleceği üzere suâl edenlerin, maksadlarının, zemin ve zamânın muhtelif olmasıdır. İbn-i Mes'ûd: daha sorsaydım Peygamber cevap verecekti, demekte efdal-i a'mâlin bunlara munhasır olmadığına işâret etmiştir. Tertîb husûsunda da İbn-i Mes'ûd'un suâli müessir olmuştur.

2) İbn-i Abbâs *radiya'llāhu anhümâ*'dan da Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem: (Mekke'nin fethinden sonra Medîne'ye hicret artık vâcip değildir. Yalnız cihad ile eyi niyyet vardır. Binâenaleyh devlet reisi tarafından gazâya çağrıldığınızda hemen icâbet edip çıkınız!)* buyurduğu rivâyet edilmiştir.

Resûlullāh Mekke'den Medîne'ye hicret ettikten sonra Mekke'nin fethine kadar, müslümanların zaifleri müstesnâ olmak üzere, kudretli olanların hicret ederek dinlerini sıyânet etmeleri vâcib idi. Mekke'nin fethi üzerine bu vücub ve hâlis niyetle hicrete terettüb eden sevab mürtefi' olmuştur. Yalnız küfür diyârında bulunup da dînini izhâr ve vâcibât-ı dîniyesini îfâ edemiyen müslümanların İslâm illerine hicret etmeleri bilittifak vâcibdir. Niyet-i hâlisa ile cihâdın vücûbu ebedî bâkîdir.

* * *

1177. عَنْ أَبِي سَعِيدٍ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قِيلَ يَا رَسُولَ ٱللّٰهِ أَىُّ ٱلنَّاسِ أَفْضَلُ فَقَالَ رَسُولُ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ مُؤْمِنٌ يُجَاهِدُ فِي سَبِيلِ ٱللّٰهِ بِنَفْسِهِ وَ مَالِهِ قَالُوا ثُمَّ مَنْ قَالَ مُؤْمِنٌ فِي شِعْبٍ مِنَ ٱلشِّعَابِ يَتَّقِي ٱللّٰهَ وَ يَدَعُ ٱلنَّاسَ مِنْ شَرِّهِ.

TERCEMESİ

Ebû Saîd (-i Hudrî) *radiya'llāhu anh*'ten şöyle dediği rivâyet olunmuştur: (Bir kere Resûlullāh'a):

— Yâ Resûla'llāh! İnsanların hangisi efdaldir? diye soruldu da Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem:*

— Caniyle, maliyle Allah yolunda cenk eden mü'min, buyurdu.

— Sonra kim? diye sordular. Resûlullāh:

— (O da) vâdîlerden bir vâdîde (ihtiyâr-ı uzlet eden) mü'mindir ki, o, Allah'dan korkar da insanları, şerrinden rahat bırakır, buyurdu.

ÎZÂHI

Buhârî bu hadîsin bâbında unvan olarak: (İnsanların efdali Allah yolunda caniyle, maliyle cihad eden mü'mindir) dedikten sonra (Sâf) sûresinin şu meâldeki üç âyetini zikr ediyor: "*Ey îmân edenler! Size ben, sizi çok elemli bir azabdan kurtaran bir kazanç yolu göstereyim mı? Siz Allāh'a ve O'nun Peygamberine îmân ediniz. Ve Allah yolunda mallarınızla, canlarınızla mücâhede ediniz!* —Ki, sizin bu cihad ve îmânınız, bilmiş olsanız sizin için çok hayırlıdır— *tâ ki, Allah sizin hisâbınıza günâhınızı yarlıgar, ve sizi içinden ırmaklar akan cennetlere*

ve (Cennet-i Adin'de) *güzel meskenlere kor. Cennetlere bu giriş, çok elemli azabdan büyük bir kurtuluştur*"[1].

Bu mevzûda Müslim'in de Ebû Hüreyre'den ayni sûretle bir rivâyeti vardır. Ebû Saîd ve Ebû Hüreyre hadîslerinin ikinci fıkrasında bildirilen münzevî hayat hakkındaki Peygamber'in teblîği bir hakîkat telâkkî edilerek cemiyetten ayrı dağ başında yaşamak matlûb olduğu zannedilmemelidir. Çünkü her mü'minin medenî birlikten ayrılarak bedevî bir hayat ihtiyâr etmesi fevzâyı mûcip bir infirad hareketidir ki, İslâm ictimâiyâtına tamâmiyle aykırıdır. Binâenaleyh hadîslerdeki: (*bir vâdîde ihtiyâr-ı uzlet*) ta'bîri, umûmî ahlâkın bozulduğu zamanlarda İslâmî umdeleri sıyâneten kendi evinde veya mesâî hayâtında münzevî bir yaşamak tarzı ihtiyâr edilmesinin hayırlı olduğunu temsilden ibârettir. Ve matlûb olan, halkın dedikodusundan ictinâb ederek mü'minin kendi bucağında İslâmî fazîletler dâiresinde yaşamasıdır. Bu halde dahi din ve devletin himâyesi nâmına ictimâî tesânüdün en bâriz tezâhürü olan Cihâda iştirâk edilmesinin en bedîî bir üslûb ile emrolunması da hadîste istihdâf edilen gâyenin bir fevzâ değil bir inzivâ olduğunu pek açık olarak gösterir.

Nevevî fitneden selâmet me'mûl olmak şartiyle halk ile ihtilâtın inzivâdan efdal olduğunda ulemânın cumhûru ittifâk etmiştir, diyor. Cumhûrun bu nokta-i nazarına Resûl-i Ekrem'in şu kavl-i şerîfi de delâlet etmektedir: halk arasına girip onunla kaynaşan ve onların ezâsına sabreden mü'min, halk ile düşüp halkmayan ve cemiyetin teklîf ettiği vazîfelerin ağırlığına tahammül etmeyen mü'minden ecir ve sevab cihetiyle daha büyüktür, daha kazançlıdır[2].

---

[1] يا ايها الذين آمنوا هل ادلكم على تجارة تنجيكم من عذاب اليم. تؤمنون بالله و رسوله و تجاهدون* باموالكم و انفسكم، ذلكم خير لكم ان كنتم تعلمون، يغفرلكم ذنوبكم و يدخلكم جنات تجرى من تحتها الانهار و مساكن طيبة فى جنات عدن، ذلك الفوز العظيم [سورة صف: آية ١٠، ١١، ١٢]

* TENBÎH Yukarıdaki (تؤمنون بالله و رسوله و تجاهدون) nazm-ı şerîfi, haber sîgasiyle vârid olmuş emirdir. Cevâbı da (يغفر لكم...) kavlidir. Bu cihetle (تؤمنون و تجاهدون) kelimelerini hakîkî medlûlleri olan Emir sûretinde terceme ettik.

[2] روى الترمذى فى ابواب الزهد و ابن ماجه : المؤمن الذى يخالط الناس و يصبر على اذاهم اعظم اجرا من المؤمن الذى لا يخالط الناس و لا يصبر على اذاهم [عمدة القارى].

1178. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ قَالَ مَثَلُ الْمُجَاهِدِ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ وَ اللّٰهُ أَعْلَمُ بِمَنْ يُجَاهِدُ فِي سَبِيلِهِ كَمَثَلِ الصَّائِمِ الْقَائِمِ وَ تَوَكَّلَ اللّٰهُ لِلْمُجَاهِدِ فِي سَبِيلِهِ بِأَنْ يَتَوَفَّاهُ أَنْ يُدْخِلَهُ الْجَنَّةَ أَوْ يَرْجِعَهُ سَالِمًا مَعَ أَجْرٍ أَوْ غَنِيمَةٍ .

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den, Resûlullāh *sala'l-lāhu alyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu işittim, dediği rivâyet edilmiştir: Allah yolunda (harb eden) mücâhidin benzeri — Allah, kendi yolunda cihâd eden kimse (de ki gāye) yi çok iyi bilir ya — (gündüz) oruç tutan ve (gece) namaz kılan (mü'min) in meselidir. Allah, kendi yolunda döğüşen mücâhid için ya onun şehâdeti sûretiyle onu (sorgusuz derhal) Cennet'e koymağı, yâhut mücâhidi sevabla veya ganîmetle berâber sâlimen (meskenine) dönmesini deruhde etti.

İZÂHI

Bu hadîsi Nesâî de Cihad bahsinde tahrîc etmiştir. Tercememizde geyme içine aldığımız – Allah kendi yolunda cihad eden kimsenin maksadını çok iyi bilir – fıkrası bir cümle-i mu'tarızadır. Bununla murâd, mücâhidin Allah adını i'lâ gibi hâlis bir niyetle mi? Yoksa mal tamâı gibi fâsid bir arzu ile mi? Gazâ meydanına atıldığının Allah yanında ma'lûm olduğunu beyandan ibârettir.

Ahmed İbn-i Hanbel'in *Müsned*'inde sâim kelimesi nehâr ile, kāim kelimesi de gece ile mukayyed olarak rivâyet edilmiş bulunduğundan, bunları tercemede kavs içinde gösterdik.

Mücâhidin oruçluya teşbih buyrulmasında vech-i şebeh, her ikisinde de nefsi imsâk bulunmasıdır. Nasıl oyuçlu yemekten, içmek-

ten, cinsî münâsebetten nefsini imsâk ederse, mücâhid de düşmana saldırırken düşmanın savletinden kendini esirger. Oruçlunun kalbi her zaman Allāh ile meşgūl olup nâil-i mesûbât olduğu gibi mücâhidin de her zamânı ecir ve sevâbı müstelzim hâlis ibâdettir. Tevbe Sûresi'nin bir âyetinde meâlen: "*Allah yolunda mücâhidlerin ne bir susuzluk, ne bir yorgunluk, ne bir açlık çekmeleri, ne de kâfirleri gayza getirecek bir mevkii çiğnemeleri, ne de düşmandan bir muvaffakıyete nâil olmaları olamaz ki, mukābilinde kendileri için mutlak bir hâlis amel yazılmış bulunmasın, çünkü Allah muhsinlerin ecrini zâyi' etmez*"[1].

Hadîsin son fıkrasında Allah yolunda cihâd eden mücâhid için şöyle bir ilâhî kefâlet haber veriliyor : mücâhid gazâ meydanında şehîd olursa, Allāh'ın inâyeti ile hisabsız, azabsız, derhal Cennet'e gideceği, mücâhid şehid düşmez de sâlim evine dönerse, eli boş değil, ya ecir ve sevâb ile, yâhud da hem sevab ve hem ganîmetle birlikte döneceği vaad edilmiş bulunuyor. Binâenaleyh sâlimen evine dönen gāzî, her halde ecir ve sevâba nâil olacaktır. İğtinâm edilmiş bir mal varsa, sevab ile berâber ganîmete de nâil olacaktır, demek olur.

***

1179. وَ عَنْهُ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ
عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ مَنْ اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَ رَسُولِهِ وَ أَقَامَ الصَّلٰوةَ وَ صَامَ
رَمَضَانَ كَانَ حَقًّا عَلَى اللّٰهِ أَنْ يُدْخِلَهُ الْجَنَّةَ جَاهَدَ فِي سَبِيلِ
اللّٰهِ أَوْ جَلَسَ فِي أَرْضِهِ الَّتِي وُلِدَ فِيهَا قَالُوا يَا رَسُولَ اللّٰهِ
أَفَلَا نُبَشِّرُ النَّاسَ قَالَ إِنَّ فِي الْجَنَّةِ مِائَةَ دَرَجَةٍ أَعَدَّهَا اللّٰهُ تَعَالَى
لِلْمُجَاهِدِينَ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ مَا بَيْنَ الدَّرَجَتَيْنِ كَمَا بَيْنَ السَّمَاءِ

---

1 ذلك بانهم لا يصيبهم ظمأ و لا نصب و لا مخمصة الى قوله الا كتب لهم به عمل صالح ان الله لا يضيع اجر المحسنين [سورة التوبة: آيت ١٢٠].

وَ الْأَرْضِ فَإِذَا سَأَلْتُمُ اللّٰهَ فَاسْأَلُوهُ الْفِرْدَوْسَ فَإِنَّهُ أَوْسَطُ
الْجَنَّةِ وَ أَعْلَى الْجَنَّةِ أُرَاهُ قَالَ وَ فَوْقَهُ عَرْشُ الرَّحْمٰنِ وَ مِنْهُ
تَفَجَّرُ أَنْهَارُ الْجَنَّةِ .

TERCEMESİ

Yine Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den şöyle dediği rivâyet edilmiştir: Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* buyurdu ki:

Her kim Allāh'a ve O'nun Resûlüne îmân eder de namaz kılar ve Ramazan'da oruç tutarsa, onu Cennet'e koymak Allah üzerine (sanki) bir hak olur. O kimse ister Allah yolunda cihâd etsin, isterse içinde doğduğu toprağında, (evinde) otursun. Bunun üzerine Ashâb:

Yâ Resûla'llāh! (Bu haberi) halka müjdelemez miyiz? demişlerdi. Resûl-i Ekrem (şöyle) söyle (yerek istidrâk eyle) di:

— Cennet'te yüz derece vardır ki, Allah onları Allah yolunda cihâd eden mücâhidler için hazırlamıştır. İki derece arasındaki mesâfe, gökle yer arasındaki mesâfe gibidir. Siz Allah'dan (Cennet) istemek dilediğinizde Ondan Firdevs'i isteyin!. O, Cennet'in efdalidir ve Cennet'in en yücesidir. Râvî diyor ki[1]: Öyle zannediyorum ki, (Şeyhim Füleyh):

---

[1] Bu râvî Yahyâ İbn-i Sâlih'tir, Buhârî'nin şeyhidir. Buhârî bu hadîsi ondan rivâyet etmiştir. Yahyâ da Füleyh'den rivâyet etmiştir. Müşârün-ileyh Yahyâ bu hadîsi üstâdı Füleyh'den alırken üstâdın: "*Firdevs'in üstünde Arş-ı Rahmân vardır*" deyip demediğini kat'iyyetle hatırlayamadığından, Zan edersem, diye şek ile rivâyet etmiştir.

Yahyâ İbn-i Sâlih, Ebû Zekeriyyâ Şâmî'dir, Hanefî imamlarındandır. İmam Ebû Hanîfe'nin ashâbından ma'duddur.

"*Firdevs'in üstünde Arş-ı Rahmân vardır*" demişti. Cennet'in ırmakları da Firdevs'ten akar.

İZÂHI

Hadîsteki: "*Cennet'e koymak Allah üzerine bir hak olur*" ta'bîri vücûb ifâde etmekte olup halbuki Allāh üzerine hiç bir emri îfâ vâcip olmadığından Şârih Kirmânî'den mülhem olarak tercememizde (sanki) kelimesiyle teşbîhe mahmûl olduğuna işâret ettik.

Hadîste en ziyâde îzâha değer bir nokta varsa, o da Cennet'e dâhil olmak için cihad etmekle etmemek müsâvî addedilmesidir. Nasıl ki, bunu Resûl-i Ekrem'den duyan Ashâb, bir istibşâr addederek —çünkü bu sûrette cihad meşakkati sukūt ediyordu— yâ Resûla'llāh, bunu halka müjdeleyelim mi? diye istifsâr etmişlerdi. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem derhal: Cennet'te şöyle şöyle derece vardır, diye istidrâk buyurmuşlardır ki, edebiyat lisânında hakîmâne ve en mergūb bir üslûbdur. Evet, Resûlullāh'dan istidrâk-i kelâm ederek: Cennet'e îmân ile gidileceğini müjdeliyor. Fakat bununla iktifâ etmeyip bunun üzerine şehid derecelerine dâir diğer bir beşâret ziyâde ediyor. Hattâ Firdevs ile üçüncü bir müjde daha ilâve buyuruyor.

Hadîste: bunu halka müjdeliyelim mi? diye Resûl-i Ekrem'den soran Sahâbî'nin Muâz İbn-i Cebel olduğu Tirmizî'nin rivâyet tarîkında görülüyor. Taberânî'nin rivâyetinde de Ebü'd-Derdâ' olduğu bildirilmiştir.

***

1180. عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ قَالَ لَغَدْوَةٌ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ أَوْ رَوْحَةٌ خَيْرٌ مِنَ الدُّنْيَا وَ مَا فِيهَا .

TERCEMESİ

Enes İbn-i Mâlik *radiya'llahu anh*'den Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğu rivâyet olunmuştur: Sa-

bahleyin veya akşamleyin her hangi bir zamanda Allah yolunda bir kere (cihad için) yürüyüş, hiç şüphesiz dünyâdan ve dünyâdaki şeylerin hepsinden hayırlıdır.

Î Z Â H I

Gadve, sabah erkenden zevâle kadar geçen müddetin her hangi bir ânında bir kere yola çıkmağa, yürümeğe, gitmeğe, denirse de şârihler "*hurûc*" ile tefsîri iltizâm ettiklerinden "*çıkış*" diye terceme etmek hatıra gelir. *Revha* da zevalden gurûba kadar devâm eden müddetin her hangi zamânında çıkış demek olur. Fakat "*yola çıkış*" usulce hâs bir ta'bîridir, "*Seyr* = *yürüyüş*" daha "*âm*"dır. Çıkmağa, gitmeğe de şümûlü vardır. Peygamber'in dileği de sabah, akşam her hangi bir askerî hareket ve meşiyet olsa gerektir. Tevbe Sûresi'nde : (و لا يطئون موطئاً يغيظ الكفار) denildiğine göre, kâfirleri sinirlendirecek her hangi bir yerde yürüyüp çiğnemeleri de sevâbı mûcib bir ibâdettir. Aşağıda 1199 numara ile tercemesi gelecek olan Enes hadîsinde dağda, ovada askerin hareketi sevâbı mûcib olduğu bildiriliyor. Sonra askerî terbiyenin en umdesi olan sabah, akşam tâlimleri bu sıradaki askerin bütün seyr ve hareketleri de "*yürüyüş*" ta'bîrinde dâhil bulunur. Bu cihetle biz (gadve), (revha) ta'birlerini: sabahleyin ve akşamleyin yürüyüş, diye Türkçemize çevirdik.

***

1181. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ عَنِ ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ قَالَ لَقَابُ قَوْسٍ فِي ٱلْجَنَّةِ خَيْرٌ مِمَّا تَطْلُعُ عَلَيْهِ ٱلشَّمْسُ وَ تَغْرُبُ وَ قَالَ لَغَدْوَةٌ أَوْ رَوْحَةٌ فِي سَبِيلِ ٱللّٰهِ خَيْرٌ مِمَّا تَطْلُعُ عَلَيْهِ ٱلشَّمْسُ وَ تَغْرُبُ .

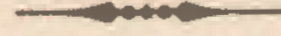
TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llâhu anh*'den Nebî *salla'llâhu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğu rivâyet edilmiştir:

Cennet'te bir arşın kadar (az) bir yer (âlemde) üzerine güneş doğup batan şeylerin hepsinden muhakkak hayırlıdır. Yine Resûlullâh: "Sabahleyin veya akşamleyin her hangi bir zamanda Allah yolunda (cihâda çıkıp) yürüyüş, üzerine güneş doğup batan şeylerin hepsinden her vechile hayırlıdır". buyurmuştur.

ÎZÂHI

Kāb-i kavs ta'bîrindeki Kavs, yay ma'nâsınadır. Kāb da burada mikdar ve arşın ma'nâsınadır. Bâzı lûgat âlimleri Kāb, yayın kabzasiyle "*Kûşe-i keman*" diye müteâref olup yayın iki başlarında olan eğri bir yerinin arasına ıtlāk etmişlerdir. Arab edebiyâtında Siye denilmekle meşhurdur. Bu i'tibâr ile her yayın kabzasının iki tarafında iki kābı vardır. Bâzıları da kiriş ile yay arasındaki mesâfeye demişlerdir. Bunların hepsiyle hadîste matlûb olan ma'nâ: Cennet'te az mikdar yerin efdal olduğudur.

أَلْحُورُ ٱلْعِينُ وَ صِفَتُهُنَّ

HÛR-İ ÎYN VE ONLARIN SIFATLARI BÂBI

1182. عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ عَنِ ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ قَالَ لَوْ أَنَّ ٱمْرَأَةً مِنْ أَهْلِ ٱلْجَنَّةِ اطَّلَعَتْ إِلَى أَهْلِ ٱلْأَرْضِ لَأَضَاءَتْ مَا بَيْنَهُمَا وَ لَمَلَأَتْهُ رِيحاً وَ لَنَصِيفُهَا عَلَى رَأْسِهَا خَيْرٌ مِنَ ٱلدُّنْيَا وَ مَا فِيهَا .

TERCEMESİ

Enes İbn-i Mâlik *radiya'llāhu anh*'den Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğu rivâyet olunmuştur:

Cennet hûrilerinden bir kadın yer halkına baksa hiç şüphesiz o, Cennet'le yer arasındaki fezâyı aydınlatır. Ve orayı bir güzel koku doldurur. Yine muhakkatır ki, o kadının baş örtüsü, dünyâdan ve dünyâdaki her şeyden değerlidir.

İZÂHI

El-Hûrü'l-Îyn, kara gözlü kadınlar demek olup Kur'ân diliyle mü'minlerin ve gāzîlerin Cennet'teki kadınlarına verilmiş bir mefharet unvânı olduğunu aşağıda göreceğiz. Kur'ân'ın Cennet kadınlarına verdiği bu câzib unvan, müteaddit hadîslerde de zikredilmiştir.

El-Hûrü'l-Îyn, terkîbinde *hûr* lâfzı cemi'dir. Müfredi "*Havrâ*"dır. Ve kara gözlü kadınlara denilmiştir. *Îyn* lâfzı da cemi'dir, müfredi

"*Aynâ*"dır. Bu da geniş gözlü kadına ıtlāk edilmiştir. Buhârî *Sahîh*'inde bu bâbın unvânında Hûr-i Îyn'in sıfatını bu lûgavî medlûliyle şöyle tavsîf ediyor: hûrîler o kadar câzip bir güzelliğe mâlîktirler ki, insan onlara bir göz atmakla hayret içinde kalır; gözlerinin beyazı son derece beyaz, siyahı da son derece siyahtır.

Hakîkaten gözün akı ak, karası kara olmak göz güzelliğinin en müstesnâ bir vasfıdır. Bâzı lûgat âlimleri de hûr-i îyn âhû gözü gibi bütün gözün siyah olmasına ıtlākını iddia etmişlerdir. Fakat bu ıtlak, lûgavî bir hakîkat değildir. Çünkü bütün gözün siyah olması insan gözünün değil, Âhû gözünün husûsî bir sıfatıdır. Bâzı şiirlerde son derece siyah gözlü kadınlar için isti'mâli ise istiâre tarîkıyledir.

Buhârî bu unvânında Duhân Sûresi'nin 52, 53, 54 üncü âyetlerine de işâret etmiştir ki, Cenâb-ı Hakk'ın kıyâmet gününde mücâhidlere cennetler, ırmaklar, ipekli giyecekler ikrâm edeceği ve aynı zamanda Cennet hûrîlerini nikâh edip çiftleştireceği vaadinden ibârettir.

* * *

1183. وَ عَنْهُ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ بَعَثَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ
عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ أَقْوَامًا مِنْ بَنِي سُلَيْمٍ إِلَى بَنِي عَامِرٍ فِي سَبْعِينَ
فَلَمَّا قَدِمُوا قَالَ لَهُمْ خَالِي أَتَقَدَّمُكُمْ فَإِنْ أَمَّنُونِي حَتَّى أُبَلِّغَهُمْ
عَنْ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ وَ إِلَّا كُنْتُمْ مِنِّي قَرِيبًا
فَتَقَدَّمَ فَأَمَّنُوهُ فَبَيْنَمَا يُحَدِّثُهُمْ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ
سَلَّمَ إِذْ أَوْمَؤُا إِلَى رَجُلٍ مِنْهُمْ فَطَعَنَهُ بِرُمْحٍ فَأَنْفَذَهُ فَقَالَ
اللّٰهُ أَكْبَرُ فُزْتُ وَ رَبِّ الْكَعْبَةِ ثُمَّ مَالُوا عَلَى بَقِيَّةِ أَصْحَابِهِ
فَقَتَلُوهُمْ إِلَّا رَجُلًا أَعْرَجَ صَعِدَ الْجَبَلَ فَأَخْبَرَ جِبْرِيلُ عَلَيْهِ

اَلسَّلَامُ اَلنَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ أَنَّهُمْ قَدْ لَقُوا رَبَّهُمْ
فَرَضِيَ عَنْهُمْ وَ أَرْضَاهُمْ فَكُنَّا نَقْرَأُ أَنْ بَلِّغُوا قَوْمَنَا أَنْ قَدْ
لَقِينَا رَبَّنَا فَرَضِيَ عَنَّا وَ أَرْضَانَا ثُمَّ نُسِخَ بَعْدُ فَدَعَا عَلَيْهِمْ
أَرْبَعِينَ صَبَاحاً عَلَى رِعْلٍ وَ ذَكْوَانَ وَ بَنِي لِحْيَانَ وَ بَنِي
عُصَيَّةَ اَلَّذِينَ عَصَوُا اللّٰهَ وَ رَسُولَهُ .

Tercemesi

Yine Enes *radiya'llâhu anh*'ten gelen rivâyete göre, şöyle demiştir: Nebî *salla'llâhu aleyhi ve sellem* (bir da'vet üzerine Kur'ân bilenlerden) yetmiş kişiyi Âmir oğullarına ve Süleym oğullarından bâzı soylara (irşad ve din öğretmek için) göndermişti. Bunlar (Meûne kuyusuna) vardıklarında dayım (Harâm İbn-i Milhân) arkadaşlarına:

— Sizden önce ben (Süleym oğullarına) varayım da eğer onlar bana Resûlullāh *salla'llâhu aleyhi ve sellem*'den (aldığımız emri) kendilerine tebliğ edinceye kadar aman verirlerse (ne âlâ), vermezler (de ihânet ederler) se (zâten) siz de (benden uzakta değil) bana yakın bulunuyorsunuz, dedi, ve ilerledi. Süleym oğulları (ibtidâ) dayıma aman verdiler. O da Nebî *salla'llâhu aleyhi ve sellem*'den (aldığı emirleri) tebliğ ettiği sırada onlar ansızın aralarından (Âmir İbn-i Tufeyl denilen) bir kimseye işâret ettiler. O da dayımı (arkasından şiddetle) mızrakladı. Bir halde ki, mızrağı göğsünden çıkardı. Bu ölüm darbesi üzerine Harâm (göğsünden fışkıran kanlara ellerini bulayıp yüzüne ve başına sürerek):

— Allah büyüktür, Kâ'be'nin sâhibine yemîn ederim ki, ben (şahâdet rütbesi) kazandım, diye haykırdı. Sonra (bu

gaddar) Süleym oğulları dayımın geri kalan arkadaşlarına döndüler. Dağa kaçan (Kâ'b İbn-i Zeyd denilen) aksak bir kişiden başka onları da öldürdüler. Şimdi Cibrîl *aleyhi's-selâm* (bu fâciayı) Nebî *salla'llahu aleyhi ve sellem*'e:

— Seriyyedeki bütün Ashâbın Rablarına kavuştular. Allah onlardan râzı oldu, onları da mumnûn etti. diye bildirdi. O zamanlar biz, (Cibrîl'in Peygamberimize vâkı' olan) bu (vahyi) ni (Kur'ân olarak):

— Biz (şehitler) i (Peygamberimize ve) kavmimize haber veriniz: biz, Rabbimize kavuştuk, O bizden râzı oldu, bizi de hoşnûd etti, diye okurduk. Bir zaman sonra (tilâveti) nesh olundu. Bu (fâcia) nın üzerine Resûlullāh, Allāh'a ve O'nun Resûlüne isyân eden şu Ri'l, Zekvân, Lihyân oğulları ve Usayye oğulları üzerine kırk sabah (la'netle karışık) dûa etti.

İZÂHI

Tercememizde kavis içinde gösterilen ziyâdeler, bu hadîsin Megāzî bahsindeki mufassal ve muhtasar birtakım rivâyet tariklerinden alınmış ve pek dar olan ve bâzı noktaları şârihleri tereddüde düşüren yukarıdaki metin îzâh edilmiştir. Binâenaleyh bu ziyâdeler de asıl metnin tercemesi derecesinde sıhhat ve kuvveti hâizdirler. İslâm târihinde (Bi'r-i Meûne) vak'ası diye anılan bu fâcia Resûlullāh'ın Hicretinin dördüncü yılı Safer'inde vukū' bulmuştur. Resûlullāh Uhud vak'asından sonra Şavval'in bakıyyesiyle Zilka'de'yi, Zilhicce'yi, Muharrem'i geçirmiş ve Safer ayının iptidâsında (Bi'r-i Meûne) seriyyesini techîz etmiştir.

İbn-i Hişâm *Siyret*'inde bu seriyenin niçin gönderildiğini şöyle îzâh ediyor : Âmir oğullarının reisi Ebû Berâ' Âmir İbn-i Mâlik bir ara Medîne'ye gelerek Resûl-i Ekrem'i ziyâret etmişti. Bu mülâkat sırasında Resûlullāh Âmir'e müslüman olmasını teklîf etmiş ise de o, İslâm'ı açıkça kabûl etmemekle berâber İslâm'a meyletmekten uzak da kalmamıştır. Nasıl ki :

— Yâ Muhammed! Necid halkına Ashâb'ından bir hey'et gönderir de İslâm'a da'vet edersen mühim bir kuvvet olan bu kalabalık kavmin da'vetine icâbet edeceğini umarım, demişti. Resûl-i Ekrem'in:

— Necidlilerin Ashâbıma kötü muâmele etmelerinden korkarım! buyurmalarına karşı da :

— Ben onları ahd-ü emânıma alırım, sakın çekinme gönder, halkı emrine da'vet etsinler, demiştir. Bu te'mînât üzerine Resûlullāh Necd'e din ta'lîm için Münzir İbn-i Amr'ın riyâseti altında o zaman Kurrâ denilen ma'lûmât sâhibi Ashab'dan kırk kişilik bir heyet gönderdi. (Bunun yetmiş kişi olduğunu Buhârî'nin rivâyetinde gördük. Müslim'in rivâyeti de yetmiştir). Bu heyet yollandılar. Nihâyet (Bi'r-i Meûne) denilen bir kuyu başına indiler ki, burası Âmir oğullarının yurdiyle Süleym oğulları diyârının ortasındadır.

Meûne kuyusuna varınca Harâm İbn-i Milhân'ı Peygamber Efendimiz'in mektûbiyle Âmir İbn-i Tufeyl'e gönderdiler. Çünkü o günlerde Âmir oğullarının reisi Ebû Berâ' vefât etmişti. Bu cihetle İbn-i Milhân Resûl-i Ekrem'in mektûbunu Ebû Berâ'ın kardeşi oğlu Âmir İbn-i Tufeyl'e verdi. Bu küstah herif mektûba bakmıyarak Harâm İbn-i Milhân'ı öldürdü. Sonra Seriyye halkını tamâmen mızraklamak için kendi kavmi olan Âmir oğullarını imdâda çağırdı ise de onlar : biz Ebû Berâ'ın ahdini bozmayız. Onun müslümanlarla ahdi vardır, diye icâbet etmediler. Bunun üzerine İbn-i Tufeyl Süleym oğullarına mensub Usayye, Ri'l, Zekvân, Lihyân şerirlerini yardıma çağırdı. Bunlar icâbet ederek Ashâb-ı Kirâm üzerine baskın ettiler. Ve bütün Seriyye halkını develeri üzerinde oldukları halde kuşattılar. Artık mukābeleden başka bir çâre göremiyen Ashab, kılıçlarına sarıldılar. Hepsi de şehid düşünceye kadar çarpıştılar. (*Rahmetu'llāhi aleyhim*). Yalnız Kâ'b İbn-i Zeyd kurtulmuş, o da Handek gazâsında şehîd düşmüştür. [*Siyret-i İbn-i Hişâm:* C. 3, S. 293, 294, Mısır tab'ı 1355 H. 1936 M.].

Bu hadîsi Buhârî felâket-zede olup da Allah yolunda vücûdundan kan fışkıran mücâhidin fazîleti hakkında açtığı bir bâbında zikretmiştir. Bu fazîleti başta Harâm İbn-i Milhân olduğu halde alçak bir ihânetin kurbanları olan (Bi'r-i Maûne) şehidlerinin merdâne çarpışarak şehid olmalarından Allāh'ın râzı olup bunları da birtakım uhrevî mükâfât ile hoşnut ve râzı etmesinde görüyoruz.

Buhârî'nin bu hadîsten önce bir kaç rivâyeti daha vardır ki: bunlardan birisi Mûte harbinde baş kumandanlık ederek sırasiyle şehid düşen Zeyd İbn-i Hârise, Ca'fer Tayyâr, Abdullāh İbn-i Revâha'nın fâcia-i şehâdetlerini Resûl-i Ekrem'in Medîne'de minber üzerinde ağlıyarak Ashâb'a bildirmesine dâir Enes İbn-i Mâlik hadîsidir ki, terceme ve îzâhı bu eserimizin 4 üncü cildinin 391 - 394 (İkinci baskı: 309 - 311) üncü sahifelerinde geçmiştir. Oraya bakılsın!

* * *

1184. عَنْ جُنْدَبِ بْنِ سُفْيَانَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ كَانَ فِي بَعْضِ الْمَشَاهِدِ وَ قَدْ دَمِيَتْ إِصْبَعُهُ فَقَالَ

هَلْ أَنْتِ إِلَّا إِصْبَعٌ دَمِيتِ وَ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ مَا لَقِيتِ

TERCEMESİ

Cündeb İbn-i Süfyân *radiya'llāhu anh*'den rivâyet olunduğuna göre, Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* bâzı gazâlarda bulunmuştu da parmağı (yaralanıp) kanamıştı. Bunun üzerine Resûlullāh: (Parmağım!) Sen yalnız kanayan bir parmak değil misin?!. (Yoksa ne kırıldın, ne düştün). Bu kazâya da (boş değil,) Allah yolunda uğradın! buyurmuştur.

İZÂHI

Bâzı rivâyete göre, Peygamberimizin parmağı bu yarayı Uhud harbinde almıştı. Çokça ağrıyıp sızlamağa başlayınca istiâre sûretiyle parmağa hitâb ederek metindeki recezi söylemiş ve : parmağım uslu ol, sızlama! demek istemiştir. *Buhârî* şerhlerinde şöyle bir şüphe ortaya konularak: Peygamber'in bu hitâbesi bir şiirdir. Halbuki Kur'ân-ı Mübîn Peygamberimizden şâirlik vasfını nefyetmiştir, deniliyor. Sonra bir kaç türlü cevap veriliyorsa da bunlardan en kuvvet-

lisi Peygamberimizin bu beyti şiir kasdiyle değil, rast gele söylemiş olması sûretiyle verilen cevabdır. Beytin ittifâk-î sudûrunun en kuvvetli müeyyidesi de Uhud hezîmeti gibi en heyecanlı bir zamanda söylenmiş olmasıdır. Böyle kasidsiz söylenen mevzun sözlere örfte şiir denilmediği gibi söyleyene de şâir denilmez. İncelemeğe değer bir cihet de Peygamberimizin meşhûr :

Ene'n - Nebiyyü lâ kezib *Ene İbn-i Abdi'l - Muttalib*

Beytini de Huneyn'de ilk hamlede İslâm ordusu hezîmete uğradığı sırada söylemiş olması, ve: Ben Peygamberim!... Yalan yok!.., Ben Abdü'l-Muttalib'in oğluyum, sûretindeki ateşli hitâbesiyle bozulan orduyu nizâmına koymasıdır.

* * *

1185. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ قَالَ وَ الَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَا يُكْلَمُ أَحَدٌ فِي سَبِيلِ اللهِ وَ اللهُ أَعْلَمُ بِمَنْ يُكْلَمُ فِي سَبِيلِهِ إِلَّا جَاءَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَ جُرْحُهُ يَثْعَبُ دَماً اَللَّوْنُ لَوْنُ الدَّمِ وَ الرِّيحُ رِيحُ الْمِسْكِ.

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den Resûlullāh *salla'l-lāhu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğu rivâyet edilmiştir: Hayâtım elinde (kudretinde) olan Allāh'a yemîn ederim ki: Allah yolunda hiç bir kimse yaralanmaz — Allah kendi rızâsı uğrunda yaralanan kişiyi çok iyi bilir ya — ancak o şehid mücâhid, kıyâmet gününde (yaralı hey'etiyle) kanı, kan renginde (cerîhasından akarak), kokusu da misk kokusu (saçarak Arasat meydanına) gelir.

ÎZÂHI

Şehîdin Arasat meydanına şehâdeti zamânındaki hey'etiyle gelmesinin hikmeti, hayâtını Allah yolunda fedâ eden şehîdin şâhid-i

fazîleti dâimâ kendisiyle berâber bulunmasıdır. Şehid, Resûl-i Ekrem'in tavsif buyurduğu vechile kıyâmet gününde hey'et-i asliyesiyle berâber geleceği için şer'an kanlı elbîsesiyle defnolunur ve gasledilerek veya başka bir sûretle kendisinden şehid kanı izâle edilmez.

* * *

1186. عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِىَ ٱللّٰهُ عَنْهُ قَالَ غَابَ
عَمِّى أَنَسُ بْنُ ٱلنَّضْرِ رَضِىَ ٱللّٰهُ عَنْهُ عَنْ قِتَالِ بَدْرٍ فَقَالَ
يَا رَسُولَ ٱللّٰهِ غِبْتُ عَنْ أَوَّلِ قِتَالٍ قَاتَلْتَ ٱلْمُشْرِكِينَ لَئِنِ
ٱللّٰهُ أَشْهَدَنِى قِتَالَ ٱلْمُشْرِكِينَ لَيَرَيَنَّ ٱللّٰهُ مَا أَصْنَعُ فَلَمَّا كَانَ
يَوْمُ أُحُدٍ وَ ٱنْكَشَفَ ٱلْمُسْلِمُونَ قَالَ ٱللّٰهُمَّ إِنِّى أَعْتَذِرُ إِلَيْكَ
مِمَّا صَنَعَ هٰؤُلَاۤءِ يَعْنِى أَصْحَابَهُ وَ أَبْرَأُ إِلَيْكَ مِمَّا صَنَعَ هٰؤُلَاۤءِ
يَعْنِى ٱلْمُشْرِكِينَ ثُمَّ تَقَدَّمَ فَٱسْتَقْبَلَهُ سَعْدُ بْنُ مُعَاذٍ فَقَالَ يَا
سَعْدُ بْنَ مُعَاذٍ ٱلْجَنَّةُ وَ رَبِّ ٱلنَّضْرِ إِنِّى أَجِدُ رِيحَهَا مِنْ دُونِ
أُحُدٍ قَالَ سَعْدٌ فَمَا ٱسْتَطَعْتُ يَا رَسُولَ ٱللّٰهِ مَا صَنَعَ قَالَ
أَنَسٌ فَوَجَدْنَا بِهِ بِضْعاً وَ ثَمَانِينَ ضَرْبَةً بِٱلسَّيْفِ أَوْ طَعْنَةً
بِرُمْحٍ أَوْ رَمْيَةً بِسَهْمٍ وَ وَجَدْنَاهُ قَدْ قُتِلَ وَ قَدْ مَثَّلَ بِهِ
ٱلْمُشْرِكُونَ فَمَا عَرَفَهُ أَحَدٌ إِلَّا أُخْتُهُ بِبَنَانِهِ قَالَ أَنَسٌ كُنَّا
نَرَى أَوْ نَظُنُّ أَنَّ هٰذِهِ ٱلْاٰيَةَ نَزَلَتْ فِيهِ وَ فِى أَشْبَاهِهِ مِنَ

الْمُؤْمِنِينَ رِجَالٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللّٰهَ عَلَيْهِ إِلَى اٰخِرِ الْآيَةِ
وَ قَالَ إِنَّ أُخْتَهُ وَ هِيَ الَّتِي تُسَمَّى الرُّبَيِّعَ كَسَرَتْ ثَنِيَّةَ امْرَأَةٍ
فَأَمَرَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ بِالْقِصَاصِ فَقَالَ أَنَسٌ
يَا رَسُولَ اللّٰهِ وَ الَّذِي بَعَثَكَ بِالْحَقِّ لَا تُكْسَرُ ثَنِيَّتُهَا فَرَضُوا
بِالْأَرْشِ وَ تَرَكُوا الْقِصَاصَ فَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ
وَ سَلَّمَ إِنَّ مِنْ عِبَادِ اللّٰهِ مَنْ لَوْ أَقْسَمَ عَلَى اللّٰهِ لَأَبَرَّهُ .

TERCEMESİ

Enes İbn-i Mâlik *radiya'llāhu anh*'den gelen rivâyete göre, müşârün-ileyh demiştir ki: amucam Enes İbn-i Nadr *radiya'llāhu anh* Bedir harbinden uzakta bulunmuştu da: yâ Resûla'llāh! Müşriklerle muhârebe ettiğin ilk gazâdan uzakta bulundum. Eğer Allah beni müşriklerle harb (meydanı) nda hazır bulundurursa, oynayacağım (kahramanlık) oyunlarını Allah muhakkak (herkese) gösterecektir, demişti. Uhud günü hulûl edip de müslümanlar münhezim olunca İbn-i Nadr:

— Yâ Rab! Şunların yâni müslümanların irtikâb ettikleri bozgunculuktan dolayı Sana i'tizâr ederim. Şunların da yâni müşriklerin de (Resûlullāh'a karşı) irtikâb ettikleri cinâyetten Sana iltica eylerim, dedi. Sonra (müşriklere doğru) ilerledi. Bu sırada İbn-i Nadr'a Sa'd İbn-i Muâz rast geldi. Ona da:

— Ey Sa'd İbn-i Muâz; Cennet istiyorum!. Ve Nadr'ın Rabbına yemîn ederim ki: ben Cennet'in kokusunu Uhud'da buluyorum, dedi. Sa'd İbn-i Muâz (İbn-i Nadr'ın şehâmet menkabelerini hulâsa ederek Resûl-i Ekrem'e):

— Yâ Resûla'llâh! (İbn-i Nadr düşmanlara karşı öyle cihad etti ki) ben onun gösterdiği hârikalar (ı tasvîr) e muktedir değilim, dedi. Enes İbn-i Mâlik (Sa'd İbn-i Muâz'ı te'yîd ederek) demiştir ki: biz İbn-i Nadr'ı şehîd olarak bulduğumuzda onun bedeninde kılıç darbesi, mızrak vurması ve okla musâb olarak seksen bu kadar yara bulduk. Müşrikler bu mücâhide (burnunu, kulaklarını ve sâir a'zâsını birer birer kesmek sûretiyle) o kadar işkence etmişlerdi ki, bu (azîz) şehîdi hiç bir kimse tanıyamadı da yalnız kız kardeşi (halam) parmaklarının uciyle tanıyabildi. (Yine) Enes İbn-i Mâlik demiştir ki, zannedersem şu: (من المؤمنين رجال صدقوا ما عاهدوا الله عليه...) âyeti sonuna kadar[1] Enes İbn-i Nadr ile benzerleri hakkında nâzil olmuştur.

Yine Enes İbn-i Mâlik demiştir ki: İbn-i Nadr'ın kız kardeşi — ki o, Rübeyyi' adiyle anılır. (Bir kere) — bir kadının ön dişlerini kırmıştı da (onlar diyetini istemişlerdi, İbn-i Nadr da afivlerini dilemişti). Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* de kısas ile emretmişti. Bunun üzerine Enes İbn-i Nadr dedi ki:

— Yâ Resûla'llāh! Seni hak ile (müeyyed) peygamber gönderen Allāh'a yemîn ederim, (ve Allāh'ın inâyetinden umarak derim ki:) Rübeyyi'in dişi kırılmaz!. Hakîkaten

[1] Bu âyet-i kerîmenin tamâmının meâli şöyledir: "*Mü'minlerden bir kısım erler vardır ki, onlar Allāh'a verdikleri ahde bağlı kaldılar: onlardan kimi* (şehîd olarak) *ahdini ödedi, kimi de* (ödemeği) *bekliyor. Ve onlar* (ahidlerini) *hiç bir sûretle değiştirmediler*" (Ahzâb Sûresi: âyet 23.)

da'vâcılar en sonu diyete râzı olup kısası bıraktılar. Bunun üzerine Resûlullāh *sallaʼllāhu aleyhi ve sellem*:

— Allāh'ın kullarından öyle bir kişi vardır ki, o, Allāh'a yemîn etse, muhakkak Allah onun yemînini yerine getirir, buyurdu.

***

1187. عَنْ زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ قَالَ نَسَخْتُ ٱلصُّحُفَ فِي ٱلْمَصَاحِفِ فَفَقَدْتُ آيَةً مِنَ ٱلْأَحْزَابِ كُنْتُ أَسْمَعُ رَسُولَ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ يَقْرَأُ بِهَا فَلَمْ أَجِدْهَا إِلَّا مَعَ خُزَيْمَةَ ٱلْأَنْصَارِيِّ ٱلَّذِي جَعَلَ رَسُولُ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ شَهَادَتَهُ بِشَهَادَةِ رَجُلَيْنِ وَ هِيَ قَوْلُهُ مِنَ ٱلْمُؤْمِنِينَ رِجَالٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا ٱللّٰهَ عَلَيْهِ .

TERCEMESİ

Zeyd İbn-i Sâbit *radiyaʼllāhu anh*'den gelen rivâyete göre, şöyle demiştir: (Kur'ân'ı istinsâh ederken) ben, (Hafsa'nın yanındaki Kur'ân yazılı) sahifeleri (n sûretlerini) Mushaflara naklettim de Ahzâb (Sûresi'n) den bir ayeti — ki, Resûlullāh *sallaʼllahu aleyhi ve sellem*'den onu okuduğunu her zaman işittiğim halde — kaybetmiştim. Ve o âyeti (yazılı olarak) bulamamıştım; yalnız; Peygamberimiz'in; tek başına şahâdetini iki kimsenin şehâdetine denk tuttuğu Ensâr'dan Huzeyme'nin yanında buldum. (En sonu onu da hey'etin kârariyle Mushaf'taki sûresine koyduk). O âyet de Allāh'ın: [Mü'minlerden öyle erler vardır ki, onlar Allāh'a verdikleri ahde bağlı kaldılar] meâlindeki kavlidir.

İZÂHI

Buhârî bu hadîsi "*Cem'-i Kur'ân*"a[1] dâir açtığı bir bâbında da rivâyet etmiştir. Oradaki rivâyetinde: (فألحقناها في سورتها في المصحف = *En sonu o âyeti de Mushaf'taki sûresine kattık)* ziyâdesi bulunduğundan, çok lüzumlu olan bu ziyâdeyi tercememizde kavis içinde gösterdik. Bu Ahzâb âyeti Ebû Bekr'in hilâfeti zamânında Kur'ân cem' olunduğu sırada mı, yoksa Hazret-i Osman zamânında Kur'ân istinsâh edilirken mi? bulunup Mushaf'a konulmuştur. Her iki ciheti te'yîd eden haberler bulunmakla berâber birinciye dâir olan rivâyet, vehm addedilecek derecede zaif görülmüştür. Halîfe Osmân zamânında bulunup konulduğu Zeyd İbn-i Sâbit hadîsinin zâhirinden müstefâd olduğundan daha ziyâde bu rivâyet i'timâdı hâizdir. Bu mühimmeyi de tercememizde : (Kur'ân'ı istinsâh ederken) kaydiyle tercemede tebârüz ettirdik.

Kur'ân-ı Mübîn Ebû Bekr zamânında cem' edildiğinde muhâfaza için Peygamber'in kadınlarından Hafsa'ya tevdî edilmişti. Hazret-i Osman zamânında Mushaf-ı Şerîf nüshalarının çoğaltılmasına lüzum görüldüğünde Hafsa'dan bu orijinal nüsha alınarak ondan beş veya yedi Mushaf nüshası kopya edilmiştir. Bunu da tercemede gösterdik. Ebû Bekr zamânında Kur'ân toplanırken de iki âyet yine Hüzeyme'nin yanında bulunmuştu. Fakat bu iki âyet Ahzâb sûresine mensûb olmayıp Tevbe sûresi âyetlerindendir ve bu sûrenin son iki âyetidir.

Bu âyetlerin bu sûretle Mushaf'a konulması, sonraları şöyle bir tenkîde uğramış ve derin bir incelemeğe vesîle olmuştur : "*Kur'ân'ın birinci şartı Tevâtür*[2] *iken Zeyd İbn-i Sâbit yalnız Huzeyme'nin*

---

[1] Cem'-i Kur'ân, İslâmî ilimlerde bir ıstılâh olmuştur, husûsî medlûlü vardır ki: Kur'ân'ın Ashâb arasında dağınık bir halde bulunan âyetlerini ve sûrelerini sahifelerde, sonra bu sahifeleri de bir (*Mushaf*) dâhilinde toplamaktan ibârettir. Bu meşkûr hizmet de Ebû Bekr zamânında yine Zeyd İbn-i Sâbit tarafından îfâ edilmiştir [*Umdetü'l-Kârî:* C 9, S 303 Matbaa-i Âmire].

[2] Tevâtürün rivâyet âlimleri arasındaki mânâsını anlamak için bu eserin birinci cildindeki mukaddimenin (99) [İkinci baskı, 101] uncu sahifesinden i'tibâren bakınız!..

yanında bulduğu âyetleri nasıl olup da Mushaf'a koyabilmiş ve Kur'ân'dan sayabilmiştir?" deniliyor. Ve şöyle cevap veriliyor :

Tevâtür vardır, yoktur mes'elesi Peygamber'in Ashâbından sonraki devre âiddir. Tâbiî ve Etbâ-ı Tâbiî zamanlarına nisbetle tasavvur olunur. Ashâb'a gelince, onların Peygamber'den her hangi bir âyetin Kur'ân olduğunu işitince onun Kur'ânlığını kat'î olarak bilirlerdi.

Ahzâb ve Tevbe âyetlerinin Huzeyme gibi yüksek bir şahsiyeti hâiz Sahâbî'nin yanında bulunması ayrıca bir i'tibâr ve emniyet medârı olmuştur. Bunun için Zeyd İbn-i Sâbit bu hadîsinde Huzeyme'nin yalnız başına şehâdetini Resûlullâh'ın iki şâhidin şehâdetine muâdil ve müsâvî tuttuğunu bildirmiştir[1].

Bu Ahzâb ve Berâe âyetlerinin Kur'aniyetinin sıhhatinde Zeyd İbn-i Sâbit'in zâtî fazîleti ve ilmî kudret ve i'tibârı da hisâb edil-

---

[1] Bir kere Resûlullâh A'râbî Sevâ İbn-i Kays'ten bir at satın almıştı. Ve A'râbîye: gel de bedelini vereyim! diye yürümüştü. Resûlullâh gidiyordu. Fakat Bedevî daha bir yağlı müşteri bulurum ümîdiyle olsa gerektir ki, Peygamber'i tâkib etmiyor, ayağını sürüyordu. Nihâyet aradığını da buldu. Resûlullâh'ın akdinden haberi olmıyan bâzı kimseler fazla para vermişlerdi. Resûlullâh geri dönüp geldiğinde Bedevî: ben sana satmadım! diye bey'i inkâr etti ve: "*Sattımsa şâhid göster!*" demişti. Bu sırada oraya gelen Huzeyme, Resûlullâh'ın lehine şahâdet ederek Bedevînin atı sattığına kanâati bulunduğunu söylemiştir. Bunun üzerine Resûlullâh Huzeyme'ye :

— Bu alış verişte bulunmadığın halde hangi kanâatin seni bu şahâdete sevk etti, dediğinde Huzeyme :

— Yâ Resûla'llâh, ben seni, teblîğ ettiğin Semâvî haberle tasdîk etmiş bulunuyorum. Şu şahâdet de nedir ki? diye cevap vermiş. Resûlullâh Huzeyme'nin şehâdetini kabûl etmekle berâber :

— Her kimin lehinde veya aleyhinde Huzeyme şahâdet ederse, onun şehâdeti kâfîdir, buyurmuş. Ve onun münferiden şahâdetini iki kişinin şahâdetine müsâvî kılmıştır. [*Tabakât-i İbn-i Sa'd.* Hulâsaten : C 4, S 90, 91] ve [*Üsdü'l-Gâbe*].

melidir : 1) Zeyd, Resûlullāh'ın Medîne'deki hayâtı müddetince vahiy kâtibliği vazîfesini îfâ etmiştir, 2) Zeyd, Resûlullāh'ın sağlığında Kur'ân'ı ezberleyen Ashab'dan biridir. Übey İbn-i Kâ'b, Muâz İbn-i Cebel, Ebû Zeyd de o bahtiyar zümredendir, 3) Zeyd, Kur'ân'ı en düzgün okuyanlar arasında sayılır ki, Osman, Alî, Übey İbn-i Kâ'b, İbn-i Mes'ûd, Ebü'd-Derdâ', Ebû Mûse'l-Eş'arî de o cümledendir, 4) Zeyd, bu kurrâ-i kirâmın en çok muammer olanlarından olup İbn-i Abbâs gibi müfessirler kendisinden feyz almışlardır, 5) Tebûk günü Mâlik İbn-i Neccar oğullarının bayrağı Umâre İbn-i Hazm'in elinde iken Resûlullāh onun elinden alarak Zeyd'e vermiş ve : "*Zeyd Kur'ân'ı çok iyi bilir, Kur'ân mukaddemdir.*" buyurmuştur, 6) Zeyd, çok zekî idi. Resûlullāh'a Süryanca yazılmış mektuplar gelmeğe başlayınca Resûlullāh'ın emriyle en kısa bir zamanda Süryanca öğrenmiştir, 7) Zeyd'i, Hazret-i Ebû Bekr Kur'ân'ı cem'e me'mûr ettiğinde i'tizâr etmesi üzerine onun müstesnâ zekâsını, ilmî şahsiyetini, hakkında umûmun i'timâdını şu vecîzesinde hulâsa ederek: "*Ey Zeyd, sen âkıl, reşîd bir gençsin, seni biz, hiç bir kusur ile ithâm edemeyiz.*" demiştir. [*Buhârî* ve şerhleri, *İtkān, Üsdü'l-Gābe*].

Zeyd, bu üç âyeti yalnız kendi ictihad ve kanâatiyle de Mushaf'a koymuş değildir. O, riyâset ettiği ilmî bir şûrânın karâriyle hareket etmiştir ki, a'zâsı, Kur'ân ilmindeki ihtisaslariyle temeyyüz etmiş olan Abdullāh İbn-i Zübeyr, Saîd İbn-i Âs, Abdurrahmân İbn-i Hâris o şûrânın a'zâları ve üçü de Kureyş'ten bulunuyor [*Buhârî*].

En sonra bu şûrânın karârı usûlen hilâfet makāmının tasdîkına arz olunmuş ve neşredilen bir tebliğ ile bütün Ashâb'ın ma'lûmu olup sükûtî bir icmâ' mün'akid olmuştur. Bu îzâhımızın hâtimesinde bir hakîkati de ifâde etmek isteriz ki: Mushaf-ı Şerîf hâricinde Kur'ân olarak ne bir âyet, ne bir sûre kalmamıştır. Yukarıdaki deliller, bu hakîkate de zarûrî bir ilim ve ıttılâ' bahşeder. [*Fazâil-i Kur'ân*, İbn-i Kesîr].

1188. عَنِ الْبَرَاءِ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ أَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ
عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ رَجُلٌ مُقَنَّعٌ بِالْحَدِيدِ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللّٰهِ أُقَاتِلُ

وَ أُسْلِمُ قَالَ أَسْلِمْ ثُمَّ قَاتِلْ فَأَسْلَمَ ثُمَّ قَاتَلَ فَقُتِلَ فَقَالَ
رَسُولُ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ عَمِلَ قَلِيلًا وَ أُجِرَ كَثِيراً .

TERCEMESİ

Berâ' *radiya'llâhu anh*'in şöyle demiş olduğu rivâyet olunmuştur: (Uhud harbinde) Nebî *salla'llâhu aleyhi ve sellem*'e demir (zırh) ile yüzü örtülü bir kişi geldi de:

— Yâ Resûla'llâh! (Hemen) harb edeyim de (sonra) müslüman mı olayım? diye sordu. Resûlullâh:

— Müslüman ol, sonra harb et! buyurdu. O da hemen müslüman oldu. Sonra vuruştu. Nihâyet şehîd edildi. Bunun üzerine Resûlullâh *salla'llâhu aleyhi ve sellem:*

— Az işledi, fakat çok kazandı, buyurdu.

İZÂHI

Şârih İbn-i Hacer: "*Cihad ederek şehid düşen bu kahramânın adını bilmiyorum. Şu kadar ki, Müslim, bunun Ensâr'dan ve Nebît oğullarından olduğunu rivâyet etmiştir. Eğer Müslim'in bu rivâyeti olmasaydı bu mücâhid Eşhel oğullarından Amr İbn-i Sâbit'tir, demek de mümkün olurdu. Eşhel oğulları Ensâr'dan ve Evs kabîlesinden bir soy olduğu için Nebît oğullarından başkadır.*" diyor ve Amr İbn-i Sâbit'tir, diyen Şârih Kirmânî'ye ta'rîz ediyor.

Bu azîz şehîdin bu hâli garîbeler cümlesindendir: Çünkü o, Allâh'a bir kere olsun secde etmeden Cennet'e girmiştir. İbn-i İshâk'ın *Megāzî*'de sahîh bir isnâd ile tahrîcine göre, Ebû Hüreyre bu garîbeyi bir bilmece şekline sokarak: haydi bana bir kişi bildiriniz ki, o, bir kere olsun namaz kılmadan Cennet'e girmiş olsun? diye sorarmış; bilinemeyince de: hâ, o, Amr İbn-i Sâbit'tir, dermiş ve mübârek şehîdin hamâset menkabesini anlatırmış.

Resûlullâh'ın: iptidâ müslüman ol, sonra gazâ et! buyurmaları şehîdin şahâdet rütbesine ve bu sûretle Allâh'ın ihsân ve keremiyle bir saatte Cennet gibi ebedî bir saâdete erebilmesi onun İslâm câmiasına girmiş olmasına mütevakkıf olduğu hükmünü iş'âr eder.

Buhârî *Sahîh*'inde Berâ' hadîsinin unvânında Saf sûresinin (2, 3, 4) üncü âyetlerini zikretmiştir ki, meâlen şöyledir: Ey o îmân edenler ! Yapmayacağınız şeyi niçin (yaparız) dersiniz. Allah yanında en ziyâde menfûr olan, sizin yapmayacağınız şeyi (yaparız) demenizdir. Allah kendi yolunda (taşları birbirine) kurşunla (kenetle)nmiş yalçın dıvarlar gibi saf bağlayarak çarpışan erleri sever [1]. Bu üç âyetten üçüncüsünde en belîğ bir üslûb ile askerî terbiyenin ve mütesânid bir saff-ı harb nizâmının lüzûmu ve böyle askerî bir disiplin ile cihâdın Allah indinde mergūb olduğu bildiriliyor. Askerde nizamsızlık ve bilhassa bozgunculuk Kur'ân-ı Mübîn'imizin şiddetle men' ettiği en menfûr bir harekettir. Bu askerin hâricî nizâmıdır. Onun bir de dâhilî, vicdânî ve kalbî nizâmı vardır ki, o da her erin kalbi Allāh'a bağlı metin bir kale olmaktır. Her er böyle olmakla berâber ordunun bütün hey'eti de bir îmân, bir vatan, bir mefkûre uğrunda biribirine kurşunla kenetlenmiş beton bir duvar hâlinde bulunmasıdır, bu da bu âyetten istifâde edilen bir mânâdır.

Müfessir Mukātil bu âyetlerin sebeb-i nüzûlünü şöyle bildiriyor: Cihad farz kılınmazdan önce bir kısım mü'minler: hangi ibâdet Allāh'a çok sevimlidir? Allah bize bildirse de onu işlesek derlermiş. Bunun üzerine: "*Allah kendi uğrunda saf bir îman ve temiz bir vicdân ile çarpışan o erleri sever ki, onların gönülleri sanki çelikten metin bir kale. Yâhud onların gönülleri bir emel, mefkûre uğrunda birbirine kurşunla kenetlenmiş sanki yalçın bir duvar*" buyurulmuş. Bu âyetle Cenâb-ı Hak îmandan sonra kendisine en sevimli ibâdetin Allah yolunda cihâd olduğunu bildirmiştir. Fakat hayat pahâsına mal olan bu ibâdet mü'minlerden bir kısmının hoşuna gitmemiştir. Bu def'a Cenâb-ı Hak mü'minleri irşâd ve te'dîb için: Ey îmân edenler! Yapmayacağınız işi niçin (yaparız) dersiniz. Allah yanında en mebgūz olan şey, sizin yapmayacağınız şeyi (yaparız) demenizdir, buyurmuştur. Mukātil'in bu tefsîri İbn-i Abbas'tan da rivâyet olunmuştur.

Nesefî Tefsîri'nde de şu muhtasar sebeb-i nüzûl kayd edilmiştir: bâzı kimseler Resûlullāh'a gelerek: ben gazâda şöyle yaptım, böyle

---

[1] يا ايها الذين آمنوا لمَ تقولون ما لا تفعلون . كبر مقتا عند الله ان تقولوا ما لا تفعلون. ان الله يحب الذين يقاتلون فى سبيله صفا كأنهم بنيان مرصوص [سورة الصف].

yararlık gösterdim, diye söylenirlermiş. Halbuki bu sözler tamâmiyle hilâf-ı vâkı' olması üzerine : (أ تقولون ما لا تفعلون = *İşlemediğiniz işleri niçin söylersiniz?*" kavl-i şerîfi nâzil olmuştur.

1189. عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِىَ اللهُ عَنْهُ أَنَّ أُمَّ الرُّبَيِّعِ
بِنْتَ الْبَرَاءِ وَ هِىَ أُمُّ حَارِثَةَ بْنِ سُرَاقَةَ أَتَتِ النَّبِىَّ صَلَّى اللهُ
عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ فَقَالَتْ يَا نَبِىَّ اللهِ أَلَا تُحَدِّثُنِى عَنْ حَارِثَةَ وَ
كَانَ قُتِلَ يَوْمَ بَدْرٍ أَصَابَهُ سَهْمٌ غَرْبٌ فَإِنْ كَانَ فِى الْجَنَّةِ
صَبَرْتُ وَ إِنْ كَانَ غَيْرَ ذٰلِكَ اجْتَهَدْتُ عَلَيْهِ فِى الْبُكَاءِ
قَالَ يَا أُمَّ حَارِثَةَ إِنَّهَا جِنَانٌ فِى الْجَنَّةِ وَ إِنَّ ابْنَكِ أَصَابَ
الْفِرْدَوْسَ الْأَعْلَى .

TERCEMESİ

Enes İbn-i Mâlik *radiya'llāhu anh*'den şöyle rivâyet olunmuştur: Berâ' kızı Rübeyyi'in anası — ki bu kadın Hârise İbn-i Sürâka'nın da anasıdır — Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'e gelerek:

— Yâ Nebiyya'llāh! Hârise (nin hâlin) den bana haber vermez misiniz?. Ona Bedir günü serseri bir ok dokunarak öldürmüştü. Eğer oğlum Cennet'te ise (bu acıya) sabr ederim. Cennet'te değilse ona gücüm yettiği kadar ağlamağa çalışırım, demişti. Resûlullāh cevâben:

— Ey Hârise'nin anası, sana şanlı bir haber vereyim: Cennet'te bir çok yüksek dereceler vardır; oğlun muhakkak bunlardan Firdevs-i A'lâ (denilen en yüksek derece) ye erişti, buyurmuştur. (Bu cevab üzerine kadıncağız:

— Eyi eyi, yâ Hârise! Ne mutlu sana, diye dönüp gitmiştir).

ÎZÂHI

Hadîs hâfızları bu hadîste Buhârî râvîlerinin bir vehmini ortaya koymuşlardır. Biz burada onu tashîh etmeden geçmeyeceğiz. Bundan üç hadîs önce 1186 numara ile geçen hadîsin metninde sarâhatle görmüştük ki, Rübbeyyi' denilen kadın Berâ'ın kızı değil, Nadr'ın kızıdır; Enes İbn-i Nadr'ın hemşîresidir; Enes İbn-i Mâlik'în de halasıdır. Sonra Hârise İbn-i Sürâka'nın anası, Rübeyyi'in anası değil Rübeyyi'in kendisidir. Resûlullāh'a gelerek oğlunun şehîd olup olmadığını soran da Rübeyi'dir. Tirmizî ile İbn-i Huzeyme Sünenlerinde bu sûretle rivâyet etmişlerdir. Tabakāt ve intikād ilimlerinin en yüksek sîmâlarından olan Hâfız İbn-i Esîr *Câmiu'l-Usûl*'de: "*Ensâba, Megāzîye ve Sahâbe isimlerine dâir bütün kitablarda mazbut ve muharrer olan Hârise'nin anası Rübeyyi' bint-i Nadr'dır; Enes İbn-i Mâlik'in halasıdır.*" diyor. Ehl-i intikād bu vehmi bu sûretle tashîh ettikten sonra onun menşeini araştırmışlardır ki, en ma'kūlü şudur: İmam Buhârî'nin son râvîsi olan Firebrî'nin rivâyet ettiği *Sahîh-i Buhârî* nüshasında bâzı râvîler tarafından (ام الربيع بنت البراء) sûretinde yanlış tahşiye edilmiş olması, bilâhare sahîh olmıyan bu hâşiyenin *Buhârî* metnine karışmış bulunmasıdır. Şunu da hassaten kayd edelim ki: rivâyette isim hatâsı gibi zühûl, hadîsin sıhhatine ve râvîlerin zabtına mâni' teşkîl etmez. Bunu da Hâfız İbn-i Hacer bildiriyor.

Serserî okla şehîd olan Hârise'ye gelince, bu azîz şehîd de bir kere Resûlullāh'ın :

— Yâ Hârise, bu gece nasıl sabaha çıktın? diye vâkı' olan sual ve iltifâtına karşı :

— Allāh (ın varlığına ve birliğin) e gerçekten inanarak sabahladım, diye ârifâne vecab vermiş, sonra da Hârise: yâ Resûla'llāh! Hakkımda şahâdetle duâ buyurmanızı ve şehid olmamı dilerim, temennîsinde bulunmuştu. Hârise Bedir harbinde su içmek üzere havuz başına geldiğinde Hibbân İbn-i Arika tarafından atılan bir ok Hârise'nin hançeresine isâbet ederek ölmüştür. Medîne'li

Ebû Mûsâ'nın bildirdiğine göre, Hârise, şahâdeti zamânında erlik çağına ermemişti; Bedir harbini seyre gelmiş bir oğlancıktı. Bunun için oku atan Hibbân, okunu Hârise'yi öldürmek maksadiyle atmamıştı. Bu cihetle bu ok serserî vasfiyle tavsîf olunmuştur. Hârise'nin anası da şehîd olmak için düşmanın ihtiyâriyle atıp öldürmesi şahâdetin şartıdır, sanıyordu. Bunun için soruyordu.

Firdevs, bostan demektir. Fakat bostanlarda bulunan bütün ağaçları, çiçekleri ve sâir nebâtı ihtivâ etmek sûretiyle husûsiyeti vardır. Bunun için (a'lâ) vasfiyle tavsîf edilmiştir. Ve ehl-i Cennet'in tenezzüh mahallidir.

***

1190. عَنْ أَبِي مُوسَى رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ جَآءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ فَقَالَ الرَّجُلُ يُقَاتِلُ لِلْمَغْنَمِ وَ الرَّجُلُ يُقَاتِلُ لِلذِّكْرِ وَ الرَّجُلُ يُقَاتِلُ لِيُرَى مَكَانُهُ فَمَنْ فِي سَبِيلِ اللهِ قَالَ مَنْ قَاتَلَ لِتَكُونَ كَلِمَةُ اللهِ هِيَ الْعُلْيَا فَهُوَ فِي سَبِيلِ اللهِ.

TERCEMESİ

Ebû Musâ (Eş'arî) den şöyle demiş olduğu rivâyet olunmuştur: (Bir kere) Nebî *sallâ'llâhu aleyhi ve sellem*'e bir kişi geldi de o:

— (Yâ Resûla'llâh!) Bir kısım kimseler ganîmet malı için muhârebe eder, bir kısım kimseler de (halk arasında) övülmek için muhârebe eder. Bir kısım insanlar da (şecâatte) mevkii görülsün diye cihâd eder. Şu halde Allah uğrunda cihâd eden ya kimdir? diye sordu. Resûlullâh:

— Kim ki yalnız Allah adı, (varlığı ve birliği prensibi) yüce olsun diye cihâd ederse o mücâhidin cihâdı Allah yolundadır, buyurdu.

***

1191. عَنْ عَائِشَةَ رَضِىَ ٱللهُ عَنْهَا أَنَّ رَسُولَ ٱللهِ صَلَّى
ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ لَمَّا رَجَعَ يَوْمَ ٱلْخَنْدَقِ وَ وَضَعَ ٱلسِّلَاحَ وَ
ٱغْتَسَلَ فَأَتَاهُ جِبْرِيلُ وَ قَدْ عَصَبَ رَأْسَهُ ٱلْغُبَارُ فَقَالَ وَضَعْتَ
ٱلسِّلَاحَ فَوَ ٱللهِ مَا وَضَعْتُهُ فَقَالَ رَسُولُ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ
سَلَّمَ فَأَيْنَ قَالَ هٰهُنَا وَ أَوْمَأَ إِلٰى بَنِى قُرَيْظَةَ قَالَتْ فَخَرَجَ
إِلَيْهِمْ رَسُولُ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ .

TERCEMESİ

Âişe *radiya'llāhu anhâ*'dan rivâyet olunduğuna göre, Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* Hendek günü, (gazâ sona ererek hânesine) döndüğü ve silâhını (çıkarıp yerine) koyduğu, baştan aşağı da yıkandığı sırada kendisine Cibrîl geldi. Cibrîl'in başını bir toz (tabakası tac gibi) kaplamıştı. Bu halde Cibrîl:

— (Yâ Resûla'llāh) silâhınızı bıraktınız mı?. Vallāhi ben silâhımı bırakmadım, dedi. Resûlullāh *salla'llahu aleyhi ve sellem:*

— Öyle ise nereye (sefer?) diye sordu. O da:

— Hâ şuraya, dedi de Benû Kurayza'ya (doğru) işâret etti. Âişe demiştir ki: bu (muhâvere) nin üzerine Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* Kurayza oğulları (yurdu) na doğru (yola) çıktı.

İZÂHI

Bu hadîsi Buhârî harb sâhasından ayrıldıktan sonra boydan boya iğtisâlin ve temizlik yapılmasının mesnûn olduğunu bildirmek üzere sevk etmiştir. Kurayza seferi, bu seferin sebebi ve cereyân sûreti hakkında bu eserimizin (4) üncü cildinde îzâhat vardır. Oraya bakınız!. Aşağıda Meğâzî bahsinde de îzâh edilecektir. Oraya da bakınız!.

1192. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَضْحَكُ اللّٰهُ إِلَى رَجُلَيْنِ يَقْتُلُ أَحَدُهُمَا الْآخَرَ يَدْخُلَانِ الْجَنَّةَ يُقَاتِلُ هٰذَا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ فَيُقْتَلُ ثُمَّ يَتُوبُ اللّٰهُ عَلَى الْقَاتِلِ فَيُسْتَشْهَدُ .

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llâhu anh*'den şöyle dediği rivâyet olunmuştur: (Bir kere) Resûlullâh *salla'llâhu aleyhi ve sellem:*

— Allah iki kişiyi rızâsıyla karşılar. Ki onlar, biri öbürünü öldürüp Cennet'e giren iki kimsedir, dedi. (Ashab taaccüb ederek:

— Yâ Resûla'llâh! Hem öldüren, hem ölen ikisi birden nasıl Cennet'e girer? diye sordular da Resûlullâh):

— Şu (müslüman) Allah yolunda çarpışarak şehid düşer (de Cennet'e girer). Sonra Allah öldürene hidâyet eder (: o da müslüman olur. Allah yolunda cihâd eder.) O da şehîd düşer, diye cevap verdi

İZÂHI

Buhârî'nin rivâyet ettiği bu metin çok dardır. Tercemede kavis içinde görülen ziyâdeler Müslim'in rivâyet tariklerinden alınarak îzâh edilmiştir; bunlar da metin kuvvetinde sıhhati hâizdir. İbn-i

Abdi'l-Ber: "*Bu hadîsten, Allah yolunda nefsini fedâ eden her müslümanın muhakkak Cennet'e gireceği hükmü istifâde edilir*" demiştir. Yine İbn-i Abdi'l-Ber: "*Bütün ilim adamlarına göre bu hadîsin mânâsı birinci kātilin katli îkā ederken kâfir olduğudur.*" demiştir ki, Buhârî de hadîsten bu mânâyı anladığını bu hadîsin unvânında şu sözleriyle ifâde etmiştir: Bir kâfir bir müslümanı öldürür, sonra kātil müslüman olur ve dîninde samîmî ve doğru bulunur. En sonu o da gazâ meydanında şehîd edilir. Bu sûretle ikisi de Cennet'e girmiş olur. Şârih Aynî de: "*Birinci kātilin her halde kâfir olmasını kabûl etmek îcâb etmez. Çünkü bu hükmün müslümana da ta'mîmine mâni' yoktur. Nasıl ki bir müslüman bir müslümanı amden öldürse de tevbekâr olsa, sonra Allah yolunda şehid düşse, o da Cennetlik olur*" diyor.

Bİr İfâde : Bu hadîsten evvel Buhârî'nin birkaç bâbında unvan olarak zikredip de müellif Zebîdî tarafından ihtisâr için *Tecrîd*'e alınmıyan bir kaç âyet-i kerîme ile hadîs-i şerîf vardır ki, cihad mevzûiyle pek ziyâde alâkalı bulunduğundan bunlardan bir kısmını olsun burada bildirmeden geçemiyeceğiz :

Bİrİncİsİ : Haklarında Âl-i İmrân Sûresi'nin 169, 170, 171 inci âyetleri nâzil olan Uhud şehidlerinin fazîleti bâbıdır. Bu üç âyet-i kerîmenin meâlleri şöyledir : (Peygamberim!) Allah yolunda katlolunan o şehidleri sakın ölmüşlerdir sanma! Belki onlar Allāh'ın kereminden ihsan buyurduğu nîmetlerle merzûk ve mesrûr olarak Rabları yanında hayattadırlar. Bunlar arkalarından şehid olarak kendilerine ulaşamıyan mücâhidler hakkında da: "*Onlara aslā korku yoktur, onlar hiç bir vechile mahzun da olmıyacaklardır.*" diye müjdelenirler. (Yine böyle) Allah tarafından (şehidlere) verilen büyük nîmeti, bol ihsânı var ve Allāh'dan, mü'minlerin ecrini aslā kaybetmiyecek diye müjde alırlar[1].

Bu âyetlerin nüzûlüne sebeb olarak bir kısım haberler rivâyet edilmiş ise de bunlar arasında en meşhûru Ahmed İbn-i Hanbel'in, Ebû Dâvud'un, İbn-i Cerîr'in, Hâkim'in müştereken rivâyet

[1] و لا تحسبن الذين قتلوا فى سبيل الله امواتا بل احياء عند ربهم يرزقون، فرحين بما آتاهم الله من فضله و يستبشرون بالذين لم يلحقوا بهم من خلفهم الا خوف عليهم و لا هم يحزنون. يستبشرون بنعمة من الله و فضل و ان الله لا يضيع اجر المؤمنين [سورة آل عمران] .

ettikleri İbn-i Abbâs hadîsidir. Bu rivâyete göre Resûlullāh şöyle buyurmuştur :

Ashâbım! Din kardeşleriniz Uhud harbinde şehid düşünce Allah onların ruhlarını yeşil kuşlar hâlinde yarattığı birtakım şekillere koydu. Şimdi onlar Cennet ırmaklarına varıp sulanırlar; Cennet meyvalarından yerler; Arş'ın gölgesinde asılı altun kandillere konup rahat ederler. O şehid ruhları böyle güzel yiyecek ve içecek âlemini, barınacak güzel bir hâb-gâhı bulunca :

— Nolaydı, din kardeşlerimiz Allāh'ın bize ihsân ettiği nîmetleri bilseydiler. Kardeşlerimizin cihâd ve gazâdan çekinmemeleri ve bu mukaddes vazîfeyi başkalarına bırakmamaları için bizim hayat ve saâdetimize vâkıf olmalarını çok temennî ederdik, dediler. Bunun üzerine Allāhu Teâlâ :

— Bu arzunuzu kardeşlerinize sizin nâmınıza biz yetiştiririz, diyerek : (و لا تحسبن الذين قتلوا في سبيل الله امواتا بل احياء الآيه) kavl-i şerîfini inzal buyurdu.

İkincisi : Buhârî'nin *"Cennet kılıçların* (şakıyan) *yıldırımı altındadır."* unvanlı bir bâbıdır. En yüksek bir edebî ihtişâmı hâiz olan bu unvânı müellif Buhârî *(El-Cennetü tahte zılâli's-süyûf = Cennet, kılıçların gölgesi altındadır)* hadîs-i şerîfinden mülhem olarak yazmıştır. Buhârî'nin Abdullāh İbn-i Ebî Evfâ'dan rivâyet ettiği bu hadîsi İbn-i Ebî Evfâ, Hâricîlerle harb eden ordu kumandanı Ömer İbn-i Ubeydullāh'a gönderdiği bir mektûbunda bildirmiş ve Resûlullāh *salla'lāhu aleyhi ve sellem:*

İyi biliniz ki, Cennet, kılıçların gölgesi altındadır, buyurdu, diye yazmıştır.

Hadîste gâzîlerin, kılıçlarını düşmana karşı şehâmetle kullanmaları, Cennet'e girmelerine sebeb olduğu en vecîz fakat en cem'iyyetli bir üslûb ile ifâde edilmiştir. Buna ilm-i rivâyet ıstılâhında *(Cevâmiü'l-kelim)* ıtlāk olunur ki, bu hadîs-i şerîf de o cümleden ma'dudtur. Dört kelime ile cihâda terettüb eden sevab ve cihâda tergîb en beliğ bir sûrette ihbâr ve ifâde edilmiş bulunuyor.

Üçüncüsü : Harb meydanında gösterilen şecâati medh, korkorkaklığı zem bâbıdır. Bu bâbında Buhârî, Resûlullāh'ın siyretine dâir Enes İbn-i Mâlik'in bir hadîsini rivâyet ediyor. Enes *radiya'llāhu anh* demiştir ki: Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*

insanların en güzeli idi, insanların en cesûru idi, insanların en cömerdi idi. *[Bir gece Medîne halkı düşman baskınından korkmuştu da yalnız Resûlullāh* (Ebû Talha'ya âit Mendub adlı durgun ve çıplak) *bir atın üstüne atlayarak* (düşman sesi geldiği tarafa sürmüş), *Medînelileri geride bırakıp geçmişti.]* Yine Enes: "*Resûlullāh'ın altındaki durgun atı biz, sanki bir deryâ olmuş da su gibi akıyor sanıyorduk.*" demiştir.

Resûlullāh'ın hamâset ve şecâatini gösteren türlü menkabelerini aşağıda siyer kısmında göreceğiz. Esâsen Resûlullāh kıldığı her namaz sonunda ettiği duâ cümlesinden biri de korkaklıktan Allāh'a sığınmaktı. Buhârî buna da yâni korkaklıktan istiâzeye dâir de müstakil bir bâb açmış ve Sa'd İbn-i Ebî Vakkās ile Enes İbn-i Mâlik'ten şu iki hadîsi rivâyet etmiştir :

1) Sa'd İbn-i Ebî Vakkās'ın rivâyetine göre Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* her namaz sonunda şunlardan Allāh'a sığınırdı da : Yâ Rab! Korkaklıktan Sana sığınırım, erzel-i ömre red olunmaktan Sana sığınırım, dünyâ mihnetinden Sana sığınırım, kabir azâbından da Sana sığınırım, derdi [1].

Hadîsin ikinci râvîsi Amr İbn-i Meymûn da: Sa'd İbn-i Ebî Vakkās çocuklarına bu istiâzeleri, muallimin çocuklara yazı yazmağı öğrettiği gibi öğretirdi, demiştir.

Erzel-i ömür, ömrün en kötü çağına denir ki, dimağa yübûset gelerek idrâk kuvvetlerinin vehne uğrayıp muhtel olması ve bu sûretle kişiye sû-i tefehhüm ve nisyân ârız olmasıdır, hayâtın bu inhitat devri "*ateh*" le ifâde edilir. Ve bu devirde ihtiyar ma'tûh çocuklaşır. Hadîsteki erzel-i ömre red olunmak demek, ömrün en kötü çağı olan bunaklıkla insanın çocukluk devrine intikāl ve avdet etmesi demektir ve bundan istiâze edilmiştir.

2) Enes İbn-i Mâlik'ten de Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in: Allāh'ım, irâde ve kudretsizlikten, ağır canlılık ve tenbellikten, sarsaklık derecesinde ihtiyarlıktan Sana sığınırım!, Hayâtın mihnetinden, mevtin musîbetinden Sana sığınırım, diye duâ buyurduğu rivâyet olunmuştur [2].

---

[1] *Allāhümme innî eûzü bike mine'l-cübni ve eûzü bike min en üredde ilâ erzelil'l-ömr. Ve eûzü bike min fitneti'd-dünyâ. Ve eûzü bike min azâbi'l-kabr.*

[2] *Allāhümme innî eûzü bike mine'l-aczi ve'l-keseli ve'l-cübni ve'l-herem. Ve eûzü bike min fitneti'l-mahyâ ve'l-memât. Ve eûzü bike min azâbi'l-kabr.*

Dördüncüsü : Cihâda da'vet olunduğunda icâbet etmek vâcib olduğunun beyânı bâbıdır. Bu bâbın unvânında Buhârî ibtidâ Tevbe Sûresinin 41, 42 inci âyetlerini zikretmiştir ki, meâlleri şöyledir : "(Ey îmân edenler!) *Siz yeyinli ve ağırlıklı olarak* (genç, ihtiyar; evli, bekâr; fakir, zengin; piyâde, süvârî hepiniz) *evlerinizden fırlayıp cihâda gidiniz!. Ve mallarınızla, canlarınızla Allah yolunda cihâd ediniz!. Eğer siz* (hayır nedir?) *bilir kişiler iseniz* (biliniz ki) *cihâd sizin için çok hayırlıdır.* (Habîbim!) *Eğer* (Tebûk seferi) *yakın bir ganîmet, kolay bir sefer olsaydı* (münâfıklar da) *mutlakā arkana düşerlerdi. Lâkin bu çok meşakkatli sefer, kendilerine uzak geldi.* (Bununla berâber münâfıklar:) *gücümüz yetseydi muhakkak sizinle yola çıkardık! diye* (yalan yere) *yemîn edeceklerdir. Onlar kendilerini* (yalancılıkla) *ölüme sürüklüyorlar. Allah bilir ki, onlar muhakkak yalancıdırlar*"[1].

Sonra Buhârî unvânında yine Tevbe sûresinin 38, 39 uncu âyetlerini zikretmiştir ki, bunların da meâlleri şöyledir : "*Ey îmân edenler! Size ne oldu ki: Allah yolunda cihâda gidiniz! denilince siz, yerinize yurdunuza bağlanıp ağırlaştınız! Yoksa âhiretten* (geçerek) *dünyâ hayâtına râzı mı oldunuz?. Fakat o süflî hayâtın kıymeti, âhiret* (in yanın) *da pek az* (hayırlı) *olduğu muhakkaktır. Eğer siz* (Peygamber'le) *toplu cihâda gitmezseniz, Allah sizi çok acıtan bir azâb ile cezâlandırır. Ve* (o bağlandığınız yerinize) *sizden başka bir kavim getirir de Allāh'a hiç bir zarar veremezsiniz! Çünkü Allāh'ın her şeye tamâmiyle kudreti yeter*"[2].

Yukarıdaki âyetlerden (41) inci âyette emrolunan "*Nefîr*" kâfirlerle harb için evinden acele fırlayıp çıkmaktır. Nefîrin kökü olan "*Nefr*", insanı heyecan ve harekete getiren bir sebebden, bir işten dolayı bir yerden ayrılıp başka bir yere gitmektir. Bu sûretle toplanan ve efrâdı sayılamıyacak derecede çok olan insan kütlesine "*Nefîr-i âm*" ıtlāk olunur. Ve bu toplantı, devletin umûmî seferberlik emriyle vukū' bulur. Âyet-i kerîmedeki (انفروا = *evlerinizden çabucak*

---

1 انفروا خفافا و ثقالا و جاهدوا باموالكم و انفسكم فى سبيل الله، ذلكم خير لكم ان كنتم تعلمون. لوكان عرضا قريبا و سفرا قاصدا لا تبعوك و لكن بعدت عليهم الشقة و سيحلفون بالله لو استطعنا لخرجنا معكم؛ يهلكون انفسهم و الله يعلم انهم لكاذبون [سورة التوبة].

2 يا ايها الذين آمنوا ما لكم اذا قيل لكم انفروا فى سبيل الله اثاقلتم الى الارض؟، ارضيتم بالحياة الدنيا من الآخرة فما متاع الحياة الدنيا فى الآخرة الا قليل. الا تنفروا يعذبكم عذابا اليما و يستبدل قوما غيركم ولاتضروه شيأ و الله على كل شئ قدير [سورة التوبة]

fırlayıp çıkınız, cihâda gidiniz!) emri mutlak olduğundan Ebû Talha, İbn-i Abbâs, İkrime, Hasen Basrî, Şa'bî, Mukātil, İbn-i Hibbân, Zeyd İbn-i Eslem, Mücâhid, Katâde, Hakem İbn-i Uyeyne gibi bir çok Sahâbî ve Tâbiî'ye göre umûmî seferberlik emri verilince genç, ihtiyar; evli, bekâr; zengin, fakir; hasta, sağlam her müslümanın bu emre zor, kolay; ister, istemez icâbet etmesi farz olur. Bu umûmî seferberlik tahtında husûsî de dâhil olduğundan, devletin husûsî seferberlik emrine de aynı sür'atle icâbet edilmesi vâcib olur.

Bu umûmî seferberlik kumandasını ta'lîm eden bu âyet-i kerîme Şarkî Roma İmparatorluğu'na karşı tedâfüî olarak açılan Tebûk seferi hakkında nâzil olmuştur. Ve Ebû Mâlik'e, Dahhâk'e göre Tevbe Sûresi'nden ilk nâzil olan bu seferberlik âyetidir. Sonra bu âyetin evveli ve âhiri nâzil olmuştur. Bu gazâ, o devirde dünyânın en kuvvetli ve şevketli bir İmparatorluğu'na karşı ihtiyâr edilmiş bulunduğundan hiç bir istisnâya tâbi' olmıyan umûmî bir seferberlik emredilmiştir. Tevbe Sûresi'nin âyetleri bütün bu seferin hareket tarzını bildirir! Seferden kaçanların tevbîhini ihtivâ eder.

Müfessir Süddî'nin beyânına göre, Tebûk seferinde yiyecek ve içecek gibi sefer vâsıtalarından mahrûm olan fakirler ile hastalar da mükellef bulunuyordu. Ve bu emir, müslümanlara çok güç gelmişti. Bilâhare tahfîf edilip Tevbe Sûresi'nin 82 inci âyetiyle zaîfler, hastalar, azık ve binekten mahrum fakirler istisnâ edilmiştir. Âyetin meâli şöyledir: "(Gazâdan âciz) *bedeni nahif kimse* (lere, ihtiyarlara, çocuklara, kadın) *lara, hastalara, yiyecek, içecek, binecek bulamıyan fakirlere* (gazâdan tahallüf ettikleri için) *günah yoktur. Bunlar cephe gerisinde bozgunculuk hareketine karşı Allah ve Resûlullāh için nasîhat ve mukābele ettikleri müddetçe bu hayırhah kimselere günahtan bir şey yoktur. Allah bunların günahlarını yarlıgar, tevbelerini kabûl eder*" [1].

* * *

1193. وَ عَنْهُ رَضِىَ ٱللهُ عَنْهُ قَالَ أَتَيْتُ رَسُولَ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ وَ هُوَ بِخَيْبَرَ بَعْدَ مَا ٱفْتَتَحُوهَا فَقُلْتُ

---

[1] ليس على الضعفاء و لا على المرضى و لا على الذين لا يجدون ما ينفقون من حرج اذا نصحوالله و لرسوله ما على المحسنين من سبيل و الله غفور رحيم [سورة التوبة].

يَا رَسُولَ ٱللهِ أَسْهِمْ لِى فَقَالَ بَعْضُ بَنِى سَعِيدِ بْنِ ٱلْعَاصِ
لَا تُسْهِمْ لَهُ يَا رَسُولَ ٱللهِ فَقَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ هَذَا قَاتِلُ ٱبْنِ
قَوْقَلٍ فَقَالَ ٱبْنُ سَعِيدِ بْنِ ٱلْعَاصِ وَاعَجَبًا لِوَبْرٍ تَدَلَّى عَلَيْنَا
مِنْ قَدُومِ ضَأْنٍ يَنْعَى عَلَىَّ قَتْلَ رَجُلٍ مُسْلِمٍ أَكْرَمَهُ ٱللهُ عَلَى
يَدَىَّ وَلَمْ يُهِنِّى عَلَى يَدَيْهِ .

TERCEMESİ

Yine Ebû Hüreyre *radiya'llahu anh*'den rivâyet olunduğuna göre, şöyle demiştir: Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* Hayber'i feth ettikten sonra henüz Hayber'de iken ben (Yemen'den) gelmiştim. (O sırada Resûlullāh ganîmet malı taksîm ediyordu). Ben:

— (Yâ Resûla'llāh!) Bana da bir pay ayır! dedim. Saîd İbn-i Âs oğullarından bâzısı (ki, Ebân İbn-i Saîd'dir):

— Ona verme yâ Resûla'llāh! dedi. Bunun üzerine Ebû Hüreyre:

— Şu (da kim oluyor?:) İbn-i Kavkal'in kātili, dedi. (Ebân) İbn-i Saîd de şöyle di (yerek karşıla) dı:

— Vay (şu) dağ kediciğine de şaşılır?. O, (Yemen'in Devs illerindeki) Da'n (dağı) nin başından üzerimize yuvarlanıp geldi; müslüman bir kişinin katlini bana yükleyerek (Cehennemlik olduğumu iddia ile) beni lekelemek istedi. (Fakat o bilmelidir ki:) Allah Kavkal'e benim ellerim üzerinde şehid olmak (saâdetini) ikrâm etti de beni onun iki elinde (kâfir bir halde öldürerek) hakir kılmadı.

Î Z Â H I

Bu hadîs ile bundan önce terceme ve îzâh ettiğimiz 1193 numaralı hadîsin ikisi de *Sahîh-i Buhârî*'de bir bâbın hadîsleridir. Bâbın unvânı: (Bir kâfir bir müslümanı öldürür, sonra kātil müslüman olur ve dînine bağlı olarak gazâ meydanında o da şehîd olursa ikisi de Cennet'e dâhil olur) sûretindedir. Gerek hadîsteki vâkıayı, gerek vâkıa ile bu unvân arasındaki mutâbakatı îzâh için vâkıanın iki kahramânını bildireceğiz :

1) İbn-i Kavkal ki, Ebân İbn-i Saîd tarafından şehîd edildiği hadîste bildirilmişti. Bu şehîdin adı Nu'mân'dır. Babası Mâlik İbn-i Sa'lebe'dir. Kavkal, Nu'mân'ın babasına, yâhud büyük babasına izâfe edilmiş olan soy adıdır. Bu cihetle Nu'mân İbn-i Kavkal diye anılır. Müşârün-ileyh Bedir gazâsında bulunmuş, Uhud'da şehid düşmüştür. Beğavî'nin rivâyetine göre, Uhud günü İbn-i Kavkal:

— Yâ Rab! Sen'in mukaddes adına and ederim ki: bu gün ben Cennet'teki yüce makāmıma ayak basmadıkça güneş batmayacaktır, demiş ve hakîkaten o gün şahâdet rütbesine nâil olmuştur. İbn-i Kavkal'in şahâdeti üzerine Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem:*

— İbn-i Kavkal'i ben Cennet'te gördüm, buyurup azîz şehîdin yemîninin ayniyle tahakkuk ettiğini bildirmiştir.

2) Ebân İbn-i Saîd İbn-i Âs Emevîdir. Kardeşleri Hâlid ile Amr müslüman oldukları halde Ebân'ın müslümanlığı teahhur etmiştir. Ve İbn-i Abdi'l-Berr'in bildirdiğine göre, Hudeybiye ile Hayber arasında müslüman olmuştur. Hudeybiye seferi Hicret'in altıncı yılı Zilka'de'sinde Hayber gazâsı da Hicret'in yedinci yılı Muharrem'inde vukū bulmuştu. İbn-i İshak da Ebân ile kardeşi Amr'ın Yermûk günü şehîd olduklarını bildirmiştir ki, Yermûk harbi, Hazret-i Ömer'in hilâfeti zamânında Hicret'in on beşinci yılı Receb'inin beşine müsâdif bir Pazartesi günü vukū' bulmuştur.

Ebân'ın Ebû Hüreyre'ye karşı hadîste rivâyet olunan mukābelesi çok ağır olmakla berâber o nisbette beliğdir. Ebân muhâtabını evvelâ ismi alâkasiyle küçük bir dağ kedisine benzetiyor, sonra da dağ başından kopan ve hissiz, şuursuz yuvarlanan bir taş parçasına benzeterek Ebû Hüreyre'yi âdâb-ı muâşeretten mahrum bedevî hayâtından çıkıp İslâm medeniyetine girmiş kaba bir kimsedir,

demek istiyor. Ve daha sonra kendisini kātillikle ittihâmın doğru olmadığını ve İslâm câmiasına girerek tevbekâr olmakla mâzîdeki günahların afvolunacağını ve şehîdin Cennet'e gireceğini en vecîz, ve en belîğ bir üslûb ile ifâde ediyor, Peygamber'in sükûtu da bu hükümleri takrîr ve tesbît etmiş bulunuyor.

Ebû Hüreyre'nin en meşhur ismi Abdurrahmân İbn-i Sahr'dir. Asıl ismi Abd-i Şems iken Resûlullāh tarafından Abdurrahmân denilmiştir. Ebû Hüreyre'nin adı kadar Ashâb arasında adında ihtilâf edilen hiç bir Sahâbî yoktur. İbn-i Hacer'in *El-İsâbe*'de *İstîâb* ve sâireden naklederek bildirdiğine, gerek Ebû Hüreyre'nin, gerek babasının ismine dâir rivâyetler kırk dörde bâliğ olmuştur. (*Ebû Hüreyre = Kediceğiz*) lâkabı da ya âilesi, yâhud Peygamber tarafından verilmiştir. Müşârün-ileyhin ilmî hayâtı hakkında bu eserimizin 7 inci cildinin 607, 608 (İkinci baskı : 450, 451) inci sahifelerinde ma'lûmât vardır, oraya bakınız!.

1194. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُ قَالَ كَانَ أَبُو طَلْحَةَ لَا يَصُومُ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ مِنْ أَجْلِ ٱلْغَزْوِ فَلَمَّا قُبِضَ ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ لَمْ أَرَهُ مُفْطِرًا إِلَّا يَوْمَ فِطْرٍ أَوْ أَضْحَى.

Tercemesi

Enes (İbn-i Mâlik) *radiya'llahu anh*'den rivâyet olunduğuna göre, müşârün-ileyh şöyle demiştir: Resûlullāh *sala'llahü aleyhi ve sellem*'in zamânında Ebû Talha düşmanla cenk etmek için oruç tutmazdı. Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in irtihâli üzerine ben Ebû Talha'yı hiç oruçsuz görmedim; yalnız Ramazan bayramı günü, yâhud (eyyâm-ı teşrık da dâhil olduğu halde) Kurban günü oruç tutmazdı.

Î Z Â H I

E b û T a l h a'nın adı Z e y d İ b n - i S e h l'dir; Ensâr'dandır. H a z r e t - i E n e s'in övey babasıdır. E n e s'in babası M â l i k Şam'da hâl-i küfürde öldükten sonra E n e s'in anası E b û T a l h a ile evlenmiştir. E b û T a l h a harb kahramanlarının en güzîde bir sîmâsı idi. R e s û l u l l ā h : E b û T a l h a'nın gazâ meydanında bir haykırması yüz dilâverin harbinden hayırlıdır, der idi. Harb meydanında ibrâz ettiği şehâmete dâir pek çok menkıbeler rivâyet edilmiştir. Bu eserimizin 4 üncü cildinin 490, 491 (İkinci baskı: 385) inci sahifelerinde bir hal tercemesi vardır. Harb ve cidâle son derecede harîs olan E b û T a l h a, düşmana karşı kuvvetli bulunmak için oruç tutmazdı. Ve bu hususta R e s û l u l l ā h'ın: *(Oruç yiyerek düşmanlarınıza karşı kuvvetleniniz!)* emrine i'timâd ederdi. Bu hadîs, cihâdın nâfile ibâdetlerden efdal olduğuna delâlet eder.

R e s û l u l l ā h'ın irtihâli sırasında İslâm Dîni düşmanı çiğnemek için müstaid olduğu kuvveti kazanmıştı. Bu def'a da E b û T a l h a oruç tutmağa başlamıştı. Oruç menhî olan bayram günlerinden başka günlerde oruç yediği hiç görülmemiştir. H â k i m'in rivâyetine göre, E b û T a l h a R e s û l u l l ā h'ın irtihâlinden sonra kırk sene Şam'da yaşamış, oruç tutmak menhî olan günlerden başka günlerde mütevâliyen oruç tutmuştur.

1195. وَعَنْهُ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِىِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ الطَّاعُونُ شَهَادَةٌ لِكُلِّ مُسْلِمٍ .

TERCEMESİ

Yine E n e s İ b n - i M â l i k *radiya'llāhu anh*'den N e b î *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in: Vebâ (ile ölüm) her müslüman için şehâdettir, (Allah yolunda ölüm derecesindedir), buyurduğu rivâyet olunmuştur.

Î Z Â H I

B u h â r î'nin *Sahîh*'inde bu hadîsten evvel E b û H ü r e y r e'den bir rivâyetinde beş nevi' şehid bildiriyor : 1) Allah yolunda şehîd

düşenler, 2) Vebâdan, 3) Karın hastalığından ölenler. 4) Suda boğulanlar, 5) Binâ altında kalarak ölenler.

İmam Mâlik de *Muvatta*'da Câbir İbn-i Atîk'ten bir rivâyetinde harb yolunda ölen hakîkî şehidden başka yedi nevi' şehîd bildirmiştir ki, yukarıdakilerden başka zâtü'l-cenb'den ölenler, yanarak ölenler, karnında çocukla ölen kadınlar şehîd olarak zikredilmiştir. Bunlardan başka bâzı rivâyetlerde yol kesenler tarafından öldürülenlerle zulüm ile öldürülenlerin ve bunların emsâli maktullerin şehid mertebesini ihrâz ettikleri bildirildiğine göre, meydân-ı ma'rekede ölen hakîkî şehidden başka şehid hükmünü hâiz musîbetzedelerin muhtelif adedlerle zikredilmiş olması tahdîde ma'tuf değildir. Bu cihetle muhtelif hallere ve süallere cevap olarak zikredilen adedler ziyâdeye münâfî değildir.

1196. عَنْ زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ إِنَّ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ أَمْلَى عَلَيَّ لَا يَسْتَوِى الْقَاعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ وَ الْمُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ فَجَاءَهُ ابْنُ أُمِّ مَكْتُومٍ وَ هُوَ يُمْلِيهَا عَلَيَّ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللّٰهِ لَوْ أَسْتَطِيعُ الْجِهَادَ لَجَاهَدْتُ وَ كَانَ رَجُلًا أَعْمَى فَأَنْزَلَ اللّٰهُ عَلَى رَسُولِهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ وَ فَخِذُهُ عَلَى فَخِذِى فَثَقُلَتْ عَلَيَّ حَتَّى خِفْتُ أَنْ تَرُضَّ فَخِذِى ثُمَّ سُرِىَ عَنْهُ فَأَنْزَلَ اللّٰهُ عَزَّ وَ جَلَّ غَيْرُ أُولِى الضَّرَرِ .

TERCEMESİ

Zeyd İbn-i Sâbit *radiya'llāhu anh*'den rivâyet olunduğuna göre, şöyle demiştir: Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* bana: "لا يستوى القاعدون من المؤمنين و المجاهدون فى سبيل الله = *Mü'minler-*

den (evlerinde) *oturanlarla Allah yolunda cihad edenler berâber olamaz,*" âyetini yazdırmak istedi de tam bana yazdırdığı sırada İbn-i Ümm-i Mektûm çıka geldi. Ve: Yâ Resû-la'llāh! Cihâda gücüm yetseydi ben de muhakkak gider düşmanlarla harb ederdim, dedi. İbn-i Ümm-i Mektûm a'mâ bir kişi idi. Bunun üzerine Allah Tebâreke ve Teâlâ Peygamber'i *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'e (vahy) gönderdi. Bu sırada onun uyluğu benim uyluğum üzerinde bulunuyordu. Vahyin (Peygamber üzerindeki) sıkleti bana o kadar ağır bastı ki, sonunda dizimin ufalıp dağılmasından korktum. Sonra Resûlullāh'dan vahy âsârı sıyrıldı da Allah Azze ve Cell: (غير اولى الضرر=*zarar görenler başka*) diye (bir istisnâ) gönderdi.

İZÂHI

Hadîsteki Allah kelâmı, En-Nisâ' Sûresi'nin (95) inci âyetinin ilk cümlesidir. Buhârî, *Sahîh*'inde bunun tamâmını (96) ıncı âyet ile birlikte bu hadîsin bâbında unvân olarak zikretmiştir ki, her iki âyetin meâlleri şöyledir: Mü'minlerden (körlük, topallık, hastalık gibi) özürlü olmıyarak (evlerinde) oturanlarla Allah yolunda mallariyle, canlariyle cihad edenler berâber olmazlar. (Çünkü) Allah, mallariyle, canlariyle cihâd edenleri, derece cihetiyle, oturanların üzerine geçirmiştir. Gerçi Allah her ikisine de güzel sevab (ki Cennet'tir) va'd etmiştir. Bununla berâber Allah cihâd edenlere pek büyük ecir vererek oturanların üzerine geçirmiştir ki: bu da Allah tarafından (Cennet'te verilen) derecelerdir, yüce mağfirettir, geniş rahmettir. Çünkü Allah Gafûr ve Rahîm bulunuyor[1].

Bu âyet-i kerîme ile şu hakîkat bildirilmiştir ki, topallık, körlük, yatalıklık gibi şer'î bir özür ile harbe iştirâk edemiyenlerle iştirâk edenlerin ikisine de Cennet va'd olunmuştur. Şu fark ile ki, mücâhidlerin Cennet'teki derecesi yüksektir. Onlara mağfiretler, rahmetler mev'uddur.

---

[1] لا يستوى القاعدون من المؤمنين غير اولى الضرر و المجاهدون ى سبيل الله باموالهم و انفسهم فضل الله المجاهدين باموالهم وانفسهم على القاعدين درجة وكلا وعد الله الحسنى و فضل الله المجاهدين على القاعدين اجرا عظيما. درجات منه و مغفرة و رحمة و كان الله غفورا رحيما [سورة النساء].

1197. عَنْ أَنَسٍ رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قَالَ خَرَجَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ إِلَى الْخَنْدَقِ فَإِذَا الْمُهَاجِرُونَ وَ الْأَنْصَارُ يَحْفِرُونَ فِي غَدَاةٍ بَارِدَةٍ فَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ عَبِيدٌ يَعْمَلُونَ ذٰلِكَ لَهُمْ فَلَمَّا رَأَى مَا بِهِمْ مِنَ النَّصَبِ وَ الْجُوعِ قَالَ.

اَللّٰهُمَّ إِنَّ الْعَيْشَ عَيْشُ الْآخِرَهْ

فَاغْفِرْ لِلْأَنْصَارِ وَ الْمُهَاجِرَهْ

فَقَالُوا مُجِيبِينَ لَهُ

نَحْنُ الَّذِينَ بَايَعُوا مُحَمَّدَا عَلَى الْجِهَادِ مَا بَقِينَا أَبَدَا

TERCEMESİ

Enes İbn-i Mâlik *radiya'llāhu anh*'den şöyle dediği rivâyet edilmiştir: (Ahzâb sırasında) Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* Hendek (kazılan yer) e varmıştı. Muhâcirlerin, Ensâr'ın soğuk bir kuşluk vaktinde hendek kazdıklarını gördü. Onların yanlarında kendileri hesâbına bu işi görecek köleleri de yoktu. Resûlullāh bunların çektikleri meşakkati ve açlığı görünce:

— Yâ Rab! Dirlik ve yaşamak âhiret dirliğidir, Sen Ensâr'ı ve Muhâcirleri mağfiret et! buyurmuş. Orada bulunan Ashâb da Resûlullāh'a cevap vererek:

— Biz yaşadıkça dâimâ cihad etmek üzre Muhammed'e söz vermiş kişileriz, demişlerdir.

1198. وَ عَنْهُ فِي رِوَايَةٍ أَنَّهُمْ كَانُوا يَقُولُونَ

نَحْنُ الَّذِينَ بَايَعُوا مُحَمَّداً عَلَى الْإِسْلَامِ مَا بَقِينَا أَبَداً

وَ هُوَ يُجِيبُهُمْ

اَللّٰهُمَّ لَا خَيْرَ إِلَّا خَيْرُ الْآخِرَهْ

فَبَارِكْ فِي الْأَنْصَارِ وَ الْمُهَاجِرَهْ

TERCEMESİ

Yine Enes İbn-i Mâlik'ten gelen bir rivâyete göre, Peygamber'in Ashâb'ı (hendek kazdıkları müddetçe) dâimâ:

— Biz o mü'minleriz ki, İslâm'da ebedî sebât etmek üzere Muhammed'e söz vermişizdir, derlerdi de Resûlullāh da onlara:

— Yâ Rab! Hayır ve saâdet ancak âhiret saâdetidir. Ensâr ve Muhâcirler hakkında mübârek kıl!. diye cevab verirdi.

ÎZÂHI

Bu hadîsi Buhârî cihâda teşvîk için açtığı bir bâbında rivâyet etmiştir. Enfâl Sûresinin 65 inci âyetinin mazmûnundan aldığı bu unvanda müellif Buhârî âyeti de zikretmiştir ki, meâli şöyledir:

"*Peygamberim, mü'minleri cihâda teşvik et!. Eğer sizden* (harbin şiddetlerine) *sabredecek yirmi* (kişi) *bulunursa, onlar iki yüz* (düşman) *a galebe ederler. Ve eğer sizden yüz kişi olursa, onlar o küfredenlerden binine galebe ederler.* (Çünkü) *kâfirler idrâksiz bir güruhtur*" [1].

---

[1] يا ايها النبى حرض المؤمنين على القتال، ان يكن منكم عشرون صابرون يغلبوا مأتين و ان يكن منكم مأة يغلبوا الفا من الذين كفروا بانهم قوم لا يفقهون (سورة الانفال).

Bu âyet-i kerîme Bedir gazâsında harb başlamazdan önce Beydâ mevkiinde nâzil olmuştur. İbn-i Ebî Hâtem'in Şa'bî'den gelen bir rivâyetine göre, bu âyet nâzil olduktan sonra Resûlullāh Ashâb'ını saff-ı harb nizâmına girip düşmanla karşı karşıya geldiklerinde düşmana saldırmağa teşvîk ederdi. Nasıl ki, Bedir günü de Resûlullāh kemiyet ve keyfiyet cihetiyle dört misli çok bir düşmanla karşılaşan Ashâbını, sâhası göklerle yer kadar geniş olan Cennet va'diyle teşvîk eylemiş ve galebe tahakkuk etmişti.

İbn-i İshâk'ın İbn-i Abbâs'tan rivâyetine göre, yukarıdaki Enfal âyeti nâzil olduğunda müslümanlar on misli çokluğunda düşmanla çarpışmayı ağır bulmuşlardı. Bunun üzerine bu ağırlık tahfîf ve Enfâl Sûresi'nin 66 ıncı âyetiyle 65 inci âyetinin hükmü nesh edilerek yalnız bir misli fazla düşmana galebe edilebileceği bildirilmiştir ki, bu âyetin meâli de şöyledir :

"*Şimdi Allah sizden* (yükünüzü) *yeğniletti. Ve bildi ki, sizde muhakkak bir zaaf vardır. İmdi sizden sabredebilecek yüz* (kişi) *olursa, onlar iki yüze galebe ederler. Sizden bin* (kişi) *olursa, onlar da Allāh'ın izniyle iki bine galebe ederler. Çünkü Allah sabredenlerle biledir*" [1].

Bu âyet-i kerîmenin mazmûnuna göre, harb sâhasında müslüman kuvveti düşmanın yarısı derecesinde az ve zaîf olursa çarpışmak vâcibdir, panik yoktur. Fakat bundan da az bir hadde indiği sûrette düşmana atılmak vâcib değildir. Belki birtakım harb vesîlesi olabilecek şeylere göz yumarak harb tehlikesini atlatmak câiz olur. Alî İbn-i Ebî Talha'nın İbn-i Abbas'tan rivâyeti de böyledir. Mücâhid'den, Atâ'dan, İkrime'den, Hasen Basrî'den, Zeyd İbn-i Eslem'den, Horasanlı Atâ'dan, Dahhâk'den de bu sûretle rivâyet olunmuştur.

Hadîste adı geçen Hendek harbi İbn-i İshâk'ın, Urve'nin, Katâde'nin kat'î kanâatlerine göre, Hicret'in beşinci yılı Şevval ayında vukû' bulmuştur. Mûsâ İbn-i Ukbe'nin Zührî'den rivâyetine göre de dördüncü sene Şevval'indedir. Enes İbn-i Mâlik de böyle demiştir. Buna Ahzab harbi de denilir. Sebebi, Resûlullāh ile harb etmek üzere bütün Arab kabîlelerinin ittifâk etmiş olmalarıdır. Bu umûmî ittifâkı işitince Resûlullāh, Medîne

---

1 الآن خفف الله عنكم و علم ان فيكم ضعفا فان يكن منكم مائة صابرة يغلبوا مائتين ، و ان يكن منكم الف يغلبوا الفين باذن الله، و الله مع الصابرين [سورة الانفال] .

civârına hendek kazarak tedâfüî harb etmeyi muvâfık buldu. Ve gālib oldu. İbn-i Hişâm'ın beyânına göre, Hendek müdâfaası Farslı Selmân'ın işâretiyle kabûl edilmiştir.

Şârih İbn-i Battâl: Resûlullāh'ın inşâd ettiği beyit İbn-i Revâha'nındır, Resûlullāh'ın değildir, diyor. Dâvudî de: İbn-i Revâha'nın bunu elif'siz, lâm'sız "*lâ hümme*" dediği bâzı râvîlerin de bu sûretle rivâyet ettiklerini bildirmişti ki, bu sûrette mısrâ mevzun oluyor. Elif lâm ile "*Allāhümme*" denildiğine göre, kelâm mevzun değildir, Recez de değildir, kāiline şâir de denilmez.

Bu hadîsten istifâde edilen fâideler cümlesinden birisi, memleketi düşmana karşı muhâfaza için serhadları tutmak ve kapamak, Allah yolunda harb ve kıtal ecri gibi ecri mûcib olduğudur. O cümleden birisi de insana ezâ ve meşakkat ârız olduğu zamanlarda o meşakkati kaldırmak ve fıtrî kuvvetleri yerinde tutmak için şiir ve recez inşâdının câiz olmasıdır.

1199. عَنِ الْبَرَاءِ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ رَأَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ الْأَحْزَابِ يَنْقُلُ التُّرَابَ وَقَدْ وَارَى التُّرَابُ بَيَاضَ بَطْنِهِ وَهُوَ يَقُولُ

لَوْ لَا أَنْتَ مَا اهْتَدَيْنَا — وَلَا تَصَدَّقْنَا وَلَا صَلَّيْنَا
فَأَنْزِلَنْ سَكِينَةً عَلَيْنَا — وَثَبِّتِ الْأَقْدَامَ إِنْ لَاقَيْنَا
إِنَّ الْأُولَى قَدْ بَغَوْا عَلَيْنَا — إِذَا أَرَادُوا فِتْنَةً أَبَيْنَا

TERCEMESİ

Berâ' (İbn-i Âzib) *radiya'llāhu anh*'den şöyle dediği rivâyet olunmuştur: Ahzâb günü (Hendek kazılırken) Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'i gördüm ki o, toprak taşıyordu. Bir halde ki, toprak karnının beyazlığını örtmüştü. Ve o, şöyle diyordu:

Yâ Rab! Sen bize hidâyet etmemiş olsaydın, bize doğruluğu göstermemiş, bize rahmet etmemiş olsaydın (biz şaşırırdık). Bize tecâvüz eden kâfirler, bizim çekindiğimiz fitne ve fesâdı bize îkā etmek istediklerinde biz (im gönlümüz) e sabr-ü sebât ihsân et ve onlarla yüz yüze geldiğimizde ayaklarımızı yerinde tut (da bizi dağıtma yâ Rabbî!).

1200. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ أَنَّ ٱلنَّبِيَّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ كَانَ فِي غَزَاةٍ فَقَالَ إِنَّ أَقْوَاماً بِٱلْمَدِينَةِ خَلْفَنَا مَا سَلَكْنَا شِعْباً وَ لَا وَادِياً إِلَّا وَ هُمْ مَعَنَا فِيهِ حَبَسَهُمُ ٱلْعُذْرُ.

TERCEMESİ

Enes (İbn-i Mâlik) *radiya'llāhu anh*'den rivâyet olunduğuna göre, Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* (Tebûk) gazâsı sırasında idi ki: (o, Medîne'deki Ashâb'ı yâd ederek):

— Arkamızda Medîne'de bir takım erler cemâati var ki, biz, bir dağ yolunda, dere içinde her yürüyüşümüzde muhakkak Medîne'dekiler de yürüyüş (sevâbın) da bizimle berâberdir (buyurmuştu. Ashâb:

— Yâ Resûla'llāh! Medîne'dekiler nasıl bizimle berâber olurlar? diye sorduklarında Resûlullāh:)

— Onları burada bulunmaktan (hastalık, kudretsizlik gibi meşrû') özür men' etti, buyurdu.

ÎZÂHI

Buhârî bu hadîsi: "*Bir mü'mini özür gazâya iştirâkten men' ederse?*" Sorgusiyle açtığı bir bâbında rivâyet etmiştir. Müellifin unvânında îrâd ettiği bu süâlin cevâbını hadîsten ve doğrudan Peygamberimizin kendi mübârek dilinden öğreniyoruz ki: özürlülerin de mücâhidler derecesinde sevâba nâil olmalarıdır.

Cihâda iştirâke mâni' özrün hastalık olduğu, Müslim'in bir rivâyet tarîkında tasrîh edilmiştir. *Buhârî* şârihleri ise diğer haberlerden istifâde ederek özrü, hastalıkla berâber mâlî, bedenî kudretsizlik sûretinde ta'mîm etmişlerdir. Resûlullâh'ın özür sâhiplerinin de gâzîler gibi sevâba nâil olacakları Züheyr rivâyetine göre, Tebûk seferinde tebşîr edilmiştir. Resûlullâh'ın bu beşâreti de Ashâb tarafından sorulan bir suâl üzerine şeref-vârid olduğu Ebû Dâvud'un Hammâd'dan gelen bir rivâyet tarîkında görülmüştür. Bütün bunları tercememizde kavis içinde gösterdik.

***

1201. عَنْ أَبِي سَعِيدٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ مَنْ صَامَ يَوْمًا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ بَعَّدَ اللّٰهُ وَجْهَهُ عَنِ النَّارِ سَبْعِينَ خَرِيفًا .

TERCEMESİ

Ebû Saîd (-i Hudrî) *radiya'llâhu anh*'den rivâyete göre, müşârün-ileyh: Resûlullâh *salla'llâhu aleyhi ve sellem*: [Bir mücâhid (vazîfe sırasında) bir gün Allah rızâsı için oruç tutarsa, Allah onun vücûdünü yetmiş yıl Cehennem ateşinden uzaklaştırır, (esirger)] buyurduğunu haber vermiştir.

İZÂHI

Yukarıda 1194 numara ile terceme ettiğimiz Enes hadîsinde Ashâb'ın en kahraman bir mücâhidi olan Ebû Talha'nın harb ve cihâd için kuvvetli bulunmak üzere Peygamber'in zamânında hiç oruç tutmadığını görmüştük. Şerhinde de Ebû Talha'nın da bunu Peygamber'in bir emrine istinâd ederek işlediğini îzâh etmiştik. Bununla, îzâh etmekte bulunduğumuz Ebû Saîd hadîsi arasında açık bir teâruz vardır. Bu şüpheyi *Buhârî* şârihleri şöyle kaldırıyorlar: Enes hadîsinde mücâhidin oruç yemesi, oruç, mücâhidi cihad etmekten zaîf düşürdüğü zaman evlâdır; oruç, mücâhidin bedenî kudret ve kâbiliyetine zarar vermezse, oruç tutması efdaldir; hem cihad, hem oruç fazîletini cem' etmiş olur.

1202. عَنْ زَيْدِ بْنِ خَالِدٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ
صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ قَالَ مَنْ جَهَّزَ غَازِياً فِي سَبِيلِ اللّٰهِ فَقَدْ
غَزَا وَ مَنْ خَلَفَ غَازِياً فِي سَبِيلِ اللّٰهِ بِخَيْرٍ فَقَدْ غَزَا .

TERCEMESİ

Zeyd İbn-i Hâlid (Cühenî) *radiya'llāhu anh*'den Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğu rivâyet olunmuştur: her kim Allah uğrunda gazâ edecek bir askeri —sefere gereken eşyâsını tedârik ederek — hazırlarsa, o da gazâ etmiş (cesine sevâba nâil) olur. Yine her kim Allah yolunda gazâ eden bir askerin nâmusluca yerini tutar, (o, askerde kaldıkça gerideki işlerine ve âilesine bakar) sa, o da gazâ etmiş (demek) olur.

ÎZÂHI

Bu hadîs-i şerîf içtimâî yardım, içtimâî bağlılık ve birlik i'tibâriyle son derece ehemmiyeti hâizdir. Resûlullāh'ın hayâtı zamânında askerlik teşkîlâtı halkın hâli, vakti yerinde olanları gazâya kendi atiyle, silâhiyle, yiyecek, içecek gibi bütün sefer ve gazâ levâzımıyle iştirâk etmek esâsına göre kurulmuştu. Fakir olanlar da Resûlullāh ile Ashâb'ın zenginleri tarafından techîz edilirdi. Fakir olup da hiç bir taraftan yardım görmiyenler, Mekke, Tebûk gibi uzak seferlere iştirâk etmeyip Medîne'de kalırlar ve gāzîlerin işlerine ve âilelerine hayır-hâhâne bir emniyetle bakarlardı. Zamânımızda bir taraftan devlet teşkîlâtiyle, bir taraftan hayır teşekkülleriyle cephe gerisinde görülen bu nevi' içtimâî hizmetler, o zamanlarda ferdler tarafından ihtiyârî olarak görülürdü. Bu cihetle cephe gerisindeki gāzî işlerine ve âilelerine nâmuskârâne yardım keyfiyetine Resûlullāh tarafından müstesnâ bir derecede ehemmiyet verilmiş, bunlara da gazâ etmişcesine uhrevî mükâfat vaad edilmiştir.

Kaydedilmeğe değer bir cihet de bu yardımın bunlar değerinde ufak bir şey ile yapılsa bile onun da aynı derecede sevâba nâil olacağı bildirilmiştir.

1203 عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُ قَالَ إِنَّ ٱلنَّبِيَّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ لَمْ يَكُنْ يَدْخُلُ بَيْتاً بِٱلْمَدِينَةِ غَيْرَ بَيْتِ أُمِّ سُلَيْمٍ إِلَّا عَلَى أَزْوَاجِهِ فَقِيلَ لَهُ فَقَالَ إِنِّي أَرْحَمُهَا قُتِلَ أَخُوهَا مَعِي.

TERCEMESİ

Enes (İbn-i Mâlik) *radiya'llāhu anh*'den şöyle dediği rivâyet olunmuştur: Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* zevceleri müstesnâ olmak üzere, Medîne'de devam üzere Ümm-i Süleym'in evinden başka hiç bir eve girmez idi. (Bir kere) Resûlullāh'a bunun sebebi soruldu da o: Ben Ümm-i Süleym'e en acıyanım; çünkü onun kardeşi (Bi'r-i Meûne'de) benim (askerlerim) le berâber şehîd oldu, buyurdu.

ÎZÂHI

Buhârî bu hadîsi de bundan önceki hadîsin bâbında rivâyet etmiştir. Bundan evvelki hadîste gāzînin gıyâbında, o cephede düşmanla çarpışırken veya hudutta vatanî vazîfesine çalışırken âilesine yardım ve saygı gösterilmesi öğretilmişti. Bunda da şehid âilesi ihmâl edilmeyip şehîde hurmeten âilesine saygı gösterilmesi ve mümkün olursa devlet reisi tarafından bile hal, hatırı sorulması ta'lîm buyurulmuştur.

Ümm-i Süleym, Enes İbn-i Mâlik'in anasıdır. Bu kadının bir hal tercèmesi bu eserimizin dördüncü cildinin (547) [İkinci baskı: 428] inci sahifesinde vardır. Oraya bakınız!. Ümm-i Süleym'in kardeşi Harâm İbn-i Milhan'dır ki, bu azîz şehîdin hayâtını ve şehâdeti keyfiyetini de bu cildin (264) inci sahifesine tesâdüf eden Enes İbn-i Mâlik hadîsinin tercemesiyle îzâhında okuyunuz!.

1204. وَ عَنْهُ رَضِىَ ٱللّٰهُ عَنْهُ أَنَّهُ أَتَى يَوْمَ ٱلْيَمَامَةِ إِلَى
ثَابِتِ بْنِ قَيْسٍ وَ قَدْ حَسَرَ عَنْ فَخِذَيْهِ وَ هُوَ يَتَحَنَّطُ فَقَالَ
يَا عَمِّ مَا يَحْبِسُكَ أَنْ لَا تَجِىءَ فَقَالَ ٱلْآنَ يَا ٱبْنَ أَخِى وَ
جَعَلَ يَتَحَنَّطُ يَعْنِى مِنَ ٱلْحَنُوطِ ثُمَّ جَآءَ فَجَلَسَ فَذَكَرَ فِى
ٱلْحَدِيثِ ٱنْكِشَافاً مِنَ ٱلنَّاسِ فَقَالَ هٰكَذَا عَنْ وُجُوهِنَا حَتَّى
تَضَارَبَ ٱلْقَوْمُ مَا هٰكَذَا كُنَّا نَفْعَلُ مَعَ رَسُولِ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ
عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ بِئْسَمَا عَوَّدَكُمْ أَقْرَانُكُمْ .

TERCEMESİ

Yine Enes İbn-i Mâlik *radiya'llâhu anh*'den, (oğlu Mûsâ vâsıtasiyle) rivâyet olunduğuna göre, Yemâme (vak'ası) günü Enes (Ensâr'ın hatîbi ve Hazrecîlerin alemdârı olan Sâbit İbn-i Kays'in yanına gelmiş (ve harb saflarında panik başladığını anlatmak istemişti). Halbuki Sâbit o sırada iki uyluğunu açmış, "*Hanût*" denilen (ve ölüye sürülen) bir nevi' koku sürünüyor (ve şehîd olmağa hazırlanıyor) du. Enes:

Ey amuca! Seni ne tutuyor ki, (harb saffına) gelmeyorsun? diye seslendi. O da:

— Ey kardeş oğlu, şimdi (geliyorum), dedi. (Bir taraftan da) hanût sürünüyordu. (Kokudan sonra Sâbit iki kat beyaz elbîse giyerek kefenlendi). Sonra (harb saffına) gelip yer aldı. — Enes, hadîsin burasında askerden bir kısmının inhizâmını anlatmıştır — sonra:

— Karşımızdan şöyle açılın! (Düşmanı görelim de) nihâyet çarpışalım. Biz, Resûlullâh *salla'llâhu aleyhi ve sellem*'le

birlikte (harb ederken) öyle (panik yaparak) harb etmezdik, (harb saffı yerinden oynamazdı). Akrânınız size kaçmayı ne fenâ âdet edindirmiş! di (yerek bozguncuları payla)dı.

İZÂHI

Yemâme, Yemen'in bir kasabasıdır, Tâif'ten iki konak uzaktadır. Hadîste adı geçen Yemâme günü de Yemâme'de müslümanlarla Müseylemetü'l-Kezzâb'ın avenesi olan Hanîfe oğulları arasındaki harbin cereyân ettiği târihe denir. Bu harb Ebû Bekr Hazretlerinin hilâfeti ve Hicret'in on ikinci yılının Rebîü'l-evvel'inde vukū' bulmuştur. Bâzı Siyerciler Hicret'in on birinci yılının son günlerinde cereyân ettiğini bildirmişlerdir. Olabilir ki, bu Yemâme harbi on birinci senenin sonunda başlamış ve on ikinci sene iptidâlarında bitmiştir, diye bu iki haberi birleştirmek mümkündür. Bu Yemâme harbinde müslümanlardan bir kısmı şehid düşmüştü ki, kurrâdan ve sâir Ashâb'dan bunların yekûnu dört yüz elliye varır. Bunlardan birisi de hadîste adı geçen Sâbit İbn-i Kays'tir. Sâbit, Ensâr'ın alemdârı idi. Ordu Kumandanı da Hâlid İbni Velîd idi. Bu harbde Müseyleme öldürülmüş ve ordusu Benû Hanîfe tamâmiyle tenkîl edilmiştir. Müseyleme, Hazret-i Hamze'nin kātili olan Vahşî tarafından öldürülmüştür.

Enes'in Sâbit'e amuca diye seslenmesi, aralarında soy yakınlığı olduğundan değildir. Belki ikisi de Hazrec habîlesinden olup Sâbit'in Enes'ten daha yaşlı olmasındandır. Sâbit'in şecâat ve hamâseti husûsunda hadîste gördüğümüz garâbeti, şehîd olduktan sonraki ulvî hayâtına dâir rivâyet edilen bir menkabede daha açık bir sûrette görürüz: Taberânî'nin rivâyetine göre, Sâbit şehid düştüğünde üzerinde kıymetli bir zırh varmış, bu zırh çalınmış. Birisi rü'yâsında Sâbit'i görür. Bu azîz şehîd: zırhım filân yerdeki ocakta bir çömlek vardır, o çömleğin içinde saklıdır. Onu oradan al! der. Ve zırhın bedelinin sarf ve isti'mâli husûsunda birtakım vasıyyetlerde bulunur. Rü'yânın sâhibi arkadaşlariyle berâber gidip ararlar, orada bulurlar ve şehîdin vasiyyetlerini yerine getirirler.

Tirmîzî'nin Enes İbn-i Mâlik'ten rivâyetinde yukarıdaki Taberânî'nin haberine ek olarak şu ziyâde vardır: Sâbit rü'yâ sâhibine : "*Sakın bunun rü'yâ olduğunu söyleme ve Ebû Bekr'e şunu bildir ki: üzerimde filân kimsenin şu kadar kuruş alacağı vardır. Kölelerim-*

den filân, filân köle de âzaddır." demiş. Ebû Bekr de şehîdin bu vasıyyetini yerine getirmiştir. Öldükten sonra vasıyeti yerine getirilen Sâbit'ten başka hiç bir kimse bilinmiyor.

Vâkıdî de irticâ hâdisesine dâir kitabında Sâbit İbn-i Kays'-in bu vâkıasına şunları da ilâve ederek bildirmiştir : Rü'yâyı gören Ebû Huzeyfe'nin kölesi Sâlim'dir. Bu düşünü Yemâme harbinden dönüp Medîne'ye giderken yolda görmüştür. Âzadlanmasını vasıyyet ettiği kölelerinin adı Sa'd, Sâlim'dir.

* * *

1205. عَنْ جَابِرٍ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ يَأْتِينِي بِخَبَرِ ٱلْقَوْمِ يَوْمَ ٱلْأَحْزَابِ فَقَالَ ٱلزُّبَيْرُ أَنَا ثُمَّ قَالَ مَنْ يَأْتِينِي بِخَبَرِ ٱلْقَوْمِ فَقَالَ ٱلزُّبَيْرُ أَنَا فَقَالَ ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ لِكُلِّ نَبِيٍّ حَوَارِيًّا وَحَوَارِيَّ ٱلزُّبَيْرُ .

TERCEMESİ

Câbir *radiya'llāhu anh*'den gelen rivâyete göre, Ahzâb günü (Kureyş ile birlikte bütün Arab kabîlelerinin İslâm aleyhinde harekete geçmesi, Benî Kurayza'nın da nakz-ı ahd etmesi üzerine vaziyet ciddîleşince) Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem :*

— Bana Benû Kurayza'nın (vaziyetine dâir) kim haber getirir? diye sordu. Zübeyr :

— Ben (yâ Resûla'llāh!) dedi. Sonra (harb şiddetlenince) Resûlullāh (bir kere daha):

— Benû Kurayza'ya dâir bana kim haber getirir? diye sordu. (Yine) Zübeyr:

— Ben, diye cevap verdi. (Bunun üzerine) Nebî *sal-la'llāhu aleyhi ve sellem:*

— Her peygamberin ashâbı içinde bir güzîdesi vardır. Benim güzîdem de Zübeyr'dir, buyurmuştur.

ÎZÂHI

Bu hadîsi, Buhârî Talîa'nın fazîleti hakkında açtığı bir bâbında rivâyet etmiştir. Talîa, harb esnâsında düşmanın hal ve hareketini anlamak için gönderilen kişiye denir ki, câsus demektir.

Nesâî'nin rivâyetine göre, Zübeyr üç defa Benû Kurayza'ya gidip vaziyetlerini tecessüs edip gelmiş ve Resûlullāh'a bunlar hakkında ma'lûmât vermiştir. Uhud harbinde bir netîce ve bir fâide te'mîn edemeden Mekke'ye dönen Kureyş, Mekke etrâfındaki bütün Arab kabîlelerini müslümanlar aleyhinde harekete teşvîk ederek mühim bir ordu ile Hicret'in dördüncü yılı Şevvâl'inde Medîne üzerine hareket etmişlerdir. Sefer esnâsında vaktiyle Resûlullāh ile muâhede akdetmiş olan Benû Kurayza Yehûdîlerine de nakz-ı ahd ettirmişlerdi. Resûlullāh bundan haberdâr olunca bunun doğru olup olmadığını ve sâir hal ve hareketlerini anlamak üzere Zübeyr İbn-i Avvâm'ı mükerreren bu Yehûdîlerin arasına gönderip tecessüs ettirmiştir ki, tafsîli Megāzî ve Menâkıp bahsinde gelecektir.

* * *

1206. عَنْ عُرْوَةَ الْبَارِقِيِّ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ الْخَيْلُ مَعْقُودٌ فِي نَوَاصِيهَا الْخَيْرُ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ الْأَجْرُ وَ الْمَغْنَمُ .

TERCEMESİ

Bârıkî Urve (İbn-i Ca'd) *radiya'llāhu anh*'den Resûlullāh *sala'llāhu aleyhi ve sellem*'in: (gazâya giden) atın alnına dökülen saçlarında kıyâmet gününe kadar hayır düğümlüdür.

Hayır, (âhirette) sevâb, (dünyâda) ganîmettir, buyurduğu rivâyet olunmuştur.

İZÂHI

Bu hadîsi, Buhârî Abdullāh İbn-i Ömer'den de rivâyet etmiştir. Hadîsteki *(El-hayl)* ahd-i hâricîye mahmûl olan lâm-ı ta'rîf ile vârid olduğundan, mutlak olarak her at matlûb değildir. Belki Allah yolunda gazâ için hazırlanan attır. Yakında tercemesi gelecek olan bir hadîste at, üç nevi' insanlara nisbetle üç kısma ayrılmıştır: Ecr, Setr, Vizr. Sâhibi için ecr olan at, cihâd ve gazâ için beslenen attır. Sâhibi için Setr olan at da, Allāh'ın verdiği servetin şükrünü izhâr ve tefâhurdan ictinâb ederek beslenen attır. Sâhibi için Vizr ve günah olan at da, tefâhur için beslenen attır. İzâh etmekte bulunduğumuz hadîste bunlardan birinci nevi' olan cihâd atı matlûb olduğundan, tercemede kavis içinde bunu gösterdik.

Müslim'in Cerîr'den rivâyeti daha parlaktır. Cerîr diyor ki: bir kere Resûlullāh'ın cihad atının başından alnının üstüne sarkan saçlarını mübârek parmaklariyle büktüğünü gördüm. Bükerken de : *(El-haylü fî nevâsîhe'l-hayr... = Cihad atının alnına dökülen perçeminin her büklesinde hayır bağlıdır)* diyordu.

Hadîsin bu fıkrası yüksek bir belâğati hâiz edebî bir vecîzedir. Hadîs âlimleri arasında "*Cevâmiü'l-Kelim*" nâmını alan hadîslerden sayılır.

* * *

1207. عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِىَ ٱللهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ ٱلْبَرَكَةُ فِى نَوَاصِى ٱلْخَيْلِ.

TERCEMESİ

Enes İbn-i Mâlik *radiya'llahu anh*'den Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in: hayır ve saâdet (gazâya hazırlanan) atın alnındaki perçemlerinde (bağlı) dır, buyurduğu rivâyet olunmuştur.

ÎZÂHI

Nâsıye'nin hadîste matlûb olan ma'nâsı, alnın üstüne dökülen saçtır. Bunu Müslim'in rivâyeti te'yîd etmektedir. Hadîsin *Müslim*'deki râvîsi Cerîr: "*Peygamberimizin gazâ atının alnına dökülen saçlarını parmağıyle büktüğünü ve bükerken: gazâ atının perçeminin örgülerinde kıyâmet gününe kadar hayır ve meymenet bağlıdır ki, o hayır dünyâda ganîmet, âhirette sevâbdır.*" demiştir[1] ki, Buhârî de bundan evvel bu sûretle rivâyet etmişti.

Gazâ için at bağlayıp beslemenin fazîletine dâir bir çok âyetler vardır. Enfâl sûresinin (6) ıncı âyeti o cümledendir ve meâli şöyledir: "*Ey mü'minler! Siz de düşmanlarınıza karşı gücünüz yettiği her kuvvetten ve bağlanıp beslenen atlardan hazırlayınız!. Onunla hem Allāh'ın düşmanını, hem kendi düşmanlarınızı korkutursunuz. Onlardan başka sizin bilmediğiniz, yalnız Allāh'ın bildiği öbür düşmanları da korkutursunuz. Ve Allah yolunda her ne sarf ederseniz onun ecri tamâmiyle size ödenir ve siz hiç aldatılmazsınız*"[2].

Ahmed İbn-i Hanbel'in *Müsned*'indeki rivâyetine göre, Ukbe İbn-i Âmir demiştir ki: Resûlullāh "و اعدوا لهم ما استطعتم من قوة = *Siz de düşmanlarınıza karşı gücünüz yettiği kadar her kuvvetten hazırlayınız!*" âyetini minber üzerinde teblîğ ederken iki def'a: "*İyi biliniz ki,* (bu gün) *kuvvet ok atmaktır*" buyurdu, bunu kulağımla işittim.

Âyetle ve âyetin Peygamberimiz tarafından bu sûretle tefsîriyle bizim mülhem olduğumuz hakîkat şudur ki: zaman geçtikçe, harp vâsıtaları tekâmül ettikçe müslümanların da dînin, vatanın, millî istiklâlin muhâfazası nâmına mütekâmil harp vâsıtalarının her nev'iyle mücehhez bulunmaları dînî bir zarûrettir.

Âyetteki kuvvet hakkında bu telâkkî, kuvvetin zâhirî cihetidir. Bunun bir de mânevî cephesi vardır ki, millî birlik ve millî dirlik ve düzenliktir. Bâzı âlimler de bu mühimmeye işâret ederek âyetteki

---

[1] روى البخارى و مسلم من حديث جرير رأيت رسول الله صلى الله عليه و سلم يلوى ناصية فرسه باصبعه و هو يقول : الخيل معقود فى نواصيها الخير الى يوم القيامة الاجر و الغنيمة .

[2] و اعدوا لهم ما استطعتم من قوة و من رباط الخيل ترهبون به عدو الله وعدوكم و آخرون من دونهم لا تعلمونهم الله يعلمهم وماتنفقوامن شى فى سبيل الله يوف اليكم و انتم لا تظلمون [سورة الانفال]

kuvveti *(İttifâk-ı kelime = söz birliği)* diye tefsîr etmişlerdir. Bizce kuvvetle, hem zâhirî kuvvetin hazırlanması, hem mânevî tesânüdün te'mîni matlûb olsa gerektir.

1208. عَنْ سَهْلٍ رَضِىَ ٱللّٰهُ عَنْهُ قَالَ كَانَ لِلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ فِى حَائِطِنَا فَرَسٌ يُقَالُ لَهُ ٱللُّحَيْفُ أَوِ ٱللَّحِيفُ.

TERCEMESİ

Sehl (İbn-i Sa'd-i Sâidî) *radiya'llāhu anh*'den: "*Hurma bahçemizde Nebî salla'llāhu aleyhi ve sellem'e âit bir at bulunuyordu. Ona Lüheyf, yâhud Lehîf denirdi.*" dediği rivâyet olunmuştur.

1209. عَنْ مُعَاذٍ رَضِىَ ٱللّٰهُ عَنْهُ قَالَ كُنْتُ رِدْفَ ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ عَلَى حِمَارٍ يُقَالُ لَهُ عُفَيْرٌ فَقَالَ يَا مُعَاذُ هَلْ تَدْرِى مَا حَقُّ ٱللّٰهِ عَلَى عِبَادِهِ وَ سَرَدَ ٱلْحَدِيثَ وَ قَدْ تَقَدَّمَ.

TERCEMESİ

Muâz *radiya'llāhu anh*'den şöyle dediği rivâyet olunmuştur: Ben bir seferde Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in bindiği Ufeyr denilen bir eşek üstünde terkisinde idim, (Muâz) Resûlullāh bana:

— Ey Muâz! Allāh'ın, kulları üzerinde ne hakkı vardır, bilir misin? diye sordu, demiş. Ve hadîsin yukarıda geçen kısmını ayırmıyarak sevk etmiştir.

ÎZÂHI

Müellif Zebîdî'nin yukarıda geçtiğine işâret ettiği hadîs bu eserin birinci cildinde (105) numara ile terceme edilen Enes İbn-i Mâlik hadîsidir. Oraya bakınız!. Her iki rivâyet bir meâlde olmakla berâber yalnız Enes İbn-i Mâlik vâsıtasiyle rivâyeti geçen hadîs ile buradaki, doğrudan Muâz İbn-i Cebel'den gelen rivâyet arasında ifâde i'tibâriyle bir fark bulunduğundan ihtisâr için *Tecrîd*'e alınmıyan buradaki rivâyeti de *Buhârî* metninden nakl ve terceme ediyoruz: Resûlullāh bana:

— Ey Muâz! Allāh'ın kulları üzerindeki hakkı, kulların da Allāh üzerindeki hakkı nedir, bilir misin? diye sordu. Ben de:

— Bunu Allāh ile Allāh'ın Peygamberi pek iyi bilir, dedim. Bunun üzerine Resûlullāh:

— Allāh'ın, kulları üzerinde sâbit olan hakkı, kulların, Allāh'a itâat ve kulluk etmesi ve Allāh'a hiç bir şey (zâtinde ve ülûhiyet hassalarında) şerîk kılmamasıdır. Kulların Allāh üzerindeki hakkı da kendisine hiç bir şey şerîk kılmayan kişiyi azâb etmemesi (husûsundaki lûtfu) dır, buyurdu. Bunun üzerine ben:

— Yâ Resûla'llāh! Bunu ben halka müjdelemez miyim! diye sordum. Resûlullāh:

— Hayır, müjdeleme!. Sonra buna güvenirler, buyurdu. (Enes: fakat Muâz, bu müjdeyi – duyduğu dînî bir hakîkati saklamak-günâhına girmemek için vefâtına yakın bildirdi, demiştiri)[1]. Hadîsin kavis içinde gösterilen bu son fıkrası, Enes İbn-i Mâlik'in Kitâbü'l-İlim'deki rivâyetinden alınarak yazılmıştır[2].

Îzâh etmekte bulunduğumuz Muâz hadîsindeki Ufayr adı, bâzı rivâyetlerde Ya'fûr vârid olmuştur ki, boz renkli âhû demektir. Sür'atli yürüyüşünden dolayı Peygamberimiz bu merkebe bu adı vermişti. Dimyâtî Ufayr ile Ya'fûr Tavîle-i Nebeviyeye mensûb ayrı ayrı iki merkebin adı olduğunu; Ufayr'ın Mukavkıs tarafından, Ya'fûr'un da Ferve İbn-i Amr cânibinden hediye edildiğini

---

1 فقال رسول الله: يا معاذ! هل تدرى ما حق الله على عباده و ما حق العباد على الله؟ قلت: الله و رسوله اعلم. قال: فان حق الله على العباد ان يعبدوه و لا يشركوا به شيأ و حق العباد على الله ان لا يعذب من لا يشرك به شيأ. فقلت يا رسول الله! أفلا ابشر به الناس؟ قال لا تبشرهم فيتكلوا [صحيح بخارى: باب اسم الفرس و الحمار].

2 و اخبر بها معاذ عند موته تأثما [بخارى: كتاب العلم].

bildirmiştir. Bâzı müellifler de her iki ismin bir merkebin adı olduğunu iddia etmişlerdir. Süheylî'nin nakline göre, bâzı siyer âlimleri tarafından Resûlullâh'ın irtihâli zamânında bu hayvanın kederinden kendisini bir kuyuya atarak orada öldüğü bildirilmiştir.

* * *

1210. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُ قَالَ كَانَ فَزَعٌ بِٱلْمَدِينَةِ فَٱسْتَعَارَ ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ فَرَساً لَنَا يُقَالُ لَهُ مَنْدُوبٌ فَقَالَ مَا رَأَيْنَا مِنْ فَزَعٍ وَ إِنْ وَجَدْنَاهُ لَبَحْراً .

TERCEMESİ

Enes *radiya'llāhu anh*'den şöyle dediği rivâyet edilmiştir: bir kere Medîne içinde birdüşman baskını korkusu yayılmıştı. Bunun üzerine Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem,* bize (Ebû Talha âilesine) âid olup Mendûb denilen bir atı eğreti aldı. (Ve ona binerek Medîne'den ayrıldı. Geri dönüp geldiğinde):

— Korkulacak bir şey görmedik. Muhakkak sûrette bulduğumuz bir şey varsa o da Mendûb'un su gibi akmasıdır, buyurdu.

* * *

1211. عَنْ عَبْدِ ٱللهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُمَا قَالَ سَمِعْتُ ٱلنَّبِيَّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ يَقُولُ إِنَّمَا ٱلشُّؤْمُ فِي ثَلَاثَةٍ فِي ٱلْفَرَسِ وَ ٱلْمَرْأَةِ وَ ٱلدَّارِ .

TERCEMESİ

Abdullāh İbn-i Ömer *radiya'llahu anhümâ*'dan, Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in:

Uğursuzluk (telâkkîsi âdet olarak) ancak üç şeyde: atta, kadında, evde hâsıl olur, buyurduğunu işittim, dediği rivâyet edilmiştir.

İZÂHI

Hadîsteki *(şu'm)* lâfzı uğursuzluk, hayırsızlık ma'nâsınadır. Bunun zıddı ve karşılığı *(yümn)* dir ki, kutluluk demektir. Arablar câhiliyet devrinde kadında, atta, evde şeâmet yâni uğursuzluk bulunduğunu i'tikād ederlerdi. Bu cihetle İbnü'l-Arabî: bunlarda şeâmet iddiâsı câhiliyet âdetine müsteniddir, yoksa hılkî bir uğursuzluk mevcûd değildir, demiştir. Hadîste bu üç şeyin husûsî olarak zikredilmesi, insanların bunlarla sıkı ve dâimî ilgili bulunmasındandır. İnsan-oğlu, içinde oturacak bir evden, birlik yaşayacak bir eşten, kullanacak bir hayvandan müstağnî olamaz. Bunlara pek yakından ve sıkı bir sûrette bağlıdır. Bu cihetle hadîste bu üç şey husûsî olarak zikredilmiştir. Yoksa câhiliyette meş'ûm addedilen şeyler daha çoktur. Ümm-i Seleme'den gelen bir rivâyette yukarıdaki üç şeye *(Seyf = kılıç)* da ziyâde edilmiştir. İbn-i Mes'ûd da: bir şeyde uğursuzluk varsa, o da iki çene arasındaki "*Dil*" de vardır; uzun zaman bahsedilmeğe değer dilden başka bir şey yoktur, demiştir. Bu cihetle hadîsin zâhirinde teşe'üm (şu'm tutmak) ma'nâsı hakîkatte matlûb değildir. Çünkü Resûlullāh (لا طيرة = *teşe'üm yoktur)* diyerek şu'm tutmayı, hayırsızlık saymayı umûmî sûrette men' etmiştir. Şu halde nefyen ve isbâten karşılaşan bu iki haberden teşe'ümün umûmî sûrette memnûiyetini ve mevzûumuz olan hadîsdeki şeâmet telâkkîsi de câhiliyet âdetini hikâyeden ibâret olup İslâm i'tikādı olmadığını kabûl etmek sûretiyle iki haber arası te'lîf edilir.

Bu tevcîh delîlden de mücerred değildir; en kuvvetli şu haberlere istinâd etmektedir:

1) Tahâvî'nin rivâyetine göre, bir kere Hazret-i Âişe'nin huzûruna Benû Âmir'den iki kişi gelerek:

— Ey müslümanların anası! Ebû Hüreyre, Resûlullāh'ın: kadında, evde, atta uğursuzluk vardır, dediğini haber veriyor, siz

ne dersiniz? diye sormuşlardı. Bunu işitince Hazret-i Âişe son derece hiddetlenerek :

— Kur'ân'ı Muhammed'e gönderen Allāh'a yemîn ederim ki, kat'iyyen Resûlullāh böyle bir şey söylememiştir. O, yalnız câhiliyet halkının kadınla, evle, atla teşe'üm ettiklerini bildirmiştir, demiştir. Hazret-i Âişe'nin bu cevâbı, mevzûumuz olan İbn-i Ömer hadîsindeki Peygamber'in sözü, yalnız câhiliyet âdet ve telâkkîsini hikâyeden ibâret olduğunu bildirir.

2) Tahâvî'nin rivâyet ettiği yukarıdaki haberini İbn-i Abdi'l-Ber de rivâyet etmekle berâber sonunda da Âişe Hazretlerinin Hadîd Sûresi'nin (22) inci âyetini okuyarak istidlâl ettiğini bildiriyor ki, meâli şöyledir: *"Ne yerde bir âfet, ne de şahsınızda şiddetli bir felâket başa gelmez ki, biz onu yaratmazdan önce o, Levh'de yazılmış,* (ezelde takrîr edilmiş) *olmasın. Hâdiseleri böyle vukûundan evvel takdir, hiç şüphesiz Allāh'a göre kolaydır"*[1]. Şu halde Levh-i Mahfûz'da yazılı olan hâdiselerden kurtulmak mümkün değildir. Bunlarda meskenin, şahsın, hiç bir te'sîri yoktur.

3) Âişe Hazretleri teşe'ümün yalnız bu üç nev'iyle mücâdele etmemiş, câhiliyet hurâfelerinin hepsiyle uğraşmıştır. O cümleden birisi de Şavvâl ayında izdivâç ile zifâfı çirkin görmek i'tiyâdı idi. Bir kere Âişe anamızın huzûrunda bu kanâati taşıyan kadınlardan bir cemâate karşı:Resûlullāh beni Şevvâlayında tezevvüc buyurdu; zifâfımız da Şevvâl ayında vâkı' oldu. Acabâ Resûlullāh'ın yanında benden sevimli kim vardı? diye onları irşâd etmiştir.

4) Mevzûumuz İbn-i Ömer hadîsinin mazmûnunu en iyi ta'yîn eden bir hadîs de Sehl İbn-i Sa'd hadîsidir ki, Buhârî *Sahîh*'inde İbn-i Ömer hadîsinden sonra şu meâlde rivâyet etmiştir: Eğer bir şeyde uğursuzluk olsaydı o, kadında, atta, meskende olurdu, buyurmuştur[2]. Bu hadîsin birinci kısmı olan, eğer uğursuzluk olsaydı, cümle-i şartıyesi bu üç şeyde uğursuzluk olmadığını pek açık ifâde etmektedir. Bunlarda şeâmet olmayınca başka şeylerde de olmaz.

---

[1] ما اصاب من مصيبة فى الارض و لا فى انفسكم الا فى كتاب من قبل ان نبرأها، ان ذلك على الله يسير [سورة الحديد].

[2] قال رسول الله صلى الله عليه و سلم: ان كان فى شئ ففى المرأة و الفرس و المسكن [رواه البخارى عن سهل بن سعد].

5) Ebû Dâvud'un Abdullāh İbn-i Mes'ûd'dan bir rivâyetinde Resûlullāh bir kere arka arkaya üç def'a : *"teşe'üm şirktir"* buyurmuşlar.

Peygamberimizin tefe'ülü sevdiklerine, teşe'ümden şiddetle tahzîr buyurduklarına dâir haberler Buhârî'nin sonlarında gelecektir.

* * *

1212. وَعَنْهُ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جَعَلَ لِلْفَرَسِ سَهْمَيْنِ وَلِصَاحِبِهِ سَهْمًا .

TERCEMESİ

Yine Abdullāh İbn-i Ömer *radiya'llāhu anhümâ*'dan Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in (ganîmet malından) at için iki sehm, sâhibi için de bir sehm ta'yîn ettiği (ve bu sûretle süvârîye üç nasîb verdiği) rivâyet olunmuştur.

ÎZÂHI

Bu hadîsin diğer rivâyet tarîklerinde süvârîye üç pay verildiği tasrîh edildiğinden bunu kavis içinde gösterdik. Piyâde için de Resûlullāh bir sehm verirdi. Dârekutnî'nin rivâyetine göre, Câbir: Resûlullāh ile berâber bir çok gazâlarda bulundum. O, içimizde süvârîye üç sehm, piyâdeye bir sehm verdi. demiştir. Bu ve buna benzer haberlere istinâden Mâlik, Şâfiî, Ahmed İbn-i Hanbel, Ebû Yûsuf, Muhammed ve ulemânın cumhûru, süvârî için üç, piyâde için bir sehm esâsını kabûl etmişlerdir. İmâm Ebû Hanîfe ise biri atına, öbürü kendisine âit olmak üzere süvârî mücâhid iki sehm alır, demiştir. Ebû Hanîfe'nin de bu bâbta istinâd ettiği haberler vardır. O cümleden birisi Zübeyr İbn-i Avvâm hadîsidir. Müşârün-ileyh: ben Benû Kurayza seferinde süvârî olarak hazır bulundum. Resûlullāh bir sehm bana, bir sehm de atıma âid olmak üzere iki hisse verdi, demiştir. Hazret-i Âişe'den de Benû Mustalık seferinde de süvârîye iki, piyâdeye bir sehm verildiği rivâyet olunmuştur.

Her vesîle ile Ebû Hanîfe'yi ve Hanefîleri intikād etmekten hoşlanan *Tavzîh* sâhibi bunu da bir fırsat addederek: "*Ebû Hanîfe kadîm ve muâsır bütün âlimlere muhâlefet edip: sehm husûsunda dört ayaklı hayvânı bir müslümana tafdîl etmeyi çirkin bulurum, demekle ashâbı da kendisinden ayrılarak yalnız kaldı.*" diyor. Halbuki Şârih Aynî'nin bildirdiği vechile Ebû Hanîfe bu ictihâdında hiç de yalnız değildir. Belki Ebû Hanîfe'nin bu ictihâdı Ömer, Alî, Ebû Mûse'l-Eş'arî gibi Kibâr-ı Sahâbe'den de nakledilmiştir.

1213. عَنِ ٱلْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ رَضِىَ ٱللّٰهُ عَنْهُمَا أَنَّهُ قَالَ
لَهُ رَجُلٌ أَفَرَرْتُمْ عَنْ رَسُولِ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ يَوْمَ
حُنَيْنٍ قَالَ لٰكِنَّ رَسُولَ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ لَمْ يَفِرَّ
إِنَّ هَوَازِنَ كَانُوا قَوْماً رُمَاةً وَ إِنَّا لَمَّا لَقِينَاهُمْ حَمَلْنَا
عَلَيْهِمْ فَٱنْهَزَمُوا فَأَقْبَلَ ٱلْمُسْلِمُونَ عَلَى ٱلْغَنَائِمِ وَ ٱسْتَقْبَلُونَا
بِٱلسِّهَامِ فَأَمَّا رَسُولُ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ فَلَمْ يَفِرَّ
فَلَقَدْ رَأَيْتُهُ وَ إِنَّهُ لَعَلَى بَغْلَتِهِ ٱلْبَيْضَاءِ وَ إِنَّ أَبَا سُفْيَانَ
آخِذٌ بِلِجَامِهَا وَ ٱلنَّبِىُّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ يَقُولُ أَنَا
ٱلنَّبِىُّ لَا كَذِبْ أَنَا ٱبْنُ عَبْدِ ٱلْمُطَّلِبْ .

TERCEMESİ

Berâ' İbn-i Âzib *radiya'llâhu anhümâ*'dan rivâyet olunduğuna göre, ona (Kays kabîlesinden) bir kişi:

— Huneyn günü Resûlullâh *salla'llâhu aleyhi ve sellem*'in yanından kaçtınız mı? diye sormuştu. O da:

— (Evet, biz kaçtık) lâkin Resûlullāh *sala'llāhu aleyhi ve sellem* kaçmadı. (Düşmanımız) Hevâzin (halkı) iyi ok atan bir kabîleden idiler. Biz (harb meydanında) bunlarla yüz yüze gelince bunların üzerine atıldık. Bunlar hemen perîşân oldular. Bunun üzerine müslümanlar ganîmete yöneldiler. Hevâzin ise (bundan istifâde ederek) bizi oklarla karşıladılar. (Biz kaçtık) fakat Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* kaçmadı. Onu pek iyi gördüm ki, o, beyaz katırının üstünde fütursuz duruyordu. Ebû Süfyân da katırın gemini tutuyordu. Bu sırada Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*: ben peygamberim yalan yok, ben Abdü'l-Muttalib oğluyum! diyordu.

Î Z Â H I

Huneyn, Mekke ile Tâif arasında ve Tâif'in yakınında bir vâdînin adıdır. Mekke'ye üç mil mesâfede ve Arafat dağının arkasındadır. Zemahşerî, Zü'l-Mecâz panayırının kurulduğu mevkiin yanında olduğunu bildiriyor.

Huneyn harbi Hicret'in sekizinci yılı Şevvâl'inin beşinci günü vukû' buldu. Bu harbin sebebi de müslümanların ötedenberi hayırhâhı olan ve Hudeybiye sulhu üzerine Resûlullāh'ın emânına giren Huzâa oğullarını muâhade hilâfına Kureyş'ın tazyîk etmeleridir. Bu haberi alınca Resûlullāh Benû Huzâa'ya yardım etmek üzere on bin kişilik bir kuvvetle Mekke üzerine yürümüştü. Bu sekizinci sene Ramazan'ının, yirmisinde Mekke fetholundu. Bu yüce zaferden ve İslâm hâkimiyetinin Kureyş ve dolayısiyle bütün Arablar üzerinde teessüsünden endîşe eden Hevâzin ile müttefîkı olan Sakîf kabîleleri harekete geçerek Arabın en cengâver ve kalabalık bu kabîleleri ötedenberi İslâm'a karşı beslediği kin ve husûmetin son bir netîcesini almak üzere bütün âileleriyle, mallarıyle Huneyn vâdîsine gelip mevkı' almışlardı. Peygamber Efendimiz bunun üzerine Mekke fethinde bulunan on bin kişilik kuvâ-yı asliyesiyle ve Mekke'li yeni müslüman olan ve olmıyan bir kısım munzam kuvvetlerle Hevâzin üzerine yürüdü. Yeni Mekke askerî Hâlid İbn-i Velîd kumandasında pişdâr olarak gidiyordu.

Hadîste bildirildiği üzere, ilk hamlede Hevâzin kuvveti, inhizâma uğradıysa da Mekke'liler ganîmete koştuklarından vaktiyle

Huneyn vâdîsinde pusulara gizlenmiş bulunan Havâzin kemankeşlerinin şiddetli ok hücûmuna uğrayarak fenâ halde bozuldular. Bu bozgunluk ordunun kuvâ-yi külliyesine de sirâyet ederek umûmî bir panik hâlini almıştır. Herkesi havf ve heyecân istilâ ettiği sırada tamâmiyle azm ve irâdesine sâhib olarak yalnız Resûlullāh görülüyordu. Şehâmet ve şecâatin örneksiz bir timsâli olan Hâtemü'l-Enbiyâ, İbn-i Sa'd'in rivâyeti veçhile bindiği beyaz düldülü düşman üzerine sürüyordu. Bir taraftan da :

— "*Ene'n-Nebiyyü lâ kezîb, ene İbn-i Abdi'l-Muttalib = Ben peygamberim yalan yok, ben Abdülmuttalib oğluyum*" diye haykırıyordu. Resûlullāh'ın bu hamleleri sırasında rikâbında amucası oğlu ve Resûlullāh'ın süt-kardeşi Ebû Süfyân gidiyordu. Amucası Abbâs da düşmana doğru ilerlemesine mâni' olmak istiyordu. Herkes kaçmış ve Peygamber'in maiyyetinde bu ikisiyle berâber şunlar kalmıştı: Ebû Süfyân'ın oğlu Ca'fer, Alî İbn-i Ebî Tâlib, Rebîa İbn-i Hâris, Fadl İbn-i Abbâs, Üsâme İbn-i Zeyd, Eymen İbn-i Ümm-i Eymen, Ebû Bekr, Ömer.

Resûlullāh'ın bu metin azm ve irâdesi ordunun sağ cenâhını bir derece tutabilmişti. Bu sırada gür sesli olan Abbâs vâsıtasiyle: ey Akabe'de bîat eden ensâr! Ey Şecere-i Rıdvân altında söz veren Ashâb! diye. da'vet etti. (Lebbeyk!) diyerek döndüler. Ve Resûlullāh'ın yanına koştular. Bozgun asker bu sûretle toplandı. Gönüllere bir sükûnet geldi. Yeniden harbe girişildi. Metânetle hamleler başladı. Bu vaziyeti gören Peygamberimiz: El'âne hamiye'l-vatîs = Ha şimdi fırın kızıştı, buyurdu. Ve en sonu zafer kazanıldı. [Bu eserimizin (7) inci cildinde (1040) numara ile terceme ettiğimiz Misver hadîsiyle îzâhına da bakınız!].

* * *

1214. عَنْ أَنَسٍ رَضِىَ ٱللّٰهُ عَنْهُ قَالَ كَانَ لِلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَاقَةٌ يُقَالُ لَهَا ٱلْعَضْبَاءُ لَا تُسْبَقُ فَجَاءَ أَعْرَابِيٌّ عَلَى قَعُودٍ فَسَبَقَهَا فَشَقَّ ذٰلِكَ عَلَى ٱلْمُسْلِمِينَ حَتَّى عَرَفَهُ فَقَالَ حَقٌّ عَلَى ٱللّٰهِ أَنْ لَا يَرْتَفِعَ شَىْءٌ مِنَ ٱلدُّنْيَا إِلَّا وَضَعَهُ .

TERCEMESİ

Enes *radita'llāhu anh*'den şöyle dediği rivâyet olunmuştur: Nebî *salla'llāhu aleyhi ve selem*'in Adbâ' denilen bir devesi vardı ki (koşuda, seferde) önüne geçilmezdi. Bir ara yük devesi üstünde bir bedevî geldi. (Yapılan kuşuda) bu yük devesi Adbâ'yı geçti. Ve bu geçiş müslümanlara ağır geldi. Ve Resûlullāh bunu (Ashâb'ın hâlinden) anladı da:

— (Ashâbım! Allāh'ın bir âdeti, bir nizâmı vardır ki, ona göre) Allah dünyâda her yükselen şeyi muhakkak aşağı almağı iltizâm eder, buyurdu.

* * *

1215. عَنْ عُمَرَ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُ أَنَّهُ قَسَمَ مُرُوطًا عَلَى
نِسَاءٍ مِنْ نِسَاءِ ٱلْمَدِينَةِ فَبَقِيَ مِرْطٌ جَيِّدٌ فَقَالَ لَهُ بَعْضُ
مَنْ عِنْدَهُ يَا أَمِيرَ ٱلْمُؤْمِنِينَ أَعْطِ هٰذَا بِنْتَ رَسُولِ ٱللهِ صَلَّى
ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ ٱلَّتِي عِنْدَكَ يُرِيدُونَ أُمَّ كُلْثُومٍ بِنْتَ عَلِيٍّ
فَقَالَ عُمَرُ أُمُّ سَلِيطٍ أَحَقُّ بِهِ وَ أُمُّ سَلِيطٍ مِنْ نِسَاءِ ٱلْأَنْصَارِ
مِمَّنْ بَايَعَ رَسُولَ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ قَالَ عُمَرُ فَإِنَّهَا
كَانَتْ تَزْفِرُ لَنَا ٱلْقِرَبَ يَوْمَ أُحُدٍ.

TERCEMESİ

Ömer *radiya'llāhu anh*'den rivâyet olunduğuna göre, bir kere müşârün-ileyh, Medîne kadınlarından birtakım kadınlara bir çok futa dağıtmıştı da iyi bir futa arta kalmıştı. Yanında bulunan bâzı kimseler ona:

— Yâ Emîre'l-mü'minîn! Şunu da sizin yanınızdaki Resûlullâh'ın kızına versene!, demişler, ve onunla Alî'nin kızı Ümm-i Gülsüm'ü (ki, Ömer'in zevcesidir) kasd etmişlerdi. Ömer de:

— Bu futaya Ümm-i Salît daha lâyıktır, diye cevâb vermiştir. Ümm-i Salît (Hicret'i müteâkip) Resûlullâh'a bîat eden Ensâr kadınlarındandır. (Ömer, bu liyâkatin sebebini de bildirerek):

— Çünkü Ümm-i Salît Uhud günü kırbaları yüklenir, bize su taşırdı, (elbîsemizi dikerdi) demiştir.

İZÂHI

Bu hadîsi Buhârî, İslâm kadınlarının askere su taşımak gibi askerin geri işlerini görmelerinin meşrûiyetine dâir açtığı bir bâbında rivâyet etmiştir. Ümm-i Gülsüm'ü Peygamberimizin kızı Hazret-i Fâtıme doğurmuştur. Bu cihetle Resûlullâh'ın hafîdesi oluyor. Ve yine bu cihetle hadîste Peygamber'in kızı denilmiştir.

İbn-i Sa'd Tabakāt-i Nisâ bahsinde Ümm-i Salît'in asıl künyesi Ümm-i Kays olduğunu fakat Ebû Salît ile izdicâvından Salît dünyâya geldikten sonra Ümm-i Salît diye yâd edildiğini bildirmiştir. Bu mücâhide kadın Hayber ve Huneyn gazâlarında da bulunmuştur.

Bu hadîsin bir rivâyet tarîkında (تزفر) yerinde (تخيط) vârid olup kadınlar mücâhidlere dikiş dikerlerdi, demek olduğundan bunu da tercememizde kavis içinde gösterdik.

* * *

1216. عَنِ الرُّبَيِّعِ بِنْتِ مُعَوِّذٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا قَالَتْ
كُنَّا نَغْزُو مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ نَسْقِي الْقَوْمَ وَ
نَخْدِمُهُمْ وَ نَرُدُّ الْجَرْحَى وَ الْقَتْلَى إِلَى الْمَدِينَةِ .

TERCEMESİ

Muavviz kızı Rübeyyi‘ *radiya'llāhu anhā*'dan şöyle dediği rivâyet edilmiştir: Biz kadınlar Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* ile berâber gazâda bulunurduk. Mücâhidlere su verir ve onlara hizmet ederdik. Yaralıları (tedâvî ile onları) ve şehîdleri Medîne'ye nakleylerdik.

ÎZÂHI

Bu hadîs Buhârî'nin *Sahîh*'indeki diğer bir rivâyet tarîkında müslüman kadınlarının saff-ı harp gerisinde yaralı gāzîleri tedâvî ettikleri de zîyâde olarak zikredilmiş bulunduğundan tercemede kavis içinde gösterdik. Müslüman kadınları ikişer ikişer, yâhut üçer üçer hayvanlara yükletilen şehîdleri de defn edilecekleri kabrin yanına kadar getirir bırakırlardı.

Gerek bu, gerek bundan evvelki Ömer İbn-i Hattâb hadîslerinden pek âşikâr olarak anlaşılıyor ki, Asr-ı Saâdet'te İslâm kadınları da erler gibi harbe iştirâk ederek erler cephede düşmanla çarpışırken kadınlar da cephe gerisinde askerin suyunu taşır, elbîsesini diker, hastalarını ve yaralılarını saff-ı harp hâricine taşırlardı ve bir hasta bakıcı sıfatiyle bunların tedâvîlerine ihtimâm ederlerdi. İçlerinde Ümm-i Atıyye, Nüseybe gibi o devirde ve o muhîte göre cerrâhî ve tedâvî usûlüne vâkıf kadınlar da vardı. Bu kadın teşekküllerinin üçer, beşer hayvanlara yükletilen şehîdleri de kabirlerine kadar götürmek gibi hayli külfetli ve meşakkatli işleri bile başardıklarına göre, ordunun geri hizmetlerinden pek çoğunun kadınlar tarafından îfâsı meşrû‘ bir vazîfe olduğu anlaşılır.

Buhârî'nin *Sahîh*'inde bu hadîslerden önce açtığı bir bâbına : (İslâm kadınlarının erkeklerle berâber gazâsı ve harb-ü kıtâle iştirâkleri)[1] unvânını vermesi ve bu bâbda Enes İbn-i Mâlik'in şu hadîsini rivâyet etmesi daha mühimdir. Enes İbn-i Mâlik der ki: Uhud harbinde halk inhizâma uğrayıp Resûlullāh'ın yanından dağılmıştı. (Yalnız Resûlullāh maiyyetindeki on iki kişi ile sebât etmişti. Bu çok tehlikeli harb gününde) gördüm ki, Ebû Bekr'in

---

1 باب غزو النساء و قتالهن مع الرجال [بخارى]

kızı (ve Resûlullāh'ın kadını Hazret-i) Âişe ile (anam) Ümm-i Süleym (asker arasında) kollarını sıvamışlardı. Halhallarını görmüştüm. Sür'atle ve mütemâdiyen arkalarında kırbalarla su taşıyorlar ve mecrûhların ağızlarına boşaltıyorlardı. Kırbalar boşalınca son derece bir çeviklikle geri dönüp gelerek kırbaları dolduruyorlar, sonra yine acele gelip mecrûhların ağızlarına boşaltıyorlardı [1].

Bu hadîsten ve hadîsin *Buhârî*'deki unvânından çok açık olarak anlaşılıyor ki: İslâm kadınlarının gazâlara iştirâki, askerin yalnız geri hizmetlerine munhasır olmayıp onlar icâbında doğrudan harp sâhasında ve mücâhidlerin safları arasında da hizmet etmek sûretiyle cihâda iştirâk etmişlerdir. Hattâ düşman tarafından bir tecâvüz vukûunda kendilerini müdâfaa etmek üzere yanlarında hançer de taşırlardı. Bunun bir misâlini de Müslim *Sahîh*'inde Enes İbn-i Mâlik'ten rivâyet etmiştir. Bu rivâyete göre Ümm-i Süleym Huneyn hezîmeti sırasında yanında taşıdığı hançerini göstererek :

— Ben bunu bu gün için edinmişimdir. Hele müşriklerden birisi bir kere yanıma yaklaşsın; bununla karnını deşerim, demiştir [2].

Bir rivâyete göre, yine Ümm-i Süleym cihâd meydanında en şecî mücâhidlerden bile öne geçerdi. Huneyn gazâsında saflar bozulup bir hezîmet baş gösterdiği sırada Ümm-i Süleym hançerini çekip sebât etmişti. Eli hançerli bu arslan kadına bir kere Peygamberimiz bakmıştı da Resûlullāh'a karşı da :

— Yâ Resûlullāh! Ben panik yapıp yanından dağılanları da muhârip müşrikler gibi öldürmek isterim. Çünkü bu müşrikler onlardan daha kötü değillerdir ya, demişti. Peygamberimiz ona cevâben :

— Ey Ümm-i Süleym! Allah bize yetişti ve zafer ihsân etti, demiştir.

İslâm kadınlarının harbe fiilen iştirâkleri yalnız Peygamberimizin zamânına munhasır da değildir. Hazret-i Ömer'in hilâfeti

---

1 عن انس رضى الله عنه قال: لما كان يوم احد انهزم عن النبى صلى الله عليه و سلم. قال (انس) و لقد رأيت عائشة بنت ابى بكر و ام سليم و انهما لمشمرتان أرى خدم سوقهما تنقزان القرب. و فى رواية تنقلان القرب على متونهما. ثم تفرغانه فى افواه القوم. ثم ترجعان فتملآنها ثم تجيآن فتفرغانها فى افواه القوم [رواه البخارى] .

2 ان ام سليم اتخذت خنجراً يوم حنين فقالت : اتخذته ان دنا منى احد من المشركين بقرت به بطنه [رواه مسلم عن انس] .

zamânında meşhur Yermûk harbinde sayıca fâik Rum askeri bir baskın yaparak İslâm ordugâhının içine kadar inmişlerdi. Bu sırada cengâver İslâm kadınları kılıçlarını çekmiş ve erler gibi düşmanla cenk etmişlerdir. [*Kastalânî:* C: 5, S: 84, Bulak] [1].

* * *

1217. عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا قَالَتْ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى
اللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ سَهِرَ فَلَمَّا قَدِمَ الْمَدِينَةَ قَالَ لَيْتَ رَجُلاً
مِنْ أَصْحَابِي صَالِحاً يَحْرُسُنِي اللَّيْلَةَ إِذْ سَمِعْنَا صَوْتَ سِلاَحٍ
فَقَالَ مَنْ هٰذَا قَالَ أَنَا سَعْدُ بْنُ أَبِي وَقَّاصٍ جِئْتُ لِأَحْرُسَكَ
وَ نَامَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ .

TERCEMESİ

Âişe *radiya'llāhu anhâ*'dan şöyle dediği rivâyet edilmiştir: Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* Medîne'ye hicret ettiği zaman (düşman taarruzundan endişe ederek) bir gece uyuyamamıştı. Ve keşke Ashâbımdan elverişli bir kişi bu gece beni muhâfaza etseydi, demişti. Tam bu sırada ansızın bir silâh sesi işittik. Bunun üzerine Resûlullāh:

— O kimdir? diye seslendi.

— Ben Sa'd İbn-i Ebî Vakkās'ım (yâ Resûla'llāh!) dedi. (Resûlullāh:

— Sana ne oldu ki ? diye sordu.) Sa'd:

[1] Yermûk, Şam'da Erdün nehrine ve oradan Lût denizine müntehî olan bir vâdîdir. Rumlarla cereyân eden bu muhârebe Ebû Bekr zamânında başlamış, Hazret-i Ömer zamânında zaferle nihâyet bulmuştur. Ve bu zafer Şam ve Sûriye fütûhâtının fâtihası olmuştur. Hâlid İbn-i Velîd'in baş kumandan bulunduğu bu orduya bilâhare Ebû Ubeyde baş kumandan olmuştur.

— (Gönlümde hayâtınız hakkında bir endşîe uyandı da) seni muhâfaza için geldim, diye cevâp verdi. (Hazret-i Âişe demiştir ki:) Bunun üzerine Resûlullāh (Sa'd İbn-i Ebî Vakkās'a duâ etti. Sonra) uyudu. (Hattâ biz, horladığını duyduk).

İZÂHI

Buhârî bu hadîsi, gazâda Allah yolunda düşman baskınından muhâfaza için nöbet beklemenin fazîletine dâir açtığı bir bâbında rivâyet etmiştir. Hazret-i Âişe'nin bu hadîsinden : 1) Devlet reîsine karşı bir sû-i kasd sezilirse, onun hayâtını korumak millete borç olduğu, 2) Düşmandan hazer edilmenin meşrûiyeti, 3) Esbâba tevessül'ün tevekküle mâni' olmadığı hükümleri istinbât edilmiştir. Çünkü esbâba tevessül zâhire, bedene; tevekkül ise kalbe taallûk eden ayrı ayrı şeylerdir.

Tirmizî'nin bir rivâyetine göre, Hazret-i Âişe : («والله يعصمك من الناس»* = *Allah seni halkın tecâvüzünden koruyacaktır)* kavl-i şerîfi nâzil oluncaya kadar Resûlullāh kendisini muhâfaza ettirirdi, demiştir ki, bu rivâyete göre Peygamberimiz bu âyet geldikten sonra muhâfazaya lüzum görmemiştir. Bunun târihini ta'yîne gelince, Resûlullāh'ın Bedir, Uhud, Hendek, Hayber, Vâdi'l-Kurâ, Kazâ Ömresi, Huneyn seferlerinde kendisini bekleterek korumuştur. Bu cihetle yukarıdaki âyet, Huneyn harbinden sonra nâzil olmuş demek oluyor. Taberânî *Mu'cem*'inde: Mekke'nin fethinden sonra Peygamber'in nöbetini amucası Abbâs bekledi. Allah seni koruyacaktır, va'dinden sonra bırakıldı, sûretindeki rivâyeti de âyetin Huneyn'den sonra nâzil olduğunu ve artık bekletmeğe nihâyet verildiğini te'yîd eder.

Siyer müellifleri Peygamber'in bekçilerini ve koruyucularını aramışlar ve o cümleden olarak şu isimleri bildirmişlerdir : Sa'd İbn-i Muâz, Muhammed İbn-i Mesleme, Zübeyr, Ebû Eyyûb Ensârî, Zekvân, Edra', ve Edra'nın oğlu Mihcen, Abbâd İbn-i Beşîr, Abbâs, Ebû Reyhâne.

Buhârî'nin rivâyet ettiği bu metnin zâhirine göre, Resûlullāh'ın bu gece uykusuzluğu Mekke'de vâkı' olduğu anlaşılır ki, yanlıştır. Çünkü bu vâkıa Medîne'de olmuştur. Müslim'in rivâyeti bunu sarâhatle ifâde etmektedir. Bu cihetle Buhârî'nin yukarıda

* Sûre: 5 (Mâide), âyet: 67

rivâyet ettiği metinde takdîm ve te'hîr vardır. Metnin aslı: (لما قدم النبى صلى الله عليه و سلم المدينة سهر ليلة) sûretinde olacaktır ki, biz de yukarıda bu sûretle terceme ettik. Tercemede kavis içinde gösterilen ziyâdelerin hepsi de Müslim'in bu rivâyetinden alınmıştır.

* * *

1218. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِىَ ٱللّٰهُ عَنْهُ عَنِ ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ قَالَ تَعِسَ عَبْدُ ٱلدِّينَارِ وَ عَبْدُ ٱلدِّرْهَمِ وَ عَبْدُ ٱلْخَمِيصَةِ إِنْ أُعْطِىَ رَضِىَ وَ إِنْ لَمْ يُعْطَ سَخِطَ تَعِسَ وَ ٱنْتَكَسَ وَ إِذَا شِيكَ فَلَا ٱنْتَقَشَ طُوبَى لِعَبْدٍ آخِذٍ بِعِنَانِ فَرَسِهِ فِى سَبِيلِ ٱللّٰهِ أَشْعَثَ رَأْسُهُ مُغْبَرَّةٍ قَدَمَاهُ إِنْ كَانَ فِى ٱلْحِرَاسَةِ كَانَ فِى الحِرَاسَةِ وَ إِنْ كَانَ فِى ٱلسَّاقَةِ كَانَ فِى ٱلسَّاقَةِ إِنِ ٱسْتَأْذَنَ لَمْ يُؤْذَنْ لَهُ وَ إِنْ شَفَعَ لَمْ يُشَفَّعْ.

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğu rivâyet edilmiştir:

Altun, gümüş, libas kulu olan kimseler sürünsün, kahrolsun! Böyle (menfaat düşkünü) kişiye (işlediği hayrın bedeli Alllah tarafından) verilirse memnûn olur, verilmezse (Allāh'ın takdîrine) de kızar[1]; böyle (menfaat düşkünü) sürünsün, husrâna

[1] Buhârî bu hadîsi *Sahîh*'inde iki tarîk ile rivâyet etmiştir. Birinci rivâyeti burada bitiyor. İkinci rivâyet tarîkı metindeki (و انتكس) kelimesi ile başlar. Ve tercememizde buraya alt tarafındaki ziyâdedir. Müellif Zebîdî Buhârî'nin bu iki rivâyet tarîkını birleştirmiştir.

yuvarlansın!. Vücûduna diken batsın da cımbızla çıkaran bulunmasın!.

Bunun için Cennet, her hayır ve saâdet, şol kula lâyıktır ki, o, Allah yolunda cihâd için atının dizginine sarılmıştır. O mücâhidin başı (nın saçı) perîşandır, iki ayağı toz içindedir. Eğer bu gāzî (pişdâr olarak) ileri karakolda düşman beklemekte ise, o, dâimâ orada tam mânâsiyle düşman bekler. Askerin gerisinde (dümdâr olarak) vazîfede ise, orada en metin nöbetçilik eder. (Bu vazîfelerini Allāh için samimiyetle gören) o kahraman, bir meclise girmek için izin isterse (küçük görülüp) izin verilmez. Bir hususta şefâat edecek olursa, şefâati kabûl edilmez. (Fakat onun mevkii Allah yanında büyüktür, onun her dileğini Allah kabûl eder).

* * *

1219. عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ خَرَجْتُ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ إِلَى خَيْبَرَ أَخْدُمُهُ فَلَمَّا قَدِمَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ رَاجِعاً وَ بَدَا لَهُ أُحُدٌ قَالَ هٰذَا جَبَلٌ يُحِبُّنَا وَ نُحِبُّهُ .

TERCEMESİ

Enes İbn-i Mâlik *radiya'llāhu anh*'den şöyle dediği rivâyet olunmuştur:

Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in hizmetinde bulunduğumuz halde onunla birlikte Hayber gazâsına çıkmıştım. Resûlullāh oradan dönerek (Medîne'ye geldiği ve kendisine Uhud (dağı) göründüğü zaman:

"*Şu Uhud'dur. O* (nun sâkinleri Ensâr) *bizi sever, biz de o* (nun sâkinleri) *ni severiz*" buyurdu.

ÎZÂHI

Bu hadîsin Buhârî metninde alt tarafı da vardır, meâli şöyledir: Sonra Resûlullāh eliyle Medîne'ye işâret ederek: Medîne'nin şu iki kara taşlık arasındaki sâhasını hürmet edilmesi vâcib bir yer kılıyorum. Nasılki İbrâhim *aleyhi's-salâtü ve's-selâm* da Mekke (nin haremindeki sâha) yı muhterem kılmıştı. Allāh'ım (Medîne'deki) bizim sâ'ımız için de, müddümüz için de (ölçülen taâmı) bize bereketli kıl![1] diye düâ buyurdu. Bu rivâyetler yukarıda geçtiği için müellif Zebîdî *Tecrîd*'e almamıştır. Medîne'nin haremine dâir sâhanın hudûdunu ta'yîn eden rivâyetler bu eserimizin altıncı cildinde Fazâil-i Medîne bahsinde (887, 888, 889) numaralarla terceme edilen hadîslerde geçti. Onlara bakınız!. Peygamber'in sâ' ve müdd ölçülerine dâir olan düâsı da (896) numara ile terceme ettiğimiz Hazret-i Âişe hadîsinde geçmiştir. Oraya da bakınız! Bu ölçülerin mikdarlarına âid riyâzî hisâbları içinde de eserimizin beşinci cildinde (498) [İkinci baskı, sh: 372] ve onu ta'kîbeden sahifeleri okuyunuz!.

***

1220. وَ عَنْهُ رَضِىَ ٱللّٰهُ عَنْهُ قَالَ كُنَّا مَعَ ٱلنَّبِىِّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ أَكْثَرُنَا ظِلّاً ٱلَّذِى يَسْتَظِلُّ بِكِسَائِهِ فَأَمَّا ٱلَّذِينَ صَامُوا فَلَمْ يَعْمَلُوا شَيْأً وَ أَمَّا ٱلَّذِينَ أَفْطَرُوا فَبَعَثُوا ٱلرِّكَابَ وَ ٱمْتَهَنُوا وَ عَالَجُوا فَقَالَ ٱلنَّبِىُّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ ذَهَبَ ٱلْمُفْطِرُونَ ٱلْيَوْمَ بِٱلْأَجْرِ .

TERCEMESİ

Yine Enes İbn-i Mâlik *radiya'llāhu anh*'den gelen bir rivâyete göre şöyle demiştir:

---

[1] و اشار بيده الى المدينة و قال : اللهم انى احرم ما بين لابيتها كتحريم ابراهيم عليه الصلاة و السلام مكة. اللهم بارك لنا فى صاعنا و مدنا [بخارى] .

Biz Nebî *salla'llâhu aleyhi ve sellem* ile berâber bir (seferde) bulunduk. (Bizden kimi oruç tutmuş, kimi de yemişti. Sıcak bir günde bir konak yerine indik). Gölge için çoğumuz elbîsesiyle gölgelenmiş (rıdâsiyle çerke kurmuştu). Fakat şu oruç tutanlar (tâkatsizliklerinden) hiç bir iş yapmadılar. Oruçsuzlar ise, binit develerini (suya) götür (üp sula) dılar, (oruçlulara) hizmet ettiler, yemek pişirip (oruçlularla birlik) yediler. Bütün bu faâliyet üzerine Resûlullâh:

— Bu gün oruçsuzlar tam ücret alıp gittiler, buyurdu.

***

1221. عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ السَّاعِدِيِّ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ
اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ قَالَ رِبَاطُ يَوْمٍ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ خَيْرٌ
مِنَ الدُّنْيَا وَ مَا عَلَيْهَا وَ مَوْضِعُ سَوْطِ أَحَدِكُمْ مِنَ الْجَنَّةِ
خَيْرٌ مِنَ الدُّنْيَا وَ مَا عَلَيْهَا وَ الرَّوْحَةُ يَرُوحُهَا الْعَبْدُ فِي سَبِيلِ
اللّٰهِ أَوِ الْغَدْوَةُ خَيْرٌ مِنَ الدُّنْيَا وَ مَا عَلَيْهَا .

TERCEMESİ

Sehl İbn-i Sa'd-i Sâidî *radiya'llâhu anh*'den rivâyet olunduğuna göre, Resûlullâh *salla'llâhu aleyhi ve sellem* şöyle demiştir:

— Bir gün Allah yolunda serhad muhâfazasına bağlı bulunmak (sevâbı), dünyâdan ve dünyâ üstündeki her şeyden hayırlıdır. Sizden birinizin kamçısının Cennet'ten işgâl ettiği az bir yer de dünyâdan ve dünyâ üstündeki her şeyden hayırlıdır. Şüphesiz birinizin akşamleyin her hangi bir zamanda yürüyüşü —ki, kul bu yolu Allah yolunda yürür,— yâhud sa-

bahleyin (bu niyetle) yürüyüşü de dünyâdan ve dünyâ üstündeki her şeyden hayırlıdır.

ÎZÂHI

Bu hadîsin unvânında Buhârî Âl-i İmrân Sûresi'nin (200) üncü âyetini —ki, bu Sûrenin son âyetidir— zikretmiştir. Meâli şöyledir: Ey îmân eden kullar! (Muhârebede) şecâatli olunuz, (düşman savletine) sükûnetle tahammül ediniz, serhadlerde düşmanı tutunuz, Allāh(a ma'sıyet)den sakınınız! Tâ ki necât bulasınız[1].

***

1222. عَنْ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ هَلْ تُنْصَرُونَ وَ تُرْزَقُونَ إِلَّا بِضُعَفَائِكُمْ .

TERCEMESİ

Sa'd İbn-i Ebî Vakkās (ın oğlu Mus'ab) dan rivâyet olunduğuna göre (Mus'ab demiştir ki: Babam Sa'd diğer Ashâb'a kıyâsen kendisinde bir imtiyâz tasavvur ederdi. Çünkü Sa'd şecâatli idi, zengin idi. Bunun üzerine) Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* :

— Siz ancak zayıflarınızın duâsı sâyesinde mansûr ve merzûk olursunuz! buyurdu.

ÎZÂHI

Tercemede kavis içinde gösterdiğimiz uzunca ziyâdeyi Buhârî metninden alarak yazdık. Bu metinden anlaşılacağı üzere, hadîsin râvîsi Sa'd değildir, oğlu Mus'ab'dır. Müellif Zebîdî ihtisâr için

[1] يا ايها الذين آمنوا اصبروا و صابروا و رابطوا و اتقوا الله لعلكم تفلحون [سورة آل عمران] .

iltizâm ettiği usûle göre Sahâbî râvîyi zikreder. Halbuki Mus'ab Sahâbî değildir, Tâbiî'dir. Bu cihetle hadîsin senedinde inkıtâ bulunarak mürsel olmak îcâb ederse de, Mus'ab'ın bu hadîsi babasından işitmiş olması ve kendisi doğrudan Peygamber Efendimiz'den işitmiş gibi rivâyet etmiş bulunması çok muhtemeldir. Bu sûretle hadîste Buhârî'ye göre de ittisâl bulunur. Her halde müellif Zebîdî de bu gālib ihtimâl üzerine Sa'd İbn-i Ebî Vakkās'ı râvî olarak göstermiştir.

***

1223. عَنْ أَبِي سَعِيدٍ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ عَنِ ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ قَالَ يَأْتِي عَلَى ٱلنَّاسِ زَمَانٌ يَغْزُو فِئَامٌ مِنَ ٱلنَّاسِ فَيُقَالُ هَلْ فِيكُمْ مَنْ صَحِبَ ٱلنَّبِيَّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ فَيُقَالُ نَعَمْ فَيُفْتَحُ عَلَيْهِ ثُمَّ يَأْتِي زَمَانٌ فَيُقَالُ فِيكُمْ مَنْ صَحِبَ أَصْحَابَ ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ فَيُقَالُ نَعَمْ فَيُفْتَحُ ثُمَّ يَأْتِي زَمَانٌ فَيُقَالُ فِيكُمْ مَنْ صَحِبَ صَاحِبَ أَصْحَابِ ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ فَيُقَالُ نَعَمْ فَيُفْتَحُ.

TERCEMESİ

Ebû Saîd (-i Hudrî, Sa'd İbn-i Mâlik) *radiya'llāhu anh*'ten Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğu rivâyet edilmiştir : insanlar (ın târihi) üzerine (te'sîr eden) bir zaman gelir ki, o zamanda insanlardan bir cemâat gazâ eder. Onlara :

— İçinizde Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'i gören kişi var mıdır? diye sorulur da :

— Evet var! diye cevap verilir. Nihâyet ordu içindeki Sahâbî'ye (hürmeten zafer kapısı) açılır. Sonra bir zaman daha gelir. (İnsanlardan bir gurup daha gazâ eder) onlara da :

— İçinizde Resûlullāh'ın Ashâbını gören kişi var mıdır? diye sorulur. Onlara da :

— Evet var! diye cevâp verilir. Ve zafer müyesser olur. Sonra (üçüncü) bir zaman daha gelir. (Yine harb edilir). Onlara da :

— İçinizde Resûlullāh'ın Ashâbını görmüş Tâbiî'ye erişen kişi var mıdır? diye sorulur. Bu def'a da :

— Evet var! denilir. Yine fetih müyesser olur.

İZÂHI

Bunu ve bundan evvelki Sa'd İbn-i Ebî Vakkās hadîsini Buhârî: harbde müslümanların zaiflerinden, sâlihlerinden istiâne edilmesine dâir açtığı bir bâbında rivâyet etmiştir. Bu hadîsin mazmûnuna göre Ashâb, Tâbiîn, Etbâ-ı Tâbiîn'in yüzleri suyuna feth ve zafer müyesser olacağı Peygamberimiz tarafından bildirilmiş ve öylece de tahakkuk etmiştir.

Bu cihetle bu hadîsten, Peygamberimizin en açık mu'cizelerinden birisi ve üç tabaka cemâatinin fazîleti anlaşılmıştır. Bu üç tabaka cemâati âhirete mutealllık hususlarda son derece kuvvetli olmalarına rağmen dünyâ işlerinde zaiftiler. Îmân ve irâde kuvvetiyledir ki, bu üç devirde İslâm orduları zaferden zafere koşmuşlardır.

Hadîsin bir rivâyet tarîkında (من صحب رسول الله) yerinde (من رأى) vârid olduğundan, sohbeti, rü'yetle terceme ettik ki, Sahâbî için Pey-~ . mber'i görmek kâfîdir, görüşmek lâzım değildir, diyen ulemânın mezhebi budur. Şârih İbn-i Battâl "*Bu hadîsin sıhhatini: (Devrin hayırlısı benim içinde yaşadığım Sahâbe zamânı, sonra Tabiîler devri, daha sonra Tâbiîleri ta'kîb eden Etbâ-ı Tâbiîler devri gelir) meâlindeki hadîs te'yîd eder*" demiştir ki, bu hadîsin tamâmı ve îcâb eden îzâhı eserimizin bu cildinde (1147) numara ile terceme edilen İmrân İbn-i Husayn hadîsine bakınız!

1224. عَنْ أَبِي أُسَيْدٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ بَدْرٍ حِينَ صَفَفْنَا لِقُرَيْشٍ وَ صَفُّوا لَنَا إِذَا أَكْثَبُوكُمْ فَعَلَيْكُمْ بِالنَّبْلِ .

TERCEMESİ

Ebû Üseyd (Mâlik Sâidî) *radiya'llâhu anh*'den : "*Bedir günü biz Kureyş*'e *karşı saf bağlayıp Kureyş de bize karşı saff-ı harp nizâmınagirdikleri zaman Resûlullâh sallâ'llâhu aleyhi ve sellem :*

— *Düşman ok menzilinize girdiğinde ok atmağa devâm ediniz! buyurdu.*" dediği rivâyet olunmuştur.

İZÂHI

Buhârî Ebû Üseyd hadîsini ok atmağa teşvîka dâir açtığı bir bâbında rivâyet etmiştir. Bu hadîsten önce bu mevzûun daha mühim bir hadîsini de rivâyet etmiştir ki, müellif Zebîdî ihtisâr kaydiyle *Tecrîd*'e almamıştır. Seleme İbn-i Ekva' tarafından rivâyet edilen bu hadîsin meâli şöyledir: Seleme demiştir ki: bir kere Eslem oğullarından bir cemâat ok ta'lîm müsâbakası yaparken Nebî *sallâ'llâhu aleyhi ve sellem* yanlarına uğradı da :

— Ey İsmâîl (peygamberin) oğulları, ok atınız! Sizin (bu büyük) babanız da (mahâretli) bir atıcı idi. Siz de atınız!.. (Bu müsâbakada) ben de Mihcen İbn-i Edra' (kolu) ile berâberim, buyurdu.

Râvî Seleme diyor ki: Resûlullâh böyle deyince İbn-i Edra''ın muhâlifi olan taraf, ellerini çektiler, ok atmadılar. Bunun üzerine Resûlullâh:

— Niçin atmıyorsunuz? diye sordu. Onlar :

— Sen Mihcen gurûbiyle berâberken biz nasıl atarız, diye cevap verdiler. Resûlullâh :

— Haydi atın! Ben hepinizle berâberim, diye oradakileri toptan taltîf buyurdu[1].

Resûlullāh'a göre Arabların hepsi İsmâil *aleyhi's-selâm* evlâdından olduklarını İbn-i Sa'd, Alî İbn-i Rebâh'tan rivâyet etmiştir. Bu cihetle Eslem oğullarına İsmâil oğulları diye hitâb etmiştir.

1225. عَنْ عُمَرَ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ قَالَ كَانَتْ أَمْوَالُ بَنِي ٱلنَّضِيرِ مِمَّا أَفَاءَ ٱللّٰهُ عَلَى رَسُولِهِ مِمَّا لَمْ يُوجِفِ ٱلْمُسْلِمُونَ عَلَيْهِ بِخَيْلٍ وَ لَا رِكَابٍ فَكَانَتْ لِرَسُولِ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ خَاصَّةً وَ كَانَ يُنْفِقُ عَلَى أَهْلِهِ نَفَقَةَ سَنَةٍ ثُمَّ يَجْعَلُ مَا بَقِيَ فِي ٱلسِّلَاحِ وَ ٱلْكُرَاعِ عُدَّةً فِي سَبِيلِ ٱللّٰهِ .

TERCEMESİ

Ömer *radiya'llāhu anh*'den şöyle dediği rivâyet olunmuştur: Benû Nadîr malları Allāh'ın Resûli'ne Fey' olarak tahsîs buyurduğu şeylerdendir. Müslümanların at sürerek, deveye binerek (harb ile) iktisâb ettiği ganîmetlerden değildir. Bu cihetle, Benû Nadîr malları Resûlullāh, *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'e mahsûs idi. Resûlullāh, âilesinin bir senelik geçimini bundan te'mîn ederdi. Sonra bundan geri kalanı da Allah yolunda gazâ hazırlığı olarak silâha ve ata sarf edilirdi[2].

---

[1] مر النبى صلى الله عليه و سلم على نفر من اسلم ينتضلون . فقال النبى صلى الله عليه و سلم: ارموا بنى اسماعيل فان اباكم كان راميا ارموا و انا مع بنى فلان. قال فامسك احد الفريقين بايديهم. فقال: ما لكم لا ترمون؟ قالوا كيف نرمى و انت معهم ؟ قال : ارموا و انا معكم كلكم [رواه البخارى عن سلمة بن الاكوع] .

[2] Bu hadîsin îzâhı için bu cildde (1173) numara ile terceme ettiğimiz Ebû Hüreyre hadîsinin îzâhına bakınız!.

1226. عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُ قَالَ مَا رَأَيْتُ ٱلنَّبِيَّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ يُفَدِّى رَجُلاً بَعْدَ سَعْدٍ سَمِعْتُهُ يَقُولُ ٱرْمِ فَدَاكَ أَبِي وَ أُمِّى .

TERCEMESİ

Alî *radiya'llāhu anh*'den şöyle dediği rivâyet olunmuştur : Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in babasını, anasını, Sa'd İbn-i Ebî Vakkās'tan başka bir kişiye fedâ ettiğini söyliyerek hitâb ettiğini işitmedim. (Fakat Uhud günü Sa'd'e) :

— Ey Sa'd babam, anam sana fedâ olsun! Düşmana ok at! dediğini işittim.

* * *

1227. عَنْ أَبِي أُمَامَةَ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُ لَقَدْ فَتَحَ ٱلْفُتُوحَ قَوْمٌ مَا كَانَتْ حِلْيَةُ سُيُوفِهِمِ ٱلذَّهَبَ وَ لَا ٱلْفِضَّةَ إِنَّمَا كَانَتْ حِلْيَتُهُمْ ٱلْعَلَابِيَّ وَ ٱلْآنُكَ وَ ٱلْحَدِيدَ .

TERCEMESİ

Ebû Ümâme *radiya'llāhu anh*'den şöyle rivâyet olunmuştur : Muhakkak bir çok fütûhâta mazhar olan bir cemâat vardır (ki, Peygamber'in Ashâbıdır). Onların kılıçlarının süsü altun, gümüş değildi. Belki o (kahraman) ların kılıçlarının ziyneti kınlarına, kabzalarına bağlanan sırımla kalay ve demir (den ibâret) di, demiştir.

1228. عَنِ ٱبْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُمَا قَالَ قَالَ ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ وَ هُوَ فِي قُبَّةٍ ٱللَّهُمَّ إِنِّي أَنْشُدُكَ عَهْدَكَ

وَعْدَكَ اللَّهُمَّ إِنْ شِئْتَ لَمْ تُعْبَدْ بَعْدَ الْيَوْمِ فَأَخَذَ أَبُو بَكْرٍ
بِيَدِهِ فَقَالَ حَسْبُكَ يَا رَسُولَ اللهِ فَقَدْ أَلْحَحْتَ عَلَى رَبِّكَ وَ
هُوَ فِي الدِّرْعِ فَخَرَجَ وَ هُوَ يَقُولُ سَيُهْزَمُ الْجَمْعُ وَ يُوَلُّونَ
الدُّبُرَ بَلِ السَّاعَةُ مَوْعِدُهُمْ وَ السَّاعَةُ أَدْهَى وَ أَمَرُّ وَ فِي رِوَايَةٍ
وَ ذَلِكَ يَوْمَ بَدْرٍ.

TERCEMESİ

İbn-i Abbâs *radiya'llāhu anhümâ*'dan Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in (bir rivâyete göre Bedir günü) küçük ve toparlak bir çadır içinde:

— Yâ Rab! (Peygamberlerine yardım edeceğin hakkındaki) ahdini ve (zafer) va'dini (yerine getirmeği) Sen'den isterim. Allāh'ım! Eğer (mü'minlerin helâkini) dileyorsan bu günden sonra Sana ibâdet eden bulunmayacaktır. (Resûlullāh ellerini yukarı kaldırarak bu duâsına arkasından rıdâsı düşünceye kadar devâm etmiştir. Ebû Bekr rıdâsını alıp omuzlarına koymuş ve arkasında beklemiştir. Nihâyet) Ebû Bekr Resûlullāh'ın elini tutarak:

— Bu kadar dilek yetişir yâ Resûla'llāh!. Rabb'ına karşı duâda ısrâr buyurdun. (Allah, sana va'dettiği zaferi yakında verecektir) dedi. Bu sırada Resûlullāh bir zırh içinde idi. Bu duâdan sonra Resulullāh şu (meâldeki) âyetleri okuyarak çadırdan çıktı:

— Her halde (Bedir'deki) bu topluluk yakında hezîmete uğratılacak ve onlar, (Kureyş) arkalarına dönüp gidecekler. Belki (bu gidişin müntehâsı) azablarının vaad olunduğu saattir ki, o saat (in azâbı), daha büyük bir belâdır. Ve daha acıdır.

İZÂHI

Hadîste Resûlullāh'ın Allah'dan infâzını istediği bildirilen ahdi ile va'di şöyle îzâh ediliyor :

BİRİNCİSİ: Allāh'ın ahdi Saffât Sûresi'nin 171, 172, 173 üncü âyetlerinde şöyle deruhde buyurulduğu bildiriliyor: Muhakkak ki peygamber olarak gönderilen kullarımız hakkında (ezelde) şu va'dimiz sebk etmiştir: *"Onlar, evet muhakkak o peygamberler elbette muzaffer olacaklardır. Yine şüphesiz bizim askerimiz, gālip geleceklerdir"* [1].

İKİNCİSİ: Allāh'ın va'didir ki, bu da Enfâl Sûresi'nin (7) inci âyetinde şöyle bildirilmiştir: O vakti hatırlayınız ki: Allah size iki tâifenin birini: *"haydi o sizindir!"* diye vaad ediyordu da siz, şevketsiz olan taraf sizin olmasını arzu ediyordunuz. Halbuki Allah kendi emirleriyle hakkı yerine getirmek ve kafirlerin arkasını kesmek istiyordu [2].

Bu âyette zikrolunan iki tâifeden *birisi* Ebû Süfyân'ın riyâseti altında Şam'dan Mekke'ye gelmekte olan büyük bir ticâret kervanı, *öbürüsü* de Ebû Cehl'in riyâseti altında Mekke'den hareket eden ve müslümanları vurmak isteyen bir ordu. Allah bunlardan her hangisi üzerine hareket edilirse, ona galebe ve zafer vaad etmişti. Şöyle ki: Resûlullāh Ebû Süfyân'ın riyâsetindeki kervanın Şam'dan Mekke'ye döndüğünü haber alınca üç yüz küsûr kişilik bir seriyye ile bunların üzerine gitmek üzere Medîne'den çıktı, yolda bir de duyuldu ki, Ebû Cehl de tam techîzatlı bin kişilik mükemmel bir Kureyş ordusu ile Mekke'den hareket etmiştir. Resûlullāh Ashâbiyle bunlardan hangisinin üzerine gidilmesini müzâkere etti. Birçokları kervan üzerine gidilmesi re'yinde bulundu. Bu ise şevketsiz ve şerefsiz tarafı iltizam idi. Resûlullāh Ebû Cehl'in ordusu üzerine yürünmesini arzu ediyordu. O zaman müzâkere ve münâkaşadan sonra nihâyet Resûlullāh'ın ictihâdı ihtiyâr edildi. Bunun üzerine Resûlullāh:

— Haydi yürüyünüz! Allāh'ın bereketi üzerine; müjdelerim ki, Allah bana bu iki tâifenin birini va'detti. Allah bilir ki şimdi ben, onların yıkılacakları yerleri görüyorum, biliyorum, buyurdu.

---

1 و لقد سبقت كلمتنا لعبادنا المرسلين . انهم لهم المنصورون. و ان جندنا لهم الغالبون [سورة الصافات] .

2 و اذ يعدكم الله احدى الطائفتين انها لكم و تودون ان غير ذات الشوكة تكون لكم و يريد الله ان يحق الحق بكلماته و يقطع دابر الكافرين [سورة الانفال]

Fakat Bedir'de iki ordu karşı karşıya gelince, Kureyş ordusu adedçe ve kuvvetçe çok farklı bulunduğundan Resûlullāh herkeste bir bezginlik hissetmişti. Bunun üzerine çadırında ellerini kaldırarak duâ ve niyazda bulunup Allāh'ın ahdini ve va'dini duâsında tekrâr tekrâr zikretti. Bir derecede ki, Ebû Bekr'in: *(Allah bu zaferi sana verecektir)* sözünden de anlaşıldığı üzere mev'ud zaferin tahakkuk edeceğinde umûmî kanâat hâsıl oldu, irâdeler yükseldi ve hakîkaten mev'ud olan zafer tahakkuk etti.

1229. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُ قَالَ رَخَّصَ ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ لِعَبْدِ ٱلرَّحْمٰنِ بْنِ عَوْفٍ وَ ٱلزُّبَيْرِ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُمَا فِي قَمِيصٍ مِنْ حَرِيرٍ مِنْ حِكَّةٍ كَانَتْ بِهِمَا.

TERCEMESİ

Enes İbn-i Mâlik *radiya'llāhu anh*'den:

"*Nebî salla'llāhu aleyhi ve sellem'in Abdurrahmân İbn-i Avf ile Zübeyr radiya'llāhu anhümâ'ya* (bir muhârebede) *uyuz oldukları sıra ipekli gömlek giymelerine müsâade buyurdu*" dediği rivâyet olunmuştur.

1230. وَ عَنْهُ فِي رِوَايَةٍ أَنَّهُمَا شَكَوَا إِلَى ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ يَعْنِي ٱلْقَمْلَ فَأَرْخَصَ لَهُمَا فِي ٱلْحَرِيرِ.

TERCEMESİ

Yine Enes İbn-i Mâlik'ten gelen bir rivâyete göre, Abdurrahmân İbn-i Avf ile Zübeyr *radiya'llāhu anhümâ* (bir muhârebede) bitlenerek Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'e şikâyet ettiklerinde Resûlullāh bunların ipekli giymelerine müsâade etmiştir.

1231. عَنْ أُمِّ حَرَامٍ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهَا أَنَّهَا سَمِعَتِ ٱلنَّبِيَّ
صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ يَقُولُ أَوَّلُ جَيْشٍ مِنْ أُمَّتِي يَغْزُونَ
ٱلْبَحْرَ قَدْ أَوْجَبُوا قَالَتْ قُلْتُ يَا رَسُولَ ٱللهِ أَنَا فِيهِمْ قَالَ
أَنْتِ فِيهِمْ قَالَتْ ثُمَّ قَالَ ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ
أَوَّلُ جَيْشٍ مِنْ أُمَّتِي يَغْزُونَ مَدِينَةَ قَيْصَرَ مَغْفُورٌ لَهُمْ فَقُلْتُ
أَنَا فِيهِمْ يَا رَسُولَ ٱللهِ قَالَ لَا .

Tercemesi

Ümm-i Harâm (Bint-i Milhân) *radiya'llāhu anhâ*'dan rivâyete göre Ümm-i Harâm, Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in:

— Ümmetimden denizde gazâ eden ilk muhâripler (Cennet'e girmeği) hak etmişlerdir, dediğini işitmiştir. Ümm-i Harâm demiştir ki: ben de:

— Yâ Resûla'llāh! Ben bunların içinde miyim? diye sordum. Resûlullāh:

— Sen onların arasında (Cennet'e gidecek bir şehîd)sin! diye cevâb verdi. (Râvî kadın devamla) bundan sonra Resûlullāh:

— Ümmetimden Kayser'in, (Şarkî Rum İmparatorluğunun merkezi olan İstanbul) şehrine gazâ eden ilk muhâripler için de yarlığanmak vardır! buyurdu.

— Ben bunların içinde miyim yâ Resûla'llāh! ? diye sordum. Resûlullāh:

— Hayır! diye cevap verdi.

ÎZÂHI

Bu hadîsi, Buhârî burada Rumlarla[1] harbe dâir açtığı bir bâbında rivâyet etmiştir. Buhârî'nin *Sahîh*'inde, husûsiyle Cihâd bahsinin bir çok bâblarında müteaddid senedlerle Enes İbn-i Mâlik'ten rivâyet ettiği bu hadîsin buradaki metni çok kısadır. En mufassalı cihâd ve şehâdet temennîsine dâir rivâyet olunan metindir ki, meâli şöyledir: Enes İbn-i Mâlik demiştir ki: Resûlullāh, teyzem Ümm-i Harâm'ın ziyâretine gelirdi de o, kendisine yemek ikrâm ederdi. O sırada Ümm-i Harâm, Ubâde İbn-i Sâmit'in nikâhında idi. Yine bir gün Resûlullāh ziyârete geldi. Teyzem yemek ikrâm etti. Ve Resûlullāh'ın başını tarayıp temizledi. Müteâkıben Resûlullāh bir müddet uyudu. Sonra gülümsiyerek uyandı. Ümm-i Harâm demiştir ki, ben :

— Yâ Resûla'llāh! Seni ne güldürüyor? diye sordum. O :

— Rü'yamda bana ümmetimden bir kısmı, şu (gök) deniz üstünde —pâdişahların tahtlarına kuruldukları gibi— gemilere kemâl-i ihtişâmla binerek Allah yolunda deniz harbine gittikleri halde gösterildiler de ona gülüyorum, buyurdu. Ben :

— Yâ Resûla'llāh, benim de o deniz gāzîlerinden olmaklığım için Allāh'a duâ buyursanız! diye ricâ ettim. Resûlullāh da duâ buyurdu. Sonra Resûlullāh başını yastığa koyarak bir müddet daha uyudu. Sonra yine gülümsiyerek uyandı. Yine ben :

— Yâ Resûla'llāh! Neye gülüyorsunuz? diye sordum. Resûlullāh:

— Bu def'a da ümmetimden bir kısmının pâdişahların tahtlarına kuruldukları gibi (kara nakliyeleri üstünde) debdebeli bir mevkib hâlinde gazâya gittikleri gösterildi, buyurdu. Ben :

— Yâ Resûla'llāh, bunlar arasında da bir gāzî olarak bulunmaklığıma duâ buyursanız! dedim. Resûlullāh:

— Hayır, sen birincilerden (deniz gāzîlerinden) sin! diye karşıladı. Enes İbn-i Mâlik diyor ki: hakîkaten Ümm-i Harâm, Muâviye İbn-i Ebî Süfyân'ın (Şam vâliliği) zamânında ve onun kumandasında tertîb edilen bu deniz gazâsına iştirâk etmiş ve

[1] Rum, Cevherî'nin *Sıhâh*'ında beyânına göre, Rum İbn-i Iysu evlâdından bir soydur. Iysu, İshâk İbn-i İbrâhîm *aleyhime's-selâm*'ın oğlu ve Ya'kūb'un ikiz doğmuş kardeşidir. İsrâilî kitaplarda Îsâ diye anılır.

denizden çıkarken bindirildiği hayvandan düşerek gazâ yolunda şehîden vefât etmiştir[1].

Bu sefer, müslümanların ilk deniz seferi idi. Kıbrıs'ın fethi için ihtiyâr edilmişti. Bu cihetle Ashâb'ın sâdâtından bir çok kimseler iştirâk etmişti. Vâkidî gibi bir çok Siyer müelliflerinin beyânına göre, bu deniz seferi Hicret'in 28 inci senesinde vukū' bulmuştur ki, Hazret-i Osman'ın hilâfeti zamânına müsâdiftir. Bu cihetle hadîs metnindeki (Muâviye zamânında) ta'bîrini, (Şam vâliliği) zamâniyle takyîd ettik.

İzâhiyle meşgūl bulunduğumuz Ümm-i Harâm hadîsini Buhârî sevk ederken bu fazîletli kadınla zevci Ubâde Hazretlerinin bu deniz seferine nasıl iştirâk ettiklerine de kısaca işâret etmiştir ki, târihî kıymeti hâiz olduğundan, onu da şârihlerin îzâhlarından da istifâde ederek bildiriyoruz: iki Akabe bîatinde bulunan ve Hazrecîlerin nekabetini ihrâz eden Ubâde İbn-i Sâmid Peygamberimizin irtihâlinden sonra Şam'a gönderilen ilmî hey'et içinde bulunmuş ve Hıms'da ihtiyâr-ı ikāmet etmişti. Kıbrıs seferi açılınca Ubâde, zevcesi Ümm-i Harâm ile birlikte mâlikânesinden çıkarak Akdeniz sâhiline, Trablus Şam'a gelmiştir. O sırada orada bulunan Tâbiî büyüklerinden Umeyr İbn-i Esved terceme ettiğimiz hadîsi Ümm-i Harâm'ın bizzat ağzından işitmiştir. Ümm-i Harâm, Muâviye'nin karısı ve Karaza'nın kızı Fâhite de refâkat etmiştir. Muâviye İbn-i Ebî Süfyân da bu vapurla hareket etmiştir[2].

---

1 عن انس بن مالك قال: كان رسول الله صلى الله عليه و سلم يدخل على ام حرام بنت ملحان فتطعمه. و كانت ام حرام تحت عبادة بن الصامت فدخل عليها رسول الله صلى الله عليه و سلم يوما فاطعمته. و جعلت تفلى رأسه . فنام رسول الله صلى الله عليه و سلم، ثم استيقظ و هو يضحك قالت : فقلت و ما يضحكك يا رسول الله ؟. قال ناس من امتى عرضوا على غزاة فى سبيل الله يركبون ثبج هذا البحر ملوكا على الاسرة او مثل الملوك على الاسرة شك اسحاق. قالت: فقلت يا رسول الله ادع الله ان يجعلنى منهم. فدعا لها رسول الله صلى الله عليه و سلم. ثم وضع رأسه، ثم استيقظ و هو يضحك . فقلت و ما يضحكك يا رسول الله؟. قال : ناس من امتى عرضوا على غزاة فى سبيل الله كما قال فى الاول قالت: فقلت يا رسول الله ادع الله ان يجعلنى منهم. قال انت من الاولين. فركبت البحر فى زمن معاوية بن ابى سفيان فصرعت عن دابتها حين خرجت من البحر فهلكت [رواه البخارى فى باب الدعاء بالجهاد و الشهادة].

2 [عمدة القارى: ج ٦، ص ٦١٦].

Kıbrıs adasının bir vergiye bağlanarak sulhan veya unveten fethi müyesser olup da Şam'a hareket edileceği sırada Ümm-i Harâm'ın binmesi için bir katır getirilmişti. Çok yaşlı olan bu kadıncağızı, bindiği bu hırçın hayvan üstünden atarak baş üstüne düşmesine ve boynu kırılarak ölmesine sebeb olmuştur. İslâm târihinde nâmı ebedîleşen bu muhterem kadın, Resûlullāh'ın haber verdiği gibi deniz gazâsı yolunda vefât etmiş ve şehîdler kāfilesine iltihâk eylemiştir[1]. Hişâm İbn-i Ammâr, Ümm-i Harâm'ın kabrini gördüğünü ve Cezîre'nin sâhilinde bulunduğunu bildirmiştir. *Buhârî* şârihi Aynî de: "*Ümm-i Harâm'ın kabri Kıbrıs'tadır. Halk tarafından ta'zîm edilir ve kurak zamanlarda yağmur taleb edilir. Ve halk arasında sâlih bir kadının kabri diye anılır*" diyor. *Hulâsa*'da da bu sûretle bildiriliyor. Yalnız bu kazâ Cezîre'ye varıldığında gemiden karaya çıkarken mi, yoksa fetih ve zafer müyesser olup Şam'a dönüleceği sıra gemiye binilirken mi vukū' bulmuştur?. Buhârî'nin *Sahîh*'inde her iki ciheti de te'yîd eden rivâyetler vardır.

ÜMM-İ HARÂM'IN PEYGAMBERİMİZE KARÂBETİ: İbn-i Abdi'l-Ber diyor ki: Resûlullāh'ın Ümm-i Harâm'ı ziyâret etmesine, kendisine yemek ikrâm edilmesine, hattâ başını, saçını taratmak gı. yakınlık âsârı gösterilmesine bakarak hiç bir müslüman, bu muhterem kadının Peygamber'in mahremi olduğunda şüphe etmez. Yalnız bu mahremiyet nereden gelmiştir? Bu cihet de incelenmiştir. Yine Abdi'l-Ber: öyle sanıyorum ki, Ümm-i Harâm, Peygamber'i emzirmiştir. Nasıl ki, kardeşi Ümm-i Süleym de irdâ' etmişti, diyor. Sonra yine Abdi'l-Ber diyor ki: meşâyihimizden sayısız bir çok kimselerin rivâyetlerine göre, Ümm-i Harâm Resûlullāh'a teyzeleri tarafından hısım oluyordu. Çünkü Peygamber'in büyük babası Abdülmuttalib'in anası Benû Neccâr'dan idi. Ümm-i Harâm ile kardeşi Ümm-i Süleym de Benî Neccâr'dandırlar. İbn-i Vehb'den de Ümm-i Harâm Resûlullāh'ın rıdâan teyzelerinden birisidir, dediği rivâyet edilmiştir. Bu rivâyetlerden her hangisi alınırsa alınsın, Ümm-i Hârâm Bint-i Milhân ile kardeşi Ümm-i Süleym, Peygamber'in mahremidirler [*Umdetü'l-Kârî:* C: 6, S: 534]. Bu rivâyetleri te'yîd etmek üzere şunu da kayd etmek isteriz ki: Siyer müellifleri tarafından bildirildiğine göre, Abdullāh'ın vefâtından sonra Hazret-i Âmine her sene Medîne'ye giderek Benû

---

[1] بخارى : باب فضل من يصرع فى سبيل الله فات فهو منهم. و باب جهاد النساء.

Neccâr yurdunda ve zevci Abdullâh'ın teyzeleri ve dayıları yanında bir müddet misâfir kalmak i'tiyâdında idi. Neccârîlerin de Mekke'ye gelerek Âmine'nin ziyâretini iâde etmiş olmaları şüphesizdir. Bu mütekābil ziyâretler esnâsında bir rıdâ', bir süt vâkıasının tehaddüs etmiş olması çok gereklidir.

Hadîsin ikinci kısmında İslâm ordusunun hareketi bildirilen Kayser şehriyle murad, bütün hadîs şârihleri tarafından Şarkî Rum İmparatorluğu'nun hükûmet merkezi olan Kostantaniye = İstanbul olduğu bildirildiğinden, tercememizde kavis içinde gösterdik. Bu sefer de Hicret'in 52 inci yılında ve Yezîd İbn-i Muâviye'nin kumandasında vukū' bulmuştu. Kostantaniye seferine iştirâk eden askerin hakkındaki Peygamber'in sitâyişine mebnî İbn-i Ömer, İbn-i Abbâs, İbn-i Zübeyr, Ebû Eyyûb Ensârî gibi Ashâb'ın sâdâtından bir çok güzîdeler de iştirâk etmişlerdi. Hattâ Ebû Eyyûb Ensârî'nin vefâtı İstanbul suru yakınında vukū' bulduğu için oraya defn olunmuştur. Rumlar, Ebû Eyyûb'un kabrine hürmet edegelmişler ve kurak zamanlarda kabriyle yağmur taleb etmişlerdir. [Bu eserimizin birinci cildinin 114 (İkinci baskı: 135) ve müteâkip sâhifelerinde Ebû Eyyûb Hâlid İbn-i Zeyd Hazretlerinin Ahmed Naîm merhûm tarafından yazılmış güzel bir hal tercemesi vardır oraya bakınız!].

Mir'at sâhibi, bâzı müelliflerin bu orduyu Muâviye'nin, oğlu Yezîd'in değil, Süfyân İbn-i Avf'ın kumandası altında sevk ettiğini bildirdiklerini hikâye etmiştir. Şârih Aynî bunu nakil ve iltizâm ederek: Ashâb'ın bunca ulular Yezîd'in değil, İbn-i Avf'in kumandası altında bulunmuş olmaları doğrudur, diyor.

1232. عَنْ عَبْدِ ٱللهِ بْنِ عُمَرَ رَضِىَ ٱللهُ عَنْهُمَا أَنَّ رَسُولَ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ تُقَاتِلُونَ ٱلْيَهُودَ حَتَّى يَخْتَبِئَ أَحَدُهُمْ وَرَآءَ ٱلْحَجَرِ فَيَقُولُ يَا عَبْدَ ٱللهِ هٰذَا يَهُودِىٌّ وَرَآئِى فَاقْتُلْهُ وَفِى رِوَايَةٍ لَا تَقُومُ ٱلسَّاعَةُ حَتَّى تُقَاتِلُوا ٱلْيَهُودَ وَذَكَرَ بَاقِىَ ٱلْحَدِيثِ.

TERCEMESİ

Abdullāh İbn-i Ömer *radiya'llāhu anhümâ*'dan rivâyet olunduğuna göre, Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur:

(İleride) Müslümanlar Yehûd ile harb edecek (ve onları tamâmiyle kırıp mahvedecek). Hattâ onlardan bir Yehûdî taş arkasına saklansa (da sağ kaldığı farz edilse) taş parçası da (dile gelerek) ey Allāh'ın kulu, şu arkamdaki Yehûdî'dir, onu da öldür! diyecektir.

(Ebû Hüreyre'den gelen) bir rivâyette de: Müslümanlarla Yehûd arasında kanlı bir harb olmadıkca kıyâmet kopmaz, buyurulmuş ve hadîsin geri kalan kısmı zikr edilmiştir (ki, bu harbde müslümanların yehûdîleri tamâmiyle tenkîl etmesinden ve bir tânesinin taş arkasında saklı kaldığı farz dilse bile taş da izhâr-ı husûmet ederek: ey müslüman, arkamda saklanan yehûdîyi de öldür! demesinden ibârettir).

1233. عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ أَبِي أَوْفَى رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ دَعَا رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ يَوْمَ الْأَحْزَابِ عَلَى الْمُشْرِكِينَ فَقَالَ اللّٰهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ سَرِيعَ الْحِسَابِ اللّٰهُمَّ اهْزِمِ الْأَحْزَابَ اللّٰهُمَّ اهْزِمْهُمْ وَ زَلْزِلْهُمْ .

TERCEMESİ

Abdullāh İbn-i Ebî Evfâ *radiya'llāhu anhümâ*'dan Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in Ahzâb günü (Hendek harbinde) müşrikler aleyhine düâ ederek şöyle buyurduğu rivâyet olunmuştur:

Ey Allah!, Ey Kur'an gönderen (Allāh'ım). Ey düşmanlarla hesâbı tez (Rabbım!) : Sen (Medîne önünde toplanan) şu Arab kabîlelerini dağıt Allāh'ım!, onların topluluklarını kır, irâdelerini sars (da yerlerinde tutunamasınlar) Rabb'ım!.

İZÂHI

Ahzâb günü Peygamberimizin müşriklere karşı ettiği duâlardan birisini de Buhârî bu bâbında Hazret-i Alî'den rivâyet etmiştir ki, meâli şöyledir: Hazret-i Alî diyor ki: Ahzâb günü müslümanların harp durumu güçleşince Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem:* Allah, müşriklerin (hayâtında) evlerine, (öldükleri zaman da) mezarlarına ateş doldursun!. Onlar bizi ikindi namazından alıkoydular; nihâyet güneş battı, buyurdu[1].

Peygamberimizin bu duâları karîn-i icâbet olarak gün doğusundan kopan müthiş bir fırtına bir gece içinde düşman ordusunun altını üstüne çevirerek gönüllerini bir yeis kaplamış ve anarşî içinde bir panikle müşrikler Mekke yolunu tutmuşlar ve husrân içinde çekilip gitmişlerdir.

1234. عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا قَالَتْ دَخَلَ الْيَهُودُ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ فَقَالُوا السَّامُ عَلَيْكَ فَلَعَنْتُهُمْ. فَقَالَ مَا لَكِ قُلْتُ أَوَلَمْ تَسْمَعْ مَا قَالُوا قَالَ أَوَلَمْ تَسْمَعِي مَا قُلْتُ وَ عَلَيْكُمْ.

TERCEMESİ

Âişe *radiya'llāhu anhâ*'dan şöyle dediği rivâyet olunmuştur:
Bir kere Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in huzûruna Yahûdîler girmişti de Resûlullāh'a (selâm yerine):

[1] عن علي رضي الله عنه : لما كان يوم الاحزاب قال رسول الله صلى الله عليه و سلم : ملأ الله بيوتهم و قبورهم نارا شغلونا عن الصلاة الوسطى حتى غابت الشمس [رواه البخاري].

"Essâmü aleyk = ölüm üzerine olsun" demişdiler. Ben de onlara lâ'net etmiştim. Bunun üzerine Resûlullāh bana:

— Sana ne oldu ki? buyurdu. Ben de:

— Bu Yahûdîlerin ne hezeyân ettiklerini işitmedin mi? dedim. Resûlullāh:

— Ya sen benim: *"ve aleyküm = ölüm sizin üzerinize olsun!"* dediğimi işitmedin mi? diye cevâp verdi.

1235. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ قَدِمَ طُفَيْلُ بْنُ عَمْرٍو الدَّوْسِيُّ وَ أَصْحَابُهُ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ فَقَالُوا يَا رَسُولَ اللهِ إِنَّ دَوْساً عَصَتْ وَ أَبَتْ فَادْعُ اللهَ عَلَيْهَا فَقِيلَ هَلَكَتْ دَوْسٌ فَقَالَ اللَّهُمَّ اهْدِ دَوْساً وَ ائْتِ بِهِمْ.

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llâhu anh*'den şöyle dediği rivâyet olunmuştur: (Mekke'de müslümân olup kabîlesini da'vete me'mûr olan) Devsî Tufeyl İbn-i Amr (Hayber'in fethi sırasında) bâzı arkadaşlariyle Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'i ziyârete gelmişlerdi. Bunlar (kendi kavminden şikâyet ederek):

— Yâ Resûla'llāh! Devs kabîlesi halkı Allāh'a âsî oldular da Tufeyl'in İslâm'a da'vetini kabulden imtinâ' ettiler. Binâenaleyh bunların aleyhine duâ buyur! dediler. Şimdi artık Devsîlerin helâkine duâ olunacak denilirken bir de Resûlullāh (ın re'fet ve şefkati tecellî ederek):

— Yâ Rab, Devs halkına hidâyet eyle de onları İslâm câmiamıza getir! diye duâ buyurdu.

1236. عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ أَنَّهُ سَمِعَ ٱلنَّبِيَّ
صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ يَقُولُ يَوْمَ خَيْبَرَ لَأُعْطِيَنَّ ٱلرَّايَةَ رَجُلاً
يَفْتَحُ ٱللّٰهُ عَلَى يَدَيْهِ فَقَامُوا يَرْجُونَ لِذٰلِكَ أَيُّهُمْ يُعْطَى فَغَدَوْا
كُلُّهُمْ يَرْجُو أَنْ يُعْطَى فَقَالَ أَيْنَ عَلِيٌّ فَقِيلَ يَشْتَكِي عَيْنَيْهِ
فَأَمَرَ فَدُعِيَ لَهُ فَبَصَقَ فِي عَيْنَيْهِ فَبَرَأَ مَكَانَهُ حَتَّى كَأَنَّهُ لَمْ
يَكُنْ بِهِ شَيْءٌ فَقَالَ نُقَاتِلُهُمْ حَتَّى يَكُونُوا مِثْلَنَا فَقَالَ عَلَى
رِسْلِكَ حَتَّى تَنْزِلَ بِسَاحَتِهِمْ ثُمَّ ٱدْعُهُمْ إِلَى ٱلْإِسْلَامِ وَ أَخْبِرْهُمْ
بِمَا يَجِبُ عَلَيْهِمْ فَوَ ٱللّٰهِ لَأَنْ يُهْدَى بِكَ رَجُلٌ وَاحِدٌ خَيْرٌ
لَكَ مِنْ حُمْرِ ٱلنَّعَمِ.

TERCEMESİ

Sehl İbn-i Sa'd *radiya'llāhu anh*'den Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in Hayber günü (Hayber'in fethi uzayınca) şöyle buyurduğunu işittiği rivâyet olunmuştur :

— Müslümanların bayrağını artık (yarın) bir kişiye vereceğim ki, Allah feth ve zaferi onun îki elleriyle müyesser kılacaktır. (O, Allāh'ı ve Peygamberini sever, Allah ve Peygamber'i de onu sever). Bunun üzerine orada bulunan Ashâb bayrağın onlardan hangisine verileceğini tahayyüle başladılar. Onların hepsi bayrağın kendisine verilmesini umarak ertesi güne erdiler. Fakat Resûlullāh ferdâsi gün :

— Alî nerededir? diye sordu. Ashâb tarafından :

— Gözleri ağrıyor, denildi. Ve Resûlullâh'ın emriyle Alî huzûra çağırıldı. Resûlullâh Alî'nin gözlerine tükürdü. Hemen orada gözleri, hiç ağrımamış gibi iyi oldu. Bunun üzerine Alî :

— Yâ Resûla'llâh, Hayber yahûdîleriyle onlar da bizim gibi (müslümân) oluncaya kadar vuruşuruz! dedi. Resûlullâh da :

— Yâ Alî, ağır ol! Tâ ki sükûnetle Hayberlilerin sâhasında alarga bir mahalle iner, (ordugâhını kurar) sın! Sonra onları İslâm'a da'vet edersin ve üzerlerine vâcib olan İslâm esaslarını haber verirsin!. Yâ Alî, tek bir kişinin senin irşâdınla müslümân olması, iyi bil ki, sana kızıl develer bahşedilmesinden (senin de onları yoksullara tasadduk etmenden) hayırlıdır, buyurdu.

1237. عَنْ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ لَقَلَّمَا كَانَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ يَخْرُجُ إِذَا خَرَجَ فِي سَفَرٍ إِلَّا يَوْمَ الْخَمِيسِ.

TERCEMESİ

Kâ'b İbn-i Mâlik *radiya'llâhu anh*'den rivâyete göre, Kâ'b :

Resûlullâh *salla'llâhu aleyhi ve sellem :* sefere çıkmak istediğinde perşembe gününden başka günlerde muhakkak ki pek az yola çıkardı, demiştir.

1238. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ بَعَثَنَا رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ فِي بَعْثٍ فَقَالَ لَنَا إِنْ لَقِيتُمْ فُلَانًا

وَ فُلَانًا لِرَجُلَيْنِ مِنْ قُرَيْشٍ سَمَّاهُمَا فَحَرِّقُوهُمَا بِالنَّارِ قَالَ
ثُمَّ أَتَيْنَاهُ نُوَدِّعُهُ حِينَ أَرَدْنَا الْخُرُوجَ فَقَالَ إِنِّي كُنْتُ أَمَرْتُكُمْ
أَنْ تُحَرِّقُوا فُلَانًا وَ فُلَانًا بِالنَّارِ وَ إِنَّ النَّارَ لَا يُعَذِّبُ بِهَا
إِلَّا اللَّهُ فَإِنْ أَخَذْتُمُوهُمَا فَاقْتُلُوهُمَا .

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den şöyle dediği rivâyet olunmuştur :

Bir kere Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* bizi bir seriyye içinde gazâya göndermişti. (Bize verdiği emirler arasında) Kureyş'ten adlarını söylediği iki kimse için de :

— Fülân ve fülân kişilere rast geldiğinizde (bunları yakalayıp) ateşte yakınız! buyurdu. Ebû Hüreyre (devamla) diyor ki : sonra yola çıkmak istediğimiz sıra vedâ etmek üzere Resûlullāh'a gelmiştik. Bu def'a da Resûlullāh :

— Ben (önce) size fülân ve fülânı ele geçirdiğinizde ateşle yakmanızı emretmiştim. Halbuki ateşle yalnız Allah ta'zîb eder. Bu sebeble siz bu şerîrleri bulduğunuzda (yakmayınız da) öldürünüz! buyurdu.

ÎZÂHI

Hadîste adları açıkça söylenmeyip kinâye tarîkıyle zikr edilen bu iki şerîrden birisi Hebbâr İbn-i Esved'dir. Ve bunda râvîlerin ittifâkı vardır. Öbürüsünü ta'yinde ihtilâf edilmiştir. İbn-i Hişâm *Siyret*'inde Hâlid İbn-i Abd-i Kays diye gösterir. Peygamberimizin bunlar hakkında ateşte yakmak gibi ağır bir cezâ ta'yîn buyurması, Peygamber'in kerîmesi Zeyneb'in ölümüne sebeb olmalariyle mücrim bulunmalarındandır. Şöyle ki: Resûlullāh Hicret'ten evvel kızı Zeyneb'i Ebü'l-Âs İbn-i Rebî' ile evlendirmişti. Ebü'l-Âs müşrik bulunduğundan Zeyneb Peygamberi-

mizle hicret edemeyip Mekke'de kalmıştı. Bedir harbinde Ebû Cehl ordusunda Ebü'l-Âs da bulunup esîr düşmüş ve Zeyneb'i Medîne'ye göndermek şartiyle bırakılmıştı. Ebü'l-Âs bu şarta bağlı kalarak Zeyneb'i müreffehen Medîne'ye göndermek için mükemmel techîz ederek yollandırmış ve kendisine hizmet etmek üzere bu iki şahsı refâkatine vermişti. Bunlar, yolda Zeyneb'in bindiği deveye müdâhale ederek hâmil bulunan Zeyneb'i mahfesinden düşürmeğe ve hiyânetle vaz'-ı hamline ve en sonu helâkine sebeb olmuşlardır. Bu ağır cinâyetin cezâsının da o nisbette ağır olacağı tabiî idi. O devirde ihrâk cezâsı da vahşet sayılmazdı. Bu cihetle Resûlullāh ilk önce böyle bir cezânın tatbîkını emretmişken bunu İslâm Dîni'nin te'sîs etmekte olduğu âlî medeniyetle kābil-i te'lîf bulmıyarak bilâhare ölüm cezâsiyle cezâlandırılmasını emir buyurmuştur.

1239. عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ قَالَ السَّمْعُ وَ الطَّاعَةُ حَقٌّ مَا لَمْ يُؤْمَرْ بِمَعْصِيَةٍ فَإِذَا أُمِرَ بِمَعْصِيَةٍ فَلَا سَمْعَ وَ لَا طَاعَةَ .

TERCEMESİ

İbn-i Ömer *radiya'llāhu anhümâ*'dan Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğu rivâyet olunmuştur :

(Devlet âmirlerinin emirlerini) dinlemek ve ma'sıyetle emr olunmadıkça itâat ve icâbet etmek vâciptir. Ma'sıyetle emr olunduğu zaman da onları dinlemek ve boyun eğmek yoktur.

1240. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ يَقُولُ نَحْنُ الْآخِرُونَ السَّابِقُونَ وَ يَقُولُ مَنْ أَطَاعَنِي فَقَدْ أَطَاعَ اللّٰهَ وَ مَنْ عَصَانِي فَقَدْ عَصَى اللّٰهَ وَ مَنْ

يُطِعِ الْأَمِيرَ فَقَدْ أَطَاعَنِي وَ مَنْ يَعْصِ الْأَمِيرَ فَقَدْ عَصَانِي وَ
إِنَّمَا الْإِمَامُ جُنَّةٌ يُقَاتَلُ مِنْ وَرَائِهِ وَ يُتَّقَى بِهِ فَإِنْ أَمَرَ بِتَقْوَى
اللهِ وَ عَدَلَ فَإِنَّ لَهُ بِذٰلِكَ أَجْرًا وَ إِنْ قَالَ بِغَيْرِهِ فَإِنَّ عَلَيْهِ مِنْهُ .

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den şöyle rivâyet olunmuştur:

Biz (müslümân) lar (ehl-i kitâba nazaran dünyâ târihinde) sonra gelmiş bulunuyoruz. (Fakat) kıyâmet gününde (fazîletçe) en ileride bulunacağız. Yine Resûlullāh şöyle der idi :

Her kim bana itâat ederse; o, Allāh'a itâat etmiştir. Her kim de bana isyân ederse, Allāh'a isyân etmiştir. Her kim emîre itâat ederse, o, bana itâat etmiştir; her kim emîre isyân ederse, bana isyân etmiştir. İyi bilinmelidir ki, Devlet Reîsi (millet için) bir siperdir. Onun önünde, onun kumandasında harb olunur. Onunla (düşmandan) korunulur. Eğer o, (millete) takvâ ile emrederse, adâletle hareket ederse, bu emriyle, adâletiyle me'cûr olur. Eğer takvâ ve adâletten başkasiyle emr ve hükm ederse, bundan hâsıl olan günah ona râci'dir.

1241. عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا قَالَ رَجَعْنَا مِنَ
الْعَامِ الْمُقْبِلِ فَمَا اجْتَمَعَ مِنَّا اثْنَانِ عَلَى الشَّجَرَةِ الَّتِي بَايَعْنَا
تَحْتَهَا كَانَتْ رَحْمَةً مِنَ اللهِ فَقِيلَ لَهُ عَلَى أَيِّ شَيْءٍ بَايَعَهُمْ
عَلَى الْمَوْتِ قَالَ لَا بَايَعَهُمْ عَلَى الصَّبْرِ .

TERCEMESİ

İbn-i Ömer *radiya'llāhu anhümâ'*dan :

— (Vaktiyle Hudeybiye'de Bîat-i rıdvân şerefine nâil olan) bizler Hudeybiye'den döndüğümüz yıldanberi altında bîat ettiğimiz o (târihî ve mübârek) ağacı (unuttuk da onu) ta'yîn için bizden iki kişi (nin re'yi) bir arada toplanamadı. (Bu bilmemek de) Allah tarafından gelen büyük bir rahmèt oldu, dediği rivâyet olunmuştur. (İbn-i Ömer'in kölesi ve bu hadîsin birinci derecede râvîsi Nâfi'a, ikinci râvî Cüveyriye tarafından) :

— Hangi şart üzerine Resûlullāh Ashâb ile muâhede eyledi, ölmek üzere mi? diye soruldu. Nâfi' :

— Hayır, ölmek üzere değil. Harbde sebât etmek, (bozgunculuktan sakınmak) üzere Ashâb ile bîatleşti, demiştir.

İZÂHI

Hudeybiye seferi ve bîat vâkıasının sebebi hakkında bu sekizinci cildde (1164) numara ile terceme etttiğimiz Misver hadîsinde îzâhat vardır, oraya bakınız!. Yalnız burada bildirmek istediğimiz bir cihet varsa, o da Kur'an'da nâmı zikr ve tebcîl edilen bu mübârek ağacın aradan uzun zaman geçmeden unutulup belirsiz olması, sonra bu nisyânın, İbn-i Ömer gibi yüksek bir Sahâbî âlimi tarafından (ilâhî rahmet) sayılmasının sebeb ve hikmetidir. Bunu bize *Müslim* Şârihi Nevevî bildiriyor ve bir cümle ile: müslümanları fitneye düşmekten korumaktır, diyor ki, hakîkaten ilâhî bir rahmettir. Ma'lûm olan bir hakîkattir ki, Müslümanlığın i'tilâ devri, Hudeybiye sulhiyle başlar. Bu sulhun da müstenedi bu bîattır ki, İslâm târihinde (Bîat-ı Rıdvân) diye anılır. Peygamberimizin Ashâbiyle : ölmek var, dönmek yok; ya öleceğiz yâhut öldüreceğiz ve şirki kaldıracağız, sûretinde ahidleşmesidir ki, bu muâhede Mekke müşriklerini Hudeybiye musâlehanâmesini imzâlamağa mecbûr etmişti. Bu kadar mühim bir vâkıanın kendi altında cereyân ettiği ma'lûm olan ağaç, unudulmamış olsaydı, avam tarafından muhakkak sûrette ona bir kudsiyet izâfe edilecekti. Ve teabbüd edilircesine ta'zîm olunacaktı. Bu ise tevhîd dînine muhâlif bir harekettir.

1242. عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ زَيْدٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ لَمَّا كَانَ زَمَنُ الْحَرَّةِ أَتَاهُ آتٍ فَقَالَ لَهُ إِنَّ ابْنَ حَنْظَلَةَ يُبَايِعُ النَّاسَ عَلَى الْمَوْتِ فَقَالَ لَا أُبَايِعُ عَلَى هٰذَا أَحَدًا بَعْدَ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.

TERCEMESİ

Abdullāh İbn-i Zeyd *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre şöyle demiştir : Harre (vak'ası) günleri hulûl ettiği sıra Abdullāh İbn-i Zeyd'e birisi geldi de ona :

— Abdullāh İbn-i Hanzale halk ile ölmek üzere bîatleşiyor (siz ne dersiniz?)dedi. Abdullāh İbn-i Zeyd de:

— Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'den sonra ben kimseye ölmek için bîat etmem! diye cevap verdi.

İZÂHI

Harre, Medîne'de Zühre veyâhut Vâkım cıvârında bir yerin adıdır. Burada Hicret'in 63 üncü yılında Emevîlerin ikinci hükümdârı olan Yezîd İbn-i Muâviye zamânında kanlı bir vak'a olduğundan, İslâm tarihinde bu mevzie izâfetle Harre vak'ası diye anılmıştır. Sebebi şudur: Abdullāh İbn-i Hanzale gibi bir çokları Yezîd İbn-i Muâviye'ye bîatten udûl ve onu devlet riyâsetinden iskāt ederek Abdullāh İbn-i Zübeyr'e bîat etmişlerdi. Yezîd de İbn-i Ukbe kumandasında gönderdiği bir ordu ile Medîne halkından ve Peygamber'in Ashâbından binlerce ma'sûmun kanını dökmüş ve süvârileri Mescid-i Sâadet'e hayvanlarını bağlamak gibi bir çok şenâatleri irtikâp etmişlerdir.

Bu zâlim ordu Medîne'ye yaklaştığı sırada İbn-i Hanzale ahâlîden ölmek var dönmek yok! diye bîat almıştır. Abdullāh İbn-i

Zeyd bunu işitince harpte sebât etmek üzere bîat edilmelidir. Ben ölmek üzere bîat etmem, demiştir.

1243. عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ بَايَعْتُ النَّبِىَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ ثُمَّ عَدَلْتُ إِلٰى ظِلِّ شَجَرَةٍ فَلَمَّا خَفَّ النَّاسُ قَالَ يَا ابْنَ الْأَكْوَعِ أَلَا تُبَايِعُ قَالَ قُلْتُ قَدْ بَايَعْتُ يَا رَسُولَ اللّٰهِ قَالَ وَ أَيْضاً فَبَايَعْتُهُ الثَّانِيَةَ فَقِيلَ لَهُ عَلٰى أَىِّ شَىْءٍ كُنْتُمْ تُبَايِعُونَ يَوْمَئِذٍ قَالَ عَلَى الْمَوْتِ.

TERCEMESİ

(Ebû Müslim) Seleme İbn-i Ekva' *radiya'llāhu anh*'den şöyle dediği rivâyet olunmuştur:

(Bîat-i Rıdvân'da) ben, Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'e bîat etmiş, sonra ağacın gölge tarafına dönüp gelmiştim. Nâs(ın bîat izdihâmı) hafifleyince Resûlullāh bana:

— Ey İbn-i Ekva'! Sen bîat etmez misin? diye sordu. Ben:

— Bîat ettim, yâ Resûla'llāh diye cevâb verdim. Resûlullāh:

— Bir daha bîat et! buyurdu. Ben de ikinci def'a bîat ettim. (İbn-i Ekva'ın râvîsi Yezîd İbn-i Ubeyd tarafından):

— (Ey Ebâ Müslim!) O günü siz hangi madde üzerine bîat etmiştiniz? diye sorulmuş da İbn-i Ekva':

— Ölmek (ve kat'iyyen dönmemek) üzere, demiştir.

İZÂHI

Bundan önce terceme ettiğimiz İbn-i Ömer hadîsinde bîat maddesi olarak: (harbte sebât edip dönmemek), bu Seleme hadîsin-

de de (ölmek) rivâyet olunduğuna göre, iki rivâyet arasında hakîkî bir ihtilâf vardır, zannedilmemelidir. Çünkü Seleme hadîsinde mevt üzerine bîat demek, ölüm tehlikesi muhakkak olsa bile, dönmemek ve kaçmamak üzere bîat demektir. Yoksa ölümün muhakkak sûrette vukūu matlūb değildir. Bu sûretle her iki rivâyet bir ma'nâyı ifâde etmiş bulunur.

Seleme İbn-i Ekva' Ashâb'ın en şecî ve harbde en sebâtkâr sîmâlarından birisi idi. Bu cihetle Peygamber Efendimiz kendisini ikinci bîatle taltîf buyurmuştur.

1244. عَنْ مُجَاشِعٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ أَتَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَا وَأَخِي فَقُلْتُ بَايِعْنَا عَلَى الْهِجْرَةِ فَقَالَ مَضَتِ الْهِجْرَةُ لِأَهْلِهَا فَقُلْتُ عَلَامَ تُبَايِعُنَا قَالَ عَلَى الْإِسْلَامِ وَالْجِهَادِ.

Tercemesi

Mücâşi' (İbn-i Mes'ûd) *radiya'llâhu anh*'den şöyle dediği rivâyet olunmuştur:

(Mekke'nin fethinden sonra) ben, kardeşim (Mücâlid İbn-i Mes'ûd) ile Nebî *salla'llâhu aleyhi ve sellem*'in yanına geldim de:

— Yâ Resûla'llāh! (Medîne'ye) hicret etmek üzere bize muâhede ve müsâade eyle! dedim. Resûlullāh:

— Artık hicretin hükmü, (fetihden önce) hicret edenlere âid olarak geçmiştir, buyurdu. Ben:

— Ya ne üzerine bize mübâyea buyurursunuz? dedim. Resûlullāh:

— (Evvelâ) İslâm, (sonra) cihâd üzerine, buyurdu.

1245. عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ لَقَدْ أَتَانِي الْيَوْمَ رَجُلٌ فَسَأَلَنِي عَنْ أَمْرٍ مَا دَرَيْتُ مَا أَرُدُّ عَلَيْهِ فَقَالَ أَرَأَيْتَ

رجلا مؤديا نشيطا يخرج مع أمرائنا في المغازي فيعزم علينا
في أشياء لا نحصيها فقلت له والله ما أدري ما أقول لك إلا
أنا كنا مع النبي صلى الله عليه وسلم فعسى أن لا يعزم
علينا في أمر إلا مرة حتى نفعله وإن أحدكم لن يزال
بخير ما اتقى الله وإذا شك في نفسه شيء سأل رجلا فشفاه
منه وأوشك أن لا تجدوه والذي لا إله إلا هو ما أذكر
ما غبر من الدنيا إلا كالثغب شرب صفوه وبقي كدره .

TERCEMESİ

Abdullāh (İbn-i Mes'ûd) *radiya'llāhu anh*'den şöyle dediği rivâyet olunmuştur: Günün birisinde bana bir kişi geldi. Ve bana, kendine ne cevap vereceğimi bilemediğim bir süâl sordu da dedi ki:

— Şol bir kişi hakkında re'yin nedir? ki: o, zinde, silâhı üzerinde o'arak sevinç içinde kumandanlarımızla berâber gazâlara çıkar. Fakat kumandanımız (ona ve) hepimize karşı sayamayacağımız derecede çok ve ağır vazîfeler hakkında kat'î ve şiddetli emirlerde bulunur. (Şimdi şu tahammül-fersâ durumda gazînin vaziyeti nedir?: Şu halde de gazînin kumandanının bu ağır emirlerine itâat etmesi vâcib midir?) diye sordu. Ben de ona şöyle cevâb verdim:

— Vallāhi ben sana ne cevâb vereyim? bilmiyorum. Şu kadar ki, biz (Peygamber'in Ashâbı) Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* ile berâber (bu kadar gazâlarda) bulunduk. O, bir iş hakkında emir verince verilen vazîfeyi biz görünceye kadar

bize karşı azim ve şiddet göstermemeğe yakın (bir vaziyette) bulunurdu. Bunun bir müstesnâsı da vardır. Sizden her hangi biriniz Allāh'ın azâbından korundukça o kişi, dâimâ hayır ile berâberdir. Şâyed onun gönlünde (bir hususta câiz midir, değil midir? diye) bir şüphe uyandığında o kimse (mâ-fevk) bir (hayır-hâh) kişiye sorup o (nun öğüt) ünden gönlündeki çürüklüğü şifâlandırabilir. —Hoş! Sizin (bu dünyâda) öyle (hak sözlü) bir kişiyi bulamayacağınız (günler) yaklaşmıştır ya?— Kendisinden başka ibâdete değer bir ma'bûd olmıyan Allāh'a yemîn ederim ki: ben dünyâdan geri kalan ve geçen günleri, derede birikmiş su gibi tahayyül ediyorum: onun sâfîsi içilmiş de geriye bulanık tortusu kalmıştır.

Î Z Â H I

Bu hadîsi Buhârî, Devlet reîsinin kat'î ve infâzı vâcib olan emrinin halkın kudret ve tâkatı ike mütenâsib olmasına dâir açtığı bir bâbında rivâyet etmiştir. Bu unvanda âmme velâyetini hâiz olan hükûmetle ferdler arasındaki münâsebetlere ve haklara işâret edilmiştir ki, bu, İslâm idâre hukūkunun istinâd ettiği en umûmî ve en esaslı bir kāidesidir. Ancak unvânın ifâde ettiği bu umûmî kāide, hadîsden kıyâs tarîkıyle istifâde edilebilir. Çünkü hadîsin mazmûnu daha husûsîdir: askerin, mâ-fevk kumandanına karşı mutlak itâati, kumandanın da maiyetine, istitâati hâricinde ağır vazîfeler teklîf etmemesi ve şiddetli emirler vermemesidir.

Bu iki hükümden birincisi ki, kumandanın şedîd ve kat'î emirlerine karşı askerin şartsız, kayıtsız itâatidir. Bunu İbn-i Mes'ûd'un cevâbındaki istisnâdan yâni (bir def'ası müstesnâ) sözünden ve Resûlullāh'ın zarûretin tevlîd ettiği bâzı vâkıalarda ciddî vaziyet aldığını, şedîd ve kat'î emirler verdiğini bildirmesinden öğreniyoruz. İkincisini ki, bu müstesnâ haller, vâkıalar hâricinde kumandanın askerine karşı şiddetli emirler ve vazîfeler vermemesidir. Bunu da Resûlullāh'ın bütün gazâlarda bu sûretle hareket ettiğini İbn-i Mes'ûd'un bildirmesinden öğreniyoruz.

Askerî disiplinde, idârî hukukta bu mütekābil iki hak ve vazîfe çok nâzik ve mühim bir mes'ele olduğundan —*Buhârî* şârihlerinin

adını bilemedikleri — sâilin bu suâli karşısında İbn-i Mes'ûd gibi bir Sahâbî âlimi bile ibtidâ cevâb vermekte: (vallâhi sana nasıl cevâb vereceğimi bilmeyorum) diye tereddüd göstermiş, sonra Peygamberimizin siyretine dehâlet ve onunla istidlâl eylemiş olmasıdır.

***

1246. عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ أَبِي أَوْفَى رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا أَنَّ
رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ فِي بَعْضِ أَيَّامِهِ الَّتِي لَقِيَ
فِيهَا انْتَظَرَ حَتَّى مَالَتِ الشَّمْسُ ثُمَّ قَامَ فِي النَّاسِ فَقَالَ أَيُّهَا
النَّاسُ لَا تَتَمَنَّوْا لِقَاءَ الْعَدُوِّ وَسَلُوا اللّٰهَ الْعَافِيَةَ فَإِذَا لَقِيتُمُوهُمْ
فَاصْبِرُوا وَ اعْلَمُوا أَنَّ الْجَنَّةَ تَحْتَ ظِلَالِ السُّيُوفِ ثُمَّ قَالَ
اللّٰهُمَّ مُنَزِّلَ الْكِتَابِ إِلَى اٰخِرِهِ وَ قَدْ تَقَدَّمَ بَاقِي الدُّعَاءِ.

TERCEMESİ

Abdullāh İbn-i Ebî Efvâ *radiya'llāhu anhümâ*'dan rivâyet olunduğuna göre, Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* düşmanla karşılaştığı bâzı gazâlarda (hemen harbe girişmeyip) güneş tâ (zevalden) devrilinceye kadar intizâr etmiş (düşmanı gözlemiş) di. Sonra asker içinde (hitâbete) kıyâm ederek:

— Ey nâs, düşmanla karşılaşmak, (harb etmek) istemeyiniz, belki Allah'dan (harb felâketinden) korumasını isteyiniz!. Fakat bir kere de siz düşmanla karşılaşınca (harbin bütün şiddetlerine karşı) sabrediniz! Ve biliniz ki Cennet, muhakkak sûrette (mücâhid) kılıçlarının gölgeleri altındadır, buyurdu. Sonra Resûlullāh (devamla):

— Ey Kur'ân'ı gönderen Allāh! (duâsını) ı sonuna kadar okudu ki, bu duânın gerisi (yakında) geçti.

İZÂHI

Müellifin geçtiğini bildirdiği duânın tamâmı (1233) rakamiyle terceme ettiğimiz İbn-i Ebî Evfâ hadîsindedir. Oraya bakınız!. Yalnız şu fark ile ki, yukarıdaki rivâyette (*Serîü'l-hisâb = hisâbı tez olan Allāh*) yerinde burada (*Mücri's-sehâb = bulutları yürüten Allāh*) vârid olmuştur. Ve (*Zelzilhüm = gönüllerini sars!*) yerinde de (*Ve'n-surnâ aleyhim = düşmanlarımız üzerine bizi gālip kıl, yardım et!*) vârid olmuştur.

1247. عن يعلى بن أمية رضي الله تعالى عنه قال استأجرت أجيرا فقاتل رجلا فعض أحدهما يد الآخر فانتزع يده من فيه و نزع ثنيته فأتى النبي صلى الله عليه و سلم فأهدرها و قال أيدفع يده إليك فتقضمها كما يقضم الفحل.

TERCEMESİ

Ya'lâ İbn-i Ümeyye *radiya'llāhu anh*'den şöyle dediği rivâyet olunmuştur:

(Tebük gazâsında ben Resûlullāh ile berâber gazâ ettim. Genç bir deveme sefer levâzımını yükledim. Yaşım kemâle erdiğinden ve hizmet edecek kimsem bulunmadığından)[1] bir hizmetçi kiralamıştım. (Yol üzeri) hizmetçi birisiyle (İbn-i Ümeyye'nin kendisidir) döğüştü. İki kavgacıdan birişi (ki, İbn-i Ümeyye'dir) öbirisinin (ki, hizmetçidir) elini ısırdı. Hizmetçi elini, ısıran kişinin ağzından (hızla) çekti de ısıranın ön dişini söktü, o (ısıran ve bu sûretle dişi sökülen kişi) de Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'e gelip şikâyet etti. Resûlullāh (da'vâyı red,) dişin, diyetini iskāt ederek (İbn-i Ümmeyye'-ye):

[1] Tercememizdeki kavis içinde görülen bu uzun ziyâdenin birinci fıkrası *Buhârî* metninden, ikinci kısmı Ebû Dâvud'un rivâyetinden istifâde edilerek yazılmıştır.

— Yâ zavallı adam elini sana bırakırmı ki, sen boğur devenin yan dişleriyle sert yem yediği gibi, zavallının elini çatır çatır yiyesin! buyurdu.

* * *

1248. عَنِ الْعَبَّاسِ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ أَنَّهُ قَالَ لِلزُّبَيْرِ هٰهُنَا أَمَرَكَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ أَنْ تَرْكُزَ الرَّايَةَ .

TERCEMESİ

Abbâs (İbn-i Abdülmuttalib) *radiya'llāhu anh*'den gelen bir rivâyete göre, müşârün-ileyh, Zübeyr (İbn-i Avvâm)a:

— Mekke'nin fethi günü) Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* sana bayrağı işte şuraya dikmeni emretmişti, demiş (ve Hacun dağına işâret etmiş) tir.

İZÂHI

Hacun, Mekke'de Cezzârîn mahallesi yakınında yüksek ve ma'rûf bir dağdır. Bu hadîsi, Buhârî Livâ-i Nebî *aleyhi's-selâm* bâbında rivâyet etmiştir. Bundan önce 1247 numara ile terceme ettiğimiz Ya'lâ İbn-i Ümeyye hadîsini de Gazâda Ecîr ünvanlı bâbında tahrîc eylemiştir. Okuyucularımızdan Buhârî'nin *Sahîh*'inin metinlerini tetkîk edenler, bu iki bâbın hadîsleriyle birlikte tertîbinde fark göreceklerdir: Cumhur tarafından rivâyet olunan nüshada Livâ-i Nebî bâbı mukaddem ve Kitâbü'l-Ecîr muahhardır ve *Yûnîniyye*'den tashîh olunarak basılan *Buhârî* nüshaları da böyledir. Şârih Aynî de bu nüshayı ihtiyâr etmiştir. Bâzı Buhârî râvîleri de bu iki bâbı ve hadîslerini bunun ma'kûsü bir sûrette takdîm ve te'hîr ederek rivâyet etmişlerdir. Müellif Zebîdî ile Şârih Kastalânî de akalliyetin bu rivâyetini iltizâm etmişlerdir.

* * *

1249. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى
اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ قَالَ بُعِثْتُ بِجَوَامِعِ الْكَلِمِ وَ نُصِرْتُ بِالرُّعْبِ
فَبَيْنَمَا أَنَا نَائِمٌ أُوتِيتُ بِمَفَاتِيحِ خَزَائِنِ الْأَرْضِ فَوُضِعَتْ
فِي يَدَيَّ قَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ وَ قَدْ ذَهَبَ رَسُولُ اللّٰهِ
صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ وَ أَنْتُمْ تَنْتَثِلُونَهَا .

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den gelen rivâyete göre, Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*:

— Ben Cevâmiü'l-kelim ile gönderildim. Ben (bir aylık mesâfedeki düşman gönüllerine) korku salmak sûretiyle yardım olundum. Bir de ben uyuduğum sırada bana yerdeki hazînelerin anahtarları getirildi de benim iki avucumun içine konuldu, demiştir. (Sonra) Ebû Hüreyre:

— Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* (bu hazînelerden hiç birisine nâil olmadan bu dünyâdan) gitti. Şimdi bu hazîneleri yerlerinden siz çıkarırsınız! demiştir.

İZÂHI

Cevâmi'l-kelim, az lâfz ile çok ma'nâyı ihtivâ eden edebî vecîzelere denir. Hadîsteki Cevâmiü'l-kelim ile murad Kur'ân-ı Mübîn'dir ki, her âyeti, her cümlesi böyle müstesnâ bir üslûbu muhtevî olarak Peygamberimiz tarafından teblîğ buyurulmuştur. Hadîs-i şerîflerde de Cevâmiü'l-kelim olanlar az değildir. Azîz Peygamberimizin mübârek nâmının düşman gönüllerine korku salması, diğer bir rivâyet tarîkında bir aylık mesâfe ile tahdîd ve hadîsin bâbının unvânında işâret edilmiş bulunduğundan, bunu da tercememizde kavis içinde gösterdik. Cenâb-ı Hakk'ın Peygamberimiz hakkında mevcut olan nusrati cihânşümûl ise de hayâtı zamânındaki siyâsî

münâsebâtı Şam, Mısır, Irak gibi büyük şehirler üzerinde hükümrân olan devletlere munhasır olup bu şehirlerle İslâm'ın merkezi olan Medîne arasındaki mesâfe a'zamî bir ay bulunduğundan bu muayyen mesâfe ile tahdîd edilmiştir. Bu eserin ikinci cildinde (223) numara ile terceme edilen Câbir İbn-i Abdillāh hadîsine de bakınız!

Bu hadîsin unvânında Buhârî, Âl-i İmrân Sûresi'nin (151) inci âyetini zikretmiştir ki, meâli şöyledir: Allāh'ın haklarında hiç bir delîl indirmediği şeyleri O'na şerîk kıldıkları için biz o kâfirlerin gönüllerine korku düşüreceğiz. Onların varacakları yer Cehennem'-dir. Ve o zâlimlerin karargâhı ne kadar kötüdür[1]. Filhakîka Resûlullāh'ın hayâtı zamânında Arab Cezîresi'ni baştanbaşa korku kaplamış ve Benû Kureyza, Benû Nadîr ve Medîne civârındaki köyler sekenesi gibi yahûdîler ve müşrikler korkarak harpsiz teslîmiyet arz etmişler ve bunların malları Fey' olarak Peygamberimize tahsîs buyurulmuştur.

Hadîsin üçüncü fıkrası ki, Peygamberimize yeryüzünün hazînelerinin anahtarlarının verilmesidir. Bunu İbnü't-Tîn irtihâl-i Peygamberî'den sonra Cenâb-ı Hakk'ın Muhammed ümmetine bir çok fetihler müyesser kılması ve Kisrâların, Kayserlerin hazînelerinin iğtinâmını mübâh etmesi sûretinde tefsîr etmiştir.

Bütün bunlar Peygamber Efendimiz'in husûsâtından ma'duttur. Bunlardan başka daha birçok âlî hasîsaları vardır ki, onlar da yukarıda mutâleasını bildirdiğimiz (223) numaralı hadîsin îzâhında görülür.

1250. عَنْ أَسْمَاءَ بِنْتِ أَبِي بَكْرٍ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَتْ صَنَعْتُ سُفْرَةَ رَسُولِ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ فِي بَيْتِ أَبِي بَكْرٍ حِينَ أَرَادَ أَنْ يُهَاجِرَ إِلَى ٱلْمَدِينَةِ قَالَتْ فَلَمْ نَجِدْ لِسُفْرَتِهِ وَ لَا لِسِقَائِهِ مَا نَرْبِطُهُمَا بِهِ فَقُلْتُ لِأَبِي بَكْرٍ وَ ٱللّٰهِ مَا أَجِدُ شَيْئاً

[1] سنلقى فى قلوب الذين كفروا الرعب بما اشركوا بالله ما لم ينزل به سلطانا و مأويهم النار و بئس مثوى الظالمين [سورة آل عمران].

أَرْبِطُ بِهِ إِلَّا نِطَاقِي قَالَ فَشُقِّيهِ بِاثْنَيْنِ فَارْبِطِي بِوَاحِدٍ السِّقَاءَ وَ بِالْآخَرِ السُّفْرَةَ فَفَعَلْتُ فَلِذٰلِكَ سُمِّيَتْ ذَاتَ النِّطَاقَيْنِ.

TERCEMESİ

Ebû Bekr'in kızı Esmâ' *radiya'llāhu anhâ*'dan şöyle dediği rivâyet olunmuştur:

Medîne'ye hicret edilmek istenildiği zaman Ebû Bekr'in evinde ben, Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in yol azığını düzmüş, hazırlamıştım. Esmâ' (devamla:) fakat ne yemek çıkınını, ne de su tulumunu bağlayacak bir şey bulamamıştık. Bunun üzerine ben Ebû Bekr'e:

— (Baba) vallāhi ben belimdeki nıtak = kuşağımdan başka bağlayacak bir şey bulamıyorum! dedim. O da:

— (Kızım) onu ikiye böl, birisiyle su tulumunu, öbirisiyle de yemek sofrasını bağla! dedi. Ben de öyle yaptım. Bu cihetle ben: "*Zâtü'n-nitâkayn = iki kuşaklı veya kemerli*" diye anıldım, (demiştir).

ÎZÂHI

Bu hadîsi Buhârî, gazâya giderken azık tedârikinin meşrûiyetine dâir açtığı bir bâbında rivâyet etmiştir. Bu bâbın unvânında Buhârî, Bakare Suresi'nin 197 inci âyetinde azık tedârikini emreden (وَ تَزَوَّدُوا فَاِنَّ خَيْرَ الزَّادِ التَّقْوٰى) cümlesini zikreylemiştir ki, tedâriki emrolunan (*Zâd = Azık*) hadîsde sarâhatle zikrolunan yiyecek ve içecektir. Bunlardan başka binecek, giyecek, harcanacak da sefer levâzımının umdelerindendir. Nesâî'nin İbn-i Abbâs'dan rivâyetine göre, Yemenliler sefer levâzımını hazırlamaksızın: "*Biz mütevekkil kimseleriz*" diye hacca giderlermiş de yolda şundan, bundan istiâne ve hattâ tese'ül ederlermiş. Bundan men' için Cenâb-ı Hak: yolculuk hazırlığını yapınız da öyle yola çıkınız, buyurmuştur. Sonra âyet-i kerîmede: Zâdın, azığın hayırlısı takvâdır, buyurulup yolculuk esnâsında mu'tâd olan hırçınlıktan ve sâir münkerattan içtinâb edilmesine de işâret buyurulmuştur. Hac

yolunda böyle olduğu gibi cihâd yolunda da böyledir. Ancak Asr-ı Saâdet'de her ferd Cihâd azığını ve harp levâzımını kendisi tedârik ederdi. Fakat fakir olanlar, müslümanların ganîleri veya Resûlullāh tarafından techîz edilirdi.

Hadîsin râvîsi olan Esmâ' ilmi, zekâsı, yüksek irâdesi cihetiyle hiç şüphesiz İslâm kadınlık âleminin müstesnâ bir sîmâsıdır. Bu eserimizin dördüncü cildinde (675) numara ile terceme ettiğimiz Esmâ' hadîsinde bir hal tercemesi vardır. Oraya bakınız!. (816 ve 851) numaralarla terceme ettiğimiz rivâyetlerini de okuyunuz!.

1251. عَنْ أُسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُمَا أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ رَكِبَ عَلَى حِمَارٍ عَلَى إِكَافٍ عَلَيْهِ قَطِيفَةٌ وَ أَرْدَفَ أُسَامَةَ وَرَائَهُ .

TERCEMESİ

Üsâme İbn-i Zeyd *radiya'llāhu anhümâ*'dan, Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in (bir seferde) merkebe bindiği, merkebin arkasına üstü kadife kaplı bir palan vurulmuş olduğu, Üsâme İbn-i Zeyd'i de arkasında terkisine aldığı rivâyet olunmuştur.

1252. عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ عُمَرَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُمَا أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ أَقْبَلَ يَوْمَ الْفَتْحِ مِنْ أَعْلَى مَكَّةَ عَلَى رَاحِلَتِهِ مُرْدِفاً أُسَامَةَ بْنَ زَيْدٍ وَ مَعَهُ بِلَالٌ وَ مَعَهُ عُثْمَانُ ابْنُ طَلْحَةَ مِنَ الْحَجَبَةِ حَتَّى أَنَاخَ فِى الْمَسْجِدِ فَأَمَرَهُ أَنْ يَأْتِىَ بِمِفْتَاحِ الْبَيْتِ فَفَتَحَ وَ دَخَلَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ وَ بَاقِى الْحَدِيثِ قَدْ تَقَدَّمَ .

TERCEMESİ

Abdullāh İbn-i Ömer *radiya'llāhu anhümâ*'dan rivâyet olunduğuna göre, Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* (Mekke) fetholunduğu gün Mekke'nin üstü(ndeki Kedâ semti) nden devesi üstünde olarak (şehre) yöneldi. Terkisine de Üsâme İbn-i Zeyd'i almıştı. Bilâl de maiyyetinde idi. Kâ'be'nin hâdimlerinden (ve Miftâhdâr âilesinden) Osmân İbn-i Talha da Bilâl ile berâberdi. (Resûlullāh yürüdü). Tâ Mescid-i Harâm'a vardı. Devesini orada çöktürdü. Ve Osmân İbn-i Talha'ya Beyt(-i Şerîf) in anahtarını getirmesini emretti. (İbn-i Talha gitti, anası Selâfe'den anahtarı alıp getirdi). Kâ'be'yi açtı. Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* içeri girdi. Hadîsin bundan kalan kısmı yukarıda geçmiştir.

ÎZÂHI

Müellif Zebîdî'nin geçtiğini bildirdiği hadîsin bakıyesi, bu eserin ikinci cildinde 294 numara ile tercemesi geçen İbn-i Ömer hadîsinin son parçasıdır ki, şöyledir : Resûlullāh Kâ'be'ye girdi. Bilâl, Üsâme İbn-i Zeyd, Osmân İbn-i Talha da girdiler. Sonra Ka'be kapısı kapandı. Resûlullāh bir müddet Kâ'be'de kaldı. Sonra çıktılar. İbn-i Ömer der ki: Onlar çıkınca hemen koştum. Bilâl'e :

— Resûlullāh Ka'be'de namaz kıldı mı? diye sordum. Bilâl:

— Evet! Kıldı, diye cevâb verdi.

— Nerede kıldı? dedim.

— İki direğin arasında, dedi. İbn-i Ömer (devamla) demiştir ki: kaç rek'at kıldığını da sormak (isterdim. Fakat) hatırımdan çıktı.

Hadîsin bu kısmının [C: 2, S: 345 (İkinci baskı: 418)] de îzâhı da vardır, oraya bakınız!.

1253. وَ عَنْهُ رَضِىَ ٱللّٰهُ عَنْهُمَا أَنَّ رَسُولَ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ نَهٰى أَنْ يُسَافَرَ بِٱلْقُرْاٰنِ إِلٰى أَرْضِ ٱلْعَدُوِّ .

TERCEMESİ

Yine Abdullāh İbn-i Ömer *radiya'llāhu anhümâ*'dan, Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in Mushaf'la düşman toprağına sefer edilmesini nehyettiği rivâyet olunmuştur.

İZÂHI

Hadîste nehyolunan Kur'ân ile seferden maksat, Kur'ân yazılı olan Mushaf'la seferdir. Eğer bizâtihî Kur'ân'ı hâmilen sefer nehyedilmiş olsaydı, hamele-i Kur'ân olanlardan hiç bir kimsenin düşman illerine gazâya gitmemesi lâzım gelirdi. Çünkü bizâtihî Kur'ân, Resûlullāh'a inzâl olunan, Mushaflarda yazılı bulunan ve Resûlullāh'dan tevâtür sûretiyle hâfızadan hâfızaya naklolunagelen nazm-ı mübînden ibârettir. Bu ma'nâca Kur'an medlûlünün seferle alâkası ve seferle ittisâfı imkânı yoktur. Bu cihetle hadîsteki Kur'ân'la murâd, Mushaf'la düşman diyârına sefer nehyedilmiştir. Bu cihetle Buhârî *Sahîh*'inde bu hadîsin bâbına: "*Düşman diyârına Mushaf'la seferin kerâheti*" unvânını vererek Kur'ân'la Mushaf murat olunduğuna işâret etmiştir. Sonra da şu sûretle istidlâl ederek: "« و قد سافر النبى صلى الله عليه و سلم و اصحابه فى ارض العدو و هم يعلمون القرآن » = *Resûlullāh ve Ashâb'ı Kur'ân bildikleri halde düşman illerine sefer etmişlerdir.*" demiştir. Bu istidlâl bâzı âlimler tarafından zaîf görülmüş ve tenkîd edilmiş ise de bu intikadlardan sarf-ı nazar edilerek şöyle tasvîr ediliyor : (يعلمون القرآن) cümlesindeki (يعلمون) lâfzının resm-i hattı hem ilimden, hem de ta'lîmden alınmağa ve iki türlü istidlâle müsâittir : İlimden me'hûz olduğuna göre —ki, *Yûnîniyye* nüshasında bunun sıhhatine işâret edilmiştir. Biz de bu sûretle terceme ettik— Buhârî, Kur'ân ile Mushaf murâd olunduğuna istidlâl etmiştir, denilebilir. Ta'lîmden alındığı kabûl edildiği sûrette de: (Resûl ve Ashâb'ı düşman diyârına sefer ederler ve orada Kur'ân ta'lîm ederlerdi) demek olur. Kur'ân ta'lîmi şifâhî telkîn ile olduğu gibi Mushaf'la da olur ve bu sûretde Ashâb'ın bilenleri bilmiyenlerine düşman illerinde Kur'ân öğretmiş oldukları bir hakîkat olarak kabûl edilir. Bu ise dâr-ı küfre Mushaf'la seferin vukûunu kabûl ve i'tiraftır.

Yukarıdaki her iki ihtimâli göz önünde tutarak İbn-i Ebî Sufre: İmâm Buhârî *Sahîh*'indeki mutâleasiyle şunu demek istemiştir: Resûlullāh'ın Mushaf'la seferden nehyetmesi, umûmî

ve her hâle şâmil değildir. Bu hadîsdeki nehy, yalnız seriyye hâlindeki çete efrâdına maksurdur. Çünkü onların vaziyeti emîn değildir. Mushaf götürürlerse, hakāret görmeleri ihtimâli vardır. Fakat muazzam ordu teşekküllerinde bulunan askerler için vaziyet emin ve müsâit olduğundan, Mushaf götürmekte beis yoktur, câizdir. Ashâb-ı Nebî *aleyhi's-selâm* da böyle müsâit vaziyetlerde ta'lîm-i Kur'ân ile meşgûl olmuşlardır. Bu da vaziyetin emniyeti hâlinde düşman diyârına Mushaf götürmenin cevâzını muktezîdir. Bu ictihat İmâm Ebû Hanîfe'nin mezhebidir. Ebû Hanîfe'ye göre, asker vaziyetten ve Mushaf'ın bir hakārete uğramıyacağından emîn olursa, Mushaf götürmesi câizdir. Mâlikîler ise, nehyin umûmî olduğuna ve mutlak sûrette Mushaf götürmekte kerâhet bulunduğuna zâhib olmuşlardır.

Bu hadîsten, kâfire Mushaf satmak memnû' olduğu hükmü de istifâde edilmiştir. Çünkü Mushaf satmakla kâfire Kur'ân'a ihânet edebilmesi fırsatı verilmiş olur. Selefin âsâr-ı ilmiyelerini muhtevî olan fıkıh kitaplarını satmak da tecvîz edilmemiştir. Hattâ Sübkî, Selefin haberlerinden ve eserlerinden mücerred olan şer'î ilimlere dâir kitaplar da ilm-i şer'îye ta'zîmen satılmamalıdır, demiştir. Kastalânî daha kıskanç bir içtihat ile: Dînî harsımızla alâkalı olan ve meselâ lisânî ilimler gibi İslâmî her ilme dâir olan kitaplar da satılmamalıdır, diyor.

Kâfire Mushaf satılmaması için bu devirde ihânet müstakil bir sebeb olmayabilir. Meselâ Mushaf alan bir ecnebî, yazısı i'tibâriyle yüksek bir kıymeti hâiz olarak aldığı Mushaf'a karşı, mübâlâtsız, bir müslümandan fazla hürmet gösterebilir. Bu halde de biz Türkler'e göre onun müstakil ve mühim bir sebebi daha vardır: Millî harsımızı korumak. Bu cihetle Türk san'atkârları kalemiyle yazılan Mushaflarımız üzerindeki kıskançlığımız iki cepheli olmalıdır. Fakat şu son bir asır zarfında hiç de böyle olmamıştır. Hâfız Osman, Karahisârî, Şeyh, Kādî Asker gibi İslâm âleminin hiç bir yerinde eşi gösterilemiyen san'atkârlarımızın örneksiz san'at eserleri birer birer Garb'e nakledilmiştir. Eğer Maârif Vekâleti, müzelerimizde ve bâzı kütüphânelerimizde bulunan Mushaflarımızı sıkı bir murâkabe altına almasaydı, bunların da ziyâından korkulurdu.

1254. عَنْ أَبِي مُوسَى رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ كُنَّا مَعَ رَسُولِ
اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ فَكُنَّا إِذَا أَشْرَفْنَا عَلَى وَادٍ هَلَّلْنَا وَ
كَبَّرْنَا ارْتَفَعَتْ أَصْوَاتُنَا فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ
يَا أَيُّهَا النَّاسُ ارْبَعُوا عَلَى أَنْفُسِكُمْ فَإِنَّكُمْ لَا تَدْعُونَ أَصَمَّ
وَ لَا غَائِباً إِنَّهُ مَعَكُمْ وَ إِنَّهُ سَمِيعٌ قَرِيبٌ.

TERCEMESİ

Ebû Mûse'l-Eş'arî *radiya'llāhu anh*'den şöyle dediği rivâyet edilmiştir: Biz, Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* ile berâber (seferde) bulunurduk da her vâdî üzerine yükseldikçe sesimiz mu'tâdından ziyâde yükselerek tehlîl ve tekbîr ederdik. Bunun üzerine Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*:

— Ey nâs canınıza acıyın, sesinizi yükseltmeyin! Şüphesiz siz, ne sağırı çağırıyor, ne de gāibe bağırıyorsunuz! Duâ ettiğiniz O (Allah), muhakkak ki, sizinle berâberdir. Hem O, sesinizi çok iyi işitir; O, size (uzak değil), çok yakındır, buyurdu.

İZÂHI

Tehlîl: Lâ ilâhe illâ'llāh, demektir ki, Cevdet Paşa tarafından "*Yoktur tapacak, Çalap'tır ancak*" sûretinde terceme olunmuştur. *Tekbîr*'in de gerek aslı ve gerek Türkçesi ma'lûmdur.

Bu hadîs, yüksek sesle zikr ve duânın kerâhetini ifâde etmektedir. Mülk Sûresi'nin 13 üncü âyetinde de meâlen : "*Sözünüzü ister gizleyin, ister açığa vurun* (fark yoktur). *Çünkü Allāh, gönüllerin künhünü çok iyi bilir.*" buyurulmuştur[1]. Ra'd Sûresi'nin 10 uncu âyetinde de meâlen: "*Sizden sözünü gizleyen kimse ile sözünü açığa vuran kişi ve gece gizlenen kim-*

1 و اسروا قولكم او اجهروا به انه عليم بذات الصدور [سورة الملك].

se ile gündüz meydanda gezen müsâvîdir." buyurulmuştur[1]. Bu âyetlerde gizli, âşikâr her söz, her nevi' temâyüller Allāh'ın ilminde müsâvî olduğunu bildirmektedir. Bu cihetle Ashâb-ı Kirâm'ın zikr esnâsında, harp zamânında, cenâze yanında ses yükseltmeği kerîh gördüklerini Hişâm rivâyet etmiştir. Saîd İbn-i Müseyyeb de: üç şey halkın ortaya koyduğu bid'atlerdendir: duâ sırasında ref'-i savt, duâ asırasında elleri kaldırmak, secdeyi kısaltmak, demiştir.

Buhârî burada arka arkaya dört bâb açmış ve dört hadîs rivâyet etmiştir: 1) Harb sırasında Tekbîr getirmenin meşrûiyeti bâbı, 2) Yüksek sesle Tekbîr almanın kerâheti bâbı ki, îzâh etmekte bulunduğumuz Ebû Mûsâ hadîsi bu bâba mensuptur, 3) Sefer sırasında bir vâdîye inildiğinde Tesbîh edilmesi, 4) Yükseklere çıkıldıkça da Tekbîr alınmasıdır ki, bunun tercemesi 1255 numara ile gelecektir. Bir ve üç numara ile işâret ettiğimiz bâbların hadîsleri de şu meâldedir :

A) Enes İbn-i Mâlik'ten şöyle rivâyet olunmuştur: (Hayber seferinde) Resûlullāh (Hayber'e yakın bir yerde geceleyip) şafak sökerken Hayber'e vardı. Sabahleyin Hayberliler belleri (ve iş zenbilleri) omuzlarında (tarlalarına) çıkıp da Resûllullāh'ı görünce :

— (Vallāhi) şu Muhammed'dir ve askeridir, şu Muhammed'dir ve askeridir, diyerek hemen dönüp kalelerine sığındılar. (Hayberlileri ellerinde tahrip âleti olan kazma ve kürekle görmekle tefe'ül eden) Resûlullāh, ellerini kaldırarak :

— Allah büyüktür, artık Hayber harap olmuştur, ve bu muhakkaktır. Biz bir kavmin yurdu içine indiğimiz zaman, korkutulan düşmanların sabâhı ne fenâdır!..., buyurdu[2]. Hadîsin mutâbakat noktası: Allah büyüktür, diye Peygamberimizin tekbîr getirmesidir.

B) Abdullāh İbn-i Ömer de demiştir ki: Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* hacdan, ömreden, gazâ seferinden dönerken bir dağ

---

1 سواء منكم من اسر القول و من جهر به و من هو مستخف بالليل و سارب بالنهار [سورة الرعد] .

2 عن انس رضى الله عنه قال: صبح النبى صلى الله عليه و سلم خيبر و قد خرجوا بالمساحى على اعناقهم فلما رأوه قالوا: هذا محمد و الخميس، محمد و الخميس فلجؤا الى الحصن. فرفع النبى صلى الله عليه و سلم يديه و قال: الله اكبر خربت خيبر انا اذا نزلنا بساحة قوم فساء صباح المنذرين [رواه البخارى].

başına çıkınca, yâhud düz, yüksek bir sâhaya varınca üç def'a *Tekbîr* getirirdi. Sonra :

— Yoktur tapacak, Çalap'tır ancak; O birdir, O'nun eşi, örneği yoktur; mülk O'nundur, hamd O'nundur; O'nun gücü, kudreti her şeye yeter. Biz müslümanlar Rabb'ımıza yönelir, O'na tevbe, O'na ibâdet, O'na secde, O'na hamd ederiz. Allah (zafer va'detmiş) va'dinde doğru çıkmış, kulu (Muhammed) ine yardım etmiştir, bütün düşman cemiyetlerini yalnız başına hezîmete uğratmış, sındırmıştır, diye duâ ederdi[1].

Bu rivâyetlerin hepsinden öğrendiğimiz şudur ki: dâimâ Allāh'a mütevekkil olan Peygamberimiz, harp gibi yüksek irâdelere istinâd eden seferlerde o bağlılığını arzın tehavvülâtı vesîlesiyle izhâr ederek Ashâb'ına göstermiş ve onların irâdelerini zaman zaman te'yîd edip yükseltmiştir.

* * *

1255. عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ ٱللّٰهِ ٱلْأَنْصَارِيِّ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ كُنَّا إِذَا صَعِدْنَا كَبَّرْنَا وَ إِذَا نَزَلْنَا سَبَّحْنَا .

TERCEMESİ

Ensâr'dan Câbir İbn-i Abdillâh *radıya'llâhu anhümâ* demiştir ki: biz (Peygamber'in Ashâb'ı) seferde yüksek bir yere çıkınca Tekbîr ederdik. Yüksekten (bir vâdîye) inince de Tesbîh eder (, Sübhâna'llâh der) dik, demiştir.

* * *

1 عن عبد الله بن عمر رضى الله عنهما قال كان النبى صلى الله عليه و سلم اذا قفل من الحج او العمرة او الغزو كلما اوفى على ثنية او فدفد كبر ثلاثا ثم قال لا اله الا الله وحده لا شريك له له الملك و له الحمد و هو على كل شئ قدير. آيبون تائبون عابدون ساجدون لربنا حامدون. صدق الله وعده و نصر عبده و هزم الاحزاب وحده [رواه البخارى].

1256. عَنْ أَبِي مُوسَى رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ إِذَا مَرِضَ ٱلْعَبْدُ أَوْ سَافَرَ كُتِبَ لَهُ مِثْلُ مَا كَانَ يَعْمَلُ مُقِيمًا صَحِيحًا.

TERCEMESİ

Ebû Mûse'l-Eş'arî *radiya'llāhu anh*'den Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğu rivâyet olunmuştur:

(Âbid) bir kul hastalanır, yâhud (cihâd veya hayır için) sefer eder(de sefer ve maraz hâli mu'tâd ibâdetine mâni' olur) sa mukîm iken, sıhhatte iken işlemekte olduğu ibâdetin benzeri, o gāzîye ve o hastaya (ecr-ü sevâb) yazılır.

İZÂHI

Sahîh-i Buhârî metninde bu hadîsin senedinde üçüncü râvî bulunan İbrâhim Seksekî hadîsi sevk ederken şunu da bildiriyor: Ebû Mûse'l-Eş'ârî'nin oğlu Ebû Bürde Âmir, bir seferde Yezîd İbn-i Ebî Kebşe ile görüşüyordu. (Yıl boyu oruç tutmak i'tiyâdında olan) Yezîd bu seferde de oruçlu idi. Ebû Bürde ona: "*Babam Ebû Mûse'l-Eş'arî'den Resûlullāh'ın şöyle buyurduğunu çok defa işittim.*" dedi ve bu hadîsi sevk eyledi. Ben de bunu bu sûretle Ebû Bürde'den işittim, diyor ki, rivâyet ilmi bakımından kıymetlidir[1].

Metinde kavis içinde gösterilen uzunca ziyâde, Ebû Dâvud'un rivâyet tarîkından istifâde edilerek yazıldı. Şârih İbn-i Battâl: "*Hadîsten istinbât olunan hüküm nâfile ibâdetlere munhasırdır; farzlara şümûlü yoktur. Farzlar, hastalık ve yolculuk gibi sebeplerle sâkıt olmaz*" demiştir.

* * *

1 قال ابراهيم ابو اسماعيل السكسكى سمعت ابا بردة و اصطحب هو و يزيد بن ابى كبشة فى سفر فكان يزيد يصوم فى السفر فقال له ابو بردة سمعت ابا موسى مرارا يقول: قال رسول الله . . . [هكذا رواه البخارى] .

1257. عَنِ ٱبْنِ عُمَرَ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُمَا عَنِ ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ لَوْ يَعْلَمُ ٱلنَّاسُ مَا فِي ٱلْوَحْدَةِ مَا أَعْلَمُ مَا سَارَ رَاكِبٌ بِلَيْلٍ وَحْدَهُ.

TERCEMESİ

İbn-i Ömer *radiya'llāhu anhümâ* Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'den: "*Nâs, yalnız başına yolculuktaki benim bildiğim mahzûru bilseydi hiçbir süvârî yalnız başına gece yolculuğu etmezdi*" dediğini rivâyet etmiştir.

İZÂHI

Bu hadîsin *Buhârî* metnindeki unvânı: yalnız başına, refîksiz gece yolculuğu mekruh mudur, değil midir? sûretindedir. Buhârî'nin Bu süâline İbn-i Ömer hadîsinin zâhirine göre verilecek cevap menfîdir. Bu cevap hadîsten açık olarak anlaşıldığı halde müellifin terdîd ile süâl îrâd etmesi, bu bâbtaki diğer bir rivâyetinin de müsbet bir hükme delâlet etmesindendir. Zebîdî'nin ihtisâr maksadiyle *Tecrîd*'e almadığı bu hadîsin meâli şöyledir: Câbir İbn-i Abdillāh *radiya'llāhu anhümâ* der ki: Hendek gazâsı günü Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* halka: "*Benû Kurayza vaziyetine dâir bana kim haber getirir? diye i'lân eyledi. Bu da'vete Zübeyr icâbet etti. Bir zaman sonra tekrâr: bana kim haber getirir? diye da'vet etti. Bu def'a da Zübeyr icâbet etti. Üçüncü def'a bir kere daha da'vet ettiğinde yine Zübeyr icâbet etmekle Resûlullāh: Her Peygamberin muâvinleri vardır, benim muâvinim de Zübeyr'dir.*" buyurmuş. Bu hadîsin bir rivâyet tarîkı yukarıda 1204 numara ile terceme edildi. Oraya bakınız!. Zübeyr İbn-i Avvâm Benû Kurayza içine câsus olarak gitmişti. Ve tabiî bu vazîfeyi yalnız başına gece gidip görmüştü. Bu vak'a, gece yalnız sefer etmekte kerâhet olmadığını ifâde ettiğine göre, bununla İbn-i Ömer hadîsi arasında nefyen ve isbâten ihtilâf görülebilirse de te'lîf olunur: Câbir hadîsi münferiden seferin zarûretine ve maslahatına müstenid olmak üzere cevâzını ifâde eder ki, bu cevâz, gidilmesi muktezî

müstesnâ sefer hâline münhasırdır. Bunun hâricindeki hallerde ise kerâhet vardır.

Gece seferi hakkındaki bâbın mühim bir hadîsi de Zeyd İbn-i Eslem'in babasından rivâyet ettiği "*Cem'-i salâteyn*" hadîsidir ki, iki namazı bir vakitte kılmaktır. Müellif Zebîdî bu hadîsi yukarıda "*Kasr-ı salât*" bahsinde *Tecrîd*'e aldığından burada zikretmemiştir. Buhârî'nin oradaki rivâyeti, doğrudan İbn-i Ömer'in kendisindedir.

Sonra bu İbn-i Ömer hadîsinde "*Cem'-i salâteyn*" bahsinin Akşamla Yatsı namazlarının guruptan ve kızıllık battıktan sonra kılınmış olduğuna dâir yalnız bir safhası bildirilmiştir. Halbuki bu mühim bahsin öğlenle ikindi namazlarının cem'i, cem'in mütekaddim veya müteahhir olması, yolculuk ve korku gibi bir özüre müstenid olup olmaması, yolculuğun Hac seferine ve Arafat, Minâ mevkı'lerine maksûr ve münhasır olup olmamalarına dâir rivâyetler ve bu rivâyetler hakkında fukahânın sebkeden ictihâdları da vardır. Biz bütün bunları ilmî bir sistem dâhilinde burada hülâsa edeceğiz:

1) İbn-i Eslem demiştir ki: Bir Hac seferinden avdette Mekke yolunda Abdullāh İbn-i Ömer ile bulundum. Yolda İbn-i Ömer'e refîkası Safiyye Bint-i Ebî Ubeyd'in —ki, meşhur Muhtar Sakafî'nin hemşîresidir— ağır hasta olduğu haberi erişti. Sür'atle yol almağa başladı. (Akşam vakti hulûl edince namaz vakti kendisine bildirildiyse de aldırmadı). Tâ gurup kızıllığı zâil oluncaya kadar yürüdü. Sonra râhilesinden indi. Akşamla yatsı namazlarını cem' ederek kıldı. Ve:

— Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* yolda yürüyüş kızıştığında akşam namazını, yatsı vaktine kadar te'hîr ederdi de iki namaz arasını birleştirirdi, dedi[1].

2) Akşamla yatsının cem'i gibi öğlenle ikindinin cem'ini de Buhârî İbn-i Abbas'tan şöyle rivâyet ediyor. Resûlullāh

[1] عن زيد بن اسلم عن ابيه قال كنت مع عبد الله بن عمر بطريق مكة فبلغه عن صفية بنت ابى عبيد شدة وجع فاسرع السير. حتى اذا كان بعد غروب الشفق ثم نزل فصلى المغرب و العتمة يجمع بينهما و قال انى رأيت رسول الله صلى الله عليه و سلم اذا جد به السير اخر المغرب و جمع بينهما [رواه البخارى].

salla'llāhu aleyhi ve sellem seferde yürüyüş üzere olduğu zamanda öğle ile ikindi namazlarını, (yine böyle) akşamla yatsıyı cem' ederdi[1].

Her iki hadîste cem'-i salâteynin esnâ-yi seferde cem'-i te'hîr ile yâni öğlenin ikindiye, akşamın da yatsı vaktine te'hîri sûretiyle iki namazın bir vakitte birleştirildiği bildiriliyor. Ve bu cem'in sefere ihtisâsı ifâde ediliyor.

3) Cem'-i takdîm hakkında Ahmed İbn-i Hanbel'in İbn-i Abbâs'dan mevsûlen bir rivâyeti vardır ki, bu rivâyete Buhârî, *Sahîh*'inde muallâk olarak işâret ediyor : İbn-i Hanbel'in rivâyetine göre, İbn-i Abbâs bir kere İkrime'nin, Küreyb'in içinde bulunduğu bir cemâate hitâb ederek :

— Ey cemâat! Size Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in seferde kıldığı namazdan haber vereyim mi? demişti. (İkrime ile Küreyb diyor ki:) biz de :

— Evet haber ver! dedik. İbn-i Abbâs:

— Resûlullāh konak yerinde iken gün devrilmiş bulunursa, râhilesine binmezden önce öğle ile ikindiyi cem' etmek i'tiyâdında idi. Eğer konak yerinde iken gün devrilmemiş olursa, râhilesine binerek ikindi vakti hulûl edinceye kadar yürürdü. İkindi vakti iner; öğle ile ikindi cem' edilerek kılardı, diye haber verdi[2]. İbn-i Abbâs'ın bu hadîsini Buhârî'nin vasletmeyip ta'lîkan rivâyet etmesi kendi şartına uymadığı içindir. Hattâ kendi şartına uyup da mevsûlen *Sahîh*'inde rivâyet ettiği şu Enes İbn-i Mâlik hadîsine muhâlif bulunduğu için işâretle iktifâ etmiştir.

4) Enes İbn-i Mâlik demiştir ki : Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* gün devrilmezden önce göç ederse, öğle namazını ikindi vaktine kadar te'hîr ederdi: sonra öğle ile ikindi namazlarını cem' ederdi. Eğer göç sırasında gün devrilmiş olursa öğleyi kılar, sonra

---

1 عن ابن عباس رضى الله عنهما قال كان رسول الله صلى الله عليه و سلم يجمع بين صلاة الظهر و العصر اذا كان على ظهر سير و يجمع بين المغرب و العشاء [رواه البخارى].

2 روى احمد بطريق عكرمة و كريب عن ابن عباس قال : الا اخبركم عن صلاة رسول الله صلى الله عليه و سلم فى السفر؟ قلنا بلى! قال: كان اذا زاغت الشمس فى منزله جمع بين الظهر و العصر قبل ان يركب. و اذا لم تزغ له فى منزله سار حتى اذا كانت العصر نزل فجمع بين الظهر و العصر [و هكذا اخرجه الترمذى].

râhilesine binerdi[1]. Şu halde cem'-i mütekaddim iddiâ edenlerın delîli tamam değildir.

5) Cem'-i salâteynin düşman korkusu, yol meşakkati gibi bir sebebe istinâdı husûsunda da Müslim'in İbn-i Abbâs'dan şu iki rivâyeti vardır: İbn-i Abbâs demiştir ki: Resûlullāh *salla'l-lāhu aleyhi ve sellem* öğlen namaziyle ikindiyi, akşamla da yatsıyı ne düşman korkusu, ne de yol meşakkati olmıyarak cem' edip de kıldı. Bundan sonra Müslim yine İbn-i Abbâs'dan gelen bir tarîkınde de: Resûlullāh'ın öğle ile ikindiyi, akşamla da yatsıyı havf ve sefer olmaksızın Medîne'de kıldığını, rivâyet etmiştir[2].

6) Müslim'in bir rivâyetine göre de İbn-i Abbâs demiştir ki: Ben Resûlullāh ile öğle ile ikindiyi cem' ederek, sekiz rek'at, akşamla da yatsıyı cem' ederek yedi rek'at kıldım, demiş. (Râvî Câbir İbn-i Zeyd diyor ki,) ben :

— Yâ Eba'ş-Şa'sâ! Öyle zan ediyorum ki, Resûlullāh öğle namazını te'hîr, ikindiyi ta'cîl ederek, yine böyle akşam namazını te'hîr, yatsıyı ta'cîl etmek sûretiyle bu namazları cem' etmiştir, diye İbn-i Abbâs'a sordum. O da :

— Ben de öyle sanıyorum! diye cevap verdi, demiştir[3]. Bu ise hakîkatte iki namazı bir vakitte cem' etmek değildir, belki birinciyi son vaktinde ikinciyi de ilk vaktinde kılmaktır. Hattâ râvî Saîd İbn-i Cübeyr'den: Peygamber niçin böyle iki namazın birini te'hîr, öbürüsünü ta'cîl etmiştir? diye sorulmuş da, o da: senin bana sorduğun gibi ben de İbn-i Abbâs'a sordum. O da: Peygamber, ümmetinden hiç bir kimseye güçlük vermemek için! diye cevap verdi demiştir.

---

1 عن انس بن مالك رضى الله عنه قال كان النبى صلى الله عليه و سلم اذا ارتحل قبل ان تزيغ الشمس اخر الظهر الى وقت العصر ثم يجمع بينهما و اذا زاغت صلى الظهر ثم ركب [رواه البخارى فى باب يؤخر الظهر الى العصر] .

2 عن ابن عباس قال صلى رسول الله صلى الله عليه و سلم الظهر و العصر جميعا و المغرب و العشاء جميعا فى غير خوف و لا سفر. و فى رواية بالمدينة فى غير خوف و لا سفر [رواه مسلم فى باب الجمع بين الصلاتين فى الحضر].

3 عن جابر بن زيد عن ابن عباس قال صليت مع النبى صلى الله عليه و سلم ثمانيا جميعا و سبعا جميعا قلت يا ابا الشعثاء اظنه اخر الظهر و عجل العصر و اخر المغرب و عجل العشاء قال: و انا اظن ذاك [رواه مسلم فى باب الجمع بين الصلاتين فى الحضر] .

7) **İbn-i Ebî Şeybe** ile **Taberânî**'nin rivâyetlerine göre, **İbn-i Mes'ûd** : **Resûlullāh** *salla'llāhu aleyhi ve sellem* seferde birini te'hîr, öbürüsünü ta'cîl ederek iki namazı arka arkaya kılmak sûretiyle cem' etmiştir, demiştir ki, bu da **İbn-i Abbâs**'ın yukarıdaki rivâyeti mâhiyetindedir. Yine **İbn-i Mes'ûd**'dan *Sahîhayn*'de rivâyet olunduğuna göre, müşârün-ileyh: "***Resûlullāh*** *salla'llāhu aleyhi ve sellem'i vaktinin hâricinde namaz kılar görmedim. Yalnız* (o, Müzdelife'de) *akşamla yatsıyı cem' ederek kılmıştır. Bir de* (yine Müzdelife'de) *sabâh namazını erkence vaktinden önce kıldırdı*". demiştir [1].

8) Yine **Abdullāh İbn-i Mes'ud**'dan **Buhârî**'nin rivâyetine göre, müşârün-ileyh bir Haccında yatsı ezânı sırasında, yâhut ona yakın bir zamanda Müzdelife'ye gelmiş, orada akşam ve yatsı namazlarını, her birini başlı başına birer ezân ve kāmetle kıldırmış ve bu iki namaz arasını akşam taâmı ile ayırmış, bundan sonra **İbn-i Mes'ûd** şafak söktüğü sıra sabah namazını kıldırmıştır. Hattâ cemâatten kimi fecir tulû' etti, kimi de etmedi, diyordu. Sonra **Abdullāh İbn-i Mes'ûd** :

— **Resûlullāh** *salla'llāhu aleyhi ve sellem* akşamla yatsıdan ibâret olan şu iki namaz, şu Müzdelife mevkıinde mu'tâd olan vakitlerinden tahvîl edilmiştir. Sakın nâs, yatsı vakti girmeden Müzdelife'ye gelip de bu iki namazı erkenden cem' etmesin!, Sabah namazının vakti de (Tulû-i fecre işâret ederek): şu saattir, buyurdu, demiştir [2].

Yukarıdaki hadîslerin râvîleri olan Ashâb'tan başka **Alî**, **Câbir**, **Ebû Eyyûb**, **Ebû Hüreyre** gibi birtakım Sahâbî'nin de bu hususta rivâyetleri varsa da bunların rivâyetleri yukarıdaki rivâyetlerin başka bir sûret ve tarîk ile ifâdeleri bulunduğundan, onların naklini zâit addettik.

---

1 عن ابن مسعود قال: ما رأيت رسول الله صلى الله عليه و سلم صلى صلاة لغير وقتها الا بجمع فانه جمع بين المغرب و العشاء بجمع و صلى صلاة الصبح فى الغد قبل وقتها [رواه الشيخان] .

2 عن عبد الله بن مسعود رضى الله عنه انه قدم جمعا فصلى الصلاتين؛ كل صلاة وحدها باذان و اقامة و العشاء بينهما ثم صلى الفجر حين طلع الفجر قائل يقول طلع الفجر و قائل يقول لم يطلع الفجر . ثم قال ان رسول الله صلى الله عليه و سلم قال ان هاتين الصلاتين حولتا عن وقتهما فى هذا المكان المغرب و العشاء فلا يقدم الناس جمعا حتى يعتموا و صلاة الفجر هذه الساعة [رواه البخارى] .

FUKAHÂNIN BU HADİSLER ÜZERİNDEKİ İCTİHÂDLARI : Fukahâdan bir kısmı, yukarıdaki hadîslerden bir kısmının zâhirine bakarak her hangi bir seferde gündüz namazları geceye ve gece namazları gündüze bırakılmamak şartiyle yâni öğle ile ikindiyi, akşamla yatsıyı bunlardan birisinin vaktinde cem' etmek câizdir, demişlerdir. Şâfiî'nin, Ahmed'in, İshâk İbn-i Râhûye'nin mezhebleri de böyledir. Şârih İbn-i Battâl da : âlimlerin cumhûruna göre misâfir için öğle ile ikindinin, akşamla yatsının arasını cem' etmek câizdir. O cem', ister cem'-i mütekaddim, ister cem'-i müteahhir sûretinde olsun, demiştir.

İbn-i Hacer'le Bedrüddîn Aynî gibi iki büyük *Buhârî* şârihinin Şeyhi olan Zeynüddîn Irâkî: bu mes'elede altı kavil ve ictihâd vardır, diyerek şöyle ta'dâd ve îzâh etmiştir: 1) Cem'in ister cem'-i mütekaddim, ister cem'-i müteahhir olsun, mutlak sûrette misâfir için cem'in cevâzı ictihâdıdır. Bu ictihâd, Ashâb'dan bir cemâatten de nakledilmiştir ki, Alî İbn-i Ebî Tâlib, Sa'd İbn-i Ebî Vakkâs, Saîd İbn-i Zeyd, Üsâme İbn-i Zeyd, Muâz İbn-i Cebel, Ebû Mûse'l-Eş'arî, İbn-i Ömer, İbn-i Abbâs o cümledendir. Bir kısım Tâbiîn'den de nakklolunmuştur ki, Atâ' İbn-i Ebî Rebâh, Tâvus, Mücâhid, İkrime, Câbir İbn-i Zeyd, Rebîatür-Re'y, Ebü'z-Zinâd, Muhammed İbn-i Münkedir, Safvân İbn-i Süleym onlardandır. Eimmeden bir cemâat de bu ictihadda bulunmuşlardır ki, Süfyân-ı Sevrî, Şâfiî, Ahmed, İshâk, Ebû Sevr, İbn-i Münzir, Mâlikîlerde Eşheb, meşhûr olmıyan bir kavle göre, Mâlik bu cümledendir. 2) Seferde cem'-i salâteyn, yalnız yürüyüş şiddet ve ehemmiyet kesbettiği zaman câiz olduğu ictihâdıdır ki, bu da Üsâme İbn-i Zeyd'den, İbn-i Ömer'den rivâyet edilmiştir. İmâm Mâlik'ten de meşhûr olarak nakl olunan budur. 3) Yol almak murâd olunduğu zamanda câiz olmasıdır ki, Mâlikîlerden İbn-i Habîb'in ictihâdıdır. 4) Cem'-i salâteynin mekrûh olması kavlidir. *Ahkâm* sâhibi İbn-i Arabî, "*Bu ictihâd, Mısır âlimlerinin İmâm Mâlik'ten naklettikleri bir kavildir*" demiştir. 5) Cem'-i te'hîr câiz olup cem'-i takdîm câiz olmamasıdır. Bu da zâhirî mezhebinin en benâm âlimi İbn-i Hazm'in mezhebidir. 6) Sefer sebebiyle câiz olmayıp ancak Arafat'ta öğle ile ikindinin, Müzdelife'de de akşamla yatsının cem'-i te'hîr ile cem' edilmesinin cevâzıdır. Bu da Hasan Basrî'nin,

İbn-i Sîrîn'in, İbrâhim Nehâî'nin, Esved'in, İmâm Ebû Hanîfe'nin ve ashâbının mezhebidir. Mâlikîlerden İbn-i Kāsım'ın İmâmı Mâlik'den rivâyeti de böyledir. Kendisi de İbn-i Kāsım bunu ihtiyâr etmiştir. İbn-i Şeddâd'ın *Delâil-i Ahkâm*'da rivâyetine göre, İbn-i Mes'ûd'un Sa'd İbn-i Ebî Vakkās'ın mezhebi de böyledir. Ebû Dâvud ile İbn-i Sîrîn de İbn-i Ömer'den bu sûretle nakletmişlerdir. Câbir İbn-i Zeyd, Mekhûl, Amr İbn-i Dînâr, Sevrî, Esved ile ashâbı, Ömer İbn-i Abdilâzîz, Sâlim, Leys İbn-i Sa'd hep bu ictihadda bulunmuşlardır. İbn-i Ebî Şeybe'nin *Musannef*'inde rivâyetine göre, Ebû Mûse'l-Eş'arî: bir özre müstenid olmıyarak iki namazı bir vakitte birleştirmek kebâirdendir, demiştir. Gariptir ki, Nevevî: Ebû Yûsüf'le Muhammed, üstadları Ebû Hanîfe'ye muhâlefet etmişlerdir. Onların ictihadları da Şâfiî ile Ahmed İbn-i Hanbel'in mezhebi gibidir, demişse de *Gāye* sâhibi *Hidâye* hâşiyesinde bu sözün aslı olmadığını bildirmiştir.

Hanefî imâmlarının bu bâbdaki müstened-i şer'îleri İbn-i Mes'ûd, İbn-i Abbâs, Enes hadîsleridir ki, bunları yukarıda naklettik. Müslim de Kitâbü'l-Hac'da Peygamber'in Arafat'dan Müzdelife dönüşüne ve Müzdelife'de akşamla yatsıyı cem' ettiğine dâir açtığı bir bâbında bu hususta rivâyet olunan bütün sahîh haberleri toplamıştır [*Müslim:* C: 4 S: 73, 74. Matbaa-i Âmire, harekeli].

Bundan başka Müslim: hazarda ve seferde cem'-i salâteyne dâir açtığı iki bâbında da toplamıştır. [*Müslim*: C: 2, S: 150 - 153]e bakınız!.

Yine Müslim, Ebû Katâde'den: Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu rivâyet etmiştir: uyuya kalıp da namaz vaktini geçirmekte taksîr yâni namazı kusurlamak, geri bırakmak yoktur. Tefrît, ancak uyanık iken başka bir namaz vakti girinceye kadar namazı te'hîr etmektir[1].

Tahâvî *Meâni'l-Âsâr* şerhinde, cem'-i salâteyn hakkındaki bütün bu rivâyetleri, Resûlullāh'ın iki namazdan birini son vaktinde te'hîr, öbürüsünü de ilk vaktinde kılmak sûretinde telâkkî etmiştir. Fukahânın yukarıdanberi naklettiğimiz ictihadlarını *Umdetü'l-Kārî*'den

---

1 ليس فى النوم تفريط انما التفريط فى اليقظة ان يؤخر صلاة حتى يدخل وقت صلاة اخرى [رواه مسلم عن ابى قتادة].

naklettik: [C: 3, S: 566 - 567]. Aynî'nin orada daha başka îzâh ve istidlâli de vardır, bakınız.

* * *

1258. عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ عَمْرٍو رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَاسْتَأْذَنَهُ فِي الْجِهَادِ فَقَالَ أَحَيٌّ وَالِدَاكَ قَالَ نَعَمْ قَالَ فَفِيهِمَا فَجَاهِدْ.

Tercemesi

Abdullāh İbn-i Amr İbn-i Âs *radiya'llāhu anhümâ'*-dan şöyle dediği rivâyet olunmuştur: bir kere Nebî *salla'l-lāhu aleyhi ve sellem*'e bir kişi geldi de ondan cihâd(a gitmesi) husûsunda izin istedi. Resûlullāh da:

— Anan, baban sağ mıdır? diye sordu. O:

— Evet! diye tasdîk etti. Resûlullāh:

— Şu halde sen (ibtidâ) onların rızâsına çalış! buyurdu.

İzâhı

Cihâd için müsâade istiyen zâtın adı, Muâviye İbn-i Câhime olduğunu İbn-i Abdi'l-Ber bu hadîsin bir rivâyet tarîkında tahrîc etmiştir. Câhime İbn-i Abbâs olduğu da bildirilmiştir. İlk âile yuvası ana, baba ile kurulduğu ve bu ikisi âile dirlik ve düzenliğinin temel taşı olduğu için İslâm Dîni ana, baba rızâsına müstesnâ bir mevkı' vermiştir. Bu cihetle Peygamberimiz bu vâkıada İbn-i Câhime'nin cihâda iştirâk edebilmesini ana, baba rızâsına ta'lîk etmiştir. Şu da muhakkaktır ki, rızâya ta'lîk buyurulan bu cihâd, devlet tarafından da'vet olunan nefîr-i âm veya husûsî sûrette farz olan cihâd değildir. Belki ihtiyâra tâbi' gönüllülerden tertîb olunan bir seriyye cihâdıdır. Nasılki İbn-i Hibbân'ın yine Abdullāh İbn-i Amr'dan tahrîc ettiği bir rivâyete göre, bir kere Resûlullāh Efendimiz'e birisi gelmiş de: ibâdetlerin en fazîletlisi hangi ibâdettir? diye sormuş; Resûlullāh: namazdır, buyurmuş.

Sorucu: sonra nedir? demiş. Resûlullāh : cihad, buyurmuş. Sonra bu sorucu: ya benim anam, babam var, demiş; Peygamberimiz de onların rızâsını almak hayırlıdır, buyurmuş. En sonu bu sâil :

— Yâ Resûla'llāh! Seni Hak Peygamber gönderen Allāh'a yemîn ederim ki, ben, ana, baba şefkatine meyletmiyerek muhakkak sûrette ve elbette cihâd edeceğim, demiş, Peygamberimiz de :

— Orasını sen daha iyi bilirsin! buyurmuş[1]. Şârih Aynî: İbn-i Hibbân'ın bu rivâyetinde ana, babaya hürmet üzerine takdîm olunan bu cihâd, farz-ı ayın olan cihâd olacaktır, diyor.

Hakîkaten ana, baba rızâsiyle cihâd arasındaki fazîlet tertîbi vak'alara, hâdiselere; cihâdın mecbûrî veya ihtiyârî olmasına göre değişmiştir. Nasılki Amr İbn-i Âs'dan gelen bu iki rivâyetten birincisi ki, mevzûumuz olan Buhârî'nin rivâyetidir, ve bu ihtiyâra tâbi' bir gönüllü cihâdı olduğunda şüphe yoktur. İkincisi olan İbn-i Hibbân rivâyeti mecbûrî ve farz-ı ayın olan cihaddır. Bu cihetle selef âlimlerinden pek çoğu —ki, Evzâî, Sevrî, Mâlik, Şâfiî, Ahmed o cümledendir— devletçe bir zarûret görülmedikçe ana, babadan istîzân edilir. Devletçe zarûret görülünce ihtiyâr zâil, cihâda iştirâk vâcib olur, demişlerdir. Ebû Dâvud'un bir rivâyeti de bu hususta bizim için medâr-ı tefrîk olur. Ebû Saîd-i Hudrî demiştir ki: Yemen'den birisi hicret edip Medîne'ye Resûlullāh'ın huzûruna gelmiş ve cihâd için izin istemişti. Resûlullāh: Yemen'de kimsen var mıdır? diye sordu. O da: anam, babam var, dedi. Resûlullāh: onlar sana izin verdiler mi? diye sordu. O da: Hayır, vermediler, demesi üzerine Peygamberimiz: haydi Yemen'e git, izin iste!. İzin verirlerse gel, cihad et! Vermezlerse, ananı, babanı memnûn etmeye çalış! buyurdu[2].

---

1 روى ابن حبان من حديث عبد الله بن عمرو جاء رجل الى رسول الله صلى الله عليه و سلم فسأله عن افضل الاعمال فقال الصلاة قال: ثم ما قال الجهاد قال: فان لى والدين فقال برك بوالديك خير. فقال: و الذى بعثك نبيا لاجاهدن و لأتركنهما قال فانت اعلم.

2 روى ابو داود من حديث ابى سعيد الخدرى ان رجلا هاجر الى النبى صلى الله عليه و سلم من اليمن فقال: هل لك احد باليمن؟. قال: ابواى. قال اذنا لك؟ قال لا. قال ارجع اليهما فاستأذنهما فان اذنا لك فجاهد! و الا فبرهما. و صححه ابن حبان.

1259. عَنْ أَبِي بَشِيرٍ ٱلْأَنْصَارِىِّ رَضِىَ ٱللهُ عَنْهُ أَنَّهُ كَانَ مَعَ ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ فِى بَعْضِ أَسْفَارِهِ وَ ٱلنَّاسُ فِى مَبِيتِهِمْ فَأَرْسَلَ رَسُولُ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ رَسُولاً لَا تَبْقَيَنَّ فِى رَقَبَةِ بَعِيرٍ قِلَادَةٌ مِنْ وَتَرٍ أَوْ قِلَادَةٌ إِلَّا قُطِعَتْ.

TERCEMESİ

Ensâr'dan Ebû Beşîr *radiya'llāhu anh*'den rivâyet olunduğuna göre, Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in bâzı seferlerinde halk (askerler) yerlerinde gecelediği sırada Ebû Beşîr Resûlullāh ile berâber bulunmuş ve bu halde Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* Zeyd İbn-i Hârise'yi göndererek (halk arasında):

— Sakın ha, hiç bir devenin boynunda ok yayı kirişinden (takılmış) kılâde (boğmuk) kalmasın[1], yâhud mutlak sûrette hiç bir kılâde kalmasın, muhakkak kesilsin, koparılsın! (diye i'lân ettirmiş ve hiç bir deve boynunda çan bırakılmayıp hepsi koparılmıştır).

İZÂHI

Buhârî bu hadîsi devenin (ve sâir hayvanların) boynundaki çan ve kılâde gibi nazarlık olarak takılan şeylerin kerâhetine dâir açtığı bir bâbında[2] rivâyet etmiştir. Gerçi Buhârî'nin rivâyet ettiği metinde çan takılması açıktan açığa zikir ve nehyedilmemiş, yalnız kirişten ma'mûl klâde ve boğmukların koparılması emrolunmuş

[1] Bu tercememiz *Tecrîd* metnindeki (لا تبقين) sîgası ma'lûm ve bakādan me'huz olduğuna göredir. *Yûnîniyye* nüshasına göre basılan *Buhârî* metinlerinde meçhul sîgasiyle (لا تبقين = *lâ tübkayenne*) mazbuttur, ibkādandır, "*sakın bırakılmasın!*" demektir. Şârih Aynî ve *Mişkât* şerhinde Aliyyü'l-Kārî bu nüshayı iltizâm, ma'lûm sîgasına da şerhlerinde işâret etmişlerdir.

[2] باب ما قيل فى الجرس و نحوه فى اعناق الابل [بخارى]

ise de fakat halk câhiliyet devirlerindenberi hayvan boynuna sırımdan boğmak bağlamak ve buna da çan takmak i'tiyâdında bulunduğundan, kılâdeden nehide çan ve incik boncuk gibi şeylerin takılmasından nehiy de zarûrî olarak dâhil bulunur. Bununla berâber Dârekutnî'nin yine Ebû Beşîr'den gelen rivâyet tarîkında Resûlullâh'ın bu i'lâmı üzerine develerin boynundaki bütün çanların koparıldığı sarâhatle zikredilmiştir ki, biz de onu Türkçemize çevirirken kavis içinde gösterdik.

Hadiste yalnız deve boynuna takılan kılâdenin zikrolunması, böyle şeylerin Arablarda daha çok deve boynuna takılmış olmasındandır. Yoksa kılâde takılması umûmî sûrette nehyedilmiştir.

Hadisteki nehyin, tercemede *"yâhut"* kelimesiyle ifâde ettiğimiz tereddütlü rivâyet olunması râvinin şekkindendir: râvi, nehyolunan mutlak kılâde mi idi, yoksa kirişten ma'mûl kılâde mi idi? kestiremediğinden tereddütlü rivâyet etmiştir.

İbn-i Cevzî ulemânın bu bâbda sözlerini yâni hayvan boynuna takılan tasmanın ne maksatla ta'lik ve niçin nehyedildiğini üç kısma ayırarak şöyle izâh etmiştir: 1) Câhiliyet halkının bunu nazar deymesin, göz dokunmasın! maksadiyle takagelmiş olmalarıdır ki, Peygamberimiz bunların hayvan boyunlarından hemen koparılıp atılmasını emretmekle bu makûle hurâfelerin Allâh'ın emr-ü takdîrinden hiç bir şey değiştiremiyeceğini bildirmiş oluyor. 2) Hayvan gezip koşarken bu tasma ile boğulmasın! diye koparılması emredilmiş olmasıdır ki, bu fikir Hanefî imamlarından Muhammed İbn-i Hasan'dan da bir sûretle hikâye olunmuştur. Ebû Ubeyd Kâsım İbn-i Sellâm'dan da bu fikri te'yîd eden şu sözler nakledilmiştir: Peygamber'in bunu nehyetmesi, hayvanların boyunlarındaki tasma ile ezâlanmasından, teneffüste, yaylımda hayvana güçlük vermesinden, bir ağaca takılıp boğulmasından, seyr-ü hareketindeki çevikliğe mâni' olmasındandır. 3) Halkın bu takılan tasmalara çan takmak i'tiyâdında bulunmasıdır ki, Buhârî'nin yukarıda bildirdiğimiz bâbının unvânı da buna delâlet eder. Ve bu sûrette nehiy, çan sesiyle ordunun seyr-ü hareketinden düşmanın haberdâr olması endîşesine ma'tûf bulunuyor.

Çan takmanın kerâhetine gelince, bu da Müslim'in Ebû Hüreyre'den tahrîcine göre: çan şeytanın zurnasıdır, buyurulmasından ve sesi, şekli i'tibâriyle kilise çanına benzemesindendir. Ebû Dâvud'-

un. Nesâî'nin Ümm-i Habîbe'den merfûan rivâyetlerine göre: içlerinde çan bulunan kâfile arasına Melekler girip sohbet etmez, buyurulmuştur.

Ulemânın cumhûruna göre hadîsdeki nehiyden anlaşılan kerâhet, tenzîhî kerâhettir. Tahrîm matlûb değildir. Bâzıları da tahrîme kâil olmuşlardır. Bâzı âlimler de bir lüzum ve ihtiyâç olmaksızın takmak memnû'dur. Lüzum üzerine takılırsa câizdir, demişlerdir. İmâm Mâlik, bu nehyi yalnız kiriş kilâdeye tahsîs etmiş, bundan başkası ise, göz değmeyi karşılamak niyeti bulunmamak şartiyle câizdir, demiştir.

Bütün bu ma'lûmâtı bize veren Şârih Aynî diyor ki: bu bâbta vârid olan nehiylerin hepsi isâbet-i ayından korumak maksadiyle ibtidâî bâzı kadınların nazarlık diye çocuklarına taktıkları hamâil, boncuk makûlesinin takılmasına da teveccüh eder. İçinde Kur'ân, zikru'llâh bulunan kılâdenin teberrüken takılmasına âit değildir. Yine böyle kibr-ü gurûru mûcib olmamak ve isrâf derecesine varmamak şartiyle ziynet için takılan şeylerden de nehiy yoktur.

Çan takmak hakkında da ulemânın ihtilâfı vardır: bâzıları mutlak sûrette câiz değildir, demişlerdir. Bâzıları lüzûm üzerine tecvîz etmiştir. Bâzıları da koyun gibi küçük hayvanlara takmak câizdir, demişlerdir.

* * *

1260. عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا أَنَّهُ سَمِعَ النَّبِيَّ
صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ لَا يَخْلُوَنَّ رَجُلٌ بِامْرَأَةٍ وَلَا
تُسَافِرَنَّ امْرَأَةٌ إِلَّا وَمَعَهَا مَحْرَمٌ فَقَامَ رَجُلٌ فَقَالَ يَا رَسُولَ
اللّٰهِ اكْتُتِبْتُ فِي غَزْوَةِ كَذَا وَكَذَا وَخَرَجَتِ امْرَأَتِي حَاجَّةً
فَقَالَ اذْهَبْ فَحُجَّ مَعَ امْرَأَتِكَ.

TERCEMESİ

İbn-i Abbâs *radiya'llāhu anhümâ*'dan Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu işittiği rivâyet olunmuştur:

— Hiç bir erkek (mahremi olmıyan) bir kadınla sakın tenhâ bulunmasın!. Hiç bir kadın da kendisiyle berâber bir mehremi (nikâh geçmez hısımı) bulunmaksızın sakın sefer etmesin!. Resûlullāh'ın bu nehyi üzerine (Ashâb'dan) bir kişi ayağa kalkarak:

— Yâ Resûla'llāh! Ben şöyle şöyle bir gazâya yazılmıştım; halbuki zevcem haccetmek üzere yola çıkmıştır (ne buyurulur?) diye sordu. Resûlullāh:

— Haydi sen de git, karınla berâber haccet! buyurdu.

İZÂHI

Buhârî şârihleri bu seferin ve suâl soran Sahâbî ile zevcesinin adlarını bilmediklerini haber veriyorlar. Bilinen bir şey varsa, o da bu Sahâbî'nin adını gazâ dîvânına yazdırdığını bildirmesine göre bu zat, devletçe da'vet olunan umûmî veya husûsî bir seferberlik üzerine icâbet etmiş bir asker olmayıp belki askerî dîvâna adını yazdırmış gönüllülerden bir mücâhid olduğu ve askerliği ihtiyârî bulunduğu için karısiyle berâber hacca gitmesine müsâade buyurulduğudur.

Bu hadîsten birinci derecede istifâde edilen hüküm, fesâda vesîle olabileceğinden, aralarında nikâh câiz olan bir kadınla bir erkeğin tenhâda ve bir arada bulunmalarının fenâ netîcelerini önlemek için nehyedilmiş olmasıdır. İkinci olarak da kadının yanında mahremi bulunmaksızın sefer etmesi mes'elesi gelir ki, îzâha muhtaçtır. Şöyle ki, hadîsteki *mahrem* lâfzı âmdır; neseble, nesebin gayri izdivâc ile hâsıl olan mahremlere şâmildir. Kadının bir mahremi ile müsâfereti, kendini korumağa ma'tuf bulunduğundan, ulemâ, kadının mahreminin sika yâni güvenilir kimse olmasını şart kılmamışlardır. Nesebî mahrûmiyet tabiîdir; şer'in te'sîs ettiği nikâh mahrûmiyetinden daha kuvvetli sûrette fenâ netîcelere mâni'dir. Zevc hakkında ise, böyle bir şartın lüzumsuzluğu vâzıhtır, lâğivdir. Ancak, zevcin oğlu ve karısının üvey oğlu kadının mahremi olmakla berâber bu şer'î mahremiyyet nesebî mahremiyyet derecesinde tabiî bir kuvveti

hâiz olmadığından, zamânın fesâdını da hesap eden İmâm Mâlik kadının üvey oğluyla müsâferetini çirkin görmüştür.

Hadîsteki *sefer* lâfzı da âmdır. Bu cihetle sefer, uzun olsun kısa olsun; Hac seferi olsun, başka bir yolculuk olsun umûmuna şâmildir. Sefer lâfzının umûmiyetiyle ihticâc ederek İbrâhim Nehâî, Şa'bî, Tâvus ile Zâhirîler nehyin umûmî olduğuna zâhip olmuşlardır.

Mevzûumuz bulunan İbn-i Abbâs hadîsi, kadının sefer hakkına dâir rivâyet olunan haberlerden birisidir. Bu hususta Ebû Hüreyre'den Müslim'in bir günlük, Ebû Saîd Hudrî'den Buhârî'nin iki günlük, İbn-i Ömer'den de Ebû Dâvud'un, Ahmed'in, Tahâvî'nin üç günlük mesâfeye seferin menhî olduğuna dâir rivâyetler de vardır. Bunlardan her birisini bir kısım âlimler iltizâm etmişlerdir. Ebû Hanîfe ile ashâbı İbn-i Ömer'in şu meâldeki hadîsi ile amel etmişlerdir: Bu rivâyete göre, Nebî *salla'llâhu aleyhi ve sellem*: Kadınlar, kendileriyle berâber bir mahremi bulunmadıkça üç günlük mesâfeye sefer etmesinler! buyurmuştur[1].

1261. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ عَنِ ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ عَجِبَ ٱللّٰهُ مِنْ قَوْمٍ يَدْخُلُونَ ٱلْجَنَّةَ فِي ٱلسَّلَاسِلِ.

Tercemesi

Ebû Hüreyre *radiya'llâhu anh*'den, Nebî *salla'llâhu aleyhi ve sellem*'in:

(Dünyâda müslüman oluncaya kadar esâretle) zincirlere bağlanan, (bilâhare müslüman olup esâret bağından kurtulup âhirette) Cennet'e giren bir cemâat (in mükâfat görmesin) den Allah râzı olmuştur, buyurduğu rivâyet olunmuştur.

İzâhı

Taaccüb, aklın istib'âd ettiği şeyleri idrâke terettüb eden rûhî hâlettir. Bu cihetle Allâhu Teâlâ hakkında ıtlâkı müstahildir. Bu şer'î

---

1 عن ابن عمر رضى الله عنهما عن النبى صلى الله عليه و سلم قال: لا تسافر المرأة ثلاثا الا و معها ذو محرم [رواه ابو داود و احمد و الطحاوى].

istihâleye mebnî ulemâ nususda vârid olan bu nevi‘ lâfızları rızâ ile, mükâfat ile tefsîr etmişlerdir. Biz de o sûretle terceme ettik.

Câhiliyet devirlerinde esîrlerin elleri Türkçe'de lâle denilen demir bukağı ile boyunlarına bağlanmak mu‘tâd idi. Kur'ân'da esirlerin bu vaziyetleri, sadaka vermekten imtinâ eden bahiller için istiâre edilerek: *(لا تجعل يدك مغلولة الى عنقك = *Habîbim elini — lâleli esîrler gibi — boynuna bağlı kılma, muhtaçlara uzat!*) buyurulmuştur. Hadîsteki silsile = zincirlerden murad da bu olacaktır. İslâm'ın ilk devirlerinde Arabın ve bütün beşeriyetin bu kadîm âdeti vechile esirler zincirlenmiş; i‘tilâ devri hulûl edince kaldırılarak İslâm medeniyetinde esîr almak, esir olmak derecesine yükselmiştir.

Hadîs, dar bir metin ile rivâyet edilmiştir. Tercememizi İbn-i Cevzî'den mülhem olarak tevsî‘ ettik. İbn-i Cevzî hadîsin ma‘nâsı şöyledir, diyor: hadîste bildirilen insan zümresi, müslümanlarla harp ediyor, esîr düşüyor, zincirleniyor. Sonra Müslümanlığın hakîkatini öğreniyor ve kendi arzusiyle müslümân oluyor, Cennet'e giriyor. Allāhu Teâlâ da bu müslümanın Cennet'le mükâfatlanmasından râzı oluyor. Âl-i İmrân Sûresi'nin 110 uncu âyetindeki: (كنتم خير امة اخرجت للناس = *Siz insanlar için, en hayırlı ümmet olarak vücûde geldiniz*) kavl-i şerîfinin tefsîrinde hayırlı ümmetin, Ebû Hüreyre'den Buhârî'nin bir rivâyetinde: (İnsânlardan bâzılarının öbürlerine hayırlı olanları o kimselerdir ki, onlar İslâm câmiasına boyunları lâleli esirlerle gelirler, nihâyet o esirler İslâm'a dâhil olurlar)[1] sûretinde tefsîr edildiğini bildiriyor ki, bunun da hayırlı olması, esîrin gāzî eliyle müslümân ve saâdete nâil olmasıdır.

* * *

1262. عَنِ ٱلصَّعْبِ بْنِ جَثَّامَةَ رَضِىَ ٱللهُ عَنْهُ قَالَ مَرَّ بِي ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ بِٱلْأَبْوَاءِ أَوْ بِوَدَّانَ وَ سُئِلَ عَنْ

* Sûre : 17 (İsrâ'), âyet : 29.

[1] عن ابى هريرة كنتم خير امة اخرجت للناس قال ؟ خير الناس للناس من يأتون بهم فى السلاسل فى اعناقهم حتى يدخلوا فى الاسلام [رواه البخارى فى تفسير آل عمران].

أَهْلِ الدَّارِ يُبَيَّتُونَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ فَيُصَابُ مِنْ نِسَائِهِمْ وَ
ذَرَارِيِّهِمْ قَالَ هُمْ مِنْهُمْ وَسَمِعْتُهُ يَقُولُ لَا حِمَى إِلَّا لِلَّهِ وَلِرَسُولِهِ.

TERCEMESİ

Sa'b İbn-i Cessâme *radiya'llāhu anh*'den, şöyle dediği rivâyet olunmuştur:

Ebvâ, yâhut Veddân (harbin) de Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* bana uğradı ve o sıra:

— (Yâ Resûla'llāh) müşrik (muhârip) lerden âile sâhibi bulunanlara gece baskını yapılıyor da (ayırd edilemiyerek) bunların kadınları, küçük çocukları da musâb oluyor? diye soruldu. Resûlullāh:

— Onlar da müşrikler (câmiasın) dandır, diye cevap verdi. (Ve cevâba devâm ederek):

— (Harb hâlinde) kimsenin kimseyi korumak kudreti yoktur, korumak yalnız Allāh'a ve Resûl'ine âiddir, buyurduğunu Resûlullāh'tan işittim, demiştir.

İZÂHI

Ebvâ, Medîne nevâhîsinden büyük bir köyün adıdır. Medîne tarâfındaki Cuhfe ile Ebvâ arasında 23 mil mesâfe vardır. Peygamberimizin annesi Âmine, Ebvâ'da ölmüş ve oraya defnolunmuştur.

Veddân da Cuhfe'ye yakın bir köydür. Ebvâ ile aralarında sekiz mil mesâfe vardır. Sa'b İbn-i Cessâme Veddân'a mensuptur. Bilâhare Medîne'ye hicret etmiştir. Hicret'in birinci yılında Ebvâ ile Veddân üzerine sefer edilmiştir ki, bu, Resûlullāh'ın ilk harp seferidir. Ve Benû Damre'nin itâatiyle netîcelenmiştir. Sa'b İbn-i Cessâme'nin hadîsde hikâye olunan süâlini bu sırada sormuş olması çok muhtemeldir [*Mu'cemü'l-Büldân*, *Tâcü'l-Arûs*].

Resûlullāh ile Râvî Sa'b'ın bu mülâkâtı Ebvâ'da mı, yoksa Veddân'da mı? vukū' bulduğunu kestiremediğinden terdîd ile rivâyet etmiştir.

Bu hadîsin mensûb olduğu bâbın unvânında Buhârî, hadîsin metnindeki (Yebîtûne) lâfzını tefsîr maksadiyle A'râf Sûresi'nin üçüncü âyetine işâret etmiştir ki, meâli şöyledir: "*Biz, nice memleket helâk ettik ki, o köy* (halkı) *gece yatarlarken, yâhut gün ortası istirahat ederlerken azâbımız o köy halkına gelmiş* (basıvermiş)*tir*"[1].

Dâr-ı harpteki muhâriplerin kadınlarının ve erlik çağına erişmemiş çocuklarının katli hakkındaki hükmü soran zât, İbn-i Cessâme kendisidir. İbn-i Hibbân'ın rivâyet tarîkında Sa'b'ın: Ben Resûlullāh'tan müşriklerin kadınlarına ve çocuklarına âit hükmü sordum, sûretinde tasrîh edilmiştir.

Resûlullāh'ın Sa'b İbn-i Cessâme'ye: Muhârip müşriklerin kadınları, çocukları kendi câmialarındandır, diye cevâbı, müşrik kadınlarının ve çocuklarının bilihtiyâr katillerini ibâha değildir. Belki muhâripleri âilelerinden tefrîk ederek öldürmek mümkün olmayan zarûretlere munhasırdır. Peygamberimizin maksadı, böyle harp zarûretlerine maksûr olduğuna, bundan sonra terceme edeceğimiz Abdullāh İbn-i Ömer hadîsi şâhittir. İbn-i Ömer hadîsinde Mekke'nin fethi günü kadınların, çocukların öldürülmesi Resûlullāh tarafından men' edildiği sarîh olarak bildirilmiştir. Kadınlardan, çocuklardan başka Ebû Dâvud'un müteaddit rivâyet tarîklerinde ihtiyarların, ecîrlerin öldürülmeleri de men' edilmiştir. Ahmed İbn-i Hanbel'in İbn-i Abbâs'tan gelen bir rivâyetinde papazları da (Ashâb-ı Savâmi') öldürmeyiniz, buyurulmuştur. Bütün bu ve daha birçok emsâli rivâyetlerle mevzûumuz olan İbn-i Cessâme hadîsini te'lîf için takyîd etmek zarûrîdir. Şârih Hattâbî der ki: Resûlullāh'ın "*Müşriklerin kadınları, çocukları kendilerinden sayılır*" kavliyle murâdı, dînî hükümde kadın, çocuk âile reîsine mülhak olmasıdır. Çünkü müşrik çocuğunun babasına tâbiiyetle şirkine hükmolunur. Yoksa bu söziyle Resûlullāh, bu bîçârelerin hayâtını kasdederek kanlarını mübah kılmamıştır. Bunun mübâh olması ancak ayırmak mümkün olmıyan ahvâle münhasırdır. Bir gemide muhâripler âileleriyle berâber bulunduğu halde geminin batırılması; yine böyle âileleriyle berâber bir kaleye tahassun eden muhâriplerin kale yıkılarak âileleriyle berâber öldürülmesi şer'an mübahtır.

* * *

[1] وكم من قرية اهلكناها فجاءها بأسنا بياتا او هم قائلون [اعراف] .

1263. عَنْ عَبْدِ ٱللّٰهِ ٱبْنِ عُمَرَ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُمَا أَنَّ ٱمْرَأَةً وُجِدَتْ فِي بَعْضِ مَغَازِي ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ مَقْتُولَةً فَأَنْكَرَ رَسُولُ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ قَتْلَ ٱلنِّسَاءِ وَ ٱلصِّبْيَانِ.

TERCEMESİ

Abdullāh İbn-i Ömer *radiya'llāhu anhümâ*'dan rivâyet olunduğuna göre, Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in bâzı gazâlarında (Mekke'nin fethinde) bir kadın öldürülmüş olarak bulundu da Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* kadınların, çocukların öldürülmesini çirkin görüp tasvîb etmedi.

* * *

1264. عَنِ ٱبْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُمَا لَمَّا بَلَغَهُ أَنَّ عَلِيًّا رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ حَرَّقَ قَوْمًا بِٱلنَّارِ فَقَالَ لَوْ كُنْتُ أَنَا لَمْ أُحَرِّقْهُمْ لِأَنَّ ٱلنَّبِيَّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ قَالَ لَا تُعَذِّبُوا بِعَذَابِ ٱللّٰهِ وَ لَقَتَلْتُهُمْ كَمَا قَالَ ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ مَنْ بَدَّلَ دِينَهُ فَاقْتُلُوهُ.

TERCEMESİ

İbn-i Abbâs *radiya'llāhu anhümâ*'dan rivâyet olunduğuna göre, Alî *radiya'llāhu anh*'in bir kavmi, (kendisinin ülûhiyetini iddiâ eden Abdullāh İbn-i Sebe'in cemâatini) ateşle yaktığı (haberi) İbn-i Abbâs'a eriştiği zaman :

— Eğer ben (Alî 'nin yerinde) olsaydım bunları yakmazdım. Çünkü Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*:

"*İnsanları* (yakarak) *Allâh'ın azâbiyle ukûbetlendirmeyin!*" buyurdu. Yine ben (Alî'nin yerinde olsaydım) onları muhakkak öldürürdüm. Nasıl ki, Nebî *salla'llâhu aleyhi ve sellem*: "*Her kim dînini* (ki, Müslümanlıktır) *değiştirirse, onu hemen öldürünüz!*" demiştir.

1265. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ قَرَصَتْ نَمْلَةٌ نَبِيًّا مِنَ الْأَنْبِيَاءِ فَأَمَرَ بِقَرْيَةِ النَّمْلِ فَأُحْرِقَ فَأَوْحَى اللّٰهُ إِلَيْهِ أَنْ قَرَصَتْكَ نَمْلَةٌ أَحْرَقْتَ أُمَّةً مِنَ الْأُمَمِ تُسَبِّحُ اللّٰهَ.

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llâhu anh*'den rivâyete göre, o, Resûlullâh *salla'llâhu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu işittim, demiştir:

Nebîler'den birini karınca ısırmış. O Peygamber, karıncaların köyü (nün yakılması) nı emr etmiş de yakılmış. Bunun üzerine Allâhu Teâlâ o Peygamber'e:

— Seni bir karınca soktu değil mi? Ya sen, Allâh'ı tesbîh eden ümmetlerden bir ümmeti yakmadın mı? diye itâb etmiştir.

İZÂHI

Şârih Kastalânî bu hadîste kıssanın bir sebep ve menşeini bildiriyor. Şöyle ki, hadîsde zikrolunan Peygamber bir kere bir köye uğrayor ki, o köy halkını Allah, irtikâb ettikleri ma'sıyetten dolayı helâk etmişti. O Peygamber bir müddet orada hayretle tevakkuf ederek:

— Ey Allâh'ım! Sen bunları toptan helâk ettin ya, bunların içinde çocuklar var, hayvanlar var, günahı işlemedik kimseler var,

diye bir ağaç altına oturmuş. O sırada ayağını bir karınca ısırmış. Ve hadîsteki kıssa cereyân etmiş. Bu sûrette o Peygamber'e şöyle cevap verilmiş oluyor :

— Anladın ya! Senin ayağını ısıran bir karınca değil mi idi? Bu bir karıncaya karşı bir cemâati yakmadın mı? diye itâb buyuruluyor. Hadîsteki kıssa, kendisine takaddüm eden bir hâdiseye cevap olduğu için hadîs şârihleri istifhâm edâtı mukadder bulunduğuna işâret ettiklerinden, o sûretle terceme ettik.

1266. عَنْ جَرِيرٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ لِي رَسُولُ اللّٰهِ
صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ أَ لَا تُرِيحُنِي مِنْ ذِي الْخَلَصَةِ وَ كَانَ
بَيْتًا فِي خَثْعَمٍ يُسَمَّى كَعْبَةَ الْيَمَانِيَةِ قَالَ فَانْطَلَقْتُ فِي خَمْسِينَ
وَ مِائَةِ فَارِسٍ مِنْ أَحْمَسَ وَ كَانُوا أَصْحَابَ خَيْلٍ وَ كُنْتُ
لَا أَثْبُتُ عَلَى الْخَيْلِ فَضَرَبَ فِي صَدْرِي حَتَّى رَأَيْتُ أَثَرَ
أَصَابِعِهِ فِي صَدْرِي وَ قَالَ اللّٰهُمَّ ثَبِّتْهُ وَ اجْعَلْهُ هَادِيًا مَهْدِيًّا
فَانْطَلَقَ إِلَيْهَا فَكَسَرَهَا وَ حَرَّقَهَا ثُمَّ بَعَثَ إِلَى رَسُولِ اللّٰهِ
صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ يُخْبِرُهُ فَقَالَ رَسُولُ جَرِيرٍ وَ الَّذِي
بَعَثَكَ بِالْحَقِّ مَا جِئْتُكَ حَتَّى تَرَكْتُهَا كَأَنَّهَا جَمَلٌ أَجْرَبُ
قَالَ فَبَارَكَ فِي خَيْلِ أَحْمَسَ وَ رِجَالِهَا خَمْسَ مَرَّاتٍ .

TERCEMESİ

(Ahmes'li) Cerîr (İbn-i Abdillāh) *radiya'llāhu anh*'den şöyle dediği rivâyet olunmuştur :

Bir kere Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* bana :

— (Ey Cerîr! Şu) Zülhalâsa (nın elin) den bana rahat vermez misin? O, Has'am (kabîlesi) dâhilinde (Beytü'l-Harâm'a karşı yapılmış içi put dolu) bir binâ idi. Yemenlilerin Kâ'be'si diye anılırdı. (Bu cihetle Resûlullāh'ın gönlüne yük veriyordu). Cerîr der ki :

Ahmes kabîlesinden yüz elli süvârînin başında Zülhalasa'ya gittim. Ahmesliler iyi ata binerlerdi. Fakat ben bir türlü at üstünde duramazdım. (Kalbimi sıkardı). Bu sebeble Resûlullāh göğsüme (şiddetli) bir darbe indirdi. Hattâ parmaklarının izini göğsümde görmüştüm. Ve : Yâ Rab! Sen Cerîr'i (at üstünde) sâbit kıl ! Onu hâdî kıl, mehdî kıl! diye duâ buyurdu. Müteâkıben Cerîr Zülhalasa'ya gitti. O (şirk ma'bedi) ni yıktı, yaktı. Sonra Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'e (Husayn İbn-i Rebîa ile) vaziyeti bildirdi. Cerîr'in gönderdiği bu zât Resûlullāh'a :

— Yâ Resûla'llāh ! Seni Hak Peygamber gönderen Allāh'a yemîn ederim ki; huzûruna ben (boş) gelmedim. Tâ ki ben o (şirk ma'bedi) ni uyuz deve gibi (bakımsız, harâb) bir halde bıraktım geldim, dedi. (Râvî der ki : bunun üzerine) Resûlullāh :

— Ahmes kabîlesinin atları ve süvârîleri mübârek ola! diye beş kere düâ buyurdu.

1267. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ قَالَ هَلَكَ كِسْرٰى ثُمَّ لَا يَكُونُ كِسْرٰى بَعْدَهُ وَ قَيْصَرُ لَيَهْلِكَنَّ ثُمَّ لَا يَكُونُ قَيْصَرُ بَعْدَهُ وَ لَتُقَسَّمَنَّ كُنُوزُهُمَا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ.

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llâhu anh*'den Nebî *salla'llâhu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğu rivâyet olunmuştur :

Kisrâ ölmüş (demek) tir. Kisrâ öldükten sonra o saltanat (eski ihtişâmiyle bir daha) kurulmayacaktır. Kayser de muhakkak ölecektir. Öldükten sonra (Şam'da ve Rum bilâdında) Kayser (hâkimiyeti) bulunmıyacaktır. Kisrâ ile Kayser'in hazîneleri de Allah yolunda (cihâda ve cihâd edenlere) taksîm olunacaktır; bu muhakkaktır.

ÎZÂHI

Kisrâ unvânı, Farsca Husrev kelimesinin muarrebidir. Ve Sâsânîlerden kadîm İran hükümdarlarına ve husûsiyle Nûşirvân'dan sonrakilere ıtlâk olunmuş bir lâkaptır. Rum imparatorlarına Kayser, Türk pâdişahlarına Hâkan, Çin hükümdarlarına Fağfûr denildiği gibi İran şehinşahlarına da Kisrâ denilmiştir.

Peygamberimizin Nübüvveti zamânında İran hükümdarlığında meşhur Nûşirvân'ın torunu Husrev Perviz bulunuyordu. O sırada İran saltanatı sarsılmamış ve İran hükümdârı ölmemişti. Bu cihetle mevzûumuz olan Ebû Hüreyre hadîsinde *(heleke Kisrâ = Kisrâ ölmüştür)* diye mâzî sîgasiyle vârid olması mübâleğaya mahmuldür. Kisrâ'nın öleceği ve bu saltanatın çökeceği, vukûu muhakkak bir hâdise olarak haber verilmiş oluyor. Filhakîka Resûlullâh'ın muâsırı bulunan Hüsrev Pervîz'in ölümü İran izmihlâlinin başlangıcı olmuştur. Ve nihâyet Hazret-i Ömer'in hilâfeti zamânında meşhur Kādisiyye ve Nihâvend zaferlerini müteâkıp İran devleti göçmüş ve Hüsrev Yezdgird hükûmet merkezi olan Medâyin'i terk ederek sırasiyle Isfehân'a, Rey şehrine, Fergana'ya firâr ile Hazret-i Ömer devrinin son zamanlarına kadar Fergana'da ihtifâ ederek nihâyet orada bir değirmende öldürülmüştür.

Hazret-i Ömer İran zaferini müteâkip îrâd ettiği bir nutukta : Artık bu gün İran devleti mahvolmuştur, diyerek Resûlullâh'ın vaktiyle *(Kisrâ ölmüştür)* sûretinde verdiği haberin tahakkuk ettiğine işâret etmiştir. Bu vâkıa Peygamberimizin en bâriz mu'cizelerinden birisidir.

Bu mu'cizenin bir lâhikası olarak Peygamberimizin : İran saltanatı yıkıldıktan sonra bir daha eski istiklâl ve ihtişâmiyle kurulamıyacaktır, sûretindeki ihbârını da târihan tahakkuk etmiş bir vâkıa olarak görüyoruz.

Kayser de eski Roma ve Bizans imparatorlarının lâkabıdır. Ve Rum lâkabının muâdilidir[1]. Müslümanların siyâsî ve iktisâdî münâsebâtı Şam ve Sûriye cihetinden Bizans'a Şarkî Rum Kayserliği'ne munhasır bulunduğundan, hadîsteki Kayser'le murad Rum Kayserliği'dir. Hadîsteki : *(Kayser de muhakkak ölecektir, ve bir daha dirilmiyecektir)* kavliyle de Şam, Sûriye ve bilâd-ı Rûm diye anılan yerlerde Rum hâkimiyetinin zevâl bulacağı ve artık bir daha buralarda Rum hâkimiyeti teessüs etmeyeceği bildirilmiştir.

Kisrâ hâkimiyetinin zevâli, mâzî sîgasiyle ihbâr buyurulduğu halde Kayser'in Sûriye ve Rum bilâdındaki hâkimiyetinin zevâlinin muzârî sîgasiyle îrâdı, birincinin def'î, ikincinin tedrîcî olacağına işâret maksadına ma'tuftur, denilebilir. Nasılki, Orta Asya'da ve Anadolu'da Kayser hâkimiyetinin zevâli, buralara Selçuk Türkleri'nin muhâcereti ile başladığı ve Osmanlı Türkleri'nin İstanbul'u fethiyle Bizans hâkimiyeti sona erdiği târihî bir vâkıadır. Şu fark ile ki, İran'ın izmihlâli def'î olmuştur. Kayser'in bilâd-ı Rum'dan tard ve teb'îdi Türk ve İslâm mücâhidlerinin süngüleriyle bir kaç asırda tahakkuk etmiştir. Bu da Peygamberimizin, vukûundan asırlarca evvel bildirdiği başlı başına bir mu'cizesidir. Ve bu mu'cizenin lâhikası olarak azîz Peygamberimizin haber verdiği vechile bu Türk illerine şimdiye kadar Rum nüfûz ve hâkimiyeti girmediği gibi bundan böyle de hiç bir zaman girmeyecektir.

Kisrâ ve Kayser saltanatlarının zevâli hakkındaki bu Ebû Hüreyre hadîsini bâzı Şâfiî âlimleri İmâm-ı Şâfiî'den naklederek

[1] Kayser ismi iptidâ Kral Avgustus'a verilmiş sonra Roma ve Bizans hükümdarlarına ta'mîm edilmiştir. Bizans'a Kayser-i Rum, Kayâsıre-i Kostantaniye denilmesi bundandır. Sonra Almanlar kendi imparatorlarına Kayser nâmını vermişler ve bu sûretle Kayser unvânı husûsiyet kazanmıştır. *Rum* ismi de Kayser'in muâdili olarak kullanılmıştır. Rum ismi esas i'tibâriyle Romalılara verilip Roma'nın ikiye inkısâmı üzerine Bizans cihetine munhasır kalmıştır. Bir zamanlar Orta Asya halkı da Anadolu'ya bu nâmı vermişlerdir. Mevlevî tarîkının pîri Mevlânâ'ya: Molla-yi Rûm, Celâle'd-Dîn-i Rûmî denilmesi bundandır. Sonra bu isim, yeni Rum soyuna tahsîs edilmiştir. Ortodoks mezhebine, Rum mezhebi, Şark kilisesi denilmesi de bu i'tibâr iledir. Türk devletinin Avrupa'daki kısmına da Rumeli denilmiştir.

pek husûsî mâhiyette tasvîr etmişlerdir. Hadîsin vürûduna sebep olarak deniliyor ki : Kureyş, câhiliyet devrinde ticâret için en çok Irak'a, Şam'a gelir giderdi. Araplar müslümân olunca İran ve Bizans'-la devam edip gelen ticârî münâsebetlerinin din ayrılığı cihetiyle inkıtâa uğramasından korkmuşlardı. Bunun için Resûlullâh : Sakın korkmayınız! Bundan sonra bu iki iklimde Kisrâ ve Kayser yoktur. Ne Irak'ta Kisrâ, ne de Şam'da Kayser hâkimiyet kuramıyacaklardır. Bundan böyle size zarar gelmesi melhûz değildir, buyurmuştur.

Görülüyor ki, hadîsin bu sûretle tevcîhi ondaki ihbârın târihî vâkıalarla müeyyed bulunan şümûl ve ehemmiyetini tahdîddir. Bedrüddîn Aynî gibi Hanefî şârihlerin bu tevcîhi nakletmemeleri bundan dolayı olsa gerektir.

Şu da ma'lûm olsun ki, Kisrâ'nın helâki umûmîdir, bütün İran saltanatına şâmildir. Kayser'in helâki husûsîdir, hükümrân olduğu toprakların bir kısmına maksûr ve munhasırdır. Bu da Resûlullâh'ın duâsı bereketidir. Peygamberimiz Hudeybiye seferini müteâkip mücâvir devletlere birer mektup göndererek Nübüvvet vazîfesini teblîğ buyurmuştu. Kayser hüsnü kabûl gösterdiği halde İrân'ın mağrûr ve şımarık hükümdârı olan Hüsrev Pervîz Peygamber'-in mektûbunu yırtıp attığından Resûlullâh İran saltanatının parçalanmasına duâ buyurmuş ve bu da tamâmiyle tahakkuk etmiştir.

Bizans ve İran'dan iğtinâm edilen servetin çokluğunu anlamak için bunun Beytü'l-mâl'e âit olan kısmiyle devlet bütçesinin vâridat kısmından bâzı maddelerin tarh ve tenzîline lüzum görüldüğünü zikretmek en doğru bir mıkyâs olabilir. Şöyle ki : Gerek Peygamberimiz zamânında, gerek Ebû Bekr ile Ömer'in hilâfetleri devirlerinde Beytü'l-mâl'in müzâyekası cihetiyle Emvâl-i bâtıne tâbir olunan nükût ve ticârî eşyânın zekâtlarını zekât sâhiplerinin Emvâl-i zâhire denilen hayvânât, mevâşî, hubûbât zekâtları gibi Beytü'l-mâl'e getirip teslîm etmeleri mecbûrî idi. Dünyânın en zengin bu iki devletinin hazîneleri iğtinâm edilince, devlet hazînesi dolmuş, taşmış ve Hazret-i Osmân'ın hilâfeti zamânında nukūt ve urûz zekâtlarının Beytü'l-mâl'e teslimi, yâhut zekât sâhipleri tarafından doğrudan doğruya fukarâya verilmesi onların ihtiyârına bırakılmıştı. Gāzîlerin hisselerine düşen mücevherât ile de Medîne, en zengin bir cevâhir meşherine dönmüştür.

1268. وَ عَنْهُ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُ قَالَ سَمَّى ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ ٱلْحَرْبَ خِدْعَةً .

TERCEMESİ

Yine Ebû Hüreyre *radiya'llâhu anh*'den : Nebî *salla'l-lâhu aleyhi ve sellem* harbe Had'adır, diye ad verdi, dediği rivâyet olunmuştur.

İZÂHI

Had'a, lâfzı Hâ'nın üç türlü harekesiyle rivâyet olunmuştur. Darbe vezninde Had'a, Peygamberimizin kendi lûgat ve telâffuzu olduğu rivâyet olunmuştur ki, Arap lûgatlerinin en fasîhidir. Bu sûrette Had'a, binâ-i merredir. Bir kere aldatmak ma'nâsınadır. Şu halde *(harb had'adır)* demek, harpde düşman düşmanı bir def'a aldatır, ikiye hâcet kalmaz, demek olur. İbn-i Esîr *Nihâye*'sinde bu bâbda naklolunan rivâyetlerin en fasîhi ve en vâzıh olanı budur, diyor. Türkçemiz'de müteâref olan Hud'adır. Buna ve Hid'a lûgatine göre de (harp hud'a veya hid'adır demek, harp mekr-ü hiyleden, aldatmaktan ibârettir, demek olur. Birer harp oyunu olan manevralar harp hud'alarını te'mîn eden askerî hareketlerdir. Hümeze vezninde Hud'a lûgati de vardır; mübâleğa sîgasıdır.

Hud'a'nın, (harp oyununun) müslümanlar tarafından oynanıldığına göre, Peygamberimiz *(harp Hud'adır)* demekle, ümmeti, velevki bir def'a olsun, harp manevrası yapmağa teşvîk etmiş oluyor. Düşman tarafından vukūu farz olunduğuna göre de velev bir def'a olsa bile düşmanın tuzağına düşülmemesi tavsiye buyurulmuş oluyor. Mâlikî imâmlarından İbnü'l-Arabî harpte Hud'anın şu üç nev'inin câiz olduğunu bildirmiştir: 1) Sözde tevriyedir ki, meselâ siyâsî adamların üstü kapalı ve elâstikî söz söyleyip îcâbında zâhirin hilâfını murâd etmelidir. 2) Düşmana pusu kurulmasıdır ki, vaziyetin ve harp fenninin îcâbına göre düşmanı tuzağa düşürmek için harp oyunlarının kullanılması. 3) Düşmana va'd edilip sonra hulf edilmesidir ki, Hud'a-nın bu nev'i, hakîkatte harâm olmakla berâber, müstesnâ olarak harp hâlinde tecvîz edilmiştir. Şârih Aynî harp hud'asına yalanı da ilâve

ediyor ki : Yalan bi'l-icmâ harâm olmakla berâber hâl-i harpte yine ümmetin icmâiyle tecvîz edilmiştir, diyor. Nevevî de harp hâlinde her ne sûretle düşmanı aldatmak mümkün olursa, onu ihtiyâr etmek câiz olduğunda ulemânın ittifâkı bulunduğunu bildirmiştir. Sonra Nevevî : "*yalnız bunun bir istisnâsı varsa o da ahdini bozmak, yâhut aman verip selâmet ve korkudan emniyet bahşettikten sonra sözünde durmamak câiz değildir*" demiştir. Şerkāvî merhûm da bâzı âlimlerin (harp hud'adır) vecîzesinde hâl-i harpte re'y ve tedbîr isti'mâlinin şecâatten ziyâde ehemmiyeti hâiz bulunduğuna işâret vardır, dediklerini naklediyor.

Cevâmiü'l-kelim'den ma'dûd siyâsî ve askerî bir düstûr ifâde eden bu hadîsi Buhârî, Câbir İbn-i Abdillāh'dan da rivâyet etmiştir. Bütün *Sünen* ve *Mesânîd* sâhipleri Alî İbn-i Ebî Tâlib, Zeyd İbn-i Sâbit, İbn-i Abbâs, İbn-i Ömer, Âişe başta olmak üzere, bir çok Sahâbî'den rivâyet etmişlerdir.

* * *

1269. عن البراء بن عازب رضى الله عنهما قال جعل
النبى صلى الله عليه و سلم على الرجالة يوم أحد و كانوا
خمسين رجلا عبد الله بن جبير فقال إن رأيتمونا تخطفنا
الطير فلا تبرحوا مكانكم هذا حتى أرسل إليكم و إن
رأيتمونا هزمنا القوم و أوطأناهم فلا تبرحوا حتى أرسل
إليكم فهزموهم قال و أنا و الله رأيت النساء يشتددن
قد بدت خلاخلهن و أسوقهن رافعات ثيابهن فقال أصحاب
عبد الله بن جبير الغنيمة أى قوم الغنيمة ظهر أصحابكم فما
تنتظرون فقال عبد الله بن جبير أنسيتم ما قال لكم رسول

ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ قَالُوا وَ ٱللهِ لَنَأْتِيَنَّ ٱلنَّاسَ فَلَنُصِيبَنَّ مِنَ ٱلْغَنِيمَةِ فَلَمَّا أَتَوْهُمْ صُرِفَتْ وُجُوهُهُمْ فَأَقْبَلُوا مُنْهَزِمِينَ فَذٰلِكَ إِذْ يَدْعُوهُمُ ٱلرَّسُولُ فِي أُخْرَاهُمْ فَلَمْ يَبْقَ مَعَ ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ غَيْرُ ٱثْنَيْ عَشَرَ رَجُلاً فَأَصَابُوا مِنَّا سَبْعِينَ وَ كَانَ ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ وَ أَصْحَابُهُ أَصَابُوا مِنَ ٱلْمُشْرِكِينَ يَوْمَ بَدْرٍ أَرْبَعِينَ وَ مِائَةً سَبْعِينَ أَسِيراً وَ سَبْعِينَ قَتِيلاً فَقَالَ أَبُو سُفْيَانَ أَفِي ٱلْقَوْمِ مُحَمَّدٌ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ فَنَهَاهُمُ ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ أَنْ يُجِيبُوهُ ثُمَّ قَالَ أَ فِي ٱلْقَوْمِ ٱبْنُ أَبِي قُحَافَةَ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ ثُمَّ قَالَ أَفِي ٱلْقَوْمِ ٱبْنُ ٱلْخَطَّابِ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ ثُمَّ رَجَعَ إِلَى أَصْحَابِهِ فَقَالَ أَمَّا هٰؤُلَاءِ فَقَدْ قُتِلُوا فَمَا مَلَكَ عُمَرُ نَفْسَهُ فَقَالَ كَذَبْتَ وَ ٱللهِ يَا عَدُوَّ ٱللهِ إِنَّ ٱلَّذِينَ عَدَدْتَ لَأَحْيَاءٌ كُلُّهُمْ وَ قَدْ بَقِيَ لَكَ مَا يَسُوءُكَ قَالَ يَوْمٌ بِيَوْمِ بَدْرٍ وَ ٱلْحَرْبُ سِجَالٌ إِنَّكُمْ سَتَجِدُونَ فِي ٱلْقَوْمِ مُثْلَةً لَمْ آمُرْ بِهَا وَ لَمْ تَسُؤْنِي ثُمَّ أَخَذَ يَرْتَجِزُ أُعْلُ هُبَلْ أُعْلُ هُبَلْ فَقَالَ ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ أَلَا تُجِيبُوا لَهُ قَالُوا يَا رَسُولَ ٱللهِ مَا نَقُولُ قَالَ قُولُوا ٱللهُ أَعْلَى وَ أَجَلُّ قَالَ

إِنَّ لَنَا ٱلْعُزَّى وَ لَا عُزَّى لَكُمْ فَقَالَ ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ أَلَا تُجِيبُوا لَهُ قَالُوا يَا رَسُولَ ٱللّٰهِ مَا نَقُولُ قَالَ قُولُوا ٱللّٰهُ مَوْلَانَا وَ لَا مَوْلَى لَكُمْ.

TERCEMESİ

Berâ' İbn-i Âzib *radiya'llâhu anhümâ*'dan şöyle dediği rivâyet olunmuştur :

Nebî *salla'llâhu aleyhi ve sellem* Uhud (harbi) günü piyâde (okçu asker) ler üzerine —ki, bunlar elli kişi idiler— Abdullâh İbn-i Cübeyr'i kumandan ta'yîn etmişti de onlara hitâben :

— (Ashâb'ım! Size gösterilen) şu yerinizden sakın ayrılmayınız! (Bizim harp saffından ayrıldığımızı, inhizâma uğradığımızı, yâhut) biz (im öldürüldüğümüzü, atlarımız)'ı kuşların kaptığını görseniz de size ben haber gönderinceye kadar (yerinizi bırakmayınız!). Yine siz, bizim düşmanları hezîmete uğratıp onları çiğnediğimizi görseniz de size ben haber gönderinceye kadar yerinizden ayrılmayınız! diye kat'î emretti.

Bunu müteâkıp (harp başladı ve ilk hamlede) müslümanlar müşrikleri hezîmete uğrattılar.

Râvî Berâ' İbn-i Âzib demiştir ki :

Va'llâhi ben (o sırada düşman ordusundaki müşrik) kadınları gördüm ki, onlar elbîselerini toplamışlar; bacaklarındaki halhalları, baldırları görünerek (ya bozgun askeri teşcî' için, yâhut, kaçarak Uhud dağına çıkmak için) sür'atle koşuyorlardı. Müslümanların bu galebesi üzerine Abdullâh İbn-i Zübeyr'in kumandasındaki piyâde okçular biribirlerine :

— Arkadaşlar, ganîmet, ganîmet! Cephedeki arkadaşlarınız düşmana galebe etti. Daha burada ne bekliyorsunuz?

(Gidelim, biz de ganîmete konalım) dediler. Abdullāh İbn-i Cübeyr bunlara karşı :

— Arkadaşlar, Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in size verdiği emri unuttunuz mu? dediyse de maiyeti :

— Va'llāhi arkadaşların yanına muhakkak gideceğiz, ganîmetten bize isâbet edeni elbette alacağız! diye ısrâr ettiler. Ve (me'mûr oldukları yeri bırakarak ordunun içine karıştılar.) Onlar varır varmaz yüzleri geldikleri tarafa çevrildi. Ve ordu (nun küllî kuvvetleri) münhezim olarak (Medîne'ye) yönel (erek ric'ate başla) dı. Bu meş'ûm vaziyet ânında idi ki, Resûlullāh askerin geri kalanlarını :

— (Ey Allāh'ın kulları bana geliniz, ey Allah'ın kulları bana geliniz; ben Allāh'ın Resûlüyüm! Her kim geri döner de düşmana hücûm ederse, ona Cennet vardır, diye) çağırıyordu. O sırada Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in yanında on iki kişiden başka kimse kalmamıştı.

Uhud harbinde müşrikler bizden yetmiş kişi şehîd ettiler. Halbuki Bedir harbinde Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* ile Ashâb'ı, müşriklerden yüz kırk kişiyi elde ederek bunun yetmişini katl, yetmişini esîr etmişlerdi. (Harp kesildiği sırada müşriklerin reîsi) Ebû Süfyân (müslümânlara karşı) üç def'a :

— İçinizde Muhammed var mı? (Sağ mıdır?) diye seslendi. Fakat Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*, Ashâbını Ebû Süfyân'a cevap vermekten men' etti. Sonra Ebû Süfyân üç kere :

— İçinizde İbn-i Ebî Kuhâfe (ki, Ebû Bekr-i Sıddîk'tır) var mıdır? dedi. Sonra da yine üç def'a :

— İçinizde İbnü'l-Hattâb var mıdır? diye sordu. Bütün bunlardan sonra da Mekke müşriklerine dönerek :

— Anladınız a, bunların hepsi öldürülmüş, dedi. Bunun üzerine Ömer kendini tutamıyarak :

— Ey Allāh'ın düşmanı, yalan söyledin ! İyi bil ki, senin o saydığın zatların hepsi hayattadırlar; yarın (Mekke fethedilirken) sana zarar verecek kuvvetimiz bâkîdir, diye haykırdı.

Ebû Süfyân Ömer'e karşı :

— Bu gün Bedir gününün karşılığıdır. Harp (tâlii) kuyunun iki kovası gibi biri iner biri çıkar. (Kâh siz gālip gelirsiniz, kâh biz). Şimdi siz maktullerinizin içinde işkence ile öldürülmüş kimseler bulacaksınız. Bunu ben emretmedim. Maamâfih bana fenâ da görünmedi, dedi. Sonra Ebû Süfyân:

— Âlî ol Hübel, âlî ol Hübel![1] diye recez[2] inşâdına başladı. Bunun üzerine Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* Ashâb'a:

— Ebû Süfyân'a cevâp vermeyecek misiniz!? buyurdu. Ashâb :

— Yâ Resûla'llāh, ne diyelim? diye sordular. Resûlullāh :

— Allah yücedir, Allah uludur, diye cevâp veriniz! buyurdu. (Ashâb da bu vechile cevâp verdiler. Bu def'a) Ebû Süfyân :

— Bizim Uzzâ'mız var, sizin Uzzâ'nız yok, demişti[3]. Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* Ashâb'a :

— Ebû Süfyân'a cevâp vermeyecek misiniz? Ashâb :

— Yâ Resûlullāh! Ne diye cevâp verelim? diye sordular. Resûlullāh:

— Allah bizim Mevlâmızdır, halbuki sizin Mevlânız yoktur, deyiniz! buyurdu. (Ve o yolda cevap verildi).

1 Hübel, müşriklerin Kâ'be'ye dikip taptıkları bir puta verdikleri addır.

2 Recez, şiirden bir nevi'dir. İmâm Halîl'e göre, şiirden ma'dûd değildir. Belki bir beytin üçde birisidir.

3 Bu da müşriklerin bir putunun adıdır.

Î Z Â H I

İbn-i İshâk Uhud harbinin sebebini (hulâsa olarak) şöyle hikâye etmiştir: Bedir maktulleri arasında Şeybe, Utbe, Ümeyye, Ebû Cehl, Âs İbn-i Hişâm gibi Kureyş'in en nâmdâr eşrâfı da bulunuyordu. Bedir mağlûpları Mekke'ye dönüp Ebû Süfyân İbn-i Harb de ticâret kervaniyle Mekke'ye geldiğinde babaları, kardeşleri musâb olan Abdullâh İbn-i Ebî Rebîa, Ebû Cehl'in oğlu İkrime, Ümeyye'nin oğlu Safvân gibi Kureyş zâdegânından müteşekkil bir hey'et Ebû Süfyân İbn-i Harb'e mürâcaat ederek: Artık intikâm almak vazîfesi bize düşüyor. Senin kumandan altında harbe çıkmak zamânı gelmiştir, düşmandan intikâm alacağımızı umarız, dediler. Bu teklîf derhal kabûl olundu. Resûlullâh ile harb etmek husûsunda ittifâk edildi. Kureyş Bedir harbinde İslâm erlerinin gösterdiği şehâmetten mütenebbih olarak kendilerine itâat eden Kinâne ve Tihâme kabîlelerinin de muvâfakatını te'mîn etti. Ebû Süfyân'ın karısı ve Bedir maktullerinden Utbe İbn-i Rebîa'nın kızı Hind, İkrime'nin karısı Ümm-i Hakîm, Hâlid'in hemşîresi Fâtıma gibi birtakım kadınlar da intikam almak için orduya iltihâk etmişlerdi ki, hadîste bu kadınların bulunduğuna işâret olunmuştur.

Ebû Süfyân'ın kumandasında üç bin kişilik bir kuvvet hazırlanmıştı. Bu ordu iki yüz kişilik bir süvârî müfrezesiyle takviye edilmişti. Ordunun sağında Hâlid İbn-i Velîd, solunda Ebû Cehl'in oğlu İkrime, süvârîlerin başında da Saffân İbn-i Ümeyye, yâhut Amr İbn-i Âs, yüz kişilik okçuların başında Abdullâh İbn-i Rebîa bulunuyordu. Ordunun yedi yüz neferi zırhlı idi. On beş tâne Mahfe vardı.

O günün bu mühim kuvvetine karşı Resûlullâh bin kişi ile çıkmıştı. Bunun da üç yüzü münâfıkların reîsi Abdullâh İbn-i Übey İbn-i Selûl'ün emri altındaki münâfıklar idi, itimâd edilemezdi. Bu cihetle Resûlullâh meydan harbine taraftar değildi. Kurduğu bir askerî şûrâda medîne kapıları kapatılarak şehrin dâhilden müdâfaa edilmesini teklîf etmişti. Fakat Bedir harbinde bulunamıyan gençler düşmanın şehir hâricinde karşılanmasını istediler. Bunların şiddetli ısrarları üzerine Peygamber Efendimiz bin kişilik bir kuvvetle Medîne'den çıktı; Uhud'da düşmanla karşılaştı. Bu sırada İbn-i Übey bir bahâne ile üç yüz kişilik kuvvetini

alarak Medîne'ye döndüğünden müslüman kuvvetinin mevcûdu yedi yüz kişiye tenezzül etmiştir. Vâkıdî demiştir ki : Düşmanın yedi yüz zırhlı kuvveti karşısında Resûlullāh'ın Ashâb'ı içinde yalnız yüz kişi zırhlı idi. Düşmanın iki yüz süvârîsine mukābil İslâm ordusu içinde iki at vardı : Birisi Resûlullāh, öbirisi Ebû Bürde'ye âitti. Uhud günü Resûlullāh okçular üzerine Abdullāh İbn-i Cübeyr'i kumandan ta'yîn etti ve bu müfrezeyi askerin arkasında, Uhud dağına istinâd ettirerek yerleştirdi. Ve hadîste gördüğümüz kat'î emirleri verdi. Uhud harbinin tafsîlâtı aşağıda Meğāzî bahsinde gelecektir. (Oraya bakınız!.)

Bu hadîsi Buhârî harp hâlinde ordu içinde muhâsame, mücâdele ve ihtilâfın fenâlığına ve başkumandan, Devlet reîsine karşı isyankâr hareketin ukūbeti ve hezîmeti tevlîd edeceğine dâir açtığı bir bâbında rivâyet etmiştir[1]. Hadîsin bu unvânına mutâbakat noktası da Abdullāh İbn-i Übey İbn-i Selûl ile avenesinin muhâlefetleridir ki, İslâm ordusunu za'fa uğratmış, binlerce hezîmete sebep olmuştur.

Buhârî bu unvândan sonra "و اطيعوا الله و رسوله و لا تنازعوا فتفشلوا و تذهب ريحكم" = *Ey mü'minler! Allāh'a ve Allāh'ın Resûlüne itâat ediniz de muhâsama ve mücâdele etmeyiniz!. Sonra korkar, halsiz ve zaîf düşersiniz de harbiniz ve zaferiniz elinizden kaçar!*" kavl-i şerîfini zikretmiştir. Enfâl Sûresi'nde bu âyetten önce mü'minlere hitâb edilerek : "*Ey îmân edenler!* (Harb meydanında) *düşman ordusiyle karşılaştığınız zaman* (mübârezeye sabredip) *sebât ediniz; bu sırada Allāh'ı çok zikrediniz,* (yardım dileyiniz). *Umulur ki, felâh ve zafer bulasınız!*" buyurulmuştur[2].

Buhârî bu âyetten sonra ve îzâhiyle meşgūl oluğumuz Berâ' hadîsinden evvel Ebû Mûse'l-Eş'arî'nin şu mealdeki hadîsini rivâyet etmiştir : Ebû Mûse'l-Eş'arî'nin rivâyetine göre, Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* Muâz İbn-i Cebel ile Ebû Mûsâ'yı Yemen'e me'mûr gönderirken, emirleri cümlesinden olarak onlara : *(Yemen'e vardığınızda halk'a kolaylık gösteriniz de güçlük göstermeyiniz!, Meserret veriniz de nefret îkā etmeyiniz! Muhabbet ediniz de ihtilâf etme-*

---

1 باب ما يكره من التنازع و الاختلاف فى الحرب و عقوبة من عصى امامه [بخارى]

2 يا ايها الذين آمنوا اذا لقيتم فئة فاثبتوا و اذكروا الله كثيرا لعلكم تفلحون [انفال].

yiniz!)[1] diye emretmiştir ki, bu hadîsin de unvânına mutâbakat noktası, hadîsin sonundaki : (İhtilâf etmeyiniz!) cümlesidir.

Berâ' hadîsinde Buhârî'nin rivâyetine göre, Uhud hezîmeti sırasında Resûlullāh'ın yanında on iki kişi kalmıştı ki, Şerkāvî merhûm : Ebû Bekr, Ömer, Alî, Abdurrahmân İbn-i Avf, Sa'd İbn-i Ebî Vakkās, Talha İbn-i Ubeydullāh, Zübeyr İbni'l-Avvâm, Ebû Ubeyde İbn-i Cerrâh, Habbâb İbni'l-Münzir, Sa'd İbn-i Muâz, Üseyd İbn-i Hudayr *radiya'l-lāhu anhüm* o cümledendir, diyor. İbn-i Sa'd, Resûlullāh'ın yanında sebât eden dilîrânın on dört kişi olduğunu bunlardan yedisi başta Ebû Bekr olmak üzere Muhâcirlerden, yedisi de Ensar'dan bulunduğunu bildirmiştir.

Uhud şehidlerinin mübârek isimlerini siyer müellifleri zapt etmişlerdir. Bunların başında Peygamber'imizin azîz amucası *"Seyyidü'ş-şühedâ"* Hazret-i Hamze ile Mus'ab İbn-i Umeyr gelir. Bu azîz şehidlerden her birisinin sûret-i şehâdetleri birer fâciadır. Başta şehidlerin ulusu Hazret-i Hamze olduğu halde bir çoklarının burunları, kulakları kesilmek, gözleri çıkarılmak, karınları deşilmek sûretiyle işkenceye uğramışlardı. (Meğāzî bahsinde Uhud harbine bakınız!)

1270. عَنْ سَلَمَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ خَرَجْتُ مِنَ الْمَدِينَةِ
ذَاهِبًا نَحْوَ الْغَابَةِ حَتَّى إِذَا كُنْتُ بِثَنِيَّةِ الْغَابَةِ لَقِيَنِي غُلَامٌ
لِعَبْدِ الرَّحْمٰنِ بْنِ عَوْفٍ قُلْتُ وَيْحَكَ مَا بِكَ قَالَ أُخِذَتْ
لِقَاحُ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ قُلْتُ مَنْ أَخَذَهَا قَالَ
غَطَفَانُ وَ فَزَارَةُ فَصَرَخْتُ ثَلَاثَ صَرَخَاتٍ أَسْمَعْتُ مَا بَيْنَ
لَابَتَيْهَا يَا صَبَاحَاهْ يَا صَبَاحَاهْ ثُمَّ انْدَفَعْتُ حَتَّى أَلْقَاهُمْ وَ

---

[1] عن ابي موسى الاشعرى رضى الله عنه ان النبى صلى الله عليه و سلم بعث معاذا و ابا موسى الى اليمن قال: يسرا و لا تعسرا و بشرا و لا تنفرا و تطاوعا و لا تختلفا [رواه البخارى].

قَدْ أَخَذُوهَا فَجَعَلْتُ أَرْمِيهِمْ وَ أَقُولُ أَنَا ابْنُ الْأَكْوَعِ وَ
الْيَوْمُ يَوْمُ الرُّضَّعِ فَاسْتَنْقَذْتُهَا مِنْهُمْ قَبْلَ أَنْ يَشْرَبُوا فَأَقْبَلْتُ
بِهَا أَسُوقُهَا فَلَقِيَنِي النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ فَقُلْتُ يَا
رَسُولَ اللهِ إِنَّ الْقَوْمَ عِطَاشٌ وَ إِنِّي أَعْجَلْتُهُمْ أَنْ يَشْرَبُوا
سِقْيَهُمْ فَابْعَثْ فِي إِثْرِهِمْ فَقَالَ يَا ابْنَ الْأَكْوَعِ مَلَكْتَ
فَأَسْجِحْ إِنَّ الْقَوْمَ يُقْرَوْنَ فِي قَوْمِهِمْ.

TERCEMESİ

Seleme İbn-i (Ekva‘) *radiya'llāhu anh*'den şöyle dediği rivâyet olunmuştur : bir kere Gābe (ormanlığı) tarafına gitmek üzere Medîne'den çıkmıştım. Gābe (dağı) nın tâ yokuşuna vardığımızda Abdurrahmân İbn-i Avf'in kölesi (telâşla) bana karşı geldi. Köleye :

— Allah sana iyilik versin! Sana ne oldu? diye sordum. Köle :

Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in (ormanda yayılan) sağım develeri sürülüp götürüldü, dedi :

— Kim götürdü? diye sordum. Köle :

— Gatafân ve Fezâre (kabîlelerinin adamları) diye cevap verdi. Hemen üç def‘a :

— Ey sabahçılar, erken kalkanlar! Yetişin baskın var, diye haykırdım ; Medîne'nin iki kara taşlığı arasın (daki halk) a duyurdum. Sonra kendim (de yaya olarak heriflerin arkasından) sür‘atle koştum. Nihâyet bunlara yetiştim. Hakîkaten develeri bunlar almışlardı. Hemen bunlara ok atmağa ve : *"Ben İbn-i Ekva‘ım, bu gün de alçakların öleceği gündür"*

diye haykırmağa başladım. Netîcede develeri —heriflere su içmeğe bile aman vermeden— ellerinden kurtardım ve (mevcûdu yirmiye bâliğ olan) develeri sürerek (Medîne'ye) yöneldim. Yolda Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* bana karşı geldi. (Sayham üzerine beş yüz veya yedi yüz kişilik zırhlı bir süvârî kuvvetiyle yardıma çıkmıştı). Ben :

— Yâ Resûla'llāh! Bu eşkıyâ susuzdur. Ben acele edip şu içmelerine meydan vermeden develeri kurtardım (şimdi onlar su tedârikıyle meşgul olacaklardır). Bunların peşi sıra bir müfreze gönderseniz! dedim. Fakat Resûlullāh:

— Ey İbn-i Ekva'! Sen alacağını aldın. Onlara galebe ettin. Artık onları afveyle!. (Hem onlar) şüphesiz Gatafan ve Fezâre (yurduna varmışlardır) şimdi onları konukluyordur, buyurdu.

1271. عَنْ أَبِي مُوسَى رَضِيَ ٱللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولَ ٱللَّهِ صَلَّى ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ فُكُّوا ٱلْعَانِيَ يَعْنِي ٱلْأَسِيرَ وَ أَطْعِمُوا ٱلْجَائِعَ وَ عُودُوا ٱلْمَرِيضَ.

TERCEMESİ

Ebû Mûse'l-Eş'arî *radiya'llāhu anh*'den Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in : *[Ânîyi yâni* (düşman elinde) *esir olan müslümanı* (esâretten) *kurtarınız; aç olan* (zî-rûh) *u doyurunuz; hastayı ziyâret edip hâlini, hatırını sorunuz!]* buyurduğu rivâyet olunmuştur.

İZÂHI

Hadîsteki *(ânî)* lâfzının *(esir)* ile tefsîri, bu hadîsin senedindeki râvîlerden Kuteybe'nin, yahût Cerîr'indir. İbn-i Esîr *Nihâye*'sinde ânî lâfzını daha umûmî bir sûrette tefsîr ederek : Ânî, esirdir

ve tezellül edip alçaklık gösteren ve şuna, buna boyun eğen her kimse de ânîdir, esir demektir, diyor. Fakat burada hadîste kastdolunan mânâ ânînin hâs mânâsıdır ki, düşman elinde esir bulunan müslümandır. Bunu tercememizde kavis içinde gösterdik.

Vatan ve din kardeşi esâretten kurtarmak müslümanlar üzerine kifâyeten farzdır. Binâenaleyh devletin, yâhut bir vatandaşın her hangi bir sûretle esîri esâretten kurtarmasiyle bu farz iskāt olunabilir. Yoksa esîrini kurtarmıyan, İslâm içtimâî hey'etinin hepsi günahkâr olur, millî hamiyetten uzak bulunur. Şârih İbn-i Battâl : esîri kurtarmak, farz-ı kifâye olduğunda bütün ulemânın icmâı vardır, diyor. Ömer İbn-i Hattâb'dan da : Esirleri kurtarmak devlete ve masârifi beytülmâle âittir, necat fidyeleri devlet hazînesinden verilir, dediği rivâyet olunmuştur. İshâk İbn-i Râhûye de böyle demiştir.

Açı doyurmak da farz-ı kifâyedir. *(Câi' = aç)* âm bir lâfz olduğu için insana ve hayvana şâmildir. Hayvanın yemine ve her türlü hayâtî ihtiyâcına bakılması husûsunda vârid olan haberlere göre, aç insan gibi aç hayvanı da doyurmak farzdır. Bu cihetle tercememizde kavis içinde zîrûh diye ta'mîm ettik. Bu farz şu sûretle tahakkuk eder : Bir açın açlıktan ölmesi muhakkak bulunur da orada bulunan diğer bir kimsenin yanında onu ölümden kurtaracak miktarda yiyecek bulunursa ve orada infâk edecek başka azıklı kimse de bulunmazsa, yiyecek bulunan kimseye açı doyurmak farz olur. Bu derece zarûret bulunmadıkça da infak mendûb olur.

Marîzı iyâdetde, yâni hasta bir mü'mini ziyâret, hatırını ve neye ihtiyâcı bulunduğunu sormak ve mümkün olan muâvenette bulunmak da farz-ı kifâyedir. Bâzı hallerde müekked sünnettir, demişlerdir. [Bu eserimizin dördüncü cildindeki (619) numaralı hadîsin îzâhına da bakınız!].

1272. عَنْ أَبِي جُحَيْفَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قُلْتُ لِعَلِيٍّ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ هَلْ عِنْدَكُمْ شَيْءٌ مِنَ الْوَحْيِ إِلَّا مَا فِي كِتَابِ اللّٰهِ فَقَالَ لَا وَالَّذِي فَلَقَ الْحَبَّةَ وَبَرَأَ النَّسَمَةَ لَا أَعْلَمُهُ إِلَّا

فَهْمٌ يُعْطِيهِ ٱللّٰهُ رَجُلاً فِى ٱلْقُرْاٰنِ وَ مَا فِى هٰذِهِ ٱلصَّحِيفَةِ قُلْتُ
وَ مَا فِى هٰذِهِ ٱلصَّحِيفَةِ قَالَ ٱلْعَقْلُ وَ فِكَاكُ ٱلْأَسِيرِ وَ أَنْ لَا
يُقْتَلَ مُسْلِمٌ بِكَافِرٍ.

TERCEMESİ

Ebû Cühayfe *radiya'llāhu anh*'den rivâyete göre, müşârün-ileyh demiştir ki : ben bir kere Alî *radiya'llāhu anh*'e :

— (Ey Ehl-i Beyt'in ulusu!) Allah Kitâbında bulunandan başka yanınızda (yazılı olarak) vahiy (esrârın) dan (başkasının bilmediği ve yalnız senin bildiğin) bir şey var mıdır? diye sordum. Alî :

— Hayır yoktur. Tâneyi (toprak içinde) yaran, ve insanı yaratan Allāh'a yemîn ederim ki, benim (husûsî ve yazılı olarak) bildiğim bir şey yoktur; ancak bildiğim bir şey varsa o da Allāh'ın, kişiye Kur'an'daki hükümleri anlamak kābiliyetini vermesidir; bir de (kılıcının kınından çıkardığı bir sahifeye işâret ederek) : şu sahifede (yazılı) olan hükümlerdir, dedi. Ben :

— Bu sahifedeki hükümler nedir? diye sordum. Alî :

— Bu sahifede maktûlün diyeti ve kanı pahası, esîrin halâsı, kâfire bedel bir müslümanın katli câiz olmadığı (hakkında hükümler var) dır, dedi.

Î Z Â H I

Hazret-i Alî'nin böyle kuvvetli bir yemîn ile te'yîd ederek : "*Ben Resûlullah'tan, başkalarından saklı ve gizli olarak Ehl-i Beyt'e mahsûs ve mektup dînî hiç bir emir telâkkî etmedim!*" demesinde Şîa'nın bu sûretle vâkı' olan vâhî iddialarını kuvvetli bir sûrette red vardır. Müşârün-ileyh Hazretlerinin "*Benim bildiğim bir şey varsa, o da Allāh'ın kişiye Kur'an'daki hükümleri ve hakîkatleri anlamak kudretini vermiş olmasıdır*"

sözünde de müfessirlerden naklolunmayan ahkâmı, şerîatin usul ve kavâidine muvâfık olarak herhangi bir âlimin fehm-ü zekâsiyle Kur'an'dan istinbât edilebilmesinin cevâzına işâret vardır. Bu hakîkati İmam Mâlik de : "*İlim, rivâyetin çokluğiyle hâsıl olmaz; o, bir nûrdur, bir fehm-ü idrâk kābiliyetidir ki, Allah onu dilediği gönle kor*" söziyle ifâde etmiştir.

Hazret-i Alî'nin yazılı sahifeyi kılıcının kınından çıkardığını, Nesâî'nin bu babtaki rivâyetinden istifâde ederek kavis içinde gösterdik.

Hazret-i Alî'nin sahifesinde yazılı olduğu rivâyet edilen bu hükümlerden başka bu hadîsin yine Hazret-i Alî'den gelen başka bir rivâyet tarîkında şunlar da rivâyet olunmuştur : Alî *radiya'llāhu anh* demiştir ki : Benim yanımda şer'î hükümlerden yazılı olan şey yalnız Allāhu Teâlâ'nın Kitâbiyle Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'den işitip yazdığım şu sahifedir : (O sahifede meâlen şöyle yazılmıştır) : "*Medîne'nin haremi, Âir dağından başlayarak şu* (Sevr) *dağına kadar devam eden iki dağ arasındaki sâhadır. Kim ki Medîne'nin bu harîmi dâhilinde Kitâp ve Sünnet'e muhâlif bir iş işlerse, yâhut bid'at erbâbına yardım eylerse Allāh'ın azâbı, meleklerin ilenci, bütün halkın nefreti bu mübtedi'ler üzerine olsun. Onların ne tevbesi, ne de fidyesi kabûl olunur. Müslümanların emânı birdir*, (bir müslümanın bir kâfire verdiği emân, bütün müslümanlarca mu'teberdir).. *Kim ki, bir müslümanın verdiği ahdi nakz ederse, Allāh'ın azâbı, meleklerin ilenci, bütün halkın nefreti onun üzerine olsun...*" [Bu eserimizin : C 6, S 276 (İkinci baskı: 230) ya bakınız].

Hazret-i Alî'nin Allāhu Teâlâ'nın Kitâbiyle şu sahifeden başka bir şey bilmiyorum, demesi, yazılı olarak bilmiyorum, demektir. Yoksa Peygamber'den öğrenip bildiğim haberler bu sahife dâhiline munhasırdır, demek değildir. Asr-ı Saâdet'te yalnız Kur'ân-ı Kerîm yazılmıştı. Peygamber'in hadîsleri cem' ve tahrîr edilmiş değildi. Ve Hazret-i Alî bu sahifede yazılı olan vasâyâdan başka bir çok sünnetleri ve hadîsleri biliyordu, nakil ve rivâyet etmişti. Bu cihetle yazılı olarak bildiği, bu sahifede yazılı olan hükümlere munhasırdı, demek olduğundan, tercemede yazı ile takyîd ettik.

1273. عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ أَنَّ رِجَالاً مِنَ الْأَنْصَارِ اسْتَأْذَنُوا رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ فَقَالُوا يَا رَسُولَ اللّٰهِ ائْذَنْ لَنَا فَلْنَتْرُكْ لِابْنِ أُخْتِنَا عَبَّاسٍ فِدَاهُ فَقَالَ لَا تَدَعُونَ مِنْهُ دِرْهَماً .

TERCEMESİ

Enes İbn-i Mâlik *radiya'llāhu anh*'den rivâyet olunduğuna göre, Ensâr'dan bâzı kimseler Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'den izin dilediler de :

— Yâ Resûla'llāh ! (Bize) müsâade buyur da hemşîrezâdemiz Abbâs (İbn-i Abdü'l-Muttalib) in esâretten halâs bedeli olan parayı kendisine bırakalım! dediler. Resûlullāh:

— (Hayır) o paradan bir dirhemini (bile) bırakamazsınız!, buyurdu.

İZÂHI

Bu hadîsi, Buhârî bir bedel mukābilinde müşrik esirlerin bırakılmasına dâir açtığı bir bâbında rivâyet etmiştir. Peygamberimizin amucası Abbâs'ın esâret-i Bedir harbinde vukū' bulmuştu. Bedir harbi müslümanların ilk gazâsı olduğundan, esirlere ne yolda muâmele edileceği hakkında bir vahiy gelmemişti. Bilmüzâkere Necât fidyesi olarak para alıp bırakılması kararlaştırıldı. Bu sırada Peygamber'in gönlüne ıztırap veren şeylerden birisi amucası Abbâs'ın esirler arasında kirli paslı sefil bir halde görünmesi idi. Abbâs serbestîsini kazanıncaya kadar uyuyamamıştı. Bu sırada Ensâr, hadîste rivâyet olunduğu üzere Abbâs'ın necat fidyesinin kendisine bahşedilmesine müsâade istediler. Fakat Peygamber din işine iltimas sokmamak ve esirleri müsâvî muâmeleye tâbi' kılmak için gönlündeki ağır bir ıztırâba rağmen muvâfakat etmedi; bir dirhemi bile bırakı-

lamaz! diye kat'î bir red cevâbiyle Ensâr'ı karşıladı. Ve İbn-i İshâk'ın rivâyetine göre, Resûlullāh amucasına hitâben :

— Ey Abbâs, kendini ve birâder-zâdelerin Akîl İbn-i Ebî Tâlib ile Nevfel İbn-i Hâris'in ve halîfin (dostun) Utbe İbn-i Amr'ın necat fidyelerini vererek hem kendini, hem bunları esâretten kurtar! buyurdu. Mûsâ İbn-i Ukbe'nin rivâyetine göre, bunların necat bedellerinin mecmûu kırk okıyye[1] mikdârına bâliğ olmuştu. Abbâs İbn-i Abdu'l-Muttalib zengin olduğundan bu parayı vermiş ve gāzîlere taksîm olunmuştur.

Fakat Hazret-i Abbâs verdiği bu necat bedelinin mukābilini müslüman olduktan sonra kat kat fazlasiyle yalnız Baḥreyn[2] malının taksîmi sırasında almıştır ki, bunu da Buhârî, *Sahîh*'inde îzâh etmekte bulunduğumuz Enes İbn-i Mâlik hadîsinden sonra yine Enes'ten şu sûretle rivâyet ediyor :

Bir kere Bahreyn'den Alâ İbn-i Hadremî mühim miktarda harac malı göndermişti. Bunun taksîmi sırasında Abbâs *radiya'llāhu anh* gelerek :

— Yâ Resûla'llāh, bu maldan bana da bir hisse ver!.. Çünkü ben vaktiyle hem kendi nâmıma, hem de Akîl İbn-i Ebî Tâlib hesâbına fidye verdim. (Şimdi onun mukābilini almak isterim) demişti. Resûlullāh da :

— Al! diyerek Abbâs'ın ihrâmının eteğini dünyâlıkla doldurdu[3].

Abbâs'ın fidyesinin terki istîzân edilirken Ensâr'ın Peygamber Efendimiz'e karşı gösterdikleri müstesnâ bir nezâketi kaydetmeden geçmiyeceğiz. Bu da Ensâr'ın Peygamberimize "*amucanız Abbâs demeyip de hemşîre-zâdemiz*" demeleridir. Abbâs'ı Peygamber'e izâfe ederek fidyesinin terki teklîfinde hiç şüphesiz Resûlullāh'a karşı bir minnet şâibesi vardır. Bundan tehâşî ederek Ensâr, Abbâs'ı kendilerine izâfe etmişler ve : Hemşîre-zâdemiz, demişlerdir.

---

[1] Bir okıyye kırk dirhem olduğuna göre, Abbâs İbn-i Abdü'l-Muttalib'den (1600) dirhem alınmış demektir.

[2] Bu eserimizin yedinci cildinin (107) [İkinci baskı : 79] inci sahifesinde Bahreyn hakkında îzâhat vardır, oraya bakınız.

[3] عن انس رضى الله عنه قال اتى النبى صلى الله عليه و سلم بمال من البحرين. فجاءه العباس رضى الله عنه فقال: يا رسول الله اعطنى فانى فاديت نفسى و فاديت عقيلا. فقال : خذ! فاعطاه فى ثوبه [رواه البخارى].

Şunu da bildirmek isteriz ki, Ensâr, Abbâs'ın dayıları değil, belki babası Abdü'l-Muttalib'in dayılarıdır. Çünkü Abdü'l-Muttalib'in anası Selmâ Bint-i Amr, Neccar oğullarındandır. Abbâs'ın anası ise Medîne'li değildir. Ve Ensâr'dan olmadığında *Siyer* müelliflerinin ittifâkı vardır. Şu halde Ensâr'ın Abbâs'a dayı olmaları babası Abdü'l-Muttalib vâsıtasiyledir.

1274. عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ أَتَى
النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ عَيْنٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ وَ هُوَ فِي
سَفَرٍ فَجَلَسَ عِنْدَ أَصْحَابِهِ يَتَحَدَّثُ ثُمَّ انْفَتَلَ فَقَالَ النَّبِيُّ
صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ اُطْلُبُوهُ فَاقْتُلُوهُ فَقَتَلَهُ فَنَفَّلَهُ سَلَبَهُ.

TERCEMESİ

Seleme İbn-i Ekva' *radiya'llâhu anh*'den şöyle dediği rivâyet olunmuştur : Nebî *salla'llâhu aleyhi ve sellem* (Huneyn) seferinde iken Resûlullâh (ın ordusu için) e (kırmızı bir deve üstünde) müşrikler tarafından bir câsus geldi. (Devesini çökertip kargılığından çıkardığı bir iple bağladı. Sonra gelip) Ashâb'ın yanına oturdu. Ashab ile konuştu. (Yedi, içti. Ve mütemâdiyen Ashâb'ın ahvâlini gözden geçirdi.) Sonra (devesine binerek) dönüp gitti. (Müteâkıben Ashab'dan bir kişi kalkıp bunun câsus olduğunu Resûlullâh'a arz etti). Nebî *salla'llâhu aleyhi ve sellem* de : onu arayıp bulun ve öldürün, (onu kim öldürürse soykası ve eşyâsı onundur!) buyurdu. Câsusu İbn-i Ekva' (tâkip edip) öldürdü; (devesini yederek üstünde silâhiyle, eşyâsiyle geldi). Resûlullâh da câsusun eşyâsını İbn-i Ekva'a âit ganîmet kılıp verdi.

ÎZÂHI

İbn-i Ekva'ın bu hadîsini Buhârî gāyet muhtasar bir metin ile rivâyet etmiştir. Hattâ bu vâkıanın hangi seferde cereyân ettiği bile bildirilmemiştir. Bunun Hüneyn seferinde vukū' bulduğunu, câsusun süvârî olduğunu, İslâm ordusu içinde dostâne konuşup görüştüğü ve yeyip içtiği sırada inceden inceye askerin ahvâlini gözden geçirdiğini Müslim'in *Sahîh*'inde yine Seleme İbn-i Ekva'dan gelen rivâyet tarîkından öğrendik. Ve bütün bunları tercememizde kavis içinde gösterdik.

Hadîsin sonundaki *nefl*, fukahâ örfünde emîr veya kumandanın bir tehlikeyi önlemek için ıvaz olarak şart kıldığı ganîmet malıdır. Nasıl ki, bu vâkıada Resûlullāh: *"Câsusu kim öldürürse iğtinâm edilen metrûkâtı onnndur"* diye bir şart koymuştu. Yine hadîsteki *seleb* de, fukahâ ıstılâhında maktûlün elbîsesine —ki, Türkçemizde Soyka denir— binidine, silâhına, heybesine veya yük denginde bulunup hayvan üzerinde yüklü malına denir. Maktûlün bunların hâricindeki malı seleb değildir. Yine böyle maktûlün başka hayvan üzerinde kölesiyle, hizmetçisiyle yüklü malı da selepten sayılmaz.

Bu İbn-i Ekva' hadîsini Buhârî: düşman diyârından gelip de amansız ve izinsiz bir harbî, İslâm memleketine girdiğinde bunun hükmü ne olabileceğine dâir açtığı bir bâbında[1] rivâyet etmiştir. Fakat Buhârî bu unvânında bu harbî öldürülür mü, öldürülmez mi? Nefyen ve isbâten hiç hüküm bildirilmemiştir. Sebebi de mes'elenin mezheb sâhibi âlimler arasında ihtilâflı olmasındandır. İmam Mâlik İslâm diyârına izinsiz gelen harbî hakkında tâyin edilecek cezâyı Devlet reisinin ve hükûmetin re'yine bırakmıştır. Ve bu makūle harbînin hükmü, diğer muhâriplerin tâbi' oldukları hüküm gibidir, demiştir. Evzâî ile İmâm-ı Şâfiî eğer amansız ve izinsiz gelen harbî, elçilikle ve düşman tarafından siyâsî bir vazîfe ile geldiğini iddiâ ederse bu iddiâsı kabûl olunur, demişlerdir. İmam Ebû Hanîfe ile İmam Ebû Yûsuf ve Ahmed İbn-i Hanbel, harbînin böyle iddiâsı kabûl olunmaz. Bu, müslümanlar için fey'dir kendisi esir ve selebi ganîmettendir, demişlerdir. İmam Muhammed de: harbî ve emvâli onu yakalayan gāzîye âittir, demiştir.

---

1 باب الحربى اذا دخل دار السلام يعتبر امانه [بخارى].

Eğer amansız ve izinsiz gelen harbî câsus olursa, mevzûumuz olan İbn-i Ekva' hadîsinden istifâde edilen hükme göre câsus öldürülür, bu babta ulemânın icmâı vardır. Câsus harbî olmaz da muâhid bir devlete mensup, yâhut zimmî veya haraç-güzâr olursa, Mâlik'le Evzâî'ye göre bu câsus, nakz-ı ahd etmiş sayılır. Devlet isterse istirkāk eder, dilerse katleder, katli câizdir, demişlerdir. Fakat ulemânın cumhûru nakz-ı ahd addetmemişlerdir. Meğer ki, casusluğun nakz-ı ahd addedileceği muâhede-nâmede zikredilmiş ola, demişlerdir.

* * *

1275. عَنِ ٱبْنِ عَبَّاسٍ رَضِىَ ٱللهُ عَنْهُمَا أَنَّهُ قَالَ يَوْمُ ٱلْخَمِيسِ وَ مَا يَوْمُ ٱلْخَمِيسِ ثُمَّ بَكَى حَتَّى خَضَبَ دَمْعُهُ ٱلْحَصْبَاءَ فَقَالَ ٱشْتَدَّ بِرَسُولِ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ وَجَعُهُ يَوْمَ ٱلْخَمِيسِ فَقَالَ ٱئْتُونِى بِكِتَابٍ أَكْتُبْ لَكُمْ كِتَاباً لَنْ تَضِلُّوا بَعْدَهُ أَبَداً فَتَنَازَعُوا وَ لَا يَنْبَغِى عِنْدَ نَبِيٍّ تَنَازُعٌ فَقَالُوا هَجَرَ رَسُولُ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ قَالَ دَعُونِى فَٱلَّذِى أَنَا فِيهِ خَيْرٌ مِمَّا تَدْعُونِى إِلَيْهِ وَ أَوْصَى عِنْدَ مَوْتِهِ بِثَلَاثٍ أَخْرِجُوا ٱلْمُشْرِكِينَ مِنْ جَزِيرَةِ ٱلْعَرَبِ وَ أَجِيزُوا ٱلْوَفْدَ بِنَحْوِ مَا كُنْتُ أُجِيزُهُمْ وَ نَسِيتُ ٱلثَّالِثَةَ .

TERCEMESİ

İbn-i Abbâs *radiya'llāhu anhümâ*'dan rivâyet olunduğuna göre, müşârün-ileyh bir kere : hani o perşembe günü (o ne fenâ gündü?), o perşembe günü, ne acı gündü? demişti de

sonra (inci tânesi gibi dökülen) göz yaşı tâ (yerleri) ıslatarak (ve o günü cereyân eden vâkıayı anlatarak) şöyle demişti : bir perşembe günü Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in (son hastalığında) ağrısı artmıştı da :

— Haydi bana (kalem kâğıt gibi) yazacak bir şey getiriniz! Size bir kitap (vasıyyet-nâme) yaz (dır) ayım ki, ondan sonra yolunuzu şaşırıp hiç helâke düşmeyesiniz! buyurdu. (Şimdi Ömer orada bulunanlara :

— Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in muhakkak ki, hastalığı ağırlaşmıştır. Yanımızda ise Allāh'ın kitâbı vardır, o bize yetişir!, dedi). Bunun üzerine orada bulunanlar (yazılsın, yazılmasın diye) ihtilâf ettiler. (Sözleri biribirine karıştı. Resûlullāh da) :

— Hiç bir Peygamber'in yanında nizâ ve ihtilâf etmek doğru değildir, (haydi yanımdan kalkıp savulunuz!) buyurdu. Oradaki Ashab (dan bâzıları) :

— Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* (hastalığın şiddetinden) sayıkladı (da böyle söylendi) demişlerdi. Resûlullāh :

— Haydi beni (kendi hâlime) bırakınız! Benim şu içinde bulunduğum (mürâkabe ve Allāh'a rücû için hazırlık) hâli, sizin beni da'vet ettiğiniz (kitâbet gibi) şeylerden hayırlıdır, buyurdu. Ve Resûlullāh vefâtı zamânında yalnız üç şey vasıyyet etti : bütün müşrikleri Arab cezîresinden çıkarınız, ve (dünyânın her tarafından gelecek olan müslim, gayr-i müslim) elçilere, ferd ve hey'etlere nasıl ben izin verip hediyeler ikrâm ettimse, siz de benim gibi atıyyeler vermek sûretiyle hürmet gösteriniz! buyurdu. (İbn-i Abbâs) : fakat ben (vasıyyetin) üçüncüsünü unuttum, (demiştir).

Î Z Â H I

Buhârî bu hadîsi *"Cevâizü'l-vefd"* unvâniyle açtığı bir bâbında rivâyet etmiştir. Hadîs ile bu unvânın mutâbakat noktası, Peygamberimizin süferâyı ve meb'ûs hey'etleri atıyyelerle taltîf buyurmaları ve bu siyâsî ve medenî sünnetlerine Ashâb'ının da devâmını vasıyyet eylemeleridir.

Cevâiz : câizenin cem'idir; câize, atıyye demektir. İcâze de destûr vermek, ihsân eylemek mânâsınadır. Vefd de, *Kāmus* mütercimi Âsım Molla tarafından : Elçilik, yâhut sâir maslahat için bir devletten bir devlete, yâhut emîr ve sultan huzûruna gelmek mânâsınadır, diye târif olunmuştur. Şârih Aynî, Vefdin bu medlûlüne ziyâret için, yardım istemek ve faydalanmak gibi maksadlar için ümerâ huzûruna varmağı da ilâve ediyor. Bu cihetle biz vefdi, bu şümullü mânâsiyle : *"gelen elçiler, ferdler ve hey'etler"* diye terceme ettik. Sonra (Vefd), âm bir lâfz olup tahsîs eder bir delîl de bulunmadığından usûlen umûmîyeti üzere icrâ ve i'mâl ederek : gelen elçilerin, ferdlerin ve hey'etlerin müslimine ve gayr-i müslimine vefdin şümûlünü Şârih Aynî'den mülhem olarak kavis içinde gösterdik.

Bunlardan başka tercemede kavis içinde görülen uzunca ziyâdeler bu hadîsin Kitâbü'l-İlim'deki diğer rivâyet tarîkından alınarak gösterilmiştir. Bu cihetle o ziyâdeler de asıl metin derecesinde kuvvet ve sıhhati hâizdirler.

Yevmü'l-Hamîs, Pazar gününden i'tibâren beşinci perşembe gününe denilir. Hadîsteki Yevmü'l-Hamîs de Peygamber Efendimiz'in vefâtına takaddüm eden perşembe günüdür. Peygamber Efendimiz'in irtihâli Hicret'in on birinci yılı Rebîü'l-Evvel'inde vukū' bulduğunda *Siyer* müelliflerinin ittifâkı vardır. Bunun bir pazartesi günü vukū' bulduğu da Buhârî'nin Kitâbü'l-Cenâiz'deki rivâyetiyle sâbittir. Peygamberimizin bu hastalığı on üç gün devâm ettiğine, bunun son sekiz gününü bir pazartesi'nden irtihâlin vukū' bulduğu pazartesi'ne kadar Âişe odasında geçirdiğine göre, Âişe hânesinde cereyân eden bu kitâbet vâkıasiyle Peygamber Efendimiz'in irtihâli arasında dört günlük en kısa bir zaman fâsılası vardır. Bu günlerde Peygamberimizin ölüm hastalığı olan Hummâ rahatsızlığının en ziyâde şiddetlendiği ve şu fânî hayattan alâkalarının kesilmeğe başladığı görülmüştür. Bu cihetle râvî İbn-i Abbâs bu acı günün bir vâkıasını anlatmağa başlarken Peygamberimizden

ayrılık günlerinin fecâatini : Hani bir perşembe günü, o ne acı gündür? telehhüfiyle yâd ederek göz yaşları dökmüştür.

RESÛLULLÂH YAZMAK ARZUSUNDA BULUNDUĞU VASIYYETNÂMEDE NE YAZMAK İSTEMİŞTİ? : Zâhir-i hâle göre, Hazret-i Ebû Bekr'in hilâfetini nassan tesbît etmek istemişti. Fakat huzurda bulunanlar arasında nizâ ve ihtilâf baş gösterince, hummâ buhranları artarak bu arzusundan vaz geçti ve bu arzusunu, Ebû Bekr'i namazda imâmetle istihlâf ederek izhar buyurdu. Bu mühimmeyi, Müslim'in Hazret-i Âişe'den bir rivâyeti de te'yîd etmektedir. Bu rivâyete göre, Peygamberimiz Âişe anamıza şöyle buyurmuştur : Bana Ebû Bekr'i ve kardeşini çağır! (Babanın hilâfetine dâir) size bir kitap yazayım. Her hangi bir kimsenin hilâfet hevesine düşmesinden ve : bu işe ben, herkesten önceyim, demesinden ciddî sûrette endîşe etmekteyim. Halbuki Allah da, mü'minler de Ebû Bekr'den başkasının hilâfetinden imtinâ ederler, buyurmuştur[1].

Gerçi Hazret-i Âişe'nin bu hadîsinde hilâfet mes'elesi sarîh olarak zikredilmemiş bulunmakla berâber Resûlullâh'ın Âişe'ye bu emri, hastalığı sırasında ve bu günlerde vermiş olması, hilâfet mes'elesi ile alâkası mantûkan olmasa bile mefhûmen müstefâd olmaktadır. Sonra Bezzâr'ın Yine Hazret-i Âişe'den gelen bir rivâyetinde ise, Resûlullâh'ın vasıyyetnâmeyi Ebû Bekr için yazacağı sarâhaten zikredilmekle berâber bu rivâyetin sonunda : Ebû Bekr hakkında halkın muhâlefetinden Allâh'a sığınırım! buyurmuştur.

Arap Cezîresinden müşriklerin çıkarılmasına gelince : Ebû Bekr Hazretlerinin hilâfeti zamânında zuhûr eden irtidâd ve irticâ beliyyesini tenkîl ile iştigāle Resûlullâh'ın bu husustaki vasıyyetlerini yerine getirmeğe mâni' oldu. Bu vazîfeyi îfâ, Hazret-i Ömer'e müyesser olmuştur. Rivâyete göre Hazret-i Ömer Cezîretü'l-Arab'dan kırk bin müşrik ve Yahûdî sürgün etmiştir. Yemen kıt'ası Cezîre haritasında dâhil olduğu halde buradan nefiy ve iclâ vukūuna dâir hiç bir rivâyet nakledilmemiştir.

İmam Mâlik, Arab Cezîresini Medîne, Mekke, Yemâne, Yemen'den ve bunlara mülhak köylerden ibârettir, demiş, fakat

---

1 روى مسلم عن عائشة انه صلى الله عليه و سلم قال ادع لى ابا بكر و اخاك اكتب لكم كتابا فانى اخاف ان يتمنى متمن و يقول انا اولى . و يأبى الله و المؤمنون الا ابا بكر .

tabîî bir hudut ile tahdîd etmemiştir. Bunu bir dereceye kadar lûgat imamlarından Asmaî tahdîd ederek Cezîretü'l-Arab : tûlen Aden mıntakasının müntehâsından Şam'ın etrâfına ve arzan da Cidde'den Refîf-i Irak'a yâni Irak'ın en ma'mûr ve mezrû' mıntakasına kadar devâm eden bir ülkedir, demiştir. Şa'bî ile Ebû Ubeyde de Cezîreyi tahdîd etmişlerse de bunların tahdidlerinde Asmaî derecesinde vuzûh ve ihâta yoktur. Bilâhare Arab coğrafyacıları Cezîre harîtasını muntazam ve ilmî usûle tevfîkan tahdîd etmişlerdir. Fakat mevzûumuzun bunlarla alâkası yoktur. Bu babda mu'teber olan, fukahânın ve rivâyet ehlinin beyânâtıdır. Bunlara göre, Arab Cezîresi Hicaz kıt'asıdır. Bu da İmâm-ı Şâfiî'ye göre Mekke, Medîne, Yemâme ile mülhaklarından ibârettir. Yemen, Hicaz'da dâhil olmadığı için, mevzûumuza göre, Arab Cezîresinden sayılmaz. Nasıl ki, Hazret-i Ömer gayr-i müslimleri sürgün ederken Yemenlilere dokunmamıştır. Halîfelerden hiç birisi de Yemen gayr-i müslimlerini nefy-ü tağrîbe tâbi' tutmamışlardır. Binâenaleyh İmâm-ı Şâfiî'ye göre, zimmî olsa ve cizye gibi mâlî teklifleri kabûl etse bile, gayr-i müslimin Hicaz kıt'asında ikāmetine müsâade edilmez. Şu kadar ki, harem-i Mekke hâriç olmak üzere, müslümanlara âit bir maslahat için ve kısa bir zaman için girip çıkmalarına müsaade edilir. İmam Ebû Hanîfe'nin bu hususta ictihâdı müsâade-kârânedir. Ona göre, gayr-i müslimler harem-i Mekke'ye de girebilirler. Hattâ Ebû Hanîfe'nin mezhebi, zimmîlerin Mescid-i Harâm'a girmelerine bile müsâittir[1]. Medîne'nin haremi, hükümde harem-i Mekke gibi değildir.

Râvî İbn-i Abbâs'ın Peygamberimizin vasıyyetlerinden unuttum dediği üçüncü vasıyyet acabâ ne idi?. Hadîs şârihleri bu süâle cevap olarak ilk önce Üsâme ordusunun infâzı ve sevki vasıyyet buyurulmuş olması ihtimâlini bildiriyorlar. Mûte muhârebesindeki fâciaların Bizans idâresindeki Araplardan intikāmını almak için Peygamberimiz, vefâtına yakın günlerde bir ordu techîz ederek bu orduya, Mûte'de şehîd olan kumandanlardan Zeyd'in oğlu Üsâme'yi baş kumandan ta'yîn etmişti. Fakat Resûlullāh hastalanarak seferber bir halde bulunan bu ordu, hareketini te'hîr etmişti. Resûlullāh'ın defnini müteâkip bu ordunun sevkedilmesi için

[1] Harem-i Mekke'nin ta'rîf ve tahdîdi için bu eserimizin 6 ıncı cildinin (69) [İkinci baskı : 50] uncu sahifesine bakınız.

Hazret-i Ebû Bekr'e tevâlî eden mürâcaatlarda : Resûlullāh bu ordunun sevkini vasıyyet etmişti, deniliyordu. Bu rivâyet yukarıdaki ihtimâli te'yîd etmektedir.

Bâzı âlimler de bu üçüncü vasıyyetin Yahûdîlerle Hiristiyanların Peygamberlerinin kabirlerine putperestlik derecesinde gösterdikleri hürmet gibi Kabr-i Saâdet'ine hürmet edilmemesini vasıyyet etmesidir, demişlerdir. Bu eserimizin dördüncü cildinde (655) numaralı Hazret-i Âişe hadîsinde bu bapta îzâhat vardır, oraya bakınız!.

***

1276. عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ قَامَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي النَّاسِ فَأَثْنَى عَلَى اللّٰهِ بِمَا هُوَ أَهْلُهُ ثُمَّ ذَكَرَ الدَّجَّالَ فَقَالَ إِنِّي أُنْذِرُكُمُوهُ وَمَا مِنْ نَبِيٍّ إِلَّا قَدْ أَنْذَرَهُ قَوْمَهُ لَقَدْ أَنْذَرَهُ نُوحٌ قَوْمَهُ وَلٰكِنْ سَأَقُولُ لَكُمْ فِيهِ قَوْلًا لَمْ يَقُلْهُ نَبِيٌّ لِقَوْمِهِ تَعْلَمُونَ أَنَّهُ أَعْوَرُ وَأَنَّ اللّٰهَ لَيْسَ بِأَعْوَرَ.

TERCEMESİ

İbn-i Ömer *radiya'llāhu anhümâ*'dan şöyle dediği rivâyet olunmuştur :

Bir kere Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* halka hutbe îrâdına başlayıp Allāh'ı, ulûhiyet şânına lâyık sıfatlarla övdü. Sonra Deccâl'i zikrederek şöyle buyurdu :

Ben sizi kat'î sûrette o (nun şerri) nden korkuturum. Peygamberlerden hiç bir Nebî yoktur ki, muhakkak o, kavmini (dalâlete sevk eden her yalancı) deccaldan tahzîr etmiştir. Nûh Peygamber de kavmini tahzîr etmiştir. Şimdi ben size

bu (mel'ûn ve yabancı zümre) nin[1] hiç bir Peygamberin bilsinler diye kavmine söylemediği (toplu ve fârik) bir vasfını söylemek isterim (ki, şudur) : deccal a'verdir, kötü kılavuzdur, (insanları iğri yola da'vet eder), Allah ise a'ver değildir, (hâdîdir, insanları doğru yola irşad buyurur).

1277. عَنْ حُذَيْفَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ اكْتُبُوا لِي مَنْ تَلَفَّظَ بِالْإِسْلَامِ مِنَ النَّاسِ فَكَتَبْنَا لَهُ أَلْفًا وَ خَمْسَمِائَةِ رَجُلٍ فَقُلْنَا نَخَافُ وَ نَحْنُ أَلْفٌ وَ خَمْسَمِائَةٍ فَلَقَدْ رَأَيْتُنَا ابْتُلِينَا حَتَّى إِنَّ الرَّجُلَ لَيُصَلِّي وَحْدَهُ وَ هُوَ خَائِفٌ.

TERCEMESİ

Huzeyfe (İbn-i el-Yemân) *radiya'llāhu anh*'den Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in (bir seferde) :

"*Haydi bana halktan müslüman* (ım) *diyenleri sayınız!*" buyurduğu rivâyet olunmuştur. (Râvî Huzeyfe der ki :) biz, ordu mevcûdunu bin beş yüz kişi saydık. Ve (istiğrâb ederek) : biz, bin beş yüz kişi (lik bir kuvvet) olduğumuz halde (düş-

[1] *Deccâl :* âhir zamanda zuhûr edecek ve nübüvvet veya ulûhiyet iddia edecek bir yalancı olarak ta'rîf ve mel'ûn mânâsına mesîh ile tavsîf olunursa da bir hadîs-i şerifte (يكون في آخر الزمان دجالون = *târihin son zamanlarında nice deccallar bulunacağı)* haber verildiğine ve hadîs şârihleri tarafından (deccâlûn) lâfzı (kezzâbûn ve mümevvihûn) ile tefsîr olunduğuna göre, deccâlin bir değil, nice yalancı ve yaldızcı makûlesi insanlar olduğu ve bunların cihan târihinin son zamanlarında kesretle görüleceği anlaşılır.

mandan) korkar mıyız? dedik. (Bir zaman sonra) bir de kendimizi (öyle bir fitne ile) müptelâ olmuş gördüm ki, hani o korku bilmeyen er kişi, şimdi (bu fitneden) korkarak (cemâate gidemeyip evinde) münferiden namaz kılar oldu.

Î Z Â H I

Buhârî bu hadîsi : harp gibi bir sebeple devletin umûmî kuvvetinin mikdârını anlamak için devlet reisinin ordu mevcûdunu saydırması unvâniyle açtığı bir bâbında rivâyet etmiştir. Hadîs ile bu unvân arasındaki mutâbakat çok açıktır. Mühelleb İbn-i Ebî Sufre: Devletçe görülen lüzûm üzerine, hükümetin umûmî nüfûsu sayması sünnettir, demiştir. Hadîste bildirilen sayım muâmelesinin Uhud gazâsına çıkılırken, yâhud Ahzab günü hendek kazılırken, yâhud da Hudeybiye seferinde tatbik edildiği bildirilmekte ise de bin beş yüz adedi Hudeybiye seferine iştirâk eden Ashâb'ın sayısı hakkındaki iki rivâyetten birisine tevâfuk etmektedir. Diğer bir rivâyete göre de Hudeybiye'de bulunanlar bin dört yüz kişi idi..

Resûlullāh'ın bütün sırlarının mahremi olan Huzeyfe Hazretleri hulâsa olarak : biz Peygamber zamânında bin beş yüz kişilik bir kuvvetle korku nedir bilmezdik. Vefâtından sonra öyle fenâ vaziyete düştük ki, şimdi o bahâdır kişiler müslümanların çokluğuna rağmen mescide çıkamaz oldular ve namazlarını evlerinde münferiden kılmak mecbûriyetine düştüler, demek istemiştir. Bu garip vaziyeti nasıl bir sebep ihdâs etmiştir?. Bunun cevâbını Nevevî şöyle bildirmiştir : öyle zannediyorum ki, Huzeyfe Resûlullāh'ın vefâtından sonra zuhûr eden (Hazret-i Osman'ın şehâdeti, Cemel, Sıffîn gibi) bâzı fitneleri kasdetmiştir. Bu fitnelerin cereyân ettiği günlerde Resûlullāh'ın bâzı Ashâb'ı —fitneye iştirâk töhmetinden ictinâb ederek— evlerinden çıkmamışlar, namazlarını evlerinde kılmışlardır.

1278. عَنْ أَبِي طَلْحَةَ رَضِىَ ٱللّٰهُ عَنْهُ عَنِ ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ أَنَّهُ كَانَ إِذَا ظَهَرَ عَلَى قَوْمٍ أَقَامَ بِٱلْعَرْصَةِ ثَلَاثَ لَيَالٍ.

TERCEMESİ

Ebû Talha *radiya'llāhu anh*'den rivâyet olunduğuna göre, Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* bir kavme harben galebe ettiği zaman o kavmin binâdan ârî geniş bir sâhasında üç gün ikāmet etmek i'tiyādında idi.

ÎZÂHI

Peygamberimizin bir misâfir için en çok istirahat müddeti olan üç gün kalmasının sebeplerini İbn-i Cevzî bildirerek : Resûlullāh'ın üç gün ikāmeti galebenin te'sîrini izhâr etmek, İslâm ahkâm ve âdâtını tenfîz eylemek ve alınan ganâimi taksîm etmek sebeplerine mebnîdir. Bununla berâber düşmanın geride bulunması melhûz olan kuvvetlerine de meydan okunmuş olabilir, diyor.

Ebû Talha'nın bu hadîsinden önce Buhârî'nin iki bâbı ve iki hadîsi daha vardır :

BİRİNCİSİ : (ان الله ليؤيد هذا الدين بالرجل الفاجر = *Muhakkak ki, Allah dilerse, şu İslâm dînini günahkâr bir kişi ile kuvvetlendirir)* bâbı ve hadîsidir.

İKİNCİSİ : Ordu kumandanı şehit düştüğü ve düşmanın tecâvüzünden korkulduğu zaman devlet reîsinin ta'yînine intizâr etmiyerek kumandayı ele almanın meşrûiyeti bâbıdır. Bu bâbında da Buhârî Enes İbn-i Mâlik'ten şu meâldeki hadîsi rivâyet ediyor. Enes *radiya'llāhu anh* demiştir ki, bir kere Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* bir hutbe îrâd ederek hutbesinde :

— İslâm sancağını Zeyd eline aldı, şimdi Zeyd katl olundu. Sonra sancağı Ca'fer aldı, o da katl olundu. Sonra Abdullāh İbn-i Revâha aldı. O da katlolundu. Sonra emirsiz Hâlid İbn-i Velîd aldı. Fakat ona fetih müyesser oldu, buyurdu. Ve bu vâkıayı haber verirken Resûlullāh'ın iki gözü yaş döküyordu.

Vâkıdî'nin rivâyetine göre, Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* Mûte'ye bir seriyye techîz edip gönderirken bu orduya Zeyd İbn-i Hârise'yi kumandan ta'yîn buyurmuştu. Ve muhârebede Zeyd şehid düşerse yerine Ca'fer İbn-i Ebî Tâlib geçsin, o da şehid düşerse Abdullāh İbn-i Revâha kumandayı ele alsın, o da şehid düşerse asker münâsip gördüğü birisini kendisine kumandan intihab etsin, buyurmuştu.

Mûte'de iki ordu karşı karşıya gelince, Resûlullāh Medîne'de minber-i saâdeti üzerine oturmuştu ve Medîne ile Şam arasındaki sâha kendisine bir mu'cize olarak tamâmen açılmıştı, askerin harbettiğini bedâheten görüyordu. Bu cihetle üç kumandanın arka arkaya şehid düştüklerini, en sonra Hazret-i Hâlid'e zafer müyesser olduğunu tebliğ buyurmuştur.

* * *

1279. عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا قَالَ ذَهَبَ فَرَسٌ لَهُ فَأَخَذَهُ الْعَدُوُّ فَظَهَرَ عَلَيْهِمُ الْمُسْلِمُونَ فَرُدَّ عَلَيْهِ فِي زَمَنِ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ وَ أَبَقَ عَبْدٌ لَهُ فَلَحِقَ بِالرُّومِ فَظَهَرَ عَلَيْهِمُ الْمُسْلِمُونَ فَرَدَّهُ عَلَيْهِ خَالِدُ ابْنُ الْوَلِيدِ يَعْنِي بَعْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ .

TERCEMESİ

Abdullāh İbn-i Ömer *radiya'llāhu anhümâ*'dan şöyle dediği rivâyet olunmuştur : bir kere atım düşman tarafına kaçmıştı da onu (muhârip) düşman yakalamıştı. Sonra müslümanların düşmana galebesi üzerine Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* zamânında atım bana iâde olundu. Bir kere de kölem kaçmış ve Rumlara iltihak etmişti. Sonra müslümanlar Rumlara gālip geldi de Hâlid İbn-i Velîd kölemi bana iâde etti ki, bu da Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* zamânından sonra idi.

ÎZÂHI

Bu hadîsi Buhârî: (muhârip müşrikler tarafından bir müslümanın malı iğtinâm edilse, sonra müslümanlar müşriklerin diyârını istilâ eyleseler de bu sırada o müslüman malını aynen bulmağa muvaf-

fak olsa, sâhibi, bulunan malını alabilir mi, yoksa bu mal, ganîmet malından mı sayılır?) sûretinde açtığı bir bâbında[1] rivâyet etmiş ve mes'ele ilmen ihtilâflı olduğu için müellif Buhârî bu husustaki re'yini izhâr etmemiştir. Alî, Zührî, Hasen Basrî Amr İbn-i Dînar; mal sâhibi olan müslüman, ganîmet malı ister taksîm olunmadan, ister taksim olunduktan sonra kumandana mürâcaat ederek bu malın kendisine âit olduğunu iddia ve isbât etse, her iki sûrette mal, sâhibine iâde edilmez, demişlerdir.

Ebû Hanîfe, Sevrî, Evzâî, Mâlik ise, mal sâhibi malını bulur, tanır da ganîmet malı taksîm olunmazdan evvel kendisinin olduğunu iddia ederse, mevzûumuz olan hadîsdeki hükme göre, bu müslümanın malı kendisine bedelsiz iâde olunur, demişlerdir. Zeyd İbn-i Sâbit'in oğlu Amr'ın, Saîd İbn-i Müseyyeb'in, Atâ', Kāsım, Urve'nin ictihadları da böyledir.

1280. عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ ٱللهِ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُمَا قَالَ قُلْتُ يَا رَسُولَ ٱللهِ ذَبَحْنَا بُهَيْمَةً لَنَا وَ طَحَنْتُ صَاعاً مِنْ شَعِيرٍ فَتَعَالَ أَنْتَ وَ نَفَرٌ فَصَاحَ ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ فَقَالَ يَا أَهْلَ ٱلْخَنْدَقِ إِنَّ جَابِراً قَدْ صَنَعَ سُوراً فَحَيَّهَلاً بِكُمْ.

TERCEMESİ

Câbir İbn-i Abdillāh *radiya'llāhu anhümâ*'dan rivâyet olunduğuna göre müşârün-ileyh demiştir ki, Ahzab günü ben :

— Yâ Resûla'llāh, biz bir körpe kuzu kestik, arpadan da bir sâ' (1040 dirhem) un öğüttüm; şimdi cenâbınız, maiyetinizdeki bâzı kimselerle berâber (bize) geliniz! diye da'vet ettim. Bunun üzerine Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem :*

---

1 باب اذا اغتنم المشركون مال المسلم ثم وجده المسلم [بخارى].

— Ey hendek kazanlar! (kardeşiniz) Câbir (sizin için) yemek hazırlamış haydi geliniz! diye bütün Hendek ehlini çağırdı.

ÎZÂHI

Bu hadîsi Buhârî, Farsca ve Arabca'dan başka her hangi bir dil ile konuşmanın beyânına dâir açtığı bir bâbında rivâyet etmiştir[1]. Ve bu Câbir hadîsinde Resûlullāh'ın Farsça "*Sûr*" kelimesini tekellüm buyurduğu gösterilmiştir ki, hadîsin unvânına mutâbakat noktası budur. Sûr, Farsça'da misâfir için hazırlanan ve misâfir da'vet olunan yemeğe denir.

Buhârî'nin tahşiye ettiğimiz bu unvânındaki "*Ritâne*" lâfzının medlûlü ise daha âmdır; Arabca'dan başka her hangi bir dildir. Buna da misal olmak üzere müellif Buhârî "*Sene*" kelimesini muhtevî bulunan Ümm-i Hâlid hadîsini sevk etmiştir ki, bu kelime de Habeş dilinde "*Hasene = güzel şey*" demektir. Bunun tercemesi de bundan sonra gelecektir.

Buhârî bu unvandan sonra ve Câbir hadîsinden önce şu iki âyet-i kerîmeyi zikrediyor. Biri Rûm Sûresi'nin (22) nci âyetidir. Ve meâli şöyledir : "*Allāh'ın gökleri ve yeri yaratması ve sizin dillerinizin, renklerinizin, başka başka yaratılmış bulunması Allāh'ın* (kudretine delâlet eden) *alâmetlerindendir*" [2].

Öbürüsü İbrâhim Sûresi'nin (4) üncü âyetidir. Ve meâli şöyledir: "*Peygamberlerden hiç bir Peygamber'i* (kavminin bilmediği yabancı bir dil ile) *göndermedik; ancak kendi kavminin diliyle gönderdik; tâ ki, her Peygamber kendi kavmine me'mûr olduğu hakîkatleri beyân ve ifâde edebilsin,* (kavmi de onlari anlayabilsinler ve sonunda : ne yapalım Peygamber'in dilini biz anlamıyorduk! i'tizârında bulunmasınlar!).

Maamâfih Allah dilediğini dalâlette kılar, dilediğine de hidâyet eder. O, Azîz'dir, (Gālibdir, son dilek O'nundur.) *Hakîm'dir.* (Onun dilekleri hep maslahata müstenittir)"[3]. Müellif Buhârî bu âyet-i kerîmeyi

1 باب من تكلم بالفارسية و الرطانة [بخارى] .
2 و من آياته خلق السموات و الارض و اختلاف السنتكم و الوانكم [سوزة الروم].
3 و ما ارسلنا من رسول الا بلسان قومه ليبين لهم فيضل الله من يشاء و يهدى من يشاء و هو العزيز الحكيم [سورة ابراهيم] .

unvânında zikretmekle Resûlullāh'ın her lisânı bildiğine işâret etmiştir. Çünkü Resûlullāh, çeşit çeşit dillerle görüşen beşer kavimlerinin hepsine Peygamber gönderilmiştir.

Risâletin böyle umûmî olmasına göre, her beşer cemiyeti onun kavmidir; ve onlarla anlaşabilmek için bütün milletlerin dillerini bilmesi îcap eder. Resûlullāh'ın risâletinin umûmîliğine gelince : bu da *(Ey insanlar! Ben, sizin hepinize Allāh'ın gönderdiği Peygamberim)*[1] hitâbiyle irşâd ve hidâyet vazîfesinin umûmîliğini ifâde etmiştir.

1281. عَنْ أُمِّ خَالِدِ بِنْتِ خَالِدِ بْنِ سَعِيدٍ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهَا
قَالَتْ أَتَيْتُ رَسُولَ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ مَعَ أَبِي وَ عَلَيَّ
قَمِيصٌ أَصْفَرُ قَالَ رَسُولُ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ سَنَهْ سَنَهْ
وَ هِيَ بِالْحَبَشِيَّةِ حَسَنَةٌ قَالَتْ فَذَهَبْتُ أَلْعَبُ بِخَاتَمِ ٱلنُّبُوَّةِ
فَزَبَرَنِي أَبِي قَالَ رَسُولُ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ دَعْهَا ثُمَّ
قَالَ رَسُولُ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ أَبْلِي وَ أَخْلِقِي ثُمَّ
أَبْلِي وَ أَخْلِقِي ثُمَّ أَبْلِي وَ أَخْلِقِي قَالَ عَبْدُ ٱللهِ فَبَقِيَتْ حَتَّى ذُكِرَ.

TERCEMESİ

Hâlid İbn-i Saîd'in kızı ve Hâlid (İbn-i Zübeyr) in anası (Eme) *radiya'llāhu anhā*'dan şöyle dediği rivâyet olunmuştur : (çocukluğumda) babamla berâber üzerimde sarı (renkli) bir gömlek geyimli olarak Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in huzûruna gelmiştim. Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* (beni tatyîb için) :

---

1 يا ايها الناس انى رسول الله اليكم جميعا [سورة الاعراف. آية: ١٥٨]

— Sene sene = güzel, güzel, buyurdu. Habeş dilinde hasene (güzel şey) demektir. Bu sırada ben (Resûlullāh'ın iki küreği arasındaki yumurta cesâmetinde bulunan) nübüvvet hâtemi (et beni) ile oynamağa başladım; babam beni men' etti de Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* babama :

— Çocuğu kendi hâline bırak! buyurdu. Sonra (bana da) üç def'a :

— (Çocuğum çok yaşa da) gömleğini (güle güle gey,) eskit, yırt (yenisini gey!) buyurdu. (Hadîsin râvîlerinden Abdullāh İbn-i Mübârek demiştir ki : Ümm-i Hâlid çok zaman yaşadı. Bu gömlek de hayâtının sonuna kadar dillerde anıldı[1].

Î Z Â H I

Hadîsin sonunda uzunca kavis içindeki ziyâde *Buhârî* metninden nakledilerek yazılmıştır.

Peygamber kelâmı olmadığı için müellif Zebîdî ihtisâr ederek *Tecrîd*'e almamıştır. Ebû Heysem, *Buhârî* metnindeki (hattâ zükire) yi —ki, not olarak gösterdik— (hattâ dükine) diye rivâyet etmiştir ki : (çok giyildiğinden rengi bozulmuştur) demektir. Bu hadîste de Peygamber Efendimiz'in bir Habeş kelimesi olan (sene sene) lûgatini kullandığı bildiriliyor. Bundan sonra bu mevzûa dâir Buhârî-nin bir rivâyeti daha vardır ki, meâli şöyledir : Ebû Hüreyre'nin rivâyetine göre, Peygamberimizin muhterem hafîdi Hasen İbn-i Alî *radiya'llāhu anhümâ* bir kere sadaka hurması yığınından bir hurma alarak ağzına koymak istemişti. Bunu görünce Resûlullāh: keh keh= kaka kaka, onu bırak, at! Biz Ehl-i Beyt'in sadaka malı yemediğini sen bilmez misin? diye çocuğu tahzir buyurmuştur[2]. Dâvudî bu "*keh keh*" lâfzını da A'cemî bir kelimedir, demiştir.

---

1 قال عبد الله فبقيت حتى ذكر و فى رواية حتى دكن [بخارى] .

2 عن ابى هريرة رضى الله عنه ان الحسن بن على رضى الله عنهما اخذ تمرة من تمر الصدقة فجعلها فى فيه. فقال النبى صلى الله عليه و سلم: كخ كخ! اما تعرف انا لا ناكل الصدقة [رواه البخارى].

1282. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَامَ فِينَا ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ فَذَكَرَ ٱلْغُلُولَ فَعَظَّمَهُ وَ عَظَّمَ أَمْرَهُ فَقَالَ لَا أُلْفِيَنَّ أَحَدَكُمْ يَوْمَ ٱلْقِيَامَةِ عَلَى رَقَبَتِهِ شَاةٌ لَهَا ثُغَاءٌ عَلَى رَقَبَتِهِ فَرَسٌ لَهُ حَمْحَمَةٌ يَقُولُ يَا رَسُولَ ٱللّٰهِ أَغِثْنِي فَأَقُولُ لَا أَمْلِكُ لَكَ شَيْئاً قَدْ أَبْلَغْتُكَ وَ عَلَى رَقَبَتِهِ بَعِيرٌ لَهُ رُغَاءٌ يَقُولُ يَا رَسُولَ ٱللّٰهِ أَغِثْنِي فَأَقُولُ لَا أَمْلِكُ لَكَ شَيْئاً قَدْ أَبْلَغْتُكَ وَ عَلَى رَقَبَتِهِ صَامِتٌ فَيَقُولُ يَا رَسُولَ ٱللّٰهِ أَغِثْنِي فَأَقُولُ لَا أَمْلِكُ لَكَ شَيْئاً قَدْ أَبْلَغْتُكَ عَلَى رَقَبَتِهِ رِقَاعٌ تَخْفِقُ فَيَقُولُ يَا رَسُولَ ٱللّٰهِ أَغِثْنِي فَأَقُولُ لَا أَمْلِكُ لَكَ شَيْئاً قَدْ أَبْلَغْتُكَ .

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llâhu anh*'den şöyle dediği rivâyet olunmuştur. Bir kere Nebî *salla'llâhu aleyhi ve sellem*, aramızda (hitâbete) kıyâm etti de ganîmet (ve devlet) malına hiyânet hakkında söz söyledi. Ve hıyânet (in fenâlığını) büyüttü, hükmünü îzâh etti de buyurdu ki :

— Sakın sizden biriniz kıyâmet gününde omuzunda (ganîmet) koyun (avaz avaz) meleyerek, öbürünün omuzunda (ganîmet) at (yem ister gibi) homurdayarak (Arasat meydanında) benimle yüzleşmesin! (Bu yüz karası) âhırette bana :

— Yâ Resûla'llāh, bana yardım et! diye yalvaracaktır. Ben de ona :

— Hakkında hiç bir sûretle şefâat etmeğe muktedir değilim : ben sana (dünyâda Allāh'ın hükmünü) teblîğ ettim! diye cevap vereceğim. Birinin omuzunda da sığır böğürerek bana mülâkî olup :

— Yâ Resûla'llāh, meded eyle! demesin! Ben ona da :

— Senin için hiç bir vechile şefâat etmeğe muktedir değilim; çünkü ben sana (dünyâda) Allāh'ın hükmünü teblîğ ettim! derim.

— Bir başkası da omuzunda altun, gümüş yüklü gelmesin! Bu da :

— Yâ Resûla'llāh, bana yardım et! diyecek, ben de ona :

— Sana hiç bir türlü yardım edemem. Çünkü ben, (dünyâda) sana Allāh'ın hükmünü teblîğ ettim, derim. Bir diğeri de üzerinde (ganîmet) libâsını yeldirerek gelmesin! O da :

— Yâ Resûla'llāh, bana yardım et! diyecektir. Ben ona da :

— Sana hiç bir türlü yardım edemem. Çünkü ben (dünyâda) sana Allāh'ın hükmünü teblîğ ettim derim, buyurmuştur.

1283. عَنْ عَبْدِ ٱللهِ بْنِ عَمْرٍو رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُمَا قَالَ كَانَ عَلَى ثَقَلِ رَسُولِ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ رَجُلٌ يُقَالُ لَهُ كَرْكِرَةُ فَمَاتَ فَقَالَ رَسُولُ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ هُوَ فِي ٱلنَّارِ فَذَهَبُوا يَنْظُرُونَ إِلَيْهِ فَوَجَدُوا عَبَاءَةً قَدْ غَلَّهَا.

TERCEMESİ

Abdullâh İbn-i Amr İbn-i Âs *radiya'llâhu anhümâ*'dan şöyle dediği rivâyet olunmuştur : Resûlullâh *salla'l-lâhu aleyhi ve sellem*'in (yol) ağırlığı (eşyâsı) üzerinde bekçi (siyâhî) bir kişi vardı. Ona Kerkere[1] denilir. (Bu siyâhî kişi harb edilirken de Peygamber'in binidini tutardı). Kerkere (günün birinde) öldü. Ölünce de Resûlullâh *salla'llâhu aleyhi ve sellem :* Bu adam cehennemdedir! buyurdu. Ashab, (acabâ neden ki? diye) bakmağa gittiler. Onun (terikesinde) ganîmet malından çalınmış bir aba buldular.

1284. عَنِ ابْنِ الزُّبَيْرِ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا أَنَّهُ قَالَ لِابْنِ جَعْفَرٍ أَتَذْكُرُ إِذْ تَلَقَّيْنَا رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ أَنَا وَ أَنْتَ وَ ابْنُ عَبَّاسٍ قَالَ نَعَمْ فَحَمَلَنَا وَ تَرَكَكَ.

TERCEMESİ

Abdullâh İbn-i Zübeyr *radiya'llâhu anhümâ*'dan rivâyete göre, müşârün-ileyh (bir kere mâzîyi yâd ederek) Abdullâh İbn-i Ca'fer'e :

— Hatırlar mısın? (Hani Mekke'nin fethi günü) ben, sen, Abdullâh İbn-i Abbâs, Resûlullâh *salla'llâhu aleyhi ve sellem*'i karşıladığımız vakit? demişti. Abdullâh İbn-i Ca'fer :

— Evet hatırlarım! Resûlullâh benimle İbn-i Abbâs'ı terkisine almıştı da seni bırakmıştı, demiştir.

---

[1] *Buhârî* metninde müellif Buhârî, Şeyhi İbn-i Selâm'dan bu ismi kâf'ın fethi ile Kerkere zabtettiğini rivâyet ediyor. Kâdî Iyâz kâfların fethiyle de, kesriyle de mazbut olduğunu bildiriyor.

1285. عَنِ السَّائِبِ بْنِ يَزِيدَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ ذَهَبْنَا نَتَلَقَّى رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ مَعَ الصِّبْيَانِ إِلَى ثَنِيَّةِ الْوَدَاعِ .

TERCEMESİ

Sâib İbn-i Yezîd *radiya'llâhu anh*'den şöyle dediği rivâyet olunmuştur. (Resûlullâh *salla'llâhu aleyhi ve sellem* Tebük seferinden döndüğünde halk "*Seniyyetü'l-vedâ = Ayrılık Tepesi*" mevkiinde karşıladılar). Biz (de) çocuklarla berâber Seniyyetü'l-vedâ (a gittik) de Resûlullâh'ı karşıladık.

1286. عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ مَقْفَلَهُ مِنْ عُسْفَانَ وَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ عَلَى رَاحِلَتِهِ وَ قَدْ أَرْدَفَ صَفِيَّةَ بِنْتَ حُيَيٍّ فَعَثَرَتْ نَاقَتُهُ فَصُرِعَا جَمِيعاً فَاقْتَحَمَ أَبُو طَلْحَةَ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللّٰهِ جَعَلَنِي اللّٰهُ فِدَاءَكَ فَقَالَ عَلَيْكَ الْمَرْأَةَ فَقَلَبَ ثَوْباً عَلَى وَجْهِهِ وَ أَتَاهَا فَأَلْقَاهُ عَلَيْهَا وَ أَصْلَحَ لَهُمَا مَرْكَبَهُمَا فَرَكِبَا فَاكْتَنَفْنَا رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ فَلَمَّا أَشْرَفْنَا عَلَى الْمَدِينَةِ قَالَ آيِبُونَ تَائِبُونَ عَابِدُونَ لِرَبِّنَا حَامِدُونَ فَلَمْ يَزَلْ يَقُولُ ذٰلِكَ حَتَّى دَخَلْنَا الْمَدِينَةَ .

TERCEMESİ

Enes İbn-i Mâlik *radiya'llāhu anh*'den şöyle dediği rivâyet olunmuştur : biz Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* ile berâber (Lihyân oğullarına karşı açılan) Usfân (harbin) den döndüğümüz zaman Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* de deve üzerinde idi. (Peygamber'in kadınlarından) Safiyye Bint-i Huyeyy'i de arkasına bindirmişti. (Kāfilemiz yürürken) Resûlullāh'ın devesi (nin ayağı) sürçtü. Resûlullāh ile Safiyye ikisi birden düştüler. Hemen Ebû Talha atıldı da :

— Yâ Resûla'llāh Cenâb-ı Hak hayâtımı sana bedel kılsın! diye seslendi. Resûlullāh:

— Haydi sen kadına ihtimâm et!, buyurdu. Ebû Talha da (Safiyye'yi görmemek için yüzüne sof) bir bez örterek Safiyye'nin yanına vardı ve yüzüne örttüğü hamîsayı Safiyye'nin üzerine örttü ve binmeleri için deveyi düzeltti. Resûlullāh ile Safiyye deveye bindiler. Biz de (sıyânet için) Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in etrâfına çevrildik. (Mevkibimiz bu sûretle giderken) Medîne'yi gördüğümüz zaman Resûlullāh :

— Biz Allāhu Teâlâ'ya dönüyoruz, günahlarımızdan peşîmân oluyoruz, Rabbimize ibâdet ediyoruz. Allāh'a hamd ediyoruz, buyurdu ve Medîne'ye girinceye kadar bunu böyle söyledi.

1287. عَنْ كَعْبٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا قَدِمَ مِنْ سَفَرٍ ضُحًى دَخَلَ الْمَسْجِدَ فَصَلَّى رَكْعَتَيْنِ قَبْلَ أَنْ يَجْلِسَ.

TERCEMESİ

Kâʻb İbn-i Mâlik *radiya'llâhu anh*'den rivâyet olunduğuna göre, Nebî *salla'llâhu aleyhi ve sellem* duhâ vakti seferden döndüğü zaman (doğru) mescide gîrmek ve oturmazdan önce iki rekʻat namaz kılmak iʻtiyâdında idi.

Î Z Â H I

1281 numara ile Türkçeye çevirdiğimiz Abdullâh İbn-i Zübeyr hadîsinden buraya kadar terceme ettiğimiz dört hadîste müellif Buhârî harp dönüşünde büyük küçük İslâm ümmetinin gāzîleri istikbâlini, Medîne'ye gelirken Resûlullâh'ın ne sûretle duâ buyurduklarını ve saâdet-hânelerine gitmeden önce mescidde iki rekʻat namaz kılmak gibi sünnetlerini rivâyet etmiştir.

Şimdi sıra ganîmet mallarının taksîmine gelmiştir, bunu da Buhârî *Sahîh*'inde Kitâbü'l-Hums unvâniyle açtığı müstakil bâbında rivâyet etmiştir ki, bunlardan *Tecrîd*'e alınan hadîsler sıra ile terceme ve îzâh edilecektir.

1288. عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ أَنَّهُ قَالَ
قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ لَا نُورِثُ مَا تَرَكْنَا
صَدَقَةٌ وَ كَانَ يُنْفِقُ مِنَ الْمَالِ الَّذِي أَفَاءَ اللّٰهُ عَلَيْهِ عَلَى أَهْلِهِ
نَفَقَةَ سَنَتِهِمْ ثُمَّ يَأْخُذُ مَا بَقِيَ فَيَجْعَلُهُ مَجْعَلَ مَالِ اللّٰهِ ثُمَّ
قَالَ لِمَنْ حَضَرَهُ مِنَ الصَّحَابَةِ أَنْشُدُكُمْ بِاللّٰهِ الَّذِي بِإِذْنِهِ
تَقُومُ السَّمَاءُ وَ الْأَرْضُ هَلْ تَعْلَمُونَ ذٰلِكَ قَالُوا نَعَمْ وَ كَانَ
فِي الْمَجْلِسِ عَلِيٌّ وَ عَبَّاسٌ وَ عُثْمَانُ وَ عَبْدُ الرَّحْمٰنِ بْنُ

عَوفٍ وَ الزُّبَيْرِ وَ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ وَ ذَكَرَ حَدِيثَ عَلِيٍّ
وَ الْعَبَّاسِ وَ مُنَازَعَتَهُمَا وَ لَيْسَ الْإِتْيَانُ بِهِ مِنْ شَرْطِنَا .

TERCEMESİ

Ömer İbn-i Hattâb *radiya'llâhu anh*'den Resûlullâh *salla'llâhu aleyhi ve sellem*'in :

[Biz (Peygamberler cemiyetinin terikesi) vâris olunmaz; biz ne (mal) bırakırsak sadakadır. (Mülkiyeti Beytülmâl'e âittir) buyurduğu] rivâyet olunmuştur. (Ömer İbn-i Hattâb devamla :) Resûlullâh Cenâb-ı Hakk'ın fey' olarak kendisine verdiği maldan âilesinin bir senelik nafakasını ayırıp verirdi. Geri kalanını alır, Allâh'ın malı (vakıf) kılar, (müslümanların masâlihine tahsîs eder) di, demiştir. Sonra Ömer İbn-i Hattâb, Sahâbe'den mecliste hazır bulunanlara hitâb ederek :

— Gök, yer emriyle duran Allah hakkı için size sorarım! Siz bunu böyle bilir misiniz? dedi. Orada hazır bulunanlar da:

— Evet, böyle biliriz! diye tasdîk ettiler. Mecliste de Alî, Abbâs, Osman, Abdurrahmân İbn-i Avf, Zübeyr, Sa'd İbn-i Ebî Vakkās hazır bulunuyorlardı. (Müellif Zebîdî der ki:) Buhârî *Sahîh*'inde Alî ile Abbâs'ın sözlerini ve münâzaralarını zikretmiş ise de bunları burada nakletmek bizim (*Sahîh-i Buhârî*'yi ihtisâr için iltizâm ettiğimiz) şartımız cümlesinden değildir[1].

İZÂHI

Fey', harpsiz unveten ve sulhan galebe sûretiyle küffardan alınan maldır. Bunda mü'minlerin harb ile hizmeti sebk etmediği için bu

[1] Zebîdî'nin bu şartı, içinde Resûlullâh anılmayan Sabâhî ve Tâbiî haberlerini ihtisâr için terketmesi şartıdır.

sûretle alınan malın hepsini ulemânın cumhûruna göre Cenâb-ı Hak Resûlullāh'a tahsîs buyurmuştur[1].

Peygamberimiz bu maldan âilesinin bir senelik nafakasını ayırdıktan sonra bâkîsinden âmil ücretini çıkarır, gerisini vakıf kılarak müslümanların cihad gibi mesâlihine sarf ederdi. Bu eserimizin bu cildinde (1173) numara ile terceme ettiğimiz Ebû Hüreyre hadîsine bakınız!. Buhârî'nin mevzûumuz bulunan Hazret-i Ömer hadîsinden önce Hazret-i Âişe'den uzun bir metin ile rivâyet ettiği bir hadîste hulâsa olarak şöyle haber veriliyor :

Resûlullāh'ın irtihâli üzerine kızı Fâtıma Ebû Bekr'e mürâcaat ederek Resûlullāh'ın terikesinden kendisine âit olan hissesini istedi ki, Hayber, Fedek, Medîne civârındaki hurmalıklardı. Ebû Bekr: Resûlullāh hayâtında bu mallarda nasıl tasarruf etti ise onun hâricinde bir şey yapamam. Hem bu mallarda verâset cârî değildir, demişdi. Gerek Hazret-i Âişe'nin, gerekse burada Hazret-i Ömer'in rivâyetlerine göre, Ebû Bekr'in vefâtından sonra Abbâs ile Alî *radiya'llāhu anhümâ* da Hazret-i Ömer'in hilâfetinin ikinci senesinde müşârün-ileyhe mürâcaat ederek bu arâzîdeki hisselerini istemişlerdi. O mecliste hadîste isimleri zikredilen Sahâbe'nin kibârından kimseler de bulunuyordu. Hazret-i Ömer de bu hurmalıkların mülkiyetini değil yalnız Resûlullāh, Ebû Bekr ve kendi zamanlarındaki gibi tasarrufunu size tevdî edebilirim. O sûretle kullanırsınız. Bu şerâit dâiresinde ileride kullanmazsanız bana iâde ediniz! demiş, Abbâs ile Alî de bu sûretle kabûl etmişlerdir. Kurtubî'nin beyânına göre, Hazret-i Alî, hilâfeti zamânında bu arâzîde hakîkaten Ebû Bekr, Ömer zamânındaki gibi tasarruf etmiştir. Ondan sonra sırasiyle Hazret-i Alî'nin evlâd ve ahfâdından Hasan, Hüseyn, Alî İbn-i Hüseyn, Hasan İbn-i Hasan, Zeyd İbn-i Hasan Abdullāh İbn-i Hasan bu arâzîyi idâre etmişler, en sonra Abbâsîlerin velâyet ve idâresine geçmiştir. [*Buhârî* ve *Umdetü'l-Kārî*, C. 7, S. 123 den ihtisâr edilmiştir].

[1] Ganîmet isç, harp ve kıtal ile alınan maldır. Bu ganîmet malının humsü Resûlullāh'a, dört sehimi gâzîlere âittir.

1289. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ أَنَّهُ أَخْرَجَ إِلَى ٱلصَّحَابَةِ نَعْلَيْنِ جَرْدَاوَيْنِ لَهُمَا قِبَالَانِ فَحَدَّثَ أَنَّهُمَا نَعْلَا ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ.

TERCEMESİ

Enes İbn-i Mâlik *radiya'llāhu anh*'den rivâyet olunduğuna göre, Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in vefâtından sonra Enes, tüyü dökülmüş meşinden tasmalı[1] bir çift ayakkabı çıkarıp Ashâb'a gösterdi de: bundan Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in papuçlarıdır, diye haber verdi.

1290. عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهَا أَنَّهَا أَخْرَجَتْ كِسَاءً مُلَبَّداً وَ قَالَتْ فِي هٰذَا نُزِعَ رُوحُ رَسُولِ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ وَ فِي رِوَايَةٍ أَنَّهَا أَخْرَجَتْ إِزَاراً غَلِيظاً مِمَّا يُصْنَعُ بِٱلْيَمَنِ وَ كِسَاءً مِنْ هٰذِهِ ٱلَّتِي تَدْعُونَهَا ٱلْمُلَبَّدَةَ.

TERCEMESİ

Âişe *radiya'llāhu anhâ*'dan rivâyet olunduğuna göre, Hazret-i Âişe (Resûlullāh'ın irtihâlinden sonra) keçelenmiş (sof) bir kaftan çıkararak (Ashâb'a): Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in rûhu bu kaftanın içinde nez' olundu, demiştir. (Ebû Bürde'den gelen) bir rivâyette de Âişe

[1] Kıbal, tasmaya denirse de mutlak değildir. Orta parmakla yanındaki parmağın aralığına geçen tasmadır. Hâlâ Harameyn ahâlîsinin cümcüme tarzındaki nalınlarında olur [*Kāmus Tercemesi*].

vâlidemiz Yemen'de dokunan tok kumaştan ma'mûl bir izâr (bedene bürünülen câr) ile yine bu kumaştan ma'mûl olup mülebbede denılen bir kisve çıkar (ıp Ashâb'a göster) miştir.

1291. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ أَنَّ قَدَحَ ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ ٱنْكَسَرَ فَٱتَّخَذَ مَكَانَ ٱلشَّعْبِ سِلْسِلَةً مِنْ فِضَّةٍ.

TERCEMESİ

Enes İbn-i Mâlik *radiya'llāhu anh*'den Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in su bardağı kırıldığı ve kırık yerine gümüşten bir bağ, (bir kenet) yapıldığı rivâyet olunmuştur. (Âsım Ahvel de : ben bu kadehi gördüm ve teberrüken içine su koyup içtim, dediğini de Buhârî rivâyet ediyor) [1].

1292. عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ ٱللّٰهِ ٱلْأَنْصَارِيِّ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ وُلِدَ لِرَجُلٍ مِنَّا غُلَامٌ فَسَمَّاهُ ٱلْقَاسِمَ فَقَالَتِ ٱلْأَنْصَارُ لَا نَكْنِيكَ أَبَا ٱلْقَاسِمِ وَ لَا نُنْعِمُكَ عَيْنًا فَأَتَى ٱلنَّبِيَّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ فَقَالَ يَا رَسُولَ ٱللّٰهِ وُلِدَ لِي غُلَامٌ فَسَمَّيْتُهُ ٱلْقَاسِمَ

[1] Ahmed İbn-i Hanbel'in *Müsned*'inde Haccâc İbn-i Hassân'dan rivâyetine göre, Hassân: bir kere biz Enes İbn-i Mâlik'in yanında idik. Bir kab istedi, getirilen bu kabın üstünde üç demir kenet vardı. Halkası da demirdendi. Enes bu kabı siyah bir kılıf içinden çıkardı. Enes'in emriyle içine su konarak bize getirdiler. Biz de o suyu hem içtik, hem de teberrüken başımıza, yüzümüze döktük ve Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'e Salâvât-ı Şerîfe getirdik, demiştir.

فَقَالَتِ الْأَنْصَارُ لَا نَكْنِيكَ أَبَا الْقَاسِمِ وَ لَا نُنْعِمُكَ عَيْناً فَقَالَ
النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ أَحْسَنَتِ الْأَنْصَارُ سَمُّوا بِاسْمِي
وَ لَا تَكْتَنُوا بِكُنْيَتِي فَإِنَّمَا أَنَا قَاسِمٌ .

TERCEMESİ

Ensar'dan Câbir İbn-i Abdillāh *radiya'llāhu anhümâ*'dan şöyle dediği rivâyet olunmuştur: bizim Ensâr'dan birisinin bir oğlu doğmuştu da çocuğa Kāsim diye ad koymuştu. Şimdi (o kişinin Ebû Kāsim, diye anılmasını hoşlanmıyan) Ensâr ona:

— Artık biz seni Ebü'l-Kāsim lâkabiyle anmayız ve sana bu doğum sebebiyle. "*göz aydın!*" diye ikrâm da etmeyiz, dediler. Bu Ensârî de Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'e geldi. Ve:

— Yâ Resûla'llāh, bir oğlum doğmuştu da onu Kāsim diye ad vermiştim. Bunun üzerine Ensâr bana:

Biz seni Ebü'l-Kāsim lâkabiyle çağırmayız, ve sana göz aydın! Temennîsinde bulunmayız! dediler, (ne buyurulur? diye sordu.) Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* de:

Ensâr güzel söylemiştir, buyurdu. (Ve devâm ederek): Ashâbım, benim (Muhammed, Ahmed gibi) bir adımla ad verebilirsiniz. Fakat benim künyemle künyeleyemezsiniz. Çünkü Kāsim yalnız benim, (mîrâs, ganîmet gibi malları Allah tarafından niyâbeten aranızda ancak ben taksîm ederim!) buyurdu[1].

---

[1] Bunlar tenzîhî bir nehiydir. Bununla berâber adı Ahmed, Muhammed olan kişinin, oğluna Kāsim diye ad vererek Resûlullāh'ın adiyle, lâkabiyle karışması menhîdir. Adsız yalnız künye benzeyişi menhî değildir.

1293. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَا أُعْطِيكُمْ وَلَا أَمْنَعُكُمْ أَنَا قَاسِمٌ أَضَعُ حَيْثُ أُمِرْتُ.

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den Resûlullāh *salla'l-lāhu aleyhi ve sellem*'in: ben size ne bir şey verebilirim, ne de (verileni) karşılayabilirim. (Veren, vermeyen Allah'tır.) Ben nasıl emr olunduysam (aza az, çoğa çok) öyle taksîm ederim! buyurduğu rivâyet olunmuştur.

1294. عَنْ خَوْلَةَ الْأَنْصَارِيَّةِ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا قَالَتْ سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ إِنَّ رِجَالاً يَتَخَوَّضُونَ فِي مَالِ اللّٰهِ بِغَيْرِ حَقٍّ فَلَهُمُ النَّارُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ.

TERCEMESİ

Ensâr kadınlarından Havle[1] *radiya'llāhu anhâ*'dan rivâyete göre, Havle: ben Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in:

[Birtakım kimseler Allāh'ın (müslümanların maslahatlarına tahsîs buyurduğu) malında, haksız olarak tasarruf ederler. Onlar için kıyâmet gününde Cehennem muhakkaktır.] buyurduğunu işittim, demiştir.

---

[1] Havle, Kays İbn-i Fihr'in kızıdır. Peygamber'in amucası Hazret-i Hamze'nin de karısıdır.

1295. عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ بَعَثَ سَرِيَّةً قِبَلَ نَجْدٍ وَ هُوَ فِيهَا فَغَنِمُوا إِبِلاً كَثِيرَةً وَ كَانَتْ سِهَامُهُمْ اثْنَيْ عَشَرَ بَعِيراً أَوْ أَحَدَ عَشَرَ بَعِيراً وَ نُفِّلُوا بَعِيراً .

TERCEMESİ

Abdullāh İbn-i Ömer *radiya'llāhu anhümâ*'dan rivâyet olunduğuna göre, Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* Necid tarafına bir fırka asker (techîz edip) göndermişti. Abdullāh İbn-i Ömer de bu fırka içinde bulundu. Bu askerler birçok deve iğtinâm ettiler. Her birinin hissesine ganîmet olarak on iki, yâhut on bir deve düşmüştü. Bu hisselerine zamîme olarak kendilerine birer deve de (Resûlullāh'a âit humüs hisseden) ihsan buyurulmuştur.

1296. عَنْ جَابِرٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ بَيْنَمَا رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ يَقْسِمُ غَنِيمَةً بِالْجِعْرَانَةِ إِذْ قَالَ لَهُ رَجُلٌ اعْدِلْ فَقَالَ لَقَدْ شَقِيتُ إِنْ لَمْ أَعْدِلْ .

TERCEMESİ

Câbir *radiya'llāhu anh*'den rivâyet olunduğuna göre, (Mekke'nin fethinden sonra) Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* Ci'râne (mevkiin) de (Huneyn ve Hevâzin harbinin) ganîmet (lerini) taksîm etmek üzere iken (Zülhuveysıra denilen) bir kişi Resûlullāh'a karşı (küstahâne bir edâ ile) ansızın:

— Yâ Resûla'llāh, adâlet et! (Şu taksîm, Allah rızâsı kasd olunarak yapılmış bir taksîm değildir!) demişti. Resûlullāh da onu:

— Eğer ben adâlet etmezsem bedbaht olurum!(Bir rivâyete göre : sen bedbaht olursun!) cevâbiyle karşıladı.

ÎZÂHI

Bu vâkıa Mekke'nin fethi akabindeki Huneyn ve Hevâzin harbinin ganîmetinin taksîmi sırasında cereyân ettiğini tercemede gösterdik. Bu hâdisede küstahâne söz söyleyenin Zülhuveysıra olduğunu ve Temîm kabîlesinden bulunduğunu İbn-i İshak zikretmiştir. Zehebî de : bunun adı Herkus İbn-i Züheyr'dir, diyor. Ve bilâhare Hâricîlere de riyâset ettiğini ve Nehrvan harbinde öldürüldüğünü haber veriyor.

Hevâzin ganîmeti o târihe kadar alınan ganîmetlerde misli görülmedik bir derecede çoktu; esir ve kadın olarak altı bin nüfus iğtinâm edilmişti. Sayısız deve, koyun, dört bin okıyye gümüş iğtinâm edilmişti. Vâkıdî'nin beyânına göre, her mücâhide dört deve, kırk koyun isâbet etmişti.

Bu ganîmetten en büyük pay Müellefe-i Kulûb denilen ve yeni müslüman olup da gönüllerine Müslümanlık sevgisi yerleşmemiş bulunan Mekke eşrâfına ayrılmıştır. Süfyân İbn-i Uyeyne'nin Râfi'den rivâyetine göre, Müellefe-i Kulûb listesinde dâhil bulunan Ebû Süfyân İbn-i Harb'e, Safvân İbn-i Ümeyye'ye, Uyeyne İbn-i Hısn'e, Akra' İbn-i Hâbis'e, Alkame'ye, Mâlik İbn-i Avf'e yüzer deve ihsan buyurulmuştur. Bu yüksek ihsanlar bunların gönüllerini Müslümanlığa ısındırmak içindi. Bu gāyeyi anlamıyan bâzı Ensâr : artık Resûlullāh bizi bıraktı da ihsan kapısını kendi kavmine, aşîretine açtı, demeğe başlamışlardı. Resûlullāh'ın bir hitâbesiyle hakîkat anlaşılınca : yâ Resûla'llāh! Sen bizi bırakma, Medîne'ye bizimle teşrif buyur! Bu şeref bize yetişir, kâfîdir, demişlerdir ki, bu husûsa dâir rivâyetler yakında gelecektir. Zülhuveysıra da o çirkin sözünü bu sırada tefevvüh etmiştir.

1297. عَنِ ٱبْنِ عُمَرَ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُمَا أَنَّ عُمَرَ أَصَابَ جَارِيَتَيْنِ مِنْ سَبْيِ حُنَيْنٍ فَوَضَعَهُمَا فِي بَعْضِ بُيُوتِ مَكَّةَ قَالَ فَمَنَّ رَسُولُ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ عَلَى سَبْيِ حُنَيْنٍ فَجَعَلُوا يَسْعَوْنَ فِي ٱلسِّكَكِ فَقَالَ عُمَرُ يَا عَبْدَ ٱللهِ ٱنْظُرْ مَا هٰذَا قَالَ مَنَّ رَسُولُ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ عَلَى ٱلسَّبْيِ قَالَ ٱذْهَبْ فَأَرْسِلِ ٱلْجَارِيَتَيْنِ.

TERCEMESİ

İbn-i Ömer *radiya'llāhu anhümâ*'dan rivâyet olunduğuna göre, Ömer'e Huneyn harbi esirlerind n iki câriye düşmüş ve bunları Mekke'deki evlerden birisine koymuştu. (Bu hadîsin ikinci râvîsi Nâfi') demiştir ki: Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* Huneyn esirlerini âzadladı. Onlar da sokaklarda dolaşmağa, koşmağa başladılar. Bunun üzerine Ömer, oğlu Abdullāh'a:

— Yâ Abda'llāh! Bu ne haldir? Bak, gör, dedi. (O da sokaklarda ileri, geri koşan binlerce câriye kalabalığının sebebini soruşturarak öğrenip geldi de:

— Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* bütün câriyeleri âzadlamıştır, diye cevap getirdi, Ömer de oğluna:

— Haydi sen de git, o iki câriyeyi salıver! dedi.

1298. عَنْ عَبْدِ ٱلرَّحْمٰنِ بْنِ عَوْفٍ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُ قَالَ بَيْنَا أَنَا وَاقِفٌ فِي ٱلصَّفِّ يَوْمَ بَدْرٍ نَظَرْتُ عَنْ يَمِينِي وَ

عَنْ شِمَالِى فَإِذَا أَنَا بِغُلَامَيْنِ مِنَ الْأَنْصَارِ حَدِيثَةٍ أَسْنَانُهُمَا
تَمَنَّيْتُ أَنْ أَكُونَ بَيْنَ أَصْلَحَ مِنْهُمَا فَغَمَزَنِى أَحَدُهُمَا فَقَالَ
يَا عَمِّ هَلْ تَعْرِفُ أَبَا جَهْلٍ قُلْتُ نَعَمْ مَا حَاجَتُكَ إِلَيْهِ يَا
ابْنَ أَخِى قَالَ أُخْبِرْتُ أَنَّهُ يَسُبُّ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ
وَ سَلَّمَ وَ الَّذِى نَفْسِى بِيَدِهِ لَئِنْ رَأَيْتُهُ لَا يُفَارِقُ سَوَادِى
سَوَادَهُ حَتَّى يَمُوتَ الْأَعْجَلُ مِنَّا فَتَعَجَّبْتُ لِذٰلِكَ فَغَمَزَنِى
الْآخَرُ فَقَالَ لِى مِثْلَهَا فَلَمْ أَنْشَبْ أَنْ نَظَرْتُ إِلَى أَبِى جَهْلٍ
يَجُولُ فِى النَّاسِ فَقُلْتُ أَلَا إِنَّ هٰذَا صَاحِبُكُمَا الَّذِى سَأَلْتُمَانِى
فَابْتَدَرَاهُ بِسَيْفَيْهِمَا فَضَرَبَاهُ حَتَّى قَتَلَاهُ ثُمَّ انْصَرَفَا إِلَى
رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ فَأَخْبَرَاهُ فَقَالَ أَيُّكُمَا قَتَلَهُ
قَالَ كُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا أَنَا قَتَلْتُهُ قَالَ هَلْ مَسَحْتُمَا سَيْفَيْكُمَا
قَالَا لَا فَنَظَرَ فِى السَّيْفَيْنِ فَقَالَ كِلَاكُمَا قَتَلَهُ فَأَعْطَى سَلَبَهُ.
لِمُعَاذِ بْنِ عَمْرِو بْنِ الْجَمُوحِ وَ كَانَا مُعَاذَ بْنَ عَفْرَاءَ وَ
مُعَاذَ بْنَ عَمْرِو بْنِ الْجَمُوحِ .

TERCEMESİ

Abdurrahmân İbn-i Avf *radiya'llâhu anh*'den şöyle dediği rivâyet olunmuştur. Bedir (harbi) günü ben (harb)

saffında durup sağıma, soluma baktığım zaman Ensar'dan genç yaşlı iki delikanlı gözüme ilişti. Bunlardan harba, darba en elverişlisiyle bulunmak istedim. Bu iki gençten biri beni gözü ile süzdü de bana dönerek :

— Ey ammi! Ebû Cehl'i tanır mısın? diye sordu. Ben de :

— Evet tanırım, dedim, ve: Ey kardeşim oğlu! Ebû Cehl'i ne yapacaksın? diye sordum. O da :

— Bana haber verildiğine göre, Ebû Cehl Resûlullâh *salla'llâhu aleyhi ve sellem*'e sebbedermiş. Hayâtım irâde ve kudretinde olan Allâh'a yemîn ederim ki, onu bir görürsem artık benimle ondan eceli yakın olan ölünceye kadar şahsım, onun şahsından aslâ ayrılmayacaktır, dedi. (Bir gencin heyecan hâlinde söylediği) kat'î şu söze (doğrusu) hayret ettim. Bu iki gençten öbürüsü de beni gözden geçirerek diğerinin söylediği gibi söyledi. (Bu sırada) gözlerim hiç bir tarafa takılmadan ben Ebû Cehl'i görmüştüm. O, Kureyş askeri içinde (hiç durmadan ileri geri) dönüp duruyordu. Ben :

— Gençler! Öteye beriye telâşla giden şu şahıs, bana o sorup savuşmak istediğiniz Ebû Cehil'dir, dedim. Onlar da hemen inerek kılıçlarına sarıldılar. Ve Ebû Cehl'i öldürünceye kadar kılıç darbesine tuttular. Sonra dönüp Resûlullâh *salla'llâhu aleyhi ve sellem*'in huzûruna geldiler. Ve hâdiseyi arz ettiler. Resûlullâh :

— Ebû Cehl'i hanginiz öldürdü? diye sordu. Bunlardan her biri :

— Ben öldürdüm, dedi. Resûlullâh kılıçlarınızı sildiniz mi? diye sordu. Onlar :

— Hayır, silmedik diye cevap verdiler. Bunun üzerine Resûlullâh : (kılıçlarına ne kadar kan bulaştığını ve ne derece derinlikte battığını anlamak için,) : genç gâzîlerin kılıçlarını tetkîk edip gözden geçirdi. (Tatyîb için) :

— İkiniz öldürmüşsünüz! buyurdu. Fakat Ebû Cehl'in ele geçen eşyâsını (bunlardan) Muâz İbn-i Amr İbn-i Cemûh'a verdi. (Çünkü maktûlün metrûkâtına istihkākı îcâb eden şer'î kātil, ishandır. Ebû Cehl'i ishân eden yâni çok yaralayan ve karnını deşen İbn-i Cemûh idi). Bu iki Mücâhid Muâz İbn-i Afrâ ile Muâz İbn-i Amr İbn-i Cemûh idi.

1299. عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ إِنِّى أُعْطِى قُرَيْشاً أَتَأَلَّفُهُمْ لِأَنَّهُمْ حَدِيثُ عَهْدٍ بِجَاهِلِيَّةٍ.

TERCEMESİ

Enes İbn-i Mâlik *radiya'llāhu anh*'den, Nebî *salla'l-lāhu aleyhi ve sellem*'in :

Ben Kureyş'e (Müslümanlığa) ısınmaları arzusiyle (ganîmet malından çok hisse) verdim. Çünkü onlar câhiliyet devrine yakındırlar, buyurduğu rivâyet olunmuştur.

1300. وَ عَنْهُ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُ قَالَ إِنَّ نَاساً مِنَ ٱلْأَنْصَارِ قَالُوا لِرَسُولِ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ حِينَ أَفَاءَ ٱللهُ عَلَى رَسُولِهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ مِنْ أَمْوَالِ هَوَازِنَ مَا أَفَاءَ فَجَعَلَ يُعْطِى رِجَالاً مِنْ قُرَيْشٍ ٱلْمِائَةَ مِنَ ٱلْإِبِلِ فَقَالُوا يَغْفِرُ ٱللهُ لِرَسُولِ ٱللهِ يُعْطِى قُرَيْشاً وَ يَدَعُنَا وَ سُيُوفُنَا تَقْطُرُ مِنْ دِمَائِهِمْ

قَالَ أَنَسٌ فَحُدِّثَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ بِمَقَالَتِهِمْ
فَأَرْسَلَ إِلَيْهِمْ فَجَمَعَهُمْ فِي قُبَّةٍ مِنْ أَدَمٍ وَ لَمْ يَدَعْ مَعَهُمْ
أَحَدًا غَيْرَهُمْ فَلَمَّا اجْتَمَعُوا جَاءَهُمْ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ
وَ سَلَّمَ فَقَالَ مَا كَانَ حَدِيثٌ بَلَغَنِي عَنْكُمْ فَقَالَ لَهُ فُقَهَاؤُهُمْ
أَمَّا ذَوُو رَأْيِنَا يَا رَسُولَ اللّٰهِ فَلَمْ يَقُولُوا شَيْئًا وَ قَدْ تَقَدَّمَ
الْحَدِيثُ بِطُولِهِ .

TERCEMESİ

Yine Enes *radiya'llāhu anh*'den şöyle dediği rivâyet olunmuştur : Allāhu Teâlâ'nın Hevâzin (harbindeki ganîmet) mallarından Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'e fey' olarak ne verse verdiği zaman, Resûlullāh'ın da Kureyş'ten birtakım kimselere (kalblerini tatyîb için) yüzer deve ayırdığı zaman Ensâr'dan bâzı kimseler :

— Allah, Resûlullāh'ı yarlıgasın! O, Kureyş'e veriyor da bizi bırakıyor. Halbuki kılıçlarımızdan hâlâ Kureyşîlerin kanları damlayor, demişlerdi. Enes (sözüne devâm edip) demiştir ki : Ensâr'ın bu sözü Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'e duyuruldu da Resûlullāh Ensâr'a haber gönderip onları deriden bir çadır içinde toplattı. Ensar'dan başka kimseyi onların yanına bırakmadı. Ensar toplanınca Resûlullāh yanlarına geldi. Ve :

— Ey Ensâr! Sizin tarafınızdan söylenmiş olan bir söz bana erişti, buyurdu. Ensâr'ın söz anlayanları :

— Yâ Resûla'llāh! Bizim re'y sâhiblerimiz hiç bir söz söylemezler, (ve söylememişlerdir) dediler. (Müellif Zebîdî

der ki :) Hevâzin ganîmetinin taksîmine ve esirlerinin ıtlākına dâir olan hadîs uzunca (bir metin ile) yukarıda geçmiştir[1].

1301. عَنْ جُبَيْرِ بْنِ مُطْعِمٍ رَضِىَ ٱللهُ عَنْهُ أَنَّهُ بَيْنَا هُوَ مَعَ رَسُولِ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَمَعَهُ ٱلنَّاسُ مُقْبِلاً مِنْ حُنَيْنٍ عَلِقَتْ رَسُولَ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ٱلْأَعْرَابُ يَسْأَلُونَهُ حَتَّى ٱضْطَرُّوهُ إِلَى سَمُرَةٍ فَخَطِفَتْ رِدَاءَهُ فَوَقَفَ رَسُولُ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ أَعْطُونِى رِدَائِى فَلَوْ كَانَ عَدَدُ هٰذِهِ ٱلْعِضَاهِ نَعَماً لَقَسَمْتُهُ بَيْنَكُمْ ثُمَّ لَا تَجِدُونِى بَخِيلاً وَلَا كَذُوباً وَلَا جَبَاناً .

TERCEMESİ

Cübeyr İbn-i Mut'im *radiya'llāhu anh*'den (oğlu Muhammed İbn-i Cübeyr'in) rivâyetine göre Cübeyr, Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sellem* ile berâber bulunduğu ve Resûlullāh ile birtakım kimseler Huneyn (seferin) den döndüğü sırada birtakım bedevî araplar ganîmet isteyerek Resûlullāh'ın etrâfına takılmışlardı. Hattâ Resûlullāh'ı (son derece ta'cîz ederek) Semüre (denilen dikenli bir) ağaç altına ilticâya mecbûr etmişlerdi de o ağaç (ın iri dikenleri) Resûlullāh'ın ridâsını (takılıp) kapmıştı. Bu cihetle Resû-

[1] Müellifin geçtiğini haber verdiği hadîsin terceme ve îzâhı, bu eserimizin (7) nci cildinde (1040) numara ile geçmiştir. Oraya bakınız!

lullāh' *salla'llāhu aleyhi ve sellem* bir müddet orada tevakkuf buyurup :

— Bana ridâmı veriniz! demiş ve müteâkıben (îrâd ettiği bir nutkun sonunda) :

— Şu iri dikenli ağacın dikenleri sayısınca ganîmet devesi ve sığırı farz olunsa, muhakkak ben onları aranızda taksîm ederim. Sonra siz beni ne cimri, ne yalancı, ne de korkak diye ithâm edebilirsiniz! buyurmuştur.

1302. عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِىَ ٱللهُ عَنْهُ قَالَ كُنْتُ أَمْشِى مَعَ ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَ عَلَيْهِ بُرْدٌ نَجْرَانِيٌّ غَلِيظُ ٱلْحَاشِيَةِ فَأَدْرَكَهُ أَعْرَابِيٌّ فَجَذَبَهُ جَذْبَةً شَدِيدَةً حَتَّى نَظَرْتُ إِلٰى صَفْحَةِ عَاتِقِ ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ قَدْ أَثَّرَتْ بِهِ حَاشِيَةُ ٱلرِّدَاءِ مِنْ شِدَّةِ جَذْبَتِهِ ثُمَّ قَالَ مُرْلِى مِنْ مَالِ ٱللهِ ٱلَّذِى عِنْدَكَ فَٱلْتَفَتَ إِلَيْهِ فَضَحِكَ ثُمَّ أَمَرَ لَهُ بِعَطَاءٍ.

TERCEMESİ

Enes İbn-i Mâlik *radiya'llāhu anh*'den şöyle dediği rivâyet olunmuştur :

Ben bir kere Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* ile berâber gidiyordum. Resûlullāh'ın üzerinde Necran mensûcâtından kalın kenarlı bir ridâ, (kaftan) bulunuyordu. Bâdiyeli bir Arab bize yetişti de Resûlullāh'ın ridâsını şiddetle çekti. O sırada ben Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in boynu ile iki omuzu arasına bakmıştım (bir de ne göreyim?) Bedevînin ridâyı şiddetle çekmesinden ridânın (kalın) kenarı Resûlul-

lāh'ın boyun safhasında iz bırakmıştır. Bundan sonra bedevî Resûlullāh'a :

— Yanında bulunan Allah malından bana bir şey verilmesini emret! dedi. Bunun üzerine Resûlullāh bedevîye doğru (şefkatle) baktı da güldü, sonra bu bedevîye biraz dünyâlık verilmesini emretti.

1303. عَنْ عَبْدِ اللهِ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ لَمَّا كَانَ يَوْمُ
حُنَيْنٍ آثَرَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ أُنَاساً فِي الْقِسْمَةِ
أَعْطَى الْأَقْرَعَ بْنَ حَابِسٍ مِائَةً مِنَ الْإِبِلِ وَ أَعْطَى عُيَيْنَةَ مِثْلَ
ذٰلِكَ وَ أَعْطَى أُنَاساً مِنْ أَشْرَافِ الْعَرَبِ فَآثَرَهُمْ يَوْمَئِذٍ فِي
الْقِسْمَةِ فَقَالَ رَجُلٌ وَ اللهِ إِنَّ هٰذِهِ لَقِسْمَةٌ مَا عُدِلَ فِيهَا أَوْ
مَا أُرِيدَ فِيهَا وَجْهُ اللهِ فَقُلْتُ وَ اللهِ لَأُخْبِرَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ
عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ فَأَتَيْتُهُ فَأَخْبَرْتُهُ قَالَ فَمَنْ يَعْدِلُ إِذَا لَمْ يَعْدِلِ
اللهُ وَ رَسُولُهُ رَحِمَ اللهُ مُوسَى قَدْ أُوذِيَ بِأَكْثَرَ مِنْ هٰذَا فَصَبَرَ.

TERCEMESİ

Abdullāh İbn-i Mes'ûd *radiya'llāhu anh*'den şöyle dediği rivâyet olunmuştur :

Huneyn günü (harb) olup bitince Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* (ganîmet taksîmi sırasında) bâzı kimselere ziyâde vermek sûretiyle husûsiyet bahş etti. (Meselâ Müellefe-i Kulûb'dan) Akra' İbn-i Hâbis'e yüz deve vermişti. Uyeyne'ye de bunun kadar vermişti. Arab eşrâfından bâzı insanlara da bu sûretle yüz deve ihsan buyurup bu Arab eşrâfını o gün

ganîmet bölümünde başkalarına tercîh etmişti. (Peygamber'in bundaki gāyesini anlamayanlardan) bir kişi[1] (i'tirâz ederek) :

— Vallāhi şu taksîm, kendisinde adâlet gözetilmeyen, yâhut kendisiyle Allah rızâsı kasd edilmeyen bir taksimdir ve bu muhakkaktır, dedi. Ben de :

— Vallāhi bu (küstahca) sözü ben Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'e muhakkak haber veririm, dedim. Ve Peygamber'e varıp haber verdim. Resûlullāh :

— Allah ve Resûlü adâlet etmezse kim eder?. Allah Mûsâ'ya rahmet etsin, o, bundan daha çok sözlerle ezâlandırıldı da sabretti (ve böyle küstahları cezâlandırmadı) buyurdu.

1304. عَنِ ٱبْنِ عُمَرَ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ كُنَّا نُصِيبُ فِي مَغَازِينَا ٱلْعَسَلَ وَ ٱلْعِنَبَ فَنَأْكُلُهُ وَ لَا نَرْفَعُهُ .

TERCEMESİ

İbn-i Ömer *radiya'llāhu anhümâ*'dan rivâyet olunduğuna göre, müşârün-ileyh :

[Biz, gazâlarımızda bal, (yağ), *üzüm,* (meyve gibi) *yiyecek şeylere rast gelirdik. Bunları* (yerinde) *yerdik de* (iddihâr için) *nakletmezdik]* demiştir.

---

[1] Bu çirkin sözü söyleyenin adı Vâkıdî'nin beyânına göre münâfıklardan Ma'teb İbn-i Kuşey'dir. Ma'teb'in bu şenî tefevvühâtına karşı katl ile cezâlandırılması îcâb ederse de böyle bir cezâ ta'yînine dâir hiç bir haber yoktur. Haber-i vâhid ile katil cezâsı sâbit olmamasına mebnî olsa gerek. Yâhut Ma'teb'in bu i'tirâzı Nübüvvet hakkında olmayıp ganîmet taksîmine i'tirazdan ibâret olmasına mebnîdir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

كِتَابُ ٱلْجِزْيَةِ وَ ٱلْمُوَادَعَةِ مَعَ أَهْلِ ٱلذِّمَّةِ وَ ٱلْحَرْبِ

BU BAHİS ZİMMÎLERLE CİZYE, HARBÎLERLE MÜTÂREKE VE MUSÂLEHA AKDİNE DÂİR HÜKÜMLERİ BİLDİREN HADÎSLERİ MUHTEVÎDİR

Buraya kadar Buhârî, Arab Cezîresi dâhilindeki müşriklere karşı açılan cihâdın fazîletlerini, cihad esnâsında Peygamberimizin riâyet buyurdukları medenî ve insânî sünnetlerini, ganîmet mallarının taksîmi sûretlerini, ganîmet ve devlet malına karşı hıyânetin dünyevî hükmünü, uhrevî ukūbetini bildiren hadîsleri rivâyet etmişti. Bu bahiste Cezîre hâricindeki Ehl-i Kitap ve Mecûs ile cizye ve mütâreke gibi askerî, siyâsî ve iktisâdî münâsebetlere dâir hadîsleri rivâyet etmiştir.

Müellif Buhârî bu bâbında Tevbe Sûresi'nin (27) inci âyetini unvân olarak zikretmiştir ki, meâli şöyledir : "*Ey mü'minler! Kendilerine kitap verilip de Allāh'a ve âhiret gününe inanmayan, Allāh'ın ve Resûlünün haram kıldığı şeyleri haram tanımayan ve hak dîni, din edinmeyen şu kimseler* (Yehûd ve Nasârâ yok mu? İşte onlar) *kendi elleriyle Cizye* (getirip) *zelîlâne verinceye kadar onlara karşı cihâd ediniz!*"[1].

[1] قاتلوا الذين لا يؤمنون بالله و لا باليوم الاخر و لا يحرمون ما حرم الله و رسوله. و لا يدينون دين الحق من الذين اوتوا الكتاب حتى يعطوا الجزية عن يد و هم صاغرون [سورة التوبة].

Bu âyet-i kerîmede Allāh'a ve âhiret gününe îman, muharremâtın hurmetine i'tikād esaslarından sonra dindarlığın en âlî bir mümeyyiz vasfı bildirilmiştir ki, Hak din ile tedeyyündür. Bu da yalnız İslâm dînine hâs bir vasıftır. Çünkü Allāh'ın haklarını, kulların umûmî menfaatlerini inceden-inceye tetkîk ederek her ikisini te'lîf eden İslâm dînidir. Kendilerine kitap verilen ümmetlerde din nâmına din ulularının irtikâb ettikleri zulümlerden, ortaya koydukları taassub-kârâne hükümlerden başka ne vardır ki! Binâenaleyh bu dinlerin müntesiplerini de Müslümanlığın halâskâr hak ve ma'dilet câmiasına da'vet etmek, Nübüvvet ve Risâleti âlemlere şâmil bir rahmet olan Peygamberimizin en birinci vazîfesi idi. Bu mukaddes vazîfeyi îfâ etmesi ve Ehl-i Kitâb'ı da zulüm, cehil, hurâfe girîvelerinden kurtarması için ilk cihad emri bu âyetle verilmiştir.

Bu târihe kadar Tevhid dîninin Arab müşriklerine karşı açtığı harp ve cihad zaferle netîcelenmiş ve Arab kabîleleri fevc fevc gelerek Müslümanlığın hidâyet ve himâyesine girmişlerdi. Şimdi Cezîre hâricindeki milletlere Müslümanlığın hak ve adâlet prensiplerini teblîğe sıra gelmişti.

Bu âyetle Ehl-i Kitâb'a karşı açılması emr olunan cihad da taarruzî bir mâhiyette değildir. Harp son mürâcaat edilen bir müdâfaa şeklidir. Coğrâfî vaziyeti i'tibâriyle Arabistan şibih cezîresi dünyânın en büyük ve satvetli iki devletinin tehdîdi altında bulunuyordu ki : Îran ile Bizans. Müslümanlar her zaman bu iki kuvvetli devletin taarruzuna uğramak tehlikesinde bulunuyordu. Nasıl ki, Bizans üzerine hareket, Mûte muhârebesi ve Tebük seferiyle başlamış ve Sûriye hudûdu üzerindeki Gassân, Cüzam, Süleym gibi vaktiyle Hıristiyanlığı kabûl eden Arab kabîlelerinin İslâm üzerine tecâvüziyle ihtiyâr edilmişti. Bu Bedevî Arablar Bizans'ın teşvîkıyle Peygamber'in sefîri Dihyetü'l-Kelbî'yi soymuşlar,

Busrâ hükümdârına gönderilen Hâris İbn-i Umeyr'i katletmişlerdi. Peygamber'in irtihâli sırasında techîz edilen Üsâme ordusu da Bizans'a karşı hazırlanmıştı. Ebû Bekr'in hilâfeti zamânında Hıms, Şam, Erdün, Filestîn üzerine gönderi'en ordular, hep Bizans tehlikesini önlemek için sevkedilmiş ve Ömer zamânında Sûriye fütûhâtiyle tamamlanmıştır.

Irak üzerine hareket de Îran tehlikesine karşı iltizâm edilmiştir; Îrân'ın fethi için değildi. Hazret-i Ömer'in : Kâşki Îran'la aramızda ateşten bir dağ bulunsaydı da biribirimize taarruz etmeseydik, sûretinde meşhur temennîsi, taarruzî bir hareket iltizâm edilmediğini pek açık olarak gösterir. Bütün ordu kumandanlarına da Resûlullāh'ın sünneti veçhile iptidâ Tevhîd akîdesinin teklîf edilmesi, kabûl edilmediği sûrette cizye ile sulh olmalarını tenbîh etmesi de İslâmiyet'in sulh ve müsâlemet dâiresinde teblîgât ile neşri matlūb olduğunu ifâde eder ki, yukarıdaki âyet-i kerîmeden müstefâd olan da budur. Harp son mürâcaat edilen tedâfüî bir tedbîr idi.

Cizye : Fukahâ örfünde Ehl-i Kitaptan müslüman olmıyanların bir muâhede ile nüfus başına vermeği deruhde ettikleri vergidir ki, bu vergi bir bakımdan Ehl-i Kitâb'ın İslâm diyârında ikāmetleri ve hayat, hürriyet haklarının muhâfazası mukābilinde zimmetlerine terettüb eden bir vazîfedir. Ve bu cihetle kendilerine Zimmî ıtlāk olunmuştur. Öbür bakımdan da Müslümanlıktan imtinâlarının cezâsıdır. Âyetin son fıkrasında : bu vergiyi derûhde eden muâhidlerin vergilerini bizâtihî kendileri getirip zelîlâne bir vez' ile vermelerinin şart kılınmış olması da bunu te'yîd etmektedir ki, muâhidlere, her vergi verdikçe Müslümanlıktan imtinâlarının fenâlığı ihtâr edilmiş olacaktır.

Bu gün târihe karışan Cizye vergisi İmam Buhârî'nin yukarıdaki unvânına ilâve olarak nakline göre, muttarid değildi. Her muhîte ve o muhitteki halkın zenginliğine ve fakir-

liğine göre değişmiştir. Meselâ Şam hıristiyanlarından nüfus başına dört dînar alındığı halde Yemen gayr-i müslimlerinden bir dînar alınmıştır. Katâde'den bunun sebebi sorulduğunda, Şamlıların zengin olmasıdır, demiş.

Yukarıdaki Tevbe âyeti Ehl-i Kitap hakkında vârid olduğuna göre, Cizye mukābilinde hayat ve hürriyet haklarını korumak yalnız Ehl-i Kitâb'a verilmiş bir hak olmak îcap ederse de yakında terceme edeceğimiz Ömer İbn-i Hattâb hadîsinde görüleceği üzere, Abdurrahmân İbn-i Avf tarafından Resûlullāh'ın bu kitâbîler gibi Mecûsa da verdiği rivâyet edilmiş bulunduğundan, Hazret-i Ömer tarafından Mecûs da Ehl-i Kitâb'a ilhak olunarak onların da bu haktan istifâde etmelerine müsâade edilmiştir[1].

Müşriklere gelince : Bunlar Arab Cezîresi dâhilinde ve hâricinde olmak üzere iki kısma ayrılır. Cezîre dâhilindeki müşriklerden Resûlullāh'ın cizye alarak hakk-ı hayat bahşettiği vâkı' değildir. Yukarıdaki Tevbe âyeti de kitâbîler hakkında nâzil olmakla berâber, onlara tahsîsi ifâde eder bir kayıt bulunmadığından, fukahâ arasında bir ictihat zemîni olan bu mes'ele hakkında İmam Ebû Hanîfe cizye yalnız Cezîre dâhilindeki Arab müşiklerden kabûl olunmaz. Cezîre hâricindeki müşriklerle mutlak sûrette Ehl-i Kitap'tan cizye alınarak hayat ve medenî hukuk bahşolunur demiştir ki, İmam Buhârî de *Sahîh*'inde Ebû Hanîfe'nin bu ictihâdını iltizâm etmiştir[2].

İmam Mâlik ise daha geniş bir ictihat ile Cizye Arabdan ve Arabın gayriden, müşrik olsun, kitâbî olsun kabûl olunur, demiştir. İmâm-ı Şâfiî de bu hakkın munhasıran Ehl-i Kitâb'a âit olduğunu söylemiştir.

---

1 و فى الموطأ: ان عمر قال لا ادرى ما اصنع بالمجوس. فقال عبد الرحمن بن عوف اشهد لقد سمعت رسول الله يقول: سنوا بهم سنة اهل الكتاب.

2 ما جاء فى اخذ الجزية من اليهود و النصارى و المجوس و العجم [بخارى].

1305. عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ أَنَّهُ كَتَبَ
إِلَى أَهْلِ الْبَصْرَةِ قَبْلَ مَوْتِهِ بِسَنَةٍ فَرِّقُوا بَيْنَ كُلِّ ذِي مَحْرَمٍ
مِنَ الْمَجُوسِ وَ لَمْ يَكُنْ عُمَرُ أَخَذَ الْجِزْيَةَ مِنَ الْمَجُوسِ حَتَّى
شَهِدَ عَبْدُ الرَّحْمٰنِ بْنُ عَوْفٍ أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ
سَلَّمَ أَخَذَهَا مِنْ مَجُوسِ هَجَرَ.

TERCEMESİ

Ömer İbn-i Hattâb *radiya'llâhu anh*'den rivâyet olunduğuna göre, Hazret-i Ömer kendileri vefatlarından bir sene önce Basra Vâlisi (Cez' İbn-i Muâviye) ye gönderdiği bir emirnâmesinde:

Mecuslardan (kendi âdetleri ve kendi nikâhlariyle aralarında zevciyet bulunan) her zî-rahm-i mahrem (karı, koca) arasını ayırınız!. (Her sâhiri de yakalayıp öldürünüz!) diye yazmıştır. (Vâli Cez'den : üç sâhir bulduk, öldürdük. Mecuslardan da mahrem karı kocaların aralarını ayırdık, dediği de diğer bir tarikle rivâyet olunmuştur.) Râvî : iptidâ Ömer mecusdan cizye almazdı. Nihâyet Abdurrahmân İbn-i Avf, Resûlullâh *salla'llâhu aleyhi ve sellem*'in (Bahreyn'in) Hecer (şehri) mecûsundan cizye aldığına şahâdet etti. (Bunun üzerine Ömer de almağa başladı, demiştir.)

İZÂHI

Bu hadîsin yukarıdaki unvâna mutâbakat noktası Resûlullâh'ın mecustan cizye aldığına dâir olan Abdurrahmân İbn-i Avf'in rivâyetidir. Mezhep hürriyeti İslâm dîninin i'lân ettiği medenî umdelerden en mühimmi olduğu ve mecus örfünde iki mahrem arasında nikâh cârî ve mu'teber bulunduğu halde Hazret-i Ömer'in biri-

birine mahrem olan karı koca arasının tefrîkini emretmesi bu mezhep hürriyetine münâfî görülebilir. Hadîs şarîhleri bu şüpheyi def' için Hazret-i Ömer'in bu emri, mecus mezhebinin nikâh hakkındaki hükmünü nehy ve ilgāya ma'tûf olmayıp belki İslâm dîninde menhî olan bu çiftleşmeyi mecûsun alenî yapmamalarını ve müslümanlardan îmânı zayıf olanlar arasında fitne îkāına bâis olmamasını te'minden ibâret bulunduğunu kaydetmişlerdir. Nasılki Hazret-i Ömer Nasârâ'nın takındıkları Salîb'in de izhârını ve Nasârâ akîdelerinin ifşâ edilmesini yasak etmişti.

Bahreyn muâhedesi[1]: Arab cezîresi hâricinde yapılan muâhedelerden birincisi muayyen vergi mukābilinde Bahreyn mecuslariyle yapılan muâhededir. Bu Bahreyn muâhedenâmesi, müslümanların ve Beytülmâl'in fakr-ü ihtiyaç içinde bunaldığı bir zamanda tesâdüf ettiğinden buradan alınan cizye bedelleri pek ziyâde meserreti mûcip olmuştur. Akdi târihi "*Senetü'l-vüfûd = Sefâret hey'etleri yılı*" denilen Hicret'in dokuzuncu senesine müsâdiftir. Buhârî îzâh etmekte bulunduğumuz Hazret-i Ömer hadîsinden sonra bu vâkıayı şöyle rivâyet ediyor :

1306. عَنْ عَمْرِو بْنِ عَوْفٍ الْأَنْصَارِيِّ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ
وَ هُوَ حَلِيفٌ لِبَنِي عَامِرِ بْنِ لُؤَيٍّ وَ كَانَ قَدْ شَهِدَ بَدْرًا
أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ بَعَثَ أَبَا عُبَيْدَةَ بْنَ
الْجَرَّاحِ إِلَى الْبَحْرَيْنِ يَأْتِي بِجِزْيَتِهَا وَ كَانَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى
اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ هُوَ صَالَحَ أَهْلَ الْبَحْرَيْنِ وَ أَمَّرَ عَلَيْهِمُ
الْعَلَاءَ بْنَ الْحَضْرَمِيِّ فَقَدِمَ أَبُو عُبَيْدَةَ بِمَالٍ مِنَ الْبَحْرَيْنِ
فَسَمِعَتِ الْأَنْصَارُ بِقُدُومِ أَبِي عُبَيْدَةَ فَوَافَتْ صَلَاةَ الصُّبْحِ

[1] Bu eserimizin (7) nci cildinin (352) [İkinci baskı : 258] numaralı sahifesinde Bahreyn hakkında îzâhat vardır, oraya bakınız!.

مَعَ ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ فَلَمَّا صَلَّى بِهِمُ ٱلْفَجْرَ
ٱنْصَرَفَ فَتَعَرَّضُوا لَهُ فَتَبَسَّمَ رَسُولُ ٱللّٰهِ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ
سَلَّمَ حِينَ رَاٰهُمْ وَ قَالَ أَظُنُّكُمْ قَدْ سَمِعْتُمْ أَنَّ أَبَا عُبَيْدَةَ قَدْ
جَاءَ بِشَيْءٍ قَالُوا أَجَلْ يَا رَسُولَ ٱللّٰهِ قَالَ فَأَبْشِرُوا وَ أَمِّلُوا مَا
يَسُرُّكُمْ فَوَ ٱللّٰهِ لَا ٱلْفَقْرَ أَخْشٰى عَلَيْكُمْ وَ لٰكِنْ أَخْشٰى عَلَيْكُمْ
أَنْ تُبْسَطَ عَلَيْكُمُ ٱلدُّنْيَا كَمَا بُسِطَتْ عَلٰى مَنْ قَبْلَكُمْ فَتَنَافَسُوهَا
كَمَا تَنَافَسُوهَا وَ تُهْلِكَكُمْ كَمَا أَهْلَكَتْهُمْ.

TERCEMESİ

Ensar'dan Amr İbn-i Avf'den —ki, müşârün-ileyh Âmir İbn-i Lüey oğullarının dostu idi ve Bedir'de hazır bulunmuştu—, rivâyet olunduğuna göre, Resûlullāh *salla'l-lāhu aleyhi ve sellem* harp etmeksizin Bahreyn ahâlîsiyle bir sulh akd etmiş ve Bahreynliler (muayyen miktarda cizye vermeyi deruhde etmişlerdi. Resûlullāh bunlar) üzerine Alâ' İbn-i Hadremî'yi Emir nasbetmiştir[1]. Tahsîl olunan Cizye mallarını getirmek üzere de bilâhare Resûlullāh Ebû Ubeyde İbn-i Cerrâh'ı Bahreyn'e gönderdi. Ebû Ubeyde cizye mallarını alarak Bahreyn'den Medîne'ye geldiğinde Ensâr onun geldiğini işitince —ki, bu haberin şuyûu Ashâb'ın Resûlullāh *salla'llāhu aleyhi ve sllem* ile sabah namazı kıldığı bir zamâna tesâdüf etmişti— Ensar sabah

[1] Bu eserimizin 7 nci cildinde (352) [İkinci baskı: 259] nci sahifesinde Alâ' İbn-i Hadremî'nin hal tercemesine bakınız!.

namazını kılar kılmaz hemen dönüp Ebû Ubeyde'ye karşı çıktılar. Resûlullāh Ashâb'ı bu halde görünce gülümsiyerek onlara :

— Öyle sanıyorum ki siz, Ebû Ubeyde'nin hayli dünyâlıkla geldiğini duydunuz (da onu sevinçle karşılıyorsunuz!) buyurdu. Onlar da :

— Evet yâ Resûla'llāh! diye tasdîk ettiler. Bunun üzerine Resûlullāh :

— Şâd olunuz ve sizi sevindirecek ni'metleri (bundan böyle her zaman) umunuz!. Vallāhi (bundan sonra) size fakr-ü ihtiyaç geleceğinden hiç korkmam. Fakat sizin için korktuğum bir şey varsa o da sizden önce gelip geçen ümmetlerin önüne dünyâ (ni'metleri) nin yayıldığı gibi sizin önünüze de yayılarak onların biribirlerine haset ettikleri ve nefsâniyet güttükleri gibi sizin de biribirinize düşmeniz ve onların helâk oldukları gibi sizin de mahvolup gitmenizdir, diye ümmeti intibâha da'vet etmiştir.

ÎZÂHI

Îran Muâhedesi: Buhârî Bahreyn muâhedesinden sonra rivâyet ettiği hadîslerden en mühimmi Îran mecuslariyle yapılan muâhedeye ve Îran harbine dâirdir. Bu harbi ve muâhedeyi müellif Buhârî, Cübeyr İbn-i Habbe tarîkıyle Ömer *radiya'llāhu anh*'den şöyle rivâyet etmiştir :

1307. عَنْ عُمَرَ رَضِىَ ٱللهُ عَنْهُ أَنَّهُ بَعَثَ ٱلنَّاسَ فِى أَفْنَاءِ ٱلْأَمْصَارِ يُقَاتِلُونَ ٱلْمُشْرِكِينَ فَأَسْلَمَ ٱلْهُرْمُزَانُ فَقَالَ إِنِّى مُسْتَشِيرُكَ فِى مَغَازِىَّ هٰذِهِ فَقَالَ نَعَمْ مَثَلُهَا وَ مَثَلُ مَنْ فِيهَا مِنَ ٱلنَّاسِ مِنْ عَدُوِّ ٱلْمُسْلِمِينَ مَثَلُ طَائِرٍ لَهُ رَأْسٌ وَ لَهُ جَنَاحَانِ

وَ لَهُ رِجْلَانِ فَإِنْ كُسِرَ أَحَدُ ٱلْجَنَاحَيْنِ نَهَضَتِ ٱلرِّجْلَانِ
بِجَنَاحٍ وَ ٱلرَّأْسُ فَإِنْ كُسِرَ ٱلْجَنَاحُ ٱلْآخَرُ نَهَضَتِ ٱلرِّجْلَانِ
وَ ٱلرَّأْسُ فَإِنْ شُدِخَ ٱلرَّأْسُ ذَهَبَتِ ٱلرِّجْلَانِ وَ ٱلْجَنَاحَانِ وَ
ٱلرَّأْسُ فَٱلرَّأْسُ كِسْرَىٰ وَ ٱلْجَنَاحُ قَيْصَرُ وَ ٱلْجَنَاحُ ٱلْآخَرُ
فَارِسُ فَمُرِ ٱلْمُسْلِمِينَ فَلْيَنْفِرُوا إِلَىٰ كِسْرَىٰ فَنَدَبَ عُمَرُ
رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ جَمَاعَةً مِنَ ٱلنَّاسِ وَ ٱسْتَعْمَلَ عَلَيْهِمُ ٱلنُّعْمَانَ
ٱبْنَ مُقَرِّنٍ حَتَّىٰ إِذَا كَانُوا بِأَرْضِ ٱلْعَدُوِّ خَرَجَ عَلَيْهِمْ عَامِلُ
كِسْرَىٰ فِي أَرْبَعِينَ أَلْفاً فَقَامَ تَرْجُمَانٌ فَقَالَ لِيُكَلِّمْنِي رَجُلٌ
مِنْكُمْ فَقَالَ ٱلْمُغِيرَةُ سَلْ عَمَّا شِئْتَ فَقَالَ مَا أَنْتُمْ قَالَ نَحْنُ
أُنَاسٌ مِنَ ٱلْعَرَبِ كُنَّا فِي شَقَاءٍ شَدِيدٍ وَ بَلَاءٍ شَدِيدٍ نَمَصُّ
ٱلْجِلْدَ وَ ٱلنَّوَىٰ مِنَ ٱلْجُوعِ وَ نَلْبَسُ ٱلْوَبَرَ وَ ٱلشَّعَرَ وَ نَعْبُدُ
ٱلشَّجَرَ وَ ٱلْحَجَرَ فَبَيْنَا نَحْنُ كَذٰلِكَ إِذْ بَعَثَ رَبُّ ٱلسَّمٰوَاتِ
وَ رَبُّ ٱلْأَرَضِينَ تَعَالَىٰ ذِكْرُهُ وَ جَلَّتْ عَظَمَتُهُ إِلَيْنَا نَبِيّاً مِنْ
أَنْفُسِنَا نَعْرِفُ أَبَاهُ وَ أُمَّهُ فَأَمَرَنَا نَبِيُّنَا رَسُولُ رَبِّنَا صَلَّى ٱللّٰهُ
عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ أَنْ نُقَاتِلَكُمْ حَتَّىٰ تَعْبُدُوا ٱللّٰهَ وَحْدَهُ أَوْ تُؤَدُّوا
ٱلْجِزْيَةَ وَ أَخْبَرَنَا نَبِيُّنَا عَنْ رِسَالَةِ رَبِّنَا أَنَّهُ مَنْ قُتِلَ مِنَّا

صَارَ إِلَى ٱلْجَنَّةِ فِي نَعِيمٍ لَمْ يُرَ مِثْلُهُ قَطُّ وَمَنْ بَقِيَ مِنَّا مَلَكَ رِقَابَكُمْ. فَقَالَ ٱلنُّعْمَانُ رُبَّمَا أَشْهَدَكَ ٱللهُ مِثْلَهَا مَعَ ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَمْ يُنَدِّمْكَ وَلَمْ يُخْزِكَ وَلٰكِنِّي شَهِدْتُ ٱلْقِتَالَ مَعَ رَسُولِ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا لَمْ يُقَاتِلْ فِي أَوَّلِ ٱلنَّهَارِ ٱنْتَظَرَ حَتَّى تَهُبَّ ٱلْأَرْوَاحُ وَتَحْضُرَ ٱلصَّلَوَاتُ.

TERCEMESİ

Ömer İbn-i Hattâb (hilâfetinin ikinci yılında bir ordu techîz ederek) Îran'ın mahal ta'yîn etmiyerek büyük şehirleri üzerine müşriklerle harbetmek üzere göndermişti [1].

[1] Büyük Muhaddis ve Müverrih Bedrüddîn Aynî: "*Râvî bu hadîsi rivâyet ederken birçok târihî ma'lûmâtı terk ve ihmâl etmiştir. Mutâlâa sâhiplerinin gönüllerine inşirah verecek olan bu ma'lûmâtın bir kısmını biz burada bildirmek isteriz*" diyerek şöyle îzâh ediyor : Sa'd İbn-i Ebî Vakkās kumandasında sevkedilen bir ordu (Kādisiyye) ye vardığında Kisrâ Yezdecerd müslümanları Rüstem kumandasındaki yüz yirmi bin kişilik muazzam bir ordu ile karşıladı. Bu ordunun sağ cenâhında "*Hürmüzân*" bulunuyordu. Ordu içinde otuz üç tâne de harp fili bulunduğunu söylemek, bu ordunun techîzatça da mükemmel olduğunu ifâde etmek için kifâyet eder. Buna karşı İslâm ordusunun mevcûdu ise İbn-i İshâk'ın rivâyetine göre, çok zayıftı. Hicret'in 14 üncü yılı Muharrem'inin hilâline tesâdüf eden bir Pazartesi günü cereyân eden kanlı bir muhârebe netîcesinde iki ordu arasındaki nisbetsiz farka rağmen Îran ordusu bozuldu. O sırada esen şiddetli bir rüzgârın Başkumandan Rüstem'in tahtı ve mevkibi başta olmak üzere Îran ordusunun bütün çadırlarını bozup altını üstüne çevirmesi, bozgunun mühim âmili olmuştu. Bu bozgunluğu, Rüstem'in beyaz bir katıra binerek kaçması ve İslâm bahâdırları tarafından tâkip edilerek Hilâl nâmında bir mücâhid tarafından öldürülmesi tâkip

Bunun üzerine Hürmüzân müslüman oldu. (Hazret-i Ömer de onu mukarrebîni arasına alarak) :

---

edip tamamlamıştır. Hilâl, Rüstem'in tahtına çıkarak Rüstem'i öldürdüğünü i'lân etmesi üzerine İran ordusunda müthiş bir panik başladı. Bu bozguncuları müslümanlar tâkip ettiler. On bin kişiyi kılıçtan geçirdiler. Otuz bin esir aldılar. Ve tâkibe devâm ederek İranlıların o zamanki saltanat merkezi olan "*Medâyin*" e kadar kovaladılar. İslâm ordusu Medâyin'e vardığı zaman Başkumandan Sa'd İbn-i Ebî Vakkās Kisrâların sarayına girmiş ve onu bomboş görünce şu âyeti okumuştur: (كم تركوا من جنات و عيون و زروع و مقام كريم" و نعمة كانوا فيها فاكهين. كذلك و اورثناها قوما آخرين) =*Bak şu bedbahtlara neler bırakıp gitmişler : bağlardan bahçelerden, pınarlardan ırmaklardan, mezrû topraklardan, muhteşem saraylardan ve türlü ni'metlerden* (neler bırakmışlar?). *Onlar dün bu refâh ve saâdet içinde, bu kâşânelerde yaşıyorlardı. Bu böyle iken, biz, bu gün bütün bunları başka bir kavme mîras kıldık da o mağrur kavme ne gök, yer* (halkı) *ağladı*, (acıdı); *ne de onların cezâları te'hîr edildi*" [Duhân Sûresi : Âyet, 15 — 20]

Hürmüzân da bu firârîler içinde bulunuyordu. Medâyin'de bir sulh akdedildiyse de bilâhare İranlılar bu sulhu bozduklarından Ebû Mûse'l-Eş'arî kumandasındaki İslâm kuvvetleri tarafından Hürmüzân idâresindeki İran ordusu Tüster'de muhâsara edilerek iyice sıkıştırıldı. Bunun üzerine Hürmüzân Ebû Mûse'l-Eş'arî'den amân dileyerek kendisinin Medîne'ye halîfeye gönderilmesini ricâ etti. Ebû Mûsâ tarafından ricâsı kabûl edilerek ganîmet malının humsu ile berâber Hazret-i Ömer'e gönderildi. Hürmüzân Acem mülûkünün en büyüklerinden idi. Ehvaz, Cündeysâbur, Sûs gibi birçok İran mıntakaları onun hâkimiyeti altında idi. Hürmüzân Medîne'ye Halîfenin huzûruna çıkarılıp Hazret-i Ömer onu görünce hemen Allāh'a karşı şükür secdesi etmiş, sonra aralarında görüşmeler başlamıştır. Ve Halîfenin huzûrunda kendi arzusiyle müslüman olmuştur. Kendisiyle berâber âilesi ve evlâdı ve bütün maiyeti halkı da müslüman olmuşlardır. Hazret-i Ömer'in kātili Ebû Lü'lü', Hürmüzân'ın teşvîkiyle bu cinâyeti irtikâp ettiği bâzı kimseler tarafından iddia edilmekle, Hazret-i Ömer'in oğlu Ubeydullāh tarafından katledilmiştir.

— Ey Hürmüzân! Şimdi seninle (İran fütûhâtını tamamlamak için) şu Fars, Isfahan, Azarbaycan hakkında istişâre ediyorum. Bunlardan, önce hangisinin fethine başlanmalıdır? diye sordu. Hürmüzân cevap vererek :

— Evet Emîre'l-mü'minîn! Bu toprakların ve buralarda bulunan müslüman düşmanı halkın benzeri, iki kanadı, iki ayağı ve bir başı bulunan bir kuştur ki, bu kuşun bir kanadı kırıldığı farz edilse (o ölmez), bir kanadı ve bir başı ile iki ayağı üstünde durur. Öbür kanadı da kırılmış olsa, o bir başı ve iki ayağı ile (yaşar) durur. Amma kuşun başı ezilirse ayakları da, kanatları da, başı da (kırılır, ezilir) gider. İmdi bu işte baş, Kisrâ'dır. Kanadın biri Kayser'dir, öbürüsü de Fars'tır. Yâ Emîre'l-mü'minîn! Şimdi siz müslümanlara emrediniz de toptan Kisrâ üzerine hareket etsinler! dedi. (İran harp târihinin son derece hulâsa edilmiş bu birinci safhasıdır).

Râvî Cübeyr İbn-i Habbe (İran vakāyiinin ikinci bir safhasını rivâyet ederek) demiştir ki : (Kādisiyye fethinden geldikten sonra bir gün) bizi Ömer gazâ için çağırdı. Üzerimize de Nu'mân İbn-i Mukarrin'i kumandan dikti. (O da Kādisiyye fethinden yeni gelmişti. Bu yeni ordu içinde İbn-i Ömer ve Ashab'tan pek çok kimseler vardı. Biz Medîne'den hareket ederken Hazret-i Ömer Ebû Mûse'l-Eş'arî'ye Basra kuvvetleriyle, Huzeyfe'ye de Kûfe kuvvetleriyle hareket etmelerini ve Nehâvend'de birleşmelerini yazdı. Biz de Medîneden hareket ederek) düşman diyârında Nehâvend'e varıp birleştik. Kisrâ'nın kumandanı bizi (Fars, Kirman ve sâire ahâlîsinden) kırk bir kişilik bir kuvvetle karşıladı. Ve kumandan tarafından gelen bir tercüman bize :

— Bâzı şeyler soracağım : İçinizden bir kişi bana cevap versin! dedi. (Ashâb'ın hakîm ve hatiplerinden) Muğîre İbn-i Şu'be:

— Ne istersen sor! demesi üzerine tercüman (istihfafkârâne ve taşa, ağaca seslenir gibi) :

— Siz ne (mülevves) şeylersiniz? dedi. Muğîre şöyle cevap verdi :

— Biz Arap ırkından birtakım kimseleriz. Biz vaktiyle azgın bir şakāvet, zorlu bir belâ ve mihnet içinde yaşarken, açlıktan hurma çekirdeği, deri parçası sorarken, deve yününden ve kıldan elbîse giyerken, ağaca ve taşa taparken; hulâsa biz, böyle koyu bir vahşet ve cehâlet içinde iken göklerin ve yerlerin Rabbı, şânı âlî ve azameti mütecellî olan Allāhu Teâlâ bize kendi aramızdan bir Peygamber gönderdi. Biz onun babasını anasını (aramızdaki şerefini, haseb-ü nesebini, doğru sözlülüğünü) biliriz. Şimdi Rabbımızın gönderdiği bu azîz Peygamberimiz *sallaʼllāhu aleyhi ve sellem* bize —siz yalnız bir Allāh'a ibadet edinceye, yâhut cizye verinceye kadar— sizinle harp etmemizi emir buyurdu. Ve Peygamberimiz *sallaʼllāhu aleyhi ve sellem* Rabbımız nâmına bize haber verdi ki : bizden cihad uğrunda hayâtını fedâ edenler doğru Cennet'e gider. Ve Cennet'te, aslā misli görülmedik ni'mete nâil olur. Şehid olmayıp da geride hayatta kalanlar da sizi esîr edip rakabenize mâlik olurlar :

(Muğîre İbn-i Şu'be bu ateşîn hitâbesini zeval vakti bitirmişti. Ve harpten başka bir çıkar yol olmadığını anlamıştı. Kumandanımız Nu'mân İbn-i Mukarrin'e harbe başlanmasını teklîf etti. Bunun üzerine) Nu'mân:

— (Azîz kardeşim Muğîre!) Allāhu Teâlâ seni, Nebî *sallaʼllāhu aleyhi ve sellem* ile berâber bu vak'a gibi bir çok muhârebelerde bulundur (makla mübâhî kıl) dı. (Hatırlarsınız ki, Resûlullāh gündüzün ilk saatinde harbe başlamazsa zevalden sonraya te'hîr ederdi). Şimdi sabır ve teennî size nedâmet vermez. Ve sizi düşman nazarında küçük düşürmez. Benim Resûlullāh ile bulunduğum bütün muhârebelere

Resûlullâh, gündüzün ilk saatinde harp etmezse, (zevalden sonra) tâ rüzgâr esip (öğle sisi geçinceye) namazlar kılınıncaya kadar intizâr etmek i'tiyâdında idi, dedi. (Ve müsâit zamanda taarruz emrini verdi)[1].

1308. عَنْ أَبِي حُمَيْدٍ السَّاعِدِيِّ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ غَزَوْنَا
مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ تَبُوكَ وَ أَهْدَى مَلِكُ أَيْلَةَ
لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ بَغْلَةً بَيْضَاءَ فَكَسَاهُ بُرْدًا وَ
كَتَبَ لَهُ بِبَحْرِهِمْ .

[1] Harp hulâsa olarak şöyle cereyân etmiştir : Nu'mân, askerin sağ cenâhına Huzeyfe'yi, sol cenâhına da kardeşi Nüaym İbn-i Mukarrin'i kumandan ta'yîn etti. Ve öğle sıcağı geçinceye kadar düşmanın tecâvüzlerine karşı ric'at etti. Sonra Nu'mân müsâit zaman hulûl edince askeri mukābil taarruza sevk etti. Kanlı bir muhârebe cereyân ederken Nu'mân müteaddit yerinden yaralanmıştı. Bunun üzerine bir de atının ayağı sürçmekle mecalsiz bir halde yere serildi. Yere düşen bayrağı Huzeyfe İbn-i el-Yemân alarak harbetti. Ve akşam üzeri zafer tahakkuk etti; Nehâvend alındı. Otuz bin esir ve birçok mücevherât iğtinâm edildi. Harzet-i Ömer'in kātili Ebû Lü'lü' de bu esirler arasında idi. Huzeyfe bu ganîmet malının humsunu ayırdıktan sonra bakıyesini mücâhitlere taksîm etti. Humsunu Medîne'ye gönderdi. Hazret-i Ömer bunların da satılıp mücâhitlere taksîm edilmesi için Huzeyfe'ye iâde etti. Ve Nu'mân'ın şehâdetine müteessir olup ağladı. Bu da İran harbinin ikinci safhasıdır.

Mevzûumuz harp târihi yazmak olmayıp hadîsin İran târihiyle ilgili olan kısmını îzahtan ibâret olduğundan, bu hulâsa ile iktifâ ediyoruz. Bundan sonra Buhârî Tebûk seferindeki Eyle muâhedenâmesi hakkındaki hadîsi rivâyet ediyor.

TERCEMESİ

Ebû Humeyd es-Sâidî *radiya'llāhu anh*'den rivâyet olunduğuna göre, şöyle demiştir :

Biz Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem* ile berâber Tebük'e gazâ etmiştik. (Sefer esnâsında) Eyle Melîk'i (Buhne İbn-i Ru'be Resûlullāh'ın huzûruna geldi; sulh oldu; cizye vermeği deruhte etti). Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'e (Düldül adlı) beyaz bir katır hediye etti. Ve Bürd (-i Yemânî) bir libas giydirdi. Resûlullāh da ona sâhil boyundaki köyler halkı hakkında bir amânnâme yaz (dırıp ver) di.

İZÂHI

Bu hadîsi Buhârî, İmam ve Devlet Reîsi bir ülkenin Melîki ile sulh ve müsâlemet akdedince bu musâlâhanâme hükmünün İslâm harp hukūkuna göre o ülke halkı hakkında da mu'teber olduğuna dâir açtığı bir bâbında rivâyet etmiştir. Hadîsin bu unvâna mutâbakat noktası da Resûlullāh'a takdîm edilen hediyeleri kabul buyurması ve Melik İbnü'l-Ulemâ Buhne'nin Akabe körfezi müntehâsında ve sâhil boyundaki köyler hakkında verdiği amânnâmenin bütün tebaası yehûdîler hakkında da mu'teber olmasıdır.

İbn-i İshak, Resûlullāh'ın amânnâme olarak verdiği mektûbu şöyle rivâyet etmiştir :

Bismi'llâhi'r-Rahmâni'r-Rahîm. Bu mektup Allah tarafından ve Allāh'ın Resûlü Muhammed Nebî tarafından Buhne İbn-i Ru'be'ye ve Eyle halkına denizde sefînelerinin, karada kendilerinin serbest seyr-ü seferlerine dâir bir emânnâmedir[1].

İbn-i İshak'ın (هذه امنة) ta'bîriyle rivâyetine göre, amânnâme dediğimiz yazı, kara ve deniz seyr-ü sefer serbestîsi hakkındaki muâhedenâmenin yalnız bir unvânıdır. Akdin iki tarafında bulunanların isimlerinin ve akdin mevzûunun zikrinden ibârettir. Nasıl ki,

---

[1] و ذكر ابن اسحاق الكتاب يعنى كتاب النبى صلى الله عليه و سلم و هو: بسم الله الرحمن الرحيم هذه امنة من الله و من محمد النبى رسول الله لبحنة و اهل ايلة سفنهم و سيارتهم فى البر و البحر [عمدة القارى].

zamânımızda tanzîm olunan muâhedenâmelerde de bu vechile bir unvânın zikredilmesi, milletler-arası riâyet olunan protokol îcâbâtındandır. Muâhedenâmenin asıl siyâsî metni hadiste bildirilmemiştir. Yalnız hadis şârihlerinin Siyer müelliflerinden nakillerine göre, Peygamber Efendimiz Eyle sâhillerini idârî istiklâli hâiz birtakım ufak mıntakalara ayırmıştır. Bunların umûmunu Eyle melîkinin hâkimiyeti altına vermişti ki, bir nevi' idârî adem-i merkeziyet sistemidir. Ve Peygamber Efendimiz'in yüksek siyâsetinin açık bir nümûnesidir.

Bu hadîsin mufassal bir rivâyet tarîkı, bu eserimizin beşinci cildinin (373) [İkinci baskı, 279] üncü sahifesinde (737) numara ile terceme edilmişti. Orada Tebük seferi ve Tebük, Vâdi'l-Kurâ, Eyle mevkı'leri hakkında îzâhat vardır. Oraya bakınız!.

1309. عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ عَمْرٍو رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ قَالَ مَنْ قَتَلَ مُعَاهَدًا لَمْ يَرَحْ رَائِحَةَ الْجَنَّةِ وَ إِنَّ رِيحَهَا يُوجَدُ مِنْ مَسِيرَةِ أَرْبَعِينَ عَامًا .

TERCEMESİ

Abdullāh İbn-i Amr *radiya'llāhu anhümâ*'dan Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğu rivâyet olunmuştur : Her hangi (mü'min) bir kişi Muâhit (ve (Haracgüzâr) bir Zimmîyi (haksız yere) öldürürse, o kişi Cennet kokusu kokamaz. Halbuki (kebâirden kaçınan öbür mü'minler) Cennet kokusunu kırk yıllık mesâfeden duyar.

İZÂHI

Hadîsin Türkçesinde kavis içindeki ziyâdeler Buhârî'nin, Nesâî'nin, Ebû Dâvud'un diğer rivâyet tarikleriyle şer'î kāidelerden istifâde edilerek gösterilmiştir. Kırk sene rivâyetine bedel yetmiş beş, yüz rivâyetleri de bulunduğuna göre bu aded, uzak mesâfeden kinâye olarak zikredilmiştir.

1310. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهَا قَالَ لَمَّا فُتِحَتْ
خَيْبَرُ أُهْدِيَتْ لِلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ شَاةٌ فِيهَا سُمٌّ فَقَالَ
ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ ٱجْمَعُوا لِي مَنْ كَانَ هٰهُنَا مِنْ
يَهُودَ فَجُمِعُوا لَهُ فَقَالَ إِنِّي سَائِلُكُمْ عَنْ شَيْءٍ فَهَلْ أَنْتُمْ صَادِقِيَّ
عَنْهُ فَقَالُوا نَعَمْ فَقَالَ لَهُمْ مَنْ أَبُوكُمْ قَالُوا فُلَانٌ فَقَالَ كَذَبْتُمْ
بَلْ أَبُوكُمْ فُلَانٌ قَالُوا صَدَقْتَ قَالَ فَهَلْ أَنْتُمْ صَادِقِيَّ عَنْ شَيْءٍ
إِنْ سَأَلْتُ عَنْهُ فَقَالُوا نَعَمْ يَا أَبَا ٱلْقَاسِمِ وَ إِنْ كَذَبْنَا عَرَفْتَ
كَذِبَنَا كَمَا عَرَفْتَهُ فِي أَبِينَا فَقَالَ لَهُمْ مَنْ أَهْلُ ٱلنَّارِ قَالُوا
نَكُونُ فِيهَا يَسِيراً ثُمَّ تَخْلُفُونَا فِيهَا فَقَالَ ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ
وَ سَلَّمَ ٱخْسَؤُا فِيهَا وَٱللهِ لَا نَخْلُفُكُمْ فِيهَا أَبَداً ثُمَّ قَالَ هَلْ أَنْتُمْ
صَادِقِيَّ عَنْ شَيْءٍ إِنْ سَأَلْتُكُمْ عَنْهُ فَقَالُوا نَعَمْ يَا أَبَا ٱلْقَاسِمِ
قَالَ هَلْ جَعَلْتُمْ فِي هٰذِهِ ٱلشَّاةِ سُمّاً قَالُوا نَعَمْ قَالَ مَا حَمَلَكُمْ
عَلٰى ذٰلِكَ قَالُوا أَرَدْنَا إِنْ كُنْتَ كَاذِباً نَسْتَرِيحُ وَ إِنْ كُنْتَ نَبِيّاً
لَمْ يَضُرَّكَ .

Tercemesi

Ebû Hüreyre *radiya'llâhu anh*'den şöyle dediği rivâyet olunmuştur : Hayber fetholunduğu zaman Nebî *salla'llâhu*

aleyhi ve sellem'e (Hâris kızı Zeynep tarafından) içi zehirli (kızartılmış) bir koyun hediye edilmişti. (Bunun zehirli olduğunu vahy ile bilen) Nebî *sallaʼllāhu aleyhi ve sellem* (Ashâb'a) :

— Hayber'de ne kadar Yahûdî varsa onları bana toplayınız! buyurdu. Ashab da toplayıp getirdiler. Resûlullāh bunlara hitâb ederek :

— Size bir şey soracağım; bana doğru cevap verir misiniz? buyurdu. Yahûdîler :

— Evet, doğrusunu söyleriz! dediler. Bunun üzerine Resûlullāh Yahûdîlere :

— Sizin (ulu) babanız kimdir? diye sordu. Onlar da :

— Falandır! diye cevap verdiler. Resûlullāh onlara :

— Yalan söylediniz, (büyük) babanız falandır, diye yalanladı. Yahûdîler :

— Doğru söyledin, diye Resûlullāh'ı tasdîk ettiler.

Şimdi Resûlullāh Yahûdîlere :

— Size bir şey daha soracağım. Bana doğrusunu söyler misiniz? diye sordu.

— Evet, yâ Ebe'l-Kāsim söyleriz. Hem biz yalan söylersek bile bizim yalanımızı bilirsin. Nasıl ki, bizim babamızı bilmiştin! dediler. Bunun üzerine Resûlullāh onlara :

— Cehennemlik kimlerdir? diye sordu. Yahûdîler :

— Biz, az bir zaman Cehennem'de bulunacağız, sonra orada siz bize halef olacaksınız! diye cevap verdiler. Nebî *sallaʼllāhu aleyhi ve sellem* de :

— Haydi buradan yıkılın! Vallāhi Cehennem'de biz size aslā halef olamayız! diye onları reddetti. Sonra Resûlullāh :

— Şimdi (asıl mühim) bir şey soracağım. Buna olsun doğru cevap verir misiniz? diye sordu. Yahûdîler :

— Evet, yâ Ebe'l-Kāsim! diye cevap verdiler. Resûlullāh:

— Şu koyu (n kızartması) na zehir koydunuz mu? diye sordu. Yahûdîler :

— Evet, koyduk! dediler. Resûlullāh :

— Bu cinâyete sizi ne sevk etti? demişti. Yahûdîler de :

— Biz şöyle düşündük : Eğer sen yalancı (Peygamber) isen (koyunu yer ölürsün) biz de müsterih oluruz. Eğer hakîkî bir Peygamber isen sana bir zarar irişmez! diye cevap verdiler.

Î Z Â H I

Buhârî bu hadîsi, muâhid müşrikler müslümanlara karşı hıyânet ve nakz-ı ahd ederlerse? istifhâmiyle açtığı bir bâbında rivâyet etmiş ve bu bâbın unvânında hiç bir cevâba tasaddî etmemiştir. Çünkü Peygamber Efendimiz'in bu cinâyete cür'et eden Yahûdî karısına cezâ ta'yîn edip etmediği hakkındaki rivâyetler muhteliftir. Müslim'in bir rivâyetine göre, Ashâb Peygamber Efendimiz'e : Yâ Resûla'llāh, bu kadını öldürelim mi? diye sormuşlar da Resûlullāh: hayır, öldürmeyiniz! buyurmuş. Zührî de bu Yahûdî kadın müslüman oldu da serbest bırakıldı, demiş. Ebû Seleme'nin Câbir'den rivâyetine göre, Resûlullāh bu kadını kısâsan katlettirmiştir. Beyhekî her iki kavli te'lîf ederek câiz ki diyor: Bu kadını Resûlullāh iptidâ serbest bırakmıştır. Fakat bilâhare o zehirli koyun etini yiyenlerden Bişr İbn-i Berâ'ın vefâtı üzerine kısâsan katlettirilmiştir. Binâenaleyh Resûlullāh iptidâ kendi şahsı hesâbına cezâ vermemiş, sonra Bişr'in vefâtı üzerine kısâs ettirilmiştir.

Vâkıdî'nin Zührî'den bir rivâyetine göre, Peygamber Efendimiz bu kadına : bu hıyânetini nasıl bir zarûret üzerine irtikâb ettin? diye sormuş, o da : bu Hayber vak'asında babam, amucam, kocam, kardeşim arka arkaya katledildiler de onların acısiyle yaptım, demiştir.

Bu hadîsteki birinci suâl ki : Sizin babanız kimdir? sûretindedir. Ve her halde bu adı sorulan baba, ya Hayber'deki Yahûdîlerin veyâhut mutlak sûrette Yehûd milletinin büyük babası olacaktır. Bunun adı gerek sualde, gerek cevapta tasrîh edilmeyip kinâye tarîkıyle ifâde edilmiştir. Şârihler de hiç bir şey bildirmiyorlar. *Tezhîb* sâhibi : ben bu baba ile ne kasdedildiğini bilmiyorum, diyor. Şârihler de bu ibhâmı izâle edecek hiç bir şey bildirmiyorlar. Bu babanın gerek

süalde ve gerek cevâbında adı tasrîh edilmeyip kinâye tarîkıyle ifâde edildiğine göre, bunun muayyen bir âile babası olmadığı, belki ya Hayber'deki Yahûdîlerin, yâhut mutlak sûrette Yehûd milletinin büyük babası olmak îcâb eder.

* * *

1311. عَنْ سَهْلِ بْنِ أَبِي حَثْمَةَ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ قَالَ ٱنْطَلَقَ عَبْدُ ٱللّٰهِ بْنُ سَهْلٍ وَ مُحَيِّصَةُ بْنُ مَسْعُودِ بْنِ زَيْدٍ إِلَى خَيْبَرَ وَ هِيَ يَوْمَئِذٍ صُلْحٌ فَتَفَرَّقَا فَأَتَى مُحَيِّصَةُ إِلَى عَبْدِ ٱللّٰهِ بْنِ سَهْلٍ وَ هُوَ يَتَشَحَّطُ فِي دَمِهِ قَتِيلاً فَدَفَنَهُ ثُمَّ قَدِمَ ٱلْمَدِينَةَ فَٱنْطَلَقَ عَبْدُ ٱلرَّحْمٰنِ بْنُ سَهْلٍ وَ مُحَيِّصَةُ وَ حُوَيِّصَةُ ٱبْنَامَسْعُودٍ إِلَى ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ فَذَهَبَ عَبْدُ ٱلرَّحْمٰنِ يَتَكَلَّمُ فَقَالَ كَبِّرْ كَبِّرْ وَ هُوَ أَحْدَثُ ٱلْقَوْمِ فَسَكَتَ فَتَكَلَّمَا فَقَالَ أَتَحْلِفُونَ وَ تَسْتَحِقُّونَ دَمَ قَاتِلِكُمْ أَوْ صَاحِبِكُمْ قَالُوا وَ كَيْفَ نَحْلِفُ وَ لَمْ نَشْهَدْ وَ لَمْ نَرَ قَالَ فَتُبْرِئُكُمْ يَهُودُ بِخَمْسِينَ فَقَالُوا كَيْفَ نَأْخُذُ أَيْمَانَ قَوْمٍ كُفَّارٍ فَعَقَلَهُ ٱلنَّبِيُّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ مِنْ عِنْدِهِ.

TERCEMESİ

(Ensar'dan) Sehl İbn-i Ebî Hasme *radiya'llāhu anh'*-den şöyle dediği rivâyet olunmuştur : (bir hurma mevsimi) Abdullāh İbn-i Sehl ile Mes'ûd İbn-i Zeyd'in oğlu Müheyyisa Hayber'e (dostları yanına hurma toplamağa)

gitmişlerdi. O sene Hayberlilerle müslümanlar arasında sulh ve müsâlemet vardı. Bu iki yoldaş Hayber'e vardıklarında (kendi işlerine) ayrıldılar. Bir müddet sonra Muhayyısa (işlerini bitirip) Abdullāh İbn-i Sehl'e geldi. Fakat (onun boynu kırılarak bir pınara atılmış olduğunu gördü). Zavallı Abdullāh kana boyanmış, öldürülmüş bir halde idi. Muhayyısa onu defnetti. Sonra dönüp Medîne'ye geldi. Vak'ayı Peygamber'e arzetmek üzere Abdurrahmân İbn-i Sehl ve (Ensâr'dan İbn-i Mes'ûd'un oğulları) Muhayyısa ile Huveyyısa[1] Nebî *sallaʾllāhu aleyhi ve sellem*'e gittiler. (İptidâ) Abdurrahmân söze başladı. Fakat Resûlullāh yaşça pek genç olan Abdurrahmân'a : "*İlk sözü yaşlıya bırak, ilk sözü yaşlıya ver!*" ihtârında bulundu. Bunun üzerine Abdurrahmân sustu. İki kardeş vâkıayı arzettiler. Sonunda Resûlullāh onların üçüne :

— Bu cinâyetin Hayber'de Yahûdîler tarafından îkā edildiğine yemîn eder ve sâhibinizin kanı bedeli olan diyete müstahak olur musunuz? teklîfinde bulundu. Onlar da :

— Yanında bulunmadığımız ve görmediğimiz bir cinâyet hakkında nasıl yemîn ederiz? diye imtinâ ettiler. Resûlullāh:

— Şu halde Yehûd elli yemîn ile isnâd ettiğiniz cinâyetten berâet eder! buyurdu. Da'vâcılar :

— Yâ Resûlaʾllāh! Kâfirler gürûhunun yeminlerine nasıl i'tibâr ederiz? diye râzı olmadılar. Bunun üzerine Nebî *sallaʾllāhu aleyhi ve sellem* cinâyetin diyetini kendisi ver(erek da'vâ sona er) di.

---

[1] Abdurrahmân İbn-i Sehl, maktul Abdullāh İbn-i Sehl'in kardeşidir. Her ikisi de Muhayyısa ile Huvayyisa'nın kardeşi oğullarıdırlar.

ÎZÂHI

Hadîs metninin ifâde ettiği şekle göre bu da'vânın rü'yeti tarzı İslâm muhâkeme hukūkuna göre şu müşkülleri arzetmektedir : 1) Da'vâ maktûlün vârisi tarafından ikāme edilmek îcâb ederken Resûlullāh maktûlün kardeşini söz söylemekten ve da'vâ ikāme eylemekten men' etmiştir. Ve bu hakkı hiçbir hak sâhibi olmayan ve bu hâdiseye göre fuzûlî demek olan amuca oğullarına vermiştir. 2) Yemîn müddeîye değil, münkire teveccüh etmek şer'î bir asıl iken önce müddeîye teklîf buyurulmuştur. 3) Yemîn ile yalnız müddei mükellef iken fuzûlî kimselere de yemîn teklîf edilmiştir. 4) Âkıle yâni maktûlün diyeti ve kan pahası Yehûd üzerine terettüb ederken Resûlullāh'ın kendi malından veyâhut Beytülmal'dan vermesinde ne mecbûriyet vardır.

Bu hukūkî müşkülleri hal ederek *Buhârî* şârihleri diyorlar ki :

BİRİNCİ CİHET ki, ilk sözün, en yaşlıya verilmesi da'vânın esâsına âit değildir. Belki o hâdisenin sûretini ve cereyânı keyfiyetini maktûlün yol arkadaşından dinlemek maksadına mebnîdir. Da'vânın hakîkatine sıra gelince, Peygamber'in Abdurrahmân'a da söz vermiş olması şüphesizdir. Bir de Abdurrahmân'ın, yaşça kendisinden büyük olan amucası-oğlunu tevkîl etmiş olması ve bu vekâlete mebnî Resûlullāh'ın vekîlin söylemesini emretmiş olması ihtimâli de vardır. Bu i'tibarlarla berâber Peygamberimiz tarafından önce bir muâşeret edebi de öğretilmiş oluyor.

İKİNCİ : İlk yemînin müddeîye teklif buyurulması, sâir da'vâlara muhâlif olarak yalnız Kasâme[1]'ye âit müstesnâ bir husûsiyettir. Kasâmenin bir husûsiyeti de hâşiyemizde îzah olunduğu üzere yemînin elli olmasıdır.

---

[1] Kasâme bir nevi' yemindir ki: o, ya maktûlün velîleri veyâhut onların talebi üzerine kātilin velîleri tarafından elli kişinin ettiği yemîne denir. Bu hadîste rivâyet olunan hâdise gibi kimsenin tasarrufunda olmayan hâlî bir yerde yaralı olarak bir maktul bulunur da kātili bilinmezse, maktûlün veresesi, civârındaki köy ahâlîsi tarafından öldürüldüğünü iddia ederler ve bu iddialarını elli kişinin yemîniyle te'yîd ederlerse, maktûlün âkılesine müstehik olurlar. Yâhud da maktûlün velîsinin talebi üzerine köylülerden onun ihtiyâr ettiği elli kişinin redde dâir yemîn etmeleridir ki, buna da Kasâme ıtlâk olunur. Ve bu sûretle maktûlün diyetinden kurtulurlar.

Üçüncü cihet ki, yemînî üçüne birden teklîfidir. Bu da âm zikredilmiş, hâs murâd olunmuş sûretinde tevcîh edilmiştir.

Dördüncü cihet hakkında şârih Kastalânî diyor ki, müddeî tarafı yeminden nükûl etmekle müddeâ-aleyh olan Kasâmecilerin yeminlerini de reddedince da'vânın uzaması, netîcede Yehûdun kısâs edilmesi îcâb ediyordu. Halbuki Resûlullāh Yehûdu te'lîf ve onların İslâm'a duhullerini te'mîn etmek istiyordu. Bu maksatla da'vâyı uzatmıyarak maktûlün diyetini kendisi te'diye edip nizâa nihâyet vermiştir.

* * *

1312. عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سُحِرَ حَتَّى كَانَ يُخَيَّلُ إِلَيْهِ أَنَّهُ صَنَعَ شَيْئاً وَلَمْ يَصْنَعْهُ.

TERCEMESİ

Âişe *radiya'llāhu anhâ*'dan : Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'e sihir edildiği, hattâ işlemediği bir şeyi işledim sandığı, rivâyet olunmuştur.

İZÂHI

Bu hadîsi Buhârî, bir muâhit zimmî sihirbazlık, yine böyle göz-bağcılık ederse, bu cürmü afvolunur mu? sûretinde açtığı bir bâbında rivâyet etmiştir. Yukarıdaki hadîste rivâyet olunan sihir, Yahûdî Lebîd İbn-i A'sam tarafından yapılmıştı da bunun öldürülmesi Peygamberimizden sorulduğunda : Allah bana âfiyet ihsan buyurdu. Bırakınız şu habîsi! buyurmuş ve hiç bir cezâ vermemiştir.

Peygamber Efendimiz sihri insanların ahlâkî fazîletlerini öldüren fazîhalar arasında saymıştır ki, bir kısmı şunlardır : Allāh'a şirk, sihir, adam öldürmek, harp edilirken cepheden kaçmak, temiz bir müslüman kadına zinâ isnâd etmek.

Sihrin mâhiyeti, hükmü hakkında bir îzâhımız bu eserimizin bu cildinde Vasâyâ bahsinde geçmiştir. Oraya bakınız!.

1313. عَنْ عَوْفِ بْنِ مَالِكٍ رَضِىَ ٱللّٰهُ عَنْهُ قَالَ أَتَيْتُ
ٱلنَّبِىَّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِى غَزْوَةِ تَبُوكَ وَهُوَ فِى قُبَّةٍ مِنْ
أَدَمٍ فَقَالَ ٱعْدُدْ سِتًّا بَيْنَ يَدَىِ ٱلسَّاعَةِ مَوْتِى ثُمَّ فَتْحُ بَيْتِ
ٱلْمَقْدِسِ ثُمَّ مُوتَانٌ يَأْخُذُ فِيكُمْ كَقُعَاصِ ٱلْغَنَمِ ثُمَّ ٱسْتِفَاضَةُ
ٱلْمَالِ حَتَّى يُعْطَى ٱلرَّجُلُ مِائَةَ دِينَارٍ فَيَظَلُّ سَاخِطًا ثُمَّ فِتْنَةٌ لَا
يَبْقَى بَيْتٌ مِنَ ٱلْعَرَبِ إِلَّا دَخَلَتْهُ ثُمَّ هُدْنَةٌ تَكُونُ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَ
بَنِى ٱلْأَصْفَرِ فَيَغْدِرُونَ فَيَأْتُونَكُمْ تَحْتَ ثَمَانِينَ غَايَةً تَحْتَ
كُلِّ غَايَةٍ ٱثْنَا عَشَرَ أَلْفًا.

TERCEMESİ

Avf İbn-i Mâlik *radiya'llâhu anh*'den rivâyet olunduğuna göre, şöyle demiştir: Nebî *salla'llâhu aleyhi ve sellem* Tebük gazâsında meşinden (ma'mûl) yuvarlak bir çadır içinde iken huzûruna girdim. (Görüşürken bana dedi ki:) Kıyâmetin kopması yaklaştığı sıra (onun alâmetlerinden olmak üzere şu) altı şey'i say!: 1) Benim ölümüm, 2) Beyt-i Makdis'in fethi, 3) (Tâûn) öledi ki, koyun kırımı gibi o sizi yakalayacaktır, 4) Mal çokluğu ki, siz, bir kişiye (ıvazsız) yüz dînar verseniz bile (yine az ve küçük görerek) hoşnutsuzluğu ve husûmeti sürüp gidecektir, 5) Bir fitne ki, Arap evlerinden girmediği hiç bir ev kalmayarak muhakkak girecektir, 6) Sizinle Benû Asfer (denilen Rum) arasında akdolunan bir sulh ki, düşmanlarınız musâlâhayı müteâkip hıyânet ve nakz-ı ahd ederek üzerinize —her bayrağın altında on iki

bin nefer olmak üzere — seksen kumandanın bayrakları altında (bir milyona yakın bir kuvvetle) üzerinize saldıracaklardır.

Î Z Â H I

Bu hadîsi Buhârî düşmanın gadrinden, ahde vefâ etmeyip nakzetmesinden hazer edilmesine dâir açtığı bir bâbında rivâyet etmiştir. Bâbın unvânına hadîsin mutâbakat noktası da Peygamerimizin istikbâle âit verdiği haberlerin altıncısıdır ve Rûm'un ahdini bozarak İslâm'a karşı hareket etmek sûretiyle hiyânetidir. Müellif Buhârî bu unvânında Enfâl Sûresinin (61) inci âyetini de zikretmiştir ki, buna tekaddüm eden âyetle berâber meâlleri şöyledir : "*Düşmanlar sulh isterlerse, sen de müsâlemete meylet de Allāh'a mütevekkil ol!. Allah* (onların teklîfini) *çok iyi duyar,* (bu husustaki samîmiyetleri derecesini) *gereği gibi bilir. Eğer kâfirler sana hiylekârlık edip sulhu bozmak isterlerse* (beis yok bozsunlar) *Allah sana kâfîdir. Allah, o* (kudret sâhibi) *dir ki, seni ve mü'minleri nusratiyle te'yîd etmiştir*" [1].

Bu hadîste Peygamber Efendimiz'in istikbâle âit verdiği haberlerden beş evvelkilerin zuhur ve tahakkukunu *Buhârî* şârihleri şöyle îzâh ediyorlar : Resûlullāh'ın vefâtı ile Beytü'l-Makdis'in fethi ma'lûmdur. *Üçüncüsü Mûtân* denilen ve Tâûn ile tefsîr edilen bir ölet ki, bunu Peygamber Efendimiz koyun kıranına benzeterek müthiş bir felâket olduğunu tebârüz ettiriyor. Bunun da, şârihler, İslâm târihinde Amavâs Tâûnu diye anılan âfet olduğunu kaydediyorlar. Hazret-i Ömer'in hilâfeti zamânında ve Hicret'in 17 inci yılının son günlerinde zuhûr eden bu felâket Sûriye'yi, Mısır'ı, Irak'ı istîlâ etmiş ve aylarca devâm etmiştir. En tahripkâr günlerinden üç gün içinde yetmiş bir kişinin öldüğünü şârihler bildiriyor. Sûriye ve Irak'taki ordu zâyiatının miktârı yirmi beş bine bâliğ olmuş ve en ziyâde tahrîbâtını Sûriye mıntakasında icrâ etmiştir. Oradaki İslâm ordusu Ebû Ubeyde, Muâz İbn-i Cebel gibi başkumandanlarını ve birçok nâmdâr mücâhitlerini hep bu Vebâ felâketi yüzünden kaybetmiştir. Halîfe Hazret-i Ömer bu babta îcâb eden sıhhî tedbirleri almak üzere Sûriye hudûduna kadar gelmiş, fakat Ashab, hastalık

---

[1] و ان جنحوا للسلم فاجنح لها و توكل على الله انه هو السميع العليم . و ان يريدوا ان يخدعوك فان حسبك الله هو الذى ايدك بنصره و بالمؤمنين [سورة الانفال] .

mıntakasına girmesine müsâade etmeyip Medîne'ye göndermişlerdir. Peygamberimizin bir mu'cize olarak (Mûtân) adiyle haber verdiği ölet de bu Amavâs vebâsiyle tefsîr ediliyor ki, hadîsteki sırasına göre Kudüs'ün fethinden sonra vukua gelmiştir.

Dördüncü mal çokluğu, Hazret-i Osman'ın hilâfeti zamânında görülmüştür. Ömer zamânında başlayan fetihler, zaferler; ganîmet feyzini en ziyâde Osman zamânında vermiş ve beytülmâl ile halkın serveti dolmuş taşmıştı. *Beşinci olarak zikredilen* fitne de Hazret-i Osman zamânında başlamış ve onun şehâdeti, Cemel ve Sıffîn, Kerbelâ gibi müessif vak'aları intâc etmiştir. Ve hadîste haber verildiği bu kanlı hâdiselerde eli bulunmadık kimse kalmamış gibidir. Bu fitne ve ihtilâf Emevî ve Abbâsî devirlerinde devam edip gitmiştir. *Altıncı* olarak haber verilen Benû Asfarla müslümanlar arasında sulh akdi, sonra düşman tarafından bozularak müslümanlar üzerine mühim kuvvetle küffârın hücûmu keyfiyeti hakkındaki tevcihler çok müteşettittir. Sebebi de bu haberin benzeri vekāyiin pekçok olması ve bunlardan her hangi birisinin, yâhut da bir kaçının kasd olunabilmesidir.

1314. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ كَيْفَ بِكُمْ إِذَا لَمْ تَجْتَبُوا دِينَاراً وَ لَا دِرْهَماً فَقِيلَ لَهُ وَ كَيْفَ تَرَى ذٰلِكَ كَائِناً يَا أَبَا هُرَيْرَةَ قَالَ إِي وَ الَّذِي نَفْسُ أَبِي هُرَيْرَةَ بِيَدِهِ عَنْ قَوْلِ الصَّادِقِ الْمَصْدُوقِ قَالُوا عَمَّ ذٰلِكَ قَالَ تُنْتَهَكُ ذِمَّةُ اللهِ وَ ذِمَّةُ رَسُولِهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ فَيَشُدُّ اللهُ قُلُوبَ أَهْلِ الذِّمَّةِ فَيَمْنَعُونَ مَا فِي أَيْدِيهِمْ.

TERCEMESİ

Ebû Hüreyre *radiya'llāhu anh*'den rivâyet olunduğuna göre müşârün-ileyh (bir kere meclisinde bulunanlara) :

— (Cizye, harac olarak) dînar, dirhem almayacak olursanız hâliniz nice olur? demişti de onlar da :

— Yâ Ebâ Hüreyre sen (günün birinde) böyle bir şey olur mu sanırsın? diye karşılamışlardı. Bunun üzerine Ebû Hüreyre:

— Evet, Ebû Hüreyre'nin hayâtı, kudreti elinde olan Allāh'a yemîn ederim ki, (ben size) —kendisi doğru söyleyen, kendisine de (vahy ile) doğru söylenen,— (Resûlullāh'ın) sözünden (haber veriyorum!) dedi. Oradakiler :

— "Pek eyi! Şu cizye, haraç altınlarını, gümüşlerini alamamak neden neş'et ediyor? diye sordular." Ebû Hüreyre:

— Allāh'ın ve Resûlü *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in muâhidlere verdiği ahd-ü amânı yırtılır, atılır; o zaman Allāhu Teâlâ zimmîlerin gönüllerini sıkıca bağlar da ellerindeki cizye, haraç malını vermezler, diye cevap verdi.

Î Z Â H I

Râvî Ebû Hüreyre'nin : "*Cizye ve Haracın alınmıyacağı günler gelecektir. Bunu ben size Peygamber'in sâdık lisânından naklediyorum*" sözünün istinâd ettiği haberi Müslim daha vâzıh olarak Ebû Hüreyre'den rivâyet etmiştir. Müslim'in rivâyetine göre, Resûlullāh : bir zaman gelecektir ki : Irak dirhemini, kafîzini; Mısır da müddünü[1], dînârını vermez olacaktır, buyurmuştur ki, Nübüvvet âlâmâtı cümlesindendir.

Resûlullāh zamânında Hicaz'da meskûk olarak tedâvül eden paralar dirhem ile dînar idi. Dirhem Kisrâların, dînar da Kayserlerin damgalarını, resimlerini taşırdı. Dirhem Irak tarîkıyle Îran'dan, dînar da Sûriye ve Mısır yoliyle Rum'dan gelirdi. Kafîz Îranlıların, Müd de Rûm'un ölçeği idi. Bu cihetle Peygamberimiz dirhemle kafîzi Irak'a ve Îran'a, dînar ile müddü de Mısır'a ve Rûm'a nisbet etmiştir.

---

[1] *Müd:* iki Rıtl istîâb eden ölçeğin adıdır ki, âmiyâne bir ta'bîr ile iki avucun dolusu mikdardan ibârettir. *Kāmus* mütersimi Âsım Molla tecrübe ettiğini ve doğru bulduğunu söylüyor.

Kafîz.da: on iki Sâ' (1040 dirhem) ayârında ölçektir ki, kesirsiz (40 kilo) dır. Eski okka ile (31 48/400) eder.

Ebû Hüreyre'nin bu hadîsini Buhârî: müslim ve gayr-i müslim, her kime olursa olsun, verilen ahde karşı irtikâb edilen vefâsızlığın günâhına dâir açtığı bir bâbında rivâyet etmiştir. Ve bu bâbın unvânında Enfâl Sûresi'nin (56) ıncı âyetini zikretmiştir ki, sonraki iki âyetle berâber meâlleri şöyledir : "*Habîbim! Kendilerinden ahd almış bulunduğun şu kimselerden bilâhare her def'asında ahitlerini bozanlar, irtikâp ettikleri hiyânetten hiç çekinmezler. İmdi bunları harpte yakalarsan onlarla arkalarındakileri sıkıştır, dağıt! Umulur ki, geridekiler ibret alalar. Herhangi* (muâhid) *bir cemiyetten de bir hiyânet* (ve ahdi bozacaklarını anlar da) *endîşe edersen, sen de ahdi bozmazdan önce ahidlerini reddedeceğini doğruca kendilerine bildir! Çünkü Allah hâinleri sevmez*" [1].

Bu âyetten sonra Buhârî, Ebû Hüreyre hadîsine takdîmen Abdullāh İbn-i Amr'ın şu meâldeki hadîsini rivâyet ediyor : Resûlullāh buyurmuştur ki : Dört huy vardır ki, bunlar her kimde (müctemian) bulunursa, o kişi hâlis münâfık olur : Söz söylediğinde yalan söyleyen, vaad ettiği zaman hulf eden, ahd ettiğinde ahdini bozan, da'vâ ve mürâfaa zamânında haktan ayrılan kişi. Herhangi bir kişide bu huylardan birisi bulunursa, o (kötü) huyu bırakıncaya kadar, kendisinde nifaktan bir huy bulunur [2].

1315. عَنْ عَبْدِ اللهِ وَ أَنَسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ قَالَ لِكُلِّ غَادِرٍ لِوَاءٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ قَالَ أَحَدُهُمَا يُنْصَبُ وَ قَالَ الْآخَرُ يُرَى يَوْمَ الْقِيَامَةِ يُعْرَفُ بِهِ .

---

1 الذين عاهدت منهم ثم ينقضون عهدهم فى كل مرة و هم لا يتقون . فاما تثقفنهم فى الحرب فشرد بهم من خلفهم لعلهم يذكرون . و اما تخافن من قوم خيانة فانبذ اليهم على سواء ان الله لا يحب الخائنين [سورة الانفال] .

2 عن عبد الله بن عمرو رضى الله عنهما قال قال رسول الله صلى الله عليه و سلم: اربع خلال من كن فيه كان منافقا خالصا: من اذا حدث كذب و اذا وعد اخلف و اذا عاهد غدر و اذا خاصم فجر. و من كانت فيه خصلة منهن كانت فيه خصلة من النفاق حتى يدعها [رواه البخارى].

TERCEMESİ

Abdullāh (İbn-i Mes'ûd) ile Enes İbn-i Mâlik *radiya'llāhu anhümâ*'dan Nebî *salla'llāhu aleyhi ve sellem*'in : "*Ahdini bozan her kişi için kıyâmet gününde* (halk arasında teşhir olunmak üzere) *bir alâmet vardır*" buyurduğu rivâyet olunmuştur. Râvîlerden birisi : "*O alâmet gaddarın yanına dikilir*" diye rivâyet etmiş, öbür râvî de : "*O alâmet gaddarın yanında görülür, onunla bilinir*" demiştir.

* * *

Basım ve yayımı çok geciken bu cildimiz de burada sona eriyor. Dokuzuncu cilde Meğâzî ve Siyer bahsiyle başlayacağız. Yakın bir zamanda bunun da tab' ve neşrine muvaffak olmamızı Allāh'ın tevfîk ve inâyetinden dileriz.

DÜZELTME : Bu eserimizin dördüncü cildinin sonunda, okuyucularımızdan gördükleri noksanları lûtfen bildirmelerini ricâ etmiştik. Bu ricâmızın kabûl edildiğini aldığımız mektuplardan öğrenmekle memnun ve müteşekkiriz. Bunlardan tertip etmekte olduğumuz listeyi eserimizin hitâmında neşredeceğiz. Yalnız te'hîri doğru olmayan bâzı yanlışlıklara muttali' olunca onu da ya müteâkip formalardan birisinde, yâhut bir cildin sonunda düzeltiyoruz. Bu cildimizin hitâmı vesîlesiyle 7 nci cilde âit bir düzeltme arzedeceğiz :

Ergani Hâkimi Muhterem Feyzi Artukoğlu tarafından aldığımız bir mektupta 7 nci cildin 322, 332 nci sahifelerinin yerleri değişmiş olduğu ve rakamları da yanlış konulduğu bildiriliyordu. Sahifeler makineye konulurken vuku' bulan bu yanlışlığın eserde tâkip edilen numaraya göre tashih, ve yerleri değişen sahifelerin mukaddem ve muahhar olarak mutâlâa olunmasını okuyucularımızdan diler, ve aziz hâkim arkadaşımıza şükranlarımızı sunarız*.

* Daha önceki ciltlerin 2 nci baskıları yapılırken tesbit olunan hatâlar düzeltildiği gibi bu cildde görülen hatâlar da düzeltilmiş bulunmaktadır. Bu cümleden olarak, yukarıda mütercim tarafından da açıklanan, yedinci cildin birinci baskısında yanlışlıkla yerleri değişen sahifeler de 2 nci baskısında düzeltilmiştir.

(Diyanet İşleri Başkanlığı notu)

FİHRİST

SAHÎH-İ BUHÂRÎ MUHTASARI TECRÎD-İ SARÎH TERCEMESİ VE ÎZÂHI'NIN SEKİZİNCİ CİLDİ FİHRİSTİ

Sahife

HİBE BAHSİ

Sahife

Sahife

Sahife

MENÎHA FASLI

ŞAHÂDET BAHSİ

Sahife

Sahife

SULH ve İNSANLAR ARASINI ISLAH BAHSİ

Sahife

ŞARTLAR BAHSİ

VASIYYETLERİN AHKÂMI BAHSİ

Sahife

Sahife

HÛRÜ'L-ÎYN ve ONLARIN MÜSTESNÂ SIFATLARI

Sahife

Sahife

Sahife

Sahife

Sahife

Sahife

Sahife

Sahife

Sahife

Sahife

Sahife

SEKİZİNCİ CİLDİN HAL TERCEMESİ FİHRİSTİ

A

Sahife

Sahife

N

O

R

S

T

U

Ü

Y

Z

SEKİZİNCİ CİLDDEKİ COĞRÂFÎ İSİMLER